

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 378_I

Dr. Kaufmann, H. G. m.

אֵתֵי אֵםֶּ

לוֹחֵ-עֵם

הַתְּרִנָּה

189⁴/₅

ПАРОВАЯ ФАБРИКА

Туалетнаго Мыла, Духовъ

и другихъ парфюмерныхъ издѣлій

ФРИДРИХА ПУЛЬСА

въ Варшавѣ.

Заводъ: по Даниловичевской улицѣ № 12.

Контора и магазинъ: по Театральной площ. № 11.

Существуетъ съ 1852 г.

Награждена медалями:

На Всероссийской мануфактурной выставкѣ въ Ст.-Петербургѣ 1870 г.

и на Средне-Азіятской выставкѣ въ Москвѣ 1891 года.

בית החרשת בכח הקיסור

ממיני בורית נותני ריח. סמי-בשם

ושאר מיני תמוקים

של

פ ר י ד ר י כ פ ו ל ס

בווארשוי.

בית החרשת: כרחוב דאנילוויטשאןומסא № 12

לשכת החשבון ובית האסם: סהקאטער-פלאץ № 11

П. П. № 633.

נוסד בשנת 1852

גתכבד באותות זכרון:

בהמערכה הכללית לחרשת המעשה ברוסא בכס-פעטרסבורג בש' 1870

ובמערכת אויא התיכונית במאסקו בשנת 1891

אחי אסף לוח-עם

ספרותי ושמושי

עם תמונות וציורים

לשנת תרנ"ה.

נערך בעזרת טובי הסופרים העברים.

שנה שניה

ווארשא

בדפוס האחים שולדבערג, דויקא № 1

שנת תרנ"ד לפ"ק.

АХІАСАФЪ

Еврейскій иллюстрированный

ЛИТЕРАТУРНО-ПРАКТИЧЕСКІЙ КАЛЕНДАРЬ

на 1894/5 г.

ВАРШАВА

Въ Типографіи Братъевъ Шульдбергъ, Дикая № 1.

1894.

И П И О Р

С П - С

ОБЩЕСТВО РУССКОЕ ДРУЖИ
ОРИЕНТАЛИСТИЧЕСКАЯ
С П И О Р

Дозволено Цензурою.

Варшава, 8 Марта 1894 г.

А Х И А С А Р

Братъевъ Шульбергеръ

Варшава, Дикая № 1.

Литографія
Братъевъ Шульбергеръ
 Варшава, Дикая № 1.

1894

אל הקוראים.

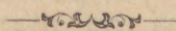
בהנישנו את לוח-העם "אחיאסף", הנערך והיוצא על ידינו, בפעם השניה, למשפט דעת הקהל, נחשוב למותר לנו להכביר אמרים על אדותיו. עוד בשנה העברה, כאשר שמענו מעברים שונים, הכיר הקהל את פעלנו, והדבר החדש שהבאנו בספרות העברית, הפיק רצון מכל אוהבי שפתנו וספרותנו מאד, מאד. ואם זה היה משפט הלוח הראשון, עאכ"כ כי כזה, ועוד במדה יתרה, יהיה משפט הלוח השני הזה. כי לעריכת הלוח הראשון אחרנו לגשת, כשלשה ירחים לפני צאתו, ולכן לא עלתה בידנו, בכל הפצנו הטוב, לעשותו לכלי שלם ומתוקן די צרכו; לא כן הלוח השני הזה, אשר נגשנו לעריכתו כשבעה ירחים לפני צאתו, ולכן יכולנו לשכללו בכמה וכמה מעלות טובות, וגם עלתה בידנו להגדילו בכמות (את החלק הספרותי בחמשה באגן בערך ואת החלק השמושי בבאגן אחד בערך) וגם, לפי מעמנו — באיכות, ביחוד התאמצנו לתקן ולהטיב את המלח שבלוח, את חלקו היותר עיקרי, הביולוגיסטי, את הספורים והשירים. וכמו כן האצלנו בו מקום למקצוע חדש, לחקירות ודרישות בתולדות ישראל. גם התאמצנו לשכלל את התמונות שבלוח; כמו כן תקנו את סדר הענינים שבו. האמנם כבר הבענו את דעתנו בהקדמתנו ללוח הקודם, כי אין כל מקום למחלקות מיוחדות בלוח-עם, לבלי הלאות את הקורא בקריאה ממושכה בלי חליפות — ובאמת גם במאספים אחרים אין מקום לזה, כאשר כן נחזה גם במאספים העתיים שבשפות החיות, והחלוקה ממין זה שהנהיגו אחדים ממו"ל המאספים העברים, לא עלתה יפה כלל — ובכ"ז שמנו אל לבנו להבדיל את כל המאמרים הנוגעים לעניני השנה החולפת, מן המאמרים שיש להם ערך-ספרותי קים לדורות, באספנו את הראשונים במחלקה מיוחדת שקראנו לה: חוון השנה. כל המעלות שמנינו בזה פומרות אותנו מהכביר אמרים על אדות ערכו של לוח העם הזה, ותקותנו נאמנה כי יהי הלוח החדש הזה לכלי חמדה וענג לכל קוראיו העברים, ויהיה להם למקור שעשועים ותועלת באמת.

ובזה נעיר את אוזן הקוראים כי מן הספור הנחמד "בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה" מאת הסופר המצוין מענדעלי מוכר ספרים בא בלוח הזה רק מחציתו, הוא הפרק "בישיבה של מעלה", שאמנם דבר שלם הוא בפני עצמו, ובלוח הבא הבטיחנו מחברו לתת את הפרק השני ממנו: "בישיבה של מטה". פה מקום לפנינו לבקש סליחה מאת הסופרים הנכבדים ששלחו לנו את מעשי ידיהם למען הלוח, ולא יכלו לבוא בו, יען כי בבואנו לסדר את הענינים המסודרים בלוח ראינו כי כבר נמלא הלוח על כל גדותיו, ונאנס להשאיר אותם ללוח הבא. ובוזה נביע תודתנו לכל החכמים והסופרים הנכבדים אשר עזרו על ידינו ויכבדונו במעשי ידיהם למען הלוח.

המו"ל.

תכּן הענינים.

ח) מאיר השמש או לב אשה (ספור) 91—112	אל הקוראים 3 מאת המו"ל.
אלכסנדר זיסקינד ראבינאָוויטש . ט) מעובון המצי"ר מאנע (שירים) :	I לוח השנה 14
I לפנות ערב 112	א) משפחת הקיסר יר"ה 14
II עצב אנכי 112—113	ב) לוח חדשי השנה 15—26
III הנודד 113—114	II חלק הספרות .
IV השנה החדשה והתקוה 114—116	א) * * * (שיר) 29—32 „אחי אסף“ .
V האח, הנה האביב 116	ב) בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה (ספור המעשה) 33—48 מענדעלי מוכר ספרים .
VI שוא עלצתי 117	ג) הנדבה (לנגדה, שיר) 49—54 ד. פרישמאנן .
י) המשורר ושלשת העמים (מישל) 117—120	ד) הלשון ודקדוקה 55—69 אחד העם .
ד. פרישמאנן .	ה) אנקת אסיר (שיר) 70 ש. ל. גארדאן .
יא) הזמן ביחוסו להעם . 121—125 משה ליב ליליענבלום .	ו) בר חלפתא (ציור) 71—88 ראובן בן מרדכי בריונין .
יב) משירי היינה (שמונה שירים) 126—128 ש. ל. הורוויץ .	ז) על קבר * * * (שיר) 89—90 ש. ל. גארדאן .
יג) קטן שנמל גדלה לעצמו (סקיצה) 129—138 דוד פרישמאנן .	
יד) מכתב 138 מ. זאבלאצקי .	

- 243—257 (לב) רבינו שמואל מוהליבר
 איש יהודי ספרא.
 (לג) ר' אברהם אליהו ד"ר
 257—269 הרכבי
 י.ח. זאנאָרָדסקי.
 269—272 (לד) לתמונת ר' דוד כהנא
 משה רייכעסבערג.
 272—278 לה) קרל נמר
 יהודה גרוזבסקי.
דרישות וחקירות בתולדות ישראל:
 (לו) I מי היה רבו של רב סעדיה
 גאון? 279—282
 א. א. הרכבי.
 (לז) II עלילת דם בעיר
 באַפֿאַזוֹנע 282—298
 שמעון דובנאָוו.
 (לח) ברכבת מיפו ירושלימה
 ד. יודילוביץ 299—309
 (לט) חג המסכות (תמונה)
 מ. א. אייזענשטאַדט 309—314
 (מ) שני מכתבים בדבר ישא"י:
 I מכתב מדיל"ג למר י. מואה 314—316
 II תשובה ממר י. מואה לדיל"ג 316—318
 (מא) פתגמים מקוריים גם
 מעתקים 318—323
 א. שולמאן.
 (מב) חרבות ירושלים (שיר)
 מבש"ץ 324—325
 (מג) כל הנמצא בביתי (שיר)
 מ. האשקעס 325—326
 (מד) שתי דמעות (שיר) 326
 עזרא גאלדין.
 (מה) על פת לחם (תמונה) 727—330
 מ. א. אייזענשטאַדט.
 (מו) ספורי בדיחות 330—331
 דוד יעלין.

- (מז) מסע יום אחד בארץ
 ישראל 139—154
 יהושע אייזענשטאַדט.
 (מז) גלגול הנפשות (שיר) 154—158
 שמואל ליב גארדאן.
 (יז) קיר נטוי (שיר) 158—159
 אהרן ליבאשיצקי.
 (יח) רפאה בדוקה (שיר) 159—160
 דוד פרישמאן.
 (יט) כליל שבת (ציור) 161—169
 עזרא גאלדין.
 (כ) חפץ אסיר (שיר) 169—170
 ש.ל. הורוויץ.
 (כא) התנועה הלאומית בקרב
 אחב"י בגלוציא 171—186
 גרשם באדר הכהן.
 (כב) ליום חתנת אהובתי (שיר) 186
 נ. פינס.
 (כג) זכרונות (על קבר הצייר מרדכי
 גאָטטליעב) 187—194
 נ. נ. סאמועלי.
 (כד) מוחלפת השיטה 195—205
 משה ליב ליליענבלום.
 (כה) השגות 206—208
 המו"ל.
 (כו) השרף (שיר) 208—209
 ש.ל. הורוויץ.
 (כז) ודוי אהבה (שיר) 209—210
 ד"ר שמריה הלוי לעווין.
 (כח) מעבר הנהר (ספור) 211—239
 בן-אביגדור.
 (כט) הגאולה העתידה (שיר) 239—241
 ד"ר שמריה הלוי לעווין.
 (ל) מסע-דומה (שיר) 241
 אבנר.
 (לא) משירי היינה 242
 א.ל. מיניץ.

והנטיעות שנתוספו ושטח האדמה שנורעה וכל מה שנתחדש בהמושבות בשנת תרנ"ד. התימה .

393—430

נח) מקוה ישראל . . . 431—432 .
י. גרוזבסקי .

נמ) הישוב בארגנטינא . הקדמה קצרה . דין וחשבון מפעולות החברה בשנה השניה להוסדה: א) הפקידות כבוענאם-אירעס . ב) מצב המושבות והתפתחותן . ג) הקולוניסטים . ד) תכניות המושבות העתידות להוסד . ה) ארמט החברה בארגנטינא . ו) פעולת החברה ברוסיה ובארצות אחרות לבד ארגנטינא . ז) מצב אוצר החברה .

433—444

י. ח. זאגאראדסקי .

ס) הזכרת נשמות . הרה"ג ר' יעקב מנא-שעלסק . רבקה היימאן (מבית געטטינגער) . אדם הערמאן . ר' אברהם זק . הרה"ג ר' ישראל יהושע אב"ד דקוטנא . ר' ישראל ראָלל . הרב ר' אלעזר ברכה . ר' נפתלי צבי יהודה ברלין . ד"ר דוד צימלעס . ר' אלכסנדר בר' יוסף הלוי צעדערבוים . הרה"ג ר' עזריאל אריה ליב ראָקאָוסקי . ד"ר פרופיסור בנימין לוצאטו . ד"ר מארקוס תורש . בארון מאָריץ קאניגסווארטער . ר' אהרן מכונה ד"ר אדאלף יעלינעק . ר' שלמה זלמן שפיטצער . ד"ר הענני בעהרענד . הר' שלמה לאכמאן . הר' בנימין אשכנזי . ר' ישכר בער בערנשטיין אב"ד בעיר האאג . מרת אייגיא פאביא גנטעלומה פרטעס . ר' נפתלי הירץ קלאצקין . פרופיסור לעוואנדאווסקי . ווילהעלם שווארצעפלד . ד"ר פריץ פערלס . סלימאן דוד ששון . ר' אברהם אלעזר מכונה ד"ר לודוויג אויגוסט פראנקל . ד"ר בנימין מאנדעלשטאם . ד"ר ווילהעלם פריינד . ר' נפתלי הלוי . ר' חנוך יהודה מכונה ד"ר אלכסנדר קאָהוט .

445—470

סא) בשורת ספרים חדשים
שיצאו לאור בשנות תרנ"ג,

תרנ"ד 471—484

נערך ע"י ה. ד. ליפפא בווינע עם הוספות וזמלואים מאת מערכת „אחיאסף” .

סב) קורא הדורות (כרוניקה

היסתורית) 485—494

א. י. סלוצקי .

מו) מעשה ברב מטעה"מ

(בדיחותא) 331—339

ש. בן-ציון .

מח) ניצוצות 339—343

י. ח. טביוב .

מט) מסוד חכמים ונכונים 344—345

יהודה איש קריאות .

נ) מכתמים והלצות . . . 346—350

צ. ה. ראמאנאוויטש .

נא) מעט אצטננינות לשנת

תרנ"ה 351—356

„רבי אברהם לוח” .

נב) אמרי בינה 357—

מ. זאבלאצקי .

נג) לקטו אבנים (קול קורא) 358—360

ש. דובנאָוו .

חזון השנה .

נד) כרוניקה עברית (מסיון תרנ"ג

עד סיון תרנ"ד) . . . 362—371

נה) פקודות הממשלה ופסקי

הסינאט 371—381

נו) חברת „כל ישראל חברים”

ופעולותיה בשנה החולפת 382—392

א. לודוויפאָל .

נז) השקפה על מצב הישוב בארץ

ישראל בשנת תרנ"ד .

השקפה כל לית: ההנהגה הערים, האומנים . בעלי בתי המלאכה וחרשת המעשה . הסוחרים . ההמון . המשבילים . החנוך . בתי הספר . מוסדי החסד . בתי העקד . ההנהגה הרשמית של עדות הערים . הישוב ביתר הערים . הכניסה . בנינים חדשים . מצב חברואות . היצואה . הישוב החדש: קנית קרקעות . ועד הפועל . הפקידות . העבודה והמוצע . האדמה . הנטיעות . הדגן . התורש . המשי . גדול הבקר . גדול הדבורים . מצב הרפואות בהמושבות . הספקת צרכי הצבור בהמושבות . המצב החומרי של הקולוניסטים . רשימת הבנינים . הבארות

- (יב) לוח יב, מחיר נייר בגושפנקא
 דמלכא לשטרי חוב וכתבי אמנה . . . 10
 (יג) לוח יג, ערי הפלך ברומא, ומספר
 תושביהן, המרחק ביניהן לעיר ווארשא
 וכמות הפארטא בצורות (посылки) לערים
 האלה מווארשא 11—12
 (יד) חקי בי-הדואר 12—18
 (טו) חוקי הטעלעגראף 18—20
 טו אניות הקמור, רשימת מחירי המסע
 באניות הקמור בכל נהרי רוסיא
 וימיה 21—35

לוח התמונות .

- (א) רבינו שמואל מוהליבר 243
 (ב) ד"ר אברהם אליהו ארכבי 257
 (ג) ר' דוד כהנא 259
 (ד) קרל נעטער ז"ל 272
 (ה) מצבת קרל נעטער ז"ל ב"מקוה
 ישראל" 278
 (ו) בית התיבות ביפו 303
 (ז) קבוצת תלמידי בית-הספר לנערים
 ביפו עם מוריו ומנהלו 400
 (ח) קבוצת תלמידות ביה"ס לנערות ביפו
 עם מורותיו ומוריו 400

מודעות ספרותיות (בהן מודעה ע"ד ערך
 השלם" וספרים שונים מאת המו"ם ה'
 יעקב גינבורג בבאברויסק) 495—507

החלק השמושי .

- (א) לוח א, השתוות זמני היום והלילה
 במקומות שונים בתבל 3
 (ב) לוח ב, ערך המטבעות בארצות שונות
 (ג) לוח ג, ערך המטבעות בארץ
 ישראל 4—5
 (ד) לוח ד, מדת הדרכים 5
 (ה) לוח ה, מדת הקרקע 5
 (ו) לוח ו, מדת היבש 6
 (ז) לוח ז, מדת הלח 6
 (ח) לוח ח, המדה והמשקל 6—7
 (ט) לוח ט, השתוות משקל הקילוגראם
 והפונט הרוסי 7
 (י) לוח י, השתוות מדת הארך 8
 (יא) לוח יא, ערך המארק הגרמני כרוכל ומדת
 הפראצענט שבין מחירו האמתי (נאמינאל)
 למחירו ע"פ הלופי הקורי, גם מחירי שטרי
 חוב על פעטערבורג, ווארשא לפי הקוריום
 הכערלינים 8—10

אוצר ישראל

מחלקה לספרי המופת (קלאסיקער) של המשוררים העברים מימי הבינים וראשית העת החדשה, מסודרים ונערכים ע"פ כ"ו נאמנים ומתודות שונות, ע"י חכמים מומחים לדבר ונגדעים לשם בארצנו ובחול, ויוצאים לאור בסדר נאה ויפה ובהג"ה מדויקת, על ניר טוב ובדפוס משופח:

א) רבי יהודה הלוי.

קובץ שיריו ומליצותיו, עם מבחר הערות רשד"ל וחכמים אחרים, נערכו מחדש עם תולדות המשורר והקדמה להספר והקנים והערות נוספות, ע"י

א. א. הרבני.

כרך ראשון [שבע חוברות].

השירים וההערות מכילים 221 עמודים, והתולדה וההקדמות XXIV עמ'.

מחיר הספר 49 ק., עם המשלוח 53 ק., מבוך הרר 79 ק., עם המשלוח 87 ק., על ניר ריגאל נוסף עוד סך 21 ק. על כל הספר. עם המשלוח עוד 2 ק.

כרך שני.

לע"ע הופיעו מן הכרך הזה שתי חוברות (64 עמודים).

מחירן 14 ק., עם המשלוח 16 ק., על ניר ריגאל 20 ק., עם המשלוח 24 ק.

ב) רב האי גאון.

שירו הנעלה „מוסר השכל“, נערך מחדש עם תולדות המחבר, מבוא והערות, פאת

א. ה. ווייס.

[שתי חוברות], 74 עמודים.

מחיר הספר 14 ק., עם המשלוח 18 ק., על ניר ריגאל 20 ק., עם המשלוח 24 ק.

ג) רבי שלמה שרביט הזהב.

קובץ שיריו עם הקדמה והערות, נערכו ונסדרו לרפוס ע"י

דוד בהנא.

[חוברת אחת], 28 עמודים.

מחיר הספר 7 ק., עם המשלוח 9 ק., על ניר רענאל 10 ק., עם המשלוח 12 ק.

אוצר ישראל

(סוף)

ה) רבי דונש בן לברט.

שיריו, נערכו ונסדרו עם תולדות המחבר, מכוא והערות ע"י

הנ"ל.

[שלש חוברות], 86 עמודים.

מחיר הספר 21 ק, עם המשלוח 25 ק, על ניר ריגאל 30 ק, עם המשלוח 36 ק.

שלושת הספרים ב', ג' וד' נמצאים להמכר מכורכים בכרך אחד בשם "לקומי קדמונים" ומחירו 72 ק, עם המשלוח 80 ק, על ניר ריגאל 90 ק, עם המשלוח 1 רו"כ.

ה) רבי אברהם אבן עזרא.

קובץ שיריו, חידותיו, מכתביו, עם מכתביו ומליצותיו, נערך לדפוס ע"פ כת"י ומהדורות שונים, עם תולדות המחבר, הקדמה, מכואים והערות, ע"י

הנ"ל.

כרך ראשון [תשע חוברות], XXII—266 עמודים.

מחיר הספר 63 ק, עם המשלוח 71 ק, מכורך הדר 93 ק, עם המשלוח 1.03 ק, על ניר ריגאל נוסף עוד 27 ק.

תחת מכבש הדפוס:

- (א) סוף הכרך השני מן "רבי יהודה הלוי", הנ"ל.
 (ב) הכרך השני מן "רבי אברהם אבן עזרא", הנ"ל.
 (ג) [ספר ששין] רבי יהודה ב"ר שלמה אלהריזי
 ספרו המהולל תחכמוני.

מתוקן ומוגה עם הוספות רבות בפנים הספר, שלא נמצאו בכל מהדורות הספר שיצאו מני אז ועד היום, נערך ע"פ מהדורת הפרופיסור לאנארד וכתבי יד שונים, עם תולדות המחבר, מכוא, הערות והארות רבות, ע"י

ד"ר אהרן קאמינקא.

ישראל בעמים

מחלקה לספרים בתולדות ישראל:

א) קרות היהודים בספרד.

דברי ימי היהודים, גדוליהם והכמיהם בארץ ספרד, מעת בואם לגור שמה עד הגרשם ממנה בשנת רנ"ב. נערך ע"פ גראטץ וקויערלינג זמקורים שונים, ע"י

א. ש. פריעדבערג.

שני חלקים [שלוש עשרה חוברות], 316 עמודים.

מחיר הספר 91 ק, עם המשלוח 1 רובל. מכורך הדר 1.21, עם המשלוח 1.33.

ב) מוצאי גולה.

זכרונות נדודי הגולים מספרד ופורטוגליה — בדרות הראשונים אחרי הגרוש, גורלם ומעמדם החמרי והמוסרי בארצות אשר נתישבו שם, וזכרונות גדולי העם והכמיו אשר קבצו נפורים וייסדו קהלות ספרד בכל מקומות החנותם, חבר ע"י

שואר פינחס ראבינאוויץ.

חלק ראשון: קדימה.

לע"ע הופיעו מן החלק הזה: ארבע חוברות רגילות ושלוש חוברות כפולות (א'—י'). 238 עמודים.

מחיר החוברות הנוכרות 70 ק, עם המשלוח 78 ק.

תחת מכבש הדפוס:

סוף החלק הראשון אשר יופיע בעוד שבועות מספר ויכיל עוד חמש או שש חוברות.

עקד ספורים

מחלקה לספורים נבחרים מעשי ידי המספרים הגדולים בישראל
ובעמים, מתרגמים מן המקורים ע"י סופרים מומחים ונודעים לשם:

(א) דניאל דירונדה.

ספור גדול מהולל ונודע לשם בכל השפות החיות, ומקדש לעם ישראל
וסגולותיו, לעתידותיו ולרעיון תחיתו הלאומית, מאת

ג'אורג' עליוט.

נעתק מאנגלית לעברית, ע"י

דוד פרישמאן.

ארבעה חלקים [עשרים וארבע חוברות], 774 עמודים.

מחיר כל הספר 1.68, עם המשלוח 1.84, מבוך הדר בכרך אחד 1.98,

עם המשלוח 2.16, בשני כרכים 2.28, עם המשלוח 2.46.

(ב) אפרים קוה.

הספור המהולל הנודע לשם "Dichter und Kaufmann", מתקופת
מוענדעלסזאהן ולעסינג, מאת

בערטהאלד אויערבאך.

נעתק מאשכנזית לעברית ע"י

י. ה. טאוויאוו.

שני חלקים [תשע חוברות], 288 עמודים.

מחיר הספר 63 ק, עם המשלוח 71 ק, מבוך הדר 93 ק,

עם המשלוח 1.03.

ערוכים לדפוס:

(א) בירוניקה, הומן היסטורי, גדול ונכבד, מומן חרבן בית שני,

מאת ה. שוהמאכער,

(ב) דוד קופרפילד, ספור כללי, גדול ונודע לשם בכל הספרות

האירופית, מאת דייקקענס.

שמות המעתיקים יתפרסמו בקרוב.

רבני הנעורים

מחלקה למקרא בני הנעורים הקטנים עם הגדולים:

זכרונות לבית דוד.

מאת א. ש. פריעדבערג.

קובץ גדול של ספורי-עם, נעימים ונחמדים למקרא כל קוראי עברית בכלל ובני הנעורים בפרט. בספר הגדול והנכבד הזה היחיד במינו בספרותנו העברית נמצא תמצית תולדתנו, קורות אבותינו ככל העתים וככל הזמנים והרפתקאות דערו עליהם — לא באותיות מתות ומספרים יבשים, לא בדברי מחקר והשערה, כי אם בתמונות חיות וקומות וצוורים בולטים ונכונים, בספורים תמימים ונחמדים, בנפשות חיות, פועלות ונפעלות, בשיחות וזכחים, מחשבות ורגשות, המסוגלים מאין כמוהם לעורר בלב קוראיהם את האהבה לעמם ולכל סגלות הרוח אשר לו.

הספר הגדול הזה יוצא בחוברות, חוברות, וכל ספור וספור מצד תכנו הוא ענין בפני עצמו ודבר שלם, מכלי כל המשך מהספורים הבאים לפניו או אל הבאים אחריו, ולא יבצר מקוני הספר להפריד בין הדבקים ולכרוך להם כל ספור וספור בלבד.

חלק ראשון [עשרים ושתים חוברות].

זוה תוכן עניניו:

- I אל הקוראים, מאת המו"ל. I—IV
 II פתח דבר (ע"פ רעקקענדאָרף) 3—15
 III א) כַּף הַסְּפָדִים (ספור מקורי, מוזמן גלות בבל) 16—68
 ב) יַד הַדְּפָנִים (ע"פ רעקקענדאָרף, מראשית זמן הבית השני) 69—119
 ג) הַקְּנִיָּה (מקורי, מוזמן החשמונאים) 120—184
 ד) טַבַּעַת הַקְּדוּשִׁין (מקורי, מוזמן הורדס) 185—306
 ה) הַבְּכָל וְהַקִּיץ (מקורי, מוזמן חרבן בית שני) 307—528

מחירו 1,54, עם המשלוח 1,70, מוכרך הדר 1,84, עם המשלוח 2,04.

חלק שני, [לע"ע יצאו ממנו אחת עשרה חוברות].

ואלה הספורים שבאו בחוברות הללו:

- א) הַקְּעַל (ספור מקורי מוזמן בר כוכבא) 1—78
 ב) הַסִּנְר (מקורי, מוזמן התנאים האחרונים והאמוראים הראשונים) 79—127
 ג) הַאֲנָרַת (העתקה מרעקקענדאָרף בהוספות ושנוים, משנת ק"ע לא"ף התמישי) 128—148
 ד) הַקְּבֹר (העתקה בהוספות ושנוים מהיי היהודים בערב) 149—201
 ה) הַקְּלָחִית (העתקה בהוספות ושנוים מוזמן מחמד) 202—241
 ו) הַתְּכָרִיךְ (כנ"ל, מימי ממשלת הכליפים) 242—

מחירו 77 ק, עם המשלוח 83 ק.

האדם והעולם

מחלקה לספרי חכמה ודעת העולם והטבע:

(א) תולדות השלמת האדם.

העתקת הספר הגדול והמהולל בספרות הכללית:

Kulturgeschichte der Menschheit in ihrem organischen Aufbau.

מאת יוליוס ליפפערט.

תרגום ד. פרישמאן.

הספר הגדול והנכבד הזה שעוד לא היה כמוהו בספרותנו העברית יצא לפני שנים אחדות בשפת אשכנז, וכל טובי העתונים הגדולים והמבקרים הנודעים רבו להללו ולחשוב אותו בין המצוינים שבספרי תולדות הקולטורא, בהיותו היותר מתאים עם החקירה החדשה בדעת העולם והטבע, וזה עתה החל להעתיק ליתר השפות האירופיות. ההעתקה היא חפשיה והמעתיק האמן התאמץ לבאר ולהסביר (פאפולאריזירען) את כל הדבר הקשה.

כרך ראשון [שני חלקים, ל"ג חוברות], XVI—510 עמודים.

מחירו 2.31, עם המשלוח 2.50, מכורך הדר 2.81 עם המשלוח 3.05.

מן הכרך השני יצא לע"ע חמש חוברות כפולות: ל"ד—מ"ג [128—

מחירו 70 ק, עם המשלוח 78 ק.

(ב) החנוך השכלי, המוסרי והגופני.

העתקת הספר המהולל והנודע לשם:

Education, Intellectual, Moral and Physical

מאת הערבערט ספענסער.

הספר הזה עוסק, לא רק בחנוך הילדים, כי אם גם בחנוך האדם בכלל, בחנוך ההורים והמורים; וגם איננו רק ספר פדגוגי במובנה הצר של המלה הזאת, כי אם ספר פילוסופי ומדעי כאחד. וכבר זכה לשש עשרה מהדורות באנגליא ותרנומים רבים בכמה מהדורות בכל השפות המתהלכות באירופא, ועתה תרגם עברית, ע"י י. ל. דאוידאוויטש (בן-דוד).

התרגום הוא תרגום נאמן ומדויק עם הטון הערתי שמושיות והסבירות מאת המתרגם. לע"ע יצאו לאור שש חוברות: א'—ו' [96 עמודים].

מחירו 42 ק, עם פארטאָ 46 ק.

תחת מכבש הרפואה:

(א) תולדות השלמת האדם סוף הכרך השני. (ב) החנוך—סוף הספר.

א) "אחיאסף" לוח-עם, תרנ"ד.

לוח-עם ספרותי ושמושי, עם תמונות וציורים, נערך בעזרת טובי הסופרים העברים.

מחירו 75 ק, עם פארטא 87 ק, מכורך 95 ק, עם פארטא 1.09
מכורך הדר 1.10, עם פארטא 1.24.

ב) "אחיאסף" לוח-עם, תרנ"ה.

מחירו עם פארטא 1 ר"כ. מכורך בנר 1.25, מכורך הדר 1.40.

מכל הספרים השלמים נמצאו להמכר גם כריכות לבדן. מחיר כל כריכה 20 ק'.
של הלוח: כריכת ניר—10 ק, וכריכות בד 25 ק. של תולדות השלמת 30 ק,
פארטא על כל כריכה עולה 2 ק.

הדורשים מחו"ל יוכלו לשלוח כסף מדינתם ויחשב להם לפי הקורם. מחיר כל
חוברת בודדת מספרי "אחיאסף" 7 ק, עם פארטא 9 ק, שתי חוברות ביחד 8 ק. ב"א.
הדורשים ספרים בנ"ב עליהם להוסיף עוד 7 ק. בעד האחריות, ובעד הנ"ב—10 ק. ולמעלה
מהסך 5 ר"כ, עליהם להוסיף עוד 2 ק. מכל ר"כ בעד הנ"ב. הדורשים ספרים
באחריות, עליהם להוסיף 7 ק. על כל משלוח—ובחו"ל—10 ק.

מחלקות חדשות:

א) ציון.

מחלקה לספרים בחקר ארץ ישראל וספרותה. הספר הראשון מן המחלקה הוא, הגדול
והמהלל מאד בספרות האירופית:

PALESTINE

מאת **מונק**

נעתק כעת מצרפתית לעברית על ידי הסופר מר א. ליודוויפאל בפאריז.
בעוד ירחי מספר יחל להדפס.

ב) המבקר.

מחלקה לבקרת ספרים עבריים. בראשונה תחל להופיע קבוצת

מכתבים על דבר הספרות

מאת הסופר והמבקר החרוץ

מר דוד פרישמאן.

החוברת הראשונה מן הקבוצה הוא כבר מונחת תחת מכשך הדפוס.

ג) חכמת ישראל.

מחלקת לספרים בחכמת ישראל מקוריים והרגומים. בראשונה יצא
מבחר (אויסוואהל) מספרי צונץ.

הוצאת בן-אביגדור

(ספרי אגורה)

אספת ספורים, תמונות וציורים מחיי עמנו בעבר וזהו, מעשי ידי סופרים רבים ושונים.

קבוצה ראשונה:

א	„לאה מוכרת הרגים“ . בן-אביגדור .	א	„עניים מאשרים“ . בן-אביגדור .
ב	„שני חיונות“ הנ"ל .	ב	„מן החיים“ סאמועלי .
ג	„יזכור“ דוד פרישמאנן .	ג	„מן החיים, ח"ב“ הנ"ל .
ד	„כנור ישרון“, ח"א, ש.ל. גארדאן .	ד	„מן החיים, ח"ג“ הנ"ל .
ה	„אהבה וחובה“, ח"א, בן-אביגדור .	ה	„נקודת הכסף“, אפרים ליפשיץ .
ו	„אהבה וחובה“, ח"ב הנ"ל .	ו	„ממראות החיים“, י"ל אבן-ספור .
ז	„שני עולמות“ זפר"ן .	ז	„משלי הזמן“ (שירי-משלי), ח"א, א. י. פאפירנא .
ח	„תמונות וציורים“ י"ח טאוויאנו .		
ט	„האלמת“ י"ל פריץ .		
י	„מנגינת הזמן“ י"ג ג-א .		
יא	„הנגר הנאור“, ח"א י"ג ג-א .		
יב	„הנגר הנאור“, ח"ב הנ"ל .		
	„מגבורי ישראל“ ר. בריינין .		

מחיר כל הקבוצה עם פאָרטאָ 1.43, באחריות 1.50. מוכרת ב

בכריכה מהודרת עם המשלוח 1.75, באחריות 1.82

קבוצה שניה:

א	„משלי הזמן“, ח"ב, הנ"ל .	א	„עניים מאשרים“ . בן-אביגדור .
ב	„מן החיים, ח"ד“, נ. סאמועלי .	ב	„מן החיים“ סאמועלי .
ג	„אני והוא“, ח"א, זפר"ן .	ג	„מן החיים, ח"ב“, הנ"ל .
ד	„אני והוא“, ח"ב, הנ"ל .	ד	„מן החיים, ח"ג“, הנ"ל .
ה	„איש הרוח“, ח"א, יעקב וויטאל .	ה	„נקודת הכסף“, אפרים ליפשיץ .
ו	„איש הרוח“, ח"ב, הנ"ל .	ו	„ממראות החיים“, י"ל אבן-ספור .
ז	„כנור ישרון“, ח"ג, ש.ל. גארדאן .	ז	„משלי הזמן“ (שירי-משלי), ח"א, א. י. פאפירנא .
ח	„נפש אחת מישראל“, ד. יזילברעבשו .		

מחיר כל חוברת בודדת 5 ק, עם המשלוח 7 ק.

ערוכים לדפוס:

„למקום תורה“, ציור, בשתי חוברות, מאת עזרא גאלדין .
 „הנדה והשב“ או „הפגישה ביום הכפורים“, ספור, בן-אביגדור .
 „מגבורי היום“, ספור, הנ"ל .

Издательство „АХІАСАФ“ Варшава, } האדריסה אל המו"ל :
 Verlag „ACHIASAF“ Warschau.

Россійскій Императорскій Домъ

Его Императорское Величество Государь Императоръ Александръ Александровичъ Самодержецъ Всероссийскій, родился въ 1845 г. 26 февраля (Тезоименитство 30 Августа).

Ея Императорское Величество Государыня Императрица Марія Ѳеодоровна, родилась въ 1847 г., 14 ноября (тез. 22 июля); въ замужествѣ съ 28 октября 1866 г. Дочь Датскаго Короля Христиана IX и Супруга Его, Королевы Дании.

Его Императорское Высочество Наслѣдникъ, Цесаревичъ и Великій Князь Николай Александровичъ, род. въ 1868 г. 6 Мая Тезоим. 6 Декабря.

Его Имп. Выс. Вел. Кн. Георгій Александровичъ род. въ 1871 г., 27 Апрѣля, (тез. 26 ноября);

Его Импер. Высоч. Вел. Кн. Михаилъ Александровичъ род. въ 1878 г., 22 ноября (тез. 22 ноября), Ея Императ. Высочество Вел. Княжна Ксенія Александровна, род. въ 1875 г., 25 Марта (Тезоим. 24 Января).

Ея Императ. Высочество Великая Княжна Ольга Александровна, род. въ 1882 г., 1 июня (тез. 11 июля).

Августѣйше Братія Государя Императора.

Его Им. Выс. В. К. Владимиръ Александровичъ, род. въ 1844 г., 10 Апрѣля (тез. 15 июля). Супруга Его: Ея Имп. Выс. В. Кн. Марія Павловна, род. въ 1854 г., 2 мая (тезоим. 22 июля). У нихъ дѣти: Ихъ Им. В. В. К. Кириллъ Владимировичъ род. въ 1876 г., 30 ч. въ тез. 11 мая) В. Кн. Борисъ Владимировичъ, род. въ 1877 г., 12 нояб. (тез. 2 мая); Вел. Кн. Андрей Владимировичъ, род. въ 1879 г., 2 Мая (тез. 30 ноября); В. Кн. Елена Владимировна, род. въ 1882 г. 17 Января (тез. 21 мая).

Его Имп. Выс. В. Кн. Алексій Александровичъ, род. въ 1850 г. 2 Января (тез. 20 мая).

Его Имп. Выс. Вел. Кн. Сергій Александровичъ, род. въ 1857 г. 29 апрѣля (тез. 5 июля) Супруга Его, Ея Им. Выс. В. Кн. Елисавета Ѳеодоровна, род. въ 1864 г., 20 Окт. (тез. 5 сентября).

Его Имп. Выс. Вел. Кн. Павелъ Александровичъ р. въ 1860 г. 21 Сент. (тез. 29 июня). былъ въ супружествѣ съ Ея Имп. Высоч. Великою Княгиною Александрою Георгиевною († 12 сентября 1891 г.). У него дѣти: Его Имп. Выс. В. Кн. Дмитрій Павловичъ, род. въ 1891 г., 6 Сент. (тез. 21 сент.). Ея Имп. Выс. В. Кн. Марія Павловна, род. въ 1890 г., 6 Апрѣля (тез. 2 июля).

Августѣйшая сестра Государя Императора.

Ея Имп. Выс. Велик. Кн. Марія Александровна, род. въ 1853 г., 5 Октаб. (тез. 22 июля); въ супружествѣ съ Его Королевичемъ Высоч. Принцемъ Альбертомъ-Эрнстомъ-Альбертомъ Великобританскимъ Герцогомъ Эдинбургскимъ.

Августѣйше дяди и тетки Государя Императора.

Ея Имп. Выс. Вел. Кн. Александра Иосифовна, род. въ 1820 г., 26 июня (тез. 23 апрѣля); была въ

супр. съ Его Имп. Высоч. Вел. Кн. Константиномъ Николаевичемъ († 13 Января 1892 г.). У нея дѣти: Его Им. Выс. В. Кн. Николай Константиновичъ, род. въ 1850 г., 2 Фев. (тез. 6 декабря);

Его Имп. Выс. В. Кн. Константинъ Константиновичъ, р. въ 1858 г. 10 Августа (тез. 21 Мая). Суп. его: Ея Им. Выс. В. Кн. Елисавета Мавриневна, род. въ 1865 г., 13 Янв. (тез. 5 сентября); У нихъ дѣти Ихъ Высоч. Князь Юаннъ Константиновичъ, род. въ 1886 г., 23 Июн. (тез. 24 июня); Кн. Гавриилъ Константиновичъ, род. въ 1887 г., 3 июля (тез. 13 июля); Кн. Константинъ Константиновичъ, род. въ 1890 г., 20 Декаб. (тез. 21 мая); Кн. Олозь Константиновичъ, род. въ 1892 г., 15 ноября (тез. 20 сентября); Кн. Татьяна Константиновна, род. въ 1890 г., 11 Января (тез. 12 Января);

Его Имп. Выс. В. Кн. Дмитрій Константиновичъ, ро. въ 1860 г. 1 июня (тез. 21 сентября);

Ея Кор. Вел. В. К. Кор. Елиновъ Ольга Константиновна, р. въ 1851 г. 22 августа (тез. 11 июля); въ супружествѣ съ Его Вел., Кородемъ Елиновъ Георгомъ I.

Ея Имп. Высоч. Вел. Кн. Вѣра Константиновна, род. въ 1854 г. 4 февраля (тез. 17 сентября); была въ супружествѣ съ Его Королевскимъ Выс. Герцог. Вильгельмомъ-Евгениемъ Виртембергскимъ.

Ея Имп. Выс. В. Кн. Александра Петровна, род. въ 1838 г., 21 Мая (тез. 23 Апрѣля) была въ супружествѣ съ Его Императорскимъ Высочествомъ, Вел. Княземъ Николаемъ Николаевичемъ Старшимъ († 13 Апрѣля 1891 г.). У нея дѣти:

Его Им. Выс. В. К. Николай Николаевичъ, р. въ 1856 г., 6 нояб. (тезоименитство 27 июля);

Его Импер. Выс. Вел. Кн. Петръ Николаевичъ, род. въ 1864 г., 10 января (тезоименитство 29 Июня, супр. его: Ея Имп. Выс. В. Кн. Милица Николаевна, род. въ 1866 г., 14 июля (тез. 19 июля). У нихъ дочь Ея Высочество, Княжна Марина Петровна, род. въ 1892 г., 28 авг. (тез. 28 сентября).

Его Импер. Выс. В. Кн. Михаилъ Николаевичъ, род. въ 1832 г., 13 октября (тез. 8 ноября); былъ въ супружествѣ съ Ея Императ. Высоч., Великою Княгиною Ольгою Ѳеодоровною († 31 марта 1891 г.). У него дѣти: Его Им. Выс. В. К. Николай Михайловичъ, р. въ 1859 г., 14 Апрѣля (тез. 6 Декабря);

Его Имп. Выс. Вел. Кн. Михаилъ Михайловичъ, род. въ 1861 г., 4 Октября (тез. 8 ноября);

Его Императ. Выс. Вел. Кн. Георгій Михайловичъ, род. 1863 г., 11 Августа (тез. 26 ноября);

Его Имп. Выс. Вел. Кн. Александръ Михайловичъ, р. въ 1866 г., 1 Апрѣля (тез. 30 августа).

Его Имп. Выс. Вел. Кн. Сергій Михайловичъ, род. въ 1869 г., 16 сент. (тез. 25 сентября);

Его Имп. Выс. Вел. Кн. Алексій Михайловичъ, род. въ 1875 г. 16 декабря (тез. 20 мая);

Ея Имп. Выс. Вел. Кн. Анастасія Михайловна, род. въ 1863 г., 16 июля (тез. 22 декабря); Въ суп. съ Его Кор. Выс. Вел. Герцогомъ Мекленбургъ-Шверинскимъ Фридрихомъ Францемъ.

תרג"ה—1894

ОКТАБРЬ
31 д.

מזל—תשרי—מאונים
ל יום

OCTOBER
31 t.

Październik 31 dni.

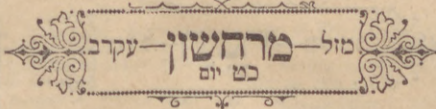
מולדו (א' ד' תשכ"ו)—40 רגעים (מינוט), 7 חלקים על שעה 11 מוצי"ק נצבים.
סוק"ל כל ליל ערב סוכות י"ד בו. התקופה חלה בשבת שובה שעה 3 אחר הצות.

		לוח הנוצרים לרוסים ולרוסים	לוח העברים ומנהגיהם	אזרחי	מזלות
		Православный Календарь 1894 г.		אזרחי	מזלות
October (1894) ע י א	יום שבת י ז	יום שבת י ז			
1	19	מח. Трофима и Зосимы.	א' דר"ה, וה' פקד, תשליך	ג	א
2	20	Св. Вмч. Евстаф. мч. Агап.	ב' דר"ה, ויהי אחר	ג	ב
3	21	Св. Ап. Кодрата, Мч. Евсев.	יום גדליהו. תענית צבור. ויחל	ד	ג
4	22	Св. мч. Фоки, св. пр. Юны,	שקיעת החמה 5--30	ה	ד
5	23	Зац. Предт. Иоанна,	ולך, שובה	ו	ה
6	24	Св. Первомуч. Феодлы.		ז	ו
7	25	Н. 16 по Пат. Пр. Евфрос.	ערב יום כפורים, אין נופלין וא"מ	א	ז
8	26	Прес. Св. ап. и Ев. Иоан. Бог.	יום כפורים קורין פ' אחרי, למנחה פ' עריה	ב	א
9	27	Мч. Каллистр., Св. Марка.	שק"ה 5--16	ג	ב
10	28	Прп. Иег. Харит., мч. Алек.	האזינו	ד	א
11	29	Пр. Кириака и Θεοσιана.		ה	ב
12	30	Св. Григорія Св. Мих.		ו	א
13	1	Октябрь Покр. Пр. Богород.		ז	ב
14	2	Н. 17 по Пат. Свмч. Кипр.	ערב סוכות	א	ג
15	3	Свмч. Дионисія Ареопат.	א' דסוכות, שור או בשב, למען אמתך	ב	ב
16	4	Мч. Героева, об. м. св. Гурія.	ב' דסוכות, אבן שתייה	ג	א
17	5	Мч. Харитины, св. Петра.	א' דחנה"ם, אעריך שועי	ד	ב
18	6	Св. Апост. Фомы.	ה' דחנה"ם, אום אני חומה	ה	א
19	7	Мч. Сергия, Вакха, Гул.	ב' דחנה"ם, אל למושעות, שק"ה 4--57	ו	ב
20	8	Прп. Пелагия и Пансия,	שבת חוה"ם, אום נצורה	ז	א
21	9	Н. 18 по Пат. Св. Ап. Іакова	הושענא רבה	א	ב
22	10	Мч. Евлампія и Евлампіи.	שמיני עצרת, עשר תעשר, גשם, ב"נ	ב	א
23	11	Св. Ап. Филиппа Мч. Зин.	שמחת תורה, וזאת הברכה	ג	ב
24	12	Мч. Прока, Тараха.	אסרו חג, אין נופלין	ד	א
25	13	Мч. Карна, Флорентія.		ה	ב
26	14	Мч. Назарія, Параскевы.	שק"ה 4--42	ו	א
27	15	Прп. Евонмія, Савина.	בראשית, מברכין החדש, אי' ברכו נפש	ז	ב
28	16	Н. 19 по Пат. Мч. Лонгина		א	ג
29	17	Св. Прор. Осія Прп. Авд.	ער"ה, א"מ יוכ"ק ולמנחה אין נופלין	ב	א
30	18	Ап. и ев. Луки, мч. Марпан	א' דר"ה מרחשון	ג	ב

17 Октября, Память чудеснаго спасения Ихъ Императорскихъ Величествъ 17
и Августѣйшей Семьи отъ грозившей опасности на Харьковѣ-Азовѣ. ж. д. 22

תרנ"ה—1894

НОЯБРЬ
30 д.

NOVEMBER
30 T.

Listopad 30 dni.

מולדו (ב' י"א ת"מ)—24 רגעים (מינוט), 8 חלקים על שעה 12 יום ב' ער"ח.
סוק"ל 46 רגעים (מינוט), 8 חלקים ע"ש 6 ליל ג' וירא, י"ד לחדש.

לוח הנוצרים לרוסים ולרומים		לוח העברים ומנהגיהם	אָרְבֵּיטָל	מַלְטָלָה
November (46/47)	נובמבר 1894			
31	19	Св. Прр. Юля, мч. Иоанна.	ב' דר"ח	א
1	20	Влмч. Артемія,	ה	ב
2	21	Прп. Иларіона, мч. Дасія	ו	ג
3	22	Казанскія Иконы Б. М.	ז	ד
4	23	Н. 20 по Пят. Св. Ап. Іакова	א	ה
5	24	Мч. Ареобы.	ב	ו
6	25	Мч. Маркіана, Анастасія.	ג	ז
7	26	Вмч. Димитрія Прп. Аван.	ד	ח
8	27	Мч. Нестора,	ה	ט
9	28	Мч. Терентія, см. Кириака	ו	י
10	29	Прп. мч. Анастасія.	ז	יא
11	30	Н. 21 по Пят. Смч. Зиновія.	א	יב
12	31	Св. Ап. Стахія, Амплія.	ב	יג
13	1	Нояб. Св. безсер. Космы.	ג	יד
14	2	Мч. Акиндина, прп. Марк.	ד	טו
15	3	Мч. Акепейма, Іосифа.	ה	טז
16	4	Прп. Іоаннікія, мч. Никан.	ו	יז
17	5	Мч. Галактіона и Еплет.	ז	יח
18	6	Нед. 22 по Пят. Св. Павла,	א	יט
19	7	Мч. Іерона, Феодота.	ב	כ
20	8	Соборъ Архистр. Михаїла	ג	כא
21	9	Мч. Ониселфора, Порфирія,	ד	כב
22	10	Св. ап. Ераста, Олимпа,	ה	כג
23	11	Мч. Мины, Выгтора.	ו	כד
24	12	Св. Іоанна милостиваго.	ז	כה
25	13	Н. 23 по Пят. Св. Іоанна Зл.	א	כו
26	14	☩ Св. Ап. Филипа, Св. Гр.	ב	כז
27	15	Мч. Гурія, Авива, Евстохія.	ג	כח
28	16	Св. Ап. и Ев. Матвея.	ד	כט

14 Ноября, Рожденіе Государини Императрицы Маріи Θεодоровны.

תרג"ה—1894

ДЕКАБРЬ
31 д.

מול—כסלו—קשת
כ"ט יום

DECEMBER
31 т.

Grudzień 31 dni.

מולדו (ד' ו' קנ"ג)—8 רגעים (מינוט), 9 חלקים על שעה 1 ליל ד' ער"ה.
סוק"ל 30 רגעים (מינוט), ע"ש 7, ליל ה' וישלח, מ"ו לחרש.

		לוח הנוצרים לרוסים ולרומים	לוח העברים ומנתניהם	אָנאָג	אָנאָג
		Православный Календарь 1894 г.			
Dezember	דעקאַבער				
29	17	Св. Григорія, Неокесар.	ראש הרש	ה	א
30	18	Мч. Плат., Романа и Заххея	שק"ה 3—50	ו	ב
1	19	Св. Пр. Авдія мч. Варл.	תולדות	ז	ג
2	20	Н. 24 по Пят. При. Григор.		א	ד
3	21	Введ. во хр. Пресв. Богор.		ב	ה
4	22	Св. Ап. Филимона, и Арх.	מתחילין לומר טל ומטר	ג	ו
5	23	Св. Амфилохія, Кн. Ал. Н.		ד	ז
6	24	Вмч. Екатерины и Мерк.		ה	ח
7	25	Свм. Климента и Петра.	שק"ה 3—47	ו	ט
8	26	При. Алипія и Іакова.	וישא	ז	י
9	27	Н. 25 по Пят. Вмч. Іакова		א	יא
10	28	При. мч. Стезана, мч. Іоан.		ב	יב
11	29	Мч. Парамона При. Акакія.		ג	יג
12	30	Ап. Андрея, Св. Фрумент.		ד	יד
13	1	Декаб. Пр. Наума, м. Анап.		ה	טו
14	2	Прр. Аввакума, прп. Аван.	שק"ה 3—45	ו	טז
15	3	Пр. Софонія, при. Саввы.	וישלח	ז	יז
16	4	Н. 26 по Пят. Вмч. Варвары		א	יח
17	5	При. Саввы, Захарія		ב	יט
18	6	Святит. Николая Мврл.		ג	כ
19	7	Св. Амвросія, Пр. Антонія.		ד	כא
20	8	При. Татанія, св. ап. Апол.		ה	כב
21	9	Зач. Св. Анны, П. Стефана.	שק"ה 3—44	ו	כג
22	10	Мч. Мины, Ермогена.	וישב, מברכין החרש, יום הקצר	ז	כד
23	11	Н. Св. Праот. При. Даниїла	א' דחנוכה	א	כה
24	12	При. Спирид. Смч. Ал. ке.		ב	כו
25	13	Вмч. Евстратія, При. Арс.		ג	כז
26	14	Мч. Фирса, Левкія.		ד	כח
27	15	Смч. Елсеверія, Мч. Ано.	ער"ה, א"א יוב"ק	ה	כט

6 דעבר, Тезоименит. Наслѣдника Цесаревича Николая Александровича.

1895—תרנ"ה

ЯНВАРЬ
31 д.

מול—טבת—גדי
כמ יום

JANUAR
31 t.

Styczeń 31 dni.

מולדו (ה', ו"ב, תתקמ"ו)—52 רגעים (מינוט), 10 חלקים על שעה 1, יום ה' ער"ח.
סוק"ל כל ליל ו' ויחי, ט"ו לחדש. התקופה חלה בשעה 10 וחצי ליל א' ויחי.

לוח הנוצרים לרוסים ולרומים		לוח העברים ומנהגיהם	החודש	היום
יום מספר	יום מספר	יום מספר	יום מספר	יום מספר
Православный Календарь 1894 г.				
28	16	ראש חודש, ו' דחנוכה, שקה"ח 3—49	ו	א
29	17	מקץ, שבת חנוכה	ז	ב
30	18	ח' דחנוכה	א	ג
31	19		ב	ד
1	20		ג	ה
2	21		ד	ו
3	22		ה	ז
4	23	שקה"ח 3—58 ויגש	ו	ח
5	24		ז	ט
6	25	תענית עשרה בטבת	א	י
7	26		ב	יא
8	27		ג	יב
9	28		ד	יג
10	29		ה	יד
11	30	שקה"ח 4—9 ורחי	ו	טו
12	31		ז	טז
13	1		א	יז
14	2		ב	יח
15	3		ג	יט
16	4		ד	כ
17	5		ה	כא
18	6	שקה"ח 4—21 ישמות	ו	כב
19	7		ז	כג
20	8		א	כד
21	9		ב	כה
22	10		ג	כו
23	11		ד	כז
24	12	יזכ"ק, מוקדם	ה	כח
25	13	ער"ח, למנחה א"כ, שקה"ח 4—33	ו	כט

1895—תרנ"ה

ФЕВРАЛЬ
28 д.

מול—שבת—דלי
ל יום

FEBRUAR
28 t.

Luty 28 dni.

מולדו (ו', ז', תרנ"ט)—36 רגעים (מינוט), 11 חלקים על שעה 2, ליל שבת, ר"ח.
סוק"ל 58 רגעים (מינוט) 11 חלקים על שעה 8 ליל א' יתרו, מ"ו לחדש.

לוח הנוצרים לרוסים ולרומים		לוח העברים ומנהגיהם	א"ת	א"ת
Februar (49/50)	Февраль 28/29			
Православный Календарь 1895 г.				
26	14	Пр. От. въ Сѹнаѣ и Раиоѣ.	וארא, שבת ר"ח	ז
27	15	Н. 32 по Пят. Преп. Павла.		א
28	16	Поклон. вериг. Ап. Петра.		ב
29	17	Прп. Антонія Великаго.		ג
30	18	Св. Аванасія и Кирилл		ד
31	19	Прп. Макарія Египетск.		ה
1	20	Прп. Евѳимія Великаго.	שקת"ח 4—45	ו
2	21	Прп. Максима испов.	בא	ז
3	22	Н. Митар. и Фар.Св.Ап.Тим.		א
4	23	Св. Климента.		ב
5	24	Пр. Ксен., Макед., мч. Вав.		ג
6	25	Св. Григорія Богослова.		ד
7	26	Прп. Ксенофонта, Марии.		ה
8	27	Св. Иоанна Златоустаго.	שקת"ח 4—59	ו
9	28	Прп. Ефр. Сирина и Θεод.	בשלה, שבת שירה, המשה עשר	ז
10	29	Нед. Блуд. Сына. Св. Пги.		א
11	30	Соб. 3 св. Вас. Григ. и Иоан.		ב
12	31	Св. Кира и Иоанна, м. Ник.		ג
13	1	Февр. Мч. Трифона пр. Пет.		ד
14	2	Срѣтѣние Господне.		ה
15	3	Св. Симеона и Анны. прр.	שקת"ח 5—11	ו
16	4	Прп. Псеудора, Кирилла.	יתרו	ז
17	5	Н. Мясол. Мч. Агаѳ. и Θεод.		א
18	6	Прп. Вукола, Мч. Марѳы.		ב
19	7	Прп. Наресвія и Луки.		ג
20	8	Вмч. Θεодора, прр. Зах.		ד
21	9	Мч. Никиѳ. емч. Маркелла.	יוב"ק, מוקדם	ה
22	10	Свмч. Харламп. мч. Порф.	שקת"ח 5—23	ו
23	11	Мч. Власія, прп. Димитр.	משפטים, ס' שקלים, טבה"ח	ז
24	12	Н. Сыроп. Св. Мелетія, Ал.	א' דר"ח	א

1895—תרנ"ה

МАРТЪ
31 ד.

מול—אדר—דגים
כ"ט יום

MÄRZ
31 t.

Marzec 31 dni.

מולדו ('א', י"ד, שע"ב)—20 רגעים (מינוט), 12 חלקים על שעה 2, יום א, 'א' ער"ה.
סזק"ל כל ליל ב', ט"ו לחדש.

לוח הנוצרים לרוסים ולרומים		לוח העברים ומנהגיהם	לוח השנה ל'א	לוח השנה ל'ב
(46/47) ל'א	1895 1895 1895			
	Православный Календарь 1895 г.			
	25 13 Прп. Мартыниана, Сим.	ב' דר"ח	ג	א
	26 14 Прп. Кирилла, Исаакія.		ג	ב
	27 15 Ап. Онисима, пр. Евсевія.		ד	ג
	28 16 Мч. Памфила, Павла, Дан.		ה	ד
	17 17 Вм. Θεодора, Тирона.	שק"ה 5—36	ו	ה
Marz	2 18 Св. Льва папы Римскаго.	תרומה, הפסקה	ז	ו
	3 19 Н. Правосл. св. Ап. Архин.		א	ז
	4 20 Прп. Льва Катанскаго.		ב	ח
	5 21 Прп. Тимоѳея, Св. Евстафія		ג	ט
	6 22 Прп. Аванасія, мч. Маврик.		ד	י
	7 23 Смч. Ноликарна, Прп. Іоан.	תענית אסתר, מוקדם	ה	יא
	8 24 1 ו 2 обр. ч. гл. Іоан. Пред.	שק"ה 5—48	ו	יב
	9 25 Св. Тарасія.	תצוה, פ' זכור	ז	יג
	10 26 2 Н. Поста. Св. Порфирія	פורים	א	יד
	11 27 Прп. Прокопія, Тита, Фал.	שושן פורים, א"ג	ב	טו
	12 28 Прп. Василія и Іоанна.		ג	טז
	13 1 Мартъ. Прп. мц. Евдокія.		ד	יז
	14 2 2 Св. мч. Θεодота.		ה	יח
	15 3 Мч. Евтропія, Клеоника.	שק"ה 6—2	ו	יט
	16 4 Пр. Герасима, мч. Павла.	תשא, פ' פרה	ז	כ
	17 5 3 Н. Поста. Мч. Конона,		א	כא
	18 6 Св. 42 мм. 60 Амморіи		ב	כב
	19 7 Св. мч. Василія, Ефрема.		ג	כג
	20 8 Пр. Θεофлакта и Домет.		ד	כד
	21 9 Св. 40 мч. Севастійскихъ.		ה	כה
	22 10 Св. Кодрата, Купріана.	שק"ה 6—15	ו	כו
	23 11 Св. Сафронія, патр. Іерусе.	ויקדל ופקודי, פ' החדש, ומכה"ה	ז	כז
	24 12 4 Н. Поста Пр. Θεофана,		א	כח
	25 13 Св. Никифора, Александ.	ערה, יוב"ק	ב	כט

26 Февраля, Рождение Государя Императора Александра III Александровича.
2 Марта, Восп. на Прест. Госуд. Императора Александра III Александровича.

1895—תרנ"ה

АПРѢЛЬ
30 д.

מול—ניסן—מלה
ל יום

APRIL
30 т.

Kwiecień 30 dni.

מולדו (ג', מ', פ"ה)—4 רגעים (מינוט), 13 חלקים על שעה 4, ליל ג', ר"ח.
סזק"ל כל ליל ערב פסח. התקופה הלה בשעה 6 בקר, א', י"ג בו.

לוח הנוצרים לרוסים ולרומים		לוח העברים ומנהגיהם	אזרחי	מולדו
אפריל	Православный Календарь 1895 г.			
26	14	Прп. Венид. Св. Θεογνωστα	ג	א
27	15	Мч. Агапіа Алекс. Никанд.	ד	ב
28	16	Св. Савина и Трофима.	ה	ג
29	17	Прп. Алексія чел. Божія.	ו	ד
30	18	Св. Кирилла Мч. Трофима	ז	ה
31	19	5 Н. Поста. Мч. Хрисаноя,	א	ו
	20	Прп. Іоанна, Сергія.	ב	ז
1	21	Пр. Іакова, Θοмы, п. Кон.	ג	ח
2	22	Св. мч. Василія. Прп. Іс.	ד	ט
3	23	Прп. Никона, мч. Лидіи.	ה	י
4	24	Св. Артемона, Артемія.	ו	יא
5	25	Благов. Пресв. Богород.	ז	יב
6	26	Нед. Вай Соб. Арх. Гавр.	א	יג
7	27	Мч. Патроны, Θεοдосія.	ב	יד
8	28	Прп. Іларіона и Стефана.	ג	טו
9	29	Свм. Марка, Кирилла.	ד	טז
10	30	Вел. Пр. Іоанна и Зосимы.	ה	יז
11	31	Вел. Свмч. Іпатія, и Апол.	ו	יח
12	1	Апрѣль. Вел. Прп. Марія	ז	יט
13	2	Свѣтлое Христово Воскр.	א	כ
14	3	Свѣтлый. Прп. Никиты.	ב	כא
15	4	Свѣтлый. Прп. Іосифа, Георг.	ג	כב
16	5	Мч. Θεοδουλ. Θεοны. Сим.	ד	כג
17	6	Св. Евтихія, Меодія.	ה	כד
18	7	Св. Георгія, пр. Даниїла.	ו	כה
19	8	Ап. Продіона, Флегонта.	ז	כו
20	9	Н. Ап. Θοмы. Мч. Евсеихія.	א	כז
21	10	Мч. Терентія, Максима.	ב	כח
22	11	Св. мч. Антшы.	ג	כט
23	12	р. Василія, Аванасія.	ד	ל

ספירת העומר

51

תרנ"ה—1895

МАЙ
31 ד.

מזל—אייר—שור
כט יום

MAI
31 r.

Maj 31 dni.

מולדו (ד', מ'ו, התע"ח)—48 רגעים (מינוט) 18 חלקים על שעה 4, יום ד', ער"ה.
סזק"ל כל ליל ה', מ"ו בו.

לוח הנוצרים לרוסים ולרוסים			לוח העברים ומנהגיהם	אזרחי	מולדו
מאי (May)	מאי (Maj)	Православный Календарь 1895 г.			
25	13	Св. мч. Артемона.	טו	ב' דר"ח	א
26	14	Св. Мартина, Мч. Иоанна.	יז	שק"ה 7—15	ו
27	15	Ап. Аристарха, Трофима.	יח	תוריע ומצורע, מברכין בה"ב, פ"ב	ז
28	16	Н. Св. Жен. Мирон, Вмч. Аган.	יט		א
29	17	Мч. Симеона ап., Акакія.	כ	תענית שני קמא של בה"ב	ב
30	18	Пр. Иоанна, Космы.	כא		ג
1	19	Прп. Иоанна, Св. Георгія.	כב		ד
2	20	Пр. Θεодора, Анастасія.	כג	תענית חמושי של בה"ב	ה
3	21	Св. мч. Иоануар, Мч. Θεод.	כד	שק"ה 7—26	ו
4	22	Пр. Θεодора, ап. Луки.	כה	אחרי וקרושים, פ"ג	ז
5	23	Н. о разслабл. Вмч. Георг.	כו		א
6	24	Мч. Саввы, Прп. Фомы.	כז	תענית שני בתרא של בה"ב	ב
7	25	Св. Ап. и Евангел. Марка.	כח		ג
8	26	Св. мч. Василия, Св. Стеф.	כט	פסח שני, אין נופלין	ד
9	27	Ап. и св. мч. Симеона.	ל		ה
10	28	Мч. Максима, Св. Кирилла	לא	שק"ה 7—38	ו
11	29	Св. 9-ти мч. въ Кизикѣ.	לב	אמור, פ"ד	ז
12	30	Н. о Самар. Св. Ап. Иакова.	לג	ל"ג בעומר, א"ג וא"א למנצח	א
13	1	Май. Св. Прр. Иереміи.	לד		ב
14	2	Св. Аванасія,	לה		ג
15	3	Мч. Тимофея и Мавры.	לו		ד
16	4	М-цы Пелагіи Еп. Еразма.	לז		ה
17	5	Великой м-цы Ирины.	לח	שק"ה 7—48	ו
18	6	Пр. Иова, мч. Діонисія.	לט	בהר ובחקותי, מכה"ח, פרק ה'	ז
19	7	Н. о Слѣп. Мч. Акакія.	מ		א
20	8	Св. ап. и Еванг. Иоанна	מא		ב
21	9	Пер. мощ. Свят. Ник. Чуд.	מב		ג
22	10	Ап. Симона Злата.	מג		ד
23	11	Воз. Гося. Св. Меоодія.	מד	ער"ה, יוב"ק, למנחה א"ג	ה

6 Мая, Рождение Наслѣдника Цесаревича Николая Александровича.

תרנ"ה—1895

ІЮНЬ
30 д.

מול—סיון—תאומים
ל יום

JUNI
30 T.

Czerwiec 30 dni.

מולדו (ו', י', תי"א)—22 רגעים (מינוט) 15 חלקים על שעה 5, ליל ו', ער"ח.
זק"ל כל ליל ו' בהעלותך, ט"ו בו.

לוח הנוצרים לרומים ולרומים		לוח העברים ומנהגיהם		אזכור	אזכור
יום	חודש	יום	חודש	יום	חודש
Православный Календарь 1895 г.					
24	12	מה	ראש חודש, שקה"ח 0—8	ו	א
25	13	מו	במדרב, פ"ו	ז	ב
26	14	זו	שלושה ימי הגבלה	א	ג
27	15	מז	ערב שבועות	ב	ד
28	16	מח	א' דשבועות, אקדמות, כהדש השלישי	ג	ה
29	17	מט	ב' רוח, כל הבכור	ד	ו
30	18		שק"ח 4—8	ה	ז
31	19		נשא, פ"א	ו	ח
1	20			ז	ט
2	21			א	י
3	22			ב	יא
4	23			ג	יב
5	24			ד	יג
6	25			ה	יד
7	26			ו	טו
8	27		שק"ח 15—8 בהעלותך, פ"ב	ז	טז
9	28			א	יז
10	29			ב	יח
11	30			ג	יט
12	31		תענית כ' סיון	ד	כ
13	1			ה	כא
14	2		שק"ח 20—8	ו	כב
15	3		שלח, מכה"ח, פ"ג	ז	כג
16	4			א	כד
17	5			ב	כה
18	6			ג	כו
19	7			ד	כז
20	8		זכ"ק, מוקדם	ה	כח
21	9		ערב ראש חודש, יום האריך, שק"ח 22—8	ו	כט
22	10		קרח, א' דר"ח, פ"ד	ז	ל

15 Май, Свящ. Корон. Ихъ Императорскихъ Величествъ Государя Импер. Александра III Александровича и Государини Императ. Маріи Θεодоровны.

1895—תרנ"ה

І Ю ЛЬ
31 д.

מול—תמוז—סרמן
כ"ט יום

JULI
31 т.

Lipiec 31 dni.

מולדו (ו', כ"ג, ש"ד)—16 רגעים (מינוט) 16 חלקים על שעה 6, יום ש"ק, א' דר"ח.
סוק"ל כל ליל מוצש"ק, ט"ו בו. התקופה הלה בשעה 1 חצי, יום א', ט"ו בו.

לוח הנוצרים לרוסים ולרומים		לוח העברים ומנהגיהם	אזרחי ימי	מולדו ימי
ימי (א"י)	Православный Календарь 1895 г.			
23	11 Н. 3 по Пят. Св. ап. Варѳ.	ב' דראש חדש	א	א
24	12 При. Онуфрія, Петра, Арс.		ב	ב
25	13 Мц. Акилины, Антонины.		ג	ג
26	14 Прр. Елисея, св. Меодія.		ד	ד
27	15 Прр. Амоса, св. Іоны.		ה	ה
28	16 Св. Тихона, мч. Тигрія.		ו	ו
29	17 Мч. Мануила, Савела.		ז	ז
30	18 Н. 4 по Пят. Мч. Леонтія,	שק"ה ח' 8—21 חקת, פ"ה	א	א
July 1	19 Св. Ап. Іуды, Мч. Зосимы.		ב	ב
2	20 Мч. Аванасія, Инны, Пин.		ג	ג
3	21 Мч. Іул. Свмч. Терентія,		ד	ד
4	22 Св. мч. Евсевія, мч. Галак.		ה	ה
5	23 Агриппины, Евстахія.		ו	ו
6	24 Рожд. Іоанна Крестителя.		ז	ז
7	25 Н. 5 по Пят. При. мц. Фев.	הענית שבעה עשר בתמוז	א	א
8	26 При. Давида Іоанна.		ב	ב
9	27 При. Самсона. Св. Севира.		ג	ג
10	28 Св. безвр. Кляра и Іоанна.		ד	ד
11	29 Св. Ап. Петра и Павла.		ה	ה
12	30 Соборъ 12-ти Апостоловъ.		ו	ו
13	1 Іюль. Мч. Космы и Даміана		ז	ז
14	2 Н. 6 по Пят. св. Фотія Мит.	שק"ה ח' 8—8 מזמור ומסע', טבה"ח, פ"ב	א	א
15	3 Мч. Марка Евлампія.		ב	ב
16	4 Св. Андрея Критскаго.		ג	ג
17	5 При. Аванасія,		ד	ד
18	6 При. Сисоя, мч. Лукія.		ה	ה
19	7 При. Фомы, Акакія и Ев.		ו	ו
20	8 Кав. Іконы Бож. Мат.		ז	ז
21	9 Н. 7 по Пят. Свмч. Панкр.	ערב ראש חדש, יוכ"ק, וא"נ במנחה	א	א

1895—תרנ"ה

АВГУСТЪ
31 д.

מול—א"ב—אריה
ל יום

AUGUST
31 r.

Sierpień 31 dni.

מולדו (ב', י"ב, י"ז)—17 חלקים על שעה 7 בקר, יום ב', ר"ח.
סוק"ל 22 רגעים (מינוט), 17 חלקים ע"ש 1, ליל ג', מ"ז בו.

לוח הנוצרים לרוסים ולרומים		לוח העברים ומנהגיהם	אזרחי	אזרחי
אוגוסט (א"ת)	אוגוסט (א"ת)			
	Православный Календарь 1895 г.			
22	10 Вмч. Леонтія и Маврикія.	ראש חדש	ג	א
23	11 Мч. Евфимія и Киндея.		ג	ב
24	12 Мч. Прокла, Иларія.		ה	ה
25	13 Св. Арханг. Гавріяла.		ו	ו
26	14 Св. Ап. Акілы, Прп. Памвы.	שק"ח 59—7 דברים, שבת חזון, פ"ג	ז	ז
27	15 Мч. Кирика, Іуліты.			
28	16 Н. 8 по Пят. Свмч. Аоиног.		א	ז
29	17 Вмч. Марины, Прп. Лазарія	ערב תשעה באב, שק"ח 55—7 תשעה באב	ב	ב
30	18 Мч. Емилиана, Прп. Памвы.		ג	ג
31	19 Прп. Макрины Романа.		ד	ד
1	20 Прп. Іліи, Прп. Аврамія.		ה	ה
2	21 Прп. Симеона и Іоанна.	שק"ח 50—7 ואתרחנן, שבת נחמו, פ"ד	ו	ו
3	22 ☩ Св. Маріи Магдалины.		ז	ז
4	23 Н. 9 по Пят. Мч. Трофима.		א	ב
5	24 Мч. Христіны.	חמשה עשר באב, א"ג	ב	ג
6	25 Усп. Св. Анны, прп. Олимп.		ג	ג
7	26 Св. Мч. Ермолая, Параск.		ד	ד
8	27 Вмч. Пантел., Св. Николая		ה	ה
9	28 Св. Ап. Прохора, Никан.	שק"ח 34—7 עקב, פ"ה	ו	ו
10	29 Мч. Каллиника и Θεодот.		ז	ז
11	30 Н. 10 по Пят. Св. Ап. Силы.		א	א
12	31 Св. прп. Евдокима.		ב	ב
13	1 Августъ. Пронех. др. Кр.,		ג	ג
14	2 Пер. мощ. Стеф., Никодима		ד	ד
15	3 Пр. Исаак., Далм. и Космы.		ה	ה
16	4 Св. 7 Отр. Ефе. Прп. м. Евд.	שק"ח 21—7 ראה, מבה"ח, פ"ו	ו	ו
17	5 Мч. Евтигнія, Понтія.		ז	ז
18	6 Н. 11 по Пят. Преобр. Госп.		א	א
19	7 Прп. мч. Дометія мч. Мар.	ערב ראש חדש, יוב"ק, וא"נ כמנחה	ב	ב
20	8 Св. Емилиана и Мирона.	א' דר"ח	ג	ג
☩	22 Іюля, Тезоименитство Государыни Императрицы Маріи Θεодоровны.			

תַּרְנַ"ה—1895

СЕНТЯБРЬ
30 д.

מול—אלול—בתולה
כ"ט יום

SEPTEMBER
30 т.

Wrzesień 30 dni.

מולדו (ד' תת"י)—45 רגעים (מינוט) על שעה 7 ערב ד', ר"ח.
מזק"ל—כל ליל ד', ט"ו בו.

		לוח הנוצרים לרוסים ולרומים	לוח העברים ומנהגיהם	אזמאג יום	מולדו יום
		Православный Календарь 1895 г.			
		21 9	Св. Ап. Матөія, мч. Антонія.	ב' דראש חדש [מתחילין לתקוע בשופר ולומר לדוד ה' אורי]	ד
		22 10	Мч. Лаврентія и Агапита.	שקה"ח 7—7 שופמים, פ"א	ה ו ז
		23 11	Мч. Евпла, Максима.		
		24 12	Мч. Фотія, Памфила, Кап.		
		25 13	Н. 12 по Пят. Пр. Максима,		א
		26 14	Прр. Михея, Прп. Феодос.		ב
		27 15	Успеніе Пресв. Богородицы.		ג
		28 16	Празд. Нер. Обр. Г-на Іис.		ד
		29 17	Мч. Мир. Филиппа, Ленкія.		ה
		30 18	Мч. Флора, Лавра, Ерма.	שקה"ח 6—52 תצא, פ"ב	ו ז
		31 19	Мч. Андрея страт., Тимоѳ.		ז
September	1	20	Н. 13 по Пят. Пр. Самуила.		א
	2	21	Св. Ап. Фаддея, мч. Вассы		ב
	3	22	Мч. Агаѳоника, свм. Аван.		ג
	4	23	Мч. Луппа, св. Иринея		ד
	5	24	См. Евтиха, Пер. м. Пет. К.		ה
	6	25	Св. ап. Варфол. и Тита.	שקה"ח 6—36 תבא, פ"ג וד'	ו ז
	7	26	Мч. Адриана и Натали.		ז
	8	27	Н. 14 по Пят. Пр. Пимена.		א
	9	28	Пр. Моисея, Св. пр. Анны.		ב
	10	29	Устьинов. Гл. Іоанна Предт.		ג
	11	30	⚔ Пер. мощ. Алекс. Нев.	⚔	ד
	12	31	Под. Пояс. Пресв. Богор.		ה
	13	1	Сентяб. Пр. Сумеона.	שקה"ח 6—19 נצבים וילך, פ"ה ו'	ו ז
	14	2	Мч. Мамонта, св. Іоанна.		ז
October	15	3	Нед. 15 по Пят. Свм. Анеима	א' דסליחות	א
	16	4	Свм. Вавилы, Феодора.	ב'	ב
	17	5	Прр. Захарія и Елисаветы.	ג'	ג
	18	6	Восп. чудоарх. Михаила.	ערב ראש השנה תרנ"ו הבע"ל ז"ב, ע"ת	ד
					ה

30 Августа, Тезоимен. Государя Императора Александра III Александровича.

חלק הספרות

* * *

מה יתקן בשנה הבאה עלינו -
השמונים קוף בכתוב בסימון?
התקנה השנה שנת שפעת עסקים?
כל אחר ואחר שקנע ועסוק
קרבי עניני העולים עד שהקים,
והוא בנה סלם המצב לארץ
וראשו מניע עד שמי השמונים?
או תהיה השנה שנת פלטת בנקרוטים,
שנת גול ולקחה ויש בצהרים,
שנת עקר ומבוסה ומהומות ושמונות
עם שעבוד קרקעות ויתר השמות
הגלויות וידועות ונהוגות בארץ?
המצדה ופול אלף ומיטיף רבקה
ושאריתם תמינה בצדקה ונדבה? ...
היולדו חקמים יותר משוטים
בשנה הזאת הבאה עלינו?
או אולי, תלילה - לכו וקראו תהלים -
אולי תלילה, תראינה עינינו
ששים ברכם האחר אולי? ...

לוח! מה-מעת? לוח! מה-מעת?
התחוש עתידות? המגד לי את
אשר יקרה אותנו במשך השנה?
הן הדרך נצטנו העתים הבאות,
מפיה הן יצא הטוב עם הרעות
ופקדת כל בא מסוף לא נצפנה;
אתה יודע כל רזי הרוחות,
אם הם או קר יהיה, אם גשם או שלג,
אם סערות וזועות, אם אקט ומנוחות,
הדרך הן מפה בפימי הסלג;
אתה יודע עת-בא ועת-צאת -
לוח! מה-מעת? לוח! מה-מעת?

התקנה השנה שנת שלום וברכה?
התרושים בסדרם הנמים בהלכה? ...
התקנה השנה שנת אכל ושבוע
סאה-סלת בצמל עם שעוים סאתים?
או להפך, תלילה, קמץ או רבע
קב בדכונים קנה או קאמתים?
וקחיר ראש-חמור? וקחיר חמורמים?

העלים בהנקה ואיש אחיו דוחקים
 וצצים מן הארץ יום יום בפטריות,
 אנשי מאמרים וקרוספונדנציות?
 הנקמו עוד בנו משררים חדשים,
 מגבבי המלים ועשיי התרומים,
 סבותקים בק רמות ודברים הקשים
 ובחורים לצעקם איזה חתוך הדבור,
 להטיל בו אימה על כל הצבור
 ומבקשים לגפשים רק את הוויזים?
 התהיה השנה שנת פחרות וקנאה,
 מלשינות ומסירה ומריבה ושאנאה,
 לחשוף איש איש מפי בעהו
 את אכלו בעודו דקר בין שגיהו? ...

לוח! מהימעת? — אי חכמה בטחנות,
 כי ועשר עוד איש מפסלתן של לוחות?
 או אולי דבר יצא עלינו החרון
 ש'לוחות ושגבר לוחות גנים בארון? ...

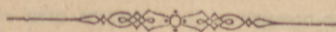
לוח! מהימעת? לוח! מהימעת?
 התחוש עתידות? הסגד לי את
 אשר יקרה אותנו במשך השנה? —
 הנחלים וישטפו, המים יסופו,
 תנמים וישכבו, הצפרים ועופו,
 ולפתרון נחכה — עד אנה? עד אנה?

לוח! מהימעת? לוח! מהימעת?
 התהיה השנה שנת שלום ושלום,
 בלי פריץ וזנחה, בלי תגרה ועלמה?
 או תהיה השנה שנת חרב ונקמת,
 שנת רעש וזעזוע ואכזבה מלחמת,
 וצבנו בלנו בין המי והמת? ...

לוח! מהימעת? לוח! מהימעת?
 התהיה השנה הבאה שנת כשר
 לאהבת עבודה בצדקה וישר,
 עבודה הנעשה במעורר ואת?
 התהיה השנה שנת מלך ואשר
 לפני האדמה ולזמרת הארץ?
 או אולי, תלילה, ועלו העתידים
 לגור בתרמות ולהביא כפרין
 נקום ותמימים מבגריהוהודים? ...

לוח! מהימעת? — תהיה תנמים
 ומי כשרון הרים לגדולי התקמים?
 או תהיה השנה הזאת שנת בצרת
 לדברי הספרות ולמספרים ו"מולים"?
 התהיה השנה שנת משפט בקרה
 לנקמים הירדים וצעירים העלים?
 הנקום עוד איש שגבר הפסלת
 מאוך כל האכל, לשום רק סלת?
 או תהיה שנת נערים סבותקים ומותקים,

„אחיאסף“

בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה.

ספור המעשה

מאת

מענדעלי מוכר ספרים.

א.

בישיבה של מעלה.

בארישבע, על נהר ויכסיל, היתה לי שם עליית נשמה. לא מעין זו המצויה לרוב אצל בני עליה הנלהבים, שגופם כהאי עלמא, אוכל ושותה ועושה צרכיו ונשמה אין בו, אלא עליה משונה, שהיתה בה גם עליית הגוף עם כל רמ"א אבריו: נשיאת הידים וקפיצת הרגלים מן הרצפה אל החלון ומן החלון אל החצר ומן החצר על הכותל ומן הכותל לחצר הסמוכה ומשם לאכסדרה בקרן זוית ומאכסדרה לסולם ומסולם על התקרה תחת כפת הנג.

העליה הזו, שוכיתי לה, היתה מעין עליית האבעבועין וקצה על פני מים, שמכבצין ועולין לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף אלא על ידי אמצעים פשוטים, כגון הכאה והשלכה אבנים ורתיחה עצומה וכיוצא באלה. השעה ההיא כעולם — שעת זיקן וזועות, נפץ ואבן, כשיל וכולפות והולם חלונות; ובשעת רתיחה ומהומה זו אורתי כנגד חלצי, נשאתי את רגלי — ועליתי מן הארץ.

הסולם היה זקוף וגבוה למעלה מעשרים אמה, וכשהתחלתי מטפס ועולה בו כרתת זזוע ורגלי מתמוטטין, עלה כמחשבתי הסולם, שראה יעקב כברחו מפני עשו אחיו. ולאחר שעמדתי ועיינתי בו מעט נתישב לי ענינו, שהוא רמו לבניו. הוא הסולם מוכן לכל בני ישראל מבראשית

להיות עולים ויורדים בו לדורותם. דבר זה שחרשתי היה לי למנוחה ונחת רוח, נהניתי הנאה משונה כמוצא שלל רב ואמרתי בלבי: אשריך ישראל, מי כמוך עם נושע בתורתך תמיד בכל מקום ובכל עת ובכל שעה! במתק דרשותיה תמתיק לך מרירות חייך, ובנועם ספוריה תישן אותך כתינוק על ברכיך להשכיחך עמל ורנו, ואתה חולם חלומות טובים ונחומים, מצהילים פניך בשחוק תמים בעוד הדמעות כרסימי טל בעפעפי עיניך. זבעת החשך יכסה ארץ, אין אמת ואין צדק ואהבת הסדר ושולם, אך קנאה ומשטמה, שוד ושבר מסביב — הנה תפתח לך באגדותיה השמים ותראך מראות אלהים, תרכב על כרוב דמויך ובסוד קרושים מלאכי יה תבוא ואין חקר להזיונותיך. אם רחמניה היא ליתומיך העלובים, משען לחם ומשען מים להרעבים והצמאים כבדך; אוצר נחמד והון יקר לעניי עם ולאביוניך הרבים; אשת חן לפרושוך, אילת אהבים לבהורי ישיבותיך ולמלמדיך ולתלמידי חכמיך. באהבתה הם שוגים תמיד, מססלים אותה כרוב חכה ועושים לה קצוותיה תלתלים תלתלים, מתענגים עליה ומוצאים בה טעם חדש בכל יום, אשריך ישראל, מה טוב חלקך ומה נעים גורלך! — ועל ספק זה דרכו רגלי עז, הוספתי אומין וטפסתי, בעזרת השם, בחפזון קל מהרה כחתול.

הרבה דברים למרתי בישיבה של מעלה, ורואה אני חובה לעצמי להודיע קצתם לאחי בני עמי, שיהיו נזהרים בהם לדורותם, כשתגיע עתם

ובעל החצר עם כל הבנינים הוא יהודי, ואלה כלי הרם ובזכות של פסה ששברתי ויכותי. וכשם שאנו יושבים בפנינת הגג כאן, כך בעל הבית יושב מסתמא בפנת נג של ביתו הרם והגשא שם; מפני שהעליה לגגות מצות עשה שהזמן גרמא והכל חייבים בה אפילו נשים וקטנים. ואגב גלה לי תעלומות באר"שבע וסוד השנאה המשולשת השולמת בה: שנאת יהודי המקום את אחיהם הליטאים. שנאת בני ברית האדוקים בעלי-האמנה והמתאירופיים קטני-האמנה אלו את אלו, ושנאת אלה שאינם בני ברית את כל הראשונים כאחד. ואיך שהיהודים עולבים זה את זה ומתגאים זה על זה ומבקשים גדולה בינם לבין עצמם, אף על פי כן לגבי אחרים מאומות העולם בעלי מדות טובות הם: הנעלבים ואינם עולבים, שומעים הרפתם ואינם משיבים, רוחם נמוכה ונפשם כעפר לכל תהיה... ועד שאליהו מלמד במרום זכות על ישראל ולא השפיק לגמור עליהם את התלל נשתתק פתאם וחושמו נשתרבו, כאלו הוא תוהא, מריח ומשתומם.

— מה לך אליהו? — קראתי בתמהון לבב — למה נשתתקת באמצע הדבור?
— אזנים לגג! — לחש לי אליהו, משים אצבע על פיו, לרמו שהשתתקת יפה.
וכרע — והנה בת קול יוצאת מאחת הפגות, מעטשת וזוררת.
— פלשתים עלינו! — קראתי בלחש וכל אברי נודדעו.

„אמנם כן, חוטמי לא הטעני. זו כרסו הרחבה, זה זקנו המגודל ואלה פאותיו, והכתתיו אפילו כשהפשיטו מעליו את עורו“ — אמר אליהו כמדבר לו לעצמו וסיד פנה אלו ואמר: התקן עצמך לקבל פני רבי שמשון! איש באר"שבע הוא בגופו ובנפשו, חציו חסיד וחציו בור, ספק בעלי-הבית ספק קצצן, שונא ליטאים בכלל ואותי ביוחד. שיח שפתוחינו בא לאוניו ויקשב ויתעורר ויוודר... הנה זה עומד על רגליו... הנה זה משיגה ומניח מסקומו... הנה זה הולך וקרב אלינו...

עוד אליהו מדבר וזה בא. ולאחר שהעמיד פניו עלינו ונסתכל בנו קרא בקול ששון:

— האתה זה אליהו, חביבי ואהובי אליהו!

לטפס ולעלות על גבי התקרה, ולא יבאו לידו מכשול, חם ושלום, כמותי. אדם מישראל יהא קונה את מקומו סמוך לפתחה של העליה וישב תחתיו במתינות עד שתמישב דעתו עליו ומתוך האפלה שם יבקע לו קרן אור; ואל יחפוץ להתשוטט שם דחוף ומבוהל כנשימה אחת, כשעדין חשכו עיניו, בכדי שלא יארע לו מה שאירע לי, להיות מוזק וניזוק בבה אחת; ואל יחלך תחת כפת הגג בקומה זקופה, שלא תהא גלגלתו נעשית מוכת עץ, וידע שהיהודי אינו כצפור בודד אפילו על גג, אף שם יש עין רואה ואוזן שומעת. מי בכך מכל עמי שומע למצותי אלה, כשונשאוהו אנשי מקומו בשעות הרעות המתרגשות לבוא לעולם, יהי אלהיו עמו ויעל. ואני פתו כמים הייתי תחת כפת הגג ואין ברגלים, כשעיני הוכו עוד בסנורים, ובשעה שאני סובב סובב הולך, ממשש ונכשל לרגעים והנה תלונה וקול אשמע:

— אוי, רגלי! הוהר ברגלי!

נכהלתי מקול הקורא ואפלה על פני, ויהי רעש ושבירת קדרות ומפין. אני שוכב ולבי רועד, תחתי חרודי חרש ושברי כלי זכוכית מגופצים ומצדי כרמות בן ארם מתאבק בעפר עמי יתרו, ומראהו כמראה יהודי — והתחזקתי, נתתי לו שלום והחזיר לי שלום. הוא נודע לי בשמו אלי הו, ואני נודעתי לו בשמי מענדעלי מוכר ספרים, ומיד נעשינו יודים והגרנו איש לחברו את מעמדו ופרנסתו. אליהו הגיד, שמבני ליטא הוא, בעל אשה ובנים ששה, ומרסרו סתם הוא בבאר"שבע בכל ענין וקנין, והיום זכה לעלית נשמה כמותי ועלה בסערה הגגה. ואני הגדתי לו מה סתמי, מאין באתי, ומתי באתי ולמה באתי, הכל כפי הגוסס הנהוג אצל היהודים, כשהם פוגשים זה את זה בפעם הראשונה. גלוי אליהו תחת כפת הגג הו לי לרצון, כענבים במדבר מצאתיו שם, ומעולם לא הרגיש אדם מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כמותי בישיבה של מעלה. הישיבה של מעלה כרום עולם נבהה מעל הארץ כל כך, עד שלא נשמע קול שאונה והמונה של העיר אלא כקול דממה דקה, והיה אפשר לנו להמתק סוד ולהרבות שיחה ככל אות נפשנו, כמו בבתי כנסיות ומדרשות. אליהו, זכור לטוב, העיר לי אוזן לשמוע ולהבחין במופלא ממני, שהמרור העליון הזה, מקום משכן כבודנו, עומד על בי ציבי ודיר של בהמות

במתנים ונאלמתי מפרך וכאב יתרו, זה רבי שמשון המישי, שהיה מתאבק בעפר רגליו, מעטש ומתחכך ומתאנח לרגעים, דחפני בכח ידיו, ובקול רועד העיר אותנו על הכוונה אחת שם לנגד עינינו, והיא כמראה לועז, הדור בלבושו וקפילו"ש כראשו. אליהו העמיד פניו והוטמו והתבונן אליו מרחוק, ולאחר שעה קלה פתח ואמר:

— פנו מקום להאי בר נש, חד מן לועויו, שזכות אבותיו עמדה לו היום ונתבקש בישיבה של מעלה.

— שלום לכם אחי, בני ציון היקרים! — אמר הלועז, שנודע לנו והשתחזה ברוב חן ונעימות — שמה לבי ויגל כבודי לראות פניכם, אחים אהובים. תנו לי רשות לישב בזה וליהנות מדברי פיכם, פי יהודים יגוב הכמה, ושיחותם הנאות והשנונות צריכין למוד.

— הקולך זה אדוני אלבערט! — קרא רבי שמשון בתמיה גדולה — הגם אתה תחר אתנו פה, אתה בכבודך ועצמך! ...

— גשה לי ואשבה אצלך, רבי שמשון! — אמר הלועז במתק שפתים — ישמח לבי, שמצאתי פה מכיר נכבד כזה. את אבי, עלוי השלום, הרי ידעת, אמת, רבי שמשון, שיהודי כשר היה?

— את רבי פייבוש, זכרונו לברכה, ידעתי היטב — השיב רבי שמשון ונענע בראשו — איש חסיד היה, יהודי מכף רגל ועד ראש. כמו חי הוא עומד לנגד עיני בצורתו הנאה, בטלית קטנו ובוקנו המגודל ובפאותיו הארוכות. בקלסתר פניו דומה הארון אלבערט לאביו — החוטם חוטמו, וכל מראהו מראה — פייבוש. אבל... מי מלל לפייבוש, שפאביאן יקרי, ואברהם בנו — אלבערט!

— לא השם הוא העיקר — הצטרק הלועז — יאמין לי, רבי שמשון, שברוחי לאומי אני, לאומי גדול בלבי.

— על דא קא ככינא שגוי אתה — נאנח רבי שמשון במנוח ראש — אבל כל כך לא השדתך, כהודאת עצמך, שאתה לאומי וגוי גדול.

— מאי סלקא דעתך, רבי שמשון! — שתק הלועז מטוב לב — לאומי זו שאמרתו פירושו: חבה ודבוק... .

— דבוק, רחמנא ליצלן! — לנלג רבי

— ברוך הבא, רבי שמשון! — אמר אליהו בפנים שוחקות. — אם לא אוכל כדרך פה בכסאיו של אליהו הנה ארצי לפניך, בטוב בעיניך שב.

— ראיתי פניך כראות פני אלהים, וחברתך, יודי יקר, טובה לי מאד. כה יעורני השם בכל אשר אפנה. ויהודי זה מי הוא? — שאל רבי שמשון, כשהיה מקפל את שוליו קפוטתו וישב אצלנו.

— יהודי זה אורח הוא וממדינת ליטא בא — השיב אליהו.

— אני מקבציאל, עיר באיפריכא כסלון — התעוררתי לתקן שגיאתו של אליהו, כאיש מתעורר להסיר ממנו עלילת שוא ועקשות פה. שפתיו — כל שאין הורתו ולירדתו בבארדישבע ליטאי הוא אצל אנשי המקום הזה.

— דכרום בטלים! מה בכך אם ליטאי ואם בארדישבעי, הכל יהודים הם, וכל ישראל אחים... . שלום עליכם! מה נשמע אצלכם שם בקבציאל? — שאלני רבי שמשון באנתה ובמנוח ראש, ורמז בזה לצרות היום — אצלכם, בקבציאל, מה בעשה שם? המקום ירחם עלינו!

— אצלנו, בקבציאל ובסביבותיה — אמרתי בתמימות השם — כבר יצאנו ידי חובת הצרות, ברוך השם — עוד בשנה דאשתקד, ואינו יודע למה נדחתה במקומכם קביעות מועד הצרות והיותם אחרונים, ובארדישבע הרי היא עיר ואם בישראל!

— מדברייך, רבי מענדעלי, נראה — אמר אליהו בלישנא דהכימא — כאלו הצרות חובת נברא כמנהג כפרות, וכל ישראל, בשביל שבני ישראל הם, נתחייבו להיות כפרתם... . ואצלנו בבארדישבע היו סגורים, שאינן אלא מכת קבציאלים, ובאה למרק העוונות ולהוציא העקמטיות שבלבם ובלב כל אלה שכמותם. ולפיכך יהודיו התמימים הסיוח דעתם מקבציאלים ושתקו, והלועזים שבנו אמרו ברוך דיין אמת בפני כל, בכדי להראות לבאי עולם, שאין לפניהם משוא פנים והחמים ואתבת אחים בדין, ויזכו על ידי מדה משונה ונפלאה זו למצוא חן ושכל טוב בעיני הבריות.

— ועכשיו מה הם סבורים? עכשיו, כשהבריות הוזכחו להם באותות... . ובתוך דבויי הרגשתי לחיצה עצומה

ומהירים. כל חוש מחוישה, ששני כלי-שרת מוכנים לו לתשמישו, אינו משמש בשניהם. לשליחות אחת; אלא בשעה שעין אחת הולכת ורואה למעלה, השנית משוטטת ופונה למטה; וזו הולכת אל דרום וזו מובכת אל צפון. אוזן אחת שומעת הרבוב כאן והשנית קולטת מן האויר מה שירובר שם, וכנגד זה החוטם, שהוא אחד, עושה שתי שליחות בבת אחת: מלבד שהוא שואף ומריח הוא מתעסק ומתנועע בזריזות אילך ואילך, ונראה כאלו סרסרו הוא לשאר החושים ומסייע להם בעבודתם, ומתוך עקמותיו אהה מכיר ומבין מה שהעין רואה והאוזן שומעת, מה שהלב הוגה והמוח חושב, ואין אתה צריך להמתין עד שישמיע לך כל זאת הפה בפירושו. די לו להפה באמירת "אי" וראש מלין, בנפיהה ושריקת שפתים, ויצא ידי חובתו. ואלמלי נשאלה למשל שאלה על עסקי פרנסת היהודים, לא היה כח בפה להסביר מהותם כהוגן כמו החוטם. מעקמתו האחת בנפיהה משונה היית רואה לפניך ברמיונך רחיים של רוח, תלומות והכלים הרבה... הודים עסקניות הן, עוברין ומשמשין בטיחה אחת בכל אברי הגוף, בין בגוף של בעליהן ובין בגוף של אחרים, דוחפין אותך מפנים ומאחור ונכנסין ברשות וקצן ופאוהך ומטעימין ומפרשין לך את הרבוב ברמיות האצבעות. — המדות הללו לכאורה מדות אחינו בני ישראל הן, גלויות וידועות לכל, וכמה יהודים כיוצא באלה איכא בשוקא, שאנו רואים אותם בהולים זויים ומפוזים ומסרכסים לגדרנו בכל אבריהם ואין נתן דעתו עליהם; אבל בישיבה של מעלה נכנסה כי רוח חרשה להתבונן בדרכי בני אדם ומעשיהם, לחקור ולדעת טעמם ולבוא עד תכונתם, והיו מנהגיהם של זוג היהודים ותנועותיהם תמוהים לי, כאלו ראתים בפעם הראשונה, והביאוני לידי שאלות עצומות והרהורים רעים ומרים.

רבנו של עולם! כל הנבראים בעלם גופם מכוונו עליהם ואין הנשמה מבהילתו; אלא כל זמן שהוא קיום הוא עושה צרכו בהשקט ובטחה, כבעל הבית, בעולם הזה, ומנהיג את אבריו במתינות, ועת ומשפט לכל אחד מהם — ויהודיך, עמך בני בריתך, גופם מתולל ומרוכב. הנשמה צר לה המקום במכון שבתה, והיא מכבצת ועולה ותלויה להם מנגד כראש חוטמם, ואותו ככל ש"ה גידיהם ודפקת את רמ"ה

שמשון ונתע מעט לאחריו כנבהל ומשתומם — הדרות אני שומע, לא שערך אבותינו! ואם לאומי פירושו כמו שאדוני אומר, הרי שפינן אינו עוד, "הפינערגאמער" אלא כיו פורה על הגג ומטיל ביצה... וזו וזו לבן פייבוש, ששכה גורמא דינקותא! אדרבה, נשאל את היהודים המסוכים בכאן ונשמע. מה אתם, רבותי, אומרים?

— הנח לארון זה ואל תצערו בדברים — בקשתי רחמים על הלווען, שעלת למרום וכא לחמות תחת כנפי היהדות אצלנו — אין לך לקבל אלא מה שיתכוון במלה זו, והרי הוא מודה ואומר, שדבק הוא בעמו וחובב אותו.

— אנא דברי מליצות לא ידענא — התקש רבי שמשון בנדנוד ראש וידים — ידעתי רק זאת, שיהודים קרוים "יהודים" ולא יותר. פייבוש אביו קיים תרי"ג מצות וכל מנהגי ישראל: "תקן חצות" וצומות ואכילת ביצה מגולגלת באפר, בערב תשעה באב, בוכה ומקונן קינות על חורבן בית המקדש, והיה יהודי בלי הכמות ובלי המצאות, יהודי בפשוטו וכמשמעו בלי כל כנוים אחרים ודברי מליצה.

— אלמלי זכות, רבי שמשון, ראת את המאור שבמליצות האלה והיית מבחין עד היכן הדברים מגיעים.

כך פתח אליהו והתחיל דורש בסוד היהדות ולגלות לנו מדרגות מדרגות בנשמותיהם של ישראל ותעורתן והנהגתן ופעולותיהן המשונות כפי מדרגתו של אחד משני העולמות המשונים, מקורמחצבתן. היהודים שבבחינת פייבוש — נשמתן מעולם העשיה: ישנם בקום עשה וכנשוא עול תורה ומצות, ועל מנת כן הם באים לעולם הזה לאכול בו מור, צנון וחורת ולקיים דברי הצומות והסיגופים, ענויי הגוף וענויי הנפש... וכשהגיע בדרשתו להני היהודים כביכול מעולם האצולות, שכפי טבע נשמתם היהדות ברמיונם ויהנו בנרונם, וכח מעשיהם במאמריהם — נשא דעו למרחוק ודבר עליהם נפלאות גדולות כל כך, עד שהיינו כנדהמים וכחולמים ולא הרגשנו בזוג יהודים, שיצאו מחוריהם בשעת הרבוב ונטפלו עלינו.

אלו היהודים צורתם ומנהגם ותנועות אבריהם העירו עליהם, שמעולם העשיה הם. שניהם מחוישים ודקי בשר, אלא שאחד דק ואריך, ואחד דק וקצר, ושניהם פזויים, קלים

וחנה רעש... אני אומר: רבי יעקב, לכה ונלכה ואל גאחר את היריד בבזבירוק! והוא אומר: שמואל אחי, ירא אנכי מפני המויקים, שלא יזיקוני באבן. אני אומר: מה בכך, האם בלי חרם גופך ובשרך וזכות ובגננע כך יד תשבר? הרבין ראשך, רבי יעקב, ונלכה, שאין לך דבר עומד בפני הפרנסה, והיורד הרי הוא אצלנו דבר, שנשמתנו תלויה בו. אני אומר: בזבירוק, והוא עומד על דעתו: מויקים בדרך! — ה' אלהי ישראל עמך! אני קורא אליו, מדבר תחנונים ומעוררו: רבי יעקב! מה לא יעשה היורד בשביל הפרנסה? פגעים כאלה וכאלה פוגעין בו בכל יום ואף על פי כן הוא עושה את שלו ואינו חושש להם כלום. הירא מפני כלבים נובחים אל יכנס בחצר. אפילו עשירים מרכינים ראשם, זוחלים על גוננם ואינם מקפידים על כבודם ומסורים נפשם על הפרנסה ומה גם עניים כמותנו... רבי יעקב, בטח בה'! אני מעוררו ומפרנס לפניו בכל אברי: זכור לאשרך ולבניך, שהם רעבים נאנחים ומבקשים להם וזכור גם לי, שותףך, לאשתי ולעוללי ולטפי; ראה עמידתנו דלים וצרכינו מרובים. בנותינו כגרו ויושבות בביתנו שוממות, מלמדי בנינו דורשים שכר למוד ובעלי-הבת דוחק ותובע שכר דירה, והיורד הרי הוא כל תקנתו—הוא באחד: לא, לא ולא! מה אתה, שמואל, מדבר אלי בזבירוק? אפילו לבני משה לא אעבוד את הסמבטיון הוורק אכנים ומכל שכנ לבזבירוק. וכך היה, וישא יעקב את רגליו ויברח, ואני אחריו. — שמעו, רבותי! זה האיש אכזר הוא, לא חס על נפשות ביתו והביא רעה גם על ביתי, הוא ירא מפני המויקים ובעצמו נעשה מויק, — ואם לא השתוק הוא, זה הגבר רואה עני, המר ממות, בכל יום, היו חי צער ויפורים רעים ובנפשו יביא לחמו, הוא יתבל עתה ויברח! — אוי ואבוי, רבותי! הריני וישב תחת כפת הגג ונשמתו בבזבירוק. היריד, היורד, רבותי!... כך סיים שמואל הקטן באנחה ופשט את ידו ויגע בכרסו של רבי שמשון.

— הכאב בודאי גדול מאד, אבל עלינו לקבל את הכל באהבה — היה רבי שמשון מנחם את שמואל הקטן ונרתע אנב לאחוריו מעט מעט עד כדי שלא תוכל ידו של זה לגעת בו — אל תצטער הרבה, רבי שמואל, המקום ימלא הסרוך. לאחר שעתה אתה או שתים יעבור זעם ופנית והלכת לבזבירוק...

אבריהם, כבעל-העגלה את סוסיו, דוחקתם ומוזעזעתם, מקשקשת כזוג, קיש, קיש! קריא — זהם מתרגשים ומודעזים ומודרוים ומתנהגים רחופים, מבהלים ומבולבלים, וכל תנועותיהם רצוא ושוב בחפזון משונה. רבנו של עולם, נפלאים כומני יהודיך ולא אדע מה המה!

ועוד אני משתומם בלבי על הדבר הזה ויונה אחת מועפת מקנה שם בפנת הגג ויורדת לגגו על התקרה. ממחרת ומבקשת מוונתיה הילך וטפוף וכל עצמותיה מודעזים, מנקרת בקר וזקף את ראשה ועיניה משוטטות על כל סביבותיה, וכשהרגישה כי נדרה כנף ועמדה מרחוק, מסתכלת בו בעצבת לב, כאלו היא אומרת: מענדעלי, אל תתמה עלי שאני בהולה ונחפזת, שמולי הרע גם לי זאת, יש בכרכי הים איום ושם ישבו אבותי מעולם עם שאר מיני עופות ואין מחירי אותם, והיה מנהגם כשובה ונתת ושלום בעצמיתם. ומשרבו שונאי, ובעלי חיים מבקשים את נפשי, הביאו מורך בלבבי ונעשיתי בריה זו, משונה בגופי ובדרכי ותכונתי, כמו שאתה רואה אותי לפניך עכשיו. ומה ששאלת, חזר לאהוריק לימים ראשונים כרדע ותשכיל, כי שבעה היא מלפני המקום כרדע הוא לברואי, שכל אחת מסגולות הגוף והנפש, הנקנית להם להאבות על ידי קורותיהם והרפתקאותיהם וגורלם ומנת חלקם בחיים, תהא מסורה בידיהם מרוד דור לזרעם, להיות מה שהם בעל כרחם ושלם בטובתם, ואתה סתום החוץ ואל תוסף בדבר הזה עוד.

— הוי, וינתה! הוי, אומתי, תמתי! נאנתתי מכאב לב.

ובכן אל תתחכם יותר... עלה באוני קול דברים בפמליא של מעלה, שכחיתו שקוע במחשבותי, ויר ננעה בי בכף זרכו ותניעני על כרכי. היר שנשתלחה בי היתה ידו של אהר מווג היהודים הארוך, שהיה מתוכח עם חברו הקטן ומבקש להשתוקו בתשובתו. אבל הקטן כחרש אינו שומע, מחויק בכנף כגדול של חברו הארוך ופניו כלפי בני ההבורה, פוצה פה ומצפצף בניגון וכנדרנדוד כל עצמותיו, כמזען לפני בית-דין.

— הכל הכלים, רבותי!... החרש ואני אירב — מתלהב הקטן ורוקד כנגד חברו ומושכו בכנף כגדול — שמעו, רבותי! מעשה שהיה כך היה. אנחנו בדרך לבית נתיבות הברזל אנחנו,

שינים ואנקת עכברים מצפצפים, קול רעם זורם בדר, רוח סערה ושאון מי נהרות אדירים; שיר, שמלאכי שחת אומרים בגוא צלמות ויוצאים במחול מכשפות בלות עם שעירים מרקדים לפני לילית ועואול בנשף חשקם ובליל התונתם.

הוי, שמואל, שמואל, כמה לי מאובות ומרות מדברין וממעשך זו פעלת בתוך נפשי! הכאב גדול מאד... הדל ממני, שמואל, וצא! — נהמתי בלבי ונתקרבתני לפמליא של מעלה, בכדי להתנער מרוב שרעפי בקרבי ולנער בבת אחת את העכביש ואת המסכת.

דממה ואנחה בסמליא של מעלה ורבי שמשון נאנה יותר מכלם, מכנים ידו אל חיקו ומתחכך ומעבירה גם על כרסו, מניע כתפיו וקומט עור פניו, שפתיו נעות, לוחך אותן בלשונו וכולע רוקו וכולו אומר: אוי, מי יאכילני! קבתו של רבי שמשון היא ככל הקבות בריה גסה ופחותה, שאין לה עסק עם החקירות באמונות ודעות ועם השאלות והפלוגתות בדיני הכלכלה וזכויות בני אדם, משונים בגועם התולדותם, והיא לשיטתה, אכילה חובת בשר ודם היא, ועל מנת כן נברא האדם, שיהא זן ומפרנס את בטנו ומעיו כל ימי חייו עד יציאת נשמתו בלי טענות ומענות, ואין שום בית-דין בעולם יכול לפוטרו מחובתו זו. קבתו הווללה של רבי שמשון נתנה פתחון פה לשאר קיבות בני החבורה, ואף לקיבתי בכלל, והתחילו כלן מרגנני והובעין אותנו מוונת, נזכרתי בתרמילי, שהייתי נוטל עמי בשעת עליתי בחפזון, ובו הרי מיני מאכל הרבה, מושתי בידי על סביבותי ומצאתיו, ועד מהרה ערכתני שלחן לפני בני העליה והעברתי את כל טובי על פניהם, הביטו ארין והנרו. אבל פתאם ערבה שמתם והורידו ארין הוטמם, הסעודה מוכנת כסעודה שלמה בשעתו: לחם וצנן, קשואים ובצלים ושומים, הכל רעבים, נפשם שוקקה ומתאוה למעדני מלך אלה, ואין משיב ידו אל פיו — מים אין לנטילת ידיים! ובאותה שעה היו לנו מיסורי מנטולס בגיהנום, שענפי האילן מורידים לפיו את פירותיהם, וכשמבקש לאוכלם מיד הם חוזרים ועולים, ויכנו שוממים ומצטערים עד שהאיר השם את עינינו בדבר הלכה, שבשעת הרחק מותר לנו לשפסף הידים ברחיטי חגג וסני. אנחנו כיהודים פשוטים לא בקשנו חשבונות רבים, וכל קורה שבאת לדינו היתה כשרה לנו להתחכך בה. גהלועז,

— כך אמרתי לו גם אני — קפץ רבי יעקב ואמר — אל תתחכם יותר מכל היהודים. הכי כמעט רגע עד יעבור זעם ונשוב לדרךנו ונבוא בובוריקה בתוך שאר סוחי ישראל כבתחלה... — כך אמר גם הוא! — הור שמואל הקטן את דברי חברו בעבור הרעיונו ופחו עליו ורחק את רגלו — דבר גדול קא מישמע לן! הועם ימיו כימי הגלות, ואם ימתין היהודי ער שיעבור הרי ימות ברעב. מנוחה נכונה לנו או תחת כנפי השכינה בצרור אהר עם אהרים פה בחיים, או לשנה הבאה בירושלים. ובאם לא, נעצום עינינו ונלך בהסת הדעת, נעשה דרכנו ונבטח בשם ה'. זיקן וזועות היו גם בימים ההם, ומה עשו אבותינו? אבותינו כי בטחו בשם אלהי צורי הרבינו ראשם וסתרו והצליחו גם עשו פרי.

הרבור היה הולך ומתגלגל מעיני לעיני עד שהגיע ובא לעיני המסחר והיה יריר ביושיבה של מעלה. בני החבורה מספרים בהלכות משא ומתן, שואלין ודורשין בכל מיני פרקמטיא, וכיון שנחלה רוח, ונפשם חשקה במקח וממכר התחילו מוציאים מכוסם ומראין זה לזה את הפציהם ומשמשין זה את זה במלבושיהם, מגלין בקיאותם ורוב נסיונם, וחותרין מקח לכל דבר בטביעות עינם. ואני העני ממעש, שעסקי בספרים — בטון סחורה זו, שאינו עובר לסוחר והוא בכל יראה וכל ימצא בשוק התגרים, הייתי יושב מנגד בפני עצמי, שותק ומתבונן ברוח נכאה; ושמואל הקטן כשטמית בידים מתפש בחדרי לבי ואורג קורי חיונות איומים מחיי בית ישראל, שעולים ונמשכים מן מאמרו הקודם כנגד יעקב חברו. ובאריגה זו מפרפרים לפני כזובים גוססים סוחרים וקבלנים, תגונים ורוכלים וסרסורים ושרכנים ושאר מיני יהודים בעלי פרנסות מישנות, הכל מתחבטים והכל מתלבטים והכל אומרים קשים מוונותיהם וטועמין טעם מיתה; הכל מסלדים בחילה, מתאנחים ומספרים נגעי לבבם, שפלות ועבדות, בושה וכלימה וחרפה, שהם נושאים בכל עת, בסתר ובגלוי, איש כענין פרנסתו — הרבה אימות הן וכל אחד ואחד אימת מפגיע שלו עליו, שהוא מציר לו, מכועסו ומכאיבו ומזוללו וממטר את חייו. החוונות הולכים ומתרקמים ומרו נפש נגועים ומעונים עוברים על פני נאנחים ונאנקים, ונאקתם עולה ונעשית שיר של פגיעים אחד — שיר איום ונורא, שבו נשמע היתת התולים ושריקת עדרים, חרוק

בצורתו ונהגה הנאה משונה באמת, כמו שאני יהודי! זכות אבות לאו מילתא זוטרתא היא, וסוף יהודי — להיות יהודי, מרעתו ושלא מדעתו. המתין לי מעט ואמתיק הדבר...

— ומה נשמע, רבותי, שם בעולם השפל, בין התחתונים? — קפצתי ופניתי לבני החבורה כשאלתי זו עד שרבו שמשון היה מחויק בזקנו, מציץ עליו באחת מעיניו ומכניז עצמו לרבור רחב.

ארבעה זוגות עינים מפמליא של מעלה הביטו אלי כבת אחת הבטה של מרירות ובושה ועגמת נפש, מעין זו, שתינוק ממורט ומוכה בבית רבו מביט לאמו הרחמניה, כשהוא נדרש על רוע פניו, שותק ומחאק — והוא מרגשת מה הבטה זו אומרת, ושתיקה זו מה פירושה.

בני העליה היו מסובין ומספירים בעיניו דרך ארץ, מתובלין במשלים ויחודידין נאים, והיו ביניהם גם דברי תורה ואגדה, והלועז עושה אונו כאפרסכת ושומע ונהגה הנאה מרובה, הוא מפליג בשבח עמו ומקלסו, מתלהב ומתודה חטאתו ועונות ראשונים של בני גילו, שהרהיקו מעט סמיטרא אחראי והתנכרו לרוח בני עמם בשנגה, והיתה השעה שעת רצון בישיבה של מעלה. אין שם לא קנאה ולא תחרות ואיבה, אלא הכל יושבין ונהנין זה מזה, חסד ומתנגד ומשכיל אחים; אליהו הליטאי ורבי שמשון הפולנאי ואלבערט דמסיטרא אחראי ואותו הזוג יהודאי — רעים אהובים ופניהם צהובים, אובלים שום וענון ומרוזים ומנשאים ומרוממים כנסת ישראל לעילא ולעילא, ואלמלי הגג שנכסף עליהם כנגות ומורא של רהיטיו על ראשם היו מרקדין ומנגנים "מה'יפית" בנחת רוח. מרת הרחמים בלבם מתגלגלת, אלו לאלו שואלים על עיניהם, ואלו לאלו ממללים ושופכים הרגשותיהם, ולהם לב אחד ודעה אחת: הללו דוברים ומציעים והללו שומעים ומסכימים, והכל מוכנים ומזומנים ומבטיחים כפה לעשות בעולם השפל, טובות וחסדים זה עם זה. גם עלי גבר חסדם, ורבי שמשון והלועז נתנו לי את בריהם שלום והבטחות רבות לעתיד, אם ירצה השם, האחות רבה ולשלום אין קץ.

משכב הצהרים לאחר הסעודה תענוג הוא לי תמיד ומה גם עתה אחר אכילת צנון ובצלים לשובע; ולפיכך בחרתי בקן זוית אתה להתבורד

שיאטטנס הוא, פרש מן הצבור והלך לו לעצמו לבדוק בקורות הבית. בקש קורה יפה ונקיה ונעשה לי גם ומצא באחת הפנות קורה מלאה מים, וטרה והעלה כלי חרס זו לנו בשמחה רבה, והיה כל אחד מאתנו נוטל ידיו ומקנתן בכנף בגדו כדרך העולם, ורבי שמשון נסתפג באחת מכנפי קפותו והשנית הקנה להלועז, שנעלה אצלו במדרגת בעלי תשובה.

— והוהו, רבותי, בכלים של פסח! — קרא הלועז בשעת הסעודה, בכדי להתנאות לפנינו ביהרותו — הכלים הללו שאצלנו בידוע של פסח הם, והכוס הגדולה שם כוסו של אליהו הנביא היא. המריחו נא עצמכם והרתיעו מעט, במהלת כבודכם, שלא יהיו פרורי חמץ נתוין עליהם.

כל המסובין נרתעו לאחוריהם בזהרות יתרה ופניהם מאירים מרוב עונג ונחת רוח. וחרות רבים הפיגה את צערי ושבתו ונתתי את לבי להסתכל בכל מה שלפני.

— מה זאת לכם? — שאלתי בתמיה גדולה, כשראיתי את רבי שמשון בקפילושו של הלועז ואת הלועז בכובעו המשי של רבי שמשון ופני שניהם משונים — חילוף היוצרות! זהו למה הוא?

— עכשוו הרי זה ידעתם, רבותי! כשאמרתי לכם בתחילה: רבי מענדעלי שלנו, אל תשלוט בי עינא בישא, מתנמנם יפה יפה, לא טעיתי חס ושלום — אמר רבי שמשון לפני כל המסובין בגודל לבב ופניו מבהיקן בפני מנצה — אמנם כן נדרמת, רבי מענדעלי, ולא ידעת מה שנעשה כאן כשהיית מתנמנם. הארון אלבערט...

— אל תקרא לי אלבערט אלא אברהם, כמדובר בנינו — הפסיק הלועז את הענין.

— וישר כחך! — אמר רבי שמשון בפנים עזוקות מיוב הנאה והור לעינו — הארון רבי אברהם הלך בשליחותנו להתרפק על רהיטיו הגג ולהציץ מן החרכים החוצה אם שבת העם ממלאכתו. ואת שבח אני אומר לו בפניו. מתרפק הוא ומתעקל ומתפקל כגאון גדול, רק קפילושו נתקל בשעת מעשה בעין ונפל מעל ראשו, ובכדי שלא יתרפק בגלוי ראש החלפנו אני והוא את הכובעים, פארו עליו ופארו עליו, ועתה הוא מיובוש בכל סיניו, אני מסתכל

במראה, והנה קול המולה כקול מחנה באוני, קול צעדה ודמות עם רב, מהומה ומכוסה ומבוכה וצוה, ופתאם השלכתי ממקומי ואני בסתר המדרגה! בני אדם נחפזים ונדהקים כצאן ודוחקים גם אותי. סביבותינו ענן וערפל, אש ולפידים ותמרות עשן, וכעין הר גורא כפוי כנגית עלינו מלמעלה, אין מקום להסתר שם ואין דרך לנמות ימין ושמאל. — קבלו! הרעים קול אדיר כקול שדי בכח, שמעו וחכמו עם תועי לבב, מגעגעים על הבצלים ועל השומים, ואם לאו — פה תהיה קבורתכם! ... נעשה ונשמע! צועק כל הקהל ברחילו ורחימו, ואיש את אחיו מחויק בכנפו ומתקרבים ומתדבקים זה לזה מיראה ופחד והיו לכשר אחד. ומן המצר קראתי אף אני, מחויק בכנף איש יהודי ומחבקו וצועק „נעשה ונשמע“! בקול גורא.

— לכה דודי! — קול קורא באוני ויד נגעה בי ותעניעני,

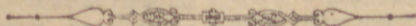
— אוי, התר כנגיתי! — דברתי תחנונים וכל עצמותי רחפו מפחד.

— חוק, חוק, רבי מענדעלי! כי הנה הפחד עבר, עברים הנה זה יוצאים מן החורים ולאהליו ישראל. הנני הולך ואתה שלום, — נשמע עוד קול כדבר באוני, והקול קול אליהו.

הקיצותי — ותנה חלום... הגיתי בו ונגלה לי סודו. זה התר כנגיתי וזו כפת הגג הם שעמדו לאבותינו ולנו בכל דור ודור — להיות לנו חיים ארוכים ושפע קודש, אהבה ואחזה ורעות. חברים כל ישראל וערבים זה לזה מסיני ועד הנה...

פניתי כה וכה ואביט ואין איש, שקט ודממה מסביב... קמתי וירדתי והלכתי לדרכי.

שם ולהלחין כעפ עצמותי, נשתחתתי מלוא קומתי על פני התקרה והייתי מדויץ עונג. ומשפע ידירות ושיחות בני החבורה נתמשך עלי גחל עדנים של הרהורים נעימים ומחוות משונים. אז ראיתי כהוון נפלאות, ומעשים רבים חדשים גם ישנים עברו לפני כבני מרון. הרמיון מפך צבא וזכרונות מני קדם ומעלה אותם בקסמיו, ובתוכה גם תבת נח לפני באה, כשהיא הולכת על פני מי המבול. שם בהמות שהורות וטמאות למיניהן, רמש ואין מספר, היות קטנות עם גדולות. פרה ודוב, זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבצו יחדו. צרת רבים השהה משוה קטן וגדול, מקרבתם ומיחדת לבבם לאהבה ולרחם זה את זה. ונה ובניו אף הם ינחוו בה מנוחת שלום ואהבה. שם חלוקא דרבנן עליו, בעל הוטם, זקנו מגורל יורד על פי מדותיו בשני ראשין, ופאותיו מסולסלות — יושב בהקנטור' שלו וסופר ומונה כסוהר ומכין מוזן לכל הגדוד הגדול הזה, מקרני ראם ועד ביצי כנים שבתבה. והם, איש גם, מגרל כלורית ופניו מפהמות, לבוש אדרת שער, אזור עור במתניו ולאפטיות' ברגליו, מוליך ומביא לאחיו מפרי האדמה ומכל מיני מאכל בקידה והשתהויה. זה מביא וזה מקבל והותך מנות מנות לכל בריה ובריה די מחסורה. ועל מטה מוצעת שוכב בכבוד יפת הדור בלבשוו כאחד הרזונים, מגוחך ומבוסס ומעלה עשן מקנהה מקטרתו. עתים הוא מחליק שפמו ומביט אל שם בגאון וגובה, ועתים מחבקו ומנשקו, ברכתו תעלה לראש מושביר זה ומדבר בו נכבדות בחלק שפתיו: אורי וישעי ומשק ביתי, מעוז חיי ומנת כוסי. שלשה אלה טפסו קדם שמבראשית, ומאלה נפרדו תולדותם ביוצא בהם בארץ אחר המבול... ועד שאני מחשב לי מחשבותי ומחבונן

הַנְּדָבָה.

(לְנִדְרָה).

לצאת פלם אל הקברים,
ובפתילים או ימדו
את כל קברות גיא צלקות.
הפתילים יפשוכו, הקברים ימדו,
הפתים ינוחו, הסיום יעמדו —
ויחי גם העומד בין סיום ונעת.

אך לפעמים גם זה טרם
יועיל לנו, או כקצת,
עצה אחת עוד נשארה:
לקבץ יד על יד "נדבות".
אך לא נדבת מתנת קסף
וכמו כן לא נדבת זקב;
נדבת ימים, נדבת שנים
היא הנדבה הספקשת.
כל איש מן העדה ש'לבו ידבנו,
הוא חלק מתנו לחלה ותגנו —
ותחיה תרשה לו מנחה מנשית.

איש איש ומו חלקו: אסד
ותו יום, השני חרש
ושנה תמימה ותו שלישי
או גם יתר — אז יכתבו
את כל זאת על קלף סגוי,
אסחי בן ובטלית יישם
קלף סגוי בארון סקדש
ולכשקרת ניהו —
או רוחות הנדבות יושאו, ורזמו,
ושקפים יברו, אף יטו, ורקמו
חוט חרש ולסני האיש יסיפחו.

I.

בתזכרו? — "בראש השנה
יכתבו ויזום כפור
ותממו: מי לחיים,
מי למות" — אם למות,
אז וביאו ספר גדול,
כלו איש בדם אדמה,
ובאש בלילה שחרה
יד פתחת בפתחת
את שם איש הנגזר. השקפים יחילו;
הטובים יקבו, הרעים יגילו —
וימלאך המנות קבר ילמש מאכלת.

אך גם אז לא פסה תקנה
עוד מן האדם. משובה,
תפלה, צדקה עוד תעברנה,
עוד תקבענה את המורה.
אז יצומו כל העדה
מן הסקר עד לערב,
ימזנו עד לבקר
מפעמקים ותפללו,
ויסנזו התהלים העלים שמינחה
ישליכו כל פשע קמצולות המינחה —
אז חטוי אל סגני הדיו יתגללו.

אם גם תרב על הצואר
לא יקנע איש מרתמים —
אם כל אלה לא יועילו,
אז גם אז לא פסה תקנה.
אז יקומו כל העדה

II.

„במקלות תרדון שם גַּרְ יָגִים,
 חֲבוּר וְהֵב כָּלֹ וּמִקָּמָם פְּרוּגִים—
 וּמִי אִישׁ יִקְשְׁנוּ מִתְהַמּוֹת הַפְּנִים,
 הוּא יִהְיֶה לְסֵלָה וּבְחֶבְרֹון מְשׁוּם;
 וּמִלֵּא כָּל הָאָרֶץ מִדָּן לְבֵאֵר-שָׁבַע
 כָּל שְׂדֵה לֹא יִהְיֶה, כָּל בְּקַעַה, כָּל גִּבְעָה“.

שִׁירֵי, הַנְּעֻרָה, הוּא שִׁירֵי,
 שִׁפְסִי אֶת-לִבְךָ פְּנִימִים—
 הֵן תִּרְשֵׁה הָאָדָם מִשְׁמִנֵּע,
 אוֹלֵי יְאֻזֵּי שְׁמִימִים...

„במקלות תרדון שם כְּבוֹד יָגִים,
 חֲבוּר קְרֻמֹת שֵׁן הוּא, עִם מוֹתֵמוּ פְּרוּגִים—
 וּמִי אִישׁ גַּעֲלָנוּ מִתְהַמּוֹת הַפְּנִים,
 הוּא יִהְיֶה לְמִשְׁבֵּר גְּאֲדָרֵי בְרוּם;
 וְהֵב פְּלָגֵי שִׁירִים שִׁתְּחַזְּקוּ וְקִירוּ,
 וּבְגֵי דָר הָאֶחָדֹן בְּשִׁמוֹ עוֹד וְקִירוּ“.

וּמִרֵי אֶמְלֵלָה, וּמִרֵי,
 קָרָעִי אֶת-לִבּוֹת הָאֶבֶן—
 תִּכְרַד נָא, תִּמְרַד דְּקַעֲמֶךָ,
 אוֹרֵי עוֹד אֶדְבֵּם לֶךְ וְבֵן...

„עַל הַף מִי תִרְדּוּן שָׁם אֶחָל גִּמְנֵע,
 הַמְּעַלְףֵי אֹר עוֹלָם, אֹר שְׁמֵשׁ בְּעֶרְת—
 וּכְחוּר שָׁם נָשֵׁב וּמִלֵּא הוֹד תִּסְאָרְת
 וּכְבוֹד זֵי תִרְתּוּ עַל פְּנֵי זְרוּע;
 לוֹ אֶחָדֹן מִבְּרֹון אִישׁ זֶה וְתַחֲמוּ,
 אִזְ גַּרְ אִזְ כְּבוֹד מִתּוֹתֵי הַגְּבוּ“
 הִילִילִי, עוֹזְבָה, הִילִילִי—
 אֶף לָמָּה זֶה מִשְׁאֵי עֵינַיִם?
 הֵן רְחוֹק, רְחוֹק תִּבְרֹון
 וּבְהִימִים מִפְּנֵי הַשְּׁמִימִים...

III.

קוֹל אֲזוּחָה וְאֶרֶץ: הַתְּעַלְרֵי הַנְּעֻרָה
 חֲבִים הַחֲבִימִים הַנְּדַע בְּשִׁעֲרוֹ

חִידוֹת מִנֵּי קָחָם! כִּכְבִּי
 אִשׁ לִי אֶתֵּן הַמְּנִיחִים
 עוֹד בְּלִבִּי יָמִים רַבִּים
 אֶחָבֵרֵי כְבוֹ בְּשִׁמִּים;
 אֶלְפֵי מְרֻאוֹת עִם חֲוִינֹת,
 עִם אֲגָדוֹת קְרַמְנִינֹת
 וְהִנְנוּ כִי, וְיַעֲשֵׂנוּ— אֶלְפֵי,
 אֶלְפֵי מִשְׁלֵי אֶמְרֵי שִׁפְר;

וּלְכִבִּי כִי יִדְרָה, אֶף עֵינֵי תִקְהִינָה,
 הַקְּאוֹרָה וְתִדְלוּ, הַרְוּחוֹת מַעֲלִינָה—
 מַמְעַל לִי תִלְוִים שְׁמִים כְּאֶפְרִי.

חִידוֹת, קָחָם, מִשְׁלֵי שִׁפְר!
 נִם בַּת-שׁוֹעַ שְׁמַעָה אֶתֵּם
 עוֹד בְּהִינָתָה גְּעֵרָה קִטְנָה
 וּמִתְבַּקְּקָה עַל אֶמְנָתָה—
 עֵתָה, עֵתָה גְּעֵרָה גְּדֻלָּה
 וְאֵת בַּת-שׁוֹעַ אֶף עֵינַיִם
 לָהּ מִחַגְּדֻלוֹת, וּשְׁפִסְמִים
 אִזְן בְּאֶרֶץ עוֹד כְּהִנָּה;

וּבְגָלוֹת כָּל עֵשָׂר הַנְּעֻרָה וּבְתִירוֹ
 וּפְנִינִים וְחִמּוֹדוֹת עַל בְּשִׁרָה וְאִירוֹ,
 וּשְׁמִלוֹת וְרַקְמוֹת עוֹד חֵן לָהּ תִסְתַּקֵּה.

אֶף מִסּוּל הִיבְלָה נָצֵב
 בּוֹת קָחוּ, בֵּית הַמִּדְרָשׁ,
 קָקוּם שָׁם הַעֲלוּיִים וְיִשְׁבִּים
 עַל תּוֹרָתָם וּבְכַדְתָּם—
 וּמָהִם הָאֶחָד נִקְרָר,
 גְּעֵלָה הוּא עַל כָּל חֲבֵרָיו;
 כִּי לֵב אֶחָדֹן יוֹלֵד שְׁבִי
 עֵת מֵאִשׁוֹ עֵינָיו אִרוֹ!

וּבְעֵר חֲלוֹן בֵּיתָה תַעֲלִמָה נִשְׁתַּפַּח
 וְחִמּוֹנָה הַחֲחוּר מוֹל עֵינָה חוֹלְסָה—
 וּבְלִבָּהּ כִּכ חִידוֹת נִשְׁבַּחוֹת גְּעֵרוֹ.

וקְשִׁימוֹת אִפְיָה מִה־בְּרִדוֹ, עֲמִקוּ,
וְכַבּוֹת עֵינָיָה מִה־חֻצָּה חֲמִקוּ.

הֵם, הַגָּה הַרְבִּי בְּכֹר עוֹמֵד עָלֶיךָ
וְיִזְכָּר — אַךְ, הוּא לֹא תִשְׁמַעְנָה אֲנִיָּה:

וְכָל זֹאת כֹּל מִלָּה, כֹּל הַגָּה יוֹדְעָה —
יִדְעַת מִה־יִשְׁאַל, אִם גַּם לֹא שׁוֹמְעַת.

וּפְתָאֵם קוֹל נִרְאָ, קוֹל זָר וְשִׁמְעֵ:
"כֹּל מִי, כֹּל מִי לְאִישׁ הַגּוֹעַ!

"כֹּל שְׂנוּמִי, לוֹ יִהְיֶה כְּפִלְסִים כְּהֶרֶה,
לְאִישׁ זֶה כֹּל שְׂנוּמִי, כֹּל שְׂנוּמִי אֲמַתְנָה וְ

"כֹּל יָמִי, כֹּל יָמִי מִסְּנִי הוּי קָחוּ וְ"
מִה־עֲמִדוֹ, מִה־גֵּעוּ, מִה־כָּלִם גְּאֻנְהוּ?

IV.

בְּלִילָה הַהוּא עוֹד הִתְקַרְשׁוּ, הָעֵשׂוּ
שְׂמִי רוּחוֹת גַּם מִפֶּה, גַּם מִעֵלָה,
וְשִׁמְיָהוּן בְּהִרְדָּה נָגְשׁוּ, נִכְפָּשׁוּ:
זֹאת יִרְדָּה, זֹאת עֵלָה בְּלִילָה.

בְּלִילָה הַהוּא עַת מִתּוֹךְ הָאֲפֵלָה
הַפְּעֻמוֹן שְׂמִים־עֲשֶׂרָה הַשְּׂמִיעַ,
אִזּוּ פִּקַח הַעֲלוּי־אֵת עֵינָיו וְנָהִי —
נָהִי לוֹ הָאֵל לְמוֹשִׁיעַ.

בְּלִילָה הַהוּא עַת מִתּוֹךְ הָאֲפֵלָה
הַפְּעֻמוֹן שְׂמִים־עֲשֶׂרָה הַשְּׂמִיעַ,
אִזּוּ סִנְיָה בַת־שֹׁנֵעַ עֵינֶיהָ וְחִמְתָּ —
נָהִי גַם לָהּ אֵל לְמוֹשִׁיעַ.

ד. פְּרִישׁמֵאֲנָן .

קוֹל אֲזַחָה וְפָרִין: הַעֲלוּי גּוֹעַ,
זֶה שְׂמִישׁ אֹזֵר עֵינָם שְׂמִיעַ, שְׂמִיעַ...

קוֹל אֲזַחָה וְפָרִין: הַשְּׂמִיעָה גִּסְמַת,
הַקְּבָעוּ, הַגִּי וְעֲלֵכֶם, אֵל בְּמִי הַבְּנִסְתָּ!

וְכָרָר כֹּל הַעֲדָה בַּהִיבָל עוֹמְדָת,
וְהַפְּלָה כְּאֲנָחָה מִלְּכַבּוֹת הַחֲרָדָת.

וְהַפְּלָת הַיְּדוֹד מִסְּבִיב מִהַמְּיָנָה
וְעַל בְּנִסְי אֲנָחוֹת מַעֲלִינָה, מַעֲלִינָה.

וְכָרָר גַּם הָעִיר כֹּל הַקְּפֻזֹּת הַצְּלִינָה,
עַד קָלְאוּ כֹל כְּסָף, עַד עוֹד לֹא תוֹכְלִינָה.

אִף שְׂנֵה בֵּית־הַמִּיִּים בְּפִתְלוּיִם יִמְדוּ
וְלֹאֹזֵר גְּרִמְיָהִם הַלּוֹמְדוּיִם וְלְמוֹדוּ.

וְהַנְּיָוִת בְּרַחֲבוֹת עַל מִפְּגַר קִגְרוּ —
הוּי, קוֹמוּ גַּם, עוֹרוּ גַּם, לְפָה תִּפְקְרוּ?

וְכָרָר גַּם הָרֵב עִם דְּגוּיֵי הַשְּׂנִים
בְּרַחֲבָת וְעִקְרוּ וּפְרָשִׁים כְּפִים,

וּבְכַפְסִים קָלָף אֲבִי וּמִתְדַר אֵל הַדָּר,
מִפְּוִת אֵל בֵּית הֵם עֲקָרִים כְּפָרָר,

וְנִכְבּוֹת וְשִׁאֲלוּ — לֹא נִדְבַת כֹּל כְּסָף,
לֹא נִדְבַת כֹּל זָהָב עַל זָרֵם מֵאֲסָרָה:

כִּי נִדְבַת שְׂנוֹת יָמִים, שְׂבֻעַת אוֹ הַדָּשׁ
אוֹ שְׁנָה אוֹ יָמֵר זֹאת נִדְבַת הַקְּדָשׁ —

מִה־בְּבוֹ הַנּוֹתְנִים! זֶה יוֹם, זֶה יוֹמִים,
זֶה הַדָּשׁ נִתְקָשִׁים, זֶה בְּכָל בְּשָׂלִים.

וְכָרָר גַּם הַרְבִּי הַתְּנַכְבִּי חֲלָקְהוּ,
הַתְּנַכְבִּי מִי־הַדָּשׁ כִּישְׁנוֹת וְקָנְתָהוּ —

וְגִבּוֹר הָעִיר גָּמֹן כְּאֵלָה נִאֲלָה —
וְבַת הַגְּבּוֹר נִתְקָה... הוּי אֵלִי, אֵל פְּלֹאִי!

מִה־חֲרָדָה הַנְּעִרָה, מִה־חֲרָדָה שְׂפִינְיָה
כְּרַאֲסָה אֵת רֵב הָעִיר נִגְשׁ אֲלֵיךָ;

ימים רבים אחרי כתיב את השיר הזה נודע לי כי מסוּת
עברו בשפת רוסיה השתמש גם הוא בלוגגה הוא לענין אחר.

הלשון ודקדוקה.

כלל גדול הוא בחכמת הנפש של זמננו, כי ככל האברים הפנימיים העבוד גם רוח האדם עיקר עבודתה בלי דעת בעליה. כמזון שעבר את בית הכליעה כן גם כל מה שנכנס אל הלב, בין מדעת בין שלא מדעת, יוצא מרשותנו לרשות הכחות הפנימיים, הפועלים שם במעמקים לפי חקים טיחודים להם, מבלי שנרגיש בהם ובפעולותיהם. רק תוצאות הפעולות האלה מתרוממות ממששבי הנפש ועולות עד לאופקה של הדעת הברורה, ומדי עלותן תוכל אמנם האחרונה לעצור לפעמים במהלכן ולשנותן באופן רצוי לה, בהסכם עם הכללים המפשטים שהיא מוציאה מן החווינות והמעשים הידועים לה; אך אם טרודה היא באותה שעה באיזה ענין אחר ואינה פנויה להתמכר לבריכתן ותקונן, או עוברות הן על פניה בלי מעצור בצורתן שקבלו בעמקי הרוח, ומותר היוודע משיאנו יודע אז אין.

הכלל הזה מתאמת באופן בולט בחיי הלשון. אנו רואים ילד קטן מגיע להשתמש כהלכה בלשון שהוא שומע בתמידות מפי אחרים, מבחין בדבורו בין נטיות ושמושים שונים של כל מלה, גם במקום שההבדל ביניהם דק מאד, עם היותו בלתי מוכשר עוד להשיג בדעת ברורה אף את הקל שבכללי הדקדוק. הלשון נוצרת איפוא בקרבנו, ביחד עם כלליה הקבועים, שלא יודיעתו, כחותיו הפנימיים מעבדים מאליהם את החומר הנכנס לרשותם יום יום באלפי דוגמאות בערבוביא; מסדרים אותו למתלקותיו, מרכיבים מין במינו ומפרידים בין מין ושאינו מינו; עד שלבסוף נעשית הלשון באמת "לרוח ממללא", לבריה חיה על פי דרכה בנפשו של אדם, המדברת כותך גרונו לפי צרכיו בכל עת, בסדר

אחד מוגבל ולפי כללים טבועים בקרבה, מבלי שתצטרך לעזרת הדעת ללכת לפניה תמיד, ויש אשר יבטא על כן הילד איזו מלה בתמונה שלא שמע מעולם (למשל, העתיד מאיזה פעל ששמע רק בעבר) בלי כל התבוננות ומבלי להרגיש כלל כחידושה, בהיותה באמת נמצאת כבר בקרבנו בכח על ידי הקשר התמידי שיצרה העבודה הפנימית בין תמונות שונות ממין אחד, עד שכל מלה הנכנסת באחת מהן מקבלת באופן בלתי מורגש גם את האחרות.

וכשהגדיל הילד ולמד לדעת את הכללים המפשטים הנהוגים בלשונו, תוכל הידיעה הזאת להיות לו לתועלת רק בזה, שהיא עוזרת מעט או הרבה לעבודת-הרוח לסדר את חמרה כהלכה, כל דבר למינהו, ולתת כבה להלשון הפנימית צורה מתאימה בכל הפרטים להמנהג החיצוני, לפי שעבודת הרוח, כשהיא לעצמה, תוכל לפעמים גם לחטוא כנגד המנהג, בהיותה תלויה בתכונת הדוגמאות והרושם שעושה כל אחת בלבד, יש דוגמא תדירה ביותר או שתוכנה חשוב ביותר, והיא עושה מפניה רושם יותר עמוק מחברותיה, שאינן תדירות ולא חשובות כל כך, ומתדבקות גם באותם מחלקי הלשון שיוכלים לקבלן, אע"פ שהמנהג קבע בהם תכונות אחרות. במקרים כאלה יוכל הכלל המפשט לעזור ולחזק את הרושם החלש של הדוגמא המתאימה להמנהג, וכשהוא נתמך עוד מדוגמאות חדשות שנהגו מורי הלשון לגשם בהן את כלליהם, יפה כחו לחסום את הדרך בפני הרושם החזק ולבלת לת לו להרחיב גבולו על חשבון חברו. — אבל כל זה יוכל להעשות רק בשעת הלמוד, להבין את הלשון מבפנים בצורה הראויה, בשביל שתצא אחרי כן בהסכם עם המנהג; ואולם, בשעת השמוש בה, הרעת טרודה בתוכן ענינה ואינה

שנשמעות בתדירות יותר מלפנים, ועיני תולד נטיה להרחבת נבולן של האחרונות על השבון הראשונות; או התפתחות ההשכלה גורמת לבני העם שישתדלו להגביל מושגייהם ומשפטייהם באופן יותר ברור ומדויק, ועיני תולד נטיה לחת יתרון לתמונות יותר ברורות ולשנות לפיהן תמונות אחרות; — וכאלה עוד סבות למאות, אשר ראשיתן מבחין הוא איזה שנוי בחיי העם, ואחריתן מכפנים — תגבורת רשמים חדשים או ישנים והתפשטותם מעבר לגבולם.

אצל האומות הנאורות אין נטיות חדשות כאלה יכולות אמנם להתפתח במהירות ולשנות מנהגי הלשון באופן מוחשי בזמן קצר, מצד אחד, חוץ הרשמים החלשים בדרך מלאכותית על ידי למוד הלשון בימי הילדות, ומצד אחר, פעולת הספרות השומרת כל פרטי מנהגי הלשון באלפי דוגמאות, — מועילים הרבה לעצור בעד כל נטיה המתנגדת למסורת האבות ולקיים צורת הלשון הקדמונית במשך דורות רבים. ובכל זאת, הגה נתברר בימינו על ידי חכמת הלשון הכללית, כי כל אמצעי ההשכלה אינם מספיקים אלא להכביד מהלך השתנות הלשון, אך לא לעצרו לגמרי. למרות השתדלותם של בני הדור החדש שתהיה לשונם מתיימרת בכל ללשון האבות, פועלות נטיותיהם החדשות באופן בלתי מורגש, ולו רק כל שהוא, על "עבודת הרוח" הרוקמת את הלשון כסתרי לבם, ובכל אמונתם להדקדוק הישן, אינם יכולים להמלט אחרי כן מלשנות פה ושם, כעל פה וגם בכתב, את המנהג הקבוע, בהסכם עם לשונם הפנימית ולמרות הידיעה החיצונית, השנויים האלה, בראשית התגלותם, נחשבים בעיני המדקדקים לשגיאות, או, אם הם דקים ביותר, להירות נפרוה; אבל, בהיות "השגיאות" האלה תוצאות פעולותיהן של סבות כלליות, עתידות הן להתפשט יותר ויותר, עד שנעשות כהיתר ומולידות גם מצדן עוד שגיאות חדשות בדומה להן, וכל מה שתרבינה השגיאות מסוין אחד, כן יחוק הרושם שעושות בלשון הפנימית וכן יחלש כח הידיעה המתנגדת להן, עד שסוף סוף מוכרח הדקדוק להכנע ולמחות מספרו את הכלל שאינו עוד במציאות. —

וסכום כל השנויים הקטנים, ההולכים ומצטרפים דור אחר דור, הוא, לאחר דורות רבים, לשון חדשה כמעט בכל מנהגייה. חוקר

נטיה להשניה בצורת הלשון, זאת האחרונה עומדת או איפוא ברשות עצמה ויוצאת כמו שנוצרה בלב; ואם לא הספיק הכלל קודם לכן לשנות צורתה לשון בלב על ידי חוץ רשמים ידועים בדרך מלאכותית, או השניאה מוכרחה, והידיעה אינה מועילה כלום. ולהפך, אחר שעשתה הידיעה את שלה, והלשון הפנימית מתוקנת כבר כל צרכה, יכולים הכללים המפשטים לשוב ולהשתכח, מבלי שירגיש האדם בהעדרם; וגדולי הסופרים לא יוכלו עוד לפעמים להתחרות בידיעה כללי הדקדוק עם קטני התלמידים.

וכצורת הלשון הפרטית בלב כל יחיד, כן גם צורתה הכללית בקרב עמה נמצאת המיד תחת שלטון כחות נסתרים, הפועלים ברוח העם שלא כידועתו; אבל תוצאות הפעולות הנסתרות הן פה אחרות לגמרי. רוח היחיד נכנעת כעל כרחה לפני מנהגי-הלשון של זמנה, הסובבים אותה כראשית ימייה וחדורים אל קרבה ביהד עם החיבור; ואם, מסבה מיוחדת לה, הולד בה נטיה לסור מן הדרך הכללית באיזה פרט, לא תוכל הנטיה הזאת לעמוד בפני המון הרשמים המתנגדים לה, או, אף אם תעמוד, לא תוכל להתפתח במדה מרובה, והשנויים שהצליחה לעשות בצורת לשונו של היחיד הוה יהיו קטנים מאד ובלתי מורגשים גם לו לעצמו, ובכל אופן, ימותו עמו יחד ולא ישאר להם כל זכר. אבל רוח העם בכל דור, עם היותה גם היא נכנעת לפני המנהגים שהשאר לה העבר לגחלה, אין הכנעתה מוחלטת, עד שלא יהיה מקום להתפתחות איזו נטיה חדשה, הגולרת בזו מאיזו סבה כללית; ואף אם תתגלה ההתפתחות האז בכבודת ועקבותיה אינן יכולות להראות בימי דור אחד, אין בכך כלום; דור לדור יסמור תוצאות פעולתה של הנטיה החדשה, ומורר לדור תלך הנטיה הלך והתפתח, ותוצאות פעולתה — הלך ורב.

והסכות הכלליות, המוכשרות להוליד ברוח העם נטיות מתנגדות למנהגי הלשון של העבר, דבות הן ושונוות. שנויים מדיניים, למשל, גרמו לו להעם שתחפשט בקרב ידועת איזו לשון כהירה והשמוש בה, וישמיה בלבבות מתחזקים כל כך עד שנכנסים גם לגבול לשונו הלאומית ומביאים אל קרבה יסודות חדשים; או לפעמים שנויים בדיעה ובדרכי החיים גורמים לאיזו סדוגמאות הלשון שאינן נשמעות עוד, ולאחרות —

שנאמין עם המדקקים, כי צורת הלשון כמו שהיא בימינו נבראה עמה יחד מתחלתה, וכי על כן אין מנהגיה צריכים טעם, אלא הכל חייבים להכנע מפניהם בלי טענה, כמפני חקים טבעיים, וכן יהיה לעולם; בעוד אשר חכמת-הלשון תודיע לאדם מצב הרבר לאמתו, ובהודיע לו מתי ואיך הגיעה לשונו למנהגיה השולטים בה בזמנו, תאבד בלבו האמונה ברום-ערכם ונצחיותם, ועמה גם התשוקה לעמול בלמודם כראוי.

ובאמת טובה העצה להצרפתים ודומיהם, אשר מצד אחד, לשונם נתפתחה כבר כל צרכה, ואין מנהגיהם לוחצים אותה הרבה, ומצד אחר, דקדוקם מכוון בכל פרטיו לצורת הלשון בזה, והכל מוכרחים איפוא להכנע מפניו. אבל ההפך הזה היא העצה ההגונה לנו, באשר אצלנו אנו מוצאים ההפך משני הצדדים.

עד כמה אין לשוננו במצבה עתה מספיקה לנו — ידוע לכל ונראה ביחוד באותו ההזיון הזר (אשר כבר דברתי עליו במאמרי „לשאלת הלשון והספרות“, בלוח „אחיאסף“ לשנת תרנ"ד), שקמו לה „מרחיבים“ להקנה ברורים מלאכותיים. המרחיבים האלה עוסקים אמנם רק בתקון או צר המלים, בחשבם, כפי הנראה, כי אם ימלא האוצר המון מלות חדשות תהיה גם לשוננו עשירה בכל הלשונות האירופיות ולא תדע מחסור. אבל באמת אין הרבר כן. ריגן אומר בדעתו, כי השגה הגדולה ביותר — באשר תקונה קשה ביותר — שיצאה מלפני שבט בני שם בראשית ימיו, הוא מה שברא לו לנטיית הפעלים מיכניסמוס צר ודל, שאי אפשר לסמן בו היטב הלופי הזמנים ואופני הפעולה בכל דקותם, ואך לשוא מתאבקים הערביאים עד היום עם שגת אבותיהם זאת לפני אלפי שנה**). — ואם הערביאים כן, שלשונם היה ועשירה יותר מלשוננו, ועם זה אין צרכי מחשבתם עוד גדולים הרבה, — מה נאמר אנתנו, העניים בלשון ועשירים בצרכים? — ובאמת כל מי שהורגלה מחשבתו, על ידי פעולת הלשונות האירופיות, לתת לכל מושג המון תמונות שונות על ידי שניים דקים במלה שהוא מסומן בה, הוא ויגיש על כל צעד, שהמכשול יותר גדול על דרך השמוש בלשוננו הוא לא מעוט חסר מה, כי אם עניות צורתה,

אחד אמיריקני*), בחפצו להראות עד כמה נשתנתה לשון אנגלית במשך אלף שנה, העמיד זה לעמדת זה פסוק אחד מן „הברית החדשה“ לפי ההעתקה שנעשתה או ולפי העתקתו עתה, והנה יצא לו, כי בין אחת ועשרים מלות של ההעתקה הישנה רק שתיים נשארו בלי שנוי עד היום, ויתרן, אע"פ שבעיקר עצמותן חיות הן גם עתה, אך צורתן — מן האותיות והברתן עד נטיות השמות והפעלים ודרכי שמושם — נשתנתה כל כך עד שגם איש אנגלי לא יוכל להכיר עוד קורבנן של המלות הישנות והחדשות, והרפורמא הגדולה הזאת אין איש יכול להגיד מתי נעשתה ועל ידי מי, מפני שבאמת לא נעשתה בזמן מוגבל ובכונת קבון, לשם תקון הלשון. אנו יכולים רק להראות זמן אחד ארוך (ימי ממשלת הנורמנים באנגליא), שבו נולדו ביחוד, על ידי סבות כלליות, נטיות חדשות בלבנות בעלי הלשון; אבל התפתחות הנטיות האלה ותוצאות פעולותיהן נראו רק לאט לאט, והכל נעשה על ידי העם עצמו, דור אחר דור, בלי כונה מיוחדת. כבר בימי ההעתקה הישנה היתה הלשון מוגבלת לכל דבריה על ידי מנהגים קבועים, והמון המדברים בודאי אהבו את לשונם ומנהגיה בכל דור ומסרוה לבניהם בכל פרטיה, ובניהם — לבני בניהם, בלי כל מחשבה להלבישה פתאום צורה חדשה; ובכל זאת, הנה יצאה הצורה החדשה מאליה. — וכן הרבר בקירוב גם ביתר הלשונות האירופיות שהיסטוריות ידועה לנו. באופן שנוכל לאמר בלי הפלגה, כי כל הלשונות היפות והעשירות השולטות עתה בעולם קבלו צורתן האחרונה לא מידי מדקדיקה ותוקינה לשעבר, כי אם רק מידי המון השוגים בכל דור, אשר, בהמשכם אחר לבם, לא ידעו להזהר ונכשלו, בעל פה ובכתב, בעברות קלות וחמורות ביחס אל הדקדוק של זמנם.

אחד מחוקרי הלשון בצרפת (Brunot), בתבונתו אל הלמוד הוה היוצא מחקירות אלו, מיעץ על כן לבני עמו, שלא ילמוד אדם חכמת-הלשון עד שתהא לשונו הפנימית מתוקנת תחלה היטב לפי הדקדוק, כי בשביל להתלמד בשקידה הדרושה בכללי הדקדוק, המלאים זרות ותהפוכות, ולהקטם על לוח הלב באופן חי וקיים, צריך

* Whitney, Life and Growth of Language pp. 36—43.

** Renan, Histoire du Peuple d'Israel I p. 9.

כאיוו „חכמה“ עיונית שאין ערכה המעשי גדול הרבה ואין מורדה מוכרח, ועל ידי זה מתמלאה הלשון באמת שגיאות פרטיות, באין גבול מדויק בין אלו ובין המנהגים הכלליים.

כי על כן, ביחס ללשונונו אין כל סכנה, ואדרבא, טוב ומועיל הוא שירעו הכל, כי הדקדוק בכל זמן הוא סכום כל מנהגי הלשון באותו הזמן; כי מלבד גורות הדקדוק, יש עוד חקים אחרים, טבעיים ונצחיים באמת, השולטים בהתפתחות כל לשון, והם המה המולידים בה לאט לאט מנהגים קבועים ומבטלים מנהגים שהיו קבועים.

מכל מה שעבר על לשונונו עד שקבלה אותה הצורה השמורה בירינו עתה בכתבי הקדש לפי המסורה — לא נשאר לנו אמנם כל זכר ברור; והוא שעומד להמדקקים להוק את אמונתם בנצחיות כלליהם, כאלו כך נפלו פתאום משמים ביתר עם הלשון וכך צריכים ללוותה עולמית בלי כל שנוי. אבל, מבלי דעת את הפרטים, די לנו הידיעה הכללית, כי בכל לשון, מוכרחת היתה גם העברית לסבול שנויים רבים במשך הדורות, ואין שום אפשרות בדרך הטבע שתעמוד איזו לשון במעמד אחד זמן רב, כאותו שעבר, למשל, מרוד ושלמה עד עזרא ונחמיה; אלא שהרוב הגדול מן השנויים האלה נסתר מעינינו בסכת חסרון הנקוד בימי קדם, שעל ידי זה היה כל דור יכול לקרוא כל מלה בהברתה החדשה גם בספרי הדורות שקדמו לו, ובזמן הנקדמים היו על כן כל הספרים, קדמונים ואחרונים, נקראים בדרך אחת, באותה הדרך שנמסרה לנו על ידי הנקוד; בעוד שאנו יודעים על פי נסיון לשונות אחרות, כי הנקוד (או האותיות המשמשות במקומו) הוא העלול ביותר להשתנות מדור לדור ולתת צורה חדשה גם לכל מבנה הלשון (והרי גם אחר הנקדמים ולמרות הנקוד נשתנתה צורת הלשון בפניו, האשכנזיים, עד שלא היינו מכירים אותה אם היינו מנקדים ספרינו לפי הברתנו; והכל שלא במתכון, מסבות טבעיות ולפי שיטה מוגבלת, שהיתה ראויה להתבוננות מרובה, אלא שאין פה המקום לזה). — אבל שרירים אחדים פה ושם נשארו לנו בכל זאת מן השנויים האלה. הנה, למשל, הכנויים „ך“, „יו (מעשיך, מעשיו), שלפי נקודנו היו“ד וזה לגמרי; הנה „הוא“ ו„נער“ שבתורה לנקה, שאנו קוראים: היא, גערה;

בלומר, חסרון דרכים כלליים אשר יכשירו כל חלק קטן מן החומר היסודי ללבוש ולפשוט הרבה צורות שונות, תמידיות וזמניות, ביטביל לסמן כל מושג בכל צורותיו השונות והמשתנות. לולא החסרון האורגני הזה היתה גם לשונונו יכולה להבנות ברובה מתוך שרשיה עצמם ולמלאות בנקל את השאר מתוך אוצרן של לשונות אחרות, כמו שעושות חברותיה האירופיות. אבל עתה, לא לבד שאין ביכולתה להוציא מכל שורש את המספר הרב של שמות ופעלים, המסתעפים במחשבתנו מן המושג הכללי בו, ולחזור ולתת לכל מלה מסתעפת את הכשרון להוליד גם מצדה תמונות חדשות לפי צרכי הדבור, — אלא שגם למלאות חסרונה משל אחרים (ביחוד כפעלים) אין אנו יכולים במדה מרובה, מפני שאין החומר הנכבי וכול להצטמצם תמיד באותו „המיכניסמוס הצר“, המתאים רק לשרשים מצורה ידועה. הנה, למשל, התרנו לנו כבר, על אף הפוריסטים, להכניס ללשונונו מלת „הרמוניא“ כמו שהיא; אבל מה נעשה כשתגיע מחשבתנו למושג זה בתמונת הפעל (הארמאג'ירען)? ומה יעשו המשתמשים למושג זה בהעתקה הכבדה „שווי-ערך“, בהגיעם אף לשם התואר היוצא ממנו (הארמאג'יניש)? — ומשלים כאלה יודע המופר העברי למאות על פי נסיונו. באופן, שאם נאמר להושיע ללשונונו רק על ידי הוספת חומר חדש, מבלי שתצטרך לשנות צורתה במאומה, או צריך שיוכל אוצר מליה הרבה פעמים על אוצרה של איזו לשון אירופית, מפני שכל מה שהאתרונה עושה במלה יסודית אחת תצטרך היא לעשות בעצרה.

ומצד השני, הנה מה שמדקדקינו מלמדים לתלמידיהם בתור „דקדוק לשון עברית“ אינו מתאים עוד בכל הפרטים לצורת הלשון כמו שאנו משתמשים בה, כבר לפני אלפי שנה, בימי הבית השני, פרץ המנהג בהרבה מקומות גרדי-הלשון הקדמונים, ומני או, במשך כל ימי הביניים עד היום, כמעט כל הבותבים עברית, מלבד אולי איזו מיליצים ומשוררים, דשים בעקבם הרבה עברות „דקדוקיות“, והמדקקים, שנתבצרו בחומת-המקרא הישנה, עדיין במקומם עומדים, וכל מה שמתוץ לחומה רואים הם כאלו אינו, כשגיאות שנשתרשו ודורשות תקן. ההתנגדות הזאת שבין הלשון והדקדוק מביאה רעה לשניהם, הבהיאה רבים מן הסופרים לחשוב את הדקדוק

המתנגדת לו, היה בודאי ראוי לשם שנואה. אבל השגיאות האלה באו מסכות כלליות המיוסדות בתנאי החיים, ועל כן נתפשטו ונעשו שגורות כפי הכל; ואז לא יראו עוד לעמוד למשפט גם לפני היריעה; וכשנמצא לאחר איוו דורות „פוריסט“ אחר, שרצה לתקן את הלשון החרשה בהסכם עם לשון המקרא, השיכו לו חבריו: לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן (חלוץ קל"ז, ע"ז ג"ח) או, כמו שהיינו אנחנו אומרים עתה: לשון העבר לעצמה ולשון ההווה לעצמה.

אבל ההשקפה הזאת נשתנתה אחרי כן, וכששבה הלשון לתחיה, אחר שנפסקה התפתחותה כל ימי האמוראים והגאונים, לא התחילה חיה ממקום שנפסקו בתקופת המשנה, אלא ערכבה יחד את שתי התקופות שעברו עליה, בעשותה עם זה מנהגי התקופה הראשונה לחובה ואותם של השניה רק לרשות, או יותר נכון, רק לדברים של „בריעבד“, ליסודות זרים הנסבלים בה מפני שקשה לגרשם; אבל „לכתחלה“ אין דקדוק אלא זה של המקרא, וכל השומרו בטהרה הוא הכותב עברית כהלכתה. — ומאז ועד עתה מושל בנו הדקדוק הזה ועוצר את הלשון בדרך התפתחותה באין לה שום אפשרות לרכוש לה תמונות ושמושים חדשים באופן בטוח וקיים. „שגיאות“ נעשו ונעשות אמנם בקרבה כה וכה, ולא רק שגיאות ממש, מסכות מיוחדות לאיזה ספר פריט, כי אם שגיאות מאותו המין הכללי, בספרי לשון אחרת היה סופן להקבע לדורות בספרי הדקדוק-עצמם; אבל מה בצע בכל זה, אם גם חרשות כאלה, שנאחזו בלשון, אינן זוכות להתאזרה בה אף לאחר כמה דורות, ועליהן לירא לעולם מאימת הדיון של הדקדוק, שמא יבואו המדקדקים ויגלו פתאום, לאחז מאה שנה, שאין הדיון כך, וזא יתביישו בעלי הלשון וישתללו לתקן שגיאות אבותיהם, או, אם כבר הורגלו בה כל כך עד שלא יוכלו להפטר ממנה, ידעו להזהר לפחות שלא יכשלו בדומה לה, והשגיאה שנשתרשה תשאר ככה בודדת ועקרה, מבלי שתוכל עוד להגיע למדרגת כלל, המקרה מחלקה שלמה של חיונות דומים.

הנה מונחת עתה לפני מחברת אחת הרשה (*), אשר שמה לה למטרה לגלות ברבים קלון הסופרים החדשים, בהראותה ברכיב

בעוד שכלל גדול הוא בחכמת הלשון, המאומת על ידי ראיות רבות, שהכל כמו שהוא נכתב היה נקרא בזמן מן הזמנים, אלא שהלשון עצמה משתנה כשהירות-יותר מדרך כתיבתה. היה איפוא איזה זמן קדום כהיי לשוננו, שהכנויים היו מכוונאים כיו"ד, ש„הוא“ ו„נער“ היו משותפים בשני המינים, ואחרי כן נשתנה הדבר, ומוזה נובל מרעתנו להקיש גם על השאר.

ואם כללי הדקדוק הזה, היוצא מן המקרא ונקודו, אינם גם הם אלא מנהגים שנקבעו בלשון לרגלי התפתחותה, לא שנולדו עמה וחיו עמה יחד כל ימיה, — הנה גם לאחר שנקבעו אינם יכולים להחשב כתורה נצחית, אלא א"כ נחשוב עם זה את לשוננו עצמה כאלו מתה ואינה מוכשרת עוד לחיים והתפתחות. עם בעלי ההשקפה הזאת האחרונה אין לנו עסק פה; אבל המאמינים בכח החיים שבשוננו ובאפשרות תחיתה הגמורה — הם מוכרחים להאמין גם באפשרות השתנות צורתה, כתוצאה טבעית מהייה והתפתחותה, ולדון על כן כל שנוי לא על פי הכללים שמסר לנו העבר הרחוק, כי אם על פי אלה הנהוגים בה כהוה, אף אם נתפשטו ונתקבלו רק בזמן מאוחר.

וכך היתה באמת השקפת קדמונינו על היחס שבין לשון העבר וההווה. לשון המשנה היא ריפורמא עצומה וסיסטמטית בפרטים רבים, אלא רק בנוגע לאוצר-המלים, כי אם גם בעצם צורת הלשון. שמוש הוא"ה המהפכת נתבטל לגמרי; מלת „אשר“ איננה עוד, ותחתיה באה ככל מקום אות השמוש „ש“; תמונת העתיד לרבות נסתרות, הארוכה והכבדה, אינה נוהגת, ובמקומה תבוא תמונת הרבים („הבנות יזונו“); הרבה תמונות מנ"ה נוהגות גם בנל"א („לקרות“, „יצתה“); ה"א התפעל נהפכה לנז"ן; נהדרש משקל שפעל („שעבד“, „שחרר“); שמוש חדש בפעול (רבו, לקוחות), הרכבות חרשות להגבלת הזמנים ואופני הפעולה („היה מהלך“, „עתיד להפריש“); — וכאלה עוד שנויים גדולים, שנעשו לכללים קבועים הנהוגים בכל מקום. ובכל ריפורמא בלשון, נעשתה גם זו לא פתאום ובכונה לתקן, כי אם לאט לאט, מאליה, על ידי התגברות רשמים ידועים (גלשון ארמית ועוד) ופעולתם על חבריהם. כל שנוי, כצאתו ראשונה מתוך הלשון הפנימית החוצה, למרות הידיעה

(* לתחית שפת עבר, סאת יצחק בן אשר וזאראטוסטי, אירעסא חרנ"ג.

היתה לא פרוטות, טעות זכרונו של איזה „סופר ראשון“ בפשט הכתוב, כי אם — הקשר הפנימי, שנעשה מאליו בלב בעלי הלשון, בין הדוגמא הזאת ובין דוגמאות אחרות (שמיא המהכבר עצמו), אשר בהן תנועות הלב מקושרות עם „על“ (נהפך עלי לבי); באופן, שסופרים רבים, זה שלא בפני זה, היו עלולים להוציא את הבטוי הזה מלשונם הפנימית, למרות ידיעתם את הפירוש הנכון בכתוב ומכלי-גם לזכור כלל את הכתוב. ובין שהיתה זאת שגיאה מתחלה או לא, מכיון שנתקבל הבטוי ושגור בפי הכל, הרי הוא כשר „ומדוקק“ לפי השקפתנו, אף לאחר שגלה לנו המהכבר, כי „אין לנו רשות להשתמש בו, כי לא נמצא בספרות שפת עבר העתיקה.

(ב) פעל גהה רגיל בפניו בתמונת שונות מבנין הקל (נהו, נוהה וכו') למושג הנטיה אחר איזה דבר, והנה מגלה לנו מחברנו (ע' 14), כי שגיאה גסה היא, בהיות בנין הקל מפעל זה משמש במקרא למושג נהי ויללה, ולמושג הנטיה נמצאת שם רק דוגמא אחת, והיא בנפ על: וַיִּקְהוּ. אין ספק איפוא כי זו בודאי שגיאה היתה מתחלחה, וגם לא כבד להבין שבתה, אלמלי היתה הדוגמא בתמונת נהו, שהנפעל פוטמן נהי על ידי הנון המיוחדת לו ועל ידי שניו בנהק בגוף השורש, אז היתה הדוגמא הזאת מוכרת לקשר בלב את המושג עם הנפעל, ולא היה מקום לשגיאה. אבל עכשו שהדוגמא היחידה שבמקרא היא וַיִּגְהוּ, כלומר, מורכבת בתמונת העבר בקל (גהו) עם יו"ד העתיד לעם וא"ו המהפכת (אמהות שאינן מיוחדות דוקא לנפעל), ובהרכבה זו קשר מושג העבר, — עכשו אין להתפלא, כי מן הדוגמא הזאת עשה ורשם קים בלב וקשר עם המושג רת חלקה השרשי, שהוא תמונת הקל לאותו המושג עצמו, וכאשר גם תכונת הפעולה מצד עצמה (נטיה ורדיפה אחר הדבר) מתאימה יותר לקל מלנפעל, נקל היה לרשם זה להרחיב גבולו ולהוליד בדומה לו כל יתר תמונת הקל, בלי כל התבוננות מצד הסופרים עצמם ומכלי שהרגישו כלל בחדוש התמונות האלה. המהכבר (ע' 63) מודיענו אמנם, כי עמנאל הרומי במחברותיו נוהר לכתוב נהי, ואנו נודיעו, לעמת זה, כי הרמב"ם (בתב-השבות לחכמי מרשיליא) כותב גהו, ושני החזיונות מוכנים. עמנאל כותב מליצה ריקה על טהרת לשו,

הטאים כבדים כנגד הדקדוק, המהכבר הנכבד, כמדקק ספיציאליסט, אין מנחתו אלא לשמור משמרת הדקדוק ומעורר על השגיאות רק בשביל לתקן; אבל אם נקרא את מחברתו על פי השקפתנו, נמצא בה עוד אינטרס אחר יותר עמוק, השגיאות שאסף המהכבר לתחלקנה או בעינינו לשלשה מינים שונים: שגיאות מסכות פרוטות ומקרויות, שאין להן אחרות וצריכות תקן בודאי; שגיאות מסכות יותר כלליות, שהולכות ומתפשטות לעינינו, אך לא הגיעו עוד למדרגת מנהגים; ואחרון הביי — שגיאות שכבר חדלו באמת להיות זאת, בהיותן זה כבר מנהגים קבועים. אם היינו יכולים לנתח פה בפרטות כל השגיאות האלה למיניהן, היינו מוצאים בהן משלים בולטים לכל האמור למעלה על דבר יצירת הלשון בלב היחיד ודרכי השתנוהה בקרב העם; היינו רואים איך סופרים מובהקים יכולים לשאוב לפעמים מלשונם הפנימית שגיאות גסות ביותר, ובאיה אופן יולדו בלשונם הפנימית מומים כאלה; היינו רואים גם כן איך סבה כללית מניעה לאט לאט לנטוע שגיאה אחת בלבות רבים, בלב כל יחיד לעצמו, עד שגם מדקקים מפורסמים, ובעת שעוסקים בהלכות-הלשון עצמן, אינם יכולים להמלט ממנה (למשל, בשמוש הפעלת לה, עמוד 43—46), אך כל זה יאריך את הענין יותר מדי, ועל כן נסתפק במועט, בנתוח שלש „שגיאות“ מן המין השלישי, שהוא הנכבד לעינינו ביותר.

(א) נסל לבו עליו — הוא בטוי רגיל על לשוננו, ומקורו במקרא (שמואל א' יז): אל יפול לב אדם עליו. אבל מחברנו (ע' 16) חושב, כי הבטוי המדוקק הוא נסל לבו (בלי עליו), כהיות מלת עליו שבמקרא מיוחדת לא אל אדם, כי אם אל גלית המלשתי הנזכר מקודם. וכפי הנראה — אומר המהכבר — „הסופר הראשון שהשתמש בבטוי הנל זכרונו הטעות לרמות שמלת עליו מוסכה על השם אדם הסמוך לה, והנה, לא פה המקום להתוכח עם המהכבר בעצם הדבר, אם באמת כל המפרשים והמתרגמים מפרשים את הכתוב הזה כמהו“ (הר"ק מביא שני הפירושים ואינו מכריע, ופירשט באיצרו קובע את הבטוי עם „עליו“ על סמך הכתוב). אך אפילו אם היה הדבר כן, הנה ממה שנתפשט הבטוי הזה והיה למנהג קבוע אנו יכולים לדון, כי סבה הראשונה

לגמרי; אך ב מ ל א כ ה, שהתייז מורגשת ביותר, לא הרשה לו לגרוע והוצרך מפני זה להוסיף. — בכל אופן, משנברא השם מלאכתי ועד היום, זה הרבה מאות שנה, השתמשו בו הכל והוא נמצא פעמים אין מספר בספרותנו, שם כזה הוא בודאי כבר חלק עצמי מן הלשון, ובלשון אחרת היה זה כבר מוצא מקומו בכל ספרי-המלים, והמדקקים היה יוצאים ירי חובתם בהכניסם אותו לתוך היוצאים מן הכלל; אך לגרש בשם הכלל מלה בה שבע מאות שנה ולחשבה כאלו „לא נקבעה ולא נתקבלה“ — זה לא היה עולה על לב שום אדם.

המשלים האלה מספיקים להראות את ההבדל שבין שתי החשקפות על הדקדוק, ואם אמנם אין תועלת גדולה להתפתחות הלשון כמה שהוהלף באיזה פעל בנין אחד בחברו או נעשה היכר בין שם היחס והכנוי; אבל עצם החשיון הזה, שהלשון יכולה עוד גם עתה לשנות מנהגיה בדרך טבעית, יועיל הרבה לחזק את האמונה במציאות כחות חיים ופועלים בלשוננו, עם היותה היה רק בכתב, ולעורר על ידי זה באמת את הכחות האלה לפעולה, אחרי כי יש שכר לפעולתם, כהיות תוצאותיה לקנינים קיימים בלשון, מבלי לירא עוד מפני שום כלל וישן שבדקדוק.

ביחס אל הסופרים הגענו איפוא גם הפעם, בשאלת הדקדוק, לאותו המישפט הכללי שיצא לנו במאמר הנזכר למעלה, בשאלת המלות, והוא, כי כל מה שיוסיפו הם, הסופרים, להתמכר לבירור המחשבה ולהסיה מדעתם דגת הלשון, כן תוסיף היא, הלשון, לדאוג לעצמה, וכן תגדל האפשרות לראותה מתרחבת בחמרה ומשתלמת בצורתה. לא כן הדבר ביחס אל המדקקים, הם שכל עסקם היא הלשון, צריכים בודאי לדאוג למהררת ולשמרה משגיאות דקדוקיות; אבל, כשביל שתהא להם רשות לעשות זאת, עליהם לתת לנו קודם כל את הדקדוק עצמו, שכאמת עור לא נברא; כלומר, דקדוק לשוננו השגורה בפנינו, לא של לשון המקרא. הלשון הזאת האחרונה חביבה ויקרה לנו אמנם מצד ספרותה הקדושה ומצד היותה היסוד ללשוננו בהווה, ועל כן אין ספק שגם דקדוקה יקר ונכבד וידיעתו נחוצה; אבל רק כהור דקדוק לשון המקרא, כמו שיש

המקרא, ולבו פנוי בשעת כתיבתו להעביר תמונת כל מלה תחת בקרת הדיעה; אבל הרמב"ם עוסק שם בענין נכבד הממלא את דעתו ואינו נותן לה להשיגה בתמונות המלות. היד כותבת על כן כל מלה כמו שנחקקה בלשון הפנימית שבלב, ושם נחקק הקל תחת הנפעל. — אם עוד אחרים מסופרי ימי הבינים השתמשו בפעל זה, אינו זוכר עתה; אבל בכל אופן, מכיון שנתקבל השמוש בקל למושג הנזכר ורגיל עתה על לשון הכל, עד שנדרחה מפניו מושג היללה ואין אנו כותבים עוד בזה הסמכותן מילים, — הרי זה שני קום בלשון, אורח לדורות, ואינו זקוק עוד לחסכתם הדקדוק הישן; אדרבא, כל האומר עתה ננהו אינו משובח, בהיותו נמשך אחר מנהג קדום שכבר עבר ובטל.

ג) השם מלאכתי נגזר באמת שלא כהלכה, והתמונה הנכונה על פי הדקדוק היתה צריכה להיות מלאכתי. על כן צועק המחבר (ע' 41): „מה ראו הסופרים על ככה לגזור מן מלאכה שם היחס מלאכתי? מאין לקחו את השם מלאכתי אשר לא היה ולא נברא?“ — אבל בשאלות כאלו אינו מאמין לצאת ידי חובתו להדקדוק, והנה הוא רוצה גם לתקן את השיגאה, ומצדו עתיד הוא לכתוב מעתה מלאכתי, כהלכה, אלא שמתאונן עם זה (ע' 64), על כי „גם למושגים פשוטים כאלה עוד לא נקבעו ולא נתקבלו בספרותנו במינים מיוחדים“; ולא ישים על לבו, כי התקון הזה, עם כל ישרו מצד הדקדוק, מאוחר הוא מאד. השם מלאכתי נמצא כבר בפירוש המלות הזרות שהוסיף ר"ש אבן תבון להעתיק המורה, ואם לא אישגה, מצאהו כבר גם הוא אצל המעתיקים שקדמו לו. גם סבת „השיגאה“ הזאת אפשר להבין בנקל. המעתיקים הקדישו בשעת עבודתם עיקר דעתם אל הרעיון שיצא מדויק, לא אל הלשון שתצא „מדוקדקת“; ובהיות מלאכתי מעורר במחשבה מושג אחר לגמרי, הרגישו צורך לשנות מעט שם המושג אשר לפניו, כדי למנוע ערוב מושגים. וזה יצא מאליו, כלי התבוננות הרעת הברורה, השם מלאכתי, שיש לו כבר גם איזו דוגמא בתלמוד: שמותי. מסכה זו מוצאים אנו גם כן בספרת ימי הבינים שם היחס תורתי (מן תורה) תחת תורתו, פה, שהתייז רפויה, תרשה לו האינסטינקט של הלשון הפנימית לעובה

אַנְקַת אָסִיר.

עד אָנהּ כְּנַגְהוֹת לִי יִחַשְׁךָ בְּלֵיל
 וְלִצְהַלּוֹת עֲלוּיִם מוֹרְשֵׁי יְהוּדִים?
 עד אָנהּ כְּנֹרֵי שֶׁנֶּפֶץ בְּאַגְרָף
 יֵאָנֵחַ עוֹד קֶרֶה, מִיִּתְקִיּוּ יִבְכּוּ?

עד אָנהּ אֶרְמֵק אֶל הַרְבֵּי קֶרֶה
 וּבְקֶרְבִי אֶשׁ קֶרֶשׁ, אֶשׁ נֹצֵחַ נֶקֶת?
 עד אָנהּ תִּקְפְּסֶנָה בְּקֹר וּבְשֶׁלֶג
 הַדְּמִיעוֹת הַסַּמּוֹת בַּת עֵינַי יִרְדֶּת?

אַךְ, מִשָּׂאת נֶפֶשׁ, שׁוֹשְׁנַת הַשְּׂרָוֶן,
 לִי טֹפֹת הַדְּמִיעוֹת גְּלוּךְ נֶפְלוּ,
 אוּ לִי אֶךְ מִנְחוֹק עַל בְּנֵי הָרִים
 אֶל גְּבוּעֵי הַדְּבַר שֶׁם חֵישׁ הַתְּהַלְּלוּ.

עד אָנהּ, תִּקְנִיתִי, קוֹסְמֵת נְעִימָה!
 לִי תַחְוֵי עֲתִידוֹת גַּחְמִים מִבְּיַעֲזִי?
 הַאוֹכֵל אֶחָדָה וּפְעָעֵי אֲנוּשִׁים?
 הֵה עוֹפֵי נָא שְׂפִיטָה, אָרִי לִי קִבְיָאִי:

אַבְק פְּרָחֵי בַיִם מִשְׁדְּנֵי הַשָּׁמַם,
 קִלְא קִמֵּי אֶרְמָה מִקְבְּרוֹת אֲבוֹתַי,
 קוּ נִגְהַ מִקְרוֹם וְרָקִים טַל שְׂקִים;
 תִּבְיָאִים נָא הִנֵּה וְהִקְנִיתִים הַדְּמִיעוֹתֵי.

הַקְּבִיאֵי מַעְזֵי, הַסִּיפֵי טַל תַּחְנֵת
 בְּלִבֵּי הַחֶלֶל, בִּי רוּמֵי קֶצֶה,
 הַסִּיפֵי, הַאִירֵי הַחֲמִי נִשְׁמָתִי,
 הַחֲמִי נָא מִסֵּר קֹן אֲמוֹת בְּקֶרֶה!...

ש. ל. נאָרְרָאן.

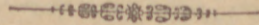
אדר, תרנ"ב.

דקדוק מיוחד גם ללשון המשנה; כעוד אשר
 הדקדוק הכללי, שתהיה לו צדקה להקרא
 בזמננו "דקדוק לשון עברית" סתם, ואשר
 למשפטו יגישו המדקדקים את שגיאות
 הסופרים, — הוא צריך לכלול מנהגי איתה הלשון
 התיבה כמיטב ספרינו, המעורבת מלשון המקרא
 והמשנה ביחד עם השנויים וההוספות שגעשו
 בדורות המאוחרים; הוא צריך לשפוט על מה
 שראוי או בלתי ראוי להתאורח בלשון לא על פי
 איזו דוגמא בודדת מן המקרא, כי אם על פי
 דוגמאות רבות ושונות מכל הספרות, כשום לב
 לתדירותו וטוב עיונתו של כל פרט, לסבות
 שהולידו אותו, ליחוסו אל רוח הלשון בכלל וכו'.
 בדקדוק החדש הזה יהיה כתוב, למשל,
 כי העתיד לרבות נסתרות הוא עתה בעל שתי
 חסונות: תפעלנה או יפעלו, וכי הראשונה
 נהוגה יותר במליצה, והאחרונה — בפרווא
 פשוטה, ובעל המחברת שעסקנו בה, בהמשכו
 גם הוא אחר לשונו הפנימית וכותב, למרות
 ידיעתו: "יתיסדרו חברות ואגרות" (ע' 7) —
 יצא או נקו בהשפטו. אך משל כזה אינו יכול
 לתת לנו אף כושג קל מן הצורה אשר יקבל
 הדקדוק בהתייצבו על הדרך הזה, ומן התועלת
 אשר יוביא להתפתחות הלשון, מוצד אחד יקבלו
 "זכות אורח" המון שנויים וחדושים, החיים
 אמנם גם עתה בלשונו הפנימית על ידי דוגמאות
 מן הספרות, אך פעולתם לא תפתח במדה
 הגונה כל זמן שנחשבים כפרצת גדר בעיני
 הדקדוק; ומצד אחר, וזה העיקר, תועמד עיני
 לשוננו בפעם אחת על כסיס החיים ההולכים
 ומתפתחים, וכחותיה הפנימיים, האסורים עתה
 ככבלים נצחיים, יוסיפו אומץ בעבודתם,
 להטיבה ולהשלימה לפי צרכינו המרובים.
 לכריאת הדקדוק הזה — לא לתקן איזו
 שגיאות בודדות — צריכים המדקדקים להקדיש
 זמנם ויודעתם, אם רוצים הם באמת להיות
 לתועלת "לחתי שפת עבר".

אחד העם.

יודיסה, אדר ראשון, תרנ"ב.

בר הלפתא .

צויר

מאת ראובן בן-מרדכי בריינין .

החיצוני שונה ומשונה ממה שהוא במציאות. כזה תפיסתו וחריופת שכלו הרק היו נפלאים באד , ובכל זאת האמינו מלמדנו כי בער הוא , רק אנתנו חבריו נוכחנו לראות , כי בעת אשר שכלו היה חפשי מאסורי התויה , אז היתה דעתו רתבה ושכלו היה מספיק להרבה מבני גילו .

בהיותו בן אחת עשרה שנה נפרדתי מרעי זה , כי הוריו הלכו לגור לעיר אחרת ואני עמיהם , לאחר עשר שנים נפגשתי עם רעי בבית מדרש המדעים הגבוה באחת מערי הבירה במערב אירופא , אנכי כמעט לא הכרתיו , הוא היה לגב-הרקומה , רגליו הגבוהות והרקות לא עצרו כח לשאת גיותו , תנועותיו הפיקו דאבה , רגו ותסהו-לב , וכלו מכף רגליו ועד קדקרו היה הפך חי מנבורת האיש ואילותו . אם התבונננו אליו מרחוק יכלו להשיב כי שכור מתנודד הוא .

על גיותו הארוכה ישב ראש שבנינו היה זר ומשונה , חלק העליון של ראשו היה של ענק וחלקו התחתון של ננס . מצחו הגבוה והיפה שנה תארו והכרתו על פי קריצת עיניו היפות ורמיותן . מתכלת עיניו הכתה נשקפו מחשבות ורגשות , אך לא שמץ אמיץ לב ועו הנפש . הטבע לקח ליצירת רעי חמר רק וקל מאד והיחס בין כשרונותיו , סגולותיו ומוגו לא עלה יפה .

בשבתנו על ספסל אחר בבית מדרש המדעים היה אפרים טרצה לפני פעם כפעם מחשבותיו ומערכיו לבו . פעם ספר לי כי החליט להיות רב והכים בישראל , ופעם — כי גור אמר להיות רופא חולים ; פעם לחש באוני כי גמר בדעתו לעזוב את לכודיו ולנסוע לארץ ישראל לעבוד שם את הארמה , ולמחרת כשרני כשמתח רבה , כי בקרב הימים יסע לארץ החרשה ליהנות מאור החופש . היום גלה לי סודו , כי

עו היה בעל כשרונות נעלים ומצוינים מאד , ולבו — הלב היותר טוב כתבל . אבל הוא היה ככנור של דוד , אשר כל רוח שנשבה בו הוציאה ממנו זמרה אחרת . גלגלתו כאילו היתה עשויה נקבים נקבים וכל רעיון המרחף באויר חדר אל תוכה . הוא היה כספוג הסופג וכולע את הכל , ועל ידו לחיצה קלה אחת מן החוץ פלט הכל . מוחו היה כמכונה הגזרות והותכת הרק היטב כל הנופל אל תוכה , אך אמיץ לב ומגמה קבועה חסרו לו , וזה היה בעוכרו לבל יציב לו יד בתבל . רעי זה היה ברוח חסרת עצם המפרכת ולא יכול לעמוד בפני גלוי ים החיים הזועף . הוא לא שם לבו אל המציאות , לכן פנתה גם היא אליו ערף ואל סלעה המצוק נפץ ראשו .

רעי זה היה בן גילי ויאהבני כאח . שנים רבות שמענו יחד לקח מפי מלמדים שונים , יחד טיילנו בקיץ מחוץ לעיר , יחד הביגנו את שעורו למדינו , יחד לעגנו למורנו , לסגלותיהם ותנועותיהם .

בעודנו ילד היה אפרים , זה רעי , בעל חלימות . הוא ראה את הדברים הסובבים אותו מתוך ערפלי המליצה והשיר ויכרע תחה סבל שפעת דמונו ועתרת רגשותיו . העין לא היה בעיניו עין פשוט , כאשר יראהו כל אדם , כי אם איוה עצם אשר זרועותיו פרושות השמימה . בשעה אשר מלמדנו באר לפנינו איוו סוגיא חמורה בתלמוד השתעשע רעי בחלומותיו , ואם הדפתיו ברוועי להעירו מהיותו הביט אלי כמשתומם , ויצחק מעט ויצלול עוד הפעם בנכבי זמיונותיו . רעי ראה בדמיונו את כל העולם

אפרים במנוחה נכונה כמתעמק במחשבותיו ומתעתד לפתור חידות עולמים, לסוף פנה אליו בעינים מאירות ויאמר: ראה זה, הגני נכון להראות ולהוכיח לך במופתים והוקשים חוקים כי אהבת-עצמו היא אהבת הבריות היותר טהורה וחזקה.

אחרי הפתגם הקצר והחדש הזה נסה רעי לבאר את משפטו החרוץ, ויפתח במעשי בראשית וסיים במעשי ביסמרק וגלדסטון.

חידושו של רעי אשר גלה לו כי אהבת-עצמו היא ראשית חכמה ואהבת הבריות היותר מצורפה, — חידושו זה כבר קראתי בספר אשר כתב אחד הפלוסופים בזמננו.

את אשר היה בלבבי אותה הגרתי לרעי. לראשונה העמיד אפרים פניו כאילו לא שמע דברי, אחרי כן שאלני בתלונה: איך, איפה ומה קראת בדבר זה? ויצלול במחשבותיו, ופתאם קם ממקומו ויעזוב את חדרי, מבלי קחת ממני ברכת הפרידה.

אפרים האמין בנפשו כי יהיה מושע לעמו, אך יותר קרוב היה להאמין כי יהיה חכם כבן-דמנחם או חוקר ופילוסוף כשלמה מיומן בשעתם מאשר יהיה לאיש מדוני ופרנס בישראל. מבחר יגותיו אשר בהן היה עליו להכיר ולדעת את כשרונותיו, למען יטפחם ויאמצם — בלה בניסיונות שוא.

בבוא רעי לעיר הכירה נכנס למחלקת הבלשנים אשר בבית מדרש המדעים הגבוה וישמע לקח כשפות עתיקות, עד כי בזמן קצר היו באפו לורא זמוריו — כחנטו מצרים, או השליך אחרי גוו את הנטיות והפעלים ויכנס למחלקת חכמת הטבע. עוד לא הספיק לו הזמן לאסוף ידיעות הגונות במקצוע זה, ויפנה ערף גם לחכמה זאת, באמרו כי זעירה היא ואיננה מקפת וכוללת בקרבה את העולם שהארס בן זמננו נתון בו, ויכנס למחלקת הפילוסופיה, ומישם למחלקת המישפטים ולא מצא נחת ומרגעה לרוחו. או החל לבוא לשעורי המורים דק לעתים רחוקות. שעות אחרות ביום בלה בבית עקד הספרים, ויחק שלשים ספרים כבת אמת ויחפש ויעלעל בכל אחד מהם ויכתוב הערות בשולי הספרים ויעש ציונים בקונטרסיו, ולמחרת לקח גל ספרים אחרים ויחפך בהם ויעבור בסקירה אחת על דפים מספר כזה ושורות אחרות כזה ויטס לכל צד ויפתח בהם כל פרק, כאיש אשר יבקש

החליט ללמוד איוו מלאכה נקיה, כאשר היו עושים חכמי דורות קדם, ולמחרת הוכיח לו כי טוב לו להקדיש את כוחותיו וכשרונותיו לספרות העברית. בכך אמר לו כי אחרי רוב עיון ומחשבה החליט להיות רוק כל ימיו, וכערב אמר לו, כי כל השרוי בלא אישה שרוי בצער וכשרונותיו ויתרונותיו הולכים לאבוד, היום קרא בקול כי עם סגולה אנהנו ולמחרת הוכיח כי אין לעמנו כל כשרון ויתרון. רעי היה מדבר בהתפעלות ובהלהבות, בתנועות יד ורגל וכל עצמותיו לקחו חלק בשיחתו. ואם התגדלו לו ברבר מה היה מלא אף וחימה. דבריו כבית או בחזן היו תמיד בקול רם וחוק, כאילו ידבר לפני אספה רבה, והעוברים ברחוב או המסובים אהו במסכה אחת הביטו אליו ויתמהו.

אם הפך אפרים לפרש או לבאר דבר מה היו דבריו מטובכים ומסוכסכים. אין ראשית וסוף, אין מאוחר ומוקדם, אין הגיון וסדר, אך גם בערבוביה זו היו תמיד מעט בקרת עמוקה ומעט חקירה דקה, מעט פלפול ומעט מליצה, תהו מוזהב ובהו נוצץ. סגנון שיחה כזאת שומעוֹב אנחנו, על פי הרוב, רק מפי האנשים אשר ידיעותיהם רבות והקשר ביניהן הלש, אשר קראו הרבה ועכלו מעט. אפרים למד וקרא הרבה ורוחו היה כמעין המתגבר, אך קשה היה לו להשתמש בידיעותיו הרבות לברר איוה ענין מוקשה, כי בידיעותיו אלה סבך ועקש את הענין יותר ויותר, כי יש גם עושר רוהני שמור לבעליו לרעתו.

רעי היה מתאונן ומתלונן עלי, על כי לא אישם לבי כראוי לרעיונותיו ושמותיו החדשים שהוא מגלה לבקרים במדע וספרות. דבריו ורעיונותיו לא היו עושין עלי כל רושם, כי על פי רוב, היו ידועים לי מפי ספרים שונים. אינני יודע עד היום אם רעיונותיו שחשבם למקוריים וחדשים היו רעיונות אשר קרא בספרים וישבחם אחר כן היעלו בזכרונו, או עלה בגורלו לגלות החדשות אשר כבר נגלו.

אפרים לא היה מועילם אהב בצע, לא דרף הענות ולא בקש טובות לעצמו.

והנה פעם אחת התפחך רעי זה לחדרי ויוסגור בקול רעם ורעש את הדלת אחריו. ויתנפל על הכסא ואנכי ישבתי למולו במנוחה ודאחבה בארך אפים לקראת העכבר הקטן אשר יעליד החר המתחולל הזה. רגעים אחדים ישב

— אין לך כמעט — ענה רעי — כל מושג נאמן משמט עבודתי המדעית. אין לי כמעט כל צורך בספרים. בי בעורתי, התחשוב כי מלומד אשכנזי אנכי, אשר חכמתי מלוקטת ומטולאה מספרים וכתבים? לא מהם ולא מהמונם אנכי. פה — ובדברו הראה באצבעו על מצחו — פה המצרף לכל דעותי, פה — מעין גובע, ופה המפתח להירות חכמה ודעה. פה יולדו שרעפים ושעופים ופה יתפתחו ויתבשלו. בעוד שנים שלשה ימים אחל במלאכת הכתיבה ובמשך ימים אחרים אגמור את מלאכת ספרי, כי הכל מוכן ומוכן פה במוחי.

התבוננתי אל "שטתו" המיוחדת, ביום סגריר יושב אל התנור וישתה טבק רע אשר עשנו הסב לי שעול, וביום צח ובהיר נשקף בעד החלון ופיו פעור.

התנהגותו זאת העלתה עשן באפי וכת סבלנותי כשל.

— מתי תחל לכתוב את ספרך ? — שאלתי.

אפרים היה בפעם הזאת נוח למוסר, ויפנה את שלחן הכתיבה ויעש הכנות להתחלת עבודתו.

אנכי שמחתי מאד על התחלה זו, ככל הסופרים הצעירים הטירונים העביר ימים אחרים עד אשר עשה כל ההכנות החיצוניות הנחוצות לעבודתו זו. שלשה ימים עברו עד אשר סדר וערך ספריו. ביום הרביעי קפל גליונות הניר, החליקם ויאגדם למחברות. ביום התמישי בקש לו עט נאה ומיכשר למלאכתו, ביום השישי הלך בתרווה הגה והנה ויחשוב מחשבות וביום השביעי שבת וינפש.

— התחרטתי — אמר אפרים ביום השמיני — נחמתי על מלאכתי זו. לא אכתוב ספרי — לא פילוסופיה, לא חקירה דרושות לעמנו כיום.

— ומה זה תכתוב, ומה זה נחויך לעמנו? — שאלתי.

— עוד לא איכשר דרא לספרי שעלה בדעתי לכתוב. אחי בני עמי לא יכירו ולא יקירו מפעל גדול וכביר כזה. . .

— ומה זה פתרון חלומך החדש ? —

— במוחי נולד רעיון נפלא: להוציא לאור חוברות קטנות בשפת המדוברת בעד התמנון.

— ומה תכתוב בעד התמנון ?

דבר ולא ימצא. יתר השעות ביום התוכח עם תלמידו בתי מדרשי המדעים ויקרא בעתונם שונים.

באחד הימים הביא אפרים לביתי שק מלא ספרים ומלתחה קטנה, אשר בה היו צעורים וגנוזים כל הפציו.

— בחפצי — אמר לי — לכתוב ספר גדול. בו אבאר את הדעות בחקרי אלוה והכמת-החברה הגנוזות בכתבי-הקדש, בספרי שינויה וקל מרקס. ברצוני להוכיח כי בדעותיהם, אף אם רחוקות הן זו מזו, יעבור חוט אחד המבריה אותן מן הקצה אל הקצה. אך לעבודתי זו דרושה לי מנוחה ואותה לא אמצא בדירתי, לכן אבקשך לתת לי מקום לעבוד תחת צל קורתך, כי פה איותי לשבת ולעבוד עבודתי המדעית. בספר פנים יפות קימתי מצות הכנסת אורחים זו, לא נסיתי להראות לרעי משוגתו על פניו ולהוכיח לו, כי תחסרנה לו הידיעות הנחוצות לחבור ספר כזה. ודעתי כי לשוא יהיה עמלי, נתתי למחלת נפשו להתפתח ולהתבשל כל צרכה, ואז תסור מאליו.

מיום שנתישב אפרים בהררי לא הכרתי עוד פני דירתי, כי פנה ויזה והדרה. חדרי אשר נקיון וסדר שררו בכל פנותיו היה למקנה מלא אשפה. צרכי לסדר, שלא היה מעין קפדנות ודקדוקי-הבל, כי אם רגש מהונך ומפונק, — צרכי זה היה עתה מיותר לגמרי, לפעמים הייתי כנואש, מדי ראותי בבקר את הערבוביה והמהפכה בהררי. אני עומד ומבשל את הקהה בסך נחשת ואפרים עודנו שוכב במטומו ומשמיע קול נחרה, ומסביב למטתו היה תהו ובהו בכחנות של סוחרי בלויי סחבות. כאשר עלה בידי להעירו משנתו היתה עוברת שעיה שלמה עד שקם על רגליו וילבש בגדיו. עונג גדול היה לרעי לשכוב סרוח על מצעו ולקרוא בעתונם מעניני דיומא ולהתפלפל על אדותם. ספרו הגדול היה עוד מקופל ברמיונו, ולא התחיל לכתוב אף את האות הראשונה.

עברו שבועות אחרים ואפרים היה נהג במנהגו זה יום יום. או שאלתי את פיו: מתי תתחיל לכתוב ספרך, או, לכל הפחות, לקבץ חמר לכתיבתו. הישפיקו לך הספרים אשר אתנו בתרונו או עליך לעבוד עבודתך זו בבית עקד הספרים ?

אנכי האמנתי כי יש לי המשפט לכעוס על רעי, על שהתנגד אתי שלא כשורה, ובכל זאת היו לי געגועים עליו. ארחות רעי ומעלליו, חשבתי בלבבי, ועידו על מחלות נפשו, והכריאים צריכים לחוס על אמללים כאלה, לכן הצטערתי ונחמתי על הקשות אשר דברתי אתו.

בערב אחד הלכתי לשובה בחצות העיר ואפגש רעי ואקרא בשמו והוא קרא בשמי. דבריו היו הפעם רכים ונוחים ומלאים ידידות ורעות. כונתי את השעה הרצויה הואת לדבר את רעי בהתגלות לב, הראיתי לו לדעת כי חייו ריקים ואין להם כל מטרה ותכלית, וכי על כל אדם לבור לו דרך בחיים ולכבוש אותה, הוכחתי לו כי לקיחת הנפת מעל הפרחים לאו שמה עבודה, ויעצתיו להחל באיוו עבודה מדעית או ספרותית בסבלנות, בהתמדה ובחריצות גבר. עברו שבועות אחדים אחרי שיתתנו זאת, ואפרים החל לעבוד בהתמדה, בדיוק ובשלות נפש. רעיונותיו היו צלולים, דעתו מיושבת ורוחו נכון בקרבו. זה, כשקורה עצומה אסף חסר רב לעבודה ספרותית גדולה וכבדה. כתפצו היה למצות את עמק שיטת דרוין, ספנסר וכל הממויקים בתורת ההשתלמות ולחקור לתכלית מעלותיה והסגונותיה ויהם תורת ההשתלמות אל היהודים ועתידותיהם ואל היהדות ומוסדותיה. בקראי את ראשית מלאכתו זאת האמנתי בנפשי כי החמיר הרב והכביר אשר אסף רעי מספרי חכמה ופילוסופיה שונים, כי כח בקרתו השנונה, חריפותו העזה וסגנונו הנאה, פניני המליצה המפורים בחקירותיו ועמק דעתו הכולט בפיוטו — כי כל אלה יעשו את ספרו לכלי חמדה בספרותנו. ומדי יום ביומו התוכחה על נושא ספרו זה, וכל אחד מאתנו הודין בכלי נשקו הרוחני. קייתי כי מעתה יבואו לרעי ימים שיש בהן חפץ, ובעזרת כשרונותיו הנעלים יקנה לו מקום הגון בעולם המדעים ויהיה לברכה ולהתפארת לעמנו.

אנכי הייתי מוכרח לעזוב את עיר הבירה על מִשך זמן ידוע. טרם הפררי מרעי בקשתו, כי וידועני כפעם בפעם על דבר עבודתו המדעית והתפתחותה, הוא הבטוח לי למלאות בקשתו זו ככל האפשר.

בחדשים הראשונים לבואי למקומי החדש קבלתי מרעי מכתבים ארוכים ותכופים זה אחר זה, השקפותיו, כפי הנראה ממכתביו, הלבן

— אכתוב לאחי הפשוטים והישרים על חכמת הטבע, המהיה והכלכלה, למען יפקחו עיניהם וידעו בין ימין לשמאל.

— רעיונך זה — אמרתי לו — טוב הוא מאד בעיקרו, אך מכשולים ומעצורים רבים תפגש על דרכך זה, ואמנה אותם אחד לאחד, רעי התקצף, ולא נתנני לגמור דברי.

ברוח פיו הסיר כל שטן וכל עכוב: „זו היא החלפתי וחובתי לעמי ואתה אעשנה. איך ובאיזה אופן ודרך אפיק זממי זה — זו היא דאגתי“.

עברו ימים אחדים וגם בולמוס זה עזבהו, ויהי עוד הפעם כנדרהם, וכאיש אשר אין ברוחו נכונה.

באתי לבית עקד הספרים ואראה את רעי וישב מוקף ספרים ופניו מפויקים שמחה.

— באיוו הלכה ומקצוע בחכמה או בספרות אתה עומד כעת? — שאלתי.

— מחשבה נפלאה גולדה במוחי ...

— איוו מחשבה?

— גמרת ברעתי לחבר מלון עברי אשר יביל כל המולם, הניבים והכשמים של השפות החדיות מכלי יוצא מהכלל.

בקרת רוח בארתי לו כמה ידיעות בשפות עתיקות וחדשות נחוצות לעבודה כזו.

אפרים התאמץ להוכיח לי בדברים נמרצים כי העבודה הזאת היא לפי כשרונותיו וידיעותיו, וכי הסרן מלון כזה מורגש לכל העוסקים בספרות העברית.

— אין כל ספק כי מלון עברי מלא וגדוש, אשר לא יחסר בו כל שם ופעל, כל מבטא ונאום שישנם בשפות אחרות, ררוש לנו מאד. אך, כמדומה לי, חסר איננם אתה למלא הסרן בספרותנו זה. אם רוצה אתה לנסות כחך במקצוע זה, אז מוטלת החובה עליך ללמוד הרבה ולהעשיר אוצרות ידיעותיך ולהתיעץ עם בלשנים מומחים לדבר זה, ומעשיך עתה — שעשועי ילד הם.

רעי התקצף, ההרגו ויתמרמר אלי ויאמר כי רק הקנאה מדברת מתוך גרוני, כי רק מרפה אנכי וידו מעבודתו.

בערב שב להררו סר וזעף ולא דבר אתי דבר ולמחרת לקח את ספריו וחפציו ויעקור את דירתו לרחוב אחר. ימים אחדים לא ידעתי מה היה לרעי, והוא לא ידע את הנעשה אתי.

נגשתי אליו ואושיט לו ידו, ויהיה כמתעורר משנתו ויקרא בעצלותי: „האתה פה ומה שלומך?“ כאילו רק היום בבקר נפרדנו איש מעל אחיו.

שאלתי הראשונה היתה בדבר עבודתו המדעית.

— שלדו של ספרו זה כבר הכינתי ועתה צריך אני לקרוא עליו עור ולכסותו בשר —

הכינתי כי תשובתו כוזבה. חפצתי ללכת אל מעון רעי, ועיקר בונתי היתה לראות היאמנו דבריו על ספרו. אבל הוא התאמץ להסית חפצי זה ולהשתמש משאלתי וכאשר הפצתי בו להובילני אל דירתו נאות על כרחו. כשעה שלמה עברנו רחובות ומבואות עקלקלים עד אשר באנו לאחד הבתים במגרש העיר. נכנסנו אל הדרו הצר והקטן ולא מצאתי שם כל זכר ושארית לכתביו וספריו. את אשר יגדתי בא לי, לבי נשבר בקרבי לראות את העינות השורות בחררו, ורעיין אחד חדר פתאם לתוך מוחי: „בקש את האשה“. הסיבות עיני ואראה על השלחן תמונת עלמה ופניה כפני משחקת על הבמה. לקחתי את התמונה והסתכלתי בה. אפרים עמד אצל החלון ויתופף באצבעותיו על הזכוכית. ראיתי כי נפשו תכאב עליו, אך אין מלים בפיו לסערת רוחו, ותתעטף גם רוחי. האשה בכלל היתה נחשבת תמיד בעיני רעי כיצור נעלה וכנזר הבריאה, ויתחם אליה ברגש, בהתפעלות, בתם נפש וטהר לב. אנשים כאלה, חשבתי בלבבי, נופלים על נקלה אל הפח.

נגשתי אל רעי, הנחתי ידו על שכמו ואשאלו, מתי ואיך התודע אל העלמה אשר תמונתה נצבת בזה.

— לא חפצתי לספר לך מאומה — ענת רעי — כי מה תדע בדברים המסורים אל הלב ובענינים דקים ורכים כאלה, אבל אחרי אשר הקפתני בשאלותיך — אגיד לך, כי העלמה הזאת — ארוסתו היא.

— ארוסתך? — שאלתי כמשתומם.

— כן, ארוסתו היא. אנשים כמוך אשר דם דגים נוזל בעורקיהם לא יהיושו אהבה ולא ידעו מה כחה. לא כן אנכי, מיום שהחילותי לאהוב ולהיות אהוב הנני שמח ומאושר. דע לך, רעי, כי מצאתי רעיה כלבבי וכרוחני, ורק כיר אשת

הלוך והתרחב וידיעותיו הלכו הלוך והתעמק. אנכי האמנתי כי עוד חרשים אחרים ורעי יגמור את החלק הראשון לספרו. ומה רבה היתה שמתתי בחשבו, כי הפילוסוף החדש הזה אשר יולד לישראל לנו הוא ברוחו ונפשו, בהגיונותיו ורעותיו, וכל מחשבותיו מסתר עמקי אוצרנו הלאומי הצאנה. עד עתה שאלה ספרותנו מאחיותיה הצעירות ותקח רעותיהן ורעיונותיהן בהקפה, בהעתקה, בשניי פנים ומצוי הזכנ, ועתה יהיה לנו פילוסוף עברי הוגה דעות מקוריות והוא יהיה למחיה רוחנית להתקופה החדשה העתידה לבוא לישראל. כה הפרותי על הערך האמתי אשר לרעי ואחסרנו מעט מפילוסוף בורא חדשות, כי אהבתי אליו כסתה על כל מגרעותיו ותקלקל את השורה.

והנה מכתביו הלכו הלוך וחסרו, הלוך וקצרו עד אשר חרלו לבוא לגמרי, אנכי חשבתי כי רעי עסוק בעבודתו המדעית אשר עלתה והשתרגה לעוצרו ולא ימצא לו עתות פנויות לכתיבת מכתבים.

אחרי חצי שנה שבתי לעיר הבירה. ביום הראשון לבואי מרתני לרוץ אל מעון אפרים. והנה הדרו ריק, כי עקר את דירתו מהבית הזה. בעלת מעונו לא ידעה אנה הלך, אנה פנה רעי. מתלונותיה ונהמתה הבינתי כי לא שלם לה דמי דירתו בעד החדש האחרון.

עצוב רוח יצאתי החוצה וראגתי מאד לרעי זה. כבוא הערב סרתי אל אחד מבתי משתה הקהות, ואשב בפנה אל אחד השלחנות הקטנים. לא שמתי לבי אל המעשנים, המשחקים בקוביא, אל השותים ומשוחחים חד את אחד; הייתי כל כך צלול בדאגתי לרעי, עד כי לא נשאתי עיני לראות מי הם הנם כיום אתי. בקומי צאת החוצה ראיתי את אפרים וישב אל אחד השלחנות. התכוננתי אליו ואראה כי פניו מפקים מזוהר-הנפש, בגדיו קרועים ופרומים וכלו אומר התרשלות ועצלות. ידע ידעתי כי הוריו שולחים לו כסף די מחסרו, זאם אמנם ביום בוא אליו הכסף היה מפוזר לכל רוח, נותנו לכל מבקש וקונה כל מה שיראה בעיניו, אך בגדיו היו תמיד שלמים ונקיים, כי אם לא הספיק לו הכסף ששלחו הוריו לכל ארכיו פנה אל אחיו הבכור והאחרון לא השיב מעולם פני שאלתו וריקם. לכן הבינתי כי אסון קרה לרעי.

אהוב ימצאו כל הדברים המקיפים אותי הן מיוחד בעיני.

כמה מליצה, הפרוזה ודמיון! מספר מליון היו כוביו אשר כוב כנפשו. ומת היה לי לענות על עתרת היות ודמיונות כאלה? החרשתי וכתתי לסוף הרבר.

— אל תדמה בנפשך, כי שושנה כלתי היא אחת העלמות מכנות דורנו. חלילה, שושנה היא בת הטבע, עוד לא ראיתי עלמה תמה, צנועה וחסידה כמוה. שושנה היתה למשוררת בבתי תיאוראיות ומשחאות מרוב אהבתה לחכמת הרשים, לשירה וזמרה. לאביה יש הן רב. אך מה לי ולכספו? גם שושנה בעצמה איננה חפצה להתרפס לפני אביה, כי יפתח לה צדור כספו, כי בשירה ולומדה חשקה נפש ונפש אביה תבחל בכל מלאכת מחשבת וחכמת הרשים.

— ואך התרועעת אל שושנה?

— בפעם הראשונה ראיתיה בבית אחד ממכירי וחמצא הן בעיני כטוב טעמה ויקר ערכה, כי כל סגלות הרוח נקבצו באו בה. ואדבר אתה רק דברים אחדים. כעבור ימים אחדים נפגשנו עוד הפעם בבית מכירנו אשר נקלהו ובאו שמה בחורים ובתולות במספר רב לברך את בת אדוני הבית ליום הולדתה, ואשא שם את מדברותי על רעיון תחית ישראל על אדמתו. אחרי דברי חצי שעה נוכחתי לי הנני מספר פנינים לפני חורים, כי אין אוש אשר ישום לבו כראוי לדברי, כי רק לצאת במחולות באו ולא לשמוע דרשות. העיפותי עיני אל המסובים והמסוככות ואראה כי שושנה נטהה און קשבת לדברי ותשם לבה לכל אברתי, עד כי אורו עיניה מרוב שמחה. ואשמור את הרבר בלבי כי יש נפש חיה אחת בין הבנות אשר לבה לעמנו, ובשובה לביתה הלכתי ללוחה ותשפך שוחה לפני. מה נעימים ומה נמרצים דברתי המחוכמים. שושנה הבינה לרעי, לרגשותי ומגמתו. היא אמרה כי אותי מצאה היחיד ומיוחד בין בני דורנו הריוקים והפוחים שיש לו מטרה ידועה ומאד נעלה כחיים...

מני אז נפגשנו כמעט בכל יום, גם נתנה לי רשימה לשחר את פניה בביתה, כי נפשותינו התלכדו ולא תפרדנה לעולם.

באנו אל מעון שושנה. היא קבלה אותנו כספר פנים יפות. היא לא היתה יפה וכפי הנראה גם לא צעירה. גם הבחל והפוך אשר

כזאת להנעים ולהמתיק לי חיי, רק בחברת אשה נעלה כזאת אוכל לגמור את עבודתי המדעית הדרושה מנוחה, הרחבת הלב והרעות. דבריו העציבוני, גם פניו הכיעור עצב ויגון קודר כסה את מצחו. אהבה, שמחה ואשר בפיו ועל עינו היפדת תשכן עננה. והנה פתאם נפל רעי על צוארו וישקני וילחץ את ידי בידיו בחבה יתרה, ויאמר בקול רועד:

— שאני! לו ראיה אותה, עליך לראות אותה תיכף. מלאך ברמות אדם, ונהג הומיה, נפש טהורה וזכה, חותם תכנית היופי והחן, העונה והצדק תראה בהקין, ולא בחלום. כוא ואובילך רעי, אל כלתי, יפתי.

— אבל, לא ברגע הזה. כי עוד עיף אנכי מעמל הדרך.

— לא, תבק ומיד תלך אתי.

— הלא כבר עברה השעה העשתי עשרה, ומתי נבוא אליה?

— אם כן נלך אליה מחר בבקר.

— טוב הרבר.

אחר חצות הליל, יצאתי מאת פני רעי למעוני. גוי היה עליו כמשיא כבד, וגם בכוא אל חרדי לא מוצאתי את המנוחה הדרושה לי. האם כל ימי חיי, שאלתי את נפשו, יתע רעי וינוע על פני ים דמיונותיו בלי מטרה ותכלית? הקרעים והשברים ברוח, התפוצצות כוחות הנפש והתפורות המשוונות זו היא הקללה הרובצת על חיי הצעירים בדורנו בכלל, ואפרים נטל חלקו במחלת הרוח של תקופתנו וסמניה המובהקים בראש.

מה התועלת אם נראה בכנפי רוחנו במרומי אין קין, אם נקפול בדמיוננו מרחבי המקום והזמן, אם הקרוב לעינינו ישאר טמון ומכוסה בחשך? למה לנו לבנות מגדלים ברוח אם אין לאל ידנו לבנות לנו אוהל עלי אדמה? רעיונות גונים כאלה לא הניתו לי לישון. לשוא בקשתו את השנה והיא נדרה ממני. דמי המועד פעם ברקוטי, לאור הבקר ישנתו מעט, אך השנה לא השיבה את נפשו ואקום כאיש נדהם.

אחר חצות היום הלכתי אל רעי. בקצר דות חכה לבואי. ונלך אל מעון כלתי ובררך שפך לפני את נפשו שהיתה מלאה תקוה ואמון.

— מה נעים ומה טוב לי — אמר אפרים — מרוב אשרי ושמתתי חפצתי להבך בזרעותי את כל היקום. מיום אשר החילוני לאהוב ולחיות

ספרי הגדול לא אמרנו בעד נזיר ערשים, כי יודע אנכי את ערך עבודתי, והשכר שאקבל בעדו יספיק לי לשנים אחדות לכל צרכי, למען אוכל עבוד עבודה חדשה במנוחה.

אנחה חרישית התפרצה מלבי.

עברו ימים אחדים. אנכי שבתי לעבודתי וכמעט הסחתי דעתי מרעיו ומחלומותיו. והנה בערב אחד התפרץ אפרים לחדרי ויתנפל כעף אין אונים על הכסא. פניו היו חרוים כשיר ומכוסים בגנפים זעה כבדים.

— הושיעה נא, אחי, בידך להצילני — קרא אפרים בקול רועד.

— מה לך, אפרים?

במקום תשובה הוציא מצלחתי מכתב כתוב באותיות דקות על נייר עב בעל גונים שונים וריח בשמים נודף ממנו, ויתן לי לקרוא בו דברים האלה:

„אפרים יקירי ואהובי!

הבשתי תכסה פני לפנות אליך בבקשתי גם היום. יודעת אנכי כי כספך שהיה בידך ושליות מאחרים נתת לי לצרכי ההכרחיים. אך לא לנפשי כי אם לנפש רעותי היקרה הגני מתפללת לך היום. הן יודע אתה כי אנכי מסתפקת בקב חרובים, אך רעותי המובה בצרה גדולה ונחוצין לי כסף להצלתה, למען לא אראה ברעתה. אם נפשי יקרה בעיניך, מחמד לבבי, או תפנה אל רעך הישר באדם... הן הוא בא מדרכו ובלי ספק הביא אתו כסף ולא ישיב את פניך ריקם אם תשאל ממנו ללות מאה שקלים, כי אתה בעצמך ספרת לי פעמים רבות, כי איש טוב הוא. בתקותי כי תמלא בקשתי הגני מקצרת ואומרת שלום ואהבה לך...

— אני שלך.

שושנה.

אחרי כליתי לקרוא מכתבה פנה אלי רעיו בשאלתו: „ומה אשיב לכלתי?”

ממכתבה של שושנה הבינתי כי בשבילה מכר רעיו את כל הצעיו, ספריו ומטלטליו והשקיע את עצמו בחיבות גדולים וקטנים וגם כעת אך רמיה בפיה, לכן רמזתי לו בדברים מקוטעים כי בקשת שושנה וכל הליכותיה חשורות בעיני.

— גם במלאכים תשים תהלה... הן לו ידעת את לב שושנה ומעשיה הטובים... אז אחרת דברת ולא חללת את הקרוש ויקר בעיני.

לא באיפה ועומה השתמשה בהם לא עשוה ליעלת הן. כל תנועותיה היו מלומדות ותמיפה לפנינו ותהדר במבקשת ענבים, מרוע השבה אפרים ליפה-יפה? זאת לא הבינתי. שושנה מהרה לברר בשפות חיות רבות, אם גם לא כדקדוקן והלבנתן, ברוב המשחקות והמשוררות העוברות וגנדרות ממקום למקום. ראשית פטפוטה אלינו היתה התנצלות והצטדקות, מחולה ופליטה על כי איננה לבושה כראוי לקבלת אורחים. אחרי כן פורה לי מלוא הפנים תהלה ושבח, אף כי ראיתי בפעם הראשונה. ראה ראיתי כי היא קלת-דעתה וגסת טעם, ואין בה אף אחת המעלות שמנה בה רעיו.

רעיו התרפק על כלתו באהבים ויתמוגג בחבה אליה.

— הצדקו דברי — שאלנו רעיו כאשר יצאנו מאת פני כלתו — ותהלותי שפורתי לשושנה? כעת ראה ראיה כי לא הפרזתי על המרה, להפך מחקתי את סאת שבחיה ומעלותיה. רק אם אראה חיים את מלאכי זה אוכל להפיק מחשבתי הגדולה — לכתוב את ספרי כהעולה על רוחי. הן חמר רב אספתי לספרי זה וגם השקפתי ומשפטי החרוצים יהיו חדשים... — ובמה תפרנס את ביתך?

— כמה? עריך לדעת כי שושנה לא בת דורנו היא. תביעותיה וצרכיה מועטים — רק באור פני תראה חיים ותמצא מישוש לנפשה.

— וככל זאת בפניך לא תשבוע, ומה יענו המלאכים הקטנים, האם גם הם יהנו מיווך ויסתפקו בזה? האם שמת לבך לעתידותיך?

— אל תדאג לנו, כי לא נגוע ברעב ולא נקפא בקור. אנכי וכלתי החלטנו ללכת לארץ ישראל ולהשתקע שם אחרי חתונתנו ושם נעבוד את האדמה. הן בחי במתני ושרירי ורועותי. ומה נעימה תהיה לנו העבודה באדמת אבותינו, בשירה וזמרה נלך הישרה וברנה נשא אלומותינו הגרנה. מה נחוצה לאכרינו על אדמתנו וזמרה עברית ומה רב כחה להחיות רוחנו ולהקיץ רגשותינו הגרדמים, ואת החסרון המורגש הוא תמלא שושנה כבואנו לגור שם, כי היא תלמד את בנות ישראל שירה וזמרה עברית לכל דקדוקיה ופרטיה. ואם גם נותר על מקומנו באירופא אביא את לחמי ליבתי בעטי. הגני בטוח כי רבים יקפצו על ילדי רוחי, וכאשר אכתוב את

על שלא המצאתי לה סך הכסף הדרוש להצלת רעותה. לא חסתי על עמלי ועל עמי וגם על כבודי לבקש מוצא לכסף מבקר ועד ערב במשך שמונת ימים, אך כל המעינות נסתמו וידי רקות כשהיו, אמרתי לה: עוד המלה על לשוני ושושנה רקעה ברגליה ותגרשני מפניה בחרפה ותצו על משרת בית-מלוכה לבל יתנני ראות פניה.

— אך, רעי! האם הכית בשגעון, כי תשים קץ לחייך בשביל אשה סרת טעם כזאת, אשר לא אתה הראשון וגם לא האחרון שנפל ברשתה הרקה?

— למה לי היום? למה לי אור? כל הנפשות כוזבות — צעק רעי כנואש.

רעי, כמוכן, לא אבד עצמו לדעת, אך התנודד שבעות אחרים כצל בהצעות ויהי כאיש נדהם וכגבר עכרו יין.

בבקר אחר בא אלי, פניו הפיקו מנוחת נכונה. תנועותיו ודבריו היו כנחת שלא כדרכו.

— החלטתי לכתוב — אמר לי רעי — ספר גדול מדעי על דבר האשה העבריה בכתבי הקדש. הגני חפץ להוכיח עד כמה השחיתת ההתבוללות בגוים את דמות היהודיה — סמל התם והענוה, ואת כל אלה אוכח בהוכחות תולדות ובראיות אשר יסודתן בחכמת הנפש.

בשמעני את הפצו של רעי הוספתי בדברי אמיץ בלבו ועוררתיו לעבודתו זו, אך בלבי לא האמנתי כי יוציא לפעל זממו הספרותי הזה וחשבתי כי גם גורלו יהיה כגורל ההולכים לפניו. והנה יותר מאשר קייתי ראיתי. רעי החל לעבוד עבודתו בחריצותה של דבורה.

כחדש ימים ישב בכל יום מבקר ועד ערב בבית עקד הספרים ויאסוף בשקידה רבה חמר לספרו הגדול וירשום גם רעיונותיו והשערותיו בקונטרסים שונים, ויש אשר מצאתי בדבריו הרשומים בעמ"עפרת שרעפים נוצצים ומבריקים.

— כספתי זה — היה אומר רעי — אכרע את ההתבוללות, אגלה ערותה ונבלותה ואבטלנה בטול גמור, ובעיני אין כל ספק כי ספרי על דבר העבריה יביא תקופה חדשה לעמנו.

רעי לא הסתפק לכתוב ספר מועיל ושוב לבד, כי אם הפין להביא דוקא תקופה חדשה, ודבר כזה היה מילתא זוטרתא בעיניו, אשר ראו בגבור עליו יר דמיונו זרות ותהפוכות.

— אבל... אבל... גמגמתי בלשוני. — הום נא עלי, רעי! — שמע אותי בגמגומי — ואל תתנני לראות בצרת נפשה של שושנה המתפללת בעד רעותה האמללה. הפעם ראיתי כי חובה מוטלת עלי לפקוח עיני רעי לבל יפול ברשת טמנה לו נפש שפלה.

— פקח נא עיניך — אמרתי לו — וראה כמו אתה בוחר, הן משחק אתה בידי אשה סרת טעם...

— דום... במלכו ואלהי אל תתן דפי... אין לי צרך בכספק, כי רוח והצלה יעמוד לי במקום אחר... הגך מקנא באשרי, כי טעולם לא הית לי רע נאמן.

אפרים גרפני, חרפני ויכבד מלים כדרכו ויצא מהדרי בחרי אף וישבע כי לא יוסף עוד לראות פני. אנכי נסיתי להרגיע את רוח רעי ולהוכיח לו כי רק את טובתו אני דורש, וכי נכון אנכי לפרוע את כל חובותיו ולהקל עול חייו, אם אך ישוב לעבודתו ולא ירעה רוח, אבל כל דבוי ומוסרי היו לשוא. רעי פנה אלו ערף ויעובני.

למחרת נחמתי על דברי הקשים שדברתי לעיני בדבר בלתו ואלך למעונו לפיסו ולרצונו בדברים, אך לא מצאתיו בכיתו.

במשך שמונה ימים בקשתי את רעי ולא מצאתיו וגם מכיריו בני לוויתו וחבורתי לא ראוהו ולא פגשוהו בכל העת הזאת. מחשבות פחד עלו בלבבי, דאגתי לרעי אולי קרהו אסון, והנה ביום השמיני למצותנו קבלתי ממונו מכתב קצר, ובו וירעני כי חייב עלי לומר לך ש ויבחר מחנק לנפשו. ככתבו זה היה כחן שנון בכליותי. עודני יושב משומם ונכהל מדברי רעי המקומעים והנה הוא בעצמו בא אלי ויפול על צוארי וישקני, הגני הולך למות! — אמר אפרים בקול כבי — „איש מחנק לצוארי... אורה ברור לרקותי, אטבע בתהומות... הגני אמלל בין אמללים... עתה בארי לקחת ממך ברכת הצפידה... כירך בך מצאתי רע ואוחז נאמן. אמנם צדקת, ואני שגיתי, נפילתי בפה, הצפת לפקוח עיני, ואנכי נתתי לך כתף סוררת.”

— מה ואת? ... מה קרה? — שאלתי בבבלה,

— באתי היום אל שושנה להתנצל לפניה

שבכלל, וצר לי על צעירינו בעלי הכשרונות המנקרים בגל אשפה — מה שאתם קוראים ספרות עברית.

— ואתה מה עושה ?

אנכי עוסק, נושא ונותן, שוקל וטורה עם חברי אלה — ובדברו הראה לי בידו על חבורתו — בשאלות העומדות בדומנו של עולם, כלכלת המדינה וחכמת-החברה. עתה נפקחו עיני לראות, כי ככהמה בבקעה נמשכתי אחרי הלאומיים שבנו המבילים ימיהם כהבל. רק חברי אלה החדשים אשר אתה רואה פה עמדו, רק הם המה עוסקים בישובו של עולם, רק הם קרואים אנשים, רק הם ישברו מסות עולם והיתה גם לנו הרוחה.

אנכי נסיתי להוכיח לאפרים, כי אין לו כל מושג נאמן ודעה ברורה בכל הגוגע להשאלות הגדולות אשר הוא מרבר עליהן, כי לא ידע מאי דקאמרו לסל ופרקס, כי רק הבל יפצה פיהו. כי לא ידע גם אל מה ישאפו הרוצים בתחית ישראל וספרותו, כי מליצותיו ופתגמיו שאוליים ומקוטעים ואין כל יחס וקשר ביניהם וכי לא ידע ולא יבין הוכתר לנפשו, לעמו ולכל האנושיות. רעיו פנה אליו ערף וישב לחבריו באמרו, כי אחד מחנוטי מצרים אנכי ואין לו החי דבר עם שרוד ימי קדם כמוני.

אנכי נאשתי לגמרי מרעיו והסתתי דעתי ממנו והנה כהרש ימים אחרי פגישתנו בגן-העם בא אלי אפרים ופיהו טלא אלה ותוכחות: סרי סוררים הם — קרא בקצף וחימה נוראה — חברי ננבים, בויעים בעם, נובלים ואנשי תככים. — על מי תשפוך עברתך ? — שאלתיו. — על חבורתי ובני זוגי החדשים, ועל כל מתקני העולם במלכות השתוף. —

* * *

רעיו מתפאר עתה, כי אסף חמר רב לספר מדעיו גדול, אשר בו יוביח, כי כל מנהגי ישראל הטפלים, הבערות, ההבלים וכל החלואה והוזהמא אשר דבקו בכשרנו ורוחנו בגלוחנו חמר — כי כל אלה נותנים תקומה לישראל.

— אל יהי גורל ספרך זה — הייתי משיב — בגורל ספרך הקדומים אשר נגזרו טרם ראו אור.

— הוה בטוח, כי את ספרי זה אכתוב עד גמירה ובו אנקום את נקמתי מכנות עמי כדור הזה, אשר ראו בכנות עם הארץ ותלמודנה דרכיהן.

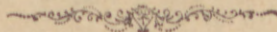
והנה פתאם הדל רעיו לבוא לבית עקד הספרים. עבר שבוע ימים ואני לא ראיתי את פניו בבית הזה. וביום אחר עברתי בגן-העם וראיתי כי אפרים מטיל בליות חבורה קטנה של אנשים ימים לי. אפרים הולך ומגיע ידיו ורגליו בהתפעלות עצומה וסח בקול רם ויעבור על פני ולא ברכני לשלום, אינני יודע אם באמת לא ראני, או עשה את עצמו כאלו לא יראני. אנכי מהלתי על כבודי ואגש אליו והחילתי לדבר אתו בענינים שכיחים, ותוך כדי דבורי שאלתיו: מתי הוא חושב לגמור את ספרו על העבריה בכתיב הקדש?

— כבר יצאתי מעולמך הצר. העברים, העבריות וכל היהדות — כטפה קטנה אחת מים האנושיות והתפתחותה היא בעיני, ולקטנות לא אשים לב. כל האנושיות טובעת ושוקעת בים של צרה, ואנכי אומר שירה ושכחה להעבריה בת הקדם? שגוים גדולים ועוים יבואו בכל סרטי חברת האנושיות, ואנכי אחבק ידים או אחטט בספרים עתיקים ואחנמנם ואדרם בשעת הרת עולמות חדשים, מבלי לנקוף אפילו באצבע קטנה לעזור לפשירת רחם תקופתנו, למען תחיש ללדת את התקופה החדשה? האם יצאתי מודעתי? אנכי עזבתו את ארצותי עד הנה והייתי לאיש חדש מכף רגלי ועד קדקדי.

— ומה אתה עושה עתה? — שאלתיו.

— הרבה, הרבה יש לי לעשות, כי המלאכה מרובה.

— ואת הספרות העברית עזבת לחלוטין? — אנכי רואה בכל התבל רק עושקים ועושקים, סרכאים ומרזוכאים, לכן אינני מוצא נחיצות לספרות מיוחדת בעד העברים, כי גם הם מורכבים מעושקים ועושקים ואין בפרט אלא מה

על קבר

על נדו נצבת ובעיני היונים
אל עיני מבטת הרטובות מדמעה;
ידקטה מסביב, אך בין האלונים
נשמוש הזמור שרתו הנעמה.

ירקיסום מןהירים על קבות עיניה,
ולגנה גרם כפנינים זהלו;
אתענג דמנה, אתבונן עליה,
ויקרנע הפנינים על נדו ופלו.

זפות הרים - וקוצת תלמלים
השחורה קעורב על קצחה נפלת;
מבטת הנפלא בלבבי נה גלים
ויקבני נס-ענג בי נפשי עללת.

ויקנו אור נעם הלבנה הנבה
מפרופי שמים שפתינה נושאת;
ויקרה הלבנה, הסקה, הרבה
נדו הלעגת בשליחות הנקת.

הנקת - ולבבי ופעם כלם,
נשמיטי תישמח בקשיקות להבות;
ויבאור שבעמים זהל סגנם,
אור אתקה נעם, אור ערב לא עבות.

* * *

נערויה תפארת אראנה נצבת,
נברות ונקלים שם קרה גאנחו...
האלה סניה, זה סול עצבת?
ויסובה אקורים יצהלו, וישתחי.

ולגנדה אביטה וקרבני קשאון,
ויבעני אין דמע ולבבי קאון;
ויסובה המונים שם ורבי השאון,
אך נפשה מי בוע ולבבה מי יגון?...

וימהוטה מסביב - ולאני הדרת
אנחה תרישית ולבבי פלמת...

מי זאת האנחה? החד פך התרם
שפנין, אם נפש אמולה גאנחת?...

ולגנדי מבטת וכתמלת עצבת
הלבנה ספקה מתבני עגנים;
שניה ופיו תחלת וקוצת,
ללב קלא אתקה ופעעים גאמנים...

לא עוד אנחות נעם, לא שני וידות,
נשינע כנורי, מיתריו הנבים
נתימו קעצב, וחישו עתידות,
עתידות החיים בשימון ממשנים -

* * *

זו חקליל השמש, אור נעם גרם,
הוד וזר כבבים, צליל גילת הנקלים,
מנגנעי שישנים האדם, הרים,
המון קנה הקננים, סיר שים שבלים -

אובס, מנמדי? קה, איפה נעלמו?
מי עלה שמים ונקצר הוד נהם,
ונאכל זפרים שבעה גאלמו,
ונאכל סהבל, קרסיה נהרם?

אז מי יבר מטה לתהומות השחת
ונפחת דלמים, ויצא האפל,
להעיר קל וזר ולקבר קל גת
ולסלל קל קדש קרם ובשפל?...

מעודך היות קכה, סבל אכלה ו
עיני ה תקסם עלוד שפכו,
הצהילו מסביב; אך פתאם נבלה,
ויעומות הדבר לננשה נהפכו.

מתלאות החיים, מפרורות האתקה
פה עמק בקבר שאננה תשקבי;
נאני מתימי, קרבי שבה קברות המאנה,
תולעים רמו בנפשי ובלבבי...

ש. ל. גארדאן.

מאיר השמש

אי

לב אשה.

ספור

מאת אלכסנדר זיסקינד ראבינאוויטש.

— עשה שבתך הול ואל הצטרך לבויות
הוורנו חכמינו ו"ל. אם אין לחם חטה נאכל
לחם דגן ואם אין בשר תטמינו מאכלי חלב —
הוי, נבר הפכפך! — קראה האשה —
פעם הוא מתחסד כמלאך, ופעם נקל בעיניו גם
לחלל את השבת. להטמין לשבת מאכלי חלב!
הנשמע כדבר הזה? הכי בכפר אנחנו יושבים?
הלא ברחוב המקולץ מושבנו, ואנחנו נטמין
מאכלי חלב? — היה לא תהיה כואת!
— אבל מה אעשה?

— אם אפסה לך כל תקוה להשיג כסף,
לך ונתת בעבד את דוד הנחשת להחנוני ולקחת
ממנו קמה וגם אגורות אחרות מוזמן תקחי מירו,
והיה לנו לקנות בהן בשר.

— יהי כדברך. אך איפה היא שפרה?
הלא כמעט לא אכלה ביום הזה.

— מאז באה גרונה וכתה לגור בשכונתנו
חדלה שפרה מאכול, כי נחמה רעותה תטריד
אותה בצעצועיה תמיד, עד כי תשכה את רעבונה.
— להנם תוציאי דבה על נחמה. לא פעם
ולא שתים התבוננתי ואראה כי הצעצועים לא יקחו
את לב נחמה, ואך לצאת ידי חובתה תשחק
בהם לעשות נחת רוח לשפרה בתנו.

— ידעתך, ידעתך מאז! — קראה
האשה — את כל הבנים תאהב, מלבד את
הנפשות אשר לך הן; אותן תשנא בלבבך והבט
אל פניהן לא תוכל.

מאיר נתן קולו בשחוק לשמע דברי
אשתו והתכתה.

שכחת, מאיר, כי המישי בשבת
היום ולנו אין עוד גם קמת
לחלות, — אמרה רחל לבעלה.
— ומה אעשה, רחל? ימי
„הספירה“ עתה וההכנסה מעטה.
פתחי נא את „קשריך“ והוצאת
משם די צרכי השבת, ובעת
אהרת אלשלם לך.

— למה תדברי הבל? — ענתה האשה
בכעס — אחת נשבעתי ומשכועתי לא אשוב!
תישב ידי אם אגע בכסף ההוא כי קדש הוא
לנדוניה לשפרה בתנו.

— שפרה בתנו! — שנה האיש בשחוק —
אמנם בת בוגרת היא! יודעת היטב לשחק
בצעצועים. הוי, רחל! בטחונך בה' רפה מאד.
הנחות לה חיים הוא יתן לה גם חתן טוב, גם
נדוניה רבה, ולמה תדאגי לה כה?

— ואיכבה אבטח? — ענתה האשה
בתלונה — ואנכי הלא רואה את עשרך מה רב
הוא. זה עשרים וחמש שנה, תהלה לאל, אנכי
עמך ומה מצאתי בביתך? — אך להם צר ומים
לחץ, גם זוג מנעלים לא מצאתי לקנות מכסף
פרנסתך, ולמה לשוא אוהל כי תשיג ידנו לתת
נדוניה לבתנו אם לא אכין בעוד מועד?
— ה' הטוב יכפר בעדך — אמר האיש
באנחה.

— מחילה, סליחה וכפרה! — הוסיפה
האשה להתלונן מוקצר אפים — אבל כסף לצרכי
השבת אנה נקח?

— ישפיע לו עישר וכל טוב, ואנחנו תמאנו לו ועל כן יסתיר פניו ממנו. —

— אמי אמרה — קראה שפרה פתאם מבלי הרים עיניה מצעצועיה — כי יען שקלמן קונה לימי השבת תרנגולות שמנות ורגים גדולים וטובים, על כן ה' נתן לו כל ימי השבוע פרנסה רבה.

ברגע הזה נפתחה הדלת ורחל אם שפרה באה הביתה.

— היא עוד יושבת פה, הישוכבה? —
שאלה רחל בהבוטה אל בתה — הלא עוד לא בא מאומה אל פיה היום, אך כוס אחת חמים שתתה ותנס מהבית. גרשי נא אותה, גרונה, וחרלה מהשתובב.

— מדוע אגרשנה והיא איננה עושה לנו כל רעה — אמרה גרונה — היא יושבת לברה ועוסקת בצעצועיה, ואנחנו יושבים לבדנו ועוסקים בעבודת הבית.

— אבל מדוע שכחה לאכול? —

— אנכי אכלתי פה — ענתה שפרה.

— מה אכלה? —

— פרוסת לחם — אמרה גרונה.

— לחם זו ינעם לחכה מכל מערני אמה —
הזכיחה רחל את בתה, — לזכי הביתה לאכול ארוחת הבקר.

— אם תלך עמי נחמה והלכתי — ענתה שפרה.

— אל תמשיכי את נחמה אחריך, יקירתי, —

אמרה גרונה — כי לה עבודה רבה בבית.

— אם לא תלך נחמה גם אני לא אלך —
אמרה שפרה בהחלט.

— תני נא, גרונה, גם לכתך ללכת אל ביתי לרגעים אחרים — התחננה רחל לשכנתה, גרונה לא יכלה השב את פני שכנתה, ולמרות רצונה נתנה לכתה לעזוב את עבודתה וללכת עם רעותה.

— האתן לך "חלה" עם חמאה? — אמרה רחל לכתה כשוכן הביתה.

— אבל גם לנחמה תחני — קראה שפרה.

— אתן, אתן — אמרה רחל ותוצא פרוסת לחם-חטה מהארון ותמרה עליה חמאה למדי וחושט לכתה.

— תני גם לנחמה — קראה שפרה עוד

הפעם.

— לי עת, ויצאת נשמה" וזו עת לשחק! —

הזכיחה אותה אשתו בחממה אשר בברה לקול שחקי, — הוא שוכח כי אין לנו עוד "חלה"...

מהר ולך, כי עת להכין השאור. האיש לבש את אדרתו ויקח את דוד

הנחשה ומקלו בידו ויצא מן הבית.

ובעת ההיא ישבה גרונה העגונה, שכנת מאיר, על צלע התנור יחד עם נחמה בתה, נערה כבת שמונה שנים. נחמה הסירה בצפרניה קליפות תפוחי ארמה קטנים כאגוזים וצלילים, וגרונה טחנה אותם בקערה בכף עץ. רגע עלה על לב שתייהן הענג אשר תנחלנה, אחרי אשר תיצקנה בדיקה הזאת מעט שמן קנבוס והיתה להן כעין מרקחת לארוחת הצהרים לאכלה עם לחם, אולם אך רגע עבר הרעיון הזה בלכם וכרגע והנה מחשבות אחרות באו ותקחנה שם עמרתן...

ועל יד התנור על הארגו הקטן ישבה שפרה בת מאיר השמש, בת גילה של נחמה, ותתעסק בצעצועיה בעיון רב.

— מדוע, אמי, לכל רעותי יש אב ולי אין? — שאלה נחמה את אמה ותשא אליה את עיניה השהורות.

— גם לך היה אב — ענתה גרונה כאנחה —

דאולי יש לך גם עתה באיזו ארץ רחוקה. אביך היה יפה מאד, כעניך עיניו וכאפך אפו. ישבנו עמו יחד. באהבה כחמש שנים, ואחרי כן לא היה לנו במה לפרנס נפשותינו וילך מאתנו לבקש פרנסה בארץ רחוקה, עוד זכור ואזכור את היום אשר בו עזב אותנו. בת ארבע שנים היית או. עודני זוכרת איך הבקת בורועותיך הקטנות את צוארו והוא נשקך ודמעות נזלו מעיניו, וגם נפשי השתפכה והמוגו בככי, כמו אמר לי לבי כי נפרדים אנחנו לימים רבים ואולי לצנח.

— ומדוע כל האבות מוצאים פרנסתם פה זאבי לא מוצא? —

— מזלי גרם, בתי, כמזל רע נולדתי.

— מה זה מזל? —

— פתוה! מה זה תשאלו? — מזל הוא מזל, יש מזל טוב ויש מזל רע. הנה קלמן העשיר היושב לנגדנו, לו בית רחב וידים ופרנסה רבה והוא כבד בכסף וזוכה, ולנו אין מאומה. ומדוע יהיה כדבר הזה? יען כי אין מזלותינו שווים.

— ומדוע אין המזלות שווים? —

— אין זאת, כי הוא עשה רצון ה', ועל כן

אמנם נקל היה למאיר לחשוב חשבונות כאלה, כי הכסף לא היה נחשב בעיניו, ואך מעט מועד היה דרוש לחפצו. כי זה ימים רבים התקדש עצמו גם במותר לו ויסגף את נפשו בצום ככה"ב, שובכ"ס ת"ה, עש"ח, ימי המיתה של הוריו וקרוביו, תעניות הלום, ושאר תעניות הכתובות בספר "הרוקח".

אכן סבה אתה גדולה המריצה את מאיר לנשות אחר סגופים ותעניות ולמאס ככל הכלי העולם הזה: ילדים רבים נולדו לו וכלם לא הוציאו שנתם. הדבר הזה הכאיב את לבו והשפיל את רוחו ויאמר לרצות את פני האל הנורא בהקריבו לפניו הלבו ודמו, דמעות עיניו וכל מאויו נפשו, אך כי יתן לו "זרע קימא". וגם שמע ה' תפלתו ויתן לו בת ויקרא לה שפרה והוא אז כבן שלשים וחמש שנה.

גם אחרי הולד שפרה לא הרל מאיר מענות בצום נפשו וכמא הרבה בתפלות ובתחנונים כי יתן ה' לבתו היים ארוכים וטובים. ושפרה גדלה ותוף למושׁוש לב הוריה, וזכוכ-קיץ רקדה תמיד ולא שקטה רגע, מעת קומה משנתה עד שובה אל ממתה... אך כשרה היה רזה מאד, ולעמים התאוננה כי יכאב לה פעם פה ופעם שם. מאיר אביה רפאה ברפואותיו: התענה ויאמר "תהלים", ורחל אמה — כסגולותיה: לחשה לעין הרע, תלתה עליה שן זאב, בית צב וכדומה: גם השתדלה להרעיש את בתה לרגעים אבל לרב ומעדינים ותפנוקים שונים.

רעיות רבות היו לשפרה אשר באו אל ביתה לבקרה תמיד, כי מי זה לא יתרועע עם הילדה אשר לה כלי משחק רבים ושונים וצעצועים גדולים וקטנים? אך מכלן בחרה לחברת בצחמה בת גרוגה הענוגה, ומיום שבאה גרוגה לשבת ברחוב המקולין נקשרה נפש שפרה כחמה ולא התפרדה ממנה.

שתי הילדות שונות היו זו מזו שנוי רב גם בתארן גם בתכונת נפשן: שפרה היתה גבוהת תקומה, פניה ארוכים, צחם וכחשיים, ולחיה אדומת כשׁושנים גובלות, ונחמה היתה נמוכה ממנה, אך בנין גופה יפה חזק, פניה שזופים, עגולים ומלאים. שפרה היתה מתיחה בדבריה ובכל הליכותיה, ונחמה היתה מתונה ודבריה ספורים. פעמים רבות התפלא מאיר בראותו את מכטי עיניה, כי בהן נשקפה בינה

— אכלי, אכלי — ענתה רחל ברגו — אני אתן גם לה.

ובדברה הוציאה עוד פרוסה ותמד אותה בעיניה, לדעת אם לא גדולה היא יותר מדי, ותמרה עליה מעט תמאה ותושט לנחמה. אך נחמה עמדה מנגד ולא נאותה לקבל את הפרוסה.

— אכלי, נחמה — הפצירה בה שפרה — הן לא נכריה את כי תבושי לאכל מפתנו. נחמה קבלה את הפרוסה ותברך ברכת "המוציא" ותאכל במהינות, ושפרה בלעה שטים, שלש פתים כחפזון כטרם לעסה היטיב, ואחר השליכה את הפרוסה מידה.

ב.

מאיר השמש הוא איש כבן ארבעים וחמש שנה, אך נראהו כמראה בן ששים. שערות ראשו וזקנו הלבנים מאד ופניו הירוקים מלאו קמטים, קמטים. קומתו שחה וכמו עלה נבנון על גבו. לא שמש פשוט היה מאיר, כי לא עבד עבודה באחד מבתי המדרש וגם לא בצרכי הקהל, ואך ואת היתה עבודתו: להתפלל בימי החג, "הזכרת נשמות" ותפלת "אל מלא רחמים" בעד כל המתים שהיו רשומים בפנקסו, ולהודיע לכל איש בכל שנה את יום מות הוריו, לבל ישכח להרליק נר ולאמור "קדיש". גם היה כותב כתובות" ותחת החפה היה שר: "מי בן שיש".

ובעד זה, אם נתן לו איש אגורות אחרות מוטב, ואם לא — והלך לו רב 'מאיר לדרכו בלי תרעומות ולא חדל בשנה הבאה מהודיע לו שנית את הוכתו להוריו.

— הלילה לי מהאשים את אחינו בני ישראל — אמר מאיר לנפשו, — הן רוב יושבי העיר עניים הם, וגם אלה אשר יתראו כעשירים פרנסתם מעטה וצרכיהם מרובים, וכמה בטלנים הם מפרנסים? רבנים ורונים, שופטים ושוטרים, שד"רים ועניים בני טובים, חזנים ושמיים, שוחטים ומנקרים — כלם ימצו מחלב הצאן הנחלאה, ואחדים אם לא ימצאו חלב יתלשו בשניהם גם מהעור גם מהבשר... אם מולי גרם להתפרנס כאחד הבטלנים עלי לדעת כי כסף אנכי, כי המה עמלים ואני אוכל, ועל כל מה שנותנים לי חייב אנכי להודות מאד מאד.

הכיתי וראי איך נחמה מרקדת וידעת מה הוא רקד .

רחל הפנתה את פניה מאישה בכעס . הטיב חרה לה על אשר יתלה את הילדה הורה על פני בתה היחידה .

— נחמה ! — קרא מאיר — רקדי גא מחול

הקוק .

— כן , כן , נחמה תרקד מחול הקוק — קראו כל הילדות ותעמודנה מסביב במעגלה ותתנגה לה ידים .

— תן לי את כפתך — אמרה נחמה אל מאיר , כי כן משפט מחול הקוק לשום כפה על ראש המחוללת .

מאיר לבש את כובעו ויסר את כפתו מעל ראשו ויתנגה לנחמה והיא לקחה את הכפה ותשימנה על ראשה נטויה לצד אחד , אל אונה . — אבל אני אינני יכולה לרקד ולנגן

כאחד — אמרה נחמה .

— אני אנגן , רקדי ! — קרא מאיר — לא , לא , לא לא ! . . . הרעים מאיר בקול עז וימחא כף , ויחד עם זה נשמע גם קול צעדי נחמה בסבכה במעגל פעם על מקום אחד ופעם סביב סביב , קומתה וקופה , עיניה מאירות ולחייה המלאות בוערות כאש , וכל הילדות עומדות סביב ומביטות בעין קנאה ותמהון אל רעותן המפליאה לתוסף ברצפה במנעליה הקרועים , בתפישות מרודות ומחאימות עם מדת הנגון .

ומאיר משורר ומוחא כף ופניו מאירות ועינו נוצצות ברגשי אהבה וחמלה להמרקדת הקטנה . אמנם לפעמים הפרע השלום בין שפרה

ונחמה . שפרה אשר היתה נוחה לכעוס קצפה לפעמים על רעותה ותודיע לה כי היא "כרגו" עליה , וגם נשבעה שבעי שבעות כי לא תוסף עוד מהיום והלאה לדבר עטה מטוב עד רע . ורחל שמעה את שבעות בתה ותשמח בלבה לאמר : אכן בא היום שקויתו ! עתה תחדל "וגתי הזכה" להשחשעשע עם "העורב השחור" . אבל שמחתה היתה לעת קצרה , כי כעבור שעות אחדות והנה התחדשה אהבתן ביתר שאת וכמו אך לתכלית זאת רבו אשה ברעותה , למען תחוקנה אחרי כן את ברית אהבתן בקשר אמיץ וחזק יותר מבראשונה .

כרחל כן גם גרונה אם נחמה לא מצאה קורת רוח באהבת בתה לשפרה . גרונה הביאה לחם צר לביתה מיגיע כפיה מאפית פלצקים

יחרה בלתי מתאמת עם רך שנותיה ושכל עמוק השופט על כל ענין במתינות ובבקר חרה .

רחל אם שפרה שגאה את נחמה אשר ירשה את אהבת בתה , והנס לרחק אותה מעל בנה . פעמים רבות הכינה לבתה כי לא טוב תעשה , כי תתרועע את אחת הילדות העניות , בעת אשר רבות מבנות העשירים מבקשות קרבתה ; אך כל עמלה היה לריק , ומיראתה להכאיב את לב בתה ויחירתה נאנסה לבוף את ראשה לפני ההכרה , ולקבל את פני צרתה בסכר פנים יפות וגם להאכילה ממיטב מאכליה יחד עם בתה והתתרפס לפניו כי תעשה עמה חסד ותאכל , למען תאכל גם בתה עמה .

לא כן מאיר אישה , בעינו מצאה נחמה דן ויאהבנה כבת וירב תמיד את ריבה עם אשתו . ותמיד הראה לה אותות אהבת ורצון , וילמדנה יחד עם בתו לקרוא בספר ולכתוב .

לפעמים , בימי השבת אחרי סעודת הצהרים , הלכה שפרה ורעותיה לשוח ברחוב או בין השיחים אשר מעבר לגשר בקצה העיר . ומאיר ורחל אחרי אשר התענגו בשנת הצהרים קמו ממשכבם וירחצו ידיהם , ומאיר לבש את "שמלת השנה" וישם את המשקפים על אפו ויפתח את המדרש ללמד בו , ורחל הוציאה את בקבוק החמים מן התנור ותטסך חי , ותפתח גם היא את "הצאנה וראינה" לקרוא סדר השבוע , אך כרע והנה שפרה עם רעותיה באו והרממה הפרעה .

— עוד לא הספקנו לקום והנה באו —

נחמה רחל בכעס .

— ומה הרעה אשר הנה עושות לך ? —

שאל מאיר בשחוק — אדרבה , תשחקנה הנערות וישמה גם לבנו , הני להן חי ואחר תלכנה לרקד .

ורחל למרות רצונה מלאה את רצון בעלה ואחרי אשר שמו הילדות אמר להן מאיר : עתה , בנותי , צאנה במחולות . נחמה , סדרי את הזוגות ! הן את יודעת את תורת המחולות .

ותצאנה הילדות במחולות על פי פקודת נחמה אשר נהלה את צבאותיה בחכמה ורעת , ותרקדנה כלן רקד ורגן בקול צפצוף דק .

— הראית , הראית איך שפרה בתנו מרקדת ? — קראה רחל בשמחה .

— מרקדת כעו — אמר מאיר בשחוק —

ויחרל מדבר אליה עוד.

ותגדל שפרה בקומתה ויחד עמה גם נדוניתה, אך הנה ותלושה היתה מאד, וכל האמצעים אשר נסתה רחל להברואה ולהשמינה לא הועילו.

מה מאד קנאה נחמה אשר גדלה כעין רענן, ופניה היו מלאים ואדמום וכל אבריה לא היו גסים אבל מלאים ופיסם. — מדוע היתה כזאת? — שאלה רחל לנפשה — „הן כל מאכל נחמה לחם יבש ובצל או ציר דגים מלוחים, ולשפרה בתי, החלה לאל, לא יחסר דבר, טובלת בחמאות ממש, ומלבד זה נחמה עובדת כל היום והלך גדול מהלילה כל עבודות פרך, ושפרה בתי כל עבודה לא תעבוד, וזכות גדולה היא התצלוחיות אם היא נוגעת בהן לשפשפן ולהריון, ואחר כל אלה — נחמה בריאה כפרת הכשן ושפרה בתי רזה כשבלת שרופת פרים.

— אולם — הוסיפה רחל לחשוב — אף כי רזה היא שפרה, בכל זאת ימצא לה חתן טוב. ב"ה שלש מאות שקל נתונים ברבית ומוזמן לנרדניא, ובתבה אשר קניתי למענה כבר הכונתי גלומי בד, צמר, מטפחות וסדינים. ברוך ה', לא כלה עניה היא, לו אך ימצא חתן הגון

כמלאת לשפרה שבע עשרה שנה החל גם מאיר לחשב חשבונות רבים איך למטר ולהשיא את בתו כמצות החכמים — להשיא את הבנים סמוך לפרקם.

ובחור אחר יפה וטוב מצא חן בעיני מאיר והוא בן לאחד החנונים הקטנים אשר ברחוב המקולין.

ירוחם — כן שם החנוני אבי החתן — היה מסשפתת תלמידי חכמים ויורד נעורים למאיר. ירוחם היה קרוא „עין יעקב“ בין מנתה למעריב בבחמ"ד, ומאיר ישב תמיד על יד ימינו להתפלל עמו. בכל יום טוב היו הולכים איש לרעהו ומקדים יחד ונושקים איש את אחיו.

וישלח מאיר שדכן לדבר עם ירוחם ויאמר בלבו כי ירוחם ימחר לעשות הצעו ולהתחתן בו. אך השדכן שב משם ותשובה בפיו, כי ירוחם מבקש את מאיר ידו להרחיב לו תומן ולתת לו שהות להתיעב בדבר, כי כענינים כאלה לא נכון להחפו. נכר היה כי גם ירוחם חפץ מאד להתחתן עם מאיר, אך איוה דבר

(ברעצעלן) ומגלילת כדורים מחוטי-קנבוס. נחמה היתה בתה הבכירה, ועל כן שמה עליה עבודת הבית, לנענע את ערש אחיה הקטן, לטאטא את הרצפה, להדיר את הכלים וכדומה מן המלאכות אשר היה בכחה לעשותן, ושפרה באה תמיד עם צעצועיה, ותפריע את רעותה מעבודתה. אולם לא נועזה נרונה להוציא הגות לבה אל שפתיה, האחת, כי יראה את ה' לכאיב לב בת יחידה חלשה ומפונקת, והשנית, כי לפעמים קבלה טובות מרחל כמו כד חלב חמוץ וגבינה דכה, ולא נתנה לבה לשלם לה רעה תחת טובה.

ג.

כמלאת לשפרה שלש שנים החלה רחל לדאג לאחריה.

— אישי — אמרה רחל אל לבה — אינני מבני הרור הזה. הכסף הוא כדבר טפל בעיניו וגם אם תפוד שקלים לנגד עיניו על הארץ לא ישום לב להריסם, ואף כי לעמול ולחפש אחריהם. גבר לא יצלה הוא: אך לעולם הבא הוא דואג, והעולם הזה כאין בעיניו, ואם עליו אסמך תשב בתי בתולה עד אשר ילבין ראשה, כי כסף ושמלות לא יהיו לה, ומי יקח כדור הזה בתולה עניה? הויבחר בה איש יען כי אביה לומר הרבה ומתענה הרבה? לא! עלי להשתדל לאסוף כסף בעוד מועד, למען יהיה הכל מוכן ומוזמן לפניו בהגיעה לפרקה, ולא תבוש גם לפני בנות „בעלי-הבתים“ הגדולים.

ואחרי אשר הרבתה רחל לחשב חשבונותיה הגידה את אשר בלבה לפני אחת מקרובותיה שהיו לה כפות כסף אחרות, כי חפצה היא לקנות עז ומחיר החלב קרש יהיה נדוניא לבתה, וישר הדבר בעיני הקרובה ותתן לה כף כסף אחת ורחל נתנה אותה בעבוס בחברת „גמילות חסדים“ ותלוה שלשה שקלים לקנות עז.

כאשר נודע לגרי רחוב המקולין כי רחל „השמשית“ מוכרת חלב מהרו כלם אליה לקנות ממנה, כי ידעו כי האשה „בעלת-בית“ ומרדקתה מאד בנקיון, ולא ארכו הימים וידה השיגה לפדות את כף הכסף ולהשיבה לבעליה וגם השיגה ידה לצבור כסף לקנות פרה.

רע היה בעיני מאיר, כי לא חבטה אשתו בה, ויוכיח אותה פעם ושתים, אך בראותו כי ישחית את דבריו על און לא שומעת,

והאיש אשר אהבה בלבו הוא מבין את כור שיחה ואת געיותיה...

ככה עברו ימים רבים ואהבתם הלכה הלוך וגדול, הלוך וחוק ואיש לא ידע.

— אנה את הולכת? — שאלה גרונה פעם אחת את בתה ברצותה לצאת מביתה ללכת אל חנות ירוהם.

— אל החנות—ענתה נחמה ופניה אדמו— לקנות בעד שתי אגורות תי.

— בכל יום ויום הנך הולכת לקנות בעד שתי אגורות! הלא היום יש לנו כסף. לבי וקחי בעד חמש אגורות בפעם אחת.

— אין לנו ארגו לשטר בו את התי— מצאה נחמה אמתלא— ואם פתוח יעמד, כיוך בפסת ניר, ונדף ריחו ולא יצליח למאומה.

אולם כל ערמתה לא הועילה: עיני אס הצופיות גם כמעטקיו הלכ ראו כי דבר לאט עם בתה, ותחקרו ותחפש ותמצא כי אוהבת היא...

גרונה שמחה על הדבר הזה, כי ראתה כי גדלה בתה, עת דודים הגיע ולה אין גרן ואין שמלות, ומי יקח ברור הזה אשה אם לא

ישולם לו בעד הטוב אשר הוא עושה בכסף מלא? והנה פתאם נמצא לה גואל, בחור יודע תורה ודרך ארץ והוא אוהב אותה ולקחה בלי כסף ומתנות, היוכל להיות אשר גדול מזה?

על כן הכתה גרונה בכליון עינים אל היום שהוא אשר בו תוכל להגיד בפומבי כי שאול ונחמה תתן וכלה" הם.

כאשר החלו הישרכנים להציע לפני ירוהם שדוכים בעד בנו, כן הרבתה אהבת שאול לנחמה לגדל ולבער עד כי גמר בלבו לקחתה לו לאשה, אך לא ערב את לבו להגיד את חפצו באוזני אהובתו בפיו, ועל כן ערך את דבריו כמתכתב ופעם אחת בצאת נחמה מן החנות מסר איוה מכתב בידה...

ד.

הלילה היה ליל בהיר, וישבו רחוב הקוליון כבר ישנו ושיכוב אור לא נראה עוד מבעד החלונות. גם בבית גרונה שררה דומיה. היא והולדים כבר שכבו לישון, אך המנורה הקטנה עוד תאיר את החרר ונחמה עודנה יושבת על יד החלון, ויושבת נראשה תכין

יעמוד לו לשמן והוא איננו יכול, או איננו חפץ לגלותו...

זה הדבר אשר עמד לו לשמן: כאשר הרצה ירוהם את דברו השדכן לפני בנו, ענהו שאול כי איננו חפץ לישא לו אשה. ירוהם התפלא מאד כשמעו דברים כאלה מפי בנו אשר היה תמיד נער ענו ותמים, ומבלי יכלת להרחיב השיחה בענינים כאלה ירק ורק הצדה בחרות אפו, ויפן ערפו לבנו, ויצא משתאה וכושחומם על השוכת בנו.

— מדוע איננו חפץ לישא לו אשה? —

חשב ירוהם בלבו— הכי לא הגיע לפרק? הלא כבר מלאו לו תשע עשרה שנה, ועוד מעט וימלאו לו עשרים וכבר: ח' זקנו לצמח. הרפה הוא לי לראות את בני בעל זקן מגודל ועורנו מתפלל בלי "סליח", אולם אחרי חשבו מחשבות התנחם ירוהם בלבו: אכן רוח רעה אחזתו היום, אבל עוד מעט ותעבר מעליו הרוח הרעה ואז יצמע לקול אביו המבקש טובתו ולא יתעקש עוד.

לו בא ירוהם בין מנחה למעריב אל החנות, כי אז מצא את החידה...

אך הוא היה טרוד ב"עין יעקב" וכל עיני העולם הזה לא לקחו בלבו ולא ידע ולא הבין כם מאומה...

בשעה ההיא באה נחמה אל חנות ירוהם כמו לקנות מאומה ותשוחח עם שאול עד אשר גמרו בבית התפלה תפלת מעריב. בכל יום יום, בצאת ירוהם מחנותו ללכת לתפלת המנחה, יצא גם שאול אחריו, ויעמד על סף החנות, ויסב את פניו לימין, ויכוונן את מבטו אל פתח בית גרונה; ואז יצאה נחמה מביתה, לבושה בשמלה נקיה, ומקלעות ראשה יורדות על גבה עד מתניה, עיניה בוערות כנחלי אש, ולחיה אדמות כשוישים, ולפעמים ישתפך האדם על כל פניה ולבבה יפעם פעימות תבושות ומחירות מאד... מכבשי עיניה מתננבים וחודרים אל חנות ירוהם, ועד כהרה נפשו מבטיהם... אז תשפול עיניה לארץ ופניה כמו יצתו באש, והוא הולכת אט, הלוך וקרב אל החנות.

ארוכה, ארוכה היתה שיחתם, כל גבול לא היה לה, לולא הפריעום אנשים זרים. בכל זאת אי אפשר לספר גם מעט מהכנה. דברי אהבה חם ברות הפרה אשר אך המרות יודעהו,

יר אם הורגת יומם וילילה עד כי תוכה כשחפת ותמות באביב ימיה...

הוא שואל אותי אם אוהבת אנכי אותו... אמנם אוהבת אנכי אותו מאד, אבל מה תסכן אהבה לנערה עניה? — אינני חפצה כי יתגסם אחרי כן על אהבתי, אינני חפצה להיות סבת אסונו, אינני חפצה להיות שפלה בעיניו. אל לנערה עניה רגשות אהבה! אעקד אהבתי משרש גם אם נתח בשר מלכבי ימשך אחריה. כוז ושפלות, עבודה פרך, עבודה בלי מנוחה, בלי כל שביב חיים, בלי כל קרן תקוה, בלי כל נצוץ אהבה — זה הוא חלק העני ונחלתו עלי חבל!... ובאמצעה את לבה לקחה פסת ניר והכתב עליה לאמר:

"שואל ירדיו! מאד, מאד הנני מודה לך על אהבתך ועל דבריך הטובים, אבל להיות לך לאשה לא אוכל, כי גם לי גם לך אין כסף לעשות בו איוה עסק לפרנסם בו את נפשתינו, ואנכי אינני חפצה כי תהיה אמלל כל יומיך בגלל אהבתך אלי. בקש לך, ירדיו, אשה אשר גרוניא עמה ושכתי את ידיתך אשר לא תשבתך נחמה.

ובשולי המכתב הוסיפה לאמר:

"אל תבקש את פני ולא הנסה לבטל את דעתי, כי היא לא תעלה: גורה גורתו עלי וממנה לא אסור".

ה.

גרונה ראתה כי בתה הדלה ללכת אל חנות ירוחם והתפלא מאד וגם הזעזעה אל לבה: היא ראתה כי כל תקותיה היו לאספ, כי אין עוד חתן לבתה, ומי יודע מתי יהיה? — אין זאת כי אם ריב התפרין בינו וביניה — אכרה גרונה לגפשה — מי יתן וירעתי סבתו, אולי ויכולתי לעשות שלום ביניהם.

אולם חסכה נעלמה ממנה והיא לא יכלה לשאל את פי נחמה, כי ידעה כי נחמה לא תענה לה על שאלותיה אלה הננוענות לסוד האהבה.

והי היום ויוגד לגרונה כי מאיר השמש מתחתן את ירוחם החנוני. השמועה הזאת המסכה אותה כרעם, פניה הדלים והקמוטים נחפזו לירקון, ועיניה יצאו מתוריהן, ובלי דעת הביטו אל כל עכריה במבט מזור ונורא.

בזרועותיה והושבת מחשבות ועיניה נטויות אל המכתב אשר הניחה לפניו, אבל לא הקרא בו כי כבר שגנה אותו פעמים רבות...

בראשונה שמחה נחמה לדבריו שאל ולבה גבה באהבתו. ואף כי לא היו דבריו כחדשים בעיניה, אף כי זה כבר היתה בטוחה כי יבוא יום ויגיד לה כי אוהב הוא אותה, בכל זאת מה טוב לראות דבריו זהב אלה כתובים בעצם כתב ידו. אבל כעבור רגעים אחדים זרחה מחשבות אחרות באו לעיניו שמתה וכומו איוו עננה ככדה התנשאה להקדיר את כל טוהר שמיה, מבלי תת גם לזיק תקוה לעבור בה...

היא זכרה את גורל אמה ותחרד. גרונה היתה גם היא בתולה עניה ויפהפיה, ויאהבנה איש צעיר אחד אשר לא ידע מאומה מלבד מלמדות ויקחנה בלי סהר ומתן, ואחרי אשר ילדה לו גרונה שלשה בנים ולא מצא כמה לפינס אותם עוב את אשתו ואת ילדיה ויעבת את כלם עד היום הזה. עתה גם היא גם ילדיה אמללים הם, ומי יודע אולי גם הוא אמלל נורד בארץ!...

כל זה בא להם יען כי נטו אחרי רגשות לבם, בעת אשר חסר להם כסף.

כסף — אמנם ראשית הכל כסף נחון לנו, בלתו הננו כאין, אנחנו וכל אהבתנו, ואחרי אשר כסף אין לנו גם אהבתנו תועבה... אמנם מאמינה אנכי, כי אוהב הוא אותי עתה, אבל מה יהיה בימים הבאים? הכי לא יתחרט על אהבתו? ומי יודע אם לא ימכר את אהבתו לאחרת בכסף מלא, כאשר יגבר עליו המחסור, כאשר יהרפנו קשי וימו לארץ רחוקה? למכור אהבה... מה בזוי ושפל הדבר הזה! אבל הלא כן הם סדרי חיינו, כן הוא מנהג העולם למכור מה שבוני אדם קונים. הנה יוכבד רעייתו היתומה העניה היתה לאשה לאיש וקן קרה ונבן, מרוע עיניה כזאת? האוהבת היא את אישה הזקן? לא! היא לא אהבה אותו ולא תאהבוהו, אך היא מכרה לו את אהבתה בכסף. העשיתי גם אני כמותו לו חייתי במקומה? — לא! אנכי אינני יכולה לעשות כדבר הזה:

איסתניסית אנכי מאד ולא אוכל גם להעלות על לבבי נישואים כאלה בלי געל נפש, אבל גם אותה לא איכל להאשים אם איננה איסתניסית כמוני, ואיננה חפצה לעבור כמותי בסרך ולהתענות תחת

רחמי נא עלי, אמי, ואל תדברו כאוני מזה מאומה! ..

דברו הבת באו אל לב אמה. גרונה ראתה כי פני בתה הלבנו בדבריה ושפתיה רעדו ותרם.

ממחרת היום ההוא באה רחל אל גרונה ותבקש אותה ואת נחמה לבוא בערב אל ביתה לישנתה התנאים. משמחתה הִנְדָּה לא ראתה כי פני האם והבת זועפים.

גרונה חפצה מאד להתנפל על אויבתה ולמרוש שערות ראשה, אך זכרה את דברי בתה ותבליג על כעסה.

— תודה רבה לך, רחל— אמרה גרונה— יתן ה' ועלה הזווג ליפה. אך אנכי אינני יכולה ללכת, כי חולה אנכי מעט.

— עוד תשובי לאיתנך עד הערב — הבטיחה רחל — וגם נחמה תבוא עמך. הלא תמיד התהלכה עם בתי כאחות ורעיה, עתה תשמח נא גם היא בשמחתה, ואם ירצה ה' בקרב הימים תשלם לה שפרה כגמולה ותשמח עמה, בהמצא לה בחירה.

— אם תלך אמי והלכתי גם אני — אמרה נחמה — ואם לא אוכל ללכת ברכי נא את רעותי בשמי.

רחל שבה לביתה משראה ומתפלאת ותספר לאישה כי איזה טינא ישנה בלב גרונה עליה. צר היה להם כי כיום משושם לא תבואנה שכנותיהן העניות לשמוח עמהן, ואהזי אשר התיעצו יחד הלכו מאיר ושפרה בעצמם אל גרונה לבקשה, כי תסלח להם אם חטאו כנגדה כמה ולא תשוב את פניהם, ללכת לשמוח עמם בראש שמחתם. אך היא אמרה כי הם לא חטאו כנגדה ואין בלבם טינא עליהם ועל כל איש, אך בריאותה לא תתן לה ללכת ונחמה לא תוכל לעזבה לברה.

בפתי נפש יצא מאיר מהבית. הוא הבין כי דבר לאט עם העגונה ובתה ולא ידע מה.

נחמה לא באה עוד מהיום ההוא אל בית שפרה רעותה. גם כיום כלולות שפרה לא הלכה אל המשתה ואל המחולות, אף כי הרבו מאיר ואשתו והכלה בעצמה לפצר בה.

— האמנם עין נחמה צרה כהצלחת רעותה? אבל הלא עוד רעיות רבות לה וגם הנה נשאו לאנשים, ובכל זאת לא חדלה מהתרוועע אתן

— עתה ידעתי מדוע הופרה ברית האהבה בין שאול ובתי — אמרה גרונה אל לב, — מאיר ורחל הוציאו את דבת בתי אל שאול וירוחם ועל כן רחק שאול כמנה.

— אנכי אלך — אמרה גרונה אל בתה בשוכה הביתה בקצה גדול — אנכי אלך ואשפוך כל מרי נפשי על ראשי הצבוע ואשתו, המה הבאישו את ריחך בעיני שאול, למען הסיר את לבו מאחריך ולקחת אותו לבתם החולה והרוה כעץ יבש, מי מולל כי מאיר השמש יעשה לנו כואת? כי העלה על לבו כי בגב העקום" הוה שבע תועבות, כל עול וכל מרמה?

— אמי! — ענתה נחמה ברום נשברת, אחרי הבינה את דברי אמה אשר היו בראשונה כחודה בעיניה, — למה תקללי את מאיר ורחל והם אינם אשמים מאומה... אנכי לבדי אשמתי.

— ידעתוך, מרשעת, ידעתוך! — התמרמרה גרונה בקצפה — תמיד הנך נכונה לגזל כל אשמה מעל כל בני האדם ולשטמה בראשך. אין זאת כי לא יקר כבודך בעיניך וגם אם ירוקו בפניך ואמרת: דלף המטר הוא. לא! אנכי מאמינה בדברך כאשר אני מאמינה בדברי מאיר הבוגד והצבוע!.. אנכי אלך ושברתי את הלונותי.

— מה תאמרי, אמי? הבוה תאמרי להרים את כבודי וכבודך? הלא בוה עוד תעטי בוז וחרפה עלינו בעיני כל יושבי העיר! אדרבה, אם לב שאול סר מאחרי, עלינו להראות לעיני כל, כי לא נשום לבנו אליו, וכי איננו מבקשים קרבתו, ומה גם כי עוד לא נודע בעיר אשר היו איזו דברים ביני ובין שאול, ולמה נבוא אנחנו בעצמנו להביא קלון לביתנו? חלילה, חלילה, אמי! חזקי ואמצי לכך ולא תגלי לאיש מאומה על אדות הדבר הזה.

— קה! מה אמללה אני! — התייחפה גרונה — הנדודי לי, מרשעת" כמה הרחקת את לב שאול מאחריך? הקטן הוא בעיניך לפי גדל עשרך? או אולי מצאת לך חתן אחר טוב ועשיר משאול?

— אינני חפצה להנשא לאיש כלל. — שקר בסוף! מאיר ואשתו הפזו את הקשר. אותי לא הונג...

— אם תדברי עמי עוד על דבר השדוך הזה, אלכה מעמך אל כל אשר ישאני הרוח.

האכל המעט אשר הביאה אל קרבה היאה . הנשים השכנות אשר באו לבקרה לענו למחלתה , כאמרן כי דרך ההרות לה , אבל הוריה לא נחו מדבריהן ובפחד ויראה ראו כי מחלת בתם מתגברת מיום ליום .

עברו שבועות אחדים ושפרה לא עצרה עוד כח לקום ממטתה .

מאיר ורחל לא נתנו דמי לאלהים : ארון הקדש אשר בבית המדרש לחברה תהלים היה תמיד פתוח , וממנו נשמע קול זעקת רחל ואנקת מאיר , והרופאים חדשים לבקרים באו לבקר את החולה , ויתנו לה סמים מסמים שונים ומחלתה מאנה הרפא .

בחדש איר ביום השבת בבקר לא הלך מאיר לבהמ"ד להתפלל , אך התפונן להתפלל עם הצבור בביתו , כי ביתו נזכה בית המדרש , אשר לחברת תהלים , וקול החזן הגיע לאזניו מלה במלה , ואת אשתו וחתנו שלה לבהמ"ד להפיג מעט את צערם . על יד החולה ישבה דודתו הוקנה .

שפרה שכבה כשליד על מטתה , אך בינתה היתה שלמה , היא בקשה מאת אביה להקרא לה „קדושה“ ותוא עשה את חפצה , אך במרם עוד כלתה ה„קדושה“ קמו עיניה ותעסק שפתיה ונשמתה נפסקה .

מאיר ראה ויבן כי בתו מתה , ויעוכנה על יד דודתו הוקנה והוא יצא אל החרד השני לגמר תפלתו .

בשוב רחל ושאלו מבית התפלה אך הספיקו לברך את מאיר בברכה „שבת טובה“ מהרו לחרד החולה .

— שבו פה ! — קרא מאיר בקול רועד , אבל כדברים ברורים .

— אויה ! היא מתה ! — קראה רחל בקול זעקת שבר אשר בא כחץ אל אזני היוצאים מבית המדרש ויעמדו ברחוב . גם שאלו נתן קולו בבכי .

— רחל ! — אמר מאיר בקול נגיד ומצוה — אל תשכחי כי שבת היום ואסור לבכות בשבת ולהתאבל . הסירו , אשתי , כל תוגה ושימי לחם וקדשנו את יום השבת כאשר צוינו .

— מה לי מועד ומה לי שבת ? — קראה האם האמללה — אחרי אשר שפרה איננה .

— רחל , רחל ! — קרא מאיר בקול רך ויתאמץ מאד לבלי תת לדמעותיו לשפף החוצה

כמו או , ומרוע אך בבתי עינה צרה ? — כה הרבה מאיר לחשוב ולא מצא פתרון .

עברו ירחים אחדים אחר התחונה והנה פתאם נודע הרבר למאיר , כי מצא את הסכתב אשר כתבה נחמה לשאול ויקראתו בשום לב פעם ושתיים .

בראשונה היו הדברים למורת רוחו , בראותו כי בחור ובתולה מכני ישראל דברו דברי אהבה , אך כרגע זכר דברי החכמים זכרונם לכרכה : „אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו“ ; הוא זכר כי לא כל בני האדם יכולים להיות נזירים ופרושים בימי הנער , בעת שהרם רותה , וגם בדורות הראשונים לא היו דברי אהבה לגנאי אם לא פרצו את חק הצניעות .

או לקח את הסכתב ההוא ויקראתו פעם שלישית , ואז נרמה לו כי מוצא חרשות ונצורות במכתב ההוא אשר לא ראה אותן בראשונה , וכי מלבד שלא נכון לקנוף על כותבתו , כי אם להללה ולפארה על גדל נפשה ...

ומהיום ההוא בכל פעם אשר פגש מאיר את נחמה ברחוב שאל לשלומה כרגש ופניו נהרו ומעיניו נשקפה אהבת-אב .

— התזכרי , נחמה , עת עוד קטנה היית — אמר אליה מאיר בשחוק — או על ברכי וישבת , נשקתיך בלי בושא וכלימה ככל אות נפשי . כעפור נחמדה היית בעיני תמיד , אך עתה לבשת גאות , לגדולה היית ולא תחפצי לדבר עמי .

ונחמה שמעה את דבריו ותתסלא על שפך שיחו , ותשב לו דברים מקוטעים כשפה רפה ?

— לו ידעתי מראש — אמר מאיר אל לבו — כי ברית אהבה בין נחמה ושאול , כי עתה לא לקחתי את שאול לחתן לבתי , גם השתדלתי ככל כחי כי ישא את נחמה . אך למה אומר כדברים האלה ? הלא כן נגזרה גזרה קודם יצירתו כי תהיה לו שפרה לאשה , וגזרת המקום אין להשיב . אולם עתה עלי לבקש חתן טוב לנחמה , למען ייטב לה .

אפס ביד האדם לבנות מהר ברמיזו , אבל לא להוציא מחשבתו לפעולה . דאגות אחרות באו למאיר ולא נתנו לו לחשב אדות נחמה . בתו אשר היתה חלשה מעודה הלכה ודלה אחרי תחונתה : פניה נהפכו ליוקן ועיניה שפלו בחוריהן ותמיד התאוננה על מכאוביה .

חיי העולם הבא לנו ולשפרה בהנו. הפץ אנכי

כי תנשא נחמה לשאול וזהו כסף הנדוניא להם.

— מי יתן ואמותה קורם שישא שאול אשה
אחרת תחת בתי, ולא תראינה עיני איך הוא
מתעלם עמה בעוד אשר בתי שוכבת בקבר.

— רב לנו, רחל, לחשב מה טוב ומה

רע לנו. כי מה אנו ומה חיינו? — הלא אנחנו

כבר זקנו ועוד לא יארכו ימינו עלי חלד, ואם
בחי ער נחפזה נחדל מראג לעצמנו ונשים לבנו
אך לטובת רענו, להושיעוהו בצר לו כפי כחנו,
ולשמוח בטוב אשר אנחנו עושים כמצות תורתנו
הקדושה, כי אך זה הוא כל האדם.

בערב ההוא בא מאיר אל בית גרונה

העגונה. נחמה ישבה ותתפר וגרונה ארזה
אנפלאות. שתיהן התפלאו מאד בראותן את
מאיר בא.

— ערב טוב לכן! — אמר מאיר בפנים

כסומים — הגני חפץ לעת זקנתי להתעסק
בשרכנות, ואמרתו אנסה אליכן דבר, כי
מצאתי לדעתי שדוך טוב והגון לנחמה.

— שבה נא, ר' מאיר — אמרה גרונה —

לא פה... הספסל מתנועע, הא לך כסא.
מאיר ישב.

— עתה השמיענו ונרעה—הוסיפה גרונה—

אולם למה אכחד ממך: כל שדוך אשר יציעו

לפניה לא ימצא הן בעיניה, מוכן מאליו כי בכל

שדוך אפשר למצוא מגרעת, אבל הלא גם

אנחנו איננו כלילי המעלות, כי העיקר חסר

לנו — כסף ובגדים, זה לא כבר באו לדבר על

לבה כי תקח את האלמן ורחמיאל הטוחן גרוסין

אשר אך ישני בנים לו, ולא רצה בשום אופן,

כי אמרה כי יראה היא להתחייב להיות לאם

לבנים זרים, פן לא תוכל לקיים את דבריה.

הישמע בדבר הזה? זה צחוק מכאיב לב! אנחנו

כבר אבדנו כחותנו בעמלנו, ועתה היינו וכולים

לראות חיים של שלום והיא ממאנת!

— אבל האיש אשר באתי אנכי לדבר בו—

אמר מאיר בהביטו בדגש חמלה וכבוד אל נחמה

אשר ישבה כפופה על עבודתה — הוא איש

צעיר לימים שגתאלמן ולו אין עוד בן או בת

ויש לו תנות אשר יוכל להתפרנס ממנה, ובכל

זאת לא יבקש כסף.

— מי הוא זה? — שאלה גרונה כחפזה

בתך לא מתה לנצח ואנחנו לא לעולם נחיה

בעולם הזה. אם נשמר את יום השבת אז בבוא

לנו יום המנוחה הנצחית נתראה את בתנו

ונתעלם עמה ולא נפרד ממנה לנצח, ואם לא

נשמר את יום השבת לא נראה את בתנו לעד,

כי היא תשכן במרומים ואנחנו בשאול מטה.

התאפקי, רחל, חוקי את לבך ואל התטאי

לאלהים.

שמעה רחל את דברי אישה ותתאפק.

גם ערכה את השלחן, מעיניה נזלו דמעות

ותרדנה על הכבר הצלוי ועל הצנן המרוסס,

ויך לא שבתה מהביא את כל המטעמים על

השלחן; מאיר קדש על יוץצמוקים כררכו תמיד,

ואחרי יושב אל השלחן ויטעם מכל המטעמים

ויכריח את אשתו וחתנו כי יטעמו גם הם לכבוד

השבת, ואחר זמר מאיר ומירות בפנים צוהלים

ובנגון משמח לב.

כל היום לא נשמע קול בכי בבית. אך

מעיני רחל לפעמים נגרו דמעות למרות רצונה

והתאנק לה, גם שאול לא יוכל לעצור בעד

דמעותיו ואנחותיו, ואך מאיר לבדו שר כל היום

שירות ותשבחות מבלי הרף ולא הפליא בין שבת

וזאת לשבת אחרת, אך בזה, כי לא שכב לילה

אחר סעודת הצהרים: הוא ידע מראש כי השנה

תברח מפניו ביום הזה ולשווא ישכב על מטתו,

ואולי עוד תעלינה מחשבות תוגה על לבבו.

— התשמע, התשמע איך הוא מוזר? —

אמר אחד לחברו מקהל הנאספים ברחוב על יד

בית מאיר לישמע האסון אשר קרהו.

— אמנם, „נשמה יתרה“ באיש הזה ולא כל

אדם זוכה לה. . . .

* * *

עברו שלשים ימי האבל.

— הידעת, רחל, את אשר אני אומר

לעשות בכסף הנדוניא הנשאר מבתנו? — אמר

מאיר לאשתו.

— השלך אותו היאורה, אחת היא לי —

אמרה רחל ביאוש, — כתי איננה וכסף למה לי?

— אשיא בו יתומה עניה.

— הלא אמרתו כי אחת היא לי.

— אל תאמרי, רחל, אחת היא לי: מצוה

גדולה היא להשיא נערה עניה ובוכותה נקבה

כי אנכי זה כבר כבתי אהבתיך. ישרה ואת
(להבדיל בין המתים והחיים) כתאומות חרותות
הייתן בלבבתי תמיד.
בעינים וזלגות דמעה יצא מאיר מהבית.

מעוזבון המציר'ר מאנע.

I.

לפנות ערב.

בין סגני עקים קו שש'ש זרם,
מקצו ים אלו אורו שולה,
עוד רגע — נגדה יקפה לאקיש;
לבי לקראתי התעורר מתנונה,
תקיץ לתתה פרם ירד דומה,
פרם קבה כשביבי שש'ש!
אט אט קרני אור נאספו בעקש.
צללי ערבים, עטו רום גם שש'ש,
עוד רגע — יפרוש סלילה צלמנת,
לבי עוד ידפוק, עוד יסב בו דמי,
אך צללי שמת יתשיבו עולמי,
עוד רגע — קליל תאכלנו עצבתי

אכ, תרמז, ספריוני.

II.

עצב אנכי.

1.

עצב אנכי, עצמי אט יאכלני,
יטין לם סני, סני לי קרו,
עצב אנכי, עצמי לא ירפני,
קדיר אור שש'שי, סני לי תקרו.

2.

עצב אנכי וקלוימי לסין
וקלבי קנת וקדמי קר קר,

וגם נחמה הרימה את ראשה וחבט אל מאיר
בעינים בוחנות.

— שאול בן ירוחם. אנכי עתיד לתת לו
כל ה"גדן" שנשאר אחר בתי אם יקח את נחמה
לאשה.

— מה רב חסדך! — קראה גרונה — האמנם
אמת תדבר? האמנם לא תשחק לעניותנו?

— חלילה לי מעשות עול כזה! — קרא
מאיר — ומדוע יגדל כה הרבר בעיניך? הן עתה
אך שנים נשארנו, אני ו"קנתי", ודרוש לנו אך
מעט כסף, ואותו נמצא תמיד בעזרת ה', ומדוע
לא אעשה נחת רוח לנשמת בתי, להשיא
כנדוניתה את נחמה רעותה, ובפרט כי הכסף
נועד לשאול, ומאד רע בעיני להוציאו מידו.
עתה הלא תביני כי אין כזה כל גדולות ונפלאות
כי אם דבר פשוט בתכלית הפשטות.

— מה אדבר אחרי ראותי את נדבת לבך —
אמרה גרונה.

נחמה הורידה את ראשה ותשב לעבורתה,
— ומה תחי תשובתך? — פנה מאיר אל
נחמה.

— לא! — ענתה נחמה בקול נמוך.
— "לא" את אומרת? רצונת! — קראה
גרונה כנואשת.

— נחמת! — פנה מאיר אל הנערה —
אנכי קראהי את מכתבך אליו... מדוע זה
תרחיקוהו מעליך עתה?

— יען כי לבי כבר רחק מעליו.
— ומדוע? היען כי לקח לו אשה אחרת?
היה לו לשבת רוק כל ימיו? אבל כן לא יעשה
בישראל; כל גבר ירא ה' מחויב לישא אשה.

— אנכי אינני מאשימתו — ענתה נחמה —
יכול להיות כי חוטאת ופושעת אנכי, אבל מה
אעשה ולבי הסכל לא יתנני להנשא עתה לאיש
הזה. הרגשות המתעוררים בקרבי לזכרו לא יתארו

כדברים... אמנם, ר' מאיר, רואה אנכי כי איש
שוב אתה — הוסיפה נחמה בקול החנונים —

אבל לא תוכל לתכן לב האיש, והדל נא אפוא
מדבר אלי בדור הזה...
קולה נפסק, דמעות עיניה שטפו על לחייה.

— סלחי לי, נחמה — אמר מאיר ברגש —
אמרת לשמתך והנה העצבתיך. אולם ה' אלהי
הרוחות לכל בשר הוא ידע לשמתך יותר מוכני
ולתת לך אחרית ותקוה טובה. קוי לו והוא
ושיעך. אך זאת אבקשך: השביני נא כאב,

הננו מבינים בזה תורה להמשיך להכביר סר שמואל ציוני
אשר מסר לירינו את השירים האלה, לתתם בלוחנו. המו"ל

איפה את, איפה את, ארץ מולדת!
 עד אן תרסק מני צפיה נודדת?
 לו בגמי יונה לי אעוף אשוקה
 אל בית הורתי, אל ארץ אהובתי
 שם עץ תקומי פקסר פונם,
 שישני ופרסי שם יתנו בים;
 שם אחי נודדו תתננה עיני,
 שם יחיו ממי צת בא יום אדני...
 וישפת אבומי שם מרגון לבתי. —
 איפה את, איפה את ארץ סמדתי?
 דוקם אנני, על פני עננה,
 איפה אנום וקום אשירי אנה?
 את רוחי תתעטף, נפשי תשום,
 אנו אשמע קול עונה בהמות הרום:

„בקקום אנה
 שם שם אשנה!!“

IV.

הישנה החדשה והתקוה.

(שתי בנות השמים)

לראשית שנת תרמ"ג.
 נערך לרעו האברך המשכיל הנכבד מר
 ש. ציוני.

1.

השנה החדשה
 מקמי נצפנה,
 בתהום הגדר נדרה;
 השנה החדשה
 אלנו נקשה
 ולשלוט תשיט את נדה.

2.

העציר געשך
 מעין קל רואיך
 פניה מני נקשרו;

אך עוד מי אני! הן ארניש בי מסין,
 כי סין בי עמוק וקבל חושי שפרי!

3.

עוד מי דגני כי ארניש לרננים
 איך עוד נגשומי וקערו, ורמתי,
 איך לבי כי וקבע לקרעים
 איך וקרי תיתי אט אט וקענו.

4.

עצב אנכי וקדר אשכנה
 אין אף ובע אף שמה ושאנה,
 אאר תוקום, אאר תבל ושאנה,
 וינתם אחר לי עמק דימיה.

אב, תרמ"ג, פ"ב.

III.

הנודד.

(Schmidt von Lübeck).

העמק השנית

מראש תגבנה פצפור נודתי,
 שם בית הורתי, שם ארץ מולדתי;
 מה רוח מקפזן רעיש חנער,
 מה גלי הים ורתים הפער;
 מה אמע קדר, על פני עננה,
 וקאנסת לב אשאל: שדי, עד אנה?
 מה לבי בקפור לא וחוש חם שקמי,
 ולקדר עיני אף חשך וקאמי;
 מה פרחי חן לא עוד רוחי וצהילו,
 מה שרון גם בקמל אחי ולילו;
 מה קרחו ופי לא ראו במזקה,
 מה סלמלי גער בסו בשוקה;
 אך קול, אך תחו לי מתחומות רע,
 כי אין גם אחר מכאובי יובע;
 מה מוקר, נקרי אני בין הסמים,
 וקמו נלמוד אקניה מסת שמים!

וארא בת יפי
 אין מום בה, אין דפי,
 בלבה במוזש שפיה...

8.

אם שנה חדשה אליך נקרכת,
 וקמעתה בעצמך כסו פניה,
 לימיה התקנה תמיד נצבת,
 כנה מול ספר שם בערופיה,
 ובעת "התקנה" קול זמרה משמיע.
 השנה נגדה בימי הוד תופיע!

V.

האח, הנה האביב
 מתמד לב נצון;
 ובעת אביב מסבוב
 שלג בר עוד אני!

האח, על הר נגע
 שפוך אור וזקנה!
 נתחי בתיה הסבוע,
 ענדה זו תפארה.

האח הנה כל המש,
 עוב סגני ארץ,
 ובעם קרני שמש
 יתח, יפרץ קרץ.
 אצא נא לשוח,
 עתה צר משפתי;
 שם תפשי אשאף רוח,
 אבע כי סי אני!

עזיבי נא, מתלחי!
 סורה, צל ליל אמש!
 תחזי נא, לבתי,
 עיני לקראת שמש!

האשר ושכחות
 אז נזון באנחות
 תביא במוזש יוצרו?

3.

אך מי זאת נשקפה
 עניה גם יפה
 לימיה אם את עוצרת?
 ובשובה נחת
 לי אהבה שולחת,
 ובקנה נפשי צודרת?

4.

היא בת השמים
 תאנה לעינים,
 התקנה נשמת כל רוח;
 ובשנות התלך
 אל זמן גם ולך
 מתקנה אור צח ורוח.

5.

ובעת תפצה רנה
 על כנור בנגינה
 כל איש כחומות יאספו;
 וקרובי שמים
 ככחולת סתנים
 מפעל לה אז ירקפו.

6.

אזני אך האזינה
 קול ואת העדינה
 ובי חיש נפשי הימנה;
 אזרועי תבכו,
 שפתמי נשקו
 שפתי ואת בת הטהרנית.

7.

ואחוקה השנה
 לי ודה זקנה,
 נתגל אז נגדי פניה!

"שלל אלפי צבעים שונים" — ואשר כה נטוע בו, לתת את בעליו לחן בעיני אלהים ואדם". מן השמים נתן העט לאיש המורם ההוא ובו עשה את נפלאותיו; ובהשתפך המלים מתחת לעט ההוא, או היו לשירים ולחרוזים על פני הגליון אשר כמוהם לא ראתה עוד עין ולא שמעה עוד און מיום הרל חוון מפי הנביאים. אז שמעה כל און את השירים הערבים, אז שמעו הכוכבים בלילה ופרחי השרה יומם, אז שמעו הרים ועמקים, גבעות ובקעות וכל היקום אשר מסביב, וימחאו כף ויצהלו וירגו מרוב שמחה, ואז בא השמש ואחריו הירח ואחריו אחד עשר הכוכבים הגדולים עם הקטנים להשתחוות לאדוניהם המשורר, אז באו אנשים מארבע כנפות הארץ ויגידו לו יום יום כי הוא ראש משוררי דורנו ואבי כל הופש כנור ועגב — והמשורר שמע וישחק בשפתי חן, ויבו להם בלבו הגדול, וידום. השומעים אתם?

והמשורר איש טוב לב מאד, הנון ורחום וסכלן, אשר ישא עם כל איש ולא יכלא חסרו מכל אדם הרוש אליו מקרוב ומרחוק — אם כי יבו להם בלבו הגדול ואם כי ידע היטב כי מתניהם דקות לא רק מטטנו כי אם גם מביצת הזכה, וכי גם אם תקטן קטנו אלף פעמים ככה, גם אז עוד תגדל שבעתים מתתני הנבורים האלה. והיה כל איש הבא אליו, אליו ידבר המשורר רכות וקבד אותו בשפתיו; ויש אשר יפצר בו אחד מן העדה המחכמה והחביבה ההיא, והמשורר לא ימצא און להגיד לו את אשר הו' הושב עליו באמת, ורק דברים טובים ונחומים דבר אליו ואמר לו: חייך, כי משורר גדול אתה! מרת חסידות הבאה מרפיון לב (לע ס סינג יקרא לה: "פֶּרְמֵמֵע שוואכהייט") היתה לו למשוררנו הגדול להגיד לכל ברתו ולכל פלתי כי חברו הוא בהיכל השירה או כי שכנו הוא בחצרות אלהים; ולא עוד אלא שלא נבצרה ממנו להגיד לכל טוביה וכל ויגודו כי אחרי מותו ינחיל אותו את עטו אחריו. ממילא מובן כי הטפש יאמין והחכם יחדל. ויען כי בנוהג שבעולם הטפשים מרבים מן החכמים, לכן לא יפלא כלל כי מקרה היה וישלשה, חכמים" כאחד האמינו באמונה שלמה כי באיוה זמן מן הזמנים תבוא להם ירושה בהיכל הדעת. כן עברו ימים, כן עברו שנים והמשורר הגדול מת פתאם. — השומעים אתם היטב?

VI.

זכרון ליום ג', ד' הוהמ"פ תרמ"ה.

1.

שָׁאן עֲלֵימִי, הָאֵם שְׁרָתִי,
עוֹד לֹא בָא הָאָבִיב,
עוֹד תַּחֲנָנֶה, עוֹד תִּסְעָרָה
רוּחֹת סָבִיב סָבִיב!

2.

עוֹד מִמְרִים תָּבֵא קָרָה,
סוּפָה-מֵן הַתָּרָר,
עוֹד גַּם שְׁלֵג יִלְבֵּן אֶרֶץ,
נִשְׁמֵד חַיִּשׁ כָּל הַתָּרָר!

3.

קַה נִזְאֵלָה, קָמֵשׁ תְּלֵשׁ,
קַה גַּם אַתְּ, הַמְּמִלָּה!
קַה עֲנִתְהֶם מִשְׁבֵּן הַתָּרָר,
סִתָּר סִתָּנוּ סִלְעִי?

4.

עֲקָה קָרָה וְזָר שְׁמֵשׁ,
עָבִים עַל רַקִּיעִי;
שׁוּבוּ סִמַח בַּעֲבַה אֶרֶץ,
עַד אָבִיב יוֹסִיעִי!

5.

גַּם אָנֹכִי אֲשִׁיב בְּקֶרֶה,
לֹא אֲצַא לְשִׁיתִי;
עַד יוֹם אִזְרָה, אָנָּה, אֵלֵי!
אֲסִין בִּי הַרְוִם!

הַמְשׁוֹרָר וְיִשְׁלֶשֶׁת הָעַמִּים .

(הנמשל למשל "שלוש הטבעות" של לע ס סינג בספרו "נתן החכם").

לפני ימים לא כבירים עוד, ואיש היה בארץ הצפון בקריה מלך רב, ולו עט אשר אין כמוהו בכל הארץ. עט זהב הוא אשר לו

והחכמים אשר נסכים התגררו בצפניניהם

בנבחתם.

אך אז קם המבקר היושב בראש, והוא איש חכם לב אשר לו עין רואה ואזן שומעת לדעת להבדיל בין קולות לקולות ולהכיר את הקול אשר לו ויקרא באמת קול שיר, והאיש הזה קם על רגליו בפתע פתאם ויקרא: עמדו נא! האם לא אמרתם כי כח היה נטוע בקרב העט לתת את בעליו לחן ולחסד בעיני אלהים ואדם? הלא זה המפתח האחד לפתוח בו את החידה הסגורה לפנינו! איה אפוא חככם ואיה חסדכם? נראה נא עט מי מכם יעצור כח לקחת את לב הקורא! נראה נא שיר מי מכם יעצור כח להרעיש את לב השומע! נראה נא ספר מי מכם יעצור כח להטות את לב כל אדם כפלגי מים! או אז נדע מי הוא בעל הכשרונות באמת ומי הוא הורש הנאמן אשר אותו הנחיל המשוור הגדול את עטו הזהב. הנה אתם מחשים כלכם? הנה אתם נעבים היום כלכם פה כנציבו שיש? הכלכם אפוא אין בכם הכח המיוחד ההוא? כי עתה הבושו והכלמו! רגזו ואל תחטאו ודמו! עטכם עט שקר הוא אשר עשיתם לכם בעצם ידיכם ואיננו עט הזהב אשר מן השמים ינתן. כפי הנראה נקבר העט ההוא עם המשורר ביום הקברו בקברות אבותיו, ואתם תרבות אנשים שקרנים, רק לשקר עשיתם עט ובאתם אלינו להתהלל באונינו כי הוא העט הנפלא ההוא. למה לא תוכלו להראות אתנו את נפלאותיו ואת עוזו כחו למען תאמינו?

השומעים אתם היטב? — עט הזהב נקבר עם המשורר ביום הקברו בקברות אבותיו, וכל עוד אשר לא יבוא איש אשר כח אלהים בקברו להרגין את הלכבות עד כי הכוכבים כלילה ופרחי השדה יומם והרים ועמקים וגבעות ובקעות וכל היקום מסביב ימחאו לו כפים — כל עוד אשר לא יהיה כדבר הזה, ידע נדע כי רק עט שקר נחלו להם, ה"ורשי"ם" וכי אין עוד איש אשר יוכל לעלות ולרשת את המקום הריק.

ד. פרישמאן.

את אשר עוד לי לספר הלא יבין כל איש מאלו. כמעט סגר האדם הגדול את עיניו ושליטה אנשים באו כאחד לרשת את הנחלה, את עט הזהב, אשר השאיר המשורר אחריו. האחד בא מאמרוקא ויצא אל רחוב העיר ופריש את השמלה אשר רקם עליה בפירוש ובאותיות מאורות עינים: "הא לך עמי, עלה רש מקומו!" השני בא גם הוא מארץ רחוקה ויוכיח כי כל כתבי המשורר המת, וגם ספרהצואה אשר כתב, כלם מסורים ונתונים לו והם מונחים תחת ידו, וממילא מובן כי עם שאר הירקות ועם יתר המטלטלים קנה גם את העט, ואין כל חשש ספק בדבר כי הוא הורש האחד; והשלישי — כפי הנראה, השלישי הזה היה נוהר מעט יותר מן הראשונים ועל כן לא הלל את כבודו כבהרסיא ולא ירד עוד אל זקני השער ולא הביא עוד אוהה שטר או איזו צואה — ורק כל העם מקצה ידע כי הוא הוא אשר נמצאים תחת ידו מכתבים למאות הכתובים אלו ביד המשורר, אשר בהם יגיד לו מאה פעמים ואתת כי הוא "האחד" אשר הבין הגוגו, ולא עוד אלא שכל יתר האנשים הם סבלים וטפשים המתאמרים להיות משוררים וסופרים גדולים ואינם יודעים אפילו להבדיל בין קוצו של יוד ובין קורה של בית הבר. ותחי המריבה גדולה והוקה מאד, ויעלו הקולות עד לב השמים ותבקע הארץ גם בכה וגם בכה. וכל העם אשר מסביב אינם יודעים מי מן השלשה הורש הנאמן. — הלא שומעים אתם היטב?

אז באו לפני המבקרים.

אך המבקרים ענו אותם: אדוני הנכבדים! משוררים גדולים! סופרים נפלאים! טפשים אנחנו ככל המון העם אשר מסביב ואין גם אנחנו יודעים להבדיל בין טוב לרע, בין קוצו של יוד ובין קורה של בית הבר, ועל כן אין עצת אחרת בלתי אם להקים את המשורר מקברו ולשאל את סו' להגיד לנו מי מכם הוא איש בעל כשרונות באמת ולמי מכם נתן את עטו...

הזמן ביהומו להעם .

חיי העם היו הם כחיי האדם הפרטי, וכמו שבארם פרטי יש תקופות שונות: תקופת הצמיחה, תקופת העמידה, תקופת הוּקְנָה והחלישות ואחריה המיתה, כן צריך גם העם לעבור בימיו מציאותו את כל התקופות האלה עד שימות — הכלל הזה אינו מן הלאומים שנתבררו במופת, ועוד יש מקום לטעון עליו ולומר שהוא ברזאט מעוקרו. יש מקום לחלוק ולומר, שהמורד את חיי העם וחיי האדם במדה אחת, הרי הוא כמורד את היום במדת ההין ואת המקום—במדת המשקל, כי עם ואדם הם דברים שונים לגמרי. האדם הוא יצור הטבע, חיוני — חיי הטבע, וכל היותו וקיומו אינם אלא על פי חקי הטבע; והעם הוא יצור ההיסטוריא, ועל כן גם חיוני חיי ההיסטוריא, וכל מציאותו וקיומו גם הם על פי חקי ההיסטוריא, ואין שום אפשרות לרמות ופן יצור ההיסטוריא וכחותיהם לזמן יצורו הטבע וכחותיהם. על כן יוכל עם שלא להזקין, כמו שלא הזקין עד עתה עם הסינים, וכמו שלא נחלשו עמי אירופא ההיום על ידי רוב ימים שלהם, כחות האדם הנותנים לו חיים הם הרם ושאר דברים שהטבע בו הטבע, אשר לפי רבות הימים הפרס הולך וחלש עד שהוא מוקין ומת. כחות העם הם רתו, שפתו, רוחו הפנימי, ספרותו וארצו, והכחות האלה יכולים להתקיים אלפי שנים בלי חלישות. על כן לא ראינו מעולם שימות עם מעצמו, בלי סבה חזקה חיצונית, שצריך לקרוא אותה "מיתה" מישוגה", בשעה שהרבה בני אדם מתים מעצמם, בלי סבה מחוץ, רק מאפיסת הכחות. כל שמתו עד עתה לא מתו מעצמם, רק נהרגו, כלומר: נפגשו עם עמים יותר חזקים מהם בהומרו ורוח ובלעז אותם, חיינו; נטלו מהם את הכחות הלאומיות שזכרתי שהצטיינו בהם והטילו עליהם תמונות אחרות שהיו מסוגלות להבולעים. לפיכך אין זמן קבוע לחיי עם, וכל עור שלא יושלו ממנו בחזקה הכחות שזכרתי היו חיי; נטלו כלם ולא נשאר מהם כלום — הרי הוא מת ונבלע

ופר מפורסם אחד בספרו שהוציא לאור בימים האלה שם בפי אחד גבוריו כדברים האלה: "זה כל ספר תולדות ישראל — מתחלתו ועד סופו אינו אלא ספור נגעים ופגעים שאירעו לבני ישראל כדורות הראשונים, רק בשביל שהיו קודם זמנם, ושמתרשים ובאים עליהם גם כדורות האחרונים, בשביל שכל עצמותם וקיומם, כדעת שוטניהם, הם לאחר זמנם, ופוק חיו כמה שיטים איכא אצלנו שמבקשים לחזור ימי נעורתם, להשיב גלגל הזמן אחורנית ולהעמיד על מכוננו דבר זו שכבר עבר זמנו".

הדברים האלה, שאפשר שמחברם לא כתבם אלא כדברי חרודים ודרשה גאה, מכל מקום על ידי שרית פילוסופיא נורף מהם יכולים להקבע בלב אחרים כשיטה פילוסופית בתולדות בני ישראל, ובלי לקחת רשיון מיוחד מאת המחבר יקבעו הלכה: א) שכל עצמותם ומציאותם של בני ישראל בזמן הזה אינו אלא דבר שנפסל מחוץ לזמנו, המכונה "אנאכרונזים"; ב) שהשתדלות טובי העם לבנות את חרבות ארץ אבותיהם (שבוען זה נכשל גם גבור הספור ועליו הוא "מתודה" כדברתי אלה) הרי היא כהשתדלות הזקן להשיב את גלגל הזמן אחורנית ולהחזיר את ימי נעוריו, וזמן המשפטים האלה יוכלו להוציא החלטה: א) שמציאות בני ישראל בעצם היא דבר שאין לו מקום בזמן הזה, ובכן...; ב) שכל ענין הישוב הוא דמיון של הכל, וכמו שלא יוכל הזקן להשיב לו את ימי נעוריו, כן לא יוכל העם, להשיב את גלגל זמנו אחורנית להיות כפי שהיה בימים שעברו.

לפיכך אני מוצא לנתחן לברר, עד כמה דברי חרודים כאלה וכולים להיות מקובלים על הדעת כשיטה פילוסופית.

הכלל היסודי שהניחו איזה חוקרים, כי

בימי אנטיובוס עציפאנוס ונתחדשו שנית בימי קונסטאנטין הגדול, ומאז ועד עתה לא חדלו, ורוח אחד וסבה אחת להן. לפי השיטה הזו עלינו לומר, כי בימי אנטיובוס היו עוד בני ישראל לפני זמנם ובימי קונסטאנטין כבר היו לאחר זמנם, אם כן אימתו היה זמנם? בזמן קצר בחמש מאות שנה שעבר בין זה לזה היו בני ישראל בראשיתו לפני זמנם ובאחריתו — לאחר זמנם, ומתי היו איפוא בזמנם? האם ראינו בהיסטוריא עמים כלתי פראים שהיה זמנם קצר כל כך? שמה תאמר: בני ישראל פראים היו — הלא מלכד שמוציאות כתבי הקדש מכחשת לגמרי הנחה כזו — הנה אם כן לא היו יבוליים להיות מעולם קודם זמנם.

בכלל, המלות "קודם זמן ולאחר זמן" טובים רק לרברו חרודים ולא לשיטה מושכלת, לא לבר האומר שאיזה עם היה או היה מחוץ לזמנו הרי הוא טועה, אבל גם כנוגע לאדם, שזמנו קצוב, הנה כל האומר: אדם פלוני בא לעולם קודם זמנו הרי הוא טועה. הואיל ובא לעולם הרי הגיע זמנו; הואיל וישנו עוד בעולם הרי לא עבר עוד זמנו. אם אומרים אנו שאידעע פלונית באה קודם זמנה גם אז אין הדברים כששטם, אבל הכוונה שאין הדור מוכשר לה. אבל העם והאידעע אינם רבדים תלולים זה בזה בהכרח, שהרי רואים אנו עמים שאין להם יחס מיוחד עם איזה אידעע מצוינת ואף על פי כן הם חיים. שמה תאמר כי עוד האידעע טמונה בקרבם ועתידה היא עוד להתגלות, — אם כן אין לה עם שהיא לאהר זמנו, כי מי יודע מה ילד יום ואולי עוד יביא העם ההוא אידעע חשובה. אם ואמר איש להטעים את השיטה הזו בסגנון כזה: מוטב עם קשור בהכרח עם תמונות ידועות המיוחדות לו, שבלתם אינו עם כי אם קבוץ בני אדם פתם, והתמונות המקיימות את עיניו אין להן עוד מקום בזמן הזה, ובחפסל צורתן נמצא גם העם לאחר זמנו, — עוד תשאר השיטה בלתי צודקת כבתחלה. הנה תמונות העם שונות הן, יש מהן חיצונית ויש מהן, לפעמים, גם פנימית כאלה הנחשבות לאידעע של העם. התמונות החיצוניות תלויות בטעם, ועל פי הכלל הגדול: אין חולקים ברבר תלוי בטעם" אין מקום לומר בתחלת כי תמונה זו אינה נאה והוא לאחר זמנה. התמונות

באיבריו של עם אחר; נטלו מקצתם — הרי הוא חולה שיש לו תקנה. גם עם ישראל, שלא כל כחותיו נטלו ממנו, רק איזה מהם, והשאר נשארו אצלו, ובכחם עלתה בידו לחיות גם במצב כזה זמן רב טאד הגדול מכל תקופות החיים של איזה עמים אחרים — הרי גם הוא עוד יש לו תקנה.

המופת הזה שוכרתי, שהאדם מה לפעמים לא רחוקות מעצמו, מיתה טבעית, על ידי אפיסת הכחות, והעם אינו מת מעצמו, כי אם נהרג על ידי אחרים, מוכיח למדי שאין אפיסת הכחות עצמית לעם, ואם כן אין לפנויו גם זקנה. ומתוך שבאנו לידי מסקנה זו עלינו להחליט גם כן, שאין עם לאחר זמנו, כי מי שאינו מוקין אינו גם בלאחר זמן.

אחרי האמור, שאין זמן לעם, ושיטה "לפני זמנו ואחר זמנו" בעם היא כאותן שאנו אומרים בהן: "מעיקרא דריא מירא הוא", ויכול היותו להשלים בזה את תשובתי. אך רואה אני שלא למותר להתבונן גם על פרטי השיטה המופרכת הזו.

בני ישראל, לפי השיטה הזו, סבלו בדרות הראשונים בשביל שהיו קודם זמנו, ובדרות האחרונים — מפני שהם לאחר זמנם. נתבונן תחלה על הזמנים עצמם. בני ישראל סבלו גם בהיותם על אדמתם, גם בגלותם. כל צרות ישראל בזמן שהיו שרויים על אדמתם עם גלותם על ידי מיטוס, מלכד ענוויהם בימי אנטיובוס עציפאנוס, היו צרות מדיניות פשוטות הבאות על ידי מלחמות וכבישות, בצרות צרפת בזמן מלחמתה האחרונה עם פרסיה וכצרות שהיו להסדריות שהיו כבושות או כבושות גם עתה תחת יד אוסטריא עד זמן חירותם בשנים האחרונות. צרות כאלה הם מעשים בכל יום בעולמנו הזה, ואין להם שום יחס עם איזה עם ידוע, שאינו בענין זה אלא מקרו על פי מקומו. לצרות ישראל בזמנים ההם לא היה שום יחס עם עצמות העם הפנימית או תמונתו החיצונית, רק היה, המקום גורם", ואילו היה עם קטן אחר וישב בארץ שישבו בני ישראל היה גם הוא סובל אותן הצרות, ואולי גם היה מת בהן. ראייה לרבר — שכני בני ישראל הקדמונים: צור, עמון והשאר. הצרות הראשונות שסבלו בני ישראל בעם מסומן בדעתנו התחילו

משירי הנוה.

I.

את מצוקת לִבִּי לִפְנֵיכֶם שָׁפַקְתִּי,
וְהִנְנִיחָה נַפְשִׁי, וְקָאָם לֹא דָבַרְתָּם;
אֲזַי קָרַחְתִּי אֲנָחוּמִי — בְּחַרְוֵים קָשַׁרְתִּי,
וְקָלַל חֲסָדִים לִי תִהְיֶה שְׁרָתְךָ.

II.

לו יָדְעוּ הַשָּׁרִים בְּאָהוּ,
כִּי עָמַק לִבִּי צִינָע;
אֲזַי יִסַּד בְּלִם אֹתִי כְבוֹ,
לְרַפָּא רֹחִי הַבְּנוּעַ.

לו יִמְכְרוּ תְלִילָה יָדְעוּ,
אֲנָחוּמִי כִּהֲרִבּוּ וַיִּגְזְזוּ;
אֲזַי יִסַּד הַתְּאֲסָפוּ וְקָאוּ
בְּנִצְיָמִי וְשָׂרְתְךָ סִפְפָנִי.

לו יָדְעוּ וְאֵת מִכְבְּדֵי אֱלֹהִים,
כִּי תִהְיֶה לְפִי הַיָּגִמִי;
אֲזַי יִרְדּוּ אֵלַי מִגְבוֹת,
לְהִקְבִיא לִי נַפְשִׁי בְּצַרְתִּי.

אֲךָ אִישׁ מִקֵּם לֹא יִשְׁפָּעֵנִי,
מִקְבָּלִים מִבְּאֹזְבֵי וְשָׁלְאוּ,
קָאָסַת, בַּק הִיא תִּבְהַנְנִי,
כִּי לִבִּי יִדְבֵק שָׁפָעוּ.

III.

בְּשִׁמְיִי עֵצָה תִּבְלַת,
הַפְּשִׁת בְּאֲהַבָּה אֵלַי,
אֲזַי תִּקְחֶנִּי בְּשִׁי קְהִילָתְךָ,
אִין תִּהְיֶה יִצְאָה מִשְׁשִׁמְיִי.

הפנימיות של בני ישראל, כמו רעיון האחדות הפשוטה, נתינת היתרון להפנימיות על החיצונית, נחיצות המעשה הדתי בפועל כדי להגביר את האידעע ברוח, וכיוצא בזה, הם דברים תלולים בשיקול הדעת ובמבטם מיותרים, ואם האחד יאמר כך והשני — להפך, אין רשות לאחד מהם לומר לחבירו: "כבר עבר זמנך".

עוד יש מקום לבעל דין לומר, כי ההויה שלא כפי הוסיין היא דבר גדול ונחוצין להיסטוריא. האמיתות הנצחיות אינן תלויות בזמן, ועל כן אם באמת מציאות בני ישראל עתה אינה מסכמת עם רוח הוסיין — הנה יש במציאות זו אידעע חשובה ונעלה מאד, והיא: להודיע לבני האדם, כי לא כל התלוי בזמן ובמאדע הרי הוא אמת.

וכמה חלושה היא הסכה עצמה: "בני ישראל טובלים מפני שהם לאחד זמנם", כאילו כלל הוא בתורת ההיסטוריא, שכל עם שהוא לאחד זמנו צריך לסבול? ואם כלל הוא — למה נבחרו רק בני ישראל להחשב בין עמים כאלה, ולא עמים אחרים, כבני טיבעט וכיוצא בהם? אבל ברור, שלא הטבע ולא ההיסטוריא אין להם עסק עם הפילוסופיא.

בני ישראל הם באמת, "פגול" לעמים רבים, אך הם נתפגלו לא מהוין לזמנם, כי אם מהוין למקומם. מהלך רוחם השונה ממהלך רוח העמים שבתוכם הם יושבים, ושבשכילו הם מצינונים כיניהם, גורם להם כל צרותיהם, שוטניהם אין אומרים להם: "כבר עבר זמנם", אבל הם אומרים: "אזלת לקרתא הלך בנימוכיה, ואם הפנים אתם לשכת בתוכנו — היו כמונו; וכל זמן שלא תעשו כן, הנכם מתוין למקומכם, וזרים אתם לנו!". אם טובי העם משתדלים לתקן את המעוות הזה והושבים מחשבות להשיב את בני עמם למקומם הראשון, לכל יהיו מתוין למקומם, אין בזה כלל מישום "החזרת ימי הנעורים", כי כפי שהובחתי, אין זקנה להם, ובהיות כח העם וזכותו לחיים עתה ככחו וזכותו אז — הנה לא הם המשיבים את הגלגל אחורנית, כי אם מתנגדיהם, האומרים לתקן מצב העם על ידי שנוי רוחו, זה הרוח המחיה אותו מימי עולם.

מישה ליב ליליענבלום.

VI.

דודאי התבלת עיניך השמים,
שׁוֹשֵׁנִי אֲרַגְמֵן עַל זִיג הַלְקָנִים,
תַּבְּצִלוֹת לְגִמְתָּ עַל שְׁמֵי הַיָּבֵשׁ —
כָּאִז בֵּן עֵתָה תִּפְרָקְנָה פְּרוֹם,
בַּךְ לָבָה בְּבֹר רֵבִישׁ, אִין עֵיד בּוֹ לֵם.

VII.

שִׁימֵי לְמִדָּה עַל לְחֵי — וְתַתְּבֹלְלֵנָה
הַדְּמָעוֹת, וְנִסְדַּ תְּבַדְּקָה;
אֵל לְבִי לְדָמְךָ בְּתִקְוָה אֲפֹצִי,
וְנִחְדָּו הַלְקָבוֹת תִּמְדְּקָה.

וְגַת כִּי יִשְׁחַפֵּה זָרֵם הַדְּמָעוֹת
אֵל לְפַת הָאֵשׁ הַנּוֹדָאָה,
וְגַת כִּי וְרַעֲוִי וּמִבְּקוֹךָ בְּתוֹל —
מִקָּאֵב אֲהַבְתִּי אֲגֻנְגָה.

VIII.

בְּיָדֶיךָ: אֵיךָ בַּעֲתֶךָ הַנֶּסֶךָ,
מָאִז לָהּ שָׂרְף שִׁיבִירֵיחֹתָ,
עַת הַלְקָבוֹת גְּפִלְאוֹת בְּתוֹל
בָּל סָרְבוּ לְקַךְ מְדַחוּ מְדוֹסִים?

בְּדַעוֹךָ נִדְעָכוּ הֵן בְּכָר הַלְקָבוֹת,
מְקָה, אֲבֵלָה בְּקָרְבִי לְבַתִּי;
וְנָה סַפְרֵי תִקְוֵן הַנְּהוּ הַאֲרוֹן,
בּוֹ מְבֹר לְגַעַת עֶפֶר אֲהַבְתִּי —

ש. ל. הורוויץ.

ווארשא, תרנ"ד.

אֵת שְׁמֵי עֲיֹךְ — תִּבְלַת
אֲזִכְרֶה בְּאֲשֶׁר אֲנִי שָׁם —
וְנָלוּ מִחֲשָׁבוֹת תִּבְלַת
וְשִׁתְּמָכוּ עַל לְבִי בְּיָם.

IV.

מִדְּמָעוֹת עֲפֹעֵפִי וְיָקָחוּ
כָּל פְּרָחֵי אֲבִיב הַמְּתָדִים,
וְלִמְקוֹת וְיִמְרֵי הַלָּיִל
בַּאֲנָחוֹת לְבַתִּי גוֹלָיוֹם.

וְאִם תִּאֲהַבְתִּי, יוֹגְתִי,
הַפְּרָחִים לָךְ כָּלֵם אֲמַנְהָ,
וְיִמְרֵי הַמְּיֹר בְּלָיִל
כַּבְּעַד לְסִלְוַךְ מְרָנָה.

V.

מִדַּעֲוֶיךָ פָּנֵי שִׁשׁוֹנִים תְּרֹו,
בְּיָדֶיךָ אֵל לִי, תִּפְרָה־פְּתָה?
מִדַּע סַפְרֵיב כִּיבְקַבֵּךְ הַשָּׂא
הַפְּרָחִים גְּאֵלְמוּ דוֹמְתָה?

מִדַּעֲוֶיךָ מְלֵאָה תִּפְתָּה וְנָה
שִׁבְתָּ הַמְּיֹר בְּרָמִים?
מִדַּע עָה רִיחַ פִּסְקָרִים כִּאֲפִי
נִפְצִי כָּל עֲצֵי כִשְׁמִים?

מִדַּע פָּנֵי שְׁמֵשׁ בְּקָרְהָ וְנִפְה
בְּיָמוֹ עֲלֵי מִשְׁמִים?
מִדַּע הַאֲרִץ כַּה שִׁיבָה לְבִשָּׁה,
וְשִׁקְטָה מְעַסֵּק הַרְפָּאִים?

מִדַּע, בְּיָדֶיךָ, בְּקָלְתִּי הַמְּתִידָה,
כִּי לְבִי נִגְנַע, אֲעִנֵּךְ?
בְּיָדֶיךָ, הַמְּתִידָה, מִכָּל לִי הַמְּתִידָה:
מִדַּע עֲבָתִי, מִדַּע?

קָטָן שְׁנַמְל גְּדוּלָה לְעִצְמוֹ.

סקיצה.

מאת דוד פרישמאן.

עוד קטן אחד, הוא אלפונזו הי"ג מלך ספרד, בלאה נשוא עול זרים על צוארו, ויקם בעוד לילה מערשו, ויירד מן הערש על הספסל ומן הספסל עד קרקע הכית, וישמט על הארץ, עד אשר הצלית לקרבה עד מינקחו, ויקם ויגרש את מינקתו מעל פניו, וימסור מודעה כי מהיום והלאה הוא רואה את עצמו לאיש נגמל מחלב, אשר השדים היו לו ככלי אין חפץ בו עוד —

או עלה על לבי ואזכור פתאם עוד קטן אחד.

עוד קטן אחד אני יודע, אשר קם לפתע פתאם ויגרש את אפטרופסיו הממונים עליו ויטול גדולה לעצמו ויהי פתאם לגדול.

כל מה שנמצא בבושה נמצא בים — וכל מה שנמצא בהיכל הקאנאק בבילוגראדו נמצא גם בהיכל „החצר“ אשר בטאלנא. הידעתם את העיר טאלנא? היהבן כי ימצא בכס איש אשר לא שמע, למשל, את שם ר' דוד'ל הטאלנאי? והמעשים מעשים נוראים מאד.

* * *

טאלנא. העיר עיר קטנה מאד במדינת רוסיא במחוז קיוב, והיא מלאה רפש וצחנה ומי מדמנה מן הקרסוליים עד הברכים ומן הברכים עד השוקים ומן השוקים עד החלצים ומן החלצים עד הצוואר. ואולם אנהנו בבואנו שמה לא נרבה לשבת בתוך העיר, כי אם נמהר לצאת עד הפרור אשר מתחין לה, כי שם „החצר“. מדוע קראו למקום הזה „חצר“? האם חפצו לרמוז לנו בזה כי יש בו מעין חצר מלכות, או כי „חצר“ הוא כחצרות האצילים הידועים? הדבר הזה צריך עיון. ואולם אחת נדע וזמננה לא נסור: כבוד מלכים ותפארת מושלים והדר רוזנים ונסיכים

הלועים קוראים לדבר כזה „Coup d'état“, שטאאטסטריוך וכדומה. במבטא זה הם מסמנים איזה קשר או מעשה רב אשר יעשה פתאם בדברים הנוגעים לדברי הממשלה. ואולם עתה כתבתי את הדברים האלה עברית, לא אוכל לבחר לי שם אחד וכולל כזה ומוכרח אני להבדיל לי מעשה קטן ובודד מן המעשים הרבים הנקראים בשמות האלה ולהגיד לכם כי יש עם לבני להעביר לפניכם הפעם מעשה בקטן שנמל גדולה לעצמו.

והדברים אשר אספר באזניכם היום, בכבוד ראש אספרם ובמתינות וכישוב הדעת, כי הדברים האלה חמור הם לדברי הימים.

הלא תזכרו את המעשים הגדולים אשר עשה המלך הצעיר במדינת סרביה לעינינו? — השנה שנת 1893 והיום יום הארבעה עשר לחדש אפריל בבקר. אירופא היתה פתאם כמרוקחה כלה. טלגרמות מבהילות באו מעיר בילוגראדו בירת סרביה, לאמר: „אתמול בלילה בהיות שרי הממשלה נאספים בתוך היכל המלכות אל המשתח אשר עשה להם המלך הרך אלכסנדר, אז קם המלך הרך הוזה לפתע פתאם ויצו לשום במשמר את כל השרים אשר נמנו לו לאפטרופסים אשר עליהם להנהיג את הממשלה עד אשר יגדל הוא, וימסור מודעה כי מרגיש הוא כלבו שכבר נעשה גדול ויגיע לשנות בגרות, ומן הרגע הזה ומעלה יקח את שרביט הממלכה בידו והוא בעצמו יהיה המושל“. — אירופא היתה כמרוקחה כתבי-העתים מלאו מאמרים-ראשיים על כל גדוהיהם.

ביום ההוא בצהריום שמעתי בבית הביורא אנשים סותרים חומדים להם לצון ומתנבאים לאמר:

החיצונים, והוא בבחינת יועץ ממונה על עניני חוץ, לכלכל את הדברים אשר בין האדמורו"ת ובין הממשלה; ובתוך החצר יושבים יתר הממונים ואיש איש חונה אל דגלו המסוד בידו: האחד ממונה על עניני חול, לפשר בין קהלה ורבניה ובין עיר ושוחטיה, וכי יהיה להם דבר ריב ומשפט והקריבו את משפטם לפני הממונה הוא והוא יכריע ביניהם; השני ממונה על עניני הכסף, לפקח על כל עסקי הממון, על ההוצאות וההכנסות, על צרכי הבית וצרכי השלטון, ועל פיו ישק כל הבורג"ט, הוא האוצר; השלישי ממונה על הכסף המיועד לעניני ארץ ישראל, כי בזמן האחרון יש להאדמורו"ת גם כולל מיוחד בארץ ישראל; הרביעי ממונה על עניני הוסי והטעם, להשיג על הגזרה והבניה, לכלול את יפי הבתים וליפות את הארמונות ולנצח על ההן וההדר; החמישי ממונה על קבלת האורחים, וחשבי על השלטון וההנהגה בכלל והשביעי על הפרטים והשמיני על "דברים אחרים" ועוד ועוד. וגם נמצאו בתוך החצר שני רבנים המתעסקים בשאלות איסור והיתר, שני שוחטים גסות ולדקות, רופא, כותב רפואות וסגולות לחולים, כתבן, מזכיר, מלמדים, מושלים, עושי מורי שעות, גננים, כורכי ספרים, אופים, סופרי סת"ם וקמעות, משגיחים על ישיבות הפרושים ועוד ועוד; ויש מהם אשר עלו למדרגה להיות "מספיקי מזון אל החצר" ויש אשר קבלו גם אותות-כבוד והם חותמים ומתבים על לוחות הניוויתיהם איש איש לאמר: אופה המספיק לחם לחצר, או הייט המספיק מלבושים לחצר, או עושה מורי שעות המספיק מורי-שעות וכ'.

והאדמור"ר היושב על הכסא לא בכל שעה ובכל רגע יראֵה לעיני הקהל, כי לא יקבל האדמור"ר אורחים בלתי אם שעה אחת ביום, היא השעה המיועדת לאודיינציות.

גבאים ומשמשים יקבלו את פני האורח הבא, והם יזכירוהו עד לפני "האב הקדוש". האורח הבא וישיט את קצות אצבעות ידו לגנוץ בקצות אצבעות הקדוש, לקבל ממנו "שלום". שנים, שלשה רגעים ירכי האורח את דבריו עם "הפתקא" אשר הוא מביא; שנים, שלש מלים יענה אותו הקדוש, והן מלאות רמזים וחדות ונוטות לכאן ולכאן — והאודיינציה באה אל קצה.

נמצא במקום הזה מאין עוד כמותם! ויש אשר גם מבלי שנחפוץ יהגה לבכנו כבוד ועוז והדרת קדש למקום הזה ולמשפחת האנשים המושלים במקום הזה מדור דור; כי גאות לבש כל הכבר מסכים וגאות לבשו גם כל האנשים המושלים ההם; ויש אשר מדרך רחוקה יבוא איש זר, אשר לא מהם ולא מהמונם, או האיש הנכרי אשר איננו מבני ישראל יבוא אל המקום הזה, וראתה עיני את כל הגדולות ואת כל הגוראות, והאוינה נפשו רגע אחד כי עומדות רגליו בתוך היכל ה"תפילין" בשערי רומא ועיניו רואות את "האב הקדוש" היושב על כסא רם ונשא...

הנה "החצר", שומרים ושומרים צובאים על פתחי השערים והעפעפיהם יבתנו את כל יוצא ובא — ולו גם נגש אלי אחד לשאל לי למכתב-מסע וליתר כתבי התעודות, גם אז לא נפלא היה הדבר הזה בעיני עד מה; ולו גם ראיתי ששים גבורים סביב לי, כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה ורוכבים בסוסים, גם אז לא נפלא היה הדבר הזה בעיני עד מה; בטאלנא אין דבר אשר יהיה בעיני לדבר שאי אפשר לו. או נלכה הלאה ועינינו תבטנה כה וכה על סביבנו: אכן יפה נתחמד מאד המבנה הזה! נחל שוטף, מנורות ופנסים, נגות ופרדסים, ארמונות וזירניות, מצודות והיכלות, היכל האדמור"ר היושב על הכסא והיכלות מיוחדים לבני האדמור"ר, הם הפרניצים והפרינציות יורשי העצר, לאיש איש היכל לבדו. ובתוך החצר תראינה עינינו את כל הבתים השונים לתכליתם, בתי תפלה ובתי משה ושמה, בתי אסיפה ובתי ועד לאורחים, בתי רחצה ובתי מושלים, בתי מומכר לפפרים ובתי מרקחת לרפואות, בתי ישיבה לפרושים ובתי סעודה ואכילה אשר שם יערוך האדמור"ר את ה"שליח" לפני חסידיו מדי שבת בשבתו או בימי כועד וחג.

אשרו עין ראתה כל אלה!

אבל גם למשמע און רב לכם, רב והותר עוד, כי עמל אנכי כמיטב כחי לשים לפניכם את כל הדברים כאשר הם; עמל אנכי להנחיל אתכם אחרי את הרושם אשר עשו כל הדברים האלה עלי, והוא, להאמין אתכם כי הכל יעשה בחצר הזה כוד המלך, וכי המנהגים כמנהגי השליטים והמושלים. בעיר המלך, היא קיוב, יושב ציר האדמור"ר לפקח על כל הענינים

הרומיים" ולכתוב גם אני ספר „דברי הימים לממשלת האדמו"רים", או כמעשה החוקר ניעלזון בספרו „דברי ימי האפיווריות במאה ה"ט" ולכתוב גם אני את „תולדות האדמו"רות בזמן האחרון", כי ירחב המקום מאוד והיו הדברים לספרים גדולים; ורק בקצרה אמרתי לרשום את קיצור הרשימות של האדמו"רים היותר אחרונים ככל הדברים שהם נוגעים אל הענין אשר אני עסוק בו עתה, רק את דברי ימי האדמו"רים האחרונים שכאחרונים אני נוהן לפניכם בזה — בשתים, שלש מלים.

רק פסיעה אחת מן הולכה ועד השליש"א! אדמו"ר אחד מת, מיד בא אדמו"ר שני תחתיו ואין הכסא עומד ריק אפילו רגע אחד, — ולרגל המלאכה אשר לפני אין אני נזקק לסדר בלתי אם את סדר הדרות האחרונים האלה: רבי מאטילי המשיונבלי, רבי דוד'ל הטאלנאי, ר' מאטילי II, רבי נחום'עז ואמו מרת יוכבד, ר' מאטילי הראשון, הוא ר' מאטילי המשיונבלי, העמיד שנים עשר שבטים — ואחרי עשותו את כל אלה אין לנו עוד דבר עמו.

בין י"ב שבטים האלה נמצא את בן זקניו, את בנו יורש-העצר, הוא ר' דוד'ל הטאלנאי או ר' דוד'ל טווערסקי; והיו הקדוש הזה מלווה את אביו בכל מסעיו הרבים ויקבל ממנו את כל כתבי-התורה אשר עוב אחריו, והוא איש נכון וחסם, איש חומד לצון ומדבר מהתלות ודברי בדיחותא, הולך לרוח הזמן ואוהב פוליטיקא ומילי דעלמא, פורן ומרבה כסף וזהב ועבדים ושפחות, איש ריב ונצחון, והיו מן הראשונים אשר השתדל כי יקבלו מקורביו עליהם את גזרת המלך ניק'ילי בדבר הבגדים הקצרים — ומנהגו לקבל את כל אדם בהסיבה.

אחרי יבוא בנו היחיד ר' מאטילי, הוא ר' מאטילי II; או יותר טוב אם נגיד כי האיש הזה לא יבוא, אחרי כי לא בא זה לשבת על כסא אבותיו וימת בחיי אביו. האיש הזה היה מכונה בפי החסידים „דער פערשטעלעטע דייטש" (האשכנזי המתחפש), והוא בן רך ויחיד לפני אביו, איש מפונק, רודף תענוגות, אוהב לשחות יין, מרבה שיחה עם נשים, ולא רק שיחה כי אם גם „דבר אחר" הרבה עסקה, והוא אוהב לשחק בשחוק האישיקקי ועושה כל ימיו כחגים, פוזן גדול ועומד לכל חבר כשעת

ומי אשר לא היה כהיכל האדמו"ר פנימה ולא ראה את מאכל שלהנו ומשקו ואת מלבושיו ואת צבא עבדיו ומעמד משרתיו, לא ראה מראה יפה מעודו. אמת מה נהדר הכהן הגדול וכו', ואולם עוד נהדר ממנו שבעתים האדמו"ר! כפי הנראה לא יחפון האדמו"ר לאבד מעותיו, ועל כן לא ישתמש בכלי זכויות כי אם — בכלי כסף וזהב; וכן יעלה על שלהנו מדי יום ביומו ממכתר הצאן והבקר, ומן המרתף יעלו כל היינות שבעולם למיניהם ולמארוקותיהם השונים; והוא ובניו לובשים מהלצות ובגדי משי, ועבדים ומשרתים לו לרוב, אשר יעמדו עליו כל היום, להלבישו ולהנעילו, לנתק שרוך נעלו ולפשוט את בגדיו, לרחצו ולסרקו, להאכילו ולהשקותו, משרת משרת על כל ענין וענין לבדו. ואל כל אשר נביט בחדרו וראו עינינו את רוב עשרו ואת כבוד הונו, והנה זהב וכסף ושהם וישפה יושב וברולח וכל יתר השמות הנרדפים והנחמדים האלה הנמצאים בתורתנו הקדושה, ומי אשר לא ראה את כסא הכסף הטהור, הוא כסא הכבוד אשר עשו לו, לא ראה כסא יפה מעודו! ומי אשר לא ראה את מורה-השעות אשר בחיקו, לא ראה מורה-שעות יקר מעודו! ומי אשר לא ראה ארות סוסי הדהרים, לא ראה סוסים יפים מעודו! — מדי יום ביומו תעבור המרכבה לפני שער ההיכל הימני, והמרכבה מצפה ידות כסף טהור הנוצץ עד למרחוק, ורתומים אליה ששת סוסים לבנים, אשר לא יראו ולא ימצא בהם אף שער אחד שהור, כאלו נצטוינו למשה מסיני לא על פרה אדומה כי אם על סוסים לבנים, והאדמו"ר יוצא ועלה במרכבה ונסע אל גן-היער אשר להגראף שובאלוב וישב שם ארבע שעות מדי יום ביומו.

אוי לו למי שאומנתו סופר עברי (ואפי' סופר ל"לוח אחיאסף") — ואשרי למי שאומנתו אדמו"ר!

והאומנת הזאת בירשה היא באה. אב לבן, אב לבן ונחול אותה על פי כתב-ההתמנות אשר ניחא אחריו, כי על השטר אשר ימסור בידו בטרם ימות, ימן את הורש אשר יירש את הכסא אחריו. — ואנכי בטרם אבוא אל עצם הענין אשר לפני היום עליו לרשום בקצרה את סדר הדרות אשר להאדמו"רים האחרונים; ואולם מראשית אגיד כי אין את נפשו לעשות כמעשה החוקר פ. מיללער בספרו הגדול „האפיוורים

ולחשתר גם השתרר. מלבד אלה והאשה הזאת הבינה את חכמת הדיפלומטיה והפוליטיקה מאין כמוה, ותכן לרקום בסתר תחבולות בערמה, ובכל אשר היא עושה היא מצליחה, כמות עליה בעלה וגם בחייו היו לה מעגבים ומאֵהבים רבים, וביתוד הנחיה דברים שבצנעה עם שני אנשים ידועים, האחד הוא „העסקן“ אשר מנתה אותו להיות למפקח על כל עסקיה — והמרגנים אחריה בראותם את הדבר הזה היו אומרים: ככה יעשה לאיש אשר המלכה חפצה ביקרו — והשני הוא „החזן“, איש מטיב נגן ויפה תאר עד מאד, ותתחבר אליהם בסתר, וכאשר יראה מעשות יומם ותעש לילה,

ומעט מעט אנהנו באים אל עצם הענין אשר לפנינו.

השנה שנת התרמ"א.

באחד מימי הספירה לביל ש"ק בשעת אמירת „לכו נרננה“, והאדמו"ר הוקן ר' דוד'ל הטאלנאי נסתלק ונפטר מן העולם — ובאין לו בן, כי בנו היחיד ר' מאַטילי II מת בחייו כאשר ידענו, וידע כל העם מקצה כי תמסר האדמו"רות לנכדו ר' נחום'צע, ור' נחום'צע אז נער אשר לא מלאו לו עוד שלש עשרה שנה.

וכרוב הסוכך אשר לנער הזה הוא אמו, אמו יוכבד, ואם כזאת הלא טובה היא לו מעשרה אבות ומששים גבורים הנלחמים לו! מוציאֵי־שבת אחריו הפטירה, הרצים יצאו דחופים, ומקרוֹב וגם מרחוק מעט כאו בהמוֹן רב לספוד האדמו"ר הנפטר ולבכותו. כאשר נגשו המתעסקים אל גופת הנפטר, ראו והנה כף ידו הימנית סגורה, ובכף ידו זאת נמצא כתב־ההתמנות אשר בו יצו האדמו"ר הנפטר להמשיל את נכדו הנער תחתיו. — היר מ' יוכבד תחי' היתה בזאת?

ימי־האָבל. אספה גדולה בכית־המחוקקים אשר בתוך החצר, אל האספה באו זקנים ונערים, ישישים וצעירים, רבנים ודיינים. והקנים באו לגמר עצה לחכות אל הנער עד אשר יגדל, ואז יקח את שרכיט המשרה בידו, והצעירים העשירים הקרובים אל החצר נמנו וגמרו להושיב את הנער על כסא אבותיו כרגע — ואולם עוד מעט והקנים נצחו את הצעירים, כי תחת הרבים.

או נכנסה הצדקנית מ' יוכבד אל האספה, ותבטל את האספה ותהרוס את בית־

דחקו, לִין ועושה כל מה שלבו חפץ, ויש אשר אהב לדבר גם מעט „נכול פה“, והוא נפטר מן העולם בשנת התרל"ה בהיותו צעיר עוד לימים, רק כבן עשרים וחמש שנים, בעוד אביו ר' דוד'ל הטאלנאי חי, ויעוֹבב אחריו את בנו ר' נחום'צע ואת אשתו האלמנה מ' יוכבד, אמו של היתום הקטן ר' נחום'צע.

הנער ר' נחום'צע הוא הנער אשר היה לי לאבן־פנה לכל הרבנים אשר לי לספר. במות עליו אביו היה רק כבן שבע שנים, ובמות אביו־זקנו ר' דוד'ל הטאלנאי בשנת התרמ"א, היה כבן שלש־עשרה, והוא נער יפה עינים וטוב תאר, פניו לבנות ומלאות חן ועינוֹ גדולות ושחורות, שערותיו רכות ושחורות ושפתיו מלאות ועגולות, הולך בקומה זקופה ומקבל את כל אדם בפנים שוחקות, ואוהב מאד מאד להתעלות עיניו ולהקטיר. אכן בכל הימים אשר הוא קטן עומד הוא תחת השגחת אמו מ' יוכבד תחי', ויוכבד זאת — — —

אך טרם אוסיף לדבר, הננו ואשאֵל: קוראים נכבדים! האם ראה אחר מכם מעורר צום זהב באף חזיר? — שונו נא את הדבר הזה לנגד עיניכם היטב: חזיר, ולו אף, ובאפו זה נמצא נזם, והנזם עשוי זהב — הראיתם דברך הזה מעוררם? אנכי, למשל, לא ראיתי עוד כדרך הזה, כי בארצנו, אף על פי שהיא ארץ מגדלת החזירים בחכמה גדולה, אינם נוהגים כלל וכלל לשום כלי תכשיטים ומילת וצבעונין באפי הבריות הנאות הן; ואולם מראה אחר ראיתי שהוא, לפי דברי המלך החכם שלמה, דומה גם הוא בד בבד אל המראה הזה: אשה יפה דאיתו וסרת טעם! והיה בכל פעם אשר יעלו על לבי דברי המלך החכם על אדות נזם הזהב והחזיר ועל אדות אשה היפה וסרת טעם, אז תתייב לפני עיני רוחי כפעם בפעם תמונת האישה הצדקנית מ' יוכבד, אלמנת הר"ר ר' מאַטילי II ואם הנער ר' נחום'צע — ואז אוכזר גם את כל המעשים אשר עשתה האשה הזאת בלהמיה ובכשפיה הרבים.

אכן יפה ונחמדה היתה האשה הזאת, אשה קטנת קומה ויפת עינים, ומי אשר הביט אל תוך המינים האלה והוא חכם בחכמת הפרצוף, הוא הכיר כרגע לפני מי הוא עומד, כי האשה הזאת רוחה עשוי לבלי חת, אשר לא תשוב מפני כל ואשר ידה נטויה למשול בחוקה

התצופים, אשר הכינו אותו לדבר מבעוד לילה, ומסור על יד האדמו"ר החדש את „הפתקא“ עם הפדיון הראשון, והאדמו"ר קבל את אלה בקדושה ובטהרה וברחילו ורחימו כוקן ורגיל.

וממחרת היום והאדמו"ר הקטן צוה ויבנו „אהל“ על קבר אביו-וקנו האדמו"ר זלה"ה, ויאמר כי הוא בעצם ירו ויבא את כל הפתקאות המסורים לו והוא יניח אותם על קבר הוקן בבואו אל הקדש.

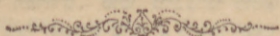
והקשר הזה העשוי בתחבולות פוליטיקות הצלית! למן היום הזה ומעלה לא היה עוד פוצה פה ומצפצף נגד הקטן שנטל גדולה לעצמו.

למן היום הזה ומעלה היה הקטן לגדול, וחסידים נוסעים אליו למאות ולאלפים, וככל אשר היו עם האדמו"ר הוקן כן היו עמו, עד היום הזה!

ואת הרברים האלה זכרתי לפתע פתאם לרגלי המקרים כמדינת סרביה, כי דומים אלה אל אלה מאד, ואותם אמרתי לספר באוניבת היום; כי אבני-זכרון יהיו לי לקורות בני ישראל ברוסיא ברוד האחרון.

ועתה הגה גלתי את האבנים האלה מעל לבי, אשר לא יכולתי עוד להצפיין.

אכן גם זה לנו קשר במעשי מדינה!

מכתם.

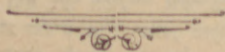
פלוגי כי נגב מרעהו צורו כספו למה תתמהו?

הלא חסיד הוא, רחיס ומוקיד דברי הו"ל;

הסה הורו: „יהי כסף הברך עליך חביב“ —

והוא שמע ושלח ירו במעל ...

מ. זאבלאָצקי.

המתחזקים, ויהי העם זמן מה כאין בית מתחזקים. והרבנית מ' יוכבד אמרה כי לא תתן לעשות קטנה או גדולה להפיל ארצה אף צורו אחד מכל הצורות אשר עוב הוקן אחריו, והוקן הלא זה רצונו והאת צואתו להמשיל את נכרו תחתיו כרגע! ואף גם זאת ובימי חג הפסח האחרון לפני פטירתו, בערכו את השלחן הגדול והקראים יושבים ועומדים עליו בהמון רב מאד, או הלא פנה אל נכרו היושב על יד ימינו וזכפירוש ובדברים ברורים אמר: „נחום'צע, זעהסטו, דאס זענין דיינע חסידים!“ (שא עיניך זראה, אלה חסידך!), ואת הדברים האלה הלא יזכור עוד כל איש.

או הקדישה מ' יוכבד אספה שניה, ובית-המתחזקים השני הזה בא לידי פשרה וקומפוזיטיון לפשר בין המימינים והמשמאילים, באופן שימנו עתה אנשים אפטרופסים להיות משגיחים על הנער ר' נחום'צע עד אשר יגדל, והם לפי שעה יהיו „השליטים“ תחתיו, ובהיותו בן י"ח, או יהרלו האפטרופסים ור' נחום'צע בעצמו יהיה המושל.

ביום ההוא הקימו את האפטרופסים להיות „ריגנטים“ (שליטים) תחת הנער.

ובכל אלה לא שככה עוד רוח האשה הצדקנית מ' יוכבד ולא נחה עוד דעתה בכל המעשים אשר נעשו, ותוסף עוד להרוש מומות ולחבל תחבולות בסתר.

בין כה וכה וכשמנות ימים עברו למן דיום אשר נפטר האדמו"ר הוקן, וימלאו לר' נחום'צע שלש-עשרה שנה ויהי לבר-מצוה.

או נעשה דבר בחצר אשר לא יאמן כי כי יספר. או קרה המקרה אשר קראתי לו למעלה „Coup d'état“, או „שטאאטסטריוך“! אז הראתה הרבנית הקדושה את כחה ואת עצם ידה ההוקה!

בעצם היום ההוא כהיות הנער לבר-מצוה, והקראים נאספו אל המשתה אשר עשתה להם הרבנית הקדושה מ' יוכבד תחיו, או קם לפתע פתאם האדמו"ר הקטן על רגליו, ויצו לאסור את אפטרופסיו לעיניו, ומסור מורעה כי מרגיש הוא בלבו שכבר נעשה גדול ונתבגר, למן הרגע הזה ומעלה יקח את השרביט בידו והוא לבדו יהיה המושל ...

ברגע הזה נגש אליו אחד מן החסידים

מסע יום אחד בארץ ישראל.

מאת יהושע אייזנשטאדט.

א

ראשון לחודש אדר שני; שנה זו, ישבנו, אני ו"המורשה" מטעם הועד האודעסי, בעגלה ומגמת פנינו "פתח תקוה". המלקוש הרך אשר טפטה בבוקר כבר חדל, השמים הטהרו באותה הטהרה האפשרית רק בארצות הקדם, ואך בקצה האופק לפאת ים עזר שטוחים עננים קלים ולבנים הדומים כור כסף לקערת התכלת אשר ממועל לראשנו, ושמה פני מי הים צח וחלק ורומה כצבע-התכלת אשר לו אל השמים הנשקפים בו, שיווי נטפי הגשם, האחווים ודבקים בקמת התבואה הירוקה והענוגה, מזהירים כאבני חן ושולחים אלפי קרני זהר לעומת קוי השמש הנוגעים במ, עצי הפרדים מכוסים בארנוים צהובים הנוצצים כזהב. השקר עורגו ערום, אבל ענפיו לבנים ממכסת הפרחים המכתרת אותם ורק ועיר שם ועיר שם יראה ירק העלים הקטנונים אשר אך זה מעט החלו לצמח ולצבצב מתחת גבעולי הפרחים. סוסי מרכבתנו גומאים ארץ השרון והרי אפרים מרקדים לפנינו פעם מימינו ופעם משמאלנו, אך כל ההוד והיופי אשר סביבו, גם הצבולות השרון היפות והענוגות, אף הרוח הנעים והמבריא הנושב מהררי ציון לא לקחו הפעם את לבבי המלא שמחה פנימית וענג רוהני על כל גדותיו, מבלי שימצא בו אף מקום צר לרגיש אחר.

שמחה לאיש בעורנו בחצי ימיו כמוני איננה כדבר היוצא מחוקי החיים הרגילים, ולא תעצר בה לכסות את הוד יפעת הטבע אשר התגלה לעיניו בבקר הזה בכל הדרו; אבל מה יקר עתה לגבר כמוני היושב זה כשלוש שנים על יד נאד הרמעות, הוא, ועד המועל, אשר כל מצוק ומר נפש בישוב החדש אליו ימנה, והקופה הצנומה איננה מספקת למחות אף חלק אחד ממואות אנלי הרמעות הנשפכים בו יום יום, — מה רב ערך הששון לאיש כמוני השומע מדי יום ביום אנקת

הפועלים שכלתה עבודתם או על השכר המועט שאיננו מספיק לכלכלת נפשות משפחותיהם המרוכות, צעקה האומנים על העדר מלאכה, אגרות קולוניסטיות מחסרון כסף לעבודת אהוזותיהם ויתר מחסוריהם, בביות גרים ונודדים על כי אין כל מקלט למו, וקללת עולים חדשים המושכים בחוקה — מה רבה אפוא לגבר כמוני השמחה אשר מלאה כל חררי לבבי, על האשר הגדול שנפל כגורלי להיות הנוסע לדבר מצוה ליסוד בנין בית כנסת במושבה יהודית ביהודה, ילענו לי המלעוגים די הפצם, וישחקו עלי כאות נפשמ ואנכי אודה ולא אבוש; כי מדי אשא בית כנסת על שפתי — בית כנסת אמרתי ולא בית מדרש — יתעורר בו רגש נעלה, נעים וחם כרגשות ימי הנוער, ואך אהגה בבית אלהים זה, והנה יתיצב לנגד עיני בנין רם — בעיר מולדתי, הנהדר בהקדושה הנעלה החופפת עליו, וראה אראה אותו ואת כל כליו המעוררים כי אכן היכל ה' הוא. ראה אראה גם את הריש דוכנא המלמדני לענות, אמן יהא שמיה רבא" ככל כחי, את החון ר' מאניש עם זקני הלבן הנוגע באבנטו, המשקני מיון הקידוש אשר ינעם מאד לחכי, את האריות, הנמרים והצביים המפוחחים בדלתות ארון הקדש, את שככות החלונות שעליהן צפרים מצפצפות ביום ונשמות המתים מתהלכות בלילה, ואת גוע העץ היבש היוצא בקצה הגג בכותל המערבי אשר אך עלים אחדים יכסו את ענפיו, ואשר בכסות העלים את כולו יבוא מלך המשיח. הננו זוכר גם את מספר מזמורי התהלים שאמרתי ואת מספר ח"י הפרוטות שהשלכתי בקופת רבי מאיר בעל הנס, למען יתעטף העץ בעלים, ואת מפיסותי על הגג לראות אולי נוסף לפחות עוד עלה אחד, ואת עצמוני הגדול בראותי באביב כי כל העצים מכוסים בעלים ועץ תקותי ערום כבתחלה —

אולם לו גם לא הוקירו זכרונות נעוריי את ערך בית הכנסת בכלל יקר עלי בית הכנסת שאני מדבר בו מצד מקורו ומצד מקומו; כי מקורו מכסף אחריות של אחד מתושבי אשדות.

אילני התות בכמות נכונה. — עודם בחצי גדולם — הוסיף הרובר בנו, כמו ירא פן העלה על לבנו מחשבה זרה, שאדמת המושבה, תלולה, איננה מסוגלת לגדל תפוחי אדמה — כזאו נא בעוד שבועים ואבשל לכם מהם סיר גדול, ובכל זה לא יכול בקרבו יותר מעשרה, כי הם —

במאסי את המליצה וההפרזה בעולם המעשה הפסקתי שיתחו, אשר התל לתת לה צורה גוזמאית, באמצע, ואשאלהו: — אם יש חשבון לזרוע את המין הזה באה"ק? — ואת מלת "חש-ון" התזתי מעט בכונה, יען כי הרבה מקולוניסטינו אוהבים לפעמים לחשוב יותר מהצורך.

יהודה הביט עלי בעינים האומרות: הנני מבין היטב את התוכחה המהולה בשאלתך, ואחרי כן ענני בשאלה: ההנך יודע מקחי תפוחי האדמה בארצנו?

— מקח אחד להם ולמלת — עניתו — אבל בכל זאת שמעתי שאין "חשבון" לטפל בו. — חשבון — שנה יהודה אחרי בעקמן שפתיו — עבר זמן החשבונות! — ומרוע לא זרעתם אותו עד כה? — הקשיתי לשאלו.

— אין משיבין על שעבר — ענה — הביטו אל כל הכבר הזה ואל סביבות בתי הקולוניסטים ותדעו כי מטפלין אנו במין הזה בכל יכלתנו.

נפש רכבנו, כנראה, קצה בשיתחנו, או אולי הריחו סוסינו קרבת הרפת ויאמרו להתקרב אליו ולכן נשאו אותנו הלאה במרוצתם.

— ההנך רואה את הערביים העובדים בכרם אשר מיבין הדרך? — שאלני המורשה — האין יהודים במושבה כי ישתמשו בפועלים אחרים?

מדי דברו התקרבה עגלתנו אל הכרם אשר עמדו בו העובדים כפופים ויעדרו במעדר ונבכה, כי הפועלים האלה הם אחינו ובשרינו החבושים במעטפות סכיו, "תרבישיהם" (* כאשר יחבשו הערביים. וכה עברנו בין הכורות פועלים עברים העובדים בכרמים הנטועים משני צדי הדרך, עד כי באנו אל המושבה.

את האיש הזה — הישן עתה שנת עולמים — הכרתי בישיבה השניה של ועד התמיכה. ראיתי אז לפני גוף שבור ורצון המביט בעינים כהות, המורות לרגעים וזקי אש. עוד צולל באזני קולו הרפה: "ארוני! ה' לא ברכני בהון רב, אמנם יש לי מעט כסף, גם צרכי מועטים כי עירי הנני, אבל משפחות אחי גדולות הנה ועלי נוטלות כלנה, אינני רטאי לגזול מעט רכושי מקרובי אלה; אולם ימי ספורים, עצמותי המדוכאות תרגנה קבר ושמי ישכה לעולם; חנוני נא, ארוני, וקבלו ממני תעודת אתריות ובמחירה תעשו לי יד ושם שמה — בארצנו —" קול שעול חוק הפריע את דבריו כמו בא לתת את נאמני שימוי ספורים; ועיניו הפיקו זהר אישר הכריחני למצוא לי מנוס בתוך בורד ולהריק שם דמעותי המתפרצות מעוני כאין רואה. ומה יקר בית הכנסת שאני דובר בו מצד מקומו! הנני רואה — בעיני רוח — את אהלי-עקב זה על הר תלול בטבור המושבה, סביבו עגלות הקולוניסטים שבאו מהכפרים הסמוכים לצקת שית לחיש לפני שוכן שחקים ביום התורש. ההון קורא מועמקי לבו, ובשירי דוד עבדך הגשמיעים בעירך" ומקהלת נערי בית הספר עונה אחריו בקול הורד לעמקי הנפש "אהבת עולם תביא להם וברית אבות לבנים טובה", ואחרים קול העם ברעו, והביאו לציון עורך ביונה". הנה הכהנים עולים לדוכן ומברכים את העם בשם ה', ואחריהם עולה איש המודות, אשר פניו מופיקים עוז וענוה, ובקול נעים היוצא מהלב יגיד להעם מה טוב ומה אלהיו דורש ממנו, וכמה יזכה היהודי רכנו למען יקום במקום קדשו — — מי זה שטוח נגדנו על ידיו ורגליו וחופר סביבות האילנות? — שאלני המורשה בהיותנו קרובים להמושבה, השאלה הזאת הוציאתני מעולם המחשבות, ובטרם הספקתי לענות מה, הרים החופר את פניו ונכר בו את יהודה ההגרי.

— שלום לך, רבי יהודה! — קרא המורשה — הכסף או זהב אתה חופר? ראו ארוני והרעו — ענה הנשאל, בנשחו אילני בידים מלאות תפוחי אדמה רעננים אשר עוד עפרם עליהם, — אותם זרענו בין

פניו היפים שהרחיבם ושזופים מעט מהשמש. הוא אוהב עבודתו ויודע איך להתהלך עם הקולוניסטים ומתאמץ להיטיב בכל האפשר; אך איש רגיל במשמעת ואיננו נוטה ממנה ימין ושמאל, ולכן הוא נזהר מאד למלאות את פקודת הפקידות, אף אלה שאינן לפי רוחו. הוא עמד עתה על יד ערוגה אחת, וסביבו המשיה נערים מגערי הקולוניסטים וצעיר אחד כבן שמונה עשרה שנה, כולם עסקו במטעים במכסות הזוככות על נצני יונקי האתרוגים. הפקיד דבר אתנו, וכן את הנערים, יהודית, אך מדי שם מפני אל הצעיר דבר צרפתית ואף הוא השיבו בשפה הזאת.

בחתבונני סביבו ראיתי, כי ר' קאפיל עומד לפני ומקטרתו בפיו כמשפטו כל הימים. ר' קאפיל הוא אחד החלוצים ובין מיטרי המושבה ימנה, אך מוכנו בחובת קולוניסט היה שונה לגמרי ממוכננו, ולפי מוכנו היתה גם תלבישתו, שעיקרה היה מעול הדומה הרבה לה"האלאט" ורק נשתנה ממנו בהשרוכים המקושרים בעניבה למטה מוחו, וגם קמטיו וקפלו שחברו אותו אל הגוף הקצר והבריא היו משונים מעט לפי רוח המקום. ראש ר' קאפיל מכוסה גם עתה בככע שבו עלה מארץ מולדתו לפני שנים עשרה שנה, ואשר אך לפני ירחים אחדים אבר את ט'ק'נזו*) מבלי כל נזק למצחו הקצר, כי הוא מכוסה עתה בשתי פאותיו העבותות המקבילות אשה אל אחותה ונוגעות זו בזו במקום שמשם יורד חוטמו העב והעקום מעט. שפמו עשוי, והוא מכוסה בשערות קטנות וחדות ומראיהן כמראה זקנו הממוצע שהלבן מרובה בו על השחור. ידיו תחובות באמתחות מעילו ובפיו מקטרת עין קטנה ומראה הפחם. מקטרתו זאת, כמראה, היא כאחד מאבריו, יען כי מעולם לא הוציאה מפיו, ותמיד הייתי מאוהב לראותו ביום השבת ולהתבונן אל פניו בעת שאין עליו תכשיטו זה. אולם לו גם נשא ר' קאפיל מקטרתו בפיו בשבת לא היה עובר על אב מלאכה, כי מעולם לא ראה אדם בה מאבק ואש, אבל בעון מוקצה היה נכשל, כי מראה פני המקטרת ותוכה הנחר ענה בה כי היו ימים שמלאה את תפקידה. אל יועץ נא עלי הקורא על כי הנני נטפל כל כך למקטרתו של מיורעיו זה, אנכי מוכרח לעשות זאת מפני שהיא חלק נכבד ממנו, וכמראה היה כל רוזן

ב.

— איך תעצרי כח לשאת את כד המים הזה הגדול כמון? — שאל המורשה את הפעוטה אשר הרומה מעלה ומטה את כד המשאבת למלאות כד גדול.

— בידי! — ענתה הנשאלת — לא בפעם הראשונה ולא בפעם האחרונה אשאנו — אמי אך זה נתרפאה מהקדחת ואחי אמינון על ידה. אבי עובד בשרה ואם לא אביא אני את המים לא יהיו לנו מים לכשל את הארוחה. רוח התן השפך על פני הילדה הנעימה הזאת, שמכטאה ענה בה כי ילדת הארץ היא, השיחתי את השרטת אשר שרטה בלבבי, בתוכיתה את המחלה הארורה, הקדחת, העומדת בראש כל מרעין בארץ אבותינו והמונחת כאבן נגף על דרך הישוב.

— ההנך מבקרת את בית הספר? — שאלתי אותה. — משנולך אחי אמינון, בתוכה, לא יניחוני הווי לבקר את בית הספר כי דרושה אני בבית. —

— התדעו שם כלי המים בעברית? — כד, אדוני! — ענתה עברית. — התדעו להטות את השם הזה? — הוספתי לשאול.

הילדה אמרה נטית השם כהלכה. — ברוכים יהיו חוכבי ציון — אמרה אשה זקנה אשר נגשה עם כדה אל המשאבת. — כשביל שמלטרם לה"ק לילדות? — נסיתי לשאול.

— אשה לא מלומדה אנכי — ענתה — אך אנכי מברכת אותם כשביל המשאבת שעשו ובעזרתה אוכל למלאות על נקלה את הכד ברנע אחד, תחת שקודם זה הייתי מוכרחת לעמול הרבה טרם שהספקתי למשוך הדלי בחבל מן הכאר.

עזבנו את הדברנית ונכנסנו אל גינת הפקידות, שמה פגשנו את פקיד המושבה, שהוא גם הגנן, כי גמר חק למודו באירופא, והוא האחד מאחינו ה"אשכנזים" ילידי ארץ הצבי שזכה למשרה נכונה כוון. עוד טרם מלאו לו שלשים שנה,

— בפראנקס הכתוב מדבר, ענה ר' קאפיל, והמקטרת התהפכה לגמרי בבית קבולה למטה. הצחקו אשר התפרץ מכל העומדים הראה כי לא להגם נהפכה המקטרת. — גלך למסור לאלמנת ר... את תמיכתה— אמר אלי המורשה.

יצאנו דרך שער הגן ונבוא אל הרחוב הנקרא בשם "חובבי ציון", מפני שבתיו נבנו מכסף החברה הזאת. דומיה נעימה שררה בו ומראה הבתים הקטנים הנחבאים בצל עצי עקליפמות רעננים העירו רגש נעים בלבי. — איה בית ר...? — שאלנו את האשה הוקנה שהיתה ההוללת האחת בכל הרחוב. — למעלה בצד ימין, במקום שהנכם רואים שני אילנות גבוהים.

ר... אשר אל ביתו הלכנו היה גבר אי-צולה כל ימיו, גם ארבעים דולם האדמה שהיו לו נאלץ למכור ולא נשאר לו בלתי אם ביתו הקטן ושלושה דולמים סביבו; הוא התפרנס כדוחק משכרו שהשיג מהפקידות בעברו אצלה בתור שכיר יום. לפני שלשה חדשים מת בטרם מלאו לו שלשים שנה. נכנסנו אל ביתו, ובו אך תדר צר וחדר מבשלות, שניהם בנויים מקרשים דקים ומוחים בטיח דק אשר התפצל במקומות רבים. בחדר עמדו: שלחן צולע, מטה וספה שמצעה קרוע והתבן הספון בו בוצץ דרך הקרעים, ועליה ישבה אשה לבושה בגדי עדים ופניה מפיקים חום ורחמים, ועיניה נטויות אל היונק שהיא מייניקה. כבואנו הביתה לא הדלה מהניקהו; אולם קמה ממקומה ותשען בורועה הימנית על פאת השלחן אשר התנועע לרגעים לפי תנועות ידה. ילדה קטנה כבת שלש שנים אשר ישבה על הארץ התחללה כראותה אנשים זרים, ותמהר אל אמה ותאחו בשמלתה. המורשה דרש בשלום האמללה ויבקשה להגיד לו את אשר תעשה בשלש מאות הפראנק אשר השיג למענה.

— אינני יודעת מאומה. בעד העשרה פראנק שנתן לי אדוני, תיכף אחר אסוני, וזעתי תפוחי אדמה על יד ביתי, ועתה אקרא לחותני והוא יגיד לכם.

חותנה בא; ואחרי שהתעצנו יחד מצאנו, כי נחויץ לה לתקן את ביתה, לבנות רפת ולקנות שתי פרות, שכל זה דרושים חמש מאות פראנק, ואחרי כי לעת עתה אין

בה, ובתוכה היה האוצר לחדריו השנונים אשר יפור על ימין ועל שמאל, ומנמיותיה בפיו היה ניכר קורת רוחו משנונו; והיודעים אותו היטב— שאנכי זכיתי להמנות במספרם— ידעו להגיד על פיה בדיוק את הערך שר' קאפיל בעצמו גותן לכל אחד מחדריו.

— האמנם כל כך קשה גדול האתרוגים? — שאל המורשה את הפקיד, — עד שגם באויר חם כהיום אתם צריכים לכטותו בלוחות זכוכית? — אין בכל העולם עץ רך ומפונק, המטריד את בעליו כעץ האתרוג— ענה הפקיד. — לפיכך נדמה לו ישראל— נשמע קול ר' קאפיל, והמקטרת נטתה מעט הימינה, שזאת הורה כי אין רווח נוהה הרבה מחדרו.

אולם מסיות כל העומדים התפרץ שחוק בשמעם משלו, ביהוד שחקו הנערים הקטנים; אבל הצעיר שעמד על יד הפקיד עקם מעט שפתיו ופניו העירו, כי מתאמץ הוא להראות לנו שאיננו שומע שפת יהודית הבלולה, וגאווה נראתה בפניו הכריאים כהביטו ברחמים על הנערים הוקקים לשפה נמכזה כזו. התבוננתי אל התמימות והכפרות השוכה על המושבה, על הבתים הקטנים המתחבאים בין האילנות, על הפשיטות וענות הרוח המתוחות על כל מראה עינינו, ונגד זה על הגאון המדומה השפוך על פני הנער ואתנודד ולבבו התחמם ולא יכולתי לעצור ברוחי מבלי לשאול את הפקיד על הסבה שבשכילה הוא מדבר על הצעיר אך צרפתית. — השפה הזאת היא שפת הפקידות — ענני הנשאל.

— ומדוע הנך מדבר עם הנערים יהודית? — שאלתי שנית. — יען כי אינם מבינים צרפתית, לפי שבמושבה זו אין מלמדים את השפה הזאת. — ואיפה למדה הצעיר הזה? — הוספתי לשאול.

— הוא הניך מ... ששמה לומדים אך את השפה הזאת. — הוא לוקח בשכרו ארבעים פראנק לחודש— התערב ר' קאפיל בשיחתנו. — ובכן? — שאלתי.

— עודנו רשאי לדבר יהודית — ענני מבלי שהתנועעה מקטרתו, אך תיכף הוסיף: — והיתה שפתו אהו עד מאה ועשרים. — שנה? — שאלתי.

לנו דור בריא כזה דינו — אמרתי לבעל הבית .
— ואיה ה"ועל אחת" ? — שאלני ר'
קאפיל בצאתו אחרינו ההוצה — או אולי
התכונת במלת "אלא" רק על אחת ותו לא
מידי ?
בהיות ר' קאפיל מאחרי לא יכלתי לראות
תנועת מקטרתו בכלותו תדודו זה .

ג.

לשכת הסופרים והעבודה בבית הפקידות.
נמצאת באולם גדול שקירותיו הבלתי משוחות
בששר מכוסות במפות ומצעות שונות . כל כלי
האולם הנם : שני שלחנות ושני כסאות עומדים
על יד כל אחד מהם, וספסל ארוך לכל רחב
החדר העומד בין קיר הצפוני והדרומי . בכאוננו
אל הלשכה מצאנו שם כעשרים וחמשה איש .
הפקיד אמר לנו, כי הוטמן אך את ראשי
המושבה, יען כי כל הקולוניסטים עובדים עתה
כשכירי יום אצל הפקידות וחם על בטול
מלאכתם . על השלחן הארוך העומד בצד שמאל
ישב איש כפוף ושורט בחרט שריוטות על מפת
ארוכה הפרושה לפניו . על פי הזעה הנוצצת על
כפתו הכרתי את היזעב מגבו, ועוד כמרים
ראיתי את פניו כבר ידעתי שהוא ר' משה המורד .
התאר "מורד" נטפל לו בעזרו, לפני שתיים
עשרה שנה, להמהגרסים, המורדים אדמת
המושבה, למשוך שלשלת הברזל ולשאת כליהם;
אבל שמא גרים הרבה, ור' משה שלנו היה
אחרי שנים אחרות למורד מומחה ונעשה כמשה
להמורדים את המושבות, ולא אחת הראה
לדעת, כי בשעת הדחק אפשר לסמוך עליו
לבדו, ומפתחי הנן ערוכות בריוק גדול, והוא
אוהבן אהבה עזה ושומרן ככתב עינו . הוא אך
כבן ארבעים, אבל זקנה קצתה עליו, והלכין
מרוכה על השחר בוקנו, רק פאותיו המטולסלות
המקופלות תחת אוניו עורן שחורות . הוא לבוש
מעיל קצר וירוק, כתלכשת רוב הפועלים,
ומתחתיו גראות קצות ציציותיו . פניו מסיקים
עצבות נעימה, על חוטמו משקפים ובדברו עם
איש ירימם על מצחו ואז תראינה עיניו הכחולות
המפיקות תימות ועגוה . שתקן הוא בטבעו
ומימיו לא החל לרברב עם איש אם לא היה לו
דבר נחוץ אליו, וסגנון דבורו "לאקני" . מלאכתו
חביבה עליו מאד, והוא שוקק עליה בשקידות

תקוה להשיג את מאתים הֶפְרָאנֶק החסרים, אין
עצה אחרת כי אם לקנות הפרות ולבלי לבסות
הרפת, יען כי בקיץ אפשר להתהלך בלחו, וגם
תקון הבית ונחנו לפי שעה . בצאתנו מהבית הלכו
האשה וחותנה ללוחיני והאחרון אמר אל המורשה
ברגש: יזכך ה' להיות גכאי בבית המקדש .
— הגני מתפק גם כמשרת שמש — ענהו
המורשה .

— גם זאת משרה הגונה — השיב האיש —
אך האמת ניתנה להאמר שיותר טוב להיות
גכאי, והמרחם על אלמנות ויתומים ראוי לכבוד
כזה .

בשובנו אל בית הפקידות ששם התאכסנו
עברנו על פני בית אבנים חדש בעל שתי
יציעות, ועל פתחו עומד בעליו .

— התכבדנו לבוא בצל קורתיו לראות את
ביתו? — שאלני ר' קאפיל שהוא ארון הבית .
— הבה נבוא — אמרתי — ונראה עם לא
התולים עמרו גם כדבר ביתו .

נכנסנו אל חדר יפה ורחב ידים אשר
הנקיין שורר בו ובכל כליו, על הספה היה מונח
גל נדול מכנדי-לבנים וריח המגהצת עלה
באפנו .

— סלחו נא, אדונים! — קראה אוחזת
המגהצת והיא עלמה ההנונה בכל החן והיופי
של בת ישראל — יום הכבוס לנו היום הזה
וגם החג עומד מאחרי כתליו, על כן פרעות
בביתו .

— פתיה! למה לך להצטרק על עשותך
פעולה נחוצה? הביאי לי ציתות וטאבק ואמלא
מקטרתו לכבוד האורחים הנכבדים ואת הביני
קאה למוענם .

הורינו לו על טוב לבבו וקמנו ללכת .
— אם כן לא אקטר את מקטרתו, כי זאת
אמרתי לעשות לכבודכם — אמר בעל הבית
וישלה ידו אליה ויתקנה בשפתו התחתונה
למקומה התמידו .

כדברנו נגש אליו ילד כבן ארבע שנה
בעל פנים יפים ובריאים . בנין גוו החזק והמוצק
הפליא את לבי .

— הכן בנך ס... הילד הזה? — שאלהו
המורשה .

— לא! — השיב ר' קאפיל — בן זקוני
הוא, כמו שנאמר: "ולערב אל תנח ירך"
— אילו לא באת לאה"ק אלא להעמיד

יתירה. ואם לא הצטרפו למפות החדשות היה מעתיק את הישנות, ונפשו לא קצה במלאכה זו אף אם חזר עליה מאה פעמים ואחת. בינו ובין ר' קאפיל שררה תמיד התנגדות טבעית, האחרון ע"ן שקדנותו של חבירו כאשר מאס הראשון בכטלנותו של רעהו. ר' קאפיל היה נוהר מאד בלשונו מפגוע בר' משה, כי זה האחרון השיב לו תמיד תשובה קצרה וחדה שירדה לעמקי בליותיו. בין שני השולחנות עמדו הקולוניסטים הנאספים הידועים ל' היטב. אחרים לבושים מעילים ירוקים וקצרים כתלכשת הפועלים, אך רובם לבושים בגדים פשוטים וארוכים כאחינו יושבי הערים הטנטות שבתוך תחום המושב. על פני כולם טבועה העצבות ואמין הלב של הנוונים מיגיע כפיהם, אך יש מהם שהעצבות נחקקה בפניהם ביותר וגראים כגואשים, וישנם כאלה שאור תקוה מאיר את העצבת השריוה עליהם ומושך עליהם חוט של חן. בקולוניסטים הם נחלקים לשתי כתות שבאחת נכנסים חוקנים הזוכרים עוד את אמת המסחר, ובישית נמנים הצעירים וגם מעט מהבינונים אשר אינם יודעים כלל את המסחר או שכחוהו לגמרי, והם רואים את עצמם כאלו גולדו במצבם הנוכחי ומשתדלים להטיבו בחריצות כפיהם. על הספסל הארוך ישב הרב לבדו והוא איש שהגיע לשנות בינה, קלסתר פניו נושא עליו חותם משרתו, זקנו הרחב והעב הבלול משערות שחורות ולבנות מכסה את חוזהו ומשלים דמותו. הפעם עשה עלי רויסם יותר טוב מאשר בפעמים אחרות, כי עתה לא הפיק פניו את המראה המיוחד אשר לדוב רבני אה"ק, שנסגל להם מופאת מעמדם המשונה לגמרי ממעמד אחיהם בחו"ל. הנה, למשל, רוב רבני ערי תחום המושב בצפון, נכיים אמנם מחופת הבריהם הרבנים מטעם הממשלה, אבל בכל זאת יודעים המה וגם העם יודע, כי האחרונים אינם אלא "רבנים מטעם" אבל הם הנם רבנים; רבנים אמיתים כמו שהגחילונו אבותינו. כמו שהקב"ה והכריות רוצים, ועל פי ההכרה והידועה הזאת חולק להם העם הכבוד הראוי לראשיו וקניו, ולפיכך גם הרבנים בעצמם מתיצבים, מתהלכים וחיים לפי מצבם הנכבד הזה. ועל כן גם הוות פניהם תפיק הפארת והור והם עושים רושם טוב על רואיהם כהרושם שעושה זקן עדה הנושא משרתו בידיעה והכרה הראויה לה. אולם כהא"ק הם או נעלב על לא המם בכפו.

נמצאים במצב אחר. החכם באשי איננו רק "חכם באשי" כי אם גם חכם ורבי וכך הוא נחשב בעיני כל העם, כי בכחו להתחרות בידועת התורה גם עם "גאוני ירושלים"; אולם לא על הגאונים האלה יסכו דברי עתה, כי המה הלא גאונים מצוינים באמת, כידוע, ואני מדבר בזה מרבני הישוב החדש שאינם מצוינים כלל, ורובם לא שמשו ברבנות בחו"ל, ורק פה נכתרו בכתר הזה. אלה נכיים בכל רגע מחופות הפקידים והמנהלים (ולפעמים גם מאנשים פרטיים), הפקיד הוא כל-יכול במושבה, בידו כל גורל הקולוניסט והמושבה, וגם גורל הרב בעצמו בכלל. נגד זה חלש מאד כח הרב. הוא יכול לפעול על הקולוניסט או על "בעל הבית" בכת שני; על ידי הפקידות, ואם אלה יודעים להתהלך אתה לא תבעתם אימת הרב, כי מה יפעל להם? וכבוד מיוחד לא יגנה העם להרבנים החדשים האלה למרות כל התחבולות המלאכותיות. אמנם מאז נתבכרו הענבים התגבר כח הרבנים, כי בידו הרב להטיל על הקולוניסט חשד עם הארץ או גם לתחו כעברון, ואז לא יקבלו ענביו ביקב הפקידות, ואם הוא עושה בעצמו יין לא יוכל למכור יינו בלי הכשר. אולם האימה הזאת עורגה רכה ועוד לא התפשטה, יען כי עוד טרם נתבכרו רוב הכרמים, ובכך הפקיד הוא השורר גם על הרב; אך יש אשר הרב יפחד גם מאחד הקולוניסטים או מ"בעל הבית" הגר במקומו, אם מפני שהוא ירא שלא יקפחו בהלכה, או שהרב אוהב לתבל דרשותיו בתקירות ומשלים מחכמות הכימיה והפזיק והוא ירא פן יפנה אליו אחד השומעים ויאמר לו: "רבי תעית כשה אובד, טעית במשנה מפורשת במעשה בראשית" (כי בקהלות הישוב החדש ימצא מספר הגון מאנשים אשר יודע רב להם גם בתורה גם בתכנות). כל אלה עושים את הרב לרו פרוצופין; מצד אחד הוא עבד נכנע להפקידות שכחה גדול מאד בתחום הישוב החדש, והנהו ענותן יותר מהמדה, ומצד שני יש לו הרבה יותר משמינית שבשמינית גאוה, חרד על כבודו ומקפיד עליו יותר מדי, ופניו כאיש העומד הכן להגן על רכושו מהשורדים הנאספים עליו. אולם הרב שישב עתה על הספסל הארוך בראש כסוף ובצורת "צעד בעל היים" עורך רחמי כאלו ראייתו לפני "גביר וירד" או נעלב על לא המם בכפו.

קרא איש רם הקומה בקול רועד — צריך לעיין בה היטב .

— הנכם פה — אמר המורשה — אך כחומש ממספר כל בני המושבה , לכן עצתי שבאתר הלילות , שאי הנכם פנוים מעבודתכם , תתאספו כולכם , ועל פי דעות נסתרות תחליטו: אם לקבל ההצעה או לדחותה , וגם תבחרו את הועד שאמרתיו .

— טוב הדבר ! — ענה האיש הרם , ואחריו קראו קולות רבים : „טוב הדבר , זה טוב באמת !“ —

— אם תלין פה הלילה , — הוסיף האיש הרם בפנותו להמורשה — נתאסף עוד בערב הזה בבית המדרש — שתי המלות האלה התיו מאד — ובפניך תחליט דבר .

מלאכה רבה עמוסה עליו עוד הלילה — השיבו המורשה — כי סחר יום הפוסטה , ועליו לכתוב עוד מכתבים רבים; אולם גם לבד הטעם הזה אינני חפץ להיות באספתכם , למען תהיינה ההלמותיכם ובחירותיכם בלי שום שמץ כפיה צדדית .

— אם כן נתאסף במוצאי השבת — אמר ר' קאפיל .

כן ! כן ! — תחליטו רבים .

האספה נגמרה — אמר הפקיד — ועתה אך תחלת השעה השלישית , מו שישוב לעבודתו ויקבל ישכרו ככעד יום תמים . ישארו רק אלה שדברו להם אל המורשה .

אחרי רגעים אחדים נשארו בהאולם אך ששה קולונסטים מלבד ר' קאפיל . המורשה הודיעם , כי חו"צ תחליטו לשכלל לאט לאט את שש המשפחות * שבשכילן נטעו התות בשנה העברה , ועתה הוא אומר לעשות „מחלבה“ ונכון להוציא ע"ז אלף וארבע מאות פראנק , ובכך הוא מבקש לבחור את האיש היותר מסוגל לזה , גם באר פרטי הדבר ותנאיו . —

— אני אקבל שתים : שלש פרות . — קרא האחד שנחשב על כת הוקנים .

— אני דוקא שתים ! — קרא עוד אהר מכת הצעירים .

— אני חמש ! —

נגשתיו לברך את משה המורד בשלום , ושאלתיו על דבר תכן המסה שהוא רושם עתה . — ר' משה עורך תכנית בית הכנסת החדש — אמר ר' קאפיל אשר נגש אלינו ומקטרתו השפלה מעט , לאמר : מצאתיך .

ר' משה הגביה משקפיו על מצחו , ובהביטו ישר בעיניו ר' קאפיל ענה במנוחה : תכנית בנין היא מלאכת ארדוכל , ואנכי שנאתי מעודי להתערב במלאכת אחרים . שתי המלות האחרונות התיו מעט . המקטרת הורמה מעלה ובית-קבולה ננע בנתיב בעליה וזה היה אות אירצון גדול וקטטה בנפשו , כאומר : „נוקשת באמרי פיך“ . כנראה חפץ ר' קאפיל לכפר פני מריבו , על כן פנה אל המורד ואמר : — בלי הלצות , מדוע לא תגש אל השלתן השני ששם האספה ?

— ותחליטו הכל גם בלעדי — ענה ר' משה בפנותו אליו , ובהשיבו את משקפיו למקומם .

חסתי על זמנו הוקר בעיניו ונגשתיו אל מקום האספה .

הפקיד הודיע להנאספים מטרת האספה המורשה באר להם הדבר בפרוטרוט ויבאר להם נחיצת הקמוץ בהוצאות הבנין ויבקשם לבחור ועד מחמשה אנשים שיתעסקו בדבר תחת השגחתו והשגחת הפקיד . כל הנאספים הסכימו להצעתו פה אחד , והודומיה אשר שררה רגעים אחדים באולם הגדולה עוד יותר את הרצינות החופפת על פני הנאספים .

— לבנין בית הכנסת — אמר אחד הנאספים — דרושים לפחות חמישה עשר אלף פראנק ובידי חו"צ אך שמונת אלפים . על כן הנני מציע : כי המורשה ימסור את הכסף להפקידות ויבקשה כי היא תקבל עליה כל הוצאות הבנין .

— כולנו מסכימים להצעה זו — קראו קולות אחדים וקולו של ר' קאפיל גבר על יתר הקולות . זגם הרב התרומם מעט ממקומו וחות , צער בעלי חיים" נמתחה על פניו עוד יותר כאדם האומר : עשיתי מה שמוטל עלי , ומה לכם עוד ? — אולי לא בלנו מסכימים להצעה זו —

* שש המשפחות האלה נוספו בהמשך הזמן על כיתת משפחות המיסרים , והן אינן נחשבות מהפקידות , רק היא נותנת להן עבודה יומית ביותר הפועלים .

נהדרה היא בכנינה ופרדסיה, גנותיה ושדותיה; אך ביחוד משכו עליהם את עינינו הקולוניסטים השבים מעבודתם עם מחרשותיהם ויתר כלי עבודתם, והילדים ההולכים אחרי הבקר.

— כאשר נמנה למושבותינו מספר השנים שהגרמנים מונים למושבתם הגדל ביפיה משרונה — אמר הקולוניסט בבטחון.

— הנני מאמין בדבריך אם אך תשובו יום יום משרותיכם במחרשות ועדרים כאשר ישובו הגרמנים עתה — ענהו המורשה.

תר — תר — תר — נשמע קול מפץ נורא אשר ההירש אונינו ובלבו אמרתי כי הארץ רועדת תחתינו. „קד הל שחר רמדאן אֶלֶפֶדֶל“ (החל הורש ראמידאן הנכבד) קרא רכבנו בשמעו ריית כלי התותח המבשרים כי התקדש החודש, וירפק סוסנו בחוקה, ובעוד רגעים אחדים האירו מאות נרות את ראש מגדל המסגד.

— „אלחמר-ללה“ (שבת לאל) ! הננו ביפו — אמר רכבנו.

„שבת לאל הנה אבינו“ ! — קראו ילדו אשר הסבו עגלתנו בעמדה על יד ביתו.

— ואני שבע ! — קראו עוד שנים. — את שבע הפרוזות — — חלום — —

אֶחָד הוּא" נגן ר' קאָפּיל, אך איש לא שעה אליו ומקמרתו עמדה דומם. הפקיד באר להם, כי חפץ חו"צ הוא לערוך דבר שלם ומתוקן כל צרכיו, וע"כ אי אפשר לתת לאחד פחות מעשר פרות בכדי שיהיה כדאי למפל בהן, או אפשר לתת חמש למו שיש לו כבר כמספר הזה. כתבתי את שטר ההתקשרות על פי התנאים שהציג המורשה, שאחד מהם הוא: כי אם יתרשלו בדבר יאבדו זכותם ופקודתם יקחו אהרי

ד.

השמש נטהה לערוב וקויה האחרונים נגעו ביריעות המסכות את אהלי הכרדים התקועים מתחת לגבעה נחמדה והנם מסודרים בשני טורים מגבילים זה אל זה ורחוב רחב מפסיק ביניהם. לא רחוק מהם נראו גגו הרעופים אשר לבתי אבנים גדולים במושבת „שיונה“* (הנהדרה, וקרני השמש השוקעת יותר ויותר נוגעים גם בס. שם יופת יושבים בככר אחד זה על יד זה והשמש נוגעת בשניהם בעת אחת, אבל מה רחוקים ונבדלים אפני חייהם כמרחק שבין אדם הקרמוני ובין בן המאה הזאת ! ובכל זאת עוד טרם נודע למו היתרון, כאשר לא נודע למו „העתיד“ אם להספונים בבתים או לשובני האהלים.

— מאד חפצתי ללון לילה אחד באהלי הכרדים — אמר המורשה.

— אנכי לניתו אצלם לילות רבים — ענה קולוניסט אחד אשר נסע אתנו מפתח תקוה ליפו — ואם אכלה מלאכתי בעיר במהרה אלון פה גם הלילה.

— הכל כך הנכם מקורבים להכרדים ? — חוסף המורשה לשאול.

— בתחלה רבנו אתם — השיב הנשאל — ומלחמת אגרוף היתה לעתים קרובות בינינו; ושני הצדדים סבלו מאד מהתגרה הזאת; אולם כאשר למדנו שפתם למדנו לדעת ולהוקיר איש את רעהו, וכמונו כמוהם יודעים כי שכנים טובים הננו איש לרעהו.

— מה נאווה המושבת הזאת ! — קרא המורשה בעברנו על פני מושבת שרונה, ואמנם

גִּלְגּוּל הַנְּפִשׁוֹת.

הַמּוֹלָה בְּמִדְבַּר שְׁפִינִים,

הַקְּרוֹבִים יַעֲפוּ וְיִקְרְדוּ,

תִּקְרָא הַנְּפִשׁוֹת בְּעֵדֶן,

צָפָא קְרוֹם בְּמִדְבַּר יִרְעֶדוּ:

וּבְרֵאשׁ פְּמִלְיָה שֶׁל מַעֲלָה

בְּבוֹד זֶמֶר אֶלֶם יוֹסֵעַ

עַל קַפַּא הַבְּבוֹד לְפִשְׁפִּיז,

וּסְבִיבוֹ קַל צְבָאוֹת דְּקָנֵעַ.

וּבְנִפְשׁוֹת חֲסָאוֹת תּוֹבְלָנָה;

שֶׁם נְפִשׁוֹת הָאֵינְקוּוִיטְרִים,

וּבְרֵאשׁן טַמְשׁ טְרַקְבִּימְדָה

הַקְּבִיר הַעֲטוּף בְּשִׁחְוִרִים

* כה יושבים הגרמנים הווייטמבורגים והיא נמצאת במחלף ערים רגעים מיפו.

"אל לב הלהבת השלכנו,
כלי המלה לגורים נתחנו,
דמוני פנים שפכנו,
פי - בשקה האחר בטהנו !

"פי בשקה האחר בטהנו,
פי אף ברדקה הלכנו,
זמר סני אלץ ונחנו,
האטנם אשמים אנחנו ?"

דמנה, ובעד העקל
ישמע קול יונה נהמת :
"אמתי אמולה, עד מתי ?"
ונקעה אחר דמע ורמת ...

כל שרפי שמים יכיוו,
תבקיעה הנשמות הטהורות,
אז ובה גם השטן הנרא,
תבקיעה הרוחות השחורות .

שמים ושמי השמים
זאנחו בקריות, וקביו,
החייקיעה אנחותם ברעמים,
דקעיתם בלהבות נשיו ...

אז קול אל ישמע בכת :
"הרדנה, הרוחות, הרדנה !
האנין הפקתן לתפת,
אל עמקי התפת תוכדנה !

"עד תסור תלאתכן, טמאתכן
בין להבות עולמים תמקדנה,
תצפנה שם ומאות בשגים -
אז שנית לאנין תוכדנה !"

ומאות בשגים בתפת
הרוחות הטמאות צלפו ;
אף תלאת טמאתן לא סדה,
ובחמקה לאנין נהדפו .

נהמון לשמות עדן נאספו,
גופתן בלהב אכלו,
על טובח האינקוויזיציה,
על טובח האתקה העלו .

נהמון לשמות עדן נאספו,
גופתן לתתים לגורים
בפגרות באפל גקרעו,
גתקו בידי האכזרים .

אז וגש השטן וכזעם,
סניהו ליל השבת צלמנת ;
ובקולו רעע ברעם,
על שפתיו יקרת שלתבת :

"האשיקה, החריקה, אלה !
אל רוחות השחת מפתת ;
האזינה, הנקאה סערת
באנין על צאנה גבסת .

"האנין לתפת הקבו,
על מוקדה בגוף העלו ;
סתגרת כהגי און אלה,
אוקלי עקה לתם אכלו .

"ולשקה, אלה, לתפת
שם טובח הקניש קראו ;
סנמרים באפר האמונה
דם אדם פנים נקאו .

"האשיקה, החריקה, אלה !
אל רוחות השחת מפתת ;
האזינה, הנקאה סערת ...
האזינה, בת עקה צלמת ! ..."

וברשפי להבות לרקבות
הנשמות תרמנה, תרצפנה ;
"הגני, העולות !" - ובקולות
אל קפא הקבור תצפנה -

ולשונן הפכילה ברעל
לא תאמר עוד ביה, הועימת
לא תחבל מתפל תחבלות
התעקש בגנפש האמת...

שמואל ליב גארדאן.

קיר נטוי.

האמת, זה אפי, ששקר לי כבי,
כי שם בפרתקים על אדמת-קדשנו
עוד נעמד כהל הנשאר לפליטה,
בזמנת עצבת מביית מקדשנו?...

זה שנים אלפים שם נצב הוא שחום
ודקעורת - ספרים מניל בת עיניהו,
ומעט מעט לארץ, ותמוטט יושום,
ומטה נקטה הוא מוריד ראשהו.

נעת כי נגיע הפותל לארץ -
אלינו או זבוא קשים צדקנו;
ולארץ הקדש הוא יוליד קוממיות
קבל אפסי ארץ כל פניו עמנו.

וכאז בימי קדם במונחות גשבה
איש איש סתת גבנו, על כהל ענינו;
ושלנו נשים מקצועות הסיום ותלאות
קבלנו בדקיה זה בבות בשנים.

ושמחים בשקיה עם קיפוי של-בקר
לפתח ולשבר מלמי צדומינו,
ונגינת נקמיר מבין הנפאים
תתאחד, תתלבד עם קולות שינונו.

תתענה הרוחות הטמאות
מעברנה מקדשות ויערים
עד בזון לספרד הנקלש
לקום ולדמים גגרים.

מעברנה בערים המיות
מקדם, מה עתה שממו!
אי אשי האישים, הדמים
קביב, אוטא די פי" שם וירמו?

הזאת היא, תאמנה, הארץ,
אנה עשן אשי בים?
המפו היהודים בלחם,
אם קצאו בארץ מנום?

תעברנה עוד ימים נאמצות,
בארץ אל ארץ הנהנה,
אין מפרט, אין מנום לתנה,
בו בים נוחתן מבהנה.

אולם מפורתקים שמעו,
בתקנה שם קנה בנתה;
— היא ארץ ישראל מלפנים
שלקו בתקאים הנהה.

בתקנה על סברת הקדש
לא תפלה בון עם ומולת,
לקעמים "סתנפת", תתנצר,
לקעמים היא גם מתנהנת).

או רוחות התקנה נעצו,
ולארץ הקדש נסעו;
שם מסנה הקדשה עטמו,
ולשוקטים בשער נשאו.

אך רוחות התקנה תקדשות
תקמאתה, מי ישבר צמאונן?
אין "אוטא די פי", אין קרננות!
על בן כבו הללי לשינונו.

וְכַנְפֵי הַבְּרָקִים בְּמִרְמָוִי הַשְּׁתַּחֲוִיִּים
 וְכִרְיָוִי כְּבִדְנוּ הַחֲרָמִשׁ, הַמַּגָּל,
 וְכַקּוֹל הַמָּזוּן חוֹגֵג הַקּוֹצֵצוֹת, הַקּוֹצֵצִים
 מִסָּבִיב לְגִדִּישׁ וְרָקְדוּ בַּמַּעְגָּל. —
 וַיִּשְׁמַחִים, עַל־יָוִים נָרַע גְּבֻלְנוּ,
 שְׁהֵנָה לְאֵבֶל זֶה שְׁנִים אֶלְפִים;
 וַיְנַיִנּוּת, עֲבֹבֹת וּמִירוֹת מִפְּלִיאֹת
 תְּצַלֵּינָה בְּרָמָה עַד תִּבְלֵת שְׁמֹם. —
 הַאֲמָנָם, הֵיא אֲמִי, שֶׁסֶפֶר לִי בְּבִי?
 הַאֲמַת כָּל אֵלֶּה? — הוּי, אֲמִי הַמַּסְתָּה ו
 מִדְּוַע, הַגִּידִי, לֹא יִמוּט עוֹד בְּלוֹ —
 לֹא יִפּוֹל לְאָרְצָן הַכְּתֹלָה זֶה כִּמְהָ? —
 אַהֲרֹן לִיבְאִשְׁיָצִקִי.

רַפְּאֵה בְּרִיבְקָה.
 כְּתוּלָה עֲנִינָה תִלְתָּה, תִלְתָּה:
 (וַאֲנִי אֲנִלָּה לְכֶם בְּלִחְיִישָׁה
 בַּת מִי זֹאת הָאִשָּׁה —
 הֲלֹא הִיא הַשְּׂרָה הַעֲבָרִית?)
 מַה־תִּכְפַּד הַשְּׂרָיִטָה, מַה־לִּחְיִישָׁה שְׂפָתָה
 וְכִשְׂרָה מַה־יִוְעָף, מַה־תִּאָּסֵב רַב תְּנוּמֹת,
 וְסָנִיף הַצְּנוּמֹת
 מַה־יְדִיקוּ, תִּלְפִּינוּ — כִּי הִנֵּה לְחִנְרִית,
 וְסִלָּה חֲלִי הַחֲרוּן.
 מַה־נִּרְאָה הַחֲרוּן!
 הוֹאֵת הַחֲבֻלָּת מִשׁוֹשׁ כָּל הַשְּׁרוּן?
 וְנִרְאָו לְרַפְּאִים, וְנִגְעֵלוּ בְּכֶם
 בַּסְּגֻלוֹת וְקַמְעוֹת וְכַלְלִים וְתַרְמִים,
 וְנִגְעֵשׁוּ בְּלֶחְמִים
 וְכִתְּבֵנָה גְּלִלָּה,
 וְנִקְמָטוּ מִצְּחֵיהֶם לִקְמִטִים, קְמִטִים,
 וְנִחַפְּשָׁלוּ הַרְבֵּה וְנִקְבְּחוּ — אוֹלָם
 דְּמִיָּנָם בְּסוֹס הָעֵלָה בְּכֶלֶם;
 לִדְיֹק כָּל הַמַּתְקָרָה, הַכְּתוּלָה תִּלְה.

לִשְׂנֹא שְׂמֹן מִשְׁתָּה, לִשְׂנֹא הַמַּבְקָחָה,
 לִשְׂנֹא אֶפְקִטוֹיִן
 וְנִבְּתָת מִלְטוֹיִן
 וְרַמְטָת מִלּוֹנְקָא עִם אֶסְפְּלִנִית
 שְׂמִרְחֹו עַל פְּנֵי הַפְּסֻסָת;
 לִשְׂנֹא הַנְּמִיָּאָה בְּדָבִי כְּלוֹזוֹיִן —
 אִיִן מְיוֹר, אִיִן גֵּהָה לְזֹאת הַחֲזוֹלָנִית!
 גַּם שְׂקוֹי שְׁלֵשָׁל לְאִידִיִּלְיִסְטִים —
 לֹא בְּשִׁלְשָׁלִים הַרְפָּאָה;
 גַּם סַמְיִ גֵּעָה שֶׁל הַרְוִאִלְיִסְטִים —
 לֹא בְּנִעָה הַתְּשׁוּעָה;
 גַּם נִמְפִי הַקָּאָה לְנִטוּבִיאִלְיִסְטִים —
 לֹא בְּהַקָּאָה הַתְּנִינָה;
 כָּל אֵלֶּה לֹא רַפְּאוּ הַמַּחְלָה הַקָּשָׁה.
 לֹא מְיוֹר וְהַרְוִפָה בְּשִׁנְרֵי הַגִּיּוֹן
 בְּטַעַם הַזֵּעַת הַחֲדָשָׁה,
 וְעַל אַחַת פְּסִיחָה וְכַמָּה
 לֹא עַל פִּי דְבִרְקָה
 הַכְּתוּבָה לְפִי כָּל חֲקוֹת חֲיוֹן
 הַנִּקְצָאִים בְּהַקְּבָה וְנִינִית —
 כָּל זֹאת לֹא הוֹעִילָה לְכַתּוּלָה הַחֲזוֹלָנִית.
 הַכְּתוּלָה תִּלְה, הַכְּתוּלָה גִּעַת,
 וְחַקְמַת הַרְפָּאִים — גִּן וְקִנָּה מַלְטָם —
 וְסַרְקָה בְּלָה, לִשְׂנֹא כָּל אֶמְלָם;
 לְהַעֲלוֹת אֲרִיבָה אִיִן וְדָם מַגַּעַת.

בליל שבת.

(ציור).

באה לעולמה... ראה נא, אישי, כבית זכולך
עוד לא הדליקו את הנרות... אל תמהר כה, לא
תאחר את הקדושה, עיפה אנכי... או, זוכרת
אני, באתי בערב אל בית אברהם לנחם את אשתו,
והיא היתה לבושה בגדי שבת, עיניה יבשות, לא
בכתה מאומה... רבקה לא תהלל את השבת,
היא דומה לאמה, וזרונה לברכה...

— כל בניה היו יראי אלהים ויודעי תורה —
נאנח עוד הפעם הזקן — אבל מזלו הקשה של
אברהם גרים כי לא יהנה מעולמו כלום, בניו
מתו...

— אחר אחר אחד — כלתה הזקנה את
מרבנו ותאנח.

— ומי מלל — הוסיף הזקן להתמרמר — כי
הבן האחד, שהשאיר לו ה' בחסדו, יעבוד
בצבא? מי מלל? —

— עון אחרים ישא... לא יראה בטוב הנבל
ההוא באשר הוא שם אשר על מקומו בא בן —
רבקה, יחיד להוריו האמללים, בחור רפה ועגוב...
— ולמזן מפורסם — מלא הזקן אחרי דברת
אשתו.

— אבל הן הוא הוציא „גורל גדול“? —
צפצפה הזקנה העיפה בשארית כחה בפנותה אל
איש צעיר לימים אשר חחיש צערו אחריה.
— מי? „ישראלקה רבקה'ס? —

— כן, בו אנחנו מדברים, אני עם אישי.
— אחדים מהצעירים הקרואים — כאר האיש
הצעיר את „האסון“ — שלחו אל עיר הפלך
„לבוניה“, והיה בהמצא בקרבם שנים שלשה
ראויים לעבודה יהיה ישראלקה נקי לביתו, כי
שבת העבודה לא על „גורלו“ יגוח.

— יתן ה'! — ענו ברגע אחר הזקן והזקנה.
— הלא! — ענה אחריהם הצעיר — יחיד
הוא להוריו...

— כבר מתפללים! — התאונן הזקן בגשמת
אל בית הכנסת.

ערב שבת עם השבת.

מטר דק וקר ככפור ינשא ברוח סתיו ויתדפק
על חלונות הכתים בעיר „אלון“ הקטנה, השמים
קודרים והארץ נמקה תחתיה ויהי בוקר עמוק ואגמי
רפש כראש כל חצות. הרוח מנשבת כילול-
עצבון, גם פני האנשים ההולכים אל בית ה'
לקבל „שבת מלכתא“ כהים ועצובים. כל רוח
נכאה וכל לבב מלא מרירות: בשבוע זה היו
ימי הפקודה ליוצאים בצבא „אלון“, ימים רעים
להרבה אבות, והשנה הזאת היתה שנת צרה
מאד, כי גם בעלי הנחה ממדרגה שניה גם
ממדרגה ראשונה לא הננו, יען כי הרבה צעירים
אשר עזבו את ארץ מולדתם לפני שנים אחדות
לבקש למו מוון ומחיה באחת ממדינות הים, לא
שבו עוד אליה, ופקודתם לקחו אחרים.

— לאברהם יזעק לבי! — התאונן בשפה
רפה איש זקן ונשווא פנים באזני אשתו הזקנה
והכפופה, כחצותם עד הכרכים בבין כרחוב בית
הכנסת.

— אישה אמללה היא רבקה! — ענתה
הזקנה באנחה ממשכת, ובדברה שאפה רוח
ככבדות, כי הרוח נשכ בפניה וילאנה מאד —
שבעה בנים וכת אחת היו לה... הכה נא
אישי, לא אעצור כת למחר לכתו אחריו, הבין
עמוק... שבעה בנים וכת אחת... הוזכר אתה
את כחה „מלכה“?

— נערה ישרה היתה — ענה הזקן ככבדות.
ישרה ויפה — היטיבה הזקנה את דבורו —
אי אפשר היה להסתכל בפניה כפני החטה...
הגשם חודר אל בשרו... פה נחון היה להניח
קרב ארוך, לבל תטבענה רגלי ההולכים אל
בית הכנסת... יפה מאד היתה, הוזכר אתה
את מותה?

— כיום ערב שבת בבקר מתה אחרי מתלה
ממשכה.

— גפש שחורה, נשמה זכה, היא לא סבלה
ימרי „חבוט הקבר“, ליום טוב, ליום שבת קדש

הוא מלא רחמים, הוא כל יכול... לך!
ואברהם חרד ממקומו וינס מן הבית;
המטר הקר סוחף, הרוח מיללת, הבוץ עמוק על
פני כל הרהוב, והוא רין. כנפות מעילו
הארוך נשאות כרוה, וקנו הרהב אישר שיבה
זרקה בו נחצה לשנים בנעת בו רוח עזה.
והוא רין. —

— הוא כל יכול — יבוע אל נפשו
בדממה אסור להרהר אחרי מדותיו של הקב"ה,
היא מתי ומטי. —

ורבקה ערכה את השלחן, ותכסהו במפה
ועליה, באמצע השלחן, העמידה בקבוק יין קטן
עם צנצנת צהורה, ובקצהו — מגורת נחשת מרוטה
בעלת שבעה קנים, והנה היא עומדת עליה
ומדלקת את הנרות התחובים בקניה; פניה
השושופים והרוים ארוזי לאור הנרות, אדם סומק
מאד הופיע על הלחיים הרוות, אך לא אדם
עלומים הוא, לא אדם טבעי, כי אם אדם אשר
התרגשות לב תצבענו, הוא דומה בעינו לאדם
לחי כוזבה שחפת: כתם אדום כדם, הלחיים אדמות
והשפתים חורות. — עיניה השחורות כלילה הביטו
כמו בתמרון על הנרות הדולקים, ושפתיה דובכות
בדממה את הברכה. — או נשאה ידית קדש אל
העינים, ומבעד לשכבת האצבעות חורות הביטו
העינים השחורות אל הנרות הדולקים ושפתיה נעות:
"רבנו של עולם, מודה אני לפניך כי
זכותי לעשות את מצותך אשר נתת לנשים ואת
חסדך זה אל חסיר ממני ואזכה לעשות את
מצותך עד..."

והשפתים החורות עמרו פתאם מניע
ותרבנה זו לזו, האצבעות המפורות לפני העינים
רעדו אט ותקרבנה אצבע אל אצבע, הנה
המתפללת התרומם וישפל במהירות, לבה נע
בקרבה, ונרמה לה כי שומעת היא אוהה קול
מטיר קורא במעמקי הלב: אל תבקשי זאת, אל
תבקשי אך ימים, חיי עריות קללה נמצאת הם...
היא עצמה את עיניה ותעמוד בלי נוע
כתמר מקשה וידיה משולבות על פניה... פתאם
התחלחלה, היא נזכרה לפני מי היא עומדת,
לפני נרות השבת, ותנע את ראשה תנועה אחת
קלה ותפתח את עיניה הנצוצות ואת אצבעותיה
פורה לפניו ותוסף ללחוש בדממה:

ואת חסדך זה אל חסיר ממני ואזכה לעשות
את מצותך עד מאה שנה, ואשתמר מהדליק את
הנרות אחר שקיעת החמה, ובזכות זה מבקשת

— עוד אומרים "אשר" — נחמתהו אשתו —
אין ככך כלום...

* * *

ובמעון אברהם ערוך השלחן, צפה הצפית,
טפה לבנה כשלג פרושה על השלחן העומד
באמצע החדר הנקי והמרוח, מסביב לו — כסאות —
עין משוחים בשישר אדום, וכרייהמושכות מכוסים
בד לבן; רבקה עודנה עושה כה וכה להעמיד
ולהניח הכל על מקומו, ובלכתה אל הדר —
הבשול תאיץ באברהם אישה ללכת אל בית
הכנסת, כי כבר בא מועד; ואברהם עומד
באמצע החדר עמוף במעיל של שבת וכוכב רהב
על ראשו, פניו רחצו למשעי ופאותיו עורן
משפספות מים ויהי נכון ללכת, אך בגשתו אל
הדלת עמד פתאם רגע אחר ויפנה אל אשתו
העורכת את השלחן ויתבונן בה. —

— רבקה! — דובב בדממה כאיש המדבר אל
נפשו — איפה הוא עתה בננו? —

ורבקה הניחה שתי הלוחות להם בראש השלחן
ותכסן במפה הצהורה ותישב והרם את המפה
ותניח סכין בין שתי הלוחות ותפנה אל אישה
ותאלהו:

— איפה העמדת את בקבוק היין לקידוש?
— יש, אשתי, שם בחדר הבשול, על
החלון... ובננו ישראלקה לא יקדש היום על
יין. — על כוס דמעות יקדש, איפה הוא עתה?
ורבקה עברה אל הדר הבשול ותאחר שם
רגע, ובשוכה אל החדר העיפה באישה את עיניה
השחורות והגדולות ותאמר בתלונה:

— עוד לא שחקתי חורת, חשך על פני
היין. עת לברך על הנרות. לך לך אל בית
הכנסת, חושש פן תאחר.

אברהם הפנה את שכתו ללכת, אך באהזו
בכה המניעול הביט עוד הפעם מאחוריו, אל אשתו:
— כודאי יסעד היום ישראלקה על שלחן
אחד ממכירינו אם עודנו בעיר הפלך. אכן מי
יודע? אולי כבר שולח לאחת מעירי קוקו. —
— בשבילך אהלל היום את השבת — גערה
בו רבקה בטנוחה — עת היא להדליק את הנרות
והוא עומד עלי ומפריעני ממלאכתי.

— הצפתי... — החל אברהם להצטדק,
אך רבקה לא נתנתהו לכולות את בדו:

— לך לביית הכנסת — האיצה בו — התפלל
בראוי. שיחך אתי לא תועיל מאומה, והקב"ה

— שבתא טבא! — קרא אברהם בפתחו
לאט את הדלת.

— בכתה — הוסיף לדרב אל נפשו בדממה —
היא בכתה, ואיך לא תכך? אך רבקה הצהילה
את פניה ובקצה-פיה מעושה פנתה אליו:

— אברהם! איך תוכל לחשוב כי אנכי
אכבה ביום השבת? איך? אני שחקתי את החרות
ותארמנה עיני. איך תוכל לחשוב כזאת? —
הוסיפה ותסור מן השלחן לכל יראו, גרות השבת!
את עיניה הרטבות מדמעה — האינני בת
ישראל? — חרות שחקתי! —

או התבוננה כי כרוב חושה בה לא תחבה
את הנרות כראוי בקני המנורה והם נשויים הצדה
ומטפטים את חלבם, ותמהר להניח חלת לחם
אחת לפני המנורה.

* *

*

„רבון כל העולמים! — יגנן אברהם בנגון
נגה בשבתו הדור בלבושו אל ראש השלחן אל
יד רבקה רעיתו המכסת אליו במנורתו ומכסתה
מפיק רחמים. ברגע זה לא תחוש את פידה
היא, לבה איננו מלא מויתות מכאבה כי אם
רגש חמלה ילהט קרבה: אמלל הוא אישה
אהובה!

היא מתבוננת ברשמי פניו, והיא יודעת כל
גדרו קל עליהם, היא יודעת את הפנים החומים
האלה היטב הרק, היא הסכינה אתם ותוכל
לקרא מעליהם הגיון לבו; הגה היא רואה כי
נחירי האף יזועו ויתרחבו, הגה השפם רועד
והעינים סגורות למחצה: הם לבו מאד וכאבו
נעכר. —

— „מודה אני לפניך, ה' אלהי ואלה'
אבותי — יתמרמר אברהם בנגונו — על כל החסד
אשר עשית עמדי ואשר אתה עתיד לעשות עמי
ועם כל בני ביתי... —

„בני ביתי!“ — ישנה וישלש אברהם ונחירי
אפו יזועו, שפמו רועד וריסי עיניו נעים; רעיון
מרי נידר את לבו תנועה עזה: הוש חסד בקבר
וישע באשמים? וקולו הולך וחוק ומר, הוא
מסלסל את המבטא הזה וקולו ישבר ויפסק, ימדך
ויהר — ויחשה פתאם.

— מרוע גרמית, אברהם? — תשאלהו
רבקה בקול רך וענוג כצפצוף עולל, ועיניה
השחורות מביעות אהבה ורחמים אין קץ —
שבת היום! —

אני משמך הקרוש, רבנו של עולם, כי בני
אשר נתת לי... —

והשפתים הנעות דבקי פתאם זו לזו, אצבעות
הידיים רעדו רגע אחד ותדבקנה אל הפנים
והכסינה את העינים, אך היא לא עמדה עוד
כתמר מקשה, כי אם נעה אט על עמדתה, רטט
קל הרעיד את כתפותיה וראשה צנח על החזה. —
דומיה בחרר, אין קול ואין אנתה... —

ברגע אחד התעוררה כנפחיה כפחד פתאם,
תלונה מרה על עצמה חדרה פתאם אל לבה
ההומה.

— מה אני עושה? — תתמרמר בה נפשה —
מה בצע?

או יספה לרובב בדממה את יתר דברי
„התחינה“, העינים השחורות נוצצו לאור הנרות,
הלחיים הרוות הוסיפו להתאדם, השפתים אינן
נעות עוד כמנוחה כי אם רוערות, והחזה
נוע ינוע:

„וביכות זה מוכששת אני — התאמין ללחוש
מלה במלה לכל יבלבלוה עוד הרהורים רעים —
כי בני אשר נתת לי בחסדך לא יהללו את השבת
ועיניהם יאירו באור תורתך, לכל ישלשו בשום
עון, ואזכה שיהיו בני... —

והלב, לב-אם אמללה, חם וגמס, והנה
הוא יזרום ורם דמעות אל העינים... ועוד הפעם
עמדו השפתים מנוע, שתי הכפות הפרושות כמו
את הפנים הלוהטים באש יגון, היא איננה יודעת
עוד לפני מי היא עומדת, אך קולה לא
נשמע, אנתה לא באה, נוע תנוע דומם לפני
השלחן, אל מול פני המנורה המאירה, כתפותיה
תזועינה כמו אחוז פליצות, ומבעד לאצבעות
המכסות את עיניה נגרות דמעות גדולות ונוצצות
לאור הנרות, הנה הן זוחלות על הידיים ונופלות
על המפה הלבנה כשלג. —

ושבעת הנרות בשבעת קני המנורה נטוים
כלם אל מול פני האם המכבה, כמו חפצים הם
להביש אל פניה הנוגים, והנה גם הם מטפטים
את חלבם על המפה הלבנה כשלג. —
או ישמעה קול צעדים מכבוא הבית ותתעורר
ותזכור כי זה כשעה אשר היא עומדת לפני הנרות,
ותמת כסנורה הלכן דמעה מעל פניה ותמהר
לבלות את התנתה:

„ואזכה שיהיו בני תלמידי חכמים ותדען
מהם בטוב נפשי בשני העולמות, ולא ישחרו פני
מהם בעולם הבא... —

— אל תתן תפלה לאלהים, אברהם! התפלל בלב שלם ואל רחום ישפות שלום לנו, התפלל כ ר א ו י . —

— הוי! — יועק אברהם מעצמת מכאובו — אחלה פניך המאירים שתוכה אותי... אָחָה!... ואת כל בני ביתי למצא חן ושכל טוב" ...

אך פני הבן האחד, הרך והענוג, העניו עתה בחצר-המטרה בעיר הפלך, עומדים לפניו ומבלבלים את מחשבותיו; ופתאם תכה מחשבה מרה את לבו מכה רבה; הן בני עון אחרים ישא, לו בא כל אחד מהקרואים על מקומו, כי עתה היה בני חפשי...

והמה עזה תשפוך מרוחה על פני המתפלל, בדיהם עוו, נחיריו אפו נעים, הוא שואף רוח בכבדות, את שפתו התחתונה הביא אל פיו וינשך בה בלי משים ועיניו כורקות ברק כעס וחרון גדול, ובעצם התרגשותו יקשיב וישמע את הקול הרך והרועד, קול כחולה:

— תפלה היוצאת מלב מלא חמה פגול היא לא תרעה.

— אָחָה! אָב שבשמים! — יקרא ברב כח — ,וזכנו לקבל שבתות מתוך רוב שמהה ומתוך עושר וכבוד".

והשטן רוכץ לפתחי הלב הנשבר, הוא מבלבל את מחשבותיו, הוא מפגל את תפלתו ומביאו לירי חלול קדושה היום, הוא מעביר בחזקת היר תמונות, "העבר הקרוב" לפני עיני רוחו: הנה בתו הצעירה והיפה, "כתת-מלכה" שוכבת מתה על רצפת החדר הזה, למראשותיה עומדים נרות דולקים ותבן יצע תחתיה. עודנו זוכר את קולה הרך והצלול, עודנו זוכר את מדברת הנאווה. היא ידעה כי מות תמות, היא בקשתה שלא יבכה יותר מדי, רצון-אל הוא כי תבוא בנער אלי קבר. היא אהבתהו מאד מאד. וצנועה היתה שאין על עפר משה. היא בקשה להתפלל בעדה. ביום מותה, אמרה "תהלים בעצמה, והיום ההוא-ערב שבת היה. — ושתי טפות הדמעה שעמדו בראש אשמורת-עיניו נפלו על ספר התפלות אשר לפניו, אחריהן הופיעו אחרות, גדולות מן הראשונות, רגע אחד נוצצו ותתגודגודו — ותפלגה גם הן, ועוד אחרות... ועוד..."

ורבקה לא לחשה עוד באוניו, היא עובדה זה רגעיו מספר את מקומה אל השלחן ותצא אל-

ואברהם יניע את ראשו תנועה אחת כאיש המקיץ מתלום רע ויבט רגע אחד אל הדוכרת בו בעינים מלאות תמהון וישב ויבט אל ספר התפלות המונח לפניו ויוסף לנגן: "עם כל בריותיך בני בריותי" —

אך כל אשר הוסיף לנגן כן חזקה התרגשות לבו ומרגע לרגע היה רשומה יותר נכר על פניו, גם ידו המנחת על קצה השלחן רעדה. —

ורבקה מבטת אליו ועיניה השחורות התרחבנה ותברוקנה בכרך עצבון; היא שלבה את יריה הרוות על לבה הרוחש ושפתותיה דוככות בדממה דקה: שבת היום, אברהם.

ופני אברהם משתנים בשמעו את הלחש הזה, הוא מניע את ראשו הנה והנה כאיש החפץ להשליך מעל ראשו איזה צרור מעיק, וברב כח וישא את קולו לומר, עד אשר נהפך הזמר לזעקה גדולה: הוא חפץ להשתוק המון מעיו, להשביח סערת לבבו ההולכת הלך וחזק. —

— ,ותפקוד אותי ואת כל בני ביתי!" — תתפרץ אנתה ממישכה ממעמקי לבו, וביססו לנגן את תפלתו עצם את עיניו ויעבר את ידו על פניו והקני ויניע את גוו על מושבו — ויחשה פתאם.

— שבת היא מלועוק! — תלחש לו רבקה בדממה דקה מן הדקה, עד כי נרמה קולה לקול חולה מאד. —

ואוני אברהם קשובות ללחש קל זה, הוא הסכין עמו מאו, הוא הולך מישרים אל לבו הפצוע. ברגע פתח את עיניו ויתפוש את ספר התפלות בידיים רועדות וינע על מקומו כגוד הקנה לפני סופה, ודברי התפלה יוצאים רחופים וטרופים כפיו:

— ,אחלה פניך המאירים שתוכה אותי... הוי, אחלה פניך המאירים, רכוננו של עולם!... שתוכה אותי... הוי, אב רחמן!... שתוכה אותי" ... הוא אימנם בלשונו, ברי פניו יועו וספר התפלות ירעד בכפו והיא עוצם את עיניו עוד הפעם, ובעצמו את העינים נדחפו שתי טפות דכעה ותעמורנה בראש האשמורות; עיני בשרו עצומות ולפני עיני רוחו תעבורנה תמונות שורמות עמוק בלב; את ישש בננו ואת בתו האחת קבר במשך עשר השנים האחרונות, עוד שאר האחר...

וברגע זה ישעף לחש רבקה הקל והנעים:

מִנְרֶחֶה, מִנְרֶחֶה, מִנְרֶחֶה, שֶׁם לְגוֹד אֶרְחִיקָה,
 עַד בּוֹאֵי בְּקֶלֶה, עַד אֶמְצֵא הַבְּקָה —
 אֲבוֹמֵי הַלְוִים, מִצִּיּוֹן עַת גְּלוֹ,
 עַל בְּרֵי עֲרֵבוֹת בְּנִדְרָם שֶׁם תְּלוֹ.

עַל עֲרֵבוֹת הַנֶּחַל אֶרְחֵף אֲדָאָה,
 שֶׁם כְּגוֹר בַּת צִיּוֹן אֶחְפֹּשׂ, אֶמְצָאָה;
 אֶבֶק אֶלְפֵי שָׁנִים מִמֶּנּוּ אֶסְרֶה,
 וְיִשְׁיָקוּ אֵין תִּקֵּר עֲלֵיהֶו אֶכְפִּידָה.

אֶחְסְקוּ, אֶנְשִׁקוּ, אֶטְבְּלְגוּ בְּדָמְעוֹת,
 הֵן דָּמְעוֹת בַּת עַמִּי... מְהֵרִים יִגְבְּעוֹת,
 מְבַל גֵּיא וְעַמֶּק, מְבַל קְצוֹת אֶדְרָה,
 שֶׁם תְּרִיד בְּכָפֵי הַבַּת לֹא רָחֶמָה —

קָלוֹ אַחַת אַחַת אֶאֱסוֹף בְּכַנְפָּיִם,
 וְלֵים אֶחָד גְּדוֹל עַד קִצְבֵי שָׁמַיִם,
 תִּהְיֶינָה — יָם נוֹרָא, יָם קֶצֶף וְרֶעֶשׂ,
 בּוֹ גֵלִים מִסְעָרִים בְּשִׂאוֹן הַבְּרִיָּעֶשׂ.

וּמַעַל לַגֵּלִים אֶרְזָקָה, אֲדָאָה,
 וּבְמִיתְרֵי הַכְּנֹד אֶךְ מְבָה נִסְלָאָה:
 תִּתְחַלֵּל הָאֶרֶץ, וְקָעוּ שָׁמַיִם...
 אִזְעוֹר הַכְּנֹד מִשֵּׁנַת שְׁנֹת אֶלְפִים.

וּבְקִרְבּוֹ קַל אֶנְחוֹת בַּת עַמִּי וְקוֹמוּ,
 וְתִקְרְצוּ הַחִזְיָה, עַד קְרוֹם יְרוֹמוּ,
 יְרוֹמוּ, וְהוֹמוּ בְּרַעַם וְזוֹעוֹת —
 וּמִסָּה יִעֲנֶמוּ הַר גְּלֵי הַדְּמְעוֹת...

וּלְבַבָם הַאֲנָחוֹת וּלְבַעֲשׂ הַדְּמְעוֹת
 אִזְ אֹלֵי וְתִעֲזֹר גַּם אֵל הַעֲבָאוֹת;
 בְּעֵנֹת עַמּוֹ יִרְא, תִּסְתַּח וְרַגְעֵה,
 יְרַחֵם גּוֹי אֶמְלֵל, הָהָ, אֹלֵי יוֹשֵׁעֵי.

ש. 5. הורוויץ.

חַדִּי - הַבְּשׂוֹל, כִּי שָׁמְעָה קוֹל הַדְּלָה סוֹכַבַת עַל
 צִיּוֹה. פִּתְאֵם הַתְּפִרְצָה אֵל הַחֲדָר וְתִקְרָא:

— אֲבִרְתָּם! אִישִׁי אֲהוּבִי! תָּן תּוֹדָה לְאֵל
 יְהוָה וְהַגִּן... בִּנְנוּ בֵּן חוֹרִין... הֵא לָךְ אֵת
 מִכְתָּבוֹ... אֶךְ כִּלְהָ קוֹדֵם אֵת תְּפִלְתְּךָ... וּבִשְׂמֵחָה
 וּבְטוֹב לֵב... בִּנְנוּ בֵּן - חוֹרִין.

— הוּו, אֲבִינוּ שְׁבַשְׂמִים! — קְרָא אֲבִרְתָּם
 בְּקוֹל צִלּוֹל בְּקוֹמוֹ כִּכְסָאוֹ וּפְנֵיו נִהְרוּ — וּבְנוּ
 לְקַבֵּל שְׁבִתוֹת מִתּוֹךְ רֹב שְׂמֵחָה"...
 וְרַמְעוֹת גְּדוֹלוֹת מִתְּגַלְגְּלוֹת עַל לַחְיוֹ וּפְנֵיו
 "שׁוֹחֲקוֹת מִתּוֹךְ הַרְמְעוֹת, וְהוּא רִץ בַּחֲדָר מוֹזוֹת
 לְזוֹת וּפִיהוּ מִלֵּא שִׁירָה:

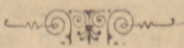
— "וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ, אֲב אֲהוּבֵי שְׁבַשְׂמִים... הִסֵּר
 מִמֶּנּוּ וּמִכֹּל בְּנֵי בֵיתִי... הוּו, מִכֹּל בְּנֵי בֵיתִי!!...
 יָם בְּנֵי בֵיתִי וּמִכֹּל עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּל מִינֵי
 הַחַיִּי וְכֹל מִינֵי מִדְּוָה"...

וּכְמוֹ מִחֵנֵךְ הוֹשֵׁם לְצוּאָרוֹ, הַתְּרַגְּשׁוּתוֹ לֹא
 יִתְנַתְּהוּ לְשִׁיר אֵת הַגִּנּוֹן אֲשֶׁר הַתְּרַגְּל בּוֹ מֵאוֹ,
 לְבוֹ נִמֵּס כֹּלוֹ, וְיַעֲמוֹד פִּתְאֵם וּפְנֵיו אֵל הַקִּיר —
 יִיבֶךְ כִּכִּי גְדוֹל.

וְהַפְּעַם לֹא כִתְתָה בּוֹ רַבְּקָה, הַפְּעַם שָׁמַע
 אֵת קוֹלָה הוֹךְ מִדְּבַר אֵלֵיוֹ:

— בְּכִיָה כּוֹז מִתְרַת גַּם בְּיוֹם הַשְּׁבִת...
 וְזוֹם דְּמַעָה שֶׁטָּף וְעַכְרֵי אֵת עֵינֵיהָ גַם הוּא
 יִלֵּא עֲצָרָה עוֹד כַּח לְשֵׁאת בְּרוֹמִיָה מִשָּׂא הַשְּׂמֵחָה
 וּבִשְׂמֵחָה דְּרוֹמֵם כְּבֵד הוֹגַתָּה...
 אִזְ פִּנָּה אֵלֵיהָ אֲבִרְתָּם וְיַעֲמֵד בְּהָ אֵת עֵינֵיו
 "הֲדַמּוֹת מִדְּמְעוֹת וּיקְרָא בְּקוֹל עֲלוֹ וְנַחַר:
 — אִשֵּׁת חֵיל מִי יִמְצֵא!..."

עזרא גאלדין.

חֶפְצֵי אֶסִיר.

יִשְׂרָאֵלִי אֶחָד בְּהַעֲרָה וְסוֹפָה,
 מִיִּבְעֵשׂ-שִׁלִּי קֶנֶף - בְּנִשְׂרֵי אֶעֱנֶה,
 בְּסִסְיָה בְּשִׁתְּקוֹם לוֹ דָּאָה אוֹכְלָה -
 וְאֶעֱנֶה מְסִלָּי הַחִזְיָה וְהִלָּאָה.

זארא

התנועה הלאומית בקרב אחב"י בגליציה.

דעת ואינם אלא כדי להטיל אבק בעיני חברות (ג) מפלגת "מחיקי הרת", הנודעת בחסידותה ואשר ראשית כל פעולתה היתה החשתרות, כי אך "אנשי שלומה" יהיו העוסקים בכל ערכי צבור ואך הם יהיו הרוכבים על גבי ערי גליציה. בעת ההיא נוסדה בו' גא החברה הנודעת בשם "קדימה" וצעירי גליציה שהשתלמו במדעים בעיר התיא באו בכרות החברה הזאת ויקבלו שם השפעת הרוח הלאומי, ובשובם לארץ מולדתם הרבו להשתדל להשפיע את הרוח ההוא על אחרים. כן אהזו תסיסה פתאומית את כל בני עמנו בגליציה לרגלי הנודדים האובדים אשר באו מארצות אחרות שנגרשו משם ביד הזקק או שנפו משם בעצמם בעטון של הצרות והרדיפות, ותהי ראשית מלאכתם ליסר חבורות לתמיכת האובדים והנדרחים, ואף כי לא הטביעו על אנגרותיהם כל חותם לאומי, בכ"ז היתה הלאומיות בולטת מכל מעשיהם אלה, בהתנגדם בפעל למעשי המתבוללים, אשר ברצונם למצא חן בעיני הפולנים, הקשיחו את לבם מהנודדים האמללים, ויותר שלא אבו להשתתף בפרוטותיהם לתמיכתם עוד הכליטו את קריות רוחם לכל הענין הזה. גם רוח חדש החל לסול לו מסלות בערי המדינה, שאיפה לתרשות ולחיים חברתיים, עד כי נוסדו במקומות אחרים, "הבנות-הקריאה", ששם התאספו החברים לקרא כעתונים שונים ולשמוע נאומי דרשנים ונאומים אשר דרשו בשבת "ההשכלה" ותומכיה. על השנאה לישראל בגליציה החל לקום עור והאנטישמיות המיעיית החלה לפעול את פעולתה, הצעירים שכבר נתמשכלו ויאמרו לבוא בחברת שאכ"ב מצאו את כל השערים נעולים לפניהם ויחלו לשוב ולהתקרב לעמם ויספחו לקהל חבורות-הקריאה ויחלו לדבר שם בשבת רוח היהדות, כי יש לנו היסטוריה עתיקת ימים ועשירה כמעשים וכי יש לנו גבורים אשר הראו נפלאות כבחים" וכו'.

אחדות מהחבורות הללו בטלו או נהפכו לחבורות

א.

ונה היא המפלגה הלאומית בגליציה מבשאר ארצות גם בצורתה החצונה וגם בתכנית עבודתה, כי בעוד אשר בשאר ארצות אין להלאומים אשר שם כל שטה מדינית ואף לעניני ישראל הפנימים לא ישיחו לב, כי ראש מנמתם היא אך הפצת דעותיהם ותמיכת הישוב באה"ק, ובשתי אלה הנם שקועים כראשם ורבים, מכתה המפלגה הלאומית בגליציה לקחת חלק בכל השאלות המדיניות בכלל ובשאלות היהודים הגליציות והחצוניות בפרט; כי במדינה הזאת — שהיא חלק אחד מממלכת אוסטריה הגדולה והמלאה בקיעים וטלאים, עמים טעמים שונים, ודברי ריבות נשמעים בשעריה תמיד, מלחמות הפולנים את הרוטונים ואת האשכנזים והתאבקות שלשתם את היהודים, בהשתדלם יחדו להכרית להם כל ענפי הפרנסה ולהעיק תחתיהם בכל האמצעים האפשריים, — אנוסים בני ישראל להקהל ולעמוד על נפשם; ע"כ נפלגו למפלגות שונות, אשר כל אחת מהן תתאמץ להועיל לעמה לפי דרכה ומטרתה אשר התותה לה; ובקום המפלגה הלאומית, שלא היתה לה כל מטרה מדינית, נאלצה גם היא למרות חפצה לחות דעה בכל עניני ישראל ע"פ שטתה.

בראשית ימי המפלגה הלאומית בגליציה כבר היו שם שלש מפלגות לקרב היהודים ולהן חבורות ראשיות בעיר הכירה וסניפים בערי המדינה, וגם עתון מיוחד לכל אחת מהן: א) מפלגת "שומר ישראל", אשר הלכה לכל רוח שנשב במדינה ותחלה את מושבותיה העקיות בכל זמן ועדן... ב) מפלגת "אגודת אחים", היא מפלגת המתבוללים, אשר רבים מן היהודים והנוצרים אמרו עליה כי כל מעשיה טלאים הונאה וגנבת

החברה בראשונה ובשם הזה נוסדה בסוף שנת הרמ"ג. מטרתה הלאומית לא היתה בולטת או משמיה, כ"א מתקנותיה וממשיעה, בהשתדלה להפיץ דעה שפת עבר ותולדות ישראל, להכב את היהדות על בניה ולקרב לבות הצעירים לעמם ע"י חגים ונשפיוזכרון אשר הגנה לכבוד גדולי האומה (**); אך יחד עם פעולותיה אלה אשר פעלה על חבריה המשבילים השתדלה להביא גם השכלה כללית בלבבות חבריה האדוקים, בהוציאה אותם מכור החסידות ותתאמן לישר להם מטלה להכנס למקלני החכמות והמדעים הנחוצים לכל אדם. אך גם להתחברות הזאת, אשר לאומיותה היתה מצמצמת מאד, באו ימי שביחה ותעמור כשנתים ימים בלי נזע ובלו כל אות חיים, עד שבאה שנת תרמ"ח, שנשפחו לה חברים חדשים, עלמים משבילים ואמיצי הלב; אז שנתה את שמה ואת תקנותיה ותחל להתנוסס בשמה, ציון" ער היום הזה. בשתי שנותיה הראשונות התעסקה החברה החדשה הזאת רק ברברי הלכה בלבד, וכל הדרשות והכוחים סבבו אך על ציר אחד, על שאלת לאומיות ישראל; עד אשר נוכחו החברים לדעת, כי בדרשות וכוכותים כאלה בפנים חברתם לא יעזרו ולא יועילו, ובחפצם להפיץ את דעותיהם עליהם לפעול גם מחוצה לה.

בשנת תר"ג החלה החברה הזאת לפעול גם מחוץ לחוג חבריה, ומלבד אשר שלחה צירים לערים שונות לעשות שם נפשות להרעיון הלאומי וגם קראה שתי פעמים את כל תלמידי האוניברסיטה העבריים אשר בלבוב לאספה כללית להתוכח בעניני לאומיות, עוד החלה בשנה התיא להו"ל חוברות מיוחדות, שמטרתן לעזור את העם ולהפיח בו רוח לאומי. התיא ראשית מלאכתה הוצאת חוברת בשם, קאמטישק" או קינות שלאחר תשעה כאב". החוברת הזאת כוללת שלשה פרקים. הפרק הראשון שהוא גם כעין הקדמה דובר נגד ההתבוללות. הפרק השני יכול מונח קטנה בשם, אמירת הקינות או הבנתן" והפרק השלישי ידבר ע"ד מטרות החברה המדיניות וחובת היהודים בגליציה להגן על עצמם. עתון חברת, אגודת אחים" (Ojczyzna) מהר לצאת בחמה שפוכה נגד כל דברי החוברת

צעצועים ושחוק-קלפים ואחרות מהן קבלו אח"כ גורה לאומית ודברו הררשנים אשר נשאו שם מדברותיהם על היהדות ויקתה הכו שרש בלבבות שומעיהם ברב או כמעט.

בימים ההם היתה העתונות היהודית בגליציה קצתה מתבוללת וקצתה משבלת וגם בלי כל צביון. "המוכיר" (Ojczyzna) אשר חציו היה עברית וחציו פולנית היה כמין פלגם בלי מגמה שלמה, כי בעוד אשר בחלקו הפולני דרש התבוללות גמורה ומחלטת, הסתפק בחלקו העברי בדרישת השכלה ולמוד שפת המדינה ואף כי התנגד לשטת הלאומיות, בכ"ו לא תרל לכתוב — למרות חפצו — "עם בני ישראל" ומעולם לא השתמש בפרוה "פולנים בני דת מישה" ואך פעם אחת נסה להוכיח, כי תרל ישראל להיות לאם בארץ, במאמר הנקרא בשם "לאם או דת" (*). "העברי" שיצא לאור בבראדו היה מקדש כלו אך להפצת ההשכלה, ומפני אשר עורכו קבל תמיכה מחברת כ"ה בוינא ומראשי קהלות אחדות במדינה, גם היו לו מודעות משלמות ע"ד אגיות הנוסעות לאמיריקא, ובשנות הפרעות היה גם הוא אחד מן הפקידים המפקחים על עניני האמיגרציה ויטצא לו מקום להשתכר בעין יפה, ע"כ התנגד גם הוא ללאומיות ישראל וכתוב סרה על כל הישוב; אך לפעמים נבשל העתון הזה בדבריו סופריו, ולמרות חפץ עורכו היה הרעיון הלאומי מכצבץ ועודה מתוך שורותיו. עתון חברת, שומר ישראל", שדבריו היו נשמעים במשך עת קצרה, כבר החל בזמן ההוא להיות גוסס בחצינויות ובשננויות וישב לקדמותו להיות עתון לעניני עירו ולדבריו ריבות אשר בשערי עירו. העתונים העבריים היוצאים בחו"ל לא מצאו להם בעת התיא קוראים רבים במדינה, ואף קוראיהם המעטים לא שמו לב לתכן דבריהם, כי אך בעזרת לשונם מצאו ענג לנפשם, והעתון Selbst-Emancipacja, "fion" שהיה בלי-מבטא להרעיון הלאומי באוסטריה ספק לצאת בימים ההם מואם הומוכים בימינו. כן היתה הלאומיות בגליציה כסתר המדרגה, בהיותה צעירה לימים בלי כל חברה ובלו עתון אשר יהיה לה לפה, עד אשר נוסדה חברת "ציון" בלבוב. — "מקרא קדש" היה שם

(*) המוכיר שנה חמישית, גילון 4 ח'.

(**) החנינה הראשונה היתה לכבוד בימות ביום י"ב שבס תשרי.

„שאלת היהודים היא שאלה ניושנה, אך אם קבלה בסופה המאה הנכרית פנים חדשות. נער עברי כי יבוא לבית-הספר יכיר עד מהרה, כי הוא בן להעם הנבחר ליסודים וחבריו ומוריו לא יחוסו על עמלם להזכיריהו תמיד את חרפת מוצאו. אמנם נלחמים אנחנו תמיד את „מלחמת הקיום“, אך עתה תקפה עלינו המלחמה הזאת ביתר שאת. מצבנו נורא מאד ועומדים אנחנו בשפל המדרגה בחמרות ובמוסריות גם יחד עד אשר כליון גמור עתיד לבוא עלינו, אם לא נשתדל לקדם את פני הרעה בעוד מועד. בדברים האלה אין כל הפרזה והגזמה, כי מבט אחד אל תוך משכנות יעקב בארץ הזאת דיו להוכיח אמתת דברינו. . . בראשית שנות הששים חשבו רבים מאמינו להיטיב את מצבנו ולא מצאו אמצעי אחר מלבד ההתבוללות. אבל המתבוללים הראשונים חשבו אך ע"ד התבוללות מדינית ולא גזעית. המתבוללים הראשונים רצו כי נלך שלובי זרוע את הפולנים ויחדו נעבוד להרמת קרן המדינה ואז ייטיב גם מצבנו אנו. הפולנים ראו זאת וישמחו בלבבם ומתבוללים אחרים באו על שכרם, עד אשר היתה יד הפולנים רוממה בכל דרכי החיים במדינה ולא היו צריכים עוד לעזרת היהודים ויחלו לדחותם ביטח ולקרבם בשמאל, הכל לפי מה שהיו צריכים להם. אז קמו מתבוללים חדשים על מקום הישנים ויחלו להראות כי אין לנו אלא להטמע בתוך הפולנים במטיעה גמורה, דתית וגזעית, למען ימתה שם ישראל מתחת השמים. . .”

עוד דברים רבים נמצאים במחברת ההיא ע"ד תבנית עבודת הלאומיים לימים יבואו. המתחלקת לפרקים ולסעיפים רבים, עד כי קשה להעתיקם פה ואך במדה שיצאו לפעולה, יוכרו בהמשך מאמרו.

אחרי זאת החוברת הזאת ראו את אשר הסבו כדברים את דבריהם גלוי לכל עם הארץ בשפת המדינה, ואז נגשו מיד להוצאת עתון פולני בשם „Przyszłość“ (העתיד) וכמוכּוּן הרבו העתונים הפולנים לדבר גם עליו ולדרוש אותו לישיבה ולגנאי.

ואלה החוברות בערי המדינה אשר התפתחו ברכות הימים לחברות לאומיות: „רוזי תורה ודעת“ בפשישיל, „האחדות“ בדרוהוביטש הנקראה אח"כ בשם „העברי“.

הזאת ואף בהעתון הפולני „Kuryer Lwowski“ באה עליה בקרת חדה ונמרצה, כתובה בידו אחד היהודים, ומשני העתונים האלה העתיקו גם עתונים אחרים ויחלו לדבר בחברת „ציון“ ובמטרותיה. אמנם כבר היתה החברה לשיחה בפי העתונות היהודית בלבוב גם מקודם לכן לרגלי הגד-המכבים אשר הגנה בפעם הראשונה; אך הענין הזה לא השאיר אחריו רשם קים, כי העתונים הפולנים לא הזכירוהו או וברבות הימים גשתכח כשאר המעשים שבכל יום.

בראשית שנת תרנ"א נוסד עתון זרנוני בעיר קולומיה בשם „זידישע פּאָלקסצייטונג“, שהיה עתיד להיות כלי-מבטאה של החברה „ציון“, אז הניסד ועד של עוזרים להעתון הזה בקרב חברי החברה הזאת, עד אשר פרצה מריבה בין המערכת הראשית ובין בני חברת „ציון“, ועד העוזרים נסוגו אחר ממשמרתו והעתון גזע בלא יומם, אז הוציאו חברי החברה חוברת שניה בשם „וועקער“, שבה הבלטו את ציוניותם יותר מבמחברתם הראשונה. החוברת הזאת כוללת ספור מעשה שהיה בבחור אחד שנעשה משביל ויהי לחובב ציון ויסע לאה"ק; שוב יספר שם מעשה בפולני אחד „בן דת משה“ שהחל להתקרב לעמו, אחרי אשר ראה מבשרו, כי לא בהתפלגות יושע ישראל, ואחרי אשר כלה חק למודיו ונתערב בעטרת „רוקטור“ לא יכל למצא לו כהונה להחיות את נפשו, ויהי אָנוס להיות „טורה דת ישראל“ בבתי הספר ואהותו הבהילה למדה וזאת עבר ותורתו את אשר יורה לתלמידיו. — גם החוברת הזאת מצאה חן בעיני כל רואיה והקוראים בלעו אותה „בככורה בטרם קיין“.

אבל בשתי החוברות הנזכרות ובדבריהם בהעתון הנזכר יכלו לפעול רק על רוח ההמון הקורא ורגונית, אך לא כן במחברתם הפולנית שהו"ל בשנת תר"ב בשם: „Jakim powinien być program młodzieży żydowskiej?“ (איך צריכה להיות מנחת פני הצעירים?) והחוברת הזאת הסכה קול רעש גדול, עד כי לא היה כל עתון במדינה שלא דבר אודותה ולא דרש „תלי תלים“ על כל קיין וקיון שבה. ומפני אשר דברי החוברת הזאת נוגעים כרתם למצבם החמרי והמוסרי של אחינו בגליציה, שגם הוא פעל הרבה להרחבת הרעיון הלאומי בקרבם, ע"כ הנני להביא בזה המציחה:

היו דוחים אותם בימינם, או אז היו הפולנים יכולים להוכיח ע"ד גדל אהבת היהודים לארץ מולדתם. יאבנו נא הפולנים לתת לנו את זכותינו ואז יכירו וידעו...". על זה ענה הפולני הנ"ל: "היהודים אומרים כי מתחלה נתן להם את כל הזכויות ואחר כך יתפלנו בשלמות והרי היא התפלנות על מנת לקבל פרס, שאין לבנו הולך אחריה, יען כי לא כן נתן הרון להיות, אהבה לארץ-מולדת צריכה להיות טהורה בלי כל תקוה לקבלת שכר, ע"כ יאבנו נא היהודים להיות פולנים גמורים בלי כל פניה צדדית, ידרשו שלום הארץ שגולרו בה מכלי לקוות לחשלומים, אז יראו כי גם אנחנו איננו כפויי טובה ושכרם לא יפסח...".

בשנת 1891 קרה כי שני אחים, פולנים בני דת משה" לקחו בהכירה את כל השדות בעיר פודהויצו מאת חברת "אחריות האש" בקראקא, אחרי שהיו חוכרים חלק גדול מן השדות ההם גם מקודם לכן, ומיד קם שאון בין האצילים הפולנים, כי המעשה "הרע" הזה שמסרה החברה אדמת פולניה בידו "רעים" הוא אי-פטריוטי, אי-אזרחי ואנטי-לאומי, ע"כ דרשו בשם האמת והצדק מאת החוכרים כי יתירו ידם מהעסק הזה; אך אם לא יאבנו לעשות זאת, אז "החובה על החברה לבטל את החוזה שעשתה בכל מחיר שבעולם". הרברים האלה יצאו מפי אצילי גליל פודהויצו וגליל קולומיה שהתאספו יחד לעצרת כללית, לערוך מחאה נגד מעשה החברה הנ"ל וקולם לא נשאר בודד, כי גם הרבה מועדי הגלילות ושלטוני המהווה הסכימו לדבריהם אלה, וכל העתונים הפולנים, באין ויצא מן הכלל, נתנו צדק לכל הקוראים הנר; ולא עוד אלא שרבים מהם הגדילו את הרעש בדברם בענין הזה ימים רבים בלי הפסק. —

למקרה הזה כבשו המתבוללים את פניהם בקרקע ויבושו ויחפרו ובאחת משיבות ועד התברר "אגודת אחים" באו לכלל החלטה, כי כל עבודתם עד עתה לא נשאה כל פרי, מפני שהפולנים אינם רוצים להכיר את היהודים בתור אזרחים; ע"כ אמרו אז אחדים מחברי הועד לעזוב את רעיון ההתבוללות ולהשתרל אך בהבאת השכלה בלב היהודים...

וההתבוללות בגליציה הילכה הלך וחסר, כי מדי יום ביומו הרגישו היהודים היותר נאורים

הכמה והשכלה" בז'לוטשוב, "קרא מקרא" בקראקא, בפטישיניוין ובקוסוב, "שוהרי תושיה" בסטרי ועוד אחדות כאלה; אך כל החברות הללו לא האריכו ימים או אבד ערכן הלאומי. אולם אף אם בטלו החברות לא שבתה התנועה, כי "השבילים הבורדות" נשארו כאמנה את הרעיון והתנועה התפתחה בדרך טבעי ובמתנות בלירעש ומהומה ובלי וריוות יתרה, ועד שלא שקעה שמישה בעיר אחת וזכה בעיר אחרת, כן נוסדו חברות לתמיכת ישוב א"י, ובדבר הזה קדמו ערי המדינה לעיר הבורה; ומלבד חברת "מוזרת משה" בפטיש של שנוסדה עוד בשנת תרל"ה ובטלה מיד, נוסדו החברות האלה: "אדמת ישראל" בסטרי, "אהבת ציון" בטארנוב, "הובבי ציון" ברישא ובבוריסלב ועוד.

בסוף שנת תרנ"א נהרס בנין ההתבוללות בגליציה עד היסוד, אחרי אשר החל לרופף זה כבר, כי חבריה הנוצרים עזבוה אחד אחר וגם רבים מן היהודים שהיו נאמנים בכריתיה בגדו בה. אחרי עשר שנות מעשה ופעולה על שדה ההתבוללות היה בעת ההיא וכוז בין מ"ל מכה"ע "Trybuna" (שהיה אחד מחברי הועד בחברת "אגודת אחים") ובין ראשי המתבוללים העברים ע"ד קרי ההתבוללות ויסודותיה בגליצונת העתון "Ojczyzna"—אחרי בורר דברי ההתבוללות הוסיף הכותב הנוצרי לאמר: "אע"פ שהאנטיגליציה העברית בגליציה שואפת להתבוללות עם הלאום הפולני, אך מסבת עצלותה לא תוכל ההתבוללות להתקדם כראוי ועוד מעט תרד מעל סדר היום... אם ישנאו גם הפולנים את היהודים בעת הזאת יש לחפש אחרי שיטת הנכונה, כי השנאה הזאת אינה אנטישמית כשנאת עמים אחרים. היהודי הפולני שהיה לבוש ארוכים מלפנים היה אך בוי ולא שנוא, כי אף אם לא ידע את שפת המדינה על בוריה, אך לבו היה נאמן לארץ מולדתו; לא כן אלה הנקראים אצלכם "אשכנזים", הכניו הזה בעצמו שאתם מכנים אותם, מכה בחרפה את לחייהם ומעיד כי אין להם להתאונן על שנאת הפולנים...".

אחד היהודים ענה על הדברים האלה: "לו אבו הפולנים להכיר את היהודים שגולרו פה ואשר תולדותם קשורות בקשר אמין בתולדות המדינה הזאת ויושביה בתור פולנים ולא

ב.

קנאה קטנה היתה במהנה חוכבי ציון באוסטריה, כי התקנאה מפלגת הלאומיים בוונא בדרך חברתה אשר בגליציה, והקנאה הזאת הפריעה את התאחדות הלאומיים במדינתנו מוצאת לפעלה עד שנת תרנ"ג. הלאומיים אשר בלבוב אמרו לעשות להם מרכז בעירם, אשר ממנו תצא תורת הלאומיות לכל מדינת גליציה, ואך למדינה הזאת בלבדה; והו"צ אשר בוונא אמרו כי בעירם יהיה המרכז לכל מדינות אוסטריה, וען שהיא כירת הממלכה ומשם קבלו הלאומיים בגליציה את השפעתם הראשונה ולא אבו להסכים ליסוד מפלגה בגליציה לברה. אך ע"ז ענו הלאומיים בלבוב, כי מפני שרוב הו"צ שבכל מדינות אוסטריה הגם בגליציה ובשאר המדינות מספרם מעט מאד, ע"כ לא יוכלו להלק כבוד לעיר הבירה בענין הזה; ואת ועוד, כי אי אפשר להם להסתפק בעת בהשפעת הרעיון הלאומי אשר יקבלו מיונא ועליהם לבנות במה לעצמם, וען אשר מלבד שניו הדעות וההשקפות בעקרי הלאומיות, שונים פה גם תנאי קיום המפלגה הכלית שנוי.

השאלות והתשובות האלה היו ערוכות במכתבים פרטים או היו שומות כפי אנשים שונים שאמרו לתוך בין "הנהו תרי צדדים" אשר עמדו על דעתם ולא רצו לותר משלהם מאומה. גם בהעתין "Selbst-Emancipation" ששב להופיע בעת ההיא ויהי כעין כלי-מבטא להו"צ בגליציה, השתרל העורך באחד ממאמריו* לטובת התאחדות הלאומיים באוסטריה ויתנגד להתרכזות המפלגה בגליציה. מכל הדברים האלה נראה, כי אם לא התאחדה המפלגה הגליציאית עד שנת תרנ"ג, אין האשם תלוי אלא בהו"צ אשר בוונא. אבל "כדועבר" אין להתרעם על התנגדות הו"צ בוונא לרבר הזה, כי לא הפסידה התנועה בגליציה, ולא עוד אלא שיוכל היות כי היתה התאחדות הלאומיים בגליציה בעת ההיא קודם זמנה ותחת להועיל היתה יכולה להזיק.

ביום ז' אייר תרנ"ג התאספו שלוחי החברות הלאומיות אשר בגליציה לעצרה כללית עירה לבוב, ליסוד מפלגה לאומית אשר תשפיק

את יהדותם; ואף אלה שכבר שכתו בעצמם את מוצאם וצור מחצבתם מוצאו מכשולים והתחתים על דרכם, ולמרות הפעם הזכירום הפולנים את עונם, כי נולדו על כרבי הורים עברים, עון אשר לא יתכפר בעולה וזכה... אולם אם לא עשתה עבודת העוסקים בהתבוללות פרי מהיץ למחנה ישראל, הנה ראו שכר לפעולתם בקרב עם, כי מלבד הנהגת הקהלות היותר גדולות אשר באה לרשותם, באה גם גרבת הבארון הוריש תחת יד אפטרופוסותם ואנשים משלהם הפקרו שם לממונים ואסקרטורים; גם עורכי העתון "Ojezyzna" מוצאו להם כהונות נכבדות ועריכת העתון הזה נמסרה ליד איש צעיר לימים, אשר לא התלהב בפטריוטיותו כהעורכים הקודמים, ובחפצו לעשות את העתון לסוציאליות-דימוקרטי-התבוללותי-פולני, הרהיב פעמים רבות עז בנפשו, לשפוך את הקיתון על פני ראשי חברת "אגודת אחים" ולספר כנגותם בגלוי ולא בסתר... המקרים האלה שבאו תכופים זה אחר זה הסבו כי נמנו וגמרו לבטל את החברה ואת עתונה. במאמרם האחרון הגידו המתבוללים ולא כחדו תחת לשונם, כי טעו בדמיונותיהם ויהיו משאות שוא כהשכם, כי הפולנים יעמדו לימים וישיטו להם יד, ע"כ גמרו אמר לסגת אחר, כי "בתנאים כאלה היה קיום חברתם שקר מדיני".

משנת תרנ"א ועד שנת תרנ"ג, מן העת אשר עמודי ההתבוללות רוספו בגליציה והרעיון הלאומי התפשט ויתפתח, חשבו ראשי החברה "ציון" בלבוב ע"ד התאחדות כל החברות הלאומיות והתרכוזות כל הכחות הנפוצים במדינה, כי פעולות יחידים וחבורות בודדות לא יוכלו לשאת פרי כראוי, ומחסרון ברור הדעות ואהדות ההשקפות לא התקרמה התנועה גם באיכותה. בשנת תרנ"ג יצא הדבר הגדול הזה לפועל. כל המפלגה הלאומית אשר בגליציה התאחדה תחת דגל אחד בלבוב, וגם בוונא נוסדה בשנה ההיא חברה ראשית ומרכזית בשם "ציון", שמטרתה לאחד את כל החברות לישוב ארץ ישראל אשר בממלכת אוסטריה.

* שנת רביעית גילון ח'.

לתוך בין הרעות הקצוניות האלה ולעשות שלום ביניהן. — ומה רבו הפעולות אשר נעשו מאז שהתאחדה המפלגה! חברות רבות נוסדו במדינה להפצת הרעיון הלאומי וחבת ציון, וכל היודע את כל העמל והטרח שיש ביסוד חברה לאומית בגליציה, הוא ידע לערוך גם את הדבר הזה לפי ערכו. כן החלו להו"ל מיום הראשון לנובמבר את העתון הורגוני, אשר בשם „ברמל“ קראוהו, העושה לבטח דרכו עד היום הזה ופעולתו רבה על המון בני עמנו במדינה הקורא רק זרגוניות.

בשלושה ועשרים לחדש אלול תרנ"ג התאספו צירי סניפי החברה המרכזית בוונא לאספה כללית, וטפני אשר כל סניפי החברה הזאת (לבד משנים מהם) הנם בגליציה, ע"כ נוגעת גם האספה הזאת להתפתחות התנועה הלאומית בגליציה. באספה הזאת החליטו לתמוך בירי שלשת העתונים הציונים: „זעלבסמ-עמאנצי-פאציאן“, „Przyszłość“ ו„ברמל“. כן החליטו להפיץ תוצאות א"י ע"י פתיחת בית-מסחר גדול לתכלית זאת בוונא, אולם מסכות בלתי יודעות לא יצא הדבר הזה לפעול ואך הביות אחרות קוניאק הובאו משם שנמכרו מיד. ואחד הסניפים החל למכור על השבון עצמו גם יין מאה"ק.

ביום הראשון לנובמבר קראו הו"צ בוונא בהשתתפות אחרים מחו"צ אשר בגליציה, לעצרה בללית בעיר קראקא, ליסד מפלגה ראשית, אשר מצודתה תהיה פרושה על כל מדינות אוסטריה והמפלגה הגליציאית תהיה לה כעין סניף; אך לע"ע העלו חרם בידם והאספה הזאת לא השאירה כל רושם.

* * *

עתה החלה הלאומיות להכות שרש בלבות אחינו בגליציה. רבים מהם אשר הביטו על הלאומיים כעל בעלי הויה וחסרי תבונה ועל הרעיון הלאומי כעל מקור כל הצרות שבעולם, יודו כעת בפה מלא כי שגו. רבים מאחינו היודעים את החיים ואת תלאותיהם מפי הנסיון ומצב עמנו במדינה לא נכחד מהם, החלו לראות נכחות ולחזות מבשרם, כי אין להשען על רוח הזמן הנאור. אך רבים טן הרבנים והמלומדים

ממשלתה אך על מדינת גליציה בלבד ולהועין ע"ד תכנית עבודתה. שלושה ימים רצופים נוסדו הצירים האלה יחד ויתלשו החלטות רבות ושונות, שהנני להזכירן פה במדה שיצאו לפעלה:

המפלגה הלאומית בגליציה, שהיא חלק אחד מכל המפלגה הלאומית, תשתדל להפיץ רעיון תחית ישראל על אדמת אבותיו גם תגן על כל עניני ישראל המדיניים והחברתיים. מדי שנה בשנה יתאספו לאספה כללית באחת הערים הגדולות שבמדינה ואליה יבואו שליחי כל החברות הלאומיות בגליציה, אנשים פרטים הנודעים בחבתם להרעיון הלאומי, עורכי עתונים ומוציאי ספרים לאומיים, גם ראשי אגודות לאומיות אשר במדינות אחרות באוסטריה. בכל אספה יבחר ועד הפועל, אשר חובתו תהיה להוציא החלטות הענדה לפעלה, לתוך בין החברות אשר במדינה, ליסד חברות להפצת הרעיון הלאומי וחבת ציון, לנהל את כל עסקי ההשתדלות ולמשול בהן המפלגה. לאוצר המפלגה תבאנה: נדבות אנשים פרטים, תמיכות מחברות לאומיות, הכנסות נשפי שעשועים, הכנסות מהוצאת עתונים וחברות. כל החברות לתמיכות היושב בא"י אשר בגליציה תספחנה בתור סניפים להחברה המרכזית בוונא. העתון „Selbst Emancip.“ הוא כלי-מבטאה של המפלגה וחיבת בתמיכתו והעתון „Przyszłość“ הוא קנינה. כן החליטו להו"ל עתון זרגוני ויטסרו את כל עניני הוצאתו ובחירת האנשים לעריכתו להועד הפועל שבתו בפעם הזאת.

התאחדות המפלגה הלאומית בגליציה היא התקרמות גדולה ורבת הערך גם בהתפתחות דעותיה העקרויות; כי עד העת הזאת היו הלאומיים בגליציה מחולקים בדעותיהם זה מזה ובגדלים בשמותיהם ויהיו נפגלים לשתי כתות ראשיות אשר לא שבתו מריב: ציונים ולאומיים, לאמר: כת חובבי ציון, שאמרו כי כל עיקר הלאומיות היא אך התישבות היהודים בא"י ותו לא, וכת הלאומיים שאמרו, כי לאומיותנו אינה תלויה בארץ אבותינו וכי כל פעולתנו צריכה להיות אך להטבת מצבנו בארץ גלותנו וגם ארגנטינה תוכל להיות לנו כרבות הימים מה שותיה פלשתניה לפנינו; גם היו דעות יחידים הנשנים לבאן ולכאן, ותבוא החלטת העצרה

כאלה לבשה את אחינו בגלוציה מסוף המדינה ועד סופה, עד אשר יש תקוה, כי הימים לא ימשכו וכספר החברות הלאומיות יעלה פה למאות ואף כפר לא יהיה במדינה שלא תהיה בו חברה לאומית. בעת כתבי את הדברים האלה הגיעניי אמנם השמועה, כי גם באחד הכפרים הקרובים ללבוב נוסדה חברה לאומית בשם „נצה ישראל“; אך מפני שלא נתבררה לי עוד מטרתה בדיוק, ע"כ לא קבעתי לה מקום בתוך שאר החברות.

אך קץ הפלאות טרם בא ובזמן שהלאומיות בגלוציה תפרוץ ותעשה חיל, אומרת גם ההתבוללות לשוב לתחיה. ראשי העוסקים בדבר הזה לא יאמרו אמנם לעשות גם עתה את דרכם בסופה וסערה ככימים הקדמונים, כי נשתנו העתים וכני האדם עמקן, ולמרות כל עמלם והשתדלותם לא הביע עוד אף נוצרי אחד את חפצו להספה לאגודתם, ואח מי אפוא יתבוללו? — ע"כ ישפיקו כמעט ויגידו כי ראש מאווי נפשם הוא אך „להכשיר את היהודים לזכות אזרח ולהו"ל עתון אשר יריב כשונאי ישראל ולעת מצא גם כן, חובבי ציון“. למטרה הזאת הוציא „קול קורא“ לכל זאטוטי בני ישראל אשר במדינה, כי יאבדו לעמוד לימונם, למען ויבולו לבצע את אשר החלו. אולם בכל דבריהם לא נשמע הד קול ההתבוללות הקודמת, רק קול התבוללות שבורה והלקית ודברים הנשמעים לכמה פנים, ע"כ נראה לנו כי החפצים להשיב את ההתבוללות בגלוציה לקדמותה, העירוה כעת אך להמשיך את גסיסתה...

* * *

התפתחות התנועה הלאומית בגלוציה תעשה רשם גם מתוך למתנה ישראל, כל העתונים אשר במדינה ידברו בה ודושישם עליה תלי תלים של סברות שונות. העתונים הפולנים אשר רבם ככלם בשם האנטישמיות ידגלו, יאירו את פניהם להתנועה הלאומית בישראל ואיטרים, כי האמת הערומה אשר בפי הלאומיים תמצא חן בעיניהם מאד, כי לא ידברו בלב ולב ולא יאבדו להתילד על לאומיות וזה להם; טאלוי מוכן כי גם אופן פתרון שאלת היהודים על ידי

שבקרב אחינו פה, היושבים בבתיהם על שלחן ערוך והמן יוור להם, היודעים את התבל ואת החיים רק מהספרים והעתונים אשר יקראו, ועמהם רוב אילוי הכסף, אשר המחסור פסח על משכנותיהם, המה ועמדו עוד מנגד להתנועה ומביטים אליה בקרירות רוח או במנוד ראש.

כי נשפוט על מצב התנועה לפי מספר החברות וחבריהן, ישמח לבנו ותגל נפשנו, כראותנו יותר משיכולנו לקוות לפני ימים לא כבירים; אבל עיקר שמחתנו אינה צריכה להיות בשביל כמות החברים אלא בשביל איכותם. פה נמצאה חברה לאומית אשר כל חברה נאורים קצונים, עלמים האמונים על ברכי הורים הלועגים לכל רגש עברי ומניעים ראש אחרי מעשי בניהם, ושם נמצאה חברה, אשר כל חברה באמונתם יהיו, רדים עם אל ונאמנים גם עם קדושים וצדיקים; כן נוכל למצא מין חברה אחרת, אשר אדוקים ונאורים בה נפשו, ומפני אשר רעיון אחד קבצם, ע"כ שורר ביניהם שלום אמת, ואף אחד מהם לא ישום לב לדעת עד היכן צדקתו של חברו מגעת.

החברות הלאומיות אשר בגלוציה התרדנה והיו לארבעה ראשים: חברות שמטרתן הפצת הרעיון הלאומי בלבד, סניפי החברה „ציון“ ביונא לתמיכת הישוב, חברות שמטרתן הפצת הרעיון הלאומי ותמיכת הישוב יחדו, וחברות שנוסדו זה מקרוב ויעוד לא נודע טיבן ומבוען בדיוק. למין הראשון נמנו: חברה „ציון“ בלבוב, „שפת אמת“ בקראקא, „ישרון“ בפשמישל, „שוחרי תושיה“ בסטרו, „האחרות“ בבוריסלב, „קרא מקרא“ בזאלישטשיק וחברה „דורשי טוב“ בקוטו. חברי החברות האלה הנם ברובם אנשים נאורים ומשכילים ואף ועיר גם יהודים אדוקים לאחת מהנה. למין השני נמנו החברות אשר בערי לבוב, קראקא, פשמישל וטארנוב, חברי החברות האלה הנם ברובם אדוקים, מלבד חברי הסניף אשר בלבוב שכלם נאורים. למין השלישי נמנו החברות האלה: „דגל יהודה“ בלבוב, „ציון“ בלאנצוט וחברה „דגל ישרון“ בזלוטשוב. למין הרביעי נמנו החברות אשר בערי סטאניסלוי, בוטשאטש, בראדי, יארוסלוי ועוד. רוב החברות האלה נוסדו בשנת הנכחית וזה יסוד חברות

מקום שהן, בכ"ו לא קים הבטחתו זאת ויותר
שלא התאמין „להפיץ את הרעיונות היקרים
האלה", כאשר כתב בהמשך מאמרו הגיל,
עוד יתנגד להם כעת וישתדל להפריע את
חובבי ציון בגלוציה ממעשיהם, כאשר אברר
עוד בפעם אחרת.

לבוב, סרבושי לחדש האביב, ה'תר"ד.

נרשם באדר הבחן.

לְיוֹם הַתַּנַּת אֱהוֹבָתֵינוּ.

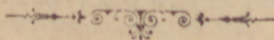
הַמְּנַגֵּינִים יָרִיעוּ; זו אור שְׁעָמִים
תְּמַנְיֹת אֲוֵלָם תְּמַלֵּךְ;
וּלְבָשׁוֹת תְּפַאֲרֵת קְמַחֲלֵת מִתְּמַנִּים
בְּקַמְלֹת עֲלָמוֹת תְּחַלֵּךְ.

אור נְרוֹת וּמְחַלּוֹת וְתַרְנוּעַת בְּלִיזְמֵר
וְחֶלְקֵדוֹ בְּאֵזֶן הַתְּמַנְיָה...
וְגַלְגַּלֵּי אֲרֹזִן וְהֵב לֵם תִּשָּׁב בְּלִיזְמֵר
וְתִקֵּה לָהּ תִּקֵּה תִּפְהַיֵּיךָ!

אֶת־רֵאשֵׁי הַצִּנּוֹף זֶר שְׂרָמֵי עֲדָנִים
לְאֵרֶץ הַיִּרְדֵּה בְּקַמְקָה
וּבְכַפּוֹת יִדְיָה הַסְּתִיבָה הַסְּנִים
תְּנִיפִים וְכִרִים בְּחִמְקָה.

אֶךְ סַחַת הַצִּיּוֹף עֲלֵי־עֵינֵי הַסְּבִלָּה
בְּסַחֵר שֵׁם תִּשְׁבֵּן עֲנָה,
וּבְנִשְׁם וְדִמְעָה יִרְדֵּה נִסְפָּלָה
עַל שְׂלִמַת־חֶסֶת הַלְּבָבָה...

אֶת־בֵּית־אֹהֶל אֶהְבֶּה, בֵּית שְׁנֵים תְּמַשֵּׁת.
זו תּוֹכֵל בְּאֵזֶן לְקַבֵּר —
וּבְמֹת קַמֹן חֲגֵג קִסְבִּים לְעִשָׂת.
אֵין בְּכָה, אֵין שֵׁם לֵב לְשָׁרָה —
נ. פִּינִס.

יציאה מן הארץ (אם לא"י או לארגנטינה או
אפילו להרי השך, אחת היא להם!) כשר וישר
בעיניהם, לפיכך ידברו במפלגה הלאומית ביראת
הכבוד ובפה מלא יענו ויאמרו, כי היא
המפלגה האחת בישראל הראויה לדבר אדנותיה,
כי לא תפנה לבה לבטלה ולא תשתעשע בפרוות
ריקת. ולא עוד אלא שראש אויבינו בגלוציה
כתב עליה מאמר באחד העתונים הגדולים
בעשרים וחמשה המישים, וכפי שנראה
מדבריו יחשוב את המפלגה הלאומית למפלגה
גדולה מאד, בעלת הון רב ואמיצת כח מאין
כמוה, אשר כבוש ארץ קטנה בגלוציה היא
בעיניה בקליפת השום, ועוד דבריו הבל
ורעות רוח כאלה. רבים מהעתונים האלה,
המדברים טובות על הלאומיים, יכתבו על
תנועת ההתבוללות החדשה בדבריו לעג ובוז,
כי אין בכל מתולולי התנועה הזאת אף אחד,
אשר יתכן באמת לשם איוה אירואל ולא תהיה
הנחת גופו נגד עיניו וקודמת לו לעניני בני
עמו. והעתונים הרוטינים שמחים לקראת התנועה
הזאת, בראותם כי שגו בחישובם את היהודים
כמה שאין בהם, כי הגם פולנים אמחים
ובחשבנם להשיג את הילם מאו, כאשר נתנו
להם היהודים את ידם נגד הפולנים. — אך
העתונות היהודית אשר כמדינה תראה עוד את
פניה לכאן ולכאן; מרבית העתונות הזאת
הראויה לשם הזה כשישיבה גלוציאות לשם
אוניברסיטה, הנה בוסר, סמרטוטית, שפלה
ומתמכרת לכל דבר שבעולם על מנת לקבל
פרס. עתון חברת „שומר ישראל“ (אירואעליט)
הוא עתון מקומי וכבר כתבתי לעיל על דרך
תכונתו בימים האלה; „דראָה בוטשער צייטונג“
יקבל תמיכה מכיבת ועד המדינה ושלטונה;
„ראָהאטינס צייטונג“ הוא סמרטוט שבסמרטוטים;
„טיסמיניצר פֿאַלקסבלאטט“ הוא עתון הו"ל
בעיר קטנה כבף איש ודומה בתכנו להעתונים
שכתבו לפנים הכהורים בישיבת מיר ואישישוק;
„מתחיקי הדת“ ידבר לפעמים טובות על הקולוניות
בארץ הקדושה ולפעמים יצא להלחם כחבת
ציון והרעיון הלאומי. גם „המגיד החדש“,
אשר אמרנו כי הוא יהיה לנו לפה, הכויב את
תקותנו, ואף אם במאמרו הראשי אשר בגלוציה
הראשון הכטיח לאמר: „הרעיון הלאומי וחברו
רעיון ישוב א"י יהיו ראשי עניני „המגיד החדש“,
אשר יהיה בית ועד לחברות חובבי ציון בכל

זכרונות.

(על קבר הצייר מרדכי גאטטליעב).

עיר קראקוי העתיקה, שם בקשתי
את שאהבה נפשי, בקשתי וגם
מצאתי, אך לא על גפי מרומי
קרת, לא ברהובות ושאון הנוצות,
כי אם הרחק מאדם העיר, על
פני שער המצבות.

ואמנם גם לעיר הרפאים שער המצבות,
כי גם פה מרובות ומתחרזות האבנים זו את זו
בגדלן, ברחבן ובהדר תפארתן, וכל אחת ואחת
קוראה את העובר באתיותיה הגדולות והמבריקות:
„אלי סורה, עובר, פה משכן האדיר, אחד
מאצילי העם!“ סורה אלי, עובר, כי פה תמצא
כל טוב ארץ, משופרי דשופרא, גדול ורב, נזר
הבריאה!“ „אל נא תעבור מזה, כי פה תמצא
מרגלית טובה, אשה שלא תסולה בפי!“ כה
תקראנה ותתהננה מכל פנה ומכל עבר, וגם
מערכות ושלטים לא יחסרו ישם אשר ימשכו כל
אדם אחריהם: אריות, צבאים, נשרים ובגייזונה,
כלם נחפו בזוהר, והמה דוגמאות מעשי-צירים
מכל הכבודה אשר בקבר פנימה...

אכן לא בין המתחרים האלה המכריזים
בקול גדול את גדלם וכבוד ביתם מצאתי את
ידידי מנוער, — הרחק, הרחק משאונם ומתמונם,
תחנשא גבעת קבר, דלה וקטנה, מבלי אותיות
מבריקות, מבלי תורי-זהב, מבלי אריות ונשרים,
אך אוכרה קטנה ועניה, קרש קטן ודל, ושם
מצאתי את שם ידידי, מבלי תארים, מבלי
תהלות ותשבחות, אך בדברים המעטים:
מרדכי גאטטליעב וזכרונו לברכה!...

ומי הוא זה מרדכי גאטטליעב? מה היה?
מה שמו? מה חייו? ומה היתה תעודתו על פני
תבל ארצה? מכל אלה אין אמר ודברים, אין
שם ואין זכר, אך האוכרה הדלה, הפשוטה
והעורה, תגיד ולא תכסה, כי זה האיש מרדכי
לא השאיר אחריו הון ועושר. האנשים כאולתם
המשתחיים מעורם אל אלהי הכסף והזהב הציבו
גם פה בשער הקברים את צלמי כספם וזהבם

ויסגדו להם וישומו קטורה באפם. לאלה אשר
השאירו אחריהם כים מלא וגדוש יקריבו בניהם
מנחת-תודה ויציבו להם אבן שיש מראשותם,
אבן גדולה ושלמה, גם יקראו לציור ויציור להם
כחרט את אחד האריות או אחד הנשרים,
לאמר: אריה הוא, נשר הוא, כביר הוא,
ובאותיות זהב המתנוצצות עד למרחוק יספרי
לדור מכל הגדולות והנפלאות אשר עשה המנוח
פה בחיים חיתו; אכן אם דל היה חלקו בחיים
והכיס אשר השאיר אחריו ריק ואין בו מאום,
או הוא נאנס להסתפק במועט, באוכרה דלה
וקטנה, מבלי אותיות זהב ומבלי תארים וחרוזים,
כי המפתח באבן דורש על כל אות ואת
כסף מלא...

והאנשים ההולכים הועה בדרך לכם והדבקים
מנעוריהם באלהי ישעם ומשגבם יבואו אל שער
המצבות וימזרו גודל האיש ורוממות-רוחו על פי
מדת האבן העומדת על קברו, ואת מספר מעשיו
ומחליו יערכו על פי מספר האותיות המזהבות
החרוזות על מצבתו, ויתנו גודל אל האבנים,
אבני הזכרון, ואל השוכנים תחתיה: אריות
הזהב, הנשרים ובגייזונה אשר נחפו בכסף,

ומי ישעה, מי יפנה ומי ישום לב להנבעה
פשוטה ועורה כזאת העומדת לפני? מי ידורש
לשכנה? אין דורש ואין מבקש לה... אך השמש
לברה, שמש הערבים, מצאתי, פורשת כנפיה
על פני הנבעה, ובערבים, בערבים היא באה
וחשתתח כאם רחמניה על קברו ותאציל מעט פו,
מעט זהב להנבעה הדלה והקטנה, ולאורה
מוחירים ככוכבים דברי האוכרה: מרדכי
גאטטליעב וזכרונו לברכה!

אמנם לזה האיש מרדכי גאטטליעב
עוד אוכרה אחת, והאוכרה הזאת עשה לו
בעצם ידו בעורו בחיים חיתו, והיא איננה
עוובה וגלמודה כמו האוכרה על שדה הקברות
בעיר קראקוי, כי היא מתנוססת לגאון ולתפארת
עד דור אחרון ואנשים למאות ולאלפים מתנגשים

שם בפנה יושב איש זקן ונשוא פנים, ראשו נשען על ימינו, וגם הוא סדרור פתוח לפניו; אך עיניו ולבו פגומים מן הסדרור והלאה, כי כעת במרום ימריא על כנפי רוחו, ולפניו יגולו כספר כל ימי חייו, מילותיו עד היום הזה, אחד אחד יעברו מקרי חייו ותולדותיו לפניו, איש אחר אחיהו, ימי עוני, ירחו עמל, הסון וזכרונות אין מספר, גם רפאים יעלו מקברם, וביניהם יצאו מבהלים ורחופים גם רגעי עונג, מחזות ערן ואהבה בתענוגים. אך אין מעמד להם, כי כדרך יבואו ויחלפו, והענן החשך יקחו עמדתם, ויהי לילה...

מעבר הדלת נראה איש בחצי שנותיו, והוא יושב בהשקט וכבטהה על מקומו, עיניו מבוטות נכח והנוענייה לאט כמי השלוח, כפניו ילין רוח שלום, כל תנועותיו המתנוגות תעדינה על קרת רוחו. מצחו חלק, כי כל רעיון לא יקמטהו; ואמנם שינא רעיונות ותלומות הוא, הוא המעשה, הוא הפעולה. הוא לא יתן את לבו אל העבר, כי מה שעבר אין; עיניו ורוחו רק אל ההזה והעתיד, כי מהם תוצאות חיים. בתפלתו לא יתחמק ללבו, אך מדבר הוא עם אלהים כשוכה ובנחת, כאשר יאות לאיש אשר יביא את כל מעשיו בחשבון. גם מבשרו לא יתעלם, ולכן לא ישכח כי מנגד הדלת הוא יושב, אשר שם נושב רוח קר, ולא יפישט שמלתו מעליו. גם חובת האב נגד הבן זכר ולא ישכח, ולכן הוא מחזיק בכל עוז את נערו, בן שבע שנים, על יד ימינו, יורה לו באצבע על הסדרור, ויסיפור וימנה המלות היוצאות מפיו, למען לא יפסח ולא ידלג על אחת מהנה — מהיובים אנהו לשלם

לחקב"ה את חובותיו במדה ובמשקל!... בין המון האנשים האלה עומד קוממיות נער אדמוני ויפה עינים, הדור כלבושי, צנף תפארה עם נוצת עיט על ראשו, מעול קצר-שולים על סתניו, ומכנסיו גם הם עשויים על פי מעם העת מבר לבן עם קיום ירוקים. והנער מתגאה ומתקשט בלבושיו החדשים המרחיבים את רוחו, ולא יראה ולא יתבונן אל ההמון אשר מסביב לו, כי אין לו חלק ונחלה אתם, באהבתם ובשנאתם, בתחלתם ובמשאלות לבם, הוא רק שמה בתלקו וכל אשר ומגולה לא ישו לז אל בגדיו אשר לבש לגאון ולהתפארת! לא רחוק מן הנער הזה, שלם דמות האשר והתמימות, תעלה והראָה לפנינו תמונה אחרת,

ומתלהנים מביבה לחזות ביפיה, וכלם משתאים ומתפלאים ונותנים כבוד ליוצרה.

האזכרה השניה הזאת גם היא הוצגה בעני-המעבה, אך לא בשדה הקברות כי אם בבית מלאכת המחשבת אשר בן-ארשו, במחלקת העוירים — תמונה גדולה ונפלאה מעשה אמן, הנקובה בשם "היהודים ביום הכפורים". האח, מה גדול ומה עצום הקסם השפוך על פני הבר, מקסם קרש צודד נפשות!

שם בבית ה' יעמדו צפופים ורחוקים איש באחיהו האנשים המרכאים, המניסאים לבם אל צל, כולם עטופים טלית ומלובושים כתנת לבנה, היא הכתונת אשר ילבושו בעת יציעו שאול לישן שנת עולם, כי יום ענות היום לה', יום כפורים, יום שאין בו קנאה ושנאה, אך שלום, אהבה וכפרת פשע!

האנשים האלה המתמוגגים בדמעות ועיניהם נשואות למרום, הבם עומדים חיים וקיימים לפנינו, ולא רק את מראיהם אנהנו רואים על התמונה הזאת, כי אם מאמינים אנהנו לשמוע גם את קול שועתם, קול שועת נכאים, קול בוקע ועולה עד לב השמים; כלם מלאים רגש וחיים, וכל אחד ואחד מהם הוא מין בפני עצמו...

בראש כלם עומד אחד הישישים, כתואר מלאך אלהים, ראשו נחפה בכסף, זקנו יורד כשלב על פי מדותיו, ועיניו הגדולות והמאירות, עינים מלאות אהבה, סליחה ומחילה לכל באי-עולם, צופות ומבוטות השימימה, כמו תשאלנה מאת אלהים פתרונים על כל התירות הסתומות, הלוטות בערפל והנמחרות מעין כל חי...

ממנו והלאה יושב איש אחר נטוי על סדרור, סדורה ישן נושן, עם עלים נקודים ומטולאים, הנותנים אותותיהם אותות כי זה מאות בשנים בלעו כספוג דמעות רוחות, דמעות עשוקים ורצוצים — והאיש היושב מט על סדרור הוא דל בשר, בעל פנים לבנים כמת, עינים מבלו איש ורגש, וזקן נובל עם שערות מפזרות ומפזרות כעין בשלכת. הצרות הרבות אשר שטפו עברו על ראשו כמום הזדונים, כבר כבו את גחלתו, השמו את חייו ויחרובו את לבבו, עד כי מת כל הפין בקרבו, לא ואהב ולא ישנא, לא ישחק ולא יבכה, לא יברך ולא יקלל, וגם הפעם רחוקה מתפלה נפשו, אך עיניו מבוטות כגולם אין חי אל הסדרור הישן אשר לפניו...

העומדת לפניו ככלה בקשוריה ומשחקת לפניו ככל הדר-עוזה ובכל עצמת כשפיה. באחד הימים האלה נתודעתני אל הציר הנפלא ההוא, אשר שמו הלך כשמן הטוב לפניו, והוא גם הוא או עומד לפני כעין רענן בטלא עלומי, סמל דמות החיים, עד עולם לא אישכח את צלם דמות תבניתו, את רשמיו פניו המפיקים רגיש ותנועה, את פיהו הפתוח כפה השיושן בשתותו לרויה מטל השמים, ואת עיניו הגדולות והטהורות המתנועעות חמיד כמבקשות ומחפשות אחר דבר מה. ואנכי דברתי אז אליו על דבר תמונתו הנודעת למשגב: „היהודים ביום הכפורים“. ומי לא דבר אז על אדות התמונה הזאת? מי לא נתן גודל ליוצרה? ומי מהעתונים הגדולים לא הרבה לה שבח ותהלה? הגדתי לו תהלתו על פניו, וביותר הודיתי לו על אשר נתן את לבו לבקש לו חומר לציורו נקודה אחת מחיי היהודים ויעש חיל כיום הזה, כי ציורו יספר לדור בצבעים חיים וקיימים, אך יחוש היהודי, אך ישכח ביום קדשו כל עניו ומרודו, כל המכאוב והעמל, הלחץ והרחק אשר הסבו לו אייביו כנפש זה אלפים בשנים, והוא מוחל וסולח להם ומוחה כעב פשעיהם מלבבו...

„החומר הזה“ ענה לי בשפת רצון „החומר הזה אשר לקחתי לי לציורי הראשון ואשר בו הצבתי לי יד ושם, הוא בא לי מאת אחד מבני-אומנותי, מאת אחד מתלמידי האקאדעמיא, כי הוא העלה על לבי את עמי ואת צור מחצבתי. והדבר כן היה: בהיותי בכית הציורים היה לבי מלא על כל גדותיו ממלאכת מחשבתו ונפשו היה שכורה מכל הגדולות והנשגבות אשר סביב שתי עלי, עד כי האמנתי בחפזי כי כבר נפלה החומה המבדלת אותי מכל בני העמים, כי הרחיבו בכולות-עולם לפני עד אין קץ, ואחי בעיני אח ורע לכל בני האדם, אין גדר ואין מסך מבדיל, כלנו אחים ורעים, כלנו בני אב אחד, אל אחד בראנו — אך עורגני הוזה את החלום הנעים הזה והנה נגעה בי יד ואיקין כחלומי. אחד מתלמידי האקאדעמיא, אשר בא בריב עמדי הוציא עלי רוחו בדברים מרים כלענה באמר: „אל נא תשכח מי ומה אתה, רק יהודי נקלה, בזוי עם, חולעת ולא איש, מרסס היית מאז מעולם לכל רגל, וגם עתה יוכל כל איש להשכין לעפר כבודך, ולך אין הצדקה לתבוע את עלבונך...“ בשמעתי את

איש צעיר לימים המתעטף בתפלתו, והוא מריכה ומתופה, בוכה בדמעות שליש ואת ידו ישלה למעלה, כאיש צולל במים אדירים הקורא לעזרה. מעורת אנשים אשר בעליה הראשונה תבטנה הנשים מבעד היריעות, בעיניהן הרטובות מדמעה. רבות מהן כלילות יומי ועלות הן, שושנים באביב נעוריהם, ורבות השנות ורעננות, כאשכולות מלאות בימי קיץ, כלן לבושות בגרו תפארתן, נזמי זהב באזניהן, צמידים על זרועותיהן, ועל ראשן זרי-פנינים משבצים באבני-זור. כעבותת-הן השקפנה רבות מהן מבעד החרכים על בעליהן, ולמרות כל עמלן לא יעלה בידהן להסתיר את חפצן התיפות לעיני הרואים. הרחק מהן עולות כמו מתוך הערפל המונות מתמונות שונות, וביניהן נשים זקנות השוקעות את עיניהן עם המשקפים אשר עליהן אל תוך ספר תפלתן.

דרך החלון העגול כמעל לארון הקדש עם זכויותיו הספוארות בשלל צבעים העלה ותבוא שמש הערבים ותשלה כל זהב אורה על אגודת-אנשים הנצבת על מרום-הבימה פתוח. האחד מהם — זקן ונשוא פנים — נושא את טליתו על כתפו, ובידו הימנית ינאף את ספר התורה תנופה לפני ה' כהניף הגבור את דגלו, הרגל אשר בעדו בא באש ובמים, ואשר בעדו השליך נפשו מנגד להגן עליו ולהצילו מכף אויב ומתנקם. על ימינו עומד איש צעיר לימים, אשר בו צר הציר את קלסתר פניו, לבוש כאחד מבני קדם, והוא מסוכך בשמאלו על עיניו הצופות למרחוק כמו בחלום היוון ליל, וימינו מונחת על אחד מספרי התורה המעולף בחתולת משי, אשר עליה מרקמות בחוטי זהב המלוח המושבות עינינו עליהן, הלא הן „לגשמת המנוח מרדכי גאסטליעב זכרונו לברכה!“

הנה זאת היא האוכרה אשר הכין לו מרדכי גאסטליעב כעצם ידו בעורו בחיים חיתו. אך מדוע נתן הציר את רפאים חלקו, ובכלותו את התמונה הזאת עוד לא טלאו לו עשרים ושתיים שנה לשנות חייו?

סבת הדבר הזה ספר לי הוא בעצמו בהתודעתי אליו בפעם הראשונה, שמונה ויחיים לפני מותו.

הימים היו ימי האביב. השמש יצא אז כתתן סחופתו ויבא בכנפיו אשר וברכה אל האדמה

רע, אך הועיל לא הועילי לו, כי גם הכסף
ההוא היה טרף לשני הענין הרע ההוא — ואמנם
גם זה לי לתושיה, כי הוא יאמץ את זרועי
להחל ולכלות את תמונתי השניה. לבי מלא
כיס גלים המון מחשבות וחסרים לציורים חדשים,
ועד אשר אוציא כל המחשבות האלה לפעולות
ידיים, עוד תעבורנה שנים רבות — אמנם עוד
לא הגיע עתי לעיוב את ארצות החיים!" ...

אולם אהה, אך משגה היה אתו, כי כשמונה
ירחים אחרי הדברים האלה הניף עליו המות את
מגלו ויפול בעמיר מאחרי הקוצר.

בעיר קראקוי הרחק מעיר מולדתו, הרחק
מבית אבותיו, עלה עליו המות ויפל את חרטו,
חרט הציורים, מירו. ...

בני עיר מולדתו ד. בעלי הון ונטילי כסף
המיוערים כל ימי השנה להוציא אורות מאופל,
כי ארצם ארץ מכורכת ומעיינות נפט יצאו
מהרריה—ובני עיר מולדתו הוופשים ומגלים
אורות בחיק האדמה, אבל לא בקרב ולב
איש, המה לא שמו אליו לב בעודו בחיים
ומה גם אחרי מותו, ובכך נתנו קברו כאחת
הפנות הרחוקות בשדה קברות היהודים אשר
בעיר קראקוי, ותחת להציב אבן שיש מראשותיו
הציבו לו שחיף עץ קטן, וזאת היתה משכרתו
מאתם הלף האזכרה אשר השאיר אתריו
לדור אחרון. אך לא ראשון אדם הוא אשר
שלמו לו בני דורו רעה תחת טובה, לא ראשון
ולא אחרון — חוקת עולם היא לא תופר! ...

אך אל נא תרגז וערבה עליך שנתך,
ידיד ה', כי הלא אתה בידך הצבת לך ציונים
על דרך החיים, אתה בידך כתבת שמך לזכרון
תחת שמי ה', ואו בנפול האכנים האלה העומדות
פה לתלפיות תחתיהן ורקב יאכלן ולא יודע מקומן
איה, והאירות והנשרים והיונים האלה המצופים
זהב יהיו למאכולת אל שן העת ולא תשאף מהם
פרסה; או תאור אתה באור החיים; או תעמוד
מוזכרתך כסלע בלב ים ותשחק למשבתם; או יונן
שמך לפני שמש, כאשר יגון ויזרח גם עתה לעיני
באור שמי הערבים, אשר תשכון כבוד על קברך
ותאציל מזיו אורה וכבודה על מצבתך הדלה
והקטנה, ולאור אשה תתנוסס ותתנוצץ הכתובת
אשר עליה עם האותיות המהירות ככבים;
מרדכי גאסטליעב זכרונו לברכה!! —

ג. נ. סאמועלי.

הלעג הגורא הזה, אשר כבר נשכה כמת מלבבי,
החל דמי לרתוח בקרבי כסיר נפוח, לבבי חש
מכאוב איום ונורא, כל פצעני בת עמי התעוררו
בקרבו, קראו ולא דמו — אז נשבעתי להקדיש
כל כחי ואוני לבת עמי הגהלאה, הימים אז
היו ימי התשובה, ובכך גמרתו בלבבי לציר
בראשונה את תמונתי „היהודים ביום הכפורים“
וגם עצתי היתה נכונה בירי, כי לא בששר
משחתי את התמונה הזאת, כי אם ברם בלבבי,
ובאף יצירו-תמונתי נפתחי נשמת אפי כסער קטב!
אבל הגידה לי שאלתי אותו „איך היה
הדבר, כי הזכרת את שמך על תמונתך כאלו
כבר נגזרת מארץ החיים? ...“

„גם אנכי לא אדע אל נכון, איך עלה בירי
הדבר ההוא, אך בעירי את התמונה הזאת
קאני רוח לא אדע שחרו, רגש יגון ועצב פרש
עלי מעטה כהה, ואדמה ברוזח כי רפאים יעלו
לפני מקברם, קרובי וקרובותי, אשר מתו עלי
זה רבות בשנים עומרים אותי מסביב ובעיניהם
המתות יראו, ויבטו בי, כמו ישאלו ממני:
„השיבנו לתחיה!“ וכן צירתי אותם מזכרוני או
מתמונת ישנות אשר היו לפני. יהיה בעלותם
בצבעים חיים ונאמנים על פני הבר, התחמין
לבי בקרבי ואצור אז גם את תמונתי ביניהם.
רגשות שונים סערו בקרבי בראותי רפאי יקומון
לפני, ואומר בלבבי: הלא מעט ימינו על הארץ,
גם שנות היו ידרו כהיוון ליל, התעוף עיני
ואינם, ומי יערבני אם לא בין היום ומחר יהי
הלקי בין אלה הישנים שנת עולם בירכתי בור? —
ובחשבי כה וכה והנה יד נעלמה מנהלה את
החרט אשר בירי — והנה אנכי עומד לפני
הכתובת הזאת כאיש העומד לפני קברו. עד
היום לא אדע לפתור לי את ההידה הזאת. אכן
יש דברים אשר נעשה אותם למרות רצוננו. יד
נעלמה דוחפת אותנו לעשות דבר ולא רוחנו!"

לדבריו אלה אחו בשרי פלצות, אך הוא
הניד ראשו אחת ושתיים, כמו חפץ לנער משא
כבר משכמו, ואמנם ברגע ההוא שב רוחו אליו
ועיניו אורו כבתחלה — „אך מעשה תעתיים
הוא“ אמר באומץ רוח, עוד יקר רוחי בקרבי
בהקיר ציר מימיה, עוד כחי במתני, עוד לבי
פלא בעד גבורה, תמונתי „היהודים ביום
הכפורים“ קנה ממני אחד מן החובכים מלאכת
משחבת במחיר עשרת אלפים רובל כסף, ואת
הסכום ההוא נתתי לאבי אשר היה אז בענין

מוחלפת השיטה.

א.

וכיוצא בזה, וקצר בענינים שעפ"י עומק ידיעותי היה יכול להביא בהם תועלת רבה, כבעלי האסופות הר"א צווייפעל ז"ל והר"ד שלמה רובין נ"י, כהמבקר העמוק הרא"ה ווייס נ"י ומשוררים כמיכל וגארדאן, הם אצלנו תמיד כיוצאים מן הכלל, שלא על פיהם נוכל למוד את שיעור ספרותנו. הראשונים הם מקרים מאושרים בין סופרי עמנו, שאין תורתם אומנתם להתפרנס בה ולהקדיש לה כל עבודתם; אך כמעט כל אחד מהם מוכרח למצוא פרנסתו בדבר שאין לו שום שייכות עם הספרות, ובנוגע לראשי המשוררים הנ"ל הגה כשרונם המיוחד בא להם עם הולדם, כמקרה, אשר לא ביד יוקח. מופיזם כאלה היו תמיד יקרי המציאות וספרים כספריהם נגלו לנו אחת לאיזה שנים, ואם נשים על לב, כי עוד בשנת תרמ"ז ותרנ"א נדפסו שני ההלקים האחרונים מספר „דור דור וורשיו“, אז אין לנו הצדקה להתאונן על ירידת הספרות בפניה זו בכלל. אמרתי „בפנת זו“, כי איני מדבר עתה אלא במקצוע הספרות הכוללת, היינו ספרים שלמים ומיוחדים, ולא במקצוע הספרות העתית כמכתבי עתים והוצאות סדרות תקופיות.

גם בחלק ההעתיקות לא לבד שלא ירדה הספרות אחורנית, אבל עוד עשתה חיל, ותחת העתיקות שונות מתקופה הקודמת שלא היו שוות בנזק הדיו והנייר רואים אנו עתה העתיקה, דבריומי ישראל לנראטמן, העתיקה „אחיאסף“ ועוד כאלה, אבל כפי הנראה גם המתאוננים על ירידת הספרות מתכוונים ביחוד להא על הספרות הכוללת אלא על הספרות העתית. נשימה נא מוכטנו על חלק הספרות הזה.

אם גם באמת היתה ירידה במקצוע זה לא היה מקום לפלא וכל שכן ליאוש. כל עבודה קשה גורמת חלישות זמנית, וביחוד אם העבודה הזו היא עמל לדיק. כמשך תקופה שלמה הגבירה הספרות את כחה במלחמה כבדה לזכות

רבים מן הסופרים אשר לא נחה דעתם כמהלך ספרותנו בשנים האחרונות, החליטו ואמרו, כי ירדה הספרות ממעלתה ללכת אחורנית. חדלו שאלות החיים, שהיתה הספרות מלאה מהן בתקופה הקודמת, חדל המושא ומתן בדברים העומדים ברומם של עולמנו הקטן, במקום אשר התנוסס רוח משפט ורוח בער להשמיד את ההבל וגסות החיים, לזכות אותנו בהבנת החיים וצרכיהם, באור הדעת האמתית, — מנשב עתה רוח כזה, רוח שאיננו לא לזרות ולא להבר, רוח התכוצות בעולמנו הצר פנימה ועם זה נטיה עצומה לאותן הדברים שהלכנו עליהם, נפלא לראות, כי בעת שרבים מן הסופרים בערך לפני עשרים שנה התאוננו ואמרו שאין ספרות לישראל, אומרים סופרינו עתה שאז היתה לנו ספרות בהירה וחמודה ועתה נשבת משהרה. האין זה אות חדש, כי בכלל אין דעתנו גוחה מן המצב ההוא?

באחד ממאמרי משנה העברה: „הלאומיים הראשונים במאה האחרונה“ (לוח „אחיאסף“, תרנ"ד) אמרתי כי הספרות לא ירדה ממקומה, אך החליפה שיטתה, ורואה אני לחובה עלי עתה להרחיב מעט הדברים בזה.

ספרים שלמים ומעולים כספרותנו החדשה היו תמיד שכלים בודדות לנו, רוב הספרים, אולי יותר מתשעים למאה, שנתחברו בספרותנו החדשה בשפתנו הם יותר מעשי נערות, שעשועים, דברים של מה בכך, שאם אולי הכיאו איזה תועלת כומנס, אינם ראוים עוד לשום אליהם לב. אנשים כהחוקר הר"ב קראת-מאל, כהחכם הרש"י פין (אשר לדאבון לב פזר כוחותיו יותר מדאי על דברים שהיו יכולים להעשות ע"י אחרים, כמו ספרו „כנסת ישראל“

ב.

הספרות הפנימית או הלאומית (בהבדל מן המדעית) לא היתה מעולם אצלנו דמות דיוקנם של החיים בשלמות, כמו שהיא אצל שאר עמים. הסכה לזה הוא מפני ששאר עמים מבכרים את החיים על פני הרעיון ואת מלאכת מחשבת והיופי החיצון על התוך, ועל כן היתה תכלית מעשיהם לשית לבם להחיים והיופי ולבנות להם בית נאמן בספרותם, ואנו, שהרעיון והתוך עיקר לנו ותענוגי החיים וכל שכן מלאכת מחשבת לא יותר מטפל, לא השתדלנו מעולם שתהיה ספרותנו ראי נאמן להחיים החמריים ותמונתם החיצונית, אך שתהיה לנו מורה דרך לרוחם את הרוח ולפשט עקמומיות שבלב. כבר אמרתי במקום אחר, כי מתוך ספרותנו אי אפשר להכיר, בשום אופן, כי ארח חיינו זה זמן רב נוסד ביחוד על המסחר והמלאכה. הספרות הרוחנית לא שמרה את צעדי החיים החמריים לשית אותם בנארה, לעשות מהם כוונים להיופי והנאה או להציב להם יד ושם לדרות הבאים. היא התעסקה הרבה יותר אותם לפנינו עצות בארה חיינו, מאשר להתוות אותם כמו שהם. בכל ספרותנו מימי קדם עד עתה נראה יותר למודי מוסר, תוכחות, הצעות והנהגות טובות, „צוואות חסידים“, ובזמן האחרון מאמרי פובליציסטיקא ברעם ורעש או גם, לפעמים, בנחת, מאשר תמונות מן החיים ההיום עם מעלותיהם והסרונותיהם בפנים של מלאכת מחשבת. האמנם, בעת האחרונה נראו בספרותנו גם ספרים ממין האחרון, אבל היה זה בחפצנו להקות את ספרות העמים, ובהיות הדבר הזה חיקוי ולא מקורי שיסודו ברוח עמנו לא העליח בידנו כראוי, ועוד אין לנו, לפחות בספרות שפתנו, אפילו ספור אחד הגון שיוכל להתחיות ביפוי, בהשלמת כל חלקיו ותולדותיו איש לאחיו וכל אחד מהם להספוי בכללו, בכוננו לחקר החיים כראוי וכיוצא בזה—עם הספורים הרבים של מחברי העמים, אפילו מן הבינונים שבהם. אם נתבונן היטב לבעלי הספורים אצלנו נראה כי כמעט כלם אינם בנאים מומחים לבנות בנין שלם ונדרר ממסד ועד השפחות, אך צירים, לעשות ציורים קטנים שונים, שעל פי רוב אין ענין לאחד מהם עם חיבורו. הננו רואים או תמונות קטנות באיכותן ובכמותן, תמונות בודדות ועומדות בפני עצמן ולא איזה דבר שלם, או שגם בשעה שהם

את ישראל, לתקנהו בתקן אורחי ואנושי במוכן אירופא, נלחמה עם „כל מוסר הבלים, ראש פתנים, עם רועי אפר“ (כדברי משוררנו) ופוסעי על ראשי עם קרש וכמעט שהיתה בטוהה בנצחונה— והנה באה רוח סערה, או יותר טוב, לפי שפת קורות ימינו: רוח מצויה, והפכה לרוק כל עמלה; היפלא אם מצב כזה יגרום חלישות זמנית? נוסף על זה באה בספרותנו העתית רוח תגרנות, אין כונתי לומר, שמתחלה עסקו המו"ל כזה אך לשם שמים, ועתה החלו לעשות מעשיהם שלא לשמה, אך לומר שאם גם מתחלה עבדו כזה לשם פרנסה, כמו שבאמת לא היה אפשר באופן אחר, הנה אם התחרו המו"ל איש ברעהו התחרו כסופרים ולא כסוחרים, ואם למשל „המגיד“ השתדל להיטיב דרכו בעיני החרדים, השתדל „המליץ“ למצוא חן בעיני המשכילים. פתאום קם סופר-סוחר בפטרבורג אשר התברך בלבו להכריח את חבריו ע"י ההתחרות התגרנית, להוציא מ"ע עברו יומי... האמנם חיי עמנו גותנים חמר לגיון שלם מדי יום ביומו, אך מה בכך? סוחר אינו מבריל בין סוחרה לסוחרה. אם יש משי—טוב, אם יש שקים—טוב, ואולי תחפון במחטים, הרי שלך לפניך. פה יש מכל המינים: יינות משובחים, לחם סלת, פת קיבר, תמרוקי נשים, מעשי פאריז, וגם פחמי אבן להסקה... הסוחר המו"ל החדש לקח מכל הבא בידו ושם אל כליו, לא הבחין בין בית כקור תולים לעברים ובין אקטריסא רוסית שהיתה בחארקאוו או בקאזאן, סוף דבר היה, כי המליץ והצפירה נאנסו לעשות כמותו ולצאת בכל יום, והכמת הסופר-הסוחר הממציא את הספרות היומית לא עמדה לו להסם את קדרתו כראוי, והמצאתו חלפה כיום אתמול ולא ישוב... אך הפח נשבר— ואנחנו לא נמלטנו. הסוחרה שלו היתה כקיקון, והספרות היומית נשארה עד עתה. מאז הוחל פוור הכחות להספרות העברית היומית וכשל כחה. היא חוזרת אחרי טלגרמות הסוכנות הצפונית, אחרי ענינים קלי הערך בדברי המדינות, אחרי מודעות, כדי שלא להוציא הנייר חלק. ומאמרים שיש להם איזה ערך בטלים ברוב של להג הרבה.

אבל בכל זאת, לדעתי, הספרות בכללה, גם העתית, לא ירדה אחורנית, אך מסבות חליפות העתים החליפה גם את שיטתה.

הגאון והעבדות שהיו לנו יחד מכבר בסבת מצבנו החמירו ואצילותנו הרתונת החליפו מקומותיהם. בתחלה היה הגאון מבפנים בלבנו והעבדות על פנינו וחיצוניותנו; ועתה היינו עבדים ברוחנו ובלבנו ובעלי גאון חיצוני. באה ההתהדרות הרדיפה אחרי תענוגים מלאכותיים, אחרי הויפי, במלה אחת: אחרי היו אירופא, והרת המעשית החלה להתמוטט: פה נשבר חלון בארמונה ופה נפל שיח מעל היסוד... בעקב החיים הלבנה גם הספרות, כדרכה בכל זמן, הזדככה השכל ובינה ישרה עיונית הועילה לנו לבהן את האוצר הרוחני שהשאיר לנו העבר הרחוק והעבר הקרוב. אהבת הויפי והערב המתיקה לנו את החיים החדשים, והספרות אשר זה דרכה מאז לתורות לנו דרך יצאה בעקב החיים החדשים והנעימים. ותעורר אהריהם לפנות להם מקום בלב כל העם. גויאי הספרות, הסופרים, התעוררו לעבודה למלחמה עם העבר, בעלי כשרונות קטנים ידו אכנים אל החלונות, ותוקים או יותר מווינים מהם, נסו לבוא בכשיל וכלפוח גם אל יסוד הארמון. אלה ואלה הפצו לתשלים בעיון את אשר החלו החיים במעשה. אם באמת הצליח בידו הלוחמים ההם לשבור חלונות, אחרי שכבר נשברו ע"י החיים, אם באמת הצליח בידם לגעת אל היסוד אשר כבר נפל במקומות רבים המית אשר עליו — אינו יודע. לדעתי היתה פעולת הספרות בזה לא חזקה אחרי שטף החיים החדשים, ופעולתה בזה היתה אך מעט יותר מפעולת אופן חמישי בעגלה... אך בכל אופן היתה העת ההיא נעימה, עת תרועת מלחמה, עת קרבות עם מורדי אור, פה נשמע קול ענות גבורה, ופה — קול ענות חלושה, הירדים היו מלאות עבודה, הלב — תקוה. אכנים וכלי משחת עפו ברוח, וכל אחד דמה בלבנו כי גם הוא במהרסי הארמון, כלו או מקצתו. כן, עת נעימה היתה או לאוהבי מרקחה ועבודה, אך ימי הנועם החם לא ארכו.

ג.

מה שלא יעשה השכל יעשה הומן, וימיס אחרים באו לנו, ימי האנטיסמיטיזם, האור רחב הירדים, אור האורחות ששאפנו אל קרבנו ימים רבים בפועל או בדמיון החל להתצמצם. אור שכעתים שהופיע לנו מרחוק התעלם מאתנו.

מתכרים דבר שלם כולל חלקים הרבה שכלם ביחד מציגים בנין שלם, יש לבעל דין מקום לומר שהרבה פרקים ממנו אין להם ענין אחד עם חבירו. למופת יהיה לנו הס' „התועה כדרכי החיים“, שכלו אינו אלא קבוץ ציורים שונים, שהרבה מהם בפני עצמם טובים הם, אך היתם והקשר בין כלם אינם טבעיים כלל, ונעשו רק ברצון המחבר. כן נראה גם בספורים אחרים גדולים ככמות שיצאו מעט המחבר הוא, אם נראה את הספור „קבורת המור“ כדבר שלם, נגה הוא מפני שהיה זה מעשה בפועל, מעשה שהיה ברא את המראה הזה ולא נדרש רק להוסיף בו ציורים שונים לויפי המלאכה.

נשוב לדברינו. הספרות אצלנו אינה דמות דיוקנה של החיים וראי נאמן להם; רק מורה דרך להחיים. היא יותר רוחנית ונאצלת, מאשר חמרות. אין בנותיה לומר שאצלנו הספרות והחיים הם שני עולמות שונים שאין אחד מהם מתפרנס סתבירו כלל, דבר כזה היה נגד המציאות. גם בעמנו מצב הספרות ומוצב החיים תלויים זה בזה, אך לא באותה מדה שאנו רואים בחיי העמים המתקנים. אצל העמים ההם הספרות פועלת על החיים והחיים על הספרות בערך ידוע, כפי זכה שיש להאחד לפעול על השני, מפני שגם ספרותם גם חיהם עומדים ברשות עצמם. לא כן אצלנו. בהיות מצב חיינו זה אלפי שנים מתחלף על ידו כהות העומדים מחוצה לנו ושאינו בירנו שום אפשרות לשנות פעולתם אפילו במקצת — מצב הספרות אצלנו תלוי יותר הרבה במצב החיים, נפעלת ומשתנית בעל כרחנו על פיהם, מאשר יוכל מצב חיינו, שאין בכחנו לשנותו, להיות תלוי במצב הספרות. כן היה בזמן חבור המשינה כומי רבי, בזמן חתימת התלמוד, בימי רב סעדיה, בספרד מצד אחד ובאשכנז וצרפת מצד השני, אחרי גלות ספרד, אחרי המהפכה בצרפת, הוא הזמן שבו באה התקופה החדשה לספרותנו בימי כריזמטס ורנ"ה ווייזל, ומאו ועד עתה.

בזאת ראינו גם בארצנו מסוף שנות החמישים עד סוף שנות השבעים להמאה הזאת לחשבון הגרונז.

החיים החלו להראות לנו פנים שונקות. המעון הער החל להתרחב, האפלה שהקיפה אותנו החלה להתמוטט ומנגד לנו נראה אור בבה אשר קיינו כי יהפך לנו לאור שבעתים.

וספרותו יקרים הרבה להעם מן המשנה וההלכה הפסוקה. רבי יהודה הנשיא, הרמב"ם, ר' יעקב בעל הטורים ור"י קארו השתדלו לתת לנו תורה חתומה, והרמב"ם הגיד בפירושו בהקדמתו למשנה התורה שכונתו לחבר חלק שני לתורה, שיהא "אדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כן קורא בזה (בספר משנה תורה להרמב"ם) ויודע ממנו תורה שבעל פה כלה ואינו צריך לקרות ספר אחר (מן התלמוד) ביניהם", אך כלם לא עלתה בידם, ומלבד שלא המעיטו דמות הספרות הקודמת (מדרש ההלכה והפלפול) עוד ספריהם עצמם שחברו נהפכו כל אחד מהם לספרות שלמה על ידי מפרשים ומפרשי מפרשים עד אין קץ. העם, כמו בחוש נסתר, הרגיש כי לקיומו והתפתחותו נחוצה לו תורה חיה, ספרות רחבה, לא הלכה יבשה ומתה, והיא שעמדה לו להחיותו בגלותו, לפתח את שכלו, כשרונותיו וספרותו, בעוד שהקראים, שזמנכם היה תמיד יותר טוב ממצב הרבנים, היו למתי מספר חנוטים באין לחם ספרות חיה.

האמנם לא כל הזמנים ולא כל המקומות שוים, גם לא כל האנשים שוים. מדרש ההלכה והפלפול התלמודי היה מרום מהמון העם ולא הספיק מוון רוחני גם להמשכילים בעם בזמנים ומקומות שונים. אבל "לחם אבירים" נחוי היה מאד לכל המפלגות בפרט ולקיום האומה בכלל. אז נבראה הספרות האגרית והמוסרית להמון העם והפילוסופיה הדתית להמשכילים, ומה שהיה הפלפול התלמודי לראשי העם והופיש התורה היתה הפילוסופיה הזו להמשכילים ולנקי הרעת. בעת ההיא, תקופת האמונה בכלל, יכולה היתה הפילוסופיה להשתעבד אל התורה והאמונה, כי סוף סוף אין הפילוסופיה אלא שיטה נאצלת מתובלה בפלפול, שאפשר להנותה לצדדים שונים, וקל היה לאחד אותה עם התורה, שנם לה נתנו ע"ה הפלפול כמה פנים, ועל כן היתה אפשרות לעשות פשרה משני הצדדים. אם לשיטת שפינוזה מצאו הרנ"ק והר"ש זכס סמוכים בתורה, והאחרון חבר אותה עם שיטת החבר"ם, לא יפלא אם הפילוסופיה בימי הבינים היתה מוכשרת ללבוש חלוקת דרבנן ולהיות לספרות עברית. על כן, כמו שהיתה הספרות הרבנית לכה חיוני לתופיש התורה ולהטון העם, כן היתה גם הספרות הפילוסופית בתמונתה העברית לרוח חיים לכל המשכילים, וכל המפלגות נשארו אחוזות ורבקות

נעשית. אך בנין הוא דבר אחר לגמרי, פה דרושה גם עצה גם גבורה ושתי אלה אין בירדנו. הסופרים החדשים, הזוכרים את הימים הנעימים של ימי המלחמה והסתירה, בשעה שהם רואים את הדממה וחלישות הפעולה בזמן הזה, מתלישים כי שבה הספרות ללכה אחורנית. אך אין זה אלא טעות, שבאה להם על ידי שאינם מבינים בין סתירה לבנין. הננו גבורים, רבתי, לשבר חלונות ולהרוס, אך לבנות קצרה ירדנו! הספרות לא ירדה אחורנית, רק החליפה את הסתירה בחפץ לבנות, ופה נראתה חלישותה לעין כל...

כן, רבתי, זה שתיים עשרה שנה החילוננו לבנות את מרכו לאומנו, ומעט מאד אשר עלתה בידנו. רוב העם וגדוליו, אשר להם הכח, חכמו המעולים, אשר להם העצה, עומדים מרחוק, על כן פעולתנו, באין עצה ובאין כח, דלה וריקה. כיוצא בו בשאר שאלות החיים, הננו מדברים ע"ד התנוך. הרבה דברנו, הרבה פתרנו, אך בכוא עת לבנות הננו נבוכים מבלי דעת את הדרך הטובה להתוות לנו, באופן שתהי הדרך ישרה לנו, שתהיה תפארת לנו ותפארת לנו מן האדם כאחד. הננו מדברים ע"ד פרנסת בני עמנו, על המלוים ברבית, על העלוקות, על בעלי הטובות, על בתי החסד וכו' וכו'. להראות את הקלקולים, להרוס, אנו יודעים, אך אין אנו יודעים איך לבנות, איזה פרנסות טובות לבחר לנו, איזה דרך חדשה וטובה יבחרו להם העלוקות והמלוים ברבית, איך להביאו סדרים טיבים בחיינו; והספרות החדשה מה היא, כי תלינו עליה?

אם עוד נחוצים לכם, רבתי, כלי מפץ להריסה שאתם מוצאים אותה לבחוצה, הנה קחו מן המוכן לכם מתקופת העוברת, עוד כל הכלים מוכנים לפניכם. כל הספרים והמאמרים ממין זה שנדפסו עורם קימים, גם שונים הם למטרותיהם, ומוכשרים הם גם לשבר חלונות גם להרוס יסודות, ומה חפץ לכם בכלים חדשים? בחרו אותם לכם מן הכלים ההם להרוס מה שאתם חפצים בהריסתו ותנו לאחרים לבנות כפי שירם מנעת וכחם הדל גותן להם, ולגוז מעבודתם אלה היודעים כי בחכמת הבנין קצרה ידם.

ד.

תלמוד גדול שמביא לירי מעשה". התלמוד

השנות

מאת המו"ל.

הדפסנו את המאמר כמו שהוא, מבלי כל שנוי וגרעון, יען כי שם בעל המאמר הנכבד ערב בעד דבריו; אך עם זה לא נמנע מהעיר, כי רחוקים אנחנו מהסכים לכמה מפרטי המאמר. וזה אשר נמצא להשיג על דבריו:

(א) הסופר החכם, ממציא העתונות היומית בספרותנו, ראוי, לדעתנו, לברכה ולתהלה בעד פעולתו הגדולה לטובת הרחבת שפתנו וספרותנו: (1) הוא היה הראשון אשר פשט מעל שפתנו את צעיף הקדושה אשר שמו עליה ויורידה לשוק החיים הפשוטים, לדבר בה על אדות צרכי יום, ויום; (2) עתוננו היה למה אהיה, מעשית, כנגד הסגנון הישן של סופרנו, לדבר אל העם ראמות ונשגבות, במליצות ושברי פסוקים. גם עורכו הנכבד גם עוזרו וסופרו היו הראשונים אשר החלו לדבר בשפה פשוטה וטבעית, והמה עשו את הצעד הראשון, להתפתחות שפתנו וספרותנו בדרך טבעית; (3) העתון ההוא עזר הרבה להרחבת ידיעת שפתנו בקרב העם, ברבות על ידן מספר הקוראים העברים מאלה שיש להם חפץ בעתון יומי והיו קוראים עד אז בעתון לועזי, ומשקם עתון כזה בשפתנו עזבו את הלועזי וקראו בו, ובהחל גם שני עתוננו ובהאחרים לצאת בעקבותיו ולהיות לעתונים יומיים התרבה מספר הקוראים עוד יותר; (4) את אשר יחשוב מר ליליענבלום לו לחטאה הננו הושבים לו למעלה יתרה, כי יצא מחוג המבט הצר של סופרינו וקוראינו העברים, למצוא אך חפץ בדברים הנוגעים אל העברי כאשר הוא עברי, ויתן לעתונו גם צורה כללית, אירופית, להעביר לפני קוראיו חדשות מהחיים הכלליים, מכל הנעשה בקרב החברה האנושית, שיש לכל אדם חפץ בהם לדעתם כאשר הוא אדם, ושגם הקורא העברי איננו יוצא מכלל זה. אנחנו איננו יודעים מדוע נבנו לחדשות בעניני החיים הכלליים? ומדוע לא ירע העברי גם את כל המתחדש במלאכת-המחשבת הכללית? והן יש אשר יהו ערך רב לידיעה על אדות איו ויצרת מצוינת במלאכת המשחק והזמרה, אף אם

בעמם. עתה באו ימים אחרים. הדת, לפי תמונתה מאז מעולם עם כל המצות המעשיות ודקדוקיהן — מתמוטטת בלי שאלת פינן. הפילוסופיא ירדה מעל כסאה, ועל מקומה באו המדעים המחלטים, שאין לפניהם לא פלפול ולא פשרה, ואין שום אפשרות לברוא ספרות מדעית-עברית, כמו שנבראה בזמנה ספרות פילוסופית עברית. יכולים אנו לכתוב מאטהעמאטיק, רפואה, הכונה ונעאלאגוע וכו' גם בשפת עבר; אך בשום אופן אי אפשר לתת להמדעים ההם תמונה עברית כמו שהיתה להפילוסופיא, וגם אם יבוא איש ויזכיר לנו, כי מעשי המשכן או בנין שלמה נוסדו על הלכות גדולות של הנעאמעטריא — לא יחס ולא יקר לנו. בין כה ספרות עברית, לאומית, נחוצה לנו. המרכז הלאומי, שאליו אנו נושאים את עינינו לשמרנו מן הכליון, לא במהרה יבנה, החיים שונים מחיי אבותינו ומעט או הרבה קבלו פנים חדשות, צרכי עמנו מרובים והחורה מושכת את מן הרבה מבנינו. לאשרנו המון העם עודנו עומד במקומו, עוסק בתורה, בתלמוד ובספרות העברית כאבותינו. אך מן ההמון הזה נבדלים, ותמיד במדה יותר מרובה, רבים מבנינו, שעל פי תוכנם וחיהם אין עוד בעדם שום ספרות לנו; ומה איפוא החומטין אשר נמצא בעדם לשמרם מן הכליון? בעדם נחויץ לנו לברוא ספרות עברית, בין בשפת עבר ובין בשפות אחרות, להבינם את המאור שבחורה בכל גדלו והדרו, את המדות המצוינות שבישראל שהן אחוזות ודבוקות ברוח הלאומי ובחורה, את מסכות ההיסטוריא שלנו וכיוצא בזה. אם לא נוכל לתקן את הפרץ שכבר הביאו החיים בחומטנו, אם לא נוכל לתחוב אמונה בלב ריק ממנה — הנה להביא הכנה וללמד יכולים אנו. יבינו אחינו את המאור שבחורה, וישמרו את אשר יעשה האדם והי בהם — וטוב לנו ולהם. גם תאבי ההריסה יוכלו לעסוק במלאכתם; אך עם זה זוכרו תמיד, כי יחד עם ההריסה דרוש גם בנין, כי סתירה בלי בנין מביאה הפסד מרובה, ולא ליסתור אינש בי כנשתא עד דבני בי כנשתא אחרימא."

משה ליב ליליענבלום.

— אהבה —

וישקיעו את עצמם בלמודי מוסר ותורה, רק סבות הסתוריות אשמות בזה. ואם ראינו בעת האחרונה ספרים המתארים את החיים בפנים של מלאכת מחשבת לא נוכל לאמר כי יסודם איננו ברוח עמנו. אך שני הדעות יש בזה ולא יותר. ההשכלה ומושגי המאה ה'יט' נתנו בינה בלבנו, כי על ספרותנו לעסוק לא רק במלי דשמיא כי אם גם ב, הויות העולם, ועל ספרות כזאת כמוכּן לבלול בקרבה גם את חלק הספרות העוסקת בתאר החיים בפנים של מלאכת מחשבת. אמנם בראשיתו היה הדבר תקוי ואו טוב מזה, קבלת השפעה מספרות אחרות; אבל אין להחליט מזה כי היה הדבר נגד רוח עמנו. תקוים כאלה אנו מוצאים גם בספרות אחרות, ובכ"ז יש אשר פעלו שם גדולות במקצוע זה. בספרות ספרותנו החדשה אמנם לא נראה, כנאים מומחים לבנות בנין שלם ונהדר ממסד עד השפחות, אך צירים, לעשות צירים קטנים שונים. אבל מזה אין להחליט, כי איננו מסוגלים להוציא מקרבנו כנאים כאלה בזמן מן הזמנים. ועינינו הרואות כי בשפות אחרות הן הוצאנו כנאים כאלה, ככל מקצעות היפי ומלאכת מחשבת, למכביר, ואם יחסרו לנו עוד כאלה בספרותנו (אין לשכוח עם זה, כי נסיונות" אחרים כבר נעשו אצלנו גם במקצוע זה, כמו מאפו וברודס) עלינו לבאר לנו את הדבר בסבות אחרות, כי: א) ספרותנו העברית עומדת עוד במדרגה תחתונה כסולם ההתפתחות, ובקרב הימים תגיע גם אל המדרגה העליונה של מספרים כנאים, וכי: ב) המצב והמקום, בחמר ורוח, גרמו בזה כי הסתפקו סופרינו הצירים, ע"פ רוב, בצירים קטנים ותמונות בודדות מן החיים, וכי לא רחוק מהאמין, כי במצב ומקום אחר היו אותם הסופרים בעצמם עוסקים בבנינים נהדרים ממסד עד השפחות, ובניניהם היו נהדרים באמת.

לא נקראה בשם אסתר או רבקה. במקצוע זה העתון הוא מחיב את עתונינו הוימים שלנו כעת. — §5 גם זה שהיה המו"ל החכם ההוא סופר-סוחר נחשב בעינינו למעלה יתרה. הננו רואים את הספרות האירופיות, באין יוצאת מן הכלל, התפתחו אך ע"י מו"ל שהיו גם סוחרים והם הובילו את הספרות בדרך ישרה ושבעית ויצליחו. וכבר גלינו זאת במקום אחר, כי לדעתנו אחת מן הסבות לעניות ספרותנו היא חסרון מו"ל חרוצים בקרבנו שיהיו גם סוחרים, ומה שמו"לינו מתחרים איש ברעהו אך כסופרים. לדעתנו לא היה עוד המו"ל החכם ההוא סוחר ברבעי; ולו היה כזה באמת, כי עתה לא פסק עתונו מצאת עד היום הזה.

ב) בכלל שונה משפטנו על הספרות היומית בקרבנו ממשפטו של בעל המאמר הנכבד. העתונות היומית היתה לאחד מצרכי החיים הרוחניים היותר נחוצים בדרונו זה, וקיומה גם אצלנו הוא צורך טבעי והכרחי. בימינו ימי הטיליפון והפונוגרף אי אפשר עוד לאיש אשר חיו הכלל נוגעים לו להסתפק בחדשות שנפסלו בלינת ימים ושבע, כאשר הסתפקו בזה, אבותינו המובים. ואם חסרים אנהנו באמת להספיק בשפתנו מזון רוחני לקוראיה, אי אפשר למנוע מהם, כמוכּן, את הענין ההכרחי הזה. אם שואפים אנהנו להחיות שפתנו, עכ"פ בספרותנו, עלינו להתאמץ כי לא יחסר כל בה. ואנהנו איננו יודעים במה הסכה העתונות היומית בקרבנו כפוזר הכחות של סופרינו; הן הטלגרמות והחדשות של יום יום די לסופר אחד או שנים מעוררי העתון הקבועים לחזור אחריהן והחלק הזה יוכל, ויתר הסופרים הן יוכלו לעסוק בעניני ספרות הגונים מבלי כל פוזר הכחות.

ג) הספרות הפנימית או הלאומית לא היתה מעולם אצלנו דמות דיוקנם של החיים בשלמות. הרעיון והתוך עיקר לנו ותענוגי החיים וכ"ש מלאכת מחשבת לא יותר ממסל" אוסר מר ליליענבלום. ע"ז יש עוד מקום לבעל דין לחלוק. הספרות הביבלית היתה בזמנה דמות דיוקנם של חיינו החם בשלימות. בספרות ההיא נמצא גם מלאכת מחשבת ויפי, אם אמנם לא מלאכה שלמה ומתוקנה. ואם בקרב הימים פנו אבותינו עורף להחיים והיפי ומלאכת המחשבת

הַשָּׁרָף

(משיירי לרמנס)

קַמַּתת לְבָם יְהִי מִקְמוֹן צְבָאוֹת הַלֵּל
עַף אֶסֶד הַשָּׁרְפִים בְּהַצִּי הַלֵּל,
נִזְרָף וְנִשָּׂר מְשִׁירֵי שְׁקִים -
וְצְבָאוֹת מְקֻרְזִים לִי הַטּוֹ אֲנִים.

ואבין בפרעה, וקאב נסמר עבדני,
 וכתבלי קסם אחרוך נמשכתי —
 אחרוך תמונה מלפנתו!
 באשר אני שם את נגדי מרחפת,
 וקבל מקום הד קולך אקשיבה,
 בכל, בכל!

קתמנת הרום, בשאון הגלים
 וקאנתם לבי האניש.

ואבין בפרעה וקנתה בודי
 בחול אשר בשפת הים פתחתי:
 «אסתמיה פתחי»!

נושחתי הגלים וקשתמם בששם השפספה
 וקשתמם בששם שפת הים עבדו
 וקעברם ששמו וכתבתי מקו.

קנה רצוין, אבק פתם,
 גלים בנבים! — לא אבין בקם.
 עכשיל וכס שמים ולבי נקדש כנס,
 ובידי ככת מאתני הלבנין
 את הארו הגדול אשריש אשים
 וקאש סרום את הארו אשריש
 וקאפרו זה בלי משקה-אש
 בקקש השמים אתן אותומי:
 «אסתמיה פתחי»!

מתי ליל כלול הכובבים וקחירו
 ובגיתם עד מאיר פתחתי
 ודור עשורי בו ושיר שמים
 וקאה האותות, וקבונן וקראתו:
 «אסתמיה פתחי»!

ד"ר שמריה הלוי לעווין.

מענג הנשמות הוא אשר בנבות
 החוסות בנסתר אל כנפי אלוה,
 ורוקמות אל עליון גדל-העלילה
 שירתו סוקה למבל הניעה.

ונשמה צערה מחיק יה לקחה
 נשא בורועותיו אל עמק סבבא —
 ונדאה, נושר — וצלצלו שירתו
 על לבה בלי אפר, כמו סי, נקחתו.

ורבות לה עמל במבל שבעה,
 סערת, הומיה ממשקה נפלאה;
 ושיבו אקמות לא יכלו הניגע
 את רב גענגיעה לוקחות קיש.

ש. ל. הורוויץ.

ידויה-אהבת.

(פל סי היינט)

זה הים גדול ורמב ודום
 אמר היום לצאת במחולות,
 ונקרא לבדיו ונאסף משכרו
 ולדום קרא מארבע הרוחות;
 ולקול הרום מהום אל מהום קרא,
 ומתנשאים הגלים מלמלים, מלמלים,
 עולים ויורדים נרעשים, נגרשים,
 קנדשים, גרמשים אל אשר יהי הרום.

מעַבֵּר הַנֶּחֱר .

ספור .

מאת בן־אביגדור .

הרבות האל! כמה מרורות ומכאובים, עניים ויסורים, יסורי הגוף והנפש, מררו את חיינו וידכאוהו במשך הזמן הארוך הזה. אכן רב יתר מכח אנוש לשאת נשא את מכאוביו ומצוקותיו, ולא לפלא הוא אם כבר היו ימים אשר נואש מראות עוד בטובה... אולם סוף כל סוף הגה בא היום המוקיה זה שמונה שנים! —

שמונה שנים! שמונה שנים אָרְכַה הטרגדיה הזאת, ושמונה שנים כחיי בני הנעורים המה כיוכל שלם כחיי אנשים באים בימים! שמונה השנים האל היו לשניהם גם יחד עולם מלא, עולם מכאובים ומרורות עד אין קצה:

אכן לא רק על כמת התסרוך ועיבדיו לפעמים קומדיה אחרי טרגדיה, כי גם על כמתי החיים יקרה כזאת לפעמים. והאם לא קומדיה נפלאה ישחק היום?

אכן גדול הוא הסירפיו אשר הכין לה היום! —

היא כבר נואשה ממנו, כבר חדלה מחכות לו; ואולם בטוח הוא כי אהבתה אותו לא פגה, אהבתה אותו עזה מאד ולא תוכל לפגות. אהבתה עודנה כעצם תקפה, וגם בטוח הוא כי לא נשאה עוד לאהר. היא רוממה בעיניו הריבה מאד ולא יוכל שום חשד לעלות על לבו, כי תתן ידה לאהר, בעת שתאהב אחר. והיא, כלי ספק ויושבת בבית אמה העניה, לבנת פנים ועצובת רוח, משתוחחח ומתגעגעת, והנה — קומדיה נפלאה! — הדלת תפתח והוא יבוא הביתה.

— רוד! — יתפרץ קול תרועה מפי האם והבת הנרעשות גם יחד.

ובעוד רגע והנה זרועותיו תחבקנה אותה ופיו יחבש את פצעי לבב העניה.

ופני העגלות משתקשקין, הקיטור שורק והמסע נוהר במרוצה.

זה אך עתה החל היום להאיר, עוד צללי לילה לא נגזו כלם, עוד שכבת האד מכסה את פני הארץ, פני המזרח אדומים, עוד מעט והנה קערת־אש תראה על פני קצות השמים וקוֹי־אש חודרים דרך חלון העגלה ומפוזים על פני הקיר אשר ממול החלון.

הטבע שב לאט, לאט לתחיה. — הוא יושב אל החלון ומביט החוצה. עמקים והרים ושדי מישור יחלפו על פניו במרוצה, הקרח כבר נמס ואך זעיר שם, זעיר שם עוד נכרו עקבותיו, ונהלים גדולים וקטנים שוטפים בהמולה נעימה פה ושם; ולעתים כבר תפגשנה עיניו ירק עשב וראשית שבלי הדגן.

סוף החורף — ראשית האביב... הטבע שב לאט, לאט לתחיה. —

גם הנוסעים בעגלה אשר סביבותיו, השוכבים על הספסלים או הרושבים נשענים אל קירות העגלה, מוקיצים לאט, לאט משנתם, מחליצים עצמותיהם ומגהקים ופוקחים את עיניהם. אלה קמים להתפלל ואלה להשיב את נפשם בצידת הדרך ואלה יוצאים החוצה, למעקת העגלה, לשאף רוח צח.

כל הלילה לא נתן שנת לעיניו, הוא לא יוכל לישון עתה. לכו מלא המון רגשות ורמיזנות ורוחו מוער כים.

הן שנים רבות, רבות מאד חכה ליום המֵאֵשׁר הזה!

וכמה עמל ודאגה נשא במשך השנים

למחר שובו עירה זו—א. הן גם כל השבוע האחרון המעיט לעבוד שמה, בעסקי בקניית כלי הבית והמלבושים ובהסדרת עניני המעון.

ובערב — החופה, הנשואין!

ברגעים האלה שוה דמונו לנגדו את מראה פני בחירתו בערב הזה, ערב אשרם המקוה זה עדן ועדנים, היא עודנה לבנת פנים, לחייה שפו ואפה גם הוא דק ושרוע יותר מאשר היה לפניו; בעיניה נכרו עוד עקבות עני ויגון, הקמטים האחרים במצחה יעידו על רוב דאגה ונקור-מחשבות. גם כל גוה כחש וירל בשתי השנים האלה, והיא עיפה ונהלאה מאד. ושמתח היום הזה גם היא הרעישתה מאד; אבל צחוק נעים מרחף על שפתיה, צחוק אשר ועדן. היא מבטת אליו לרגעים ובעיניה נשקף לו עולם מלא, עולם שכלו רגש, אהבה בלי מצרים, כבוד ורוממות, תודה ואמון. העינים האלה תגדנה לו הכל, העינים האלה תבשרנה לו את אשרו בחיים הבאים, בהיות לו רעיה אוהבת ונאמנה כמוה. היא מדברת אליו חרש, ודבריה יערבו לו מאד. הוא מבקש אותה לספר לו את כל אשר עבר עליה בשנים האחרונות; אבל היא תניע בראשה ותמאן. היא לא תחפץ להעיד את שמי אשרם, את הערב הנעים הזה, בזכרונות מעציבים. היא לא תחפץ גם לשמוע את ספוריו ע"ד מקרי חייו בשנים האחרונות, „אחרי כן! בקרב הימים!“ — תתחנן אליו — „עוד נספר בששון איש לרעהו את כל אשר סבלנו ואת אשר נשאנו, אך לא עתה!“ —

צחוק קל פוז על שפתיו ברגע הזה.

— קומידיקו פוז אמן אתה! — תקרא אליו לרגעים בצחוק נעים.

אכן הוא הפליא למלא אחרי כל פרטיו משחק-תפקידו, מאין כמוהו, הוא קם ממקום מושבו ויצא החוצה, אל מעקה העגלה.

רוח קל ונעים נשב אל פניו ויחלף בכל גוו. הרוח הזה נעם לו ויחוק את עצמותיו הנהלאות. הוא התעטף היטב באדרתו וישאף את הרוח הצח בכל פה.

המסלה פלטה לה עתה נתיב דרך אחד היערים, מסביב אך שקט ורוממת קדש, האלונים ועמודים בחולמים. הרוח מתעלם חרש את ענפיהם, וכמו שיחה חרישית עוברת בכל היער. מעבר מזה רבו העצים עד לבלי חדוד

— הנה בא בא היום המקוה, רבקה יקורת! ה' ראה בעינינו וישלח לנו עזרתו מקדש. עוד היום נכנס לחופה כרת משה וישראל ומחר כבר נעשה את דרכנו לשוב עירה זו—א. גם את, אמי, תסעי עמנו ולא תשובי עוד הנה, כי בביתנו תהיי מעתה.

הן תבטנה אליו בתמוהן ולא תאמנה למשמע אוניהן.

— גם שמלכת הבאתי לך מו—א, גם עדיי זהב — ישוב לספר — ואת החפר לך תקני שם בו—א. בכסף ושינו שם הכל. ות"ל כי מוצננו איהן, משכרתי שבעים וחמשה רובל להדש, ואחרי חתונתנו עוד יוסיפו לי עשרים וחמשה רובל להדש, ומחסור לא נדע עוד בכל אופן. וכרגע יניח על השלחן את שעון הזהב היפה, את השרשרת, את העגילים והצמידים. ועיני האם בורקות ברקי גיל.

— יהי שם ה' מבורך על כל הטוב

הזה! — תקרא נרעשת משמחה.

— כבר שכרתי לנו דירה הגונה בו—א, גם כלי בית כבר קניתי, וכבר ערכתי את מעוננו בסדרים נכונים, גם משרתת כבר שכרתי. והיא, רבקה הנעימה, תשען עליו, תסתר פניה על לבו ותבך. היא תבך והוא לא יפריעה, הוא ידע את לבה. הרמעות תקלנה לה, הן תמלטנה את משא רגשותיה. כל צרות נפשך ומכאובי לבה, כל ספקותיה ויאושיה, כל מורותיה ויגוניה שנצברו בכל השנים הרבות האל, כלם — תמוס ילכו בדמעות האל, הרמעות האל תחיינה לנפשה למי ששון, עוד רגע מספר תעבורנה והיא תהדרל מבכות, עיניה תצחקנה ותנהרנה כאור שמש אחרי הגשם ביום קיץ. היא תחבקוה אל לבה ותתרפק עליו, ונשקות אין מספר תכסינה את לחייו, שפתיו, מצחו.

ובעוד שעות מספר—תרב התכונה בבית. הוא לא יחפץ לתכות אף יום אחד יותר. הוא כבר הרבה לתכות, הוא יחפץ לשום קץ למצב הזה, אשר הסב להם הרבה צרות ומכאובים במשך שנים רבות, ויהי מה. כל רגע ורגע במצב הזה יעורר בקרבו אלפי זכרונות נונים. ולמה להם לחכות? הצרמניה כאין בעיניו. עשרת אנשים, רב ושמש וחופה, ודי. בשר מעושן ויין ודקיקים ומיני ממתקים הביאו אתו מו—א, ומה עוד? גם משרתו בבית המסחר תאלצהו

והסבה העיקרית היתה, כי לא הפין עוד להיות לה למנחה בדברים בלבד. כבר היו לה לזרע דברי תנחומיו ותקותיו. התחלת הממושכה עדן ועדנים, התקות הרבות אשר נכזבו עשרות פעמים, מלאו את לבה מרורות ויאוש, וכל תקוה חדשה וכל דברי נחומים שבעולם לא לקחו עוד את לבה; ובדברים ברורים הן אמרה אליו עם הספר: „לבי קהה לבלתי הרגש עוד כל נעם בתקוה ונחם בדברים, ואני מבקש אותך, יקירי, לבל תוסיף לבוא אלי עוד בדברי נחם ותקות טובות, כי לא אוכל לשוא אותם“.

כן! דברים בעלמא לא לקחו עוד את לבה, ולכן אחת החליט בנפשו ויהי מה: לבוא אליה בתקוה מעשית, בתנחומי מעשים. וכל עוד אשר לא יוכל לעשות את המעשים האלה, לא ידבר אליה מטוב ועד רע.

התנחומין האלה לא יהיו לה לזרע. אותם תרגיש ותדע.

אכן לא היתה לפניו כל דרך אחרת! — הוסיף לחוק את לבו ולצדק את נפשו.

לפניו נסעו עלתה מחשבה על לבו: להודיע לה דבר נסעו בטלגרמה; אבל עד מהרה הרחיק מקרבו את המחשבה הזוא, אם אך הסוד שגה שלמה, אין רע אם יארך עוד יום אחד. יהי נא הסיפוריו אשר הכין לה סירפיו שלם ואל יחליש את רשמיו ע"י צער נמהר.

אמנם אין ספק בעיניו, כי פעלו השנים האחרונות פעולה רעה על בריאותה, אבל תקותו חזקה כי הענג והנחת אשר תרוה מעתה יבריאותה בזמן קצר, כי יתנו לה כח חדש וחיים חדשים, וכל אשר נשאה וסבלה ישכחו עד מהרה מלבה כליל. —

הוא הוציא מצלחתו מראה קטנה ויבט

בה.

גם פניו רעים ודלים בעת האחרונה, צורתו ותלאותיו לפניו השאירו עקבותיהן גם בפניו. ועמלו הרב בשבועות האחרונים, לקנות ולהכין הכל, גם נודדי שנתו בכל השבוע האחרון, הוגיעוהו מאד.

והוא איש כבן עשרים ושמונה שנה, גבה קומה ודל בשר, פניו ארוכים וחורים, מצחו רחב ונקמט פה ושם, עיניו אמוצות ועמוקות. אפו ארוך, שפמו עשוי וזקנו מגלח.

ביניהם אל כר נרחב, והעצים סבוכים זה בזה, ומברילים בין המסלה ובין המישור; ומעבר מזה העצים רחוקים זה מזה, נפורים ובודדים, והעין תחדר דרך כם אל המישור הרחב אשר מאחרי היער, וגם קוי השמש יפלטו להם נתיב בניהם ומנגה נגדם ויפזו גם ראשי העצים אשר מעבר השני.

כל אשר הוא רואה בימים האלה יעוררו את רוחו למצוא בהם סמוכים למצבו הוא, והאינונו רואה גם בשני עברי היער האלה את העבר והעתיד שלו? מעבר מזה חשך ואפלה ולחץ, ומעבר מזה אור שקוף וקוי שמש ומרחבייה.

* * *

הוא הוציא את שעונו מצלחתו ויתבונן בו.

השעה השביעית! עוד לי שש שעות עד כואי שם“.

מה תארך לו הדרך! מה תארך לו העת! השעות כשנים בעיניו. —

באמריקה, קרא בעתונים, כבר החלו לנסוע בעגלות ההולכות בכח האילוקטרון. מתי יהיה כדבר הזה גם פה?

מה רבו געגועיו אל רבקה! מה תכל נפשו לראותה עתה!

מי יודע מה שלומה עתה? — הלפה פתאם ראגה בלבו — מי יודע אם טוב עשה במשחק הזה?

מי יודע אם לא פעל מצבה המעציב פעולה רעה, חלילה, על בריאותה? מי יודע אם לא ענהו יסורי נפשה ויאושה עד לחלות? מי יודע? ...

הוא התנודד ושעותיו סמרו מפחד. — הטוב טוב עשה בהשנות מצבו לטובה, כי העלים ממנה את הדבר? כי בעת שכבר זרחה שמשו ולבו כבר ראה את התקוה משחקת לפניו, והעתיד נצב לפניו בכל תקף נעמו ויפיו, הטוב טוב עשה או כי הניחה להתענות תחת יד הראגה והיאוש עד היום הזה?

הן זה פעמים רבות אשר יסרהו לבו על הדבר הזה; וכב"ז איוה כח טמיר המריץ אותו להוסיף ללכת על הדרך אשר התיצב עליו ולהוסיף להתעטף במסוה ההעלם, לבל יודע לה דבר מכל אשר אתו.

אותה, וישערתיה השחרות כסמט שחור והרכות והחלקות כמושי היו ארוכות מאד ותרדנה במקלעה ארוכה על ערפה ומשם עד הגורתה. פניה השחרהרים המלאים והעגולים הפיקו רעגנות, ולחייה האדומות והמלאות כתפוחים יפים והגומא אשר בהן מדי צחקה צוד צדו נפשות. ואפה הישר ושפתיה הדקית והאדומות וסנטרה המלא הוסיפו לה לזית הן. גם ברעתה והשכלתה עלתה על כל בנות העיר, כי הונגה בכשרונות טובים, כמוח חד, בתפיסה מהירה ובזכרון טוב, ובכוא מורה אחד מערי הפלך לגור בעיר ס—ן למרה אצלו שנים אהרות דעת שפת המדינה ואשכנזית וראשית יודיעות הכללות הנחוצות ותרבה לקרוא בספרים רוסיים ואשכנזיים מאשר השיגה למקרא מאת המורה. והעד לדבר ולשפוט ככל הענינים המלבכים את הקוראים המשכילים ובעיר קטנה כס—ן עוד יגוימו ויפליגו כל ענין, ובני העיר הפריזו גם בשבת השכלתה, ויאמרו כי מלומדת היא בחכמה ומדעים ולשונות רבות. ובזהותה גם ממשפחה מיוחסת, ואביה המנוח היה גדול בתורה ובמעשים טובים, ואמה היא נכדת רב גדול הרבו בני העיר ובנוחיה לכבדה ולדבר תמיד בשבתה. את הרבו השדכנים לפוק על דלתי פתח בית אמה, כי אבות רבים הפעו להשתדך בבתה, ורבים היו הקופצים עליה.

אבל היא לא הטתה און לעצת השדכנים. והוא גם הוא היה מהולל בפי בני העיר. הוא בא אז מוואלאוין, אשר התגורר שם המש שנים וישב משם מלא וגדוש בדעת התלמוד והפוסקים, גם רכש לו ידועה הגונה בשפת המדינה ובאשכנזית, ובשנים האחרונות לשבתו שם הרבה לקרוא בספרי המופת אשר בספרות הרוסית והאשכנזית. וב ע ב ר י ת נחשב למלויץ מפואר, בהיותו מדיץ לאחיו — הרזיו מתי זה כבר — היושב כס—ן מכתבים ארוכים, הערוכים, במליצות מסולסלות ומפארות, אשר חזרו מיד ליד כס—ן וכל קוראיהם הניעו בכתפיהם ויעצמו עיניהם ויקראו בהתפעלות: „אכן „מלויץ“ גדול הוא!“ ביחוד נשא שמו לתהלה, מעת אשר גרפסו ב„המלויץ“ קוררים-פונדוניציות אהדות, מעשי ידיו. ביחוד חלקו לו כבוד בני הנעורים, והבחורים המשכילים הקוראים בעתונות עבריים. והוא היה מקבל אז ע"י בי-הרוואר גם את „המלויץ“, גם את „המגיד“ וגם עתון רוסי אחד ועתון אשכנזי אחד, ויהי

בפניו יליגו עז ואמין, ומבטיו ופיקו רצון כביר. הוא לבוש בטעם המאָרְע.

* * *

— האין לאדוני עין גפרית? — נשמע פתאם לאונן קול הקורא אליו. הוא התעורר מהמון מחשבותיו ויפן אל הדובר בו, והוא יהודי, בא בימים, קצר קומה ושחרחר ומלא תנועה וסוגרה בפיו.

— יש! — ענה דוד, ויוצא מצלחתו הכת עצי גפרית וירליקה ויושיטה להדובר בו ואחר הכעיר בה סיגרה גם לו.

— מאין נוסע, אדוני? — שאלהו האיש.

— מווא—א!

— ולאין?

— לס—ן.

— ואנכי לזו—נא.

ובכן? — שאל דוד את האיש בחמיה.

— ובכן? — שנה אחריו האיש נכלם מעט — ובכן... לא מאומה... לדינא אין נפ"ט בזה, ואנכי רק לשם שיחה בעלמא כונתי.

כעבור רגעים אחדים פנה מעליו האיש הדובר בו ויבוא אל העגלה, והוא נשאר לברו על מעקת העגלה.

הוא שמח בלבו על אשר הלך לו האיש מזה. לו ינעם עתה יותר להיות בודד לנפשו ולהחמך למחשבותיו וזכרונותיו, מאשר לשוחח את אנשים זרים שיוחח בטלות.

הוא קטר את סיגרתו וגלגלו עשנו התגלגלו ברוח וינשאו למעלה ויהלפו מעל פניו.

גם מבחרי ימי נעוריו כלו בעשן — חלפה מחשבת עצב במוחו — שמונה שנים נלחם בלי הרף, בלי לאות, את כל פגעי הזמן ופגעי בני אדם, הקשים עוד יותר מהם, בשביל מה? בשביל מרוסת לחם, בשביל פרנסה קבועה לו ולה. ובמלחמה הזאת נפלו חלל הרבה שנות נוער וכחות עלומים — אבדה שאינה חוזרת עוד, זכרון ראשית אהבתו את רבקה עלתה על לבו ברגע הזה ועל פניו חלפה נהרה.

הדבר היה לפני שמונה שנים.

הוא היה אז בן עשרים שנה והיא בת תשע עשרה שנה. היא היתה היפה בכנות העיר וגם הנבונה מכלל. עיניה השחרות בערו בגחלי אש ותבערנה אש זרה בלב כל הרואה

את הסוד הנעים אשר בלב כל אחד ואשר גם לפני זה כבר נודע להם, כי — אוהבים המה זה את זה, —

וגם אמנם לא נמצא כל מפריע לקשר אהבתם, גם אחיו וגם אמה הסכימו לרדק הזה, ובכן — נודע „הראיון“ הנמוסי, ואחר נכתבו „התנאים“.

מגי אז החלו להם ימי רצון ואשר רב מאין כמוהם בכל השנים הבאות אהרי כן. אז לא ידעו עוד כל דאגה כהוה וכל מחשבת עצב בדבר העתיד לא עלתה עוד על לבם. כל מחשבה על דבר חמרי היתה נחשבת להם אז כמחללת קדש, ככפירה בעיקר. המה שתו אז לרועה מכוס האהבה וישתכרו, ולא ידעו ולא הרגישו כל דבר שאיננו נכנס בחוג אהבתם בדרך ישרה.

מה עברו עליהם אז ירהי מספר בשכרון אהבתם ובמנעמיה, ימי ילדותם שבו אליהם אז וישתעשעו בכל שעשועי תם וילדות. ויהיו מלאי רצון ומאשרים עד מאד.

אך אז החלו „המתחננים“ לעוררם משנתם הנעימה, אחיו ואמה החלו לטכס עצה בדבר עתידות „החתן והכלה“. ה„מתחננת“ התחייבה למסור בידי הווג את בית ה, האכסניא החשובה בסן, וחגלה את הפצה כי יגבילו את הנשואין בזמן קרוב. גם אחיו הסכים לזה. אבל גם הוא גם היא התנגדו לחפץ הזה. המה הביטו אל הכל בעינים אחרות, בעיני הדור החרש. גם הוא גם היא קראו בספרי השכלה וגם שמעו על אדות החיים שם, בעולם הגדול, בערים הגדולות, השונים לגמרי מהחיים הרלים והצנומים, היו בעלי בתי מרוח או בתי מלון בעיר קטנה, ויתאוזו אל החיים ההם. שניהם לא הפצו להיות כל ימי חייהם בעיר קטנה ולהתפרנס בדוחק וצער מ„האכסניא“ אשר מיום ליום ירד ערכה, לרגלי סלילת מסלות הברזל בכל הסביבה. הלא טוב, טוב מזה להיות ברוחה בעיר גדולה, לדור בהדרים יפים ומהודרים, להתלבש בטעם המאדע, לערוך נשפי חשק וחג, לטייל שלובי זרוע בגנים ופרדסים, לבקר בבתי תיאטראות וקרקסאות, בכתי משתה הקהלה ובכתי המוזעאום, וגם — לאסוף הון ולהיות לגבירים.

ילדות! — הוא ליעג לתמימות נפשם בימים ההם — אנתנו דמינו אז, כי כל אלה ביד

הדבר הזה לנס בכל העיר. שדכנים רבים השכימו אז לפתח בית אחיו, שבו התגורר, ויציעו לפניו שדוכים רבים ושונים, כל אחד הכול בקרבו: בת יפה כלבנה ובריה כחמה, משפחה מיוחסת בישראל, ואלפים רז"כ לנדה, מלבד תכשיטים ומוזונות וכו'.

אבל הוא לא המה און להצעות השדכנים. הוא שמע את שמעה והיא — את שמעו, ויבקש האחד את קרבת השני ויתודעו זה לזה. אמנם ידעו זה את זה מימי ילדותם. אבותיו גרו בשכונת אבותיה, ובהיותם ילדים נחשבה לו לחברת וישתעשעו יחדו, וישחקו במשחקי — הילדים. אך כגדלם הרחקו זה מזה. הוא היה לנער בן תורה והיא לנערה, ולא נאזה לבן-תורה להתרועע את נערה, וביחוד הרחק ממנה בחמש השנים אשר התגורר בוואלאוין; ובשוכו מצא אותה בתור נערה כוגרת, שהגיעה לפרקה, ותהי לו כנערה וזה לו באמת.

אך המה התודעו זה לזה וימצאו הן איש בעיני השני.

למראית עין היתה באה לבית אחיו לבקר את רחל בתו, אבל הוא הבין את הפצה בבקוריה; וכה מצאו להם מקום ושעות הכשר להתודע זה לזה וגם להתרועע יחד, לבלות את העת בשיחות וספורים, ביחוד, על דבר ההשכלה והספרות. ויש גם אשר היו קוראים יחדו באיזה ספר, וחברת האחד נעמה על השני, ואו החלו הראיונים לעתים יותר תכופות, והשיחות החלו לקבל צורות יותר פרטיות, והנטיה אשר לאחד אל השני הלכה הלוך ורבה, הלוך והוקה; ואו החלו להרגיש כי צר להם המקום בבית אחיו, ויחלו להועד יחדו, חרש, מחוץ לעיר, ושם טילו, כפעם בפעם, שעות רבות. השעות ההן לא תמתנה מכורונג כל ימי חייו. הן הביאו להם ענג גנוב אשר אין ערוך למתקו וטוב טעמו.

אחיו וגיסתו לא ידעו מאומה מזה; אך רחל ידעה והבינה הכל, אבל לא גלתה את ה„סוד“, ונהפך הוא, כי עורה מצדה לדבר הקשר הנסתר, כי יתעבה ויתחוק יותר.

ומה היתה לו רחל בקרב הימים? הן היא אך היא היתה לו עתה למלאך הגואל לחלצה ממצוקתו ולהעמיד במרחב רגלו.

ואו בא היום והוא אשר בו גלו זה לזו

כן לעזור במערכת „הבקר“ או לא ימצא עוד הפעם בעבודת „מגיה“ וישייכה אחר גוו.

ומי יודע אם לא יהיה בקרב הימים לירדקטור בעצמו?

והיא נתנה תקף לכל תקוותי וחלוטותי ותחוק את לבו לבל ירך להתנגדות אמה ואחיו, אשר יתנגדו אל החפץ הזה בכל עני. ואמנם הם התנגדו הרבה לדבר הזה.

אבל הוא לא שם לבו לזה ויאמר כי המחשבה הזאת, לנסע לוו-א, ולהביא אחרי כן את רבקה אליו, נחלטה בלבו וממנה לא ישוב, והיא לא תצטרך להכות לו הרבה, נחם את אמה, בעוד שנה, בטוח הוא, כבר יתכונן מצבו ואז יבוא סנה, ויבוא את רבקה בכרית הגשואין, ואחר יקחה אתו וז-אה ושם יגורו. ואם תתפזר המהותנת תוכל למכור או את הכית ובאה גם היא לגור בביתם בוו-א, והמה יוכלכלה בכבוד ובגנת כל ימי חייה.

ירחים אחרים עברו במשא ומתן, בהתנגדות ונכוחים; אבל לאחרונה הוכרחו גם אם רבקה גם אחיו להסכים לחפצו, כי יסע לוו-א.

לפני נסעו לקח אתו „מכתב מליצה“ למו”ל „הבקר“, מאת אחד מבחורי העיר, אשר היה מריץ לעתים „קוריוספונדציות“ ל„הבקר“ — כי הוא בעצמו היה עד אז אך קוריוספונדנט של „המליץ“ — כי יקבלהו לעזור בבית המערכת, כי כדאי והגון הוא לכך.

הוא זכר עוד את הפרידה הזאת, הפרידה הראשונה! — כמה עצב נועם גם יתר בפרידה אשר כזו. כמה מרורות בפרידה מנפש אהובה בימי הנעורים לאהבה; ולעמדת זה כמה נעימות לאיש בדעת, כי לא בודד הוא בחיים, כי בנסעו ישאיר נפש אהובה אשר החשוב על אדותיו ותתגעגע עליו. וכל הרגשות האלה מלאו את לבו בפרידה הראשונה; והיא רבקה, השתוחחה בעצמה ותמרר בכבד. הוא דבר על לבה וינחמה, כי הפרידה הן איננה אלא לשנה אחת לכל היותר, וכי גם במשך הזמן הזה יריץ אליה מכתבים כתופים. אבל כל אשר הוסיף לדבר על לבה דברים טובים ונחומים הוסיפה לכבות. רוב דבריו נעימות אהבתו עוררו את מיתרי האהבה שבלבה ביתר שאת. ומי יודע? אולי הגיד לה לבה אז, כי הפרידה הזאת איננה לשנה? ואולי הגיד לה לבה אז כי הפרידה הזאת תגורר אחריה פרידה שניה, וכי עוד יעברו

יקחו ועל נקלה, כי לא חסר לנו דבר בלתי אם לגור בעיר גדולה, ואז הכל מוכן לפניהם. העלה או על לבי, כי יש אשר החיים בעיר גדולה רעים ומורים אלפי פעמים מתחיים בעיר קטנה? העלה על לבי אף צל של רעיון, כי אך מעטים יוכו לחיי מזהרות ותפנוקים בעיר גדולה, והרוב הגדול מתגלגל תחת שואה, עובר בועת אפו, עמל בלי הרף, מכתת רגליו ומגדד שנה מעינו, וככ”ו הוא חי במצור ומצוק, בדאגה ועצבון, וכל מותרות החיים רחוקים ממנו מאד? והעלה על לבי כי יש אשר גם פת לחם יבש לא ימצא האיש בעיר גדולה, יבקש עבודה ואין, והוא גוע ברעב ובמחסור ממש? כל אלה לא עלה על לבי אז; אבל הנה ימים באו ואלמד את התורה הזאת מפי הנסיון.

אכן תורה מרה היא תורת-הנסיון הזאת! מלבד החיים החמריים הטובים אשר בעיר הגדולה מושכו החיים הרוחניים שם את לבו אחריהם. בעיר הקטנה הלא ישאר איש לא לומד כל ימי חייו, מאין מורים ומאין ספרים ללמוד ולמקרא; אבל שם, בעיר הגדולה, שם יש מורים מצוינים וביבוליותיקות גדולות, שם כר נרחב לפניו להתפתח ולהשתלם, וגם — להיות סופר בישראל.

ומי זכרו את המחשבה האחרונה לא יוכל עצור משחוק פיו. הוא נואל או להאמין, כי בהיות לאל ידו לכתוב מכתב או „קוריוספונדציות“ קטנה בשפת עבר נמצאה מוכשר הוא להיות לסופר, ואז, עודנו זוכר, את המגדלים הפורחים אשר בנה על יסוד אמונתו זאת. הוא יבוא לעיר הגדולה וז-א, שם יבוא לכהן בתור עוזר בהירדקציה העברית, המוציאה את העתון „הבקר“. כי דרושים שם עוזרים הרבה בזה לא היה מסופק כלל, ו„מליצתו“ תמצא, גם כן בלי כל ספק, חן גדול בעיני הירדקטור וימצא הפך רב בעורתו. בראשונה יקבל משכרת מצערה של חמישים רובל לחדש, אבל כעבור ירחים אחרים יוסיפו לו על משכרתו ויקבל מאה רובל לחדש, ובקרב הימים — מאתיים, שלש מאות. ואולם אם בעת הראשונה לא יקבל לעזור בהירדקציה, שיה ספק רחוק מאד, או יהיה ל„מגיה“ בבית דפוס עברי. הן שם יש הרבה בחי דפוס עברים ולכל אחד דרוש „מגיה“. המגיה יקבל, בלי ספק, מאה רובל לחדש. אולם העבודה הזאת תהיה לו אך לעבודה שעתית, כי כאשר יקבל אחרי

... נא". או נסה לבוא לבית הרפוס והנה שם אמנם הירדקציה. אך מה השתומם למראה עיניו! חרר קטן אחד, ד' אמות על ד', ושם אל שלחן קטן פשוט יושב איש כבן ארבעים שנה ורושם ומוחק, וזה כל הירדקציה של "הבקר".

כגופל משמים ארץ היה ברגע ההוא, ובכל זאת התאוּשש. וישאל את היושב אל השלחן אם הוא הירדקטור, ויען: "הירדקטור יגור ברחוב פלוני במעון פלוני".

— ומו, אדוני? — נסה לשאלהו עוד האיש הביט אליו בתמהון: ולמה לאדוני לדעת מי אני? — קרא ויבחנוהו בעיניו.

הוא נכלם מעט, ובכל זאת הוסיף ויאמר: דבר לי אל הירדקציה ואל הירדקטור.

— אנכי העוזר בהירדקציה! — השיב האיש — ומה הרבר אשר לך אל הירדקציה?

— האם רק עוזר אחד בהירדקציה? — שאל את האיש משתומם,

— מוכן מאליו כי רק אחד! — ענה האיש.

— האין כל מקום בהירדקציה לעוזר עוזר אחר? — שב וישאלהו.

האיש הביט אליו בעינים מביעות חשד וחרדה.

— ולמה לאדוני לדעת כל אלה? —

— חפץ אנכי להספה לעוזר בהירדק-

ציה! — ענהו בתמימות.

קול צחוק גדול התפרץ מפי האיש. אבל הצחוק הוה חביק גם יראה מסותרה.

— חא! חא! חא! — צחק האיש בכל פה — גם העוזר האחד יודע מחסור ועוני,

אך כעבור רגע חדל מצחוק וישאלהו:

— הסופר אדוני? ומה שמו כי אתכבד לדעת? —

הוא התורע אליו בשמו ויגד לו כי סופר הוא כ, המלויץ' מעיר סן-.

פני האיש נהרו ולעג קל עבר עליהם.

ונכר היה כי פחד בלבו, לבל יבוא להתחרות אתו, להויל את שכו עבודתו ולהכרית אכל מפי; ובשמעו את שמו ומעלת ספרתו שבה מנותחו אליו.

הוא עזב את הירדקציה בפחי נפש וירא את פחוות הלומותיו; ובכז' החליט בלבו לדבר גם את הירדקטור בביתו, לשמוע מה בפיו.

עתים רבות מאד, עד אשר יגיעו למתח הפנים, להתאחד אחרות שלמה?

הוא נפרד ממנה ויסע לדרך.

* * *

זמה גדול התהום המפריד בין נסיעתו ההיא לבין נסיעתו זאת! — חשב מוחו בקרבו — מה שלם ומה תם היה לבו אז. עצב קל ונעים אמנם התגב בקרבו לרגעים בוכרו את פרידתו מאהובת נפשו ובהתנגעו אליה, אבל תם וילדות היו נסוכים עליו, מנוחה נעימה שררה בנפשו, כל דאגה וצרה ומלחמת החיים לא ידע עוד ורתו חלם הלומות טובים וערבים; ועתה — אמנם לבו מלא תקות טובות ונעימות, והוא שבע רצון ומאשר מאד בנסיעה הזאת; אבל חמו וילדותו כבר חלפו ומנוחת הנפש והלומות הנוער רחקו עתה ממנו. הוא רכש לו את טובו במלחמת החיים, והמלחמה הזאת היתה קשה ומסוכנה מאד, ולא כה מהר תשכח מלבו. היא השאירה אתריה מצעים בקרבו שעוד לא נרפאו וכפעם בפעם יתעוררו ויכבצו דם.

הוא בא אז וז-אה!

ועוד בימים הראשונים לבואו שם החלו עיניו להפסק ולראות עד כמה נואל בתלומותיו ותקוהויו להבנות מעבורת סופר. עד היום לא יוכל עצור משחוק פיו מדי זכרו את הראיון ההוא את מו"ל "הבקר". עוד ביום הראשון לבואו וז-אה מחר ללכת להירדקציה של העתון הזה. הוא ידע את שם הרחוב וגם מספר הבית ששם הירדקציה, אך שום בעלי העתון. הוא בא אל הרחוב ההוא ואל הבית, יתפלא מאד, כי אין שלט על פני הבית.

או נכנס אל הפתח הראשונה אשר לפניו מבלי התבונן כלל אל הכתבת אשר על הדלת, בהשבו בלבו, כי כל בית החומה הזה בית הירדקציה הוא; אבל בכואו אל פרוודור הבית השיבתהו השפחה, כי פה אין כל ירדקציה. הוא יצא וישאל את העובדים בחצר: איפה הירדקציה? אבל כלם הניעו ככתפיהם וישבו: לא נדע! "בלי ספק אינם מגרי החצר הזה" חשב בלבו. אז נגש אל השוער וישאלהו: "איפה הירדקציה של 'הבקר'?" אבל גם הוא הניע ככתפיו ויען: "אין פה כל ירדקציה!" אך כעבור רגעים אחרים שאל: "אולי מבקש הארון בית דפוס? וזה נמצא שם כפתח הראשונה משמאל

לשאף לבוא לשרת בבית מסחר בראשונה. אמנם בראשונה יקבל משכרת מצערה, אבל בקרב הימים יקבל משכרת הגונה ויעלה מעלה, מעלה. בראשונה הכאיבו לו דברי שכנו ובגוולי מבחרי תקותיו היו בעיניו וינס גם להתנגד להם; אבל לאט לאט הכו הדברים שורש בלבו, ולאחרונה נוכח גם הוא לדעת, כי אין לפניו דרך אחרת וטובה מהדרך אשר התוה שכנו לפניו.

אבל איך יגיע למטרתו זו? עליו ללמוד את תורת הבוכהאלטעריע ע"י חליפות מכתבים, ואז הנקל לו להתקבל לבית מסחר בתור בוכהאלטער.

אז עמד לו לשמן מחסור הכסף. בנסעו נתנה לו מתותנתו שלשים רובל, וכבר הוציא החצי מן הסך הזה. ולמוד הבוכהאלטעריע יעלה לו בעשרים וחמשה רובל. וכל עת הלמוד הן צריך הוא גם להתפרנס, ולבקש עוד תמיכת כסף ממחותנתו לא אבה בשום אופן. הוא לא אבה להשפיל בה את כבודו בעיניה, וגם ידע כי תסרב לתת עוד כסף, וכי הדבר הזה יגרום שתאיין בו לשוב ס—נה ולהיות למבעל אכסניא" כחפצה. ובכן החליט למצוא לעת עתה איוו הוראות לשעות, די מחית נפשו ודי הותר מעט כסף לשכר למוד הבוכהאלטעריע. אמנם לא לעבודה כזאת, הוראה ושעות, נשא את נפשו, אבל אין לפניו כל עצה אחרת; ובכל אופן הלא תהי לו העבודה הזאת אך עבודה שעתית, ובהיותו לבוכהאלטער ישליך את העבודה הזאת אחרי גוו, לבלי רעתה עוד עד עולם.

אבל עברו שבועות אחרים ולא מצא גם הוראות השעות שבקש. הוא החל או להתכבל בצמצום, לאכול פת חרבה עם כוס חמים בבקר ובצהרים ובערב וישכור לו מעון צר וזול לבל יתם הכסף בה מחר; אבל גם כלכלה מצומצמת ודירה זולה ודרישות כסף, וכן בא גם היום— כעבור שני ירחים לבואו ווא—ה— ומכיסו חרלה הפרוטה האחרונה. אז באו לו ימים רעים מאד. מכרים וקרובים לא היו לו או בוז—א והוא היה עוד רך בשנים, מלא רגש ורמיון, ועול החיים עוד טרם יכבד עליו את אכפו עד אז; ובהיותו כורך ועוזב בעיר הגדולה הזאת, חסר נסיון וחסר עזרה מן החוץ, ובלי כל מזון ומחיה, מר לו מאד ויהי אובד עצות. הוא החל לעבט לאט, לאט את חפציו, את השעון של כסף שנתגר

הוא בא למעון הרידקטור. השפחה רמזה לו לבוא בחדר המשכית הנפתח אל הפרוורוי.

הוא חכה שמה רגעים אחרים, ואחר נפתחה הדלת והרידקטור בא החדרה.

הרידקטור הביט אליו וישאלהו איזה דבר לו אליו.

מבלי לדבר דבר הוציא מצלחת בגדו את מכתב-המליצה אשר הביא מכיתו וימסרהו על יד הרידקטור.

הוא פתח את המכתב ויתכונן ראשונה אל החותמת.

— מי הוא הכותב את המכתב? — שאל הרידקטור — ושם כזה לא נודע לי.

— הלא סופר, "הבקר" הוא מעיר ס—ן! — ענה כמתפלל על קצר זכרונו של הרידקטור.

לעקל עבר על פני הרידקטור, ויעבור על פני המכתב.

— אין לי חפץ בעורך, להבקר" — ענה בקרת רוח ויקס ממקום שכתו.

הוא עזב את הבית בשברון-לב וישב המעונה.

הוא נסה לחקור בדבר עבודת "מגיה" בבתי הדפוס, והנה גם זה הבל. שני "מגיהים" ישנם בוו—א, ושניהם מחוסרי לחם. גם האחד שבהם, המצוין כמדקדק ומגיה נפלא אשר עבודה לו ברוב בתי הדפוס משתכר בעבודתו אך כעשרים וחמשה רובל להרש.

הוא נוכח לדעת כי הלומות בן עיר ס—ן בדבר הספרות העברית והנוגע אליה הם רק הלומות שאין בהם כל ממש.

אבל מה יעשה וזממה יבנה?

בבית ששם גר שכן עוד איש אחד, סופר עברי ואיש אשר לא צפון משכל לבו, והוא עוד הרבה להרוס את בניני הלומותיו בלי חמלה. הוא הראהו לדעת, כי איננו סופר כלל ואין לו כל כשרון סופר, כי הקורסופונדציית התפלות שכתב אינן ולא כלום, ועליו להרוץ מקוות להיות לסופר בזמן מן הזמנים; ובכלל הראהו לדעת, כי אין לשאף כלל למטרה אמללה כזאת, כי גורל הסופר העברי רע ומר בחיים מאד, וכי הוא מקלל את יום היותו לסופר עברי. ואשר על כן טוב טוב לפניו לחסות מלבו את המחשבות והרמיונות האלה לגמרי ולשום אל עולם המעשה פניו. עליו

אבל ללמוד את תורת הבוכהאלטערע
לא יכל גם אז. עשרת הכסף שקבל מכירתו
מדי חדש בהדרשו הספיקו אך למחית נפשו
בדוחק.

וכה עברו ירחים אחדים—והנה ברב
עמל עלתה לו למצא הוראת שעות אחדות
בשכר עשרה רובל לחדש. אז ערך חיפה מכתב
למורה הבוכהאלטערע לבקשהו לשלוח לו את
מכתב-המבחן, וכבר שוה לנגדו את שורתו
בתור בוכהאלטער בבית מסחר בעוד חצי שנה...
ובואו בבית הנשואין כעבור שנה...

אבל—

אז קבל את הכשורה המעציבה, כי
היתה שריפה בס—ן, וכי כל העיר אכלה באש,
וגם בית מחותנתו וכל הפציה עלו באש—
והבית לא היה גם בטוח באחריות—ובכן
בעצם יום אחד יצאה מחותנתו נקיה מנכסיה,
וגם תקותו הוא נכזבה.

מכתב מחותנתו היה מלא קנים והי, ולא
בסתר רמזה לו, כי עליו עתה להקדים את זמן
הנשואין, אחרי כי נשבר מטה לחמם. היא
תמכור את אדמת הבית הנשרף במאתים רובל
בוראי. והכסף הזה יהיה לעשות מלבושי הכלה
ולהוצאות הנשואין.

ואולם היא, בחירתו, כתבה אליו בסגנון
אחר לגמרי. היא גדה מצד אחד לאמה ומצד
השני אמצה את רוחו, כי לא יפול בקרבו, כי
לא יתעצב בגללה, כי תמצאנה כמה להתפרנס
ולא תמותנה ברעב; והוא מצדו ילך לבטח
בדרכו אשר סלל לו, עד אשר הגע יגיע
למטרתו.

וכן אמנם כתבה לו גם בימים הבאים.
אחת בקשתהו בכל מכתביה, כי לא יחשוב כלל
ע"ד הנשואין, כל זמן אשר לא יתכונן מצבו
החמרי על בסיס נכון, ולא תהיה לאל ידו לפרנס
אשה ובנים.

והוא ככל אשר חוסיף להכיר במכתבי
בחירתו את נפשה הערינה, את רוח לבה ודאגתה
ואהבתה לו, כן חוסיף להתכמר אל המספרים,
לשבע מרוות ומכאובים. הוא ראה לפניו אך
דרך אחת לצאת מן המצר ולהושע תשועת
עולמים והיא: להיות לבוכהאלטער, אבל העמרה
הואת היתה עוד ממנו והלאה, ובשביל מה?
בשביל סך קטן כעשרים וחמשה רובל!

לו, את בנידיהשבת אשר לו, את ספריו;
וגם רעב לעתים לא רחוקות. ומצבו החמרי הרע
פעל גם על רוחו לרעה, וילך קודר ושחזה
בלחץ יגונו, והבטלה הביאההו לידי שעמום,
כי גם בספרים לא קרא אז; כי מחשבותיו היו
תועות ונפוצות ולבו מלא יותר מדי דאגה לגפשו
ולעתידותיו.

וכל העת ההוא התנכר במכתביו לס—ן,
ויכתב למחותנתו ולאחיו מכתבים מלאים שמחה
ואשר, כי כבר השיג משרה מובה בבית מסחר
ולא יחסר לו דבר, ולבחירתו—אך מכתבי
אהבה וחבה, מבלי כל זכר למצבו הרע.

ומדי זכרו את המכתבים ההם יעבור מבלי
מישום חמדי על שפתיו. לא מכתבים היו
המכתבים ההם, כי אם "מאמרים", מאמרים
מלאים מליצה והשתפכות הנפש, משלים
ודמוינות, ויש אשר ערך לה את מכתבו בשיר
מראשו ועד סופו.

העבודה האחת שהיתה לו בימים ההם
היתה אך עריכת המכתבים להם וקריאת מכתביהם
הם. העבודה הזאת אמנם היתה נעימה לו עד
מאד; אבל היא לא תשכיע עוד את הקיבה
הרעבה ולכל יש קץ ותכלה, וגם בא היום שלא
היה לו עוד מה לעבט.

אז ראה כי אין לפניו דרך אחרת, מאשר
להודיע לבחירתו את האמת ולבקש ממנה
עזרה חמרית. וכן עשה. הוא ערך אליה
מכתב ארוך ויספר לה את כל המוצאות אותו
מהחל עד כלה, וגם תאר לה את העתיד
הנשקף לו, אם יהיה לבוכהאלטער, ויבקש
ממנה עזר כסף, ככל אשר תוכל להעלים
מאמה.

— כעבור שבוע ימים קבל מכתב
תשובתה עם עשרת כסף, ובו חוקה את ידיו
לבל יפול רוחו בקרבו, כי בטוחה היא שיגיע
אל מטרתו בקרב הימים, ותבטיחתה לשלוח לו
עשרת רובל מדי חדש בחדשו, — יותר אין
ביכולתה— מבלי אשר תדע מזה אמה דבר.

אז הוטב מצבו החמרי, אם כי העזר
הזה שהושיטה לו בחירתו הכאיב את לבו מאד.
הוא שאף, לעמדה ברשות עצמו, הוא הפין
לעזור לה ולא להפך; אבל נחם את נפשו,
כי העזרה הזאת היא אך שעתית, ובכל אופן
לא תהיה חסר של אמת, וכי השב וישב, לה
את גמולה הטוב כפל בפלים.

אחד וימכרו שם יו"ש לאכרים ביומא דשוקא,
זמזוה מצאו מחית נפשן בדוחק.

הוא ההאכסן בבית אחיו.

הוא התפלג כי השנים השתים האל
ותלאותיהן לא פעלו עליה, כמעט כל רושם לרעה
גם בתארה החיצוני גם ברוחה ותכונת נפשה,
כי היתה שמחה ועלויה ופיה מלא צחוק ורננה
כמקדם. ומרותה האצילה גם עליו ויהי גם הוא
שמח וצוהל. הוא היה מלא תקוה, כי בשבוע
לזו—א ישיג משרת בוכהאלטער על נקלה,
והיא לא הטילה כל ספק בתקותו זאת. ומדי
דברו על אדות הנשואין נשבעה לו פעמים אין
ספורות, כי נכונה היא לחכות עוד שנות מספר
ולא תדע כל דאגה והשבע השביעה גם אותו,
לבל יצטער כלל וכלל אם ירחו הנשואין לעוד
מספר שנים.

אך אמה דברה אתו דברים כבירים, כי
לפי מצבן זה עליו לתאמץ להקדים את זמן
הנשואין ככל האפשר; והוא הבטיחה, כי תיכף
בהשיגו משרה גם במשכרת מצערה ימהר לבוא
בברית הנשואין, וגם אותה יקחו לבייתם ב—א.
והירחים האחרים אשר בלה או ב—ג
היו לו לנחם על כל תלאותיו אשר נשא ב—א,
ויחיו לו לרפאות העלה ויחלף כח באמת.

בת אחיו, רחל, לא היתה או עוד
ב—ג, כי כבר נשאה לאשה, לאחד הסותרים
בעיר כ.

אך ירחי הענג ההם לא ארכו. עליו היה

לשוב לזו—א.

אנחה ממושכה פרצה מלבו ברגע הזה,
מה נוחלו תקותיו בתקופה התרשה בחייו

בזו—א.

הוא שב או זו—א ויחל לחפש ולדרוש
אחרי משרת בוכהאלטער בבתי המסחר, אבל
או ראה ונוכח, כי אך דמיון ילד התעהו לחשוב,
כי אך בגמרו חק למודי בוכהאלטעריע ע"י
חליפות מכתבים ימצא משרה על נקלה. ברוב
בתי המסחר ישנם בוכהאלטערים מנוסים ומכתנים
מכבר, ובאלה שיש צורך בוכהאלטער שאלוהו
אם כבר יודע הוא את התורה הזאת כמעשה,
ע"פ הנסיון, ובהשיבו: לא, לא אבו גם שמוע
לו. ואז נפגש את בוכהאלטערים רבים, מומחים
ומנוסים, המבקשים גם הם משרות כאלה זה כסה
ולא ימצאו, כי רבו הבוכהאלטערים על מספר
המשרות כמדה מרובה.

כה עבר עוד כחצי שנה ללא כל צעד
לפנים מצדו להתקרב למטרותיו.

אבל הוא חגר שאריות כחו לבצע את
הפצו ויהי מה. הוא מצא או עוד הוראת שעות
וידו מצאה לקמץ ולהותיר משכרו בכל הרש,
עד כי כעבור שלשה ירחים עלתה בידו לאסוף
את סך הכסף הדרוש ללמוד הבוכהאלטעריע
בחליפות מכתבים וישלח את הכסף אל המורה.

המורה שלח לו את המכתבים תכופים
זא"ו, והוא למד אותם בשקידה נמרצה, כעבור
חצי שנה בלה את חק למודו ויקבל תעורת
גמר הקילמודים מאת המורה, גם מכתב תהלה
על הריצותו ויודיעתו בלמודיו.

הוא כבר החל לבקש לו משרה
בבית-מסחר; אבל דבר אחד עמד לו
לשטן והוא: מצב בריאותו, כי לרגלי עמלו
הרב כהוראת השעות ושקידתו הגדולה בלמודי
מכתבי הבוכהאלטעריע, וחיוו המלאים דחק
ימחסור—התרופפה בריאותו כמדה מרובה,
והרופא צוה עליו לבלי עבוד כל עבודה ירחי
מספר, לשאף רוח צח ולהחליף כח.

ובכן החליט בנפשו לנסוע ס-נה.

ואמנם זה כבר אשר התנגע על
בחירתו וישתוקק לראותה מאד. וגם הביע זאת
במכתביו אליה, אשר כבר פשטו או מעליהם
צורת, מאמרים ומליצות ריקות ויקבלו צורת
מכתבים אמיתיים. וגם מכתביה היו מלאים
בעגועים רבים עליו.

ואז כבר עברו כשתי שנים אשר נספר
מעליה ולא ראו איש את פני רעהו.

* * *

עוד הפעם הוציא את שעונו מצלחתו
ויתבונן בו.

השעה התשיעית! אך מה ארוכה הדרך!
גם בנסיעתו הראשונה מזו—א סנ—ה
קצר רוחו בדרך הארוכה הזאת, אבל לא ככפעם
הזאת, אכן בימים האחרונים רופפה מתנוגותו
מאד וכל רגע ליום יחשב לו.

והוא זוכר את כואו הראשון ס-נה.

רבקה קבלה את פניו בורעות פתוחות,
בעליצות נפש וחכה יתרה. גם אמה קבלתהו
במאור פנים.

אחרי השרפה שכרו להן דירה בבית

עוד הפעם החל לבקש משרה בבית מסחר ולא מצא.

אז נועץ עם לבבו להיות בעצמו לסוחר, לשים אל הקומיסיון פניו. הן בוו—א יש אלפר אנשים המתפרנסים בכבוד מעבודתם זאת. ומדוע לא יהיה גם הוא כאחד מהם? הוא למד לדעת, בימי היותו בבית המסחר, סוחרים שונים מערי המדינה, ויפן אליהם בבקשה, למלא את ידיו לקנות למענם, כפעם בפעם, את הסחורות הדרושות להם. וגם אמנם מהר איש אחד לענות לו וימלא את ידיו ב"רשימה" קטנה, וכעבור שבועות מספר—ב"רשימה" הגונה; ואחד ממכריו הציגהו לפני אחדים מבעלי בתי המסחר, בתור איש אמונה, ויקבלו מידו את שטרי החוב אשר שלח לו הסוחר הרוויח ההוא, עם ערובתו הוא, ולאט לאט מצא לו עוד סוחרים אחדים, אשר בקשוהו להיות להם לאיש הבינים במסחרם; ובלבו כבר רגנה התקוה, כי מהעבודה הזאת יבנה בקרוב ולא יעברו ימים רבים ויוכל לבנות גם את ביתו, וכזאת בשר גם לאהובי נפשו כס—י.

הוא הרווח מעט כסף ויהי מעשהו הראשון לקנות שתי תיבות, למחלתגתו ולבחירתו ולשלחן אליהן, ולא היה קץ לעליצות נפשו בקבלו מהן מכתב תודה ורצון.

אבל כעבור שלשה ירחים—נהרסו כל מגדלי תקותו. הסוחר אשר נענה ראשונה לא פרע את שטרי החובותיו שעלו לסך הגון, ובתור ערב היה עליו לפרוע את השטרות, ושלא באשמתו היה לפושת את הרגל.

בעלי בתי המסחר הציעו לפניו להתפטר עמהם ולשלם להם 50 פ"צ מן החוב, ואחרים—גם 30 פ"צ; אבל ידיו היו ריקות, וגם המעט שהיה לו לוקח ממנו ע"י בעלי החובות. הוא חרל מהיות עוד לאיש הבינים. הוא ראה כי בידים ריקות אי-אפשר להיות לסוחר בפני עצמו.

עוד ירחי מספר עברו והוא לא מצא כל משרה וכל עבודת מסחר, וייתהלך קודר ומשמים ולא ידע את נפשו. לו היה עליו לראג רק לנפשו, כי עתה לא מלא מצבו הרע את לבו דאגה רכה. הוא בעצמו לא יאכזר בעניו. אבל דאגתו אליה לא נתנה מנוח לנפשו: מה יהיה קץ התחלת הממושכה הזאת? והוא ידע את מצבה החכרי הרע מאד. מחזנתגתו

והוא ראה כי מוכרח הוא לעת עתה לשוב לעבודת ההוראה למען מצוא מחית נפשו, וימצא לו אחרי רוב עמל הוראות שעות אחרות ויתפרנס ברוחק וצער. וכה עבר עוד כחצי שנה, ובכל העת ההיא לא נמנע במכתביו לם—לפור הבטחות טובות, כי עוד מעט, עוד מעט וימצא לו משרה הגונה כחפצו.

לאחרונה ראה וגוכח לדעת, כי אין לו כל תקוה להשיג עתה משרה כשכר, ורק אם יעבור איוה זמן בחנם ויוכל אחרי כן לקבל שכר ולעלות גם במעלות. וגם משרה כזאת לא תמצא בנקל, כי רבו המבקשים גם משרות כאלו. ויש אמנם בוכהאלטערים אשר בבואם לכהן במשמרתם לא קבלו כל שכר. וכיום הם לוקחים מאתם רובל לחודש.

אחרי רוב עמל מצא לו משרה כזאת בבית המסחר של קמנן. שם נתקבל בתור עוזר להבוכהאלטער ויעבור שם מן הבקר עד הערב. ובלילה, אחרי שובו מבית המסחר באו אליו שלשה צעירים ממשרתו בית המסחר וישמעו לקח מפיו, וזוהו מצא מחית נפשו ברוחק.

כה עברה שנה שלמה ותקותו סמכתהו, כי בראשית השנה החדשה יקצבו לו משכרת, ובתקוה הזאת נחם גם את בחירתו ואמה כס—י; אבל מה גדלה עקת לבו בתום השנה, בפטור אותו קמנן ממשמרתו, באמרו כי עתה ישיג עוזר חדש אשר יעבדהו חנם.

והוא זוכר, כי בשמעו את הדברים ההם מפי קמנן לא יכול עצור ברוחו ויחרף את אדונו בקהל-עם, אבל התמרמרותו לא הועילה ובחרפה גורש מאת בית המסחר, מרוב עגמת נפש חלה או שבועים ימים. עוד הפעם היה עליו לבוא במכתב לאהובי נפשו ולהכויב את תקותם.

אז החל עוד הפעם לבקש משרה בבית-מסחר, ואחרי רוב עמל מצא לו משרה כשכר עשרים רובל לחודש.

עוד הפעם האירה התקוה את פניה אליו ועוד הפעם היתה התקוה לנחם לאהובי נפשו. אבל כעבור ירחי מספר פשט בעל בית מסחרו את הרגל לגושו ויברח ובית מסחרו נפל למשואות. והוא יצא נקי ממשרתו.

ואם תקרא באיזה ספור-אהבים והתרגש לבה
עד מאד ותבכה מאין הפגות.

והוא הביע לה, כפעם בפעם, את
תקותו, כי סוף כל סוף יבוא קץ למצב הזה,
כי מצבו יתמונן בקרוב, והאל הטוב ייטיב להם
כעל כל הרעה אשר השביעים בשנים האלה, והיא
התרישה ולא דברה דבר.

ובאחד הימים ההם הלכו שניהם מהיץ
לעיר, על יד הנהר. דומם הלכו איש על יד
רעהו כל הדרך, כל אחד הביט לפניו אל הדרך
המשתרעה לפניו והנעלמת שם במרחק, מקום
שם נשקפו קצות השמים האדומים כמורד השמש,
או אל הנהר אשר על ידם, ההומה חרש
ומשטרע גם הוא עד המרחק ההוא; ופתאם
עמדה רבקה על מקומה ותהי כתפושה באיזו
מחשבה מעניינת, ותאמר אליו:

— יקירי! עמוד נא רגע על מקומך ואל
תמוש מזה.

— מה הפנך? — שאל אותה בתמהון.
— חכה נא עוד מעט ותראה! —
ענהו בנעימות.

הוא עמד והיא קרבה אל הגשר והעבור
אותו ותעמוד מעבר הנהר השני ממולו ותתבונן
אליו רגעי מספר. איזה רעיון מפחיד עלה על
לבו ויחפץ לעבור גם הוא את הגשר ולקרב
אליה; אבל היא רמוה לו בידה, כי ועמוד
על מקומו.

ותמהונו גדל מרגע לרגע.
ופתאם פרץ איזה צחוק פרוץ מקרבה
ותמהר לעזוב את מקומה והעבור את הגשר
ותקרב אליו.

— יקירי! — קראה אליו בקול נוגה
ונעים כאחד — איזה דמיון כביר תקפני ברגעים
האלה, ולא יכלתי הבלג ברוחי וחפץ עו
התעורר בקרבי להגשים את הדמיון הזה
למראה עינים. האם לא יקרה בחיים, דוד, כי
יעמדו שני אנשים, כמו שעמדנו אנחנו עתה,
משני עברי הנהר, האחד נכח השני, וכל אחד
שואף לעבור את הנהר, להגיע למקום עמדת
השני למען התאחד יחדו; אבל אין מעבר בין
שני עברי הנהר, והמה עומדים ומצפים לגשר
שינטה על פני הנהר, שיהיה למעבר להם, או
לסירת דוגה שתקרב, אשר תעביר את האחד
אל מקום השני; אבל תוחלתם תכזב. הגשר
לא ינטה, סירת הדוגה לא תקרב, וכך הם

התריעתהו, כי יודעות מחסור הן והיות בדוחק
גדול. היא באה אליו בתלונה: מדוע הרע
לבתה וישם עליה עבותים ללא הועיל? לו
דייתה חפשיה לנפשה, כי עתה נמצא לה גואל,
איזה שיהיה, זה כבר, ודבריה דקרו את לבן
כמקרות חרב. הוא לא מצא מלים בפיו לענותה,
אם כי לא היתה לו כל תואנה להאשים את
נפשו בדבר הזה. ורבקה החשתה. כמכתביה
לא נזכר דבר וחצי דבר, גם לא כל רמו על
דבר הנשואין או על רוע מצבה. ודומיתה זאת
הכאיבה לו עוד יותר מתלונות אמה. מכתביה
בימים ההם אבדו את הומם ורגשתם, והיו קצרים
עקרים; אבל הוא קרא בהם בין השיטין, ובין
השיטין הכיר, כפעם בפעם, אנהות עצורות
עכביה הרישית, ורוחו נשברה בקרבו מאד.

עגלות הקיטור חלפו ברגע הזה על גשר
בטו על פני אחד הנהרות ובמותו חלף זכרון
המחזה המעציב, אשר חלף בקרבו זה פעמים
רבות מאד, ואשר בכל פעם ופעם זכרו אותו
התנודד ונרעש מאד.

הוא בא אז ס-נה. החיים בו-א היו לו
או למשא ולא יכול נשוא אותם. געגעועי הרבים
על רבקה נשכו אותו ס-נה. היא התרגשה מאד
בדאותה אותו וזרם דמעות פרץ מעיניה. הוא
דבר אליה רכות ויתחנן לפניו כי תחרל מבכות;
אבל כל אשר הוסיף לדבר אליה הוסיפה לבכות.
אך כעבור רבע שעה חדלה מבכות, ופניה
המיקר מנחה שלמה, אבל המנוחה ההיא
הדאיבה את נפשו עוד הרבה יתר מרמעותיה.
המנוחה ההיא הביעה איוו יאוש מחלט, איוו
התאכנות הרגשות, אשר הרעישוהו עד היסוד.

ומראה פניה שונה במשך השנים האל
לרעה הרבה מאד. האיש אשר בעיניה כבה,
השערות כמו אברו את חלקן, ביחוד, אבדו
את שפעתן, כי נקררו הרבה, פניה רזו ואדם
לחיה חלף כליל, אפה כמו דק יותר, שפתייה
אבדו את אדמיותן וסנטרה גם הוא הצטמק.
גם צוורה גם גוה רזו במדה ניכרת.

ובכל הימים ההם, אשר היה על ידה,
דברה אך מעט, ביחוד, נמנעה מדבר על אדות
מצבה ועל אדות עתידות הקשר אשר ביניהם.

גם כספרים לא קראה בימים ההם, היא
הגידה לו, כי הספרים חדלו מקחת את לבה,
כי יחסר לה יחוד המחשבה הררוש בעת הקריאה.

יהיה בטוח בלבו, כי לא תהדרל מאהוב אותו עד רגעי הייה האחרונים.

המכתב ההוא הרעישו עד היסוד, הוא נדמה לו כחיץ האחרון אשר חדר אל קרבו מידו המקרים, ויהי כאחד ההללים שנפל שרוד על המערכה, שאין לו כל תקוה עוד להתעורר, לקום על רגליו ולחיות.

ימים אחדים התהלך כצל ולא ידע את נפשו.

הוא לא שמע לדבריה וירץ אליה מכתב, ושם אמר לה כי אהבתו תרד עמו קבר וכל מחשבת פגול ע"ד אשה אחרת לא תוכל לעלות על לבו. אך אם זה הצפה להפסיק במרוץ המכתבים ביניהם ימלאהו בהכרח.

אבל לא קבל כל מענת.

אז באה בלבו ההחלטה האיומה ההיא:

לא בד את עצמו לדעת.

וביום ההוא, לפנות ערב, קרב אל נהר זו. וילך לאורך החוף, עד הרחיקו ללכת ושם עמד ויאמר לקפוץ המיטה... אבל לא קפץ.

האם ממורך לב או מאהבתו לרבקה, לכל יהי לה דבר מנותו למכשול עון כל הימים, לא עשה כזאת? ואולי רק מאמץ לב לא עשה כזאת, כי לא חפץ לגנום משרה המערכת כמנו לב?

הוא שב אז כלעמט שבא.

אז שב להתענות מידו המקרים, לשוא עמל ויחגור שארית כחו להשיג איוו משרה, איוו שתהיה, בבית מסחר; לשוא נסה גם לשנות את מולו ע"י שגו מקום מגורו, בבואו לעיר ל-ו, לבקש את אשרו שם, כי לא מצא את חפצו גם שם... וישב משם כלעמט שבא.

מקור מהיותו שב להיות עובדת ההוראה לשעות. — וכה עברה עליו עוד כשנה תמימה.

הפסק מרוץ המכתבים בינו ובינה, אשר בעתים הראשונות הרגיו את מנותתו כפעם בפעם היה בהמשך העת לדבר טבעי, לדבר המובן מאליו.

ופתאם — נושע תשועה נצחת.

בערב יום אחד שב לחדרו, והנה על השלחן מונח כרטיס, כתוב מעבר אחר. הוא התבונן אל הכרטיס והנה הוא מרחל בת אחיו (שגר אז לא כס-ן, כי אם בעיר ג-א). ובן היא מודיעת אותו, כי זה שבועות מספר אשר

עומדים ומצפים, כל אחד מעבר הנהר, כל ימי חייהם עד דרתם קבר? הגד, יקירי, האם לא יקרו מקרים כאלה בחיים?

ואהרי דומית רגע הוסיפה:

— ומי יודע, דוד, אם לא כמקרה השנים ההם יקרנו גם אז?

ובדברה את הדברים האחרונים הלך צחוק קל על שפתיה; אבל כמה מרורות הביע הצחוק ההוא!

הוא נרעש ברגעים ההם מאד. איוה רמש מזור הלף בכל יצוריו גוו, זועה רבה פרצה על פניו. אך הבליו ברוחו וינער בה על דמיונותיה הכוזבים ועל הטוש מחשבותיה במחוזותי פחד שאין להם כל יסוד.

אבל הרושם שעשו בקרבו דבריה ההם לא הלף כה מהר ובמשך כמה ימים רצופים לא נסח זכרון המוחה ההוא מקרבו אף רגע.

וברגע הזה הוא זוכר גם את המחזה השני כעבור שנה. הוא שב וז-א וישב להתענות וללחם מלחמת החיים, אבל לשוא! הוא דרש אחרי איוה משרה ולא מצא; הוא נסה לשלוח ידו בעסקים שונים ולא הצליח, ויהי מלא יגון ויאוש רב. ובכל העת ההיא החליף מכתבים את רבקה לעתים רחוקות, והמכתבים היו צנומים וחסרי כל רגש כמו נכתבו לצאת ידי חובה. והנה בעצם יום אחד קבל ממנה את המכתב ההוא, את המכתב המר והאחרון. במכתב ההוא אמרה לו בדברים ברורים, כי כבר נואשה מתקוה מראות עוד כטובה, וכפי שהיא רואה לא ינטה הגשר המקווה על פני הנהו המכדיל ביניהם לעולם, ולמה אפוא יחסר נפשו מטובה ויעונה בחיים בגללה, ללא כל תועלת לנפשה? ובכן היא מתרת את אסורי ידיו, ומבקשת אותו להסית את זכונה מלבו ולחדול משיבוש ע"ד האהבה האמולה ההיא. הלא טוב טוב מזה כי ישא לו אשה אחרת עם כסף נדה אשר בו יבנה ויובל לכונו לו מעמך בחיים.

ובכל אופן, אמרה אליו עם הספר ההוא, לא תחפץ עוד בחליפות המכתבים שביניהם, כי הם מעוררים בכל פעם את עצביה ומגדילים את מחץ לבה, וכל דברי תקותיו ותנחומותיו כבר היו לה לזרא ולא תוכל נשוא אותם.

והיא, הוסיפה לאמר לו, כבר נואשה מחיים טובים וכאשר אבדה אבדה, ועם זה

היטב. „אולי היא במקרה פה בשעה הזאת?“ — חלפה מחשבה בקרבו — אבל כרגע ראה כי איננה במתי מספר האנשים העוזרים על הכר שלפניו.

הוא קרא לנושא סבל, להוציא את מלתחותיו וצוריו מן העגלה, ואחרו קבלו את יתר חפציו ממחלקת-הגובלת התפצים, קרא לעגלון וישב בעגלה ויסע העירה.

התחנה רחוקה מן העיר כמרחק פרסא, הוא צוה לעגלון לדפוק את סוסו כי יסע במרוצה. עוד מספר רגעים ועינו כבר נטו שם, אל הבית הקטן בקצה הרחוב, ששם, כפי שהוא זוכר מלפני שלש שנים, מעונן.

עוד רגעים אחדים והעגלה עמדה על יד הבית.

דרך החלון לא נראה כל איש.

הוא קפץ מעל העגלה ויקרב אל פתח הבית.

לבו דפק בקרבו מאד. הוא פתח את הדלת.

אבל עינו השכו בחוריהן — המחוחתת יושבת על הארץ וכוכה...

רגע עמד על סף הבית כהלום-רגעם, אבל כרגע התאושש ויקרא: רבקה? ...

מבטי המחוחתת ברגע ההוא היו לו לתשובה ברורה על שאלתו...

איות! — התפרץ ועקת שבר מפיו. העולם חשך בערו ברגע אחד.

אלפי עלוקות מצצו את דם לבו.

הוא נפל מתעלה ארצה. —

כאשר פקח את עינו היה שוכב במטה ופניו ובגדיו רטובים ממים, אשר שפכו עליו לעוררו לתחיה.

המחוחתת עמדה לפני המטה. מראה פניה שונה לרעה הרבה מאד. שערותיה הלביונו כליל, כעיניה נשקף יגון נורא וגם מבטי תוכחה עצומה. היא עמדה על יד המטה ועיניה זלגו דמעות.

— מתי? — היתה שאלתו הראשונה.

— לפני שלשה ימים! — ענתה האשה ותשב לשבת על הארץ.

הוא לא דבר דבר. כעבור שעה קם מעל המטה וילך אל מחוץ לעיר, אל בית הקברות.

כאה היא ובעלה ממ. לגור פה, וגם כוננו להם בית מסחר פה, ובשמעה ע"י מכתב מאביה כי גם הוא מתגורר פה דרשה את אחריו בבית סקודות העיר, וברעתה פה מעונו הלכה לבקרו ולא מצאתהו ותשאיר כרטיסה בבקשה, כי יבוא עוד היום אל מעונה, ברחוב ומעון פלוני.

הוא לא התמהמה וילך לבקרה עוד בערב ההוא.

היא ובעלה קבלוהו בזרועות פתוחות ובעליצות רבה. המה עשירים ובית מסחר גדול הקימו פה, ולתם דרוש בוכהאלטער וישמו את המשרה הזאת על שכמו.

בראשונה קבל חמישים רובל לחדש. כעבור חצי שנה הוסיפו לו עד שבעים וחמשה, ואחריו התחונה, הכמיהו לו, להוסיף עד מאה.

והוא החליט לבלי הודיע מזה דבר לם-ן, והחלטו זאת נתקמה עד היום הזה.

קול החליל נשמע לאזניו. הוא התעורר מהמון וזכרונותיו יוצא את השעון מצלחתו ויבט בו: השעה האחת עשרה! עוד שתי שעות והוא כם-ן.

העגלות עמדו והוא ירד לבית הנתיבות לסעד את לבו.

* * *

הוא שב אל העגלה. הוא ישב על הספסל אשר על יד החלון, אבל לא יכול לשבת על מקומו במנוחה. העת ארכה לו מאד, וכל אשר התקרב אל ס-ן סערו רגשותיו בקרבו יותר. הוא קם ממקומו ויתיצב לפני החלון ויבט אל השדות, ההרים והיערים, החולפים לפניו כמרוצה, פעם עזב את החלון ויתהלך לארך העגלה, ופעם עזב את העגלה ויצא החוצה ויעמוד על מעקת העגלה. עוד הפעם צללו מחשבותיו בתוהו וזכרונות ועוד הפעם שוה לנגדו בדמיון מחוזות שונים מראיונו את אהובת נפשו בעוד שעות אחרות.

„אכן מה עור הוא האדם! — השב לבו בקרבו ברגע הזה — ואיננו רואה את הנעשה מאחוריו. היוכל עתה לעלות איוה צל מחשבה על לב רבקה אהובתו, כי הוא נוסע וזבא עתה אליה? — — —

קול החליל נשמע. „תחנה ס-ן! קרא הפקיד. הוא התעורר מהמון מחשבותיו, הוא היטב אל הכר שלפני בית הנתיבות הודיע לו

לָחֵם כִּי תִהְיֶה זָבֵשׁ גְּדָדִים
פְּרוּרִים, פְּתִים, קָל נִשְׁאָר קָל נוֹתֵר,
כָּל אֲשֶׁר תִּבְנוּ הַנֶּפֶשׁ הַשְּׂבֻעָה —
זֶה תִּכְלֵל הַעֲנִי חֶלֶק יִלְקוּטוֹ.

עוֹמֵד הָעֲנִי עַל יַד הַסֶּמֶח,
יִשְׁפִּיל קוֹלוֹ וְדַבֵּר פְּתֻנָיוּם:
"אָמָּא אֲדוֹנִי, רָאֵה רַעֲב אֲנִכִּי
וְקוֹמֹם לֹא אֶבְלְתִי זֶה לִי יוֹמָם.

מַצִּיר לְעִיר אֲדוֹדָה, אֲדוֹדָה,
שְׂמֵלְתִי בָּלָה, רִגְלֵי בְצֻקָּה;
וְכָבֵל מְקוֹם בּוֹאֵי אֲשַׁבֵּעַ מְמֹרָרוֹם,
אֲשַׁבֵּעַ תְּרַפּוֹת אֲשַׁבֵּעַ גְּדוּפִים.

אֵךְ בַּעַ עוֹד תִּדְרֹךְ, מְצִיטִי בְּחַיִּי...
וְכָבֵר גְּשֵׁל בְּחֵי לְבַת הַלְּאָה...
אָמָּא, אֲדוֹנִי, רָאֵה רַעֲב אֲנִכִּי
וְקוֹמֹם לֹא אֶבְלְתִי זֶה לִי יוֹמָם!"

— תְּמַלְתִּי אֶלְדֵּי, עֵנִי תְּדַבֵּר,
תְּמַלְתִּי אֶלְדֵּי, רַחֲמֵי נִקְמְרוּ!
אֶבְלֵ זֶה לִי שְׂמֵתִים וְאֲנִי יוֹשֵׁב
עַל תּוֹרַת הַמִּתְנָה וְהַבְּלֻקָּה.

בְּסִפְרִים בִּינּוּמֵי רַבּוֹת הַגִּיטִי,
הַגִּיטִי רַבּוֹת, תִּקְרָמִי דְרִשְׁתִּי,
וְקוֹר הַמִּתְחַסֵּר גְּלוֹת בְּמִשְׁתִּי
מִעֲנֵנִי הַעֲנֵי וְזֹאת הַרֹאשׁ לְכָל רֹאשׁ.

רַבּוֹת בְּמִשְׁתִּי וְרָאֵה זֹאת מְצִיטִי:
אֶמְנֵם הַמִּתְחַסֵּר הוּא רָעָה הַחֵלָה;
אֵךְ לֹא בְּקִדּוֹת וְיִשַׁע עֵנִי
וּמִתְנֵה יָד הִיא אֵךְ מְקוֹר קָל רָעָה.

הוא שאל את שומר בית הקברות לקברה
ויראהו.

הוא עמד על יד הקבר ומבול דמעות
פּרִץ מוֹעִינּוֹ. כְּשֶׁעָה שְׁלֹמֹה עִמָּד עַל הַקֶּבֶר.
מַעוּרוֹ לֹא הִרְבֵּה לִבְכוֹת כְּבַפְעַם הַזֹּאת. —
בְּשׁוֹבוֹ עֵבֵר עַל פְּנֵי הַנְּהַר וַיַּעֲמֹד בְּמִקּוֹם
אֲשֶׁר עִמָּד שָׁם לִפְנֵי שְׁלֹשׁ שָׁנִים נִכַּח פְּנֵיהָ.
שְׁעוֹת אַחֲדוֹת עִמָּד שָׁם וְכָל פְּרִטֵי הַמַּחְזֵה
הַהוּא נִבְּכוּ כְּמוֹ חַיִּים לִפְנֵיו, וְכָל דְּבָרִיהָ אִוּ צִלְלוּ
בְּאִזְנוֹתֵי כְּרַגְעִים הָאֵלֶּה, כְּמוֹ עֵתָה יִשְׁמַעֵם.

— — — — —
עוֹד בַּיּוֹם הַמִּתְחַרֵּת עוֹב אֶת סִיָּן וַיִּשׁוּב
וּ—אָה.

בְּטֹרֵם נִמְעָנוּ שְׁאֵל עַל פְּרִטֵי מַחְלַתָּה
וּמוֹתָה וַיּוֹדַע לּוֹ, כִּי זֶה כְּשֶׁנָּה אֲשֶׁר חִלַּתָּ
בְּמַחְלַת הַשְּׁחַפָּת, וְכִי בִירְחִים הָאֲחֵרוֹנִים לֹא
יִרְדָּה מֵעַל הַמַּסָּה, לִפְנֵי מוֹתָה פְּרֻצָה מַלְבָּה
הַקְּרִיאָה: "מַעֲבֵר הַנְּהַר, רֹד!"
אֶת כִּסְפוֹ וְכָל חֲפְצֵי הַשְּׂאִיר לְאֵם
הָאֲמֵלָה.

וה שנים אחדות חלפו למן העת ההיא.
הוא לא נשא לו עוד אשה. כל אשה
אחרת לא תקח את לבו.
הוא מכהן עוד במשמרתו בבית המסחר
של שארת בשרו.

בְּכָל עֵתוֹת הַחֲפֵשׁ זֶה דְּרַכּוֹ לְטִיל עַל פְּנֵי
חוֹף הַנְּהַר וּוֹי אֲשֶׁר יַעֲמֹד שָׁם שְׁעוֹת רְצוּפוֹת
וַיִּתְבּוֹנֵן אֶל הַמַּיִם וְאֶל הַחוֹף הַשְּׂנִי אֲשֶׁר מְכוּלוֹ,
וְכָל מוֹרְשֵׁיו וַיַּחְמוֹ: "מַעֲבֵר הַנְּהַר!"

בְּשֵׁם הַנְּאֻלָּה הַעֲתִידָה.

עוֹמֵד הָעֲנִי עַל יַד הַסֶּמֶח
מְקַלֵּו בְּיָדוֹ, מְצִדוֹ יִלְקוּטוֹ,
וּבְמִתְקָלוֹ הוּא עוֹבֵר אֶרְבֵּי גְדָדִיו
וְיִלְקוּטוֹ תֵּלֵא הוּא בְּמִקְבְּלָבֵל אוֹתוֹ.

משירי היינה.

* *

*

על חוף הים עלמה נצבת
 ומאנה, גפשה תמלך תמס:
 עד לבה, עד גפשה נגעה,
 כי יקטר, כי יבא השמש.

אל גא, עלמה, בה תתעצבי,
 קנה כבר היה לפנינו:
 מנער מנה יבא השמש,
 ונכת עוד הפעם מאמרינו. —

* *

*

והי סלך זמן ויבוע ימים
 לחו נס, שערות ראשו לבנים —
 סלך האקלל ונתקו בנה
 נשא לו אשה רכה בשנים.

והי גערקשרת ופה תאר,
 שערותיו צהובות, רוחו רמנה;
 נישא את סנה העורף
 משקללת סלכה סופה-סנה.

המדע את הפומון תישן,
 קלא תונה ונעם תההו?
 שנימו אנוסים היו למות,
 כי אהבו מאד איש את בעתו...

רוסטוב—דון.

א. ל. מינק.

הלאה כל פושט יד ומבקש רחמים!
 הלאה כל נחמן יד לפושעים!
 הלאה הלאה מעל גבול תמבל
 ובקפש האדם אל גא נחטאה.

הנה יבוא יום עתה אשורנו
 ונתבל אביון מקרב הארץ —
 הלא היא כתיבה בפקר תישר,
 תורת מלחמות האדם באדם!...

* *

*

על יד הפסח עומד העני
 עומד העני מאוין ומקשיב...
 סניו תרו, רוחו נדהמה
 נוקת העני.

וואריא, כ"ז סיון, תרנ"ד.

ד"ר שמריה הלוי לעווין.

מסע-דומה.

(תרגום משירי היינה).

שחורה אף נוגה תשוט סירת דונה
 ותפלט לה ערה בין משברי תים;
 ששיה גאלמים ופניהם גזעמים,
 כי יוכלו לקברות איש בחור נעם.
 דוקים אין רוח המשורר גינם
 ופניו סגלים במיד ותרו;
 אל אור שמים עזר וישא עיגום —
 עגי סקבלת בפסור נקרו.
 וכמו סתפסת סתהום סתמת
 על קול בחולה, קול בלה בזונה
 סגלים ותרוצו ולרגעים נפשו
 אל סירת הדונה בשאון מאנה.

א. ב. נר.

רבינו שמואל מוהליבר.

אך אל נא יחשבו הקוראים הנכבדים, כי אספר כמו את כל פעלי הרב העסקן במצות הזה, אשר הקדיש עתו וזמנו, כהו וגופו, נפשו ומאדו לטובת אחינו, יען כי לכתוב כל אלה באר הישב לא יספיק המקום אשר הקציעו בעלי „אחיאסף“ „בלוח-עם“ לתולדות אנשי שם, ויריעות מאמרי לא תכילנה את כל פעולותיו הנשגבות המכילות המון מעשים רבים ומקיפות תקופה שלמה בקורות ימי עמנו, תקופה שלמה אשר עוד לא הגיעה השעה להתהוות עליה תולדות ולגמור פרקה, אך לרגל מלאכתי במקום הזה, אישים מעוֹף עין על תולדות האדם הגדול הזה ואעבור בקצרה על פני מעשיו אשר ישארו חרותם על לוח דברי ימי עמנו לעד ולנצח נצחם.

הרב רבי שמואל מוהליבר נולד וזך ניסן שנת התקפ"ד בעיר קטנה הלובקא פלך ווילנא. משפחתו היא אחת המשפחות המיוחסות בישראל, ומסורה בפני בני משפחתו כי כ"ב דורות מלפניו היו כלם גדולי התורה, אשר שמשו בכתר הרבנות או כתר הרבנות היתה הולמתם. אבי אביו, הרב רבי יוסף — הנקרא בשם ר' יוסף הארדיאקער — יצק מים על ידי הרב הגאון ר' חיים מוואלאוין זצ"ל, וילמוד תורה מפיו עוד טרם נתיסדה ישיבת וואלאוין; ואם כי גדול היה כחו בתורה כאחד הגדולים אשר בארץ, לא עשה את תורתו קרדום לחפר בה ולא אהב את הרבנות, אך שלח כנסחך את ידו וישא ויתן באמונה ויקבע עתים לתורה; ולרבי יוסף בן רשמו יהודה ליב אשר גם הוא כאביו לא חפץ להתפנים מחרבנות, אם כי היה גדול בתורה, ורבינו הדור ההוא סמכו את ידיהם עליו, ומלכר ידועתו העמוקה בים התלמוד היה חכם גדול בידועת החשבון, אך ברת מכבוד הרבנות ויחיה ממשלה ידו, ובאחריות ימיו קבל עליו משרת הרבנות בעיר שאלאק וישב שם עד יום מותו. ולהרב ר' יהודה ליב נולד בכ"ז ניסן שנת התקפ"ד בן

כנגה הקשת בתוך הענן נראה לנו בעת האחרונה הזון יקר ונשגב, מחזה נאדרי בקדש; בעת אשר נראו בחומת ישראל פריצים רבים, בעת אשר הלוקי הדעות ופרוד הלככות בבית יעקב הגיעו עד מרום קצם, בעת אשר קרן התורה ירד בעיני רבים מאחינו פלאים וכבוד נושאי דגלה מונח בקרן זוית, בעת ובעונה הזאת הגיה לנו באחד ממבואות ישראל קרן אורה, ויופיע לנגד עינינו מחזה מרהיב לב ונפש, כי כל מפלגות אחינו התאחדו בלב אחד לעשות „ומא טבא לרבנן“ ולחוג את חג השבעים של אחד מנדולי האומה, וכל העם מקצתו, כיראים כמשכילים, כחסידים כאנשי מעשה, נתנו כבוד ויקר לאחד מארזי הלבנון אדירי התורה וישתתפו בשמחתו ליום הגהו, חג השבעים.

אמנם הזון יקר ונשגב, מחזה מפין אור יקרות ומשטח אלהים ואנשים הוו עינינו בחג השבעים של אחד ממבכרי רבנינו וגדולינו, הוא הרב הגאון רבי שמואל מוהליבר, אשר הוא באמת המצוין בין גדולי רבנינו, יען כי ידע לאחד תורה עם דרך ארץ ויבין כי כל תורה שאין עמה מלאכה טופה בטלה; ידע ויבין מה עמנו דורש מאת גדוליו, כי לא רק שימיתו עצמם באהלה של תורה, לא רק שיהיו נחבאים אל הכלים, כי אם חובתם לעמם להרבק במדותיו של מורנו הגדול, של משה רבינו, לצאת אל אחיהם, לראות בסבלותם, ולעשות למען עמם עד מקום שידם מגעת, לתלמוד וללמד, אך גם לשמור ולעשות, לקרב את עמנו לעבודת אביהם שבשמים, אך גם לקרבתם לעבודת האדמה אף כל חי, לתת להם דגן שמים, אך לראוב כי יאכלו גם משמני הארץ; ואת כל הדברים האלה ידע ויבין התהייתובל, ובכל ימי חייו המזהירים כזהר השמים התאמץ למלאות את משלתו הקדושה בתור רועה נאמן לעמו אשר אהב, כאשר נספר הלאה במאמרנו זה.

רבינו שמואל מזהליבר.

להתמוטט ויאבד את כספו בענין רע, ולמרות רציגו אנוס היה, על פי בקשת בני עירו הלובראקא, לקבל עליו משרת הרבנות בעיר מולדתו.

שש שנים ישב על כסא הרבנות בעיר מולדתו ויחיה חיי צער כהק לרבנינו בערים הקטנות, אשר שכירותם לא תספיק להם לכלכל מחיתם בכבוד, וינהל את בני עדתו בצדק ובמישרים, ובשנת תרי"ד נקרא לשבת על כסא הרבנות בעיר שאקי, וינהג שם ברבנות עד שנת תר"ך, אשר אז לקהוהו אחרי כבוד לרב לעיר הפלך סובאלק, כי גאוני הדור ההוא, ובראשם הרב הגאון ר' יצחק אביגדור מקאונא, הראו על הרב ר' שמואל כי הוא ראוי ונהגון לשבת על כסא הרבנות בעיר הזאת אחרי אשר יצא מתוכה הגאון המפורסם ר' יחיאל העלליר ז"ל, ומני אז החלה תקופה חדשה, היא תקופת העבודה, בימי חייו, כי בצאתו מעיר מושבותיו הקטנות לכהן פאר בכהונת הרבנות בעיר גדולה, החל להראות לא רק את גבורתו לשחות בים התלמוד ולהעלות פנינים משם, כי גם את כחו להיות רב הושיע לאחיו ולצאן מרעותו. בראשית ימי שבתו בעיר סובאלק נקרו אז במדינה הזאת מקרים אשר זכרונם לא נאשמו עוד מעל לוח לב בני הדור ההוא, ואז נאשמו גם רבים מאחינו כי ידיהם היו במעל ופניהם הולכים עם ראשי בריוני, וכמעט היו בכל רע וגם על כל קהל ישראל יצא הקצף, אך הרב ר' שמואל ידע לענות את יעף דבר, וה' נתן חנו בעיני שרי הממשלה, כי הכירו את דבריו הנאמנים היוצאים מלב אוהב ארץ מולדתו וכן נאמן לארדוגו, ויגן על עמו ובני עדתו ויוציא כאור צדקתם, ואות-כבוד נתנה לו הממשלה לשאת על לבו, לעדה על אמון רוחו ותום לבו. במשך ימי שבתו על כסא הרבנות בסובאלק עשה סדרים רבים בעסקי קהלתו, און, חקר ותקן תקונים הרבה, וביחוד הנהיג סדרים ישרים בבית ה"תלמוד תורה". שמונה שנים שמש בכהונת הרבנות בסובאלק ויהי רצוי לכל אחיו וגם שרי הממשלה היו מכבדים ומעריצים את שמו בעד פעולותיו הטובות למען בני עדתו, ובשנת תרכ"ה בהגיעו לשנות כינה נתקבל לרב ואב"ד לעיר הפלך ראדום. בעיר הזאת כהן בכהונת הרבנות כחמש עשרה שנה, וירבה לעשות למען עדתו ולחקן בה תקונים טובים ומיעולים; פה החל גם לעשות למען עמו ואחיו בכל מקומות.

ויקרא שמו בישראל שמואל, כמו שער בנפשו כי לגדולות נוצר זכי מה' שאלהו להיות למורה דרך לעמו. בהיות הילד בן שלש שנים כבר נראו בו אותות כשרונות נעלים, וכבן ארבע ידע עברית וילמוד מפורש ושום שכל בתורת משה, ומכיריו התפלאו על תשובותיו הנאמנות בשאלות השבונות מסוכסכים ויילך הנער הלך וגדול, ובהיותו בן שמונה נתפתחו כשרונותיו הנפלאים וילמוד מפי אביו גפ"ח ויעש חיל בלמודו, ובהגיעו לשנות עשר נקרא בשם "העלוי מהלובראקא". משך שנים אהרות למד עמו רבו המובהק הרב ר' ליב צערטעלס, ויחזה עתידות להנער, אשר על פי שכלו החד והישר ולבו הרחב כפתחו של אולם התנכר, כי יהיה לאחד הגדולים ושמו יהיה "לגאון" ולתפארת בקרב עמנו.

כאורה כל ארעה בעת ההיא היה בשנת החמש עשרה לימי חייו לבעל אשה, למען יוכל ללמוד תורה בטהרה; ואז החלה תקופה חדשה בימיו, כי בהיותו לאיש החל להפיץ מעינות תורתו החוצה. שלש שנים רצופות היה סמוך על שלחן הותנו ויגד "שעור" בנפ"ת לפני רבים מלומדי העיר ומופלגיה, ובמשך שלש שנים סיים את כל הש"ס ויהי בקי בו כמעט בעל פה בידיעה עמוקה ורחבה. ככלות שלש שנות ארוחתו בבית הותנו הלך וואלאוינה ללמוד שם תורה בפרישות ולהוסיף חיל בלמודו, ושם קבלו את פניו בכבוד ראשי בשיבת הגאון הנפלא ר' יצחק מוואלאוין והגאון ר' אליעזר יצחק, כי שם "העלוי מהלובראקא" הלך לפניו. משך עת קצרה למד בישיבת וואלאוין בפרישות ולא קבל תמיכה מקופת הצבור, ויתפרנס על חשבון עצמו, וזעבור חצי שנה לישיבתו בישיבת וואלאוין סמכו הגאונים הנזכרים את ידיהם עליו להורות ולרדן, וישב לביתו וסמיכת-הרבנים בידו; אך כאבותו לא אבה גם הוא לשאת עול הרבנות על שכמו ויבחר לו להתפרנס ממשלה ידו, ויפחד בפשתן ובר משך חמש שנים, ושעותיו הפנויות הקדיש לתורה ולתעודה, ויבא כבורצת מכתבים עם גאוני הדור ההוא בשאלות ותשובות שונות כיד תורתו הטובה עליו. כה עברו עליו חמש שנות עלומיו בתורה ודרך ארץ, כי עסק בתורה גם נשא ונתן באמונה, אך בשנת תר"ח בהיותו כבן כ"ד הפך עליו הזמן בלהות, כי מתו עליו חתנו וחמותו במגפת החלי-רע, ועסקיו החלו

איש בהדר משכיתו, איש בגניו ספריו, ממתים עצמם באהלה של תורה ולצרכי האומה אינם שמים לב, ומעבר מזה מתפרצים ופורקי עול נשאו ראש, ומיום ליום ידל ישראל מאד ברוחו ובנפשו, במאורו ובכל קניניו הרוחנים מורשת עמנו מדור דור, ויתחמץ לבו בקרבו ונפשו עליו התעטפה; אך מבין מפלשי עב אלה, מתוך האימה החשבה אשר פרשה מוטות כנפיה על פני עמנו, מתוך העננים הכבדים אשר כסו את שמי אחינו מכל רוח, מבית ומחוץ, מבעד הענן והערפל, החצים ואבני בליסטרות, מתוך הסערות והרעמים, הרוחות הרעות, הוויקס והזועות, הופיע אור יקרות בעת ההיא אל נאות יעקב, הוא רעיון ישוב אה"ק, אשר משך בכחו רבים וכן שלמים מכל מפלגות עמנו; ורבינו ר' שמואל אשר לבו ער לכל מפעל כבוד ונשגב בחיי עמנו, ורעיון הישוב, אשר עלה כיונק מארץ ציה ויקח את לב צעוריו עמנו, לקח זה כ בר את לבו — בראוהו כי משכילי עמנו נתנו ידם להמפעל הזה, לא הטיל מום בקדשי בני ישראל אלה, מפני טעם קלוש — אשר מצאו רבים מגדולינו — כי הראשונים לציון היו המאשכילים בעם — ולא דחה בשתי ידיו את המפעל היקר, אשר מצאו בו רבים מרבנינו טעם לפגם, כי צעירי עמנו נתנו אליו את ידם, ונהפוך הוא; הדבר הזה כי רעיון הישוב השיב לב בנים על אבותם, לאהוב את עמם ואת תורתם, ובי יש בכחו לאחד את הלבבות ולקשר בקשר של קיימא את עבודת הלאום אשר חשבו להנתק, הדבר הזה הוסיף און ועצמה להגאון רב-פעלים הזה לעמוד בראש פעולת הישוב, והנה אך אחז בקרנות המפעל הנשגב, לא הרסה אף רגע מעשות לטובת הישוב, ולא חסיה דעתו ממנו אף שעה קלה, ובעת ההיא הגיעו להרב ר' שמואל ימי העבודה והמעשה; כי להגלי מקרים ידועים בחיי עמנו, החלה תקופת-היציאה לכל ארצות תבל, המון היוצאים שמו פניהם לארץ החדשה דרך המערב, ומעומס שמו פניהם קרמת-מורחה; ולרגלי המון היוצאים רבתה אז התנועה בין אחינו בארצות המערב אשר התעוררו לקול אלפי האומללים האובדים דרך בים-החיים להיות להם לעזר ולמשען, ויתאספו רבים מגדולי עמנו בארצות המערב ללבוב, למטע עצה כמה להושיע לאלפי הנודדים ולעשות סדר ומשטר במעשה-התמיכה להגולים, ואו התיצב גם הגאון ר'

מושבותיהם. פעולותיו הטובות הלכו לפניו ושמו יצא לתהלה, כרב פעלים ואיש היודע להלך נגד החיים ונהירין לו שבילי עמנו עם כל מהסוריהם וצרכיהם הרבים; ובהתאסף ראשי עם ואחדים מגדולי רבנינו בשנת תרל"ג לעזר הבירה, למטע עצה באיוו ענינים נכבדים אשר עמדו על הפרק בחיי אחינו, בעת ההיא נקרא גם הרב ר' שמואל לשבת כסוד-האספה ולחות דעתו הנכונה ועצותיו הנכבדות, בשנת תרל"ד טרם צאת החק החדש על דבר עבודת הצבא, ובמפליא של מעלה מצאו אז עון אחינו כי נרפים הם ולעבוד לא יאבו, ורעה היתה נגד פני אחינו כי נמתחו הרגנים עליהם, ואו השמיע הרב ר' שמואל קולו ברמה ויעזור את לב אחינו במכתב גלוי לקבל באהבה וברצון את החק החדש המשוע קטן וגדול, ודבריו הנשגבים לא שבו ריקם; ומני אז לא חדל כפעם בפעם לצאת לפני העם במאמריו הנכבדים להטיף לקחו הטוב ולעזור את אחינו להשכיל ולהטיב, להיות לאנשים מועילים בארצם ועבדים נאמנים לעמם, לתורתם ולדתם הצרופה והבורה.

אך נפש טהורה, רוח אדיר וחוק מלא מאהבת עמו וארץ אבותיו, לב רחב והוגה דעות כהגאון ר' שמואל מוהליבר לא יוכל למצוא שפקו בענינים מקומים, נפש טהורה ונשגבה לא יכלה לצמצם פעולתה בחוג בני עירה וערתה, כל הפעולות הטובות אשר פעל ועשה בקרב עדתו אך כשתק מזאנים היו בעיני האדם הנדול הזה, כי רוחו הכביר התפרץ הלאה, קדימה, ועינו הטהורות למרחוק הביטו ולבו הרחב ידע והרגיש כי עוד כר נרחב לפניו על שדה ישראל לעבוד בו, לבו ראה כי עוד רעיון אחד גדול ואדיר מטלא את חללו של עולם היהדות, אשר בו יוכל לעשות גדולות ונצורות, ובו יוכל להראות את גדלו ותפארתו ולהראות בהדר גאונו אל כל מפלגות עמנו, לאחד את הלבבות, לקרב את המפוזרים, להטיף טל של תחיה על העצמות היבשות אשר אפרנו נגזרו מאתנו; לבו ראה את התהום הנורא המפריד בין המפלגות בעמנו, את פרודי-הלבבות הגדול המשים שמות בעמנו ומכלה מנפש עד בשר, ראה כי איש לאהלו ישראל והספין בחומת בית-יהודה הולך הלוך וגדול, הלוך ורחב, ועוד מעט ושכבים תחיה סכת דוד הנופלת, כי רבנינו וגדולינו מעבר מזה נחבאים אל הכלים איש בסתר אהלו,

לו לדעת כי שקר עשו עט שונאי ישראל המוציאים דבה על אחינו כי נרפים המה ולעבוד את האדמה לא יאבו, וכי אמנם ככהם אז, בימי נעוריו ישראל, כן כח עמנו עתה לאהזי באת ומחרשת, וגם ארצנו הקדושה התנער מעפר שפלותה ושוממותה, אם ידים חרוצות תעבודנה אותה ולמען נסות את אחינו בעבודתם בקש את הנדיב, כי יקח מספר אנשים אשר עבדו בארצם את האדמה ויטעם על הרי ישראל, ואז יראו כל באי עולם עד כמה מוכשרים המה אחינו לכל עבודה ומלאכה בשרות ובגנים; וה' השוכן בציון נתן חן הרב בעיני הנדיב, ודבריו מצאו מטלות בלבו ויעתר לבקשתו לנסות דבר בענין הישוב, אם אך יבחר לו הרב אנשים מוכשרים לעבודה.

בלב מלא שמחה ותקוה טובה יצא הרב מאת פני הנדיב, כי ידע והבין אשר לא איש כהדגול מרבכה הוה יתנחם על דבריו ולא נדיב כמוהו יתל לעשות ולא יבצע מעשהו. ובבוא הרב לארצו ולביתו נתן עיניו באכרי אחינו אשרי ישבו על אדמתם בכפר אחד על יד עיר רוואג בליטא, ועפ"י הצעת הרב הסכימו בנפש חפצה לעלות לאה"ק ולהתנהל על אדמת ארץ אבותיהם, ובקיץ שנת תרמ"ג עלו האכרים האלה במספר חמש עשרה משפחות לאה"ק, ואחרי תורם את הארץ בחרו בקרן בן שמן ואדכיה פוריה וטובה לזריעה ויקנה אותה הנדיב ויתישבו על הנחלה הזאת ויקראו שם מושבם, "עקרונ" עד היום הוה הנסיון עלה יפה, ההתחלה היתה טובה, כי הנדיב לא בוש משברו ותקוהו לראות אכרים עברים בארץ העברים באה ונהיתה, ולכן הוסיף הנדיב לפרוש כנפי חסדו בעת ההיא גם על המושבות, ראשון לציון, "שמרון", "יראש פנה", אשר בוניהן לא יכלו להחזיק מעמד ולהתעורר בארץ בכחם ועוצם ידם, מסבות שונות אשר לא פה המקום לפרטן; וכל האתערותא דלעילא הוות, כל החסדים הגדולים אשר עשה הנדיב הגדול עם ארצנו ועובדי אדמתה היו בהכל פיו של הגאון הראשון לציון הרב ר' שמואל מוהליבר, ובצדק נוכל לאמר, כי אם הגדול הנדיב כאלפיו וברכותיו, הגדול הרב ר' שמואל דברדיו ובאמרותיו; כי לולא הוא שהטל לב הנדיב להטיף גשמי ברכה על תלמי אה"ק מי יודע מה היתה אחרית הישוב הרך והמתישבים החדשים, ומי יודע אם לעת כזאת הגענו לראות

שמואל בין הבאים ויתודע אל גדולי עמנו, אשר בראשם עמד אז הברון ר' שמואל מונטאגו מלונדון, ולאחד מחסדיו אה"ע סיר אלפונט, ויט את לבם להאציל מכרכותיהם לטובת היוצאים לאה"ק, ובשובו ממסעו ויסר ווארשאוה, עורר שם את טובי אחינו ונדיבי העיר הזאת לתת ידם למשען אחינו עובדי אדמת אה"ק, ובעמלו גוסרה או בשנת תרמ"ב בעיר הזאת האגודה הראשונה לתמיכת אכרי אה"ק, וממנה ראו וכן עשו בעת ההיא בערים רבות בתחום-המושב. כל ההתחלות קשות, וכל המפעלים הטובים אשר יצאו לפעולות, טרם יקם עליהם עור, טרם יתגלמו ויתפתחו ויקבלו צורה מוחשית, יעברו עין ועדנים, ובפרט מפעל הישוב, אשר בעצב נולד ובדאגה ופוזר הנפש התכוון, כי רבים מהנלהבים העפילו לעלות ציונה מבלי חשוב דרכם, בחקותם לבנות הנשמות ולהבנות מארץ ציה ושוממה, אם כי כיום ריק ויריחה לא לעבודה האדמה לומדו, ובבואם שמה אחרי שבעים עמל ונדודים, כעס ומכאובים, נלאו נשוא את עינים ומצוקתם, וגם אלה אשר התנהלו על אדמתם לא יכלו למלט משא העבודה וההוצאות הרבות לתקן השדות ושכלולם, וירי חו"צ כשלו להחזיק ביריחה, כי טרובים היו צרכי המתישבים הראשונים ופרנסת קופת חו"צ היתה מעטה מאד. וגוסף על כל התלאות אשר מצאו את החלוצים הראשונים, יצא בעת ההיא דבר מלך שלטון הנורא לאסור על יוצאי ארץ הצפון להתאחד באה"ק, ועיני חו"צ רואות את האסון הנורא הנשקף להישוב הרך בכלל ולהמתישבים בפרט ואין לאל ידם להושיע; ואז יצא הרב ר' שמואל לארצות המערב להתייצב לפני גדולי עמנו ולחנן בעד אחינו העובדים על הרי ציון, ויעבור בערי אשכנז, אך כל עמלו להטות לב אחינו שבאשכנז לרעיון הישוב כמעט עלה בתוהו, כי אחינו אלה אשר הרבו לעשות למען הנודדים לא נתנו און קשבת לקול תחנוני אחינו העובדים באה"ק. בלב נשבר ונדכה וברוח נפעמה יצא הרב מערי אשכנז וישם פעמיו לבירת צרפת. בפאריז התודע הרב לראש רבני צרפת הרב ר' צדוק הכהן ה"ר ולהאיש הדגול מרבכה סר מיכאל ערלאנגער זצ"ל, ובעזרת שיהם עלתה בידו להתייצב לפני הברון, הנדיב הירוע" עדמונד ראטהשילד. הנדיב קבלה בכבוד ויט אונו לשמוע דבריו החמים היוצאים מלב טהור, והרב הוכיח

המפעל הכביר חשב להתמוטט, ואז נשא עוד הפעם הרב ר' שמואל רנליו לארצות המערב לעמוד להתחנן על עמו וארץ אבותיו, וללך הלוך ונסעו בארצות אשכנז, ובפעם הזאת עלתה בידו להטות לב רבים מנדבי אחינו גם בארץ היא למות הישוב, אך ביותר הגדיל לעשות בפאריז ובלונדון, ועל כלם פעל על לב, הנדיב הידוע, אשר נכנס בראשו ורובו בענין הישוב מני אז והלאה, ויוסף להטות כנהר חסרו לאכרי אחינו גם בהמושבות האלה אשר לא עמדו תחת חסותו.

בשנת תרמ"ז, שנת המהומה, בראשון, כי רבים מהקולוניסטים התפרצו מפני פקידם מר אוסוביצקי והריב עלה עד מרוס קצו, והנדיב שמע ויתעבר ויהפץ לשפוך חרון אפו על המחפרצים, אז עמד הרב ר' שמואל בפרץ וישך כעס וזמה, ועל פי מכתביו ובקשתו מהנדיב הלך מר ויממל מכולין במלאכות הנדיב לאה"ק לעשות שלום בין הקולוניסטים ופקידם, וברב עמל השקיט המהומה והשלום שב על כנו, הנדיב האיר פנים אליהם וליתר המושבות, וגם חו"צ אשר בארץ הצפון הטיפו על המושבות גישמי גרבות קמעא קמעא, טיפין טיפין, המתנחלים על אחוזותיהם וזיעו שדותיהם, נטעו כרמיהם ויאכלו מפריה ומצבם הוטב מיום ליום, אך בקשו לשבת בשלוה קפץ עליהם בשנת תרמ"ט ורוגזה זה השמטה! —

הנה קרבה שנת השבע, שנת תרמ"ט. טובי אחינו אשר עיניהם בארץ הצבי מראשית עלות אחינו האכרים לעבוד שם את הארמה, ראו באספקלריא מאירה את מצב האכרים באה"ק כי עוד רופף הנהו, כי עוד לא באו אל המנוחה ואל הנחלה, ואם ישבתו מעבודה שנת תמימה יכרת ח"ו אבל מסימה, כי ה' לא צוה את ברכו בשנה הקודמת והארמה לא עשתה לשלש שנים ולא נתנה את יבולה כדי ספוק האכרים להחיות נפשם בשנת השימיטה ואחריה, גם ראו כי אחינו חר"צ עוד מעטים המה, ולמרות חפצם לא יוכלו להספיק צרכי הקולוניסטים במשך ימי שבתם מעבודה, ואם נאסור עליהם העבודה בשביעית יסבלו חרפת רעב, כפן ומחסור, והדבר הרע הזה, מלבד אשר יקבע נפשות רבות עוד יקעקע את כל בירת הישוב אשר רבות עמלו בניה להעמידה על תלה, וישאו עיניהם אל ההרים, אל גאוני ישראל, לשמוע תורת אמת מסימה, ונפש

חמש עשרה מושבות בנויות בנאות על הרי ישראל ונעבדות בידו מספר נכון מאכרים עברים. בשנת תרמ"ג נהיתה תמורה חדשה בחיי הרב, כי לזקה אחרי כבוד לשבת על כסא הרבנות בעיר ואם בישראל, בעיר ביאליסטאק אשר בליטא, עיר מרכלת ותרשת-המעשה ומרכז לישוב אחינו בערי התחום, ובמקום הזה יכול הרב להרחיב הוג פעולתו למובת הישוב משאת נפשו. בשנת תרמ"ד מלאו מאה שנה לחיי האדם הגדול אשר הצדיק ר' משה מונשי-פוורי וצ"ל אשר בכל לבבו ונפשו, כגופו ובמאודו עבד כמשך ימי שנות חייו הארוכים עבודתו לעמו אשר אהב ולארץ אבותיו אשר נשא אותה כחותם על לוח לבו, ומובי אחינו אמרו להוג את יום הולדת היחיד בדורו ברב פאר והדר בכל מקומות מושבות אחינו, לשלוח לו מכתבי ברכה ולהדפיס את התמונתו למען יוכלו להפיצה ביעקב ולחלקה בישראל, והכנסות כחיר התמונה תהינה קדש לישוב אה"ק, ואז ראינו את הרב ר' שמואל עוד הפעם בין ראשי העוסקים ברבר הזה; הוא לא חס על עמלו ועל כספו ויבא לעיר ווארשא ויעסוק בהכנת התמונה ליום התג הנעלה ובהפצת התמונות, אשר היתה אכן בהן לדעת מי ומי הנתונים ידם לציון. ומי טובים היו או לרעיון הישוב, רבים מאחינו אשר עמדו עד כה מנגד להישוב השתתפו בנדבותיהם למשען האכרים, וגם רבים מאחב"י בחו"ל הביעו חפצם לעשות למען אחינו אכרי אה"ק, ולמען עשות סדרים בהנהגת חו"צ ובאופני התמיכה קראו טובי חו"צ עצרה לעיר קאטאוויץ אשר נאספו אליה רבים מנדבי עמנו מארצות שונות. המובן כי ראשי המדברים בהאספה היתה הרב ר' שמואל, וכל בעלי האספה הטו און לעצותיו הנכבדות בידעם כי בכל ענין הישוב נאמן הוא, אחת מתוצאות האספה הנכבדה היתה היתה נמיעת הנדיב הג' ק. ה. וויסאצקי לאה"ק והתיסדות ועד הפועל ביפו להשיגה על כל צרכי הקולוניסטים וכל מחסוריהם, אך העמים הטובים האלה בתקופת-הישוב לא ארכו, כי מסבות שונות היו שנות תרמ"ה ותרמ"ו שני בצורת החו"צ, וירי העוסקים בחו"ל רפו, מספר המנדבים נתמעטו, וקופת ההכנסה הלכה הלוך וחסור, ובאה"ק רבו מספר המתישבים והמיסדים מושבות חדשות כטרם אשר הראשונות התכוננו על יסודות חזקים וגאונים, ויבאו להישוב ומימי אשר לא היה חפץ כמו, וכל

ונגרות; ובבאו לאה"ק בקר את כל המושבות, ובכל מקום בואו הטיף לקחו באוני הקולוניסטים ויעורר למוסר אונם כי ילכו בדרך הטוב והישר בעיני אלהים ואדם, ואמרותיו הנשגבות לא שבו ריקם. בהיותו באה"ק נוסד בעיר יפו הועד המפקח בארץ על עסקי המושבות, ובעת ההיא נגמרה קנית הכפר דוראן אשר קנו אהוה בעלי "מנוחה ונחלה" מווארשא ויסבו את שמו ליש "רחבות", והרב ר' שמואל נתן את ידו להאגודה הזאת ויקנה בהמושב הזה שתי אחוזות, ומיום נוסד המושב הזה, אשר יעלה כפורחת ועתירות טובות נשקפות לו, לא יפקד מקום הרב ככל אספת "מנוחה ונחלה", ודבריו נשמעים בדברי רב וגדול, זקן ורגיל בענין הישוב.

בשנת תרנ"א כאשר נודע בקהל חפץ הגדול הבארון מאריץ חירש ליסד מושבות למען אחינו בארגנטנא, יצא הרב לתרבות המערב להתראות עם גדולי אחינו ולהטות את לב הבארון לתת ידו לציון, או למצער להקדיש איזה סכום מגדבתו הגדולה ליסוד מושבות גם באה"ק, גם ערך ככתב-בקשה בעזרת רבים מגדולי עמנו בארצות המערב אל הנריב הגדול כי יאיר פניו אל ארץ אבותיו, אך חפצו הטוב לא הצליח הפעם בירו, כי אחרי אשר עשה ירחים אחדים בארצות המערב ואחרי תוחלת ממושכה, באה תשובת הבארון חירש, אשר מסבות שונות לא יוכל לבכר לא אה"ק על פני ארגנטנא וגם להאציל לה ברכה קטנה אין את נפשו לעת זאת. אכן מי יודע אם לא הודיע אשר זרע הרב על תלמי לב הנריב הגדול לא יעשו פרי ברבות הימים, כאשר יוכח לדעת כי רעיון הישוב באה"ק לא רעיון שוא הוא, וכאשר תוכח ממשלת תוגרמא לדעת כי כל מגמת אחינו הוא לעבוד בועת אספת את האדמת ולהעשיר עשר רב את אה"ק.

ירחים אחדים עשה הרב במסעותיו בארצות המערב בשנת תרנ"א, ויעורר את נדיביו עמנו לתת ידם לציון, ובשננו ממסעיו ההועד טובי חו"צ מערים שונות ברחבי ארצנו להתראות פנים בווארשא ולשמוע מה פעל גאון ישראל במסעותיו בארצות המערב. בהדש מרחשון תרנ"ב קראו טובי חו"צ עצרה, וגדול היה כבוד הראיון הזה, כי בו לקחו חלק גדולי אחינו מכל מפלגות העם, אשר התאחדו כלם בלב אחד וברעיה אחת ורגלים עליהם "אהבת ציון", והרב

הקולוניסטים בבקשתם למצא צד היתר להעבודה בשביעית עפ"י דין התורה, אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, גם ה"נדיב הירוע" פנה בשאלתו אל גאוני זמננו בענין הזה; ואז יצא הגאון ר' שמואל אשר לבו לציון ולעובדי אדמתה בהדר גאונו, וברוחב ידיעתו צלל במים אדירים מי התלמוד ונושאו כליו, ויוציא כסברות ישרות ועמוקות היתר גמור להעבודה בשביעית ההיא, ועל ידו החיוקו רבים מגאוני הדור, ובכן יצאו הקולוניסטים בכח דהיתרא זה לפעלם ולעבודתם השדה; אכן כצאת פסק דין הרבנים המתירים לאור עולם, רבתה המהומה במחנה הקנאים, ויתרדו וינעו, וא"י נודעוזה ת' פרסה על ת' פרסה, פתק-אווילים והוצאה לעו על גדולי הדור עפו מכל עבריהם, הרופים וולולים בכבוד גאוני ישראל נשמעו בכל פנות שפני הקנאים, אך הרב ר' שמואל לא חת ולא נבהל מפני חמת קנאים ולא השיב ידו אחור, ואחינו האכרים שמעו לקול הגאוני המתירים; אך העקרונים אשר שמעו לקול המסיתים לבלתי עבוד בשביעית ולהתגודד במושבם וללכת בטל כמשך שנה תמימה, העלו עליהם חמת הנריב, ואז הגיעו להם ימים רעים מאד, כי הנריב המאריך אפו לא חפץ לסלוח להם על עוונת הדין ויגור אומר לנשלם מעל אדמתם, אך גם בפעם הזאת נמצא להם בשעת צרתם הרב להושיע, ובמכתביהם הרבים עורר רהמי הנריב ויאר להם פניו ויחוננם וישא לעונם ולמרים, והשקוט הארץ.

בשנת תרנ"ב באה ונהיתה תקות חו"צ להשיג רשיון ממשלתנו הרוממה ליסד בארצנו חברה מאושרה, לחמיכת אכרי אחינו באה"ק, ומיטדי החברה קראו אספה לעיר אדעמא, לבחור ועד המפקח על כל עניני הישוב, אל האספה באו נכבדי עמנו מכל ארבע כפנות ארצנו, ויתקנו תקונים טובים להנהגת החברה ויבחרו אנשים חכמים וירועים, נכבדים ונשואי פנים לוועדה-החברה, והרב ר' שמואל, אשר היה ראש המדברים באספה הזאת והצעותיו נהקבלו ברצון מאת כל בני האספה, נחבבד להיות חבר נכבד לחברת-ההחמיכה בעד מפעליו המצוינים לטובת הישוב.

בקיץ שנת תרנ"ג עלה הרב ר' שמואל לראש השיורא שעלתה לאה"ק להור את הארץ ולבקר את שלום אחינו עובדי אדמתה, מבלי הבט על רסיון גוו וחלישות כחו, ויעבור ימים

המלאה אהבה בלי מצרים לעמנו ולכל אחינו מכל המפלגות. מעטים היו דברי הרב ברוישו ובהספרו אשר נשא על הגאון הנצי"ב זצ"ל מוואלאזין, אך כל הגה אשר יצא מעמקי לבבו, כל מלה אשר חצבה להבות אש אהבה לעמנו ולא"ק, כל הדמעות החמות אשר נולו מעיניו ות־טופנה על לחיו הצנומות מאין הפוגות מדי דבריו על שבר בת עמו, כל אלה עשו רושם אדיר והוק על השומעים ולנצח לא ימושו מלבותיהם, אך בכל עת ובכל שעה יעידו בלבם אהבה נאמנה לעמם, לתורתם ולא"ק ועובדי אדמתה. בהרף שנת תרנ"ד נקרא הרב לעבת באספת־הרבנים בעיר־המלוכה לפתור שאלות רבות הנוגעות לחיי עמנו הרתיים, אשר אחדוהו מהן נודעו בקהל במ"ע העברים, ובהיותו בעיר־המלוכה מצא מקום לחות דעתו ע"ד ישוב אה"ק במושב רבים מחברי הועד הארגנטיני, ודבריו הנכוחים היוצאים מן הלב, נכנסו ללב רבים מהחברים אשר עמדו מנגד לרעיון הישוב.

הדמעות החמות אשר ירדו מעיני הרב ר"ש מוהליבער — כותב אחד מחברי הועד הארגנטיני החכם הנעלה והסופר המפואר ד"ר י. ל. קאצינלסאהן, — לא תשכחנה לעולם מלב רואיהן וישומי דבריו הנעלים, כי דמעות קדושות וטהורות הנה ומפכות ממעין טהור, ודמעות חמות ונאמנות כאלה אינן שבות ריקס, אך מרטיבות הנה את העצמות היבשות. על המדה, ואמנם לא הפרו החכם הזה על המדה, ולא ל"תפארת המליצה" נאמרו הדברים האלה, כי כל מי אשר ראה את פני הרב הישיש הזה, ואשר שמע אותו מדבר על אדות מצב עמנו, ועל אדות רעיון הישוב הממלא את כל הללי לבבו, כל מי שראה את דמעותיו היורדות כטל חרמון על לחיו הצנומות ועל זקנו הלבן מדי ושא מדברותיו על חיי עמנו ההיום במקומות מושבותיהם, הוא יודע ועד כי הרב הזה הוא אחד מהשירידים היחידים בעמנו אשר לכל בהם חיי עמנו, וכל שיחו והגיגו, כל חפצו בחיים, כל תקותו ומשושו, כל יגונו ודמעותיו, הבה אך הר קול בת עמו אשר אהב סלה, ואשר אליו נשא את נפשו מיום עמדו על דעתו; דמעותיו הנה דמעות נודדים לקצו ארץ האובדים דרך ביס־החיים, אנחותיו הנה אנחות בת עמנו ממרחקים, תקותו היא תקות ישראל על הדי ישראל, ואשרו הוא אושר אחינו בכל מקום

ר' שמואל הטיף באוני הנאספים לאחדות ולשלום, לפעולה ולעבודה למען ציון, וכל הנאספים קימו וקבלו עליהם להיות איש איש מעויו לעזר לחברת, התמיכה לאכרי אה"ק, להגדיל פעולתה ולהרבות הכנסותיה.

בקיץ שנת תרנ"ג התראו עוד הפעם ראשי הו"צ פנים בעיר דרווגעניק, ויטכסו עצה ברברים רבים הנוגעים לעניני הישוב, וגם בהראיון הזה לא נפקד מקום הרב ר' שמואל ודבריו הישרים לקח לב כל הנאספים, ויעש נפשות רבות לחבת ציון ולתמיכת אכרי אחינו באה"ק, כמאמריו הנשגבים המפכים מלב טהור, לב אוהב עמו לכל מפלגותיו וכותותיו.

אחד מהכמי עמנו, הסופר המפאר בן־עמי אשר גם הוא היה כאותה ישיבה בדרווגעניק, יכתוב כדברים האלה — בעתון ההדשי „Boexodit“, „לחיש מאי ש"ו — על תכונת נפש הר"ב הגאון ר' שמואל ועל מעלות רוחו והליכותיו בקרש, אשר אהשוב לא למותר להעתיקם בזה. הרב ר' שמואל מוהליבר — כותב הסופר בן־עמי — הוא גבה הקומה, דל בשר, הולך שחוח מעט; פניו הלבנות והצנומות, מצחו הרחב והנקמט לקמטים, ועינו הבהירות כמראה התכלת וההודרות, מטיפות עצב ודאגה; זקנו הלבן יורד על פי מרותיו, הלכות בנתח כמו יספור צעידו, דבריו מעטים ונובעים ממקור לבו כמו השלוח ההולכים לאט".

למדה, עינים קפדן כאתר יהראה לפנינו הרב הנכבד הזה, קפדן אחד מהלמדיו של שמאי, ומעמיד על דעתו מבלי נטות ימין ושמואל אף צעד אחד לפניו משורת הדין, אך אם כהפזנו נחשוב כואח, או נוציא משמש מעקל ונכתיר את הצדיק בכתר שאינו הולמו; כי כאשר אך נהדרו לעמק נפשו הטהורה והחביבה, נוכח לדעת, אשר הוא האחד המיוחד בין רבני ישראל התמימים והישרים, אשר לבם מלא אהבה לכל אשר בכם ישראל ויכונה ומאירים גם הם לאלה בשם עמם אשר לא כמחשבותיהם יחשבו הנה. הרב הזה הוא אוהב חפמה ושוחר דעת, מקרב בימינו את משכילי עמנו ומחבק עליהם את כל קדשי ישראל; וכגו החלוש והרך הזה, שוכנת נפש בריאה, זכה וטהורה, בעוקיו הרפים והחלושים נוול דם בריא, דם חם, והרם הזה הוא הנפש

ד"ר אברהם אליהו הרכבי.

ישראל יתגוסס לתהלה ותפארת שם החכם החוקר רבי אברהם אליהו הרכבי, לא לבד בארצנו, כי אם גם בשורה הראשונה של חכמי ישראל האמתים בארצות המערב. החכם הרכבי הוא מיחידי חכמי ארצנו העוסקים בתורה וחכמת ישראל לשמה — בחוקר דורש רק האמת לאמתה, ועל כן זכה לדברים הרבה, כי נפתחו לפניו אוצרות חשך ועמוקות מני קדם, דלה פנינים מתהום העבר עתיק היומין ויביא תרומה גדולה מנחה טהורה לספר תולדות ישראל. וכשם שעסק החכם הרכבי בהחכמה לשמה, כן היתה לו החקירה הלאומית לסם של חיים — לא נחנט בחקר הקדמוניות ובהתהלכו בחקר תהום רעת פרטי תולדות ימים עברו, לא שכח את צרכי הכלל בימינו ויהי מהראשונים לעובדי עבודת הצבור, עבודה האור וההשכלה הישרה, עבודת הרעת ותקון עולמו של ישראל, כחבת הקדש לארץ הקדושה, ובכל הליכותיו ואורחותיו בחיי הכלל וצרכי העדה בעיר הבירה, אשר בה ישב יותר מחמש ועשרים שנה.

קורא הדורות בכואו לשים זכרון בספר לדונו וחכמו יקדיש להחכם הזה פרק גדול מאד, ובגדלו כן יהי גם יפיו ונועמו; ואנחנו פה נסתפק אך במועט להזכיר רק ראשי פרקים מהיו ופעולותיו, ברעתנו כי עוד לא הגיעה העת לכתוב דברי ימי החכם הזה בארוכה, אהרי כי הודות לאל עוד הד"ר הרכבי עומד במבחר תקופת עבודתו הפוריה והמועילה ומיום ליום ישיגיא פעליו ויכביר עלילה. כה ישגבחו אלהים עליון וייסיף לו כח ועצמה, להיות לו לברכה ולמאור על שמינו עור שנים אין ספורות. הר' אברהם אליהו הרכבי נולד ביום כ"ב מרחשון שנת ת"ר (17 אקטאבר 1839) בעיר נאוואגורודאק אשר בסלך מינסק. אביו הר"ר יעקב הרכבי (שהגהו בעת מרביץ תורה וקן מחויס ישיבה בעיה"ק ירושלים) ואמו מ' דבורה לבית ווייסברעם בהוראנא, הקדישוהו לתורה ולתעודה. והכין התנכר עוד בילדותו כי יהי דגול מרבים, כי חננהו ה' בלכ"חכם, דעה ושכל טוב, ובכת זכרון חוק, ויהי כבוד סיד שאינו מאבר טיפה. עד כי פעמים רבות הפליא הלבבות בהגירו בע"פ כמעט ספרים שלמים.

בראשונה שם כל מעינו כספרי התלמוד והפוסקים וגם נסע ללמוד בישיבת וואלאוין, אשר היתה אז המרכז לכל בתור וטוב השוקד על דלתות

שהם ועל כלם הצלחת העובדים בשדמות יהודה.

אמנם מעטים המה בני עליה כמו הרב ר' שמואל ברור יתום זה, כי מלבד גדלו בתורה הוא גם רב-פעלים אשר פעלו והדרו נראה לא רק בעירו ובעדתו, כי גם על כל קהל ישראל, גוח למקום ונוח לבריות, מהבב את התורה על לב משכילי עמנו ואת ההכמה על לב תופשי התורה, מאחד את כל הכחות המפורים ומקרב את ישראל לאביהן שבשמים ולכל המדות הטובות אשר מגולה לנו מדור דור; ולא נתפלא איפוא אם משכילי-עם לקחו חבל בחגיגת צדיק ונאור, ותיק וחסיד, אדיר-התורה וגדל-העלילה, אשר כמעשו הטובים יכול להיות למופת לכל רבנינו וגדולינו, אדירינו וגבורינו גם יחד.

הנה נתתי לפני הקוראים השקפה קצרה על פעולות הרב רבי שמואל מוהליבר, אך עוד לא סימתו לכוליה שבחיה דמו, כי לא „בלוח" עם" המקום לספר את כל פרשת מעשיו הטובים, הדרושים לקבוע להם מקום בפני עצמם ולרשום אותם זכרון בספר מיוחד; אך כנאמתי מאת הקוראים אברך גם אנכי, הצעיר כאלפי, את הרב הגאון לחג ויבול, כי השוכן בציון ואריך ימיו ושנותיו בנעימים ויזכהו עללות לציון ולבלות ימי חדרו בארץ הקדושה על נחלתו אשר לו במושב „רחבות" והרחיב לו ה' בארץ, ועליתו לאה"ק — כאשר הביע זה לא כבר הפנו בקבלו סכת הרב, הראשון לציון מירושלים שיבא לאה"ק לעשות שלום בין עדת הספרדים והאשכנזים המריבים על פת להם יבש ופושעים לעמם ולארץ קדשנו! — תביא שלום לרגלה לכל אחינו היושבים לפני ה' בהר הקדש בירושלים ולאחינו העובדים בזעת אפם אדמת קדשנו ובונים הרבותיה, ותחוינה עיני כבוד גאווה בנחמת ציון ובכנין ירושלים.

איש יהודי ספרא.

ר' אברהם אליהו ד"ר הרכבי.
(תולדותיו ופעולותיו).

בין חכמי התולדה, חוקרי קדמוניות עמנו, אשר הסיעו אבני בנין לפוסדות תולדות

חבר נכבד לחברת, סילאגאס" בקונסטנטינופול, שמטרתה החקירה והדרישה בארצות הקדם וחבריה הגם מגדולי חכמי אירופא ואויא, חבר האקאדמיא במרדוד בירת ספרד, חבר נכבד לחברת המדעים במאסקו, בוקארעשט, טיפליס ועוד. בש' 1874 נקרא לקיוב לאספת דורשי קדמוניות ברוסיא, והוא נשא שם משא ביום פתיחת האספה וידרוש ע"ד העיר קיוב בספרות הערבית, ועוד פעמים רבות נקרא לאספות מדעיות וסוד חכמים ונבונים, ודרשותיו שדרש או נדפסו אח"כ ותחלנה כבוד ויקר.

על עבודתו והרצינות וזה לאותות כבוד והצטיינות מאת ממשלתנו הרוממה, ויתעלה גם למעלה, ויעץ הממשלה. בשנת תרל"ד שלחתו הממשלה עירה משופט-קאלע בקרים, לחקור ולבקר את הקדמוניות שמצא הקראי פירקאויטשן ולחוות עליהן דעתו כיד בקיאותו בחקרי קדמוניות, ובש' תרמ"ז נשלח מטעם שלטון הביבליותיקא הקיסרית לפלשתינא, סוריא ומצרים, לדרוש ולתור אחרי קדמוניות, ובפרט אחרי כ"ו עתיקים בספרות ישראל בלשונות המזרחיות. — על הענינים והדברים הספרותיים הנכבדים בערכם, אשר שלח האקאדמיא במרדוד, וזה לאות-הכבוד, איזאבעלא ארדען" ועל הספר הגלוי שנשלח לו בליות אות-הכבוד חתמה בעצם ויה המלכה קריסטינא, המושלבת בספרד בשם בנה הצעיר אלפונז הר"ג.

ראשית עבודת הח' הרכבי בשדה הספרות היתה עוד כאביב עלומיו, בהיותו תלמיד בית מדרש הרבנים, כי כבר אז יצאו מתחת עטו מאמרים רבים, אשר ראו אור במכ"ע שונים וביתוד כ"הכרמל" השבועי להרש"י פין זב"ה המליון; וכבר במאמרים ההם נראתה אהבתו ונתינתו לחלו לדרישות היתוריות, כאשר יעיד מאמרו ולקטום אהדים מקורות בני בארץ רוסיא ("הכרמל" השבועי שנה ו' מגליון כ"ב עד כ"ח) והמאמר "דרישות וחקירות בנוגע לקורות בני בארץ רוסיא" (שם שנה ה' כגליונות רבים). אחרי כן, במשך הימים, הסתעפה פעולתו למעיפים רבים ושונים, אכן הגוע ומצנכת בה הו: החקירה בקדמוניות ישראל ובקדמוניות הסלא-וים, והחקירה הזאת היא נושאת רובי ספריו ומאמריו, אשר נפרשו מהם את הגדולים והנכבדים ביותר:

התורה. ואולם רות ההשכלה, אשר החלה להתהלך או במחנה ישראל, גונב עד הישיבה וללב ה' אברהם אליהו, ועיניו נפקחו לראות כי טוב תורה עם חכמה ויגיעת שניהם מביאה תועלת ותועלת כפלי כפלים; לכן יצא הרא"א בשנת תרי"ח מן הישיבה ויבוא אל בית מדרש הרבנים בווינא. שם היה בין בחורי התלמידים, שם אסף די מרע ולבו ראה הרבה חכמה, ואחרי שלחלמודי ביהמ"ד ההוא נפתחו שערי האוניברסיטא, ע"כ כאשר כלה העלם המצוין את חק למדויו בשנת תרכ"ג הלך לעיר הבירה ויבנס לבית האוניברסיטא ויקדש עצמו ללמודי לשונות הקדם. בשנת תרכ"ז כלה גם פה את שעור הלמודים בתור קאנדידאט, ובשנה שלאחריה הגיש לפני הפרופסורים ספר בשפת רוסיא אשר תוכנו: "דברי הסופרים המושלמנים על אדות הסלאונים והרוסים" וישג תורה-המעלה "מאגיסטר" בקורות עמי המזרח, ובראות שרי ההשכלה כי ברכה בו, וישלחוהו בהוצאות הממשלה לחו"ל, להוסיף שם לקח, למען אשר כשוכו יהיה למורה בבית שהיה בו ראשונה לתלמיד. וילמוד הרא"א בכימ"ד החכמה אשר בכרליון, מפי הפרופסורים לעפסיום ודימוביכען, ואחרי כן בפארוי מפי הפרופ' בן ברינתו אפערט, וישתלם בידיעת כתבי החרטומים לבני מצרים וכתבי הותדות לבני אשור וכבל. וגם אמנס בשוכו לעיר פט"ב נבחר לפרופסור בקורות בני שם בהאוניברסיטא, אבל מרוכסי איש נתבטלה הבחירה. —

בשנת תרל"ב קבל תואר "דוקטור להכמת הקדם" על ספרו שכתב בדבר "מקום מושב בני שם חם ויפת". כימים ההם החל לעבוד בבית העקד של הממשלה, ואחרי ארבע שנים (בשנת תרל"ז) נבחר למפקח ("ביבליותיקאר") בבית ההוא, במחלקת ספרי עמי המזרח, ובכחותו זאת יכהן עד היום. וברצות ה' דרכו גם אויבו מלפנים השלים אתו.

בקהל חוקרי קדמוניות עמי הקדם אשר בדרונז נחל לו הר"ד הרכבי מקום בשורה הראשונה. ודי להוכיח אחרות מהחברות שהנהו בהן חבר-פועל או חבר נכבד או יושב ראש, למען דעת עד כמה גדול שמו וכבודו בעיני החוקרים העוסקים באותו המקצוע שהוא מוסחה אליו. הנהו חבר-פועל בהחברה הארכיאולוגית הקסרית אשר בפט"ב, ראש מחלקת קדמוניות ארץ הקדם באספות חוקרי קדמוניות בארעטא,

אשכנז והרפים במכה"ע, ויודישע צמ"ש פ"ר וויספענש' אונד לעבען" של הר"א גייגר, רשימת כ"י התנ"ך של השמרונים, הגנונים בהביבליותיקה הקיסרית" (פ"ט"ב 1874), רשימת כ"י התנ"ך העברים הגנונים שם, (1875 בשני חלקים). הרשימה האחרונה הזאת איננה רשימה שדרשה רק מלאכה, כי גם חכמה רבה, בהיותה מלאה חקירות נכבדות מאד, חדשות ונצורות רבות, וביחוד גדול ערכה כפרשה אור בהיר על יומי הקראי פיקאווויץ וערמתו. "זכרון לראשונים וגם לאחרונים" חלק ראשון: זכרון לראשונים, מהברית א': זכרון רב שמואל הנגיד בן יוסף הלוי. פלמט ספריו: בן-תהלים ובן-משלי גם מבוא והערות מאת המו"ל (שם תרל"ט); מהגרת ב' גרפסה רק תחלתה ב"מאסף גדלים" בווען ש' תר"ט; בשתי המהברות האלה יביא לנו הרבני חדשות ונצורות בתולדות הנגיד ר' שמואל ור' יוסף בנו — ובהשירים ישנם רבים, אשר מלבד התועלת הספרותית, הגם מפיצים אור גם על תולדות ישראל. לדוגמה: קינתו של ר' שמואל הנגיד על מות רב האי גאון. מהברית ג': זכרון הגאון רב שמואל בן הפני וספריו (תר"ם). בתולדות ר' שמואל בן הפני ברא הרבני יש מאין, יגע ומצא מקורים נאמנים אשר עוד לא שופתם עין ביבליוגרף וחוקר עתיקות — ויצרף וילבן את כל דברי החכמים שקדמוהו והנה יצאו לנו פני ר' שמואל בן הפני המאירות באור החכמה וחקר אלוה — הוא ותתן, רב האי ובני דורו כלם. ומימות גאון ישראל ש"י ראפפורט וחקרי עתותיו בכתבי תולדותיו הירועות, לא נכתבה מונוגרפיה כזו בדעת והשכל שכל טוב ללמוד מן הפרט, הגאון רשכ"ח, על הכלל — רבני האומה הישראלית ומתשבותיה והלך רוחה בימים ההם. ובכלל בפנה ידועה מוכרות לנו המונוגרפיות של החכם הרבני את המאמרים התולדיים של גאון חוקרי תולדתנו ש"י: מלבד עיקר הענין נושא המאמר, הוא מזכיר ומכריז בדרך הלכוני גם הלכות אחרות וענינים נכבדים שיש להם איוו נגיעה להתקופה או להענין הראשי נושא חקירתו — ובכל דבריו — גם הנאמרים דרך אגב אורחה — הוא כשמייע לנו גדולות ונצורות. מחברת ד': השוכות הגאונים רב שיריא ורב האי בנו ועוד כמה גאונים

היהודים ושפת הסלאוויים" (וולנא 1867), הם' הוה י"ל בראשונה, בשפת רוסיא, בכתבי ההברה הארכיאולוגית בפ"ב. בו יזכר המחבר תח' כי מעו ישעו אלה הסופרים המחלישים שהיהודים הראשונים כנגב רוסיא היו מילידי ארצות אשכנז, ובמופתים הותכים וגאמנים יראה לדעת כי לא כן. הם באו שמה מערי וין על הוף הים השחור ומארצות הקדם דרך קוקו. שפת הסלאוויים היתה בראשונה גם השפה המדוברת בין היהודים יושבי ארצות הסלאוויים מימי קדם, ורק אח"כ כשכאו אליהם בהמונים אחיהם היהודים מגורשי אשכנז בימי הבינים ירשה השפה האשכנזית את שפת התושבים הקדמונים; ואולם עוד כמאה ה"ו נמצאו ברוסיא מחזות וערים אשר היהודים היושבים בהם לא ידעו שפה אחרת מלבד השפה הרוסית. — בדבר הזה היה הד"ר הרבני הראשון אשר עלתה בידו לבנות את השפה הזאת על יסודות חוקים ומוצקים, ואמנם חקירת תולדות העמים החדשה הוכיחה בעליל כי קלע הד"ר אל השערה ולא התמיא.

כענף לספר הזה יחשב ספרו השני שכתב ג"כ בשפת רוסיא "ע"ד לשון היהודים שישבו ברוסיא בימי קדם והמלות הסלאווייות הנזכרות כפי הסופרים העבריים". כי זה אחד ממופתיו הכרויים של החכם הרבני לשיטתו, שמתחברים יהודים במאות האמצעיות השתמשו הרבה במלות סלאווייות כבאוריהם לכתבי הקדש והתלמוד, ולפעמים יביאו העתקת כתובים שלמים בשפת סלאוויית, להבינם להמון העם — דבר המוכיח למדי שהשפה הסלאוויית היתה הלשון המדוברת בין היהודים. "מאסף מאמרים בתולדות ישראל יספרותו" (בשפת רוסיא). נערך ע"י הראא"ה ינדפס בהוצאת הברת, מפיצי השכלה בישראל" (פ"ט"ב 1856).

"ע"ד מושבם הראשון של בני שם הם יופת" ג"כ בשפת רוסיא, נדפס בשנת 1872. ספורי הסופרים העבריים ע"ד ממלכת הכזורים" (בש' רוסיא). הספר הזה אשר יצא לאור בשנת 1874, נכתב עוד בשנת 1866, עפ"י מחלקת למורי הלשונות המורחיות בהאוניוורסיטט בפ"ט"ב, אשר נתנה את הנושא הזה לסג' התלמידים, לכתוב אדותיו איש כתבונתו. איות פרקים מן הספר כתב הד"ר הרבני גם בלשון

העתים בישראל — להעמידם על האמת ולהאיר להם נתיב במחשבי העתים והתקופות, אשר מקוריהם עוד לא הערו בראוי חכמי הבקרת התולדות לבני ישראל.

מחברת ה': זכרון רב מעדיה גאון (תרנ"א). רבי יהודה הלוי קובץ שיירי ומליצותיו עם מבחר הערות רש"ל וחכמים אחרים, נערכו מחדש ע"י אברהם אליהו הרכבי. הוצאת אחיאסף. הכרך הראשון מן הספר הזה נדפס בשנת תרנ"ג, ועתה נמצאת תחת מכשול הדפוס גם הכרך השני — כיד החריצות והריקנות הטובה על הח' המערך הביא לקהל הקוראים שירות המשורר הנערץ ר"י יהודה הלוי מצורפים ומזוקקים שבעתים, ספורים ומבוארים במקומות קשי ההבנה; מתוקנים בכל מקום הצריך תקון. ובהקדמתו יבטיח כי ינוסף ירו לסדר ולהוציא ע"י "אחיאסף" את כל שיורי רי"ה עד תומם.

ובעבודת הד"ר הרכבי לקדמוניות הסלאונים נכבד מאד ספרו, דברי הסופרים המושלמנים אדות הסלאונים והרוססים" (פמ"ב 1860) שהזכרתיו למעלה. הספר זה (שעל ידו זכה להשיג תואר "טאגיסטר") הנהו החלק הראשון מספרו הגדול, אשר בו שם לו הח' המחבר למטרה לאסוף את כל ספרי הסופרים המושלמנים ואת כל דבריהם על אדות הסלאונים והרוססים. וכמוכן גדול מאד ערך ספר כזה לקורות עמי הסלאונים בכלל וארץ רוסיא בפרט — החלק הראשון הנדפס כולל דברי הסופרים המושלמנים עד המאה העשירית למסע"ג, בעשרים וששה פרקים גדולים. —

הספר הזה עשה רושם אדיר בקהל האריענשאליסטים. רבים דברו אדותיו וחכמים גדולים יצאו לבקרהו ולחוות עליו דעתם. אז כתב הח' הרכבי מלו אים לספרו זה (1871). בו יתקן שגיאותיו, ישיב דברים למבקריו ויביא תקונים ומלואים לספרו.

תרא"א כתב הערות נכבדות לספרים רבים וכן שלמים, כי כהיותו שליש בכל מסתרי דבריו ימי עמנו, אליו יפנו מחברים ומעתיקים, לשים עינו ולבו אל עבודתם, להעיר ולהאיר עליהם אור חכמתו, והוא באהבתו ובחבתו הרבה להספרות ולהיסטוריה לא ימנע הטוב מכעליו. הנה כן השגיח על העתקת הס' הגדול, תולדות ספרות ישראל" מאת קארפולעס לשפת רוסיא. ויכתוב עליו הערותיו (יצא לאור ע"י בית מערכת

עפ"י כ"י באוצר הספרים היסרי בפמ"ב, גם הערות ומבוא (ברלין תרמ"ה — תרמ"ח בין ספרי חברת "מקיצו נדרמים"). הספר הזה הוא החביב להוקרי העתים בדבריו ימינו (מלבד ספרו שכתב ביהוד עם הד"ר הערמאנן שמראקק אשר נזכרהו למטה), כי בו נראה אור בדבריו ימי עמנו ודרכי השלמתו הרוחנית מהמחצה השניה למאה השביעית לחמישי עד מחצית המאה התשיעית — או מרב שמעון קיארה ורב יהודאי גאון עד רב יצחק האלפסי ור"י אבן גיאת, ההמרה הזאת היתה גנוזה כהאספה השניה של פירקוביץ שקנה אוצר ספרי המלכות בפטרבורג על פי עצת הד"ר הרכבי. — רוב התשובות (ביחוד קובץ הראשון עד סימן תקכ"ד) הן חדשות לא נדפסו עדיין וגם באלה שנדפסו היתרון לכ"י של החכם הרכבי בכל הוא, כי נתקנו בהן הגירסאות והן מנוקות משיגאות. כל התשובות הן תקנ"ב במספר. וזיקרת ערכן של התשובות לכל חוקר העתים האלה בתולדות ישראל, כי מכל תשובה ותשובה תצא לנו תורה שלמה בדרכי הגאונים ומחשבותיהם, הלך רוחם ונמות לבם, מכל תשובה ותשובה נראה דרכי הישוב וארחות החיים בימים ההם. עם העתים המשתנות והמחלפות כחמורות החיים בכלל; הנה רמו ונכבדו דברי הרכבי בהמבוא הגדול להספר הנכבד הזה. אור חדש יאיר ויפיץ על פני דרכי הגאונים ושיטותיהם בדרכי התורה והחכמה. יוכיח ויופי השו"ת האחדות המיוחדות להגאונים שהן מדברות בננותה של החכמה והמחקר העיוני, יבאר את היחס האמתי שבין הגאונים ובעלי הסוד' יוכיח במופתים חותכים, כי לא דרכי המקובלים היו דרכי הגאונים הקדמונים ולא מחשבותיהם כמחשבות בעלי הסוד; ויציא כאור משפט הגאונים התמימים, כי לא היו פרנסים מחנאים על הצבור, שואפי שררה ופוסעים על ראשי עם קדש, — בייחוד נכבדו מאד הקירותיו ע"ד האב והבן, אחרוני הגאונים בזמן וראשונים כמעלה: רב שרירא ורב האי בנו. ואם נצרף לזה גם ביווי הדברים והגירסאות, פתרון המלות הקשות כיד ידיעת הלשון הערבית הטובה על הד"ר הבלשן, התקירות והמסקנות ע"ד סדרי ומנינם של כל גאון וגאון, הנה עלינו להודות, כי גדולה ונכבדה מלאכת החכם הרכבי וכמעלהו זה ככלל ספריו הוא מאיר עיני חכמי

ברוססית ועברית, ובמאמר הזה בדברי ימי ישראל¹. מנכות הר כבי לדעת, כי החכמים (וגראטץ בכללם) שבנו החלטותיהם על יסודות ר' שמחה פינסקער נמשך אחרי פירוקביץ, בנו קיר תפל על קו תהו ואבני בהו, על זיפיו של פירוקביץ, אשר נתן חיל הרבנים לורים — הקראים, כדא מלכו שמות אנשים שלא היו ולא נבראו או כי הקדים את המאוחרים וישנה החכמים בדרכי חקירותם (עיון, דברי ימי ישראל² לשפ"ד ח"ג 162—163 בהערה לשפ"ד והערות הרכבי הבאות אחריות). בכלל הרבה הרכבי בהמקצע הזה לעשות טובה עם חוכמי תולדות ישראל באמת ותמים.

כפי מה שידענו עתיד חכמנו זה גם להעשיר את חקירת תולדתנו במאמרים אחרים במקצע זה בספר „דברי ימי ישראל“, חלק ד'.

מלבד ספריו השלמים הביא חמר הרבה לבנין דבריו וימינו במאמרים יקרים ומרובים אשר נפזרו בהמון כת"ע שונים בשפות שונות, ודי כי נזכיר בשם אחדים מהם, לקנות אויה מושג על דבר הענינים אשר בהם העמיק הרחיב חקירותיו ויצרפם ויוציא חלוצותם אור. — במכה"ע „צייטשריפט“ של שטאדע הביא: „דברים מקומעים מן התקדמה העברית והערבית של הרס"ג לספר האגרון“. בספרו הירחי של גראטץ — מאמר ע"ד קובץ שו"ת בכ"ז וכו' ועוד, בהארכויו הרוסי העברי לשנת 1883 — „לתולדות היהודים הגולה המחבר הראשון בליטא“; „חקירות, ע"ד ועדי ארבע ארצות“; „ר' שמואל הנגיד“ (דרשה שדרש בקהל עם ונעתקה גם לעברית בהאסף שנה א'); „ר' יהודה הלוי“ (דרשה כנ"ל, נעתקה גם היא לעברית בכנסת ישראל ע"י הח' הש"י); „ר' סעדיה גאון“ (בהעתקה עברית בכנ"י III). במאמרים שונים הדפים, חדשים גם ישנים, חמשה פרקים, כוללים שירים לראשי משוררי ישראל בימי הבינים, שלא נדפסו עד היום, ופנקסאות ותעודות ישנות רבי הערך לתולדות ישראל ברוסיה ופולניא ועוד.

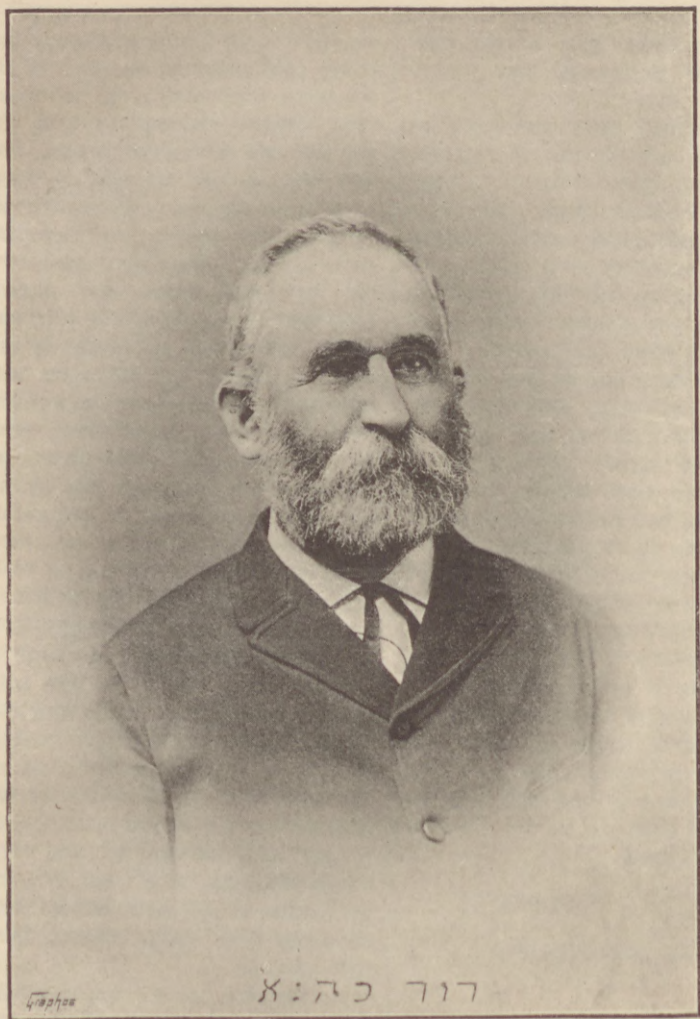
אם כבירה ועצומה פעולה הד"ר הרכבי בחקירת קרמוניות ישראל ובאספת חמר לספר דבריו ימינו בארץ מושבנו, אין הפעולה הזאת דומה לאותה של רוב כותבי קורותינו בחו"ל.

מכה"ע „וואסחאד“, כותב הוא הערות להעתקת ספר דברי הימים של גראטץ ע"י הר"ה שפ"ד אשר טיבן נבאר עוד מעט. תחת השגחתו ועם הערותיו נעקפו ללשון רוסיא החלק החמישי והעשירי של דברי לגראטץ. גם סדר הו"ל עם הערות נכוחות את ספר המסעות בארץ קוקו, שהשאיר אחריו בכתובים הנוסע ווסף יהודא משפ"רני שם עולם עשה לו החכם הרכבי כספרו שהוציא לפני עשר או שתים עשרה שנה ביחד עם המלומד הנוצרי הערמאנן שטראקק (זה האחרון הוסיף רק אויה דברים ועיקר הספר הוא לחכמנו אשר בו נדבר) על דבר כתובותיו של הקראי פירוקביץ והמצאותיו. — בספר הזה נמש החכם הרכבי לראשונה אל הערפל הזה והענין הכבד אשר העיב הקראי הויסן החרוץ על פרשה גדולה בתולדות ישראל, והכשיל ביופיו גם הם מובהק רכבי שמחה פינסקער. הרכבי קרע את מסוה התמימות מעל פני הקראי הזקן אשר כל ימיו עמל להיות כורא יש מאין, לברוא תולדה וספרות במקום שאין שם לא מינהון ולא מקצתהון. — אמנם את אשר החל בהמגלה הנ"ל, הכתובה בלשון אשכנזית, אותה כלה במלואו והגהותיו על ספרו של החכם גראטץ חלק חמישי, ההגהות והמלואים האלה נכתבו בזמן אחר רוססית וצרפתית; רוססית על ספר תולדות ישראל לגראטץ בהדרגם רוססי מש' 1885 כפ"ב, וצרפתית בספר העתי היקר: ההשקפה לחכמת ישראל וכו' Revue des Etudes etc. מאמר גדול בשם מלואים ותקונים וצרופים Additions et rectifications à l'histoire des juifs de Graetz, Revue V 199. VII 194, (VI, 159) ההגהות האלה תרגם לעברית הח' שפ"ד כחלק השלישי לדברי ימי ישראל שיצא עתה לאור. והד"ר הרכבי הוסיף עתה על דבריו לפנישמנה שנים — בתוך ספרו של שפ"ר מאמר גדול ונכבד מאד, כדבר חשוב הקובע ברכה לעצמו בשם: „לקורות הכתות בישראל“. המאמר הזה הוא מאיר נתיב במקומים הראשונים לתולדות הקראים ותקומת הבת הזאת — על פי הסופר הערבי שהראסתני, אשר יביא את דבריו בלשוננו ומקורו הראשון דברי הקראי יעקוב קירקיסאני שחי בסוף המאה השביעית לחמישי — המאמר הזה אוצר נחמד הוא לדורשי תולדות הקראים. בספר ע"ד כתובות פירוקביץ והגהותיו ומלואיו לגראטץ

— רבים מבחירי הספרים אשר לאבותינו מנוחים עד עתה בקרן זוית, אוצרות הספרים במדינות שונות באין דורש ומבקש אחריהם, אף כי הגלותם לאור הדפוס נחוצה היא מאד לחכמת ישראל וצאתם מבתי כלאים אשר בהם החכמת התי לתועלת רבה ולכבוד אומתנו ותפארתה! — ואחרי אשר הפיק חפצו והחברה „מקיצי נרדמים“ שבה ותתכונן, הוציא הוא ע"י החברה (מכ"י) אשר בהיביליותיקה הקיסרית בפמ"ב את ספרי „השובות הגאונים“ אשר (כמאמר אחד הסופרים) „אלו לא נבראה החברה אלא בשבילך דיה“, וענין הספר הזה וכל טובו כבר העברנו לפני קוראינו למעלה.

הר' אברהם אליהו הגהר דבק בדת ושומר מצוה כאחד משלומי אמוני ישראל. ביד רמה שא את דגל יהדותו בידו ולא ימירנו בסגולות תבל ובכבוד עובר. בכל לבו ונפשו הוא מסור לחבת ציון, ובשנת תרמ"ז כאשר נסע במלאכת הביביליותיקה הקיסרית בפלשתינא ומצרים לדרוש אחרי קדמוניות, בקר את ירושלים (מקום מושב אביו ואחיו) ואת יתר ערי הקדש ואת המושבות אשר בין יפו ובין ירושלים, וישמח לראות את הקולוניות עולות כפורחת והקולוניסטים עושים חיל בעבודתם. או הביע רוחו במכתבו להר' רש"י פין ויאמר עם הספר „רבות התענגנתי לשוח בשדות ועמקים העשופים בר ובתוך כרמי חמד וגם פרחים אשר לאחינו בהקולוניות; רחב לבבי לראות בני עמנו וארצנו עובדים את ארמת ישראל בזעת אפס ובשמתה וטוב לב ולחזות בעיני עגלות מעונות מפרי הארץ היקרה לנו ונער עברי קטן נוהג בהן ובחוריו ישראל רוכבים על סוסים והמורים ופני רכבים ופרשים פניהם; ילדי יהודים וקדוים ומכרכרים בחצות הכפרים אחרי עבדם את עבודתם בכות ובשרה; ומי זה האיש האהוב עמנו וארצנו הקדושה לא ישמח לדעת כי עתה יש לנו ת"ל ניר כנחלת אבותינו? ואם יתן ה' ודרך הקולוניות ילך הליך וחזק אזי התי ברכה גדולה בקרבנו לעם ישראל וברכת שמים מעל תחול על ראש המהויקים והעוסקים בדבר הגדול הזה והמסייעים למצוה רבה זו — יהי גועם ה' עליהם!“ בדברים האלה ובעוד סכתבים רבים אשר הריץ בימים ההם לראשי חוכבי ציון נראה כבראי מוצק לבבו המלא על כל גדותיו אהבה לעמו ולארצו, וכי ראש כל מאויו לחזות בהרים ה' קרן עמו במצב החמרי והרוחני גם

אשר כמעט אין לה כל יחס וקשר עם מצב העם בעת הנוכחית, והחכמים ההם אין להם בעולמם אלא העבודה והחקירה בהיסטוריה לבר. אל פעולת הד"ר הרכבי תלוה גם התשוקה להשכיל להטיב, הכוסף להיות למועיל להשפה ולהספרות, והשאיפה לזרוע אור הדעת המהורה והיהדות המצורפה במשכנות ישראל. הוא אוהב את חכמת ישראל לא רק בתור היוזמה חכמה, אבל עוד יותר בעבור היותה חכמת ישראל, חכמת עמו, אשר אליה הוא נתון בכל לבו ונפשו, הוא חוקר בדברי הימים לעמנו בארץ הזאת, וען כי החלקה הזאת לא עובדה עוד בידי כותבי הקורות, ואחינו ברומיא נקלו בעיני החוקרים — לבלתי שים לב לכל אשר עבר עליהם פה כמשך שנות מאות רבות. . . הר"ר הרכבי יתור משהוא חכם וחוקר הנהו יהודי, ויותר משהוא עובד למען החכמה הוא עובד למען היהודים. והתכונה הזאת תעבור כפלג אור בכל פעולותיו הספרותיות וההברותיות. — הוא היה בין ראשוני המיסרים את החברה הנכבדה „מפיצי השכלה בין היהודים ברומיא“, ועד היום הזה הנהו אחד מעמודי התוף להחברה ופעלו והדרו ותכונתו יראו עליה בכל פנותיה. וע"כ ישא ברכה מאת ראשיה בכל ישיבה וישיבה של החברים, וישמו יהו כתוב בלוחותיה באותיות זהב למוכרת נצה. — כאשר התעורר בשנת 1881 הרעיון לקרב לבות בני הנעורים המבקרים בבתי מדרש החכמה ומלאכת מחשבת בעיר הבירה ולמשכם אל דעת דבריו וימי עמנו ואהבת חכמתו, נדב לב הרכבי אותו לשאת משא באוני בני הנעורים ההם פעמים רבות וידרש לפניהם ע"ד תקופות שונות מדבריו וכינו והיו גאוני הרוח אשר היו והנם עמרת תפארת לעמנו. ואת כסף התרומה ממסד הפתקאות הקדיש הדרוש למעשי צדקה שונים. בשנת 1884 קמה על ידו ובהשתדלותו לתחית החברה הנכבדה „מקיצי נרדמים“ אשר שנים רבות שכתה מכל פעולה. בקול הקורא שהדפיס או הר"ר הרכבי במליץ (גליון 98 לש' 1884) יאמר „האם לא תראב נפש כל אוהב עמו באמת וכתמים לראות, כי בעוד אשר הספרים הקדמונים אשר לבני אשכנז, צרפת ואיטליא וכי נדפסום שנה שנה למאות ולאלפים ונקראים בשקידה רבה מהלומדים והגאונים בארצותם לגוייהם ולשונותם, אשר יקנאו לספרותם הישנה קנאה גדולה, יתגאו וישתבחו ויתפארו בה

רוד כהנא.

את הפלפול, הוא הלמדו בהרפות הנהוג אז, ורק אל הפשט הפשוט שם את פניו, ויהי ריב בין המורים הרבים אדותיו, ועל דבר כשרוננו לתורה ולתעודה. מהם נבאו עליו רק טוב, כי יגדל ויהי לאיש גדול בתורה ובחכמה, ומתם אמרו להפך, כי יגדל ללא-תורה, כי לדעתם אם אין פלפול אין כלום. — ובהיות הר"ב כבן י"ד שנה התעורר בקרבו רוח חדש ללמוד בעצמו דקדוק שפת עבר, ולהגות בכתבי הקדש בהגיון ישר ועפ"י הפשט הפשוט, כדרך המבארים והמפורשים הקדמונים; כי לא ישרו בעיניו פשט ודרשות המלמדים אשר שמעו עד כה, גם החל ללמוד או בשקידה רבה ספרי-הקריה והגיון ומוסר השכל, כמו בחינוח עולם, חובת הלבבות, מעשי טוביה, הכוזרי והעקידה וכדומה. וילמד גם לשון המדינה ושפת אשכנז וצרפת; אך ספרי דברי-הימים לעמים שונים לקחו את לבבו מאד, ובהם שם כל מעיניו, וכל כספו אשר נתן לו אביו אשר אהבו, פור אך על קנית ספרים למקרא בלשונות שונות, לרווח בסו את צמאונו הרב לחכמה ולמדע. ואביו ז"ל מלבד אשר לא כהה בו ולא מיתת בירו, עזר שמת בלבו לראות את בנו ויחידו שוקד כל היום על הלמודים, ועושה חיל במאד, ולבו נבא לו, אשר ברצות ד' דרכו, יצא לו ברבות הימים שם בישראל לתהלה ולתפארה; כמלאת הדרד"כ י"ח שנים, השיאו לו אביו אשה מעיר איזמאיל, בת איש עשיר נכבד, עלמה יקרה וחכמה, ושמה נחמה, ואשר עמה יראה חיים של שלום ואהבה עד היום, אך אחרי שבתו באיזמאיל על שלחן החתני כשנתיים ימים, והנה מת עליו אביו ז"ל, ובכך שב לאדעססא אל נחלת אביו וירושתו, לשבת יחד את אמו לנחמה מיגונה, ומאז נהיה לתושב העיר הזאת. —

ויהי בשנת התרכ"ו, החל הרד"ב לנסות את כחו למשוך בשבט סופר, ויכתוב אז את מאמרו הראשון בהמליץ בשם „העצמות היבשות“ והוא על דבר בעלי חיים שהיו לפני המבול. רבים ראו בן תמהו על כישורו הנפלא, וסגנון לשונו ונועם מליצתו, ובשנת תרכ"ח כתב עזר מאמר בהמליץ בשם „תולדות ר' שלמה בענגעט“ ובו דברים אחדים מהנוגעים לקורות היהודים ברוסיא, ואשר על ידי מאמרו זה קנה לו אז שם טוב בין סופרי ד"ה לישראל. — את המאמר הזה הוכיח הרש"ף בספרו „שפה לנאמנים“ (דף קס"ח) והר"מ

יחד, לראות בעלות ישראל על גפי מרומי השלמות בתור עם כריא בגו וברוח, יהודים ואנשים כאחד.

בשנת תרנ"ג בקר הד"ר הרכבי את העיר ווארשא וינהל כבוד ויקר מאת כל חכמי עמנו וסופריו בעיר ההיא, והאגדה „אחיאסף“ הכינה לכבודו נשף-השק, משהה ומסכה, שאליו נקראו טובי סופרי ווארשא וחכמיה, וכל המסובים נשאו כוסות ברכה לחייו וידרשו רשות, לספר בשפה לנאמנים את יקר תפארת חכמתו ואת כל אשר פעל ועשה לחכמתנו ולספרותנו — ככל הכתוב בכתבי העתים לבנ"י בארובה.

הד"ר הרכבי הנהו ענו ושפל רוח, עובד כל עבודותיו רק לתכלית הטוב והמועיל אשר בהן. נכון הנהו בכל עח ועונה לסייע בידו הפונים לעזרתו הספרותית, והם רבים מאד, כי אין כמעט חכם ישראל אחד בכל הארץ, אשר לא יפנה אליו להאיר עיניו באיזה שאלה ולהעניק לו משוב, והוא לא ישוב פניו ריקם. שמו נודע לתהלה על ארץ רבה, וכל גיזלי חכמתו יתימרו בשמו וישימו כבוד ותהלה. הד"ר גראָטין הוקירהו עד מאד ויורה לו על הערותיו שכתב לספרו „תולדות היהודים“ כנ"ל, ואת רחשו הכבוד הגדול אשר מלאו את לבו להחכם הרוסי מסר בפטירתו לרעייתו, עד כי בנבוא המדפים להדפיס במהדורא חדשה את ההלק החמישי מס' גר"י פנתה האלמנה אל הד"ר הרכבי בבקשה, כי יעבור ראשונה בעון בקרתו על הספר ויעיר ויתקן ויסיר כל סוג וכל שגיאה, כי כן היה רצון בעלה המנוח הרצ"ה גראָטין.

י. ה. זאגאָראָדסקי.

לתמונת ר' דוד כהנא.

בשנת ה"א תקצ"ח ליצירה, בחג השבועות, נולד ר' דוד ב"ר יצחק כהנא בעיר אדעסא, ויחנכו אביו על ברכי התורה והתושיה בחדר המלמודים, כמשפט בני ישראל בימים ההם, וילמוד שמה גפ"ל ככל התלמידים בניו. אכן גם במעלליו יתנכר נער" אמר החכם מכל אדם, כן גם בו ראו והכירו אחדים אותות מנוער, כי ברכה בו, יען שכלו היה חד וישר, ושנא מאד

כ) עטרה ליושנה; (כא) קטרוג של יוד; (כב) ראש פתנים; (כג) רבי שלמה שרביט הוהב; (כד) רבי דונש בן לברט; (כה) רבי אברהם אבן עזרא, ג"ח; (כו) שם ושארית לגאון נעלם; (כז) תולדות שלמה המלך; (כח) תולדות אליהו בחור; (כט) תולדות רס"ג; (ל) גם ספר, לקורות הגזרות מאת ידירו חיו"ג ז"ל, שהוציא לאור — עם מבוא ותולדות ימי חייו. — אך מלבד הספרים והמאמרים האלה, נמצאים עוד תחת ידו כתבי יד רבים וספרים שלמים, ובראשם, חכמת קהלת פירוש חדש על קהלת, רבי יצחק אלחבר"ץ, דברים ככתבם, משה וכלב, מבוא לסודות הראב"ע ועוד ועוד, כי הרב החכם מהר"כ לא ייעף ולא יגע מלעמול ולהגות כל הימים בתושיה ומרע, וידיו רב לו לכתוב ולהעלות את כל חקרי מזמותיו והגיונותיו עלי ספר, גם יבוא ככתובים עם כל חכמי הדור, הרבנים הגדולים, והמגורים המפורסמים והפרופסורים אשר בארץ ובחוץ לארץ, ורבים מהם הוכיחוהו לטובה בספריהם וישימו כבוד תהלתו.

ויאל ד' ויברכהו, ויחלימהו ויחיהו לאורך ימים טובים, ויאמין כחו וחילו לאוריותא, ויעזרהו להוציא לאורה את כל הגיוני רוחו בתורה וחכמה, ולהעשיר עוד את ספרותנו בספריו המחוכמים והיקרים מאד בעיני כל יודעי מדע בישראל.

משה רייכעסבערג.

אירעסט, טוב אייר, תרנ"ד.

קרל נטר

מיסד „מקוה ישראל“.

פרק אחד מחייו*.)

מי מהעולים לחונן עפר ציון לא סר לראות את המושב „מקוה ישראל“? מי מהם לא לא התענג על יפיו והדרו; מי מהם לא שם לבו אל הכרמים הנחמדים ואל הפרדסים הנחרדים המוככים את המושב הזה מכל עבריו? מי מהם לא שאף רוח צה ביער עצי הבמבוק מורתה למושב? מי מהם לא שמח לראות את החן

שלונגאן, שם עליו גוספות ב„המליץ“ לשנה הריא. — ואחרי כן כתב עוד מאמרים קטנים בחכמה בקרת וחקירה; בשנת התרל"ג נתכבד מאת החברה „מפוצי-השכלה“ בפס"ב להיות מאנשי הועד המשגיחים על מכס הבשר והשוחרטים והמוכרים באטלו, ויעבור עבודתו זאת למזבת בני העיר באמונה כשלוש שנים בלי תשלום גמול.

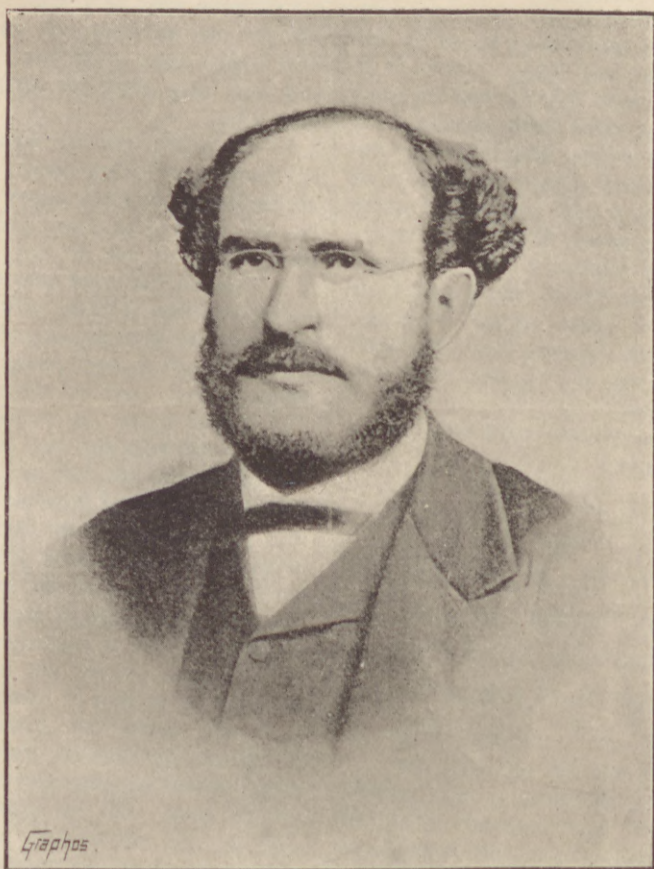
בשנת התרל"ח נבחר מראשי בני העיר להיות גבאי בהת"ת ובית היתומים, אשר היו יחד כאהל אחד, ואחרי הפרד בית היתומים מעל הת"ת להיות למוסד בפני עצמו נשאר הר"כ גבאי בבית הת"ת לבדו, ובכל לבבו ונפשו השתדל להרים בהת"ת את רוח היהדות, ולהגדיל תורה ויריעת שפת קדשנו ולהאדירה. אך בשנה העברה, התפטר הר"כ ממשמרתו, אחרי עבדו עבודתו כיו"ד שנים, למען אשר תהינה עתותיו כדוד, ויכול להשלים את ספרו הרבים אשר אתו עוד בכ"י.

במשך העת, מאז החל הר"כ לבוא בקהל סופרי ישראל, לא ישב בחבוק ידים, ולא בלה שנותיו בדברים של מה בכך, רק עמל ויגע הרבה להגות בתורה וחכמה, בשקידה וחריצות יתרה, והרה והוליד ספרים הרבה, מהם בדברי-הימים לעמנו, בחכמת ישראל, בחקרי קדמוניות, במסורה, בבאור כתבי קדשנו, וכדומה, אשר מהם נראה את שכלו הישר ורוחו הכביר ותשוקתו הנמרצה לתושיה ולמרע, ולא להגם עשה לו מהר"כ שם גדול בעולם חכמת ישראל בארץ ובחו"ל בין כל גדולי החכמים בדורנו. —

ואלה המה הספרים והמאמרים הרבים עפ"י סדר הא"ב שכתב משנת תרל"ב עד שנת התרנ"ד, במשך כ"ב שנה, ויצאו לאור בדפוסים שונים:

א) אבן התועים; (ב) אבן נגף; (ג) אבן אפל; (ד) אין כאל ישרון; (ה) אור חדש; (ו) אור חדש; (ז) אשרי תמימי דרך; (ח) דבר אסתר; (ט) זכרון משפחה; (י) חברת יהודה חסיד; (יא) חכמת יהודה; (יב) חמד למשה; (יג) יונה הומיה; (יד) מחקרי קהלת בן דוד; (טו) מסורת סיוג למקרא; (טז) מעשי אבן רש"ף; (יז) מישלי עם; (יח) מבוא לפרשה בלעם; (יט) משה רימוס;

* דבריו ימי נטר כפרם יבאו איהם כקוב בתוכרת מותרת, יחד עם תולדות המושב „מקוה ישראל“ מיום הוסרו ועד היום.

קארל נעטער ז"ל.

ידע היטב את מנהגי הממשלות בארצות הקדם בכלל ומנהג הממשלה בארץ ישראל בפרט. הוא ידע היטב כי הנודדים הפלטים יביאו רעה רבה להתפתחות הישוב בארץ ישראל, ולכן עצר בעדם, — יראו נא מעשיו אשר עשה בארץ ישראל ולטובת עבודת אדמתה ויעידו על הלך נפשו ורוחו בנוגע לרעיון ישוב הארץ על ידי עובדי אדמה.

בשנת תרכ"ח עזב נמר את כל עסקיו וילך במלאכות חב"ח לארץ ישראל, להתבונן אל מצב היושבים בה ולבקש אמצעים להטיבו, ויתור את הארץ לארכה ולרחבה ויחקר ויודש ויכתב בספר את כל אשר ראה וירע.

ובשנת תרכ"ט קוראים אנתנו את המשא אשר נשא לפני אספת חב"ח על יהודה וירושלים, ואחרי תארו באר היטב את מצב המסחר בארץ ועוסקיו, המלאכות ועושיהן, החלוקה וממוניה, הצדקה ומחלקיה, אומר הוא כדברים האלה:

„יש גם בתי ספר, אך מה תועלת בהם? האם ירפאו המה את מכאובי העוני והדלות אשר פשו בעמנו? האם הם יעלו ארוכה למחלה הזאת, אשר גברה בישראל זה כאלפים שנה ואשר גברה בין אנשי ירושלים עוד יותר באשמת הצדקה הנחנת ברחמים גדולים ולא בחכמה? הרעבים מבקשים להם לאכול ובגד ללבוש בשכר עבודתם ולא כמתנה. בכל עת שבתו בירושלים לא בא אף עני אחר מהאנשים הברואים לבקש ממני מתנת חנם, וכל אלה אשר הרבו לדפק על דלתותי יום יום בקשו אך מלאכת עבודה.“

אחרי כן מדבר הוא במשאו על דבר חקירותיו אשר חקר לרעת מה נעשה עד היום ההוא, להטבת מצב יושבי הארץ על ידי יגיע ומלאכת עבודה, ועל דבר הנסיונות אשר עשה סיר משה מנטיפורי בדבר הזה, ומבאר גם את הסכה אשר על ידה לא הצליחו נסיונות מונטיפורי.

„מטרת סיר מנטיפורי“, אומר הוא הלאה במשאו, „היתה טובה מאד, אך הוא טעה ולא מצא את האמצעים אשר יובילו אל מטרתו. הוא הבין מאד, כי עבודת הגנים היא התחלה טובה אל עבודת האדמה; הוא ידע כי יפה יפו וטובה מאד לעבודה כזאת, כי גם אנכי ראיתי גנים רבים המביאים שכר לעובדים בהם — אך שכה שכה סיר משה כי אדם רעב וכמית הרבה את האישי הנותן להם לפיו. ואחרי

וההדר השפוכים על פני כל הנחלה הזאת המרהיבה בת עין? מי מהם לא שבע שמחה לראות את הבגנים המרווחים הרבים הבנויים לתפארה בסדר ומשטר נפלא ואת המרתף החדש הגדול החצוב בסעיף הסלע? מי מהם לא טעם את היין הטוב אשר במרתף הזה? מי לא סר לראות את הבאר החדשה, החמישית במקוה ישראל, ואת הכרכה הגדולה החצובת בירכתי שן הסלע? מי לא שמח לראות את מאת החניכים הצעירים המלאים כח ותוים? מי לא התבונן בשמחה בפני החניכים האלה בעמדם על מלאכתם ואמיתם או מומרותיהם בידיהם? מי לא נסה לדבר אתם? — אך מי מהעולים ראה את אבן המצבה הנצבת גלמודה בצל עצים רעננים במנת הטושב? רבים אינם יודעים אם יש זכר למצבה כזאת במקוה ישראל, כאשר לא ידעו מי הוא הקבור תחת האבן הגדולה הזאת.

על המצבה הזאת יכולים אנתנו לקרא את הדברים האלה:

„זכר עולם

ליעקב נמר.

נולד י"ד אלול, ה' תקפ"ו,

מת י"ז תשרי, ה' תרכ"ג.

מטיב לאחיו, מה רבו חסדיו,

מקוה ישראל כוננו ידיו.“

כן, תחת האבן הגדולה והכבדה הזאת קבורה נזית יעקב, או קרל נמר, אשר הקריב שנים רבות, ובאתרונה גם את נפשו, על המפעל הגדול מאד בערכו להתפתחות הישוב בארץ ישראל. יעקב נמר מיסד המושב הראשון לעברים עובדי אדמה בארץ העברים, אחר מראשי וראשוני חו"צ, מצא לו קבר באדמה, אשר כחר בחייו, לפני שלש עשרה שנה, לאבן הפנה למושב בני ישראל.

רבים יתפלאו לשמוע כי קרל נמר הצרפתי, אשר שלח את כל הנודדים לאמריקא, ולא נתנם ללכת לארץ ישראל, היה אחר מראשי חו"צ; אך, הדבר הוא כן, וקרל נמר היה באמת חובב ציון בכל לבבו. הוא היה חו"צ נלהב, אך יחד עם זה, יחד עם התלהבותו, היה גם חכם, מתן ורואה את הנולד. הוא

הציע נטר לכונן מוסדות לעבודת האדמה בארצנו ולהמציא עבודה לאחינו הבאים אל ארץ אבותינו. (1)

הצעת נטר ודבריו על אדות עתידות ישראל בארצו פעלו מאד על אחינו הגדול השר יצחק כרמיה, ראש הכ"ח בעת ההיא, והאישי הגדול הזה התלהב ממשא נטר אשר נשא על יהודה וירושלים ויקרא:

„ובימים האלה המלאים בשורות לימים טובים בארץ מושבנו עלה על לבנו ליסד ביתד ספר בארץ הקדושה, ללמד שם את ילדי העברים לעבודת האדמה. השמעתם, אחינו העברים וישיבי אלצות המעריב? אנחנו חפצים ליסד בית למוד לעבודת האדמה בארץ, אשר אליה נושאים אנחנו תמיד עינינו וחכוננו. ארצנו היתה פוריה תמיד וגם היום היא פוריה ומוכה ונותנת עשרה שערים לזורע. ועתה נקל מאד להרחיב שם את עבודת האדמה, כי נקל מאד בימים האלה להפיץ את פרי אדמתה בכל הארצות. הדרך אשר עברו בה בני ישראל בימי משה ארבעים שנה יעברו עתה במשך שעות אחדות, ואם תתרחב כאמת עבודת האדמה בארץ אשר כחר בה ה' לתתה לעמו, ורבו אחינו לבוא אליה מכל ארצות פזוריהם והתישבו בה, ואז נראה בעינינו ירושלים חדשה, בראשיתה תהיה אך מקדש מעט לישראל, אך יושביה לא ילכו עוד ביום הששי לבכות על האכנים, שארית החומה אשר נהרסה, כי אם ישאו עיניהם אל היושב בשמים ולבכם יהיה מלא תקוה כי קרובה ישועת ישראל לבוא, ואחרי כן יבנה גם ההיכל הגדול, וכבימי קדם יעלו בני ישראל שמה להראות את פני ה' בשבתותיהם ובמועדיהם (2)“.

מה המים היו דברי נטר אם הלהיבו גם את לב כרמיה!

האספה הגדולה הסכימה לקיים ולמלאות את הצעת נטר, ויתנו כיוז מעט כסף ועובד עוד הפעם את צרפת וילך לארץ הקדם. ואחרי עמל רב מאד הצליח בידו להשיג הסכמת שרי המלוכה, לתת לו כברת אדמה, לכונן עליה בית למוד לעבודת האדמה, ויודרשוהו להראות להם את המקום אשר הוא מוכשר,

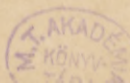
שבעו לא יוכר את דבריו ואת הבטחתו אשר הבטיח וישכתם. סיר משה קנה גנה ויושב בה אנשים אחדים אשר הבטיחוהו לעבדה ולשמרה ולהסתפק בפריה, אך האנשים אשר הושיב לא עבדו מעודם את האדמה, ולא ידעו כי כל ערוגה וערוגה תרוה בועת אף עובדה, כאשר לא ידעו כי בין לילה לא תפתח הארץ את פיה להרוק את אצדותיה לשלם לעובדיה שכר עמלם. סיר משה שכח כי כיום אחר לא ישוב העם אשר רחק מן האדמה זה כאלפים שנה להיות לגוי עובד אדמה התי על אהו ועל מהרשתו, ועל כן לא הצליח סיר משה בניסיונותיו“.

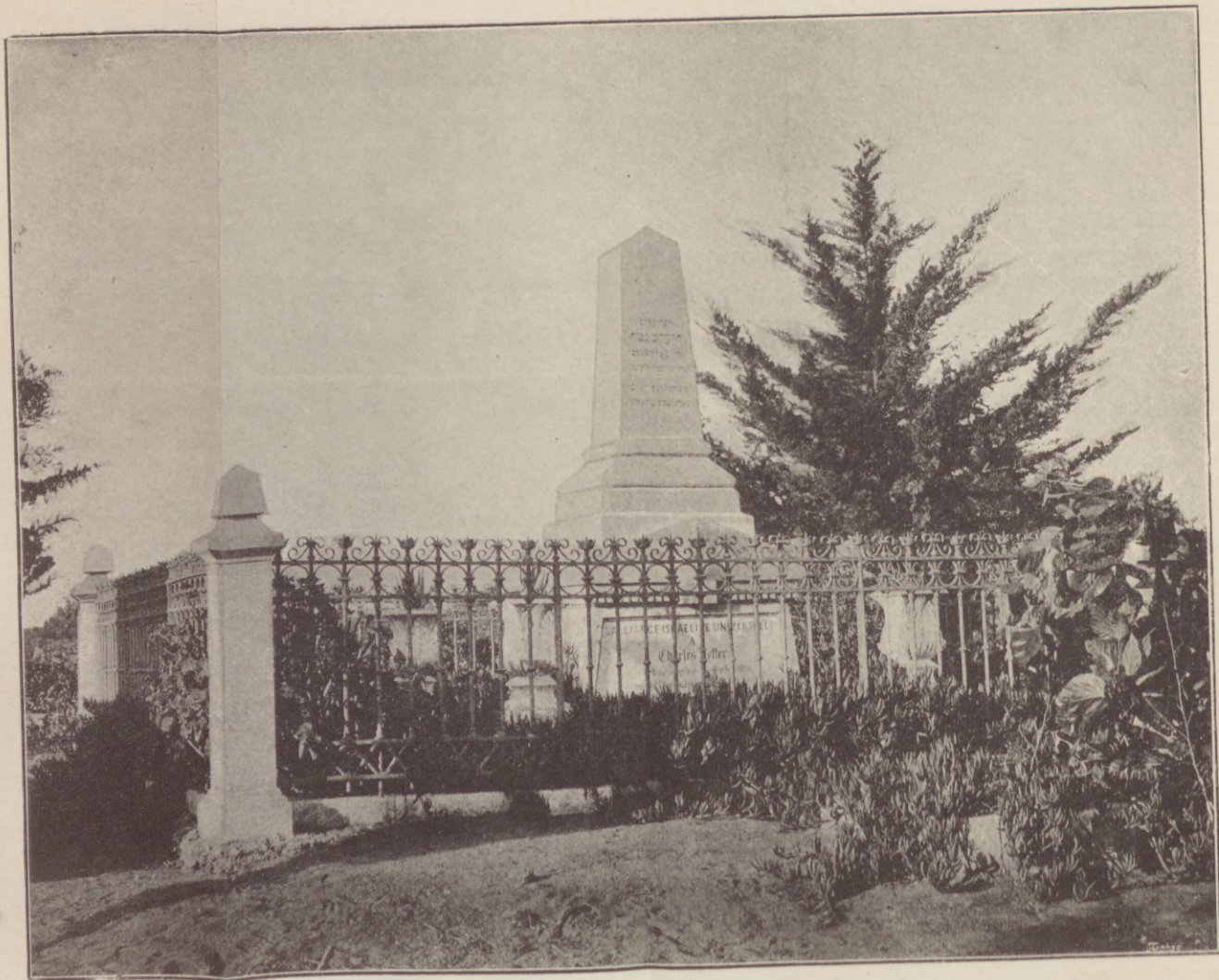
ובסוף דבריו הוא אומר:
„כל הבאים לארץ ישראל מסכימים פה אחר, כי אך על יד עבודת האדמה וישע יהודה וישראל. וגם אני ידעתי כי הצדק אתם, ועלינו אך לבקש אמצעים נכונים ובטוחים, אשר יביאונו אל התכלית הזאת, ולכן אני נותן לפניכם היום תכנית מוסד חדש, אשר בו תוכלו להסכין את הדור הבא לעבודת האדמה. על ידו תתנו להם וחיים למשפחות רבות מאחינו, על ידו תכינו מקום מחסה ומפלט לאחינו, אשר היום או מתר יברחו עם רב מהם ממקומות מושבותיהם משנאת הגוים שכניהם. על ידו תכבשו מעט מעט את הארץ הקדושה, אשר עיני כל ישראל, כבני הדור החדש וכבני הדור החדש, צופות אליה תמיד“ את הארץ אשר אבותינו קראו עליה לאל אחד עליון, בשבתם איש תחת גפנו ותחת תאנתו, בעת שכל העמים עבדו עוד את אלילי כספם וזהבם. ואתם, אדוני, אל יעלה מורא בלבבכם לאמר: איך נוכל לעשות את הדבר הגדול הזה, כי אם אך תשמיעו קול שופר גדול לכל ישראל המפוזרים על פני כל האדמה ונוכחתם, כי את אשר אנחנו הולמים היום — נראה למוחר בתרוננו“.

ואת הדברים האלה דבר נטר לפני עשרים וארבע שנה! בעת אשר כל אחינו חובכי ציון עתה לא חלמו כלילה על מטתם על ציון וישובה — הרה נטר והגה רעיון גדול, רעיון ישוב ישראל בארצו, רעיון יסוד מקום מחסה ומפלט לאחינו, לפני עשרים וארבע שנה

(1) סרטי הצעתו ובאו אי"ח בדבריו ימי חיי נטר.

(2) עין Bulletin להכ"ח לשנת 1869.

מצבת קבר קארל נעטער ז"ל ב"מקוה ישראל".

אז יכתב 1) נמר הצעה חדשה לראשי הכ"ח ויציע לפניהם, להוציא באחריותם שמטות נושאים לוח ולקנות בכסף הזה אדמה לתת להחניכים, אשר יגמדו חק למודם במקוה ישראל עפ"י תנאים טובים לשני הצדדים, ובעת ההיא הפצה הממשלה — לפי דברי נמר — למכר כפרים רבים ואהוות גדולות בארץ הגליל וגם ביהודה היתה יכלת לקנות אדמה טובה בזול מאד.

ובאחד ממכתביו בעת ההיא רואים אנחנו כי הוא הפיץ מאד להביא את הרב הגאון החו"צ הגדול ה' קלישר מטהורן, כי יהיה רב ב"מקוה ישראל". ב"מקוה ישראל" לא היה אז כל צורך ברב, אך קלישר עסק אז הרבה ביישוב ארץ ישראל ויודע הדבר לנמר וימצא בו עזר למחשבתו הגדולה; אך לא יכול להביאותו אליו, כי לא היה משכן כבוד כראוי ויאות לאיש נכבד זקן כהרב. אבל קוה קוה, כי בקרוב תבוא העת אשר יוכל "לקרא לו ולעבוד אתו יחד את עבודת הקדש", כי עד עתה ישנו כלם יחד באהלים ובמקום בור ומטרות חרף סחפו על ראשיהם (2). ובאחד ממכתביו בעת ההיא (3) מתפעל האיש המתון הזה ומתרגש מהשמות העברים אשר נתן להרי "מקוה ישראל" ולעמקה, הר אברהם, הר שרה, אלון משה, בקעת רבקה וכו'.

ואחר הוא מודיע (4), כי מחשבתו באה ולא רחוק מאדמתו חסנר הממשלה כברת ארץ לא גדולה כמחיר מצער מאד ובסוף דבריו הוא קורא: "מי נתן והתחברו חכמות גדולות מאחינו לקנות חלקי אדמה, וראו בלי ספק שכר טוב בעבודתם".

ובסוף הקיץ ההוא היו כבר כשלשים תלמידים ב"מקוה ישראל".

בסוף הקיץ תרמ"ב עלה נמר בשלישית לארץ ישראל. כלכתו היה בריא ומלא כח, לבו היה מלא שמחה ותקוות טובות, בראותו את ביה"ס אשר כוננו ידיו עולה כפורחת ויקו לעשות שם תקונים שונים נחוצים, למען יוכל להתקדם ולהתקרב אל מטרתו — אך המות קטפו בעצם מעשיו וימת מות גבורים על שדה מלחמתו במקוה ישראל.

יהודה גרוזובסקי.

לפי דעתו, לבית למוד. ויבחר הוא בככר אחד גרוב בדרך העולה וירושלימה, במרחק חצי שעה מיפו העיר. הפחה נעתר לתת לו את המקום אשר בחר, במחיר ששים וחמשה אלפים פראנק, אשר הכי"ח תשלם במישך עשרים וחמש שנה. ויעל לקנסטנזנופול וישב שם ירחים אחרים וירפק פעמים רבות על דלתות השרים, ובאחרונה השיג "מאמר" מאת השולטן, כי הוא נעתר לבקשת נתון צרפת נמר ונתון את האדמה, אשר בחר, להכי"ח, ליסד עליה ביה"ס לעבודת האדמה, וכל זמן שביה"ס יעמוד על מקומו תשאר להם האדמה בחכירה בשכר מועט מאד, והשולטן הרבה לעשות חסד עם החברה וימחול לה את מס החכירה לעשר השנים הראשונות, וכן פטר ממס את כל הדברים אשר יובאו לתועלת ביה"ס הזה מהחץ לגבול ארץ חוגרמא.

ובקיץ שנת תר"ל שב נמר לארץ ישראל וניה את היסוד למקוה ישראל בין אדמת הגנות אשר סביבות יפו ובין אדמת הכפר יזור, ויבן סכה קטנה וישב בה, ויאסף אליו שלשה צעירים ויאכל יחד עמםם וישת וייושן יחד עם הצעירים העניים אשר אסף אליו, ואך אחר הפסח אחרי אשר גכר את התעלות סביב לגבולי אדמת "מקוה ישראל" החל לבנות בנינים, ויגדב מכיסו סך עשרים וחמשה אלף פראנק, וגם האדון גלדשמיד נרב סבום כזה להבנינים. אך לגמר את הבנינים ולהפיר את הבורות ולסדר הכל היה נצרך עוד יותר ממאה אלף פראנק. ולכד זאת באה אז מחשבה חדשה בלב נמר, רעיון חדש, רעיון גדול נולד אז בקרב האיש הגדול והרגול הזה. הוא החל אז לראג לאתרות החניכים אשר יחנכו ויגדלו ב"מקוה ישראל": מה תהיה אתרות אחרי גמרם את חוק למודם בבית הספר הזה, ואחרי דעתם היטב את עבודת האדמה לכל פרטיה, אם לא ימצאו מקום להשתמש בידיעותיהם? אנה יפנו אז? מה התועלת אשר יביא להם למודם אם לא ימצאו מקום לעבוד? האם באמת יחנך יונכים בא"י, למען ילכו אחרי כן אל כל ארבע קצות הארץ לבקש להם מחיה לנפשותם? הדאגה הזאת נקטה את מוחו זמן רב עד אשר נולדה בקרבו הצעה חדשה ונשאה.

דרישות וחקירות בדברי ימי ישראל.

I.

מי היה רבו של רב סעדיה גאון?

הסופר הערבי אבו אלחסן עלי אלמסעורי (ובקצור נקרא מסעורי) שהיה בן דורו של רב סעדיה יזכר בספרו האחרון הנקרא כתאב אלחנביה ואלאשראף (נתחבר בערך 950 למה"ג) אדות תרגום כתבי הקדש ליונית ולערבית. ובהמשך דבריו יספר גם כן את הנודע לו אדות רב סעדיה. דברי הסופר הערבי הזה היו נודעים לנו עד עתה על פי העתקת סילוועסטר דע סאסי מכ"י פאריז (ראה, *Prairies d'or*, Notices et extraits T. VIII, Paris 1810, p. 187; *Chrestomathie arabe* T. I, 2 éd., P. 350). בקצרה כי רב סעדיה למד אצל אבו כתיר, אך לא היה נודע מי הוא האיש הזה וגם את שמו לא ידענו — כי אבו כתיר הוא בנוי ולא שם — ולא עוד אלא שהפכו את רבו האמתי של רס"ג לקראי ששמו יהודה בן על'אן כאשר נראה למטה, וכל זה אמנם נתהווה מפאת כי כ"י פאריז מחבורו של מסעורי הנוכר נלקה בחסר וגשתכש ועד עתה סמכו כל החוקרים רק על כ"י זה מהעתקת דע סאסי. אולם זה עתה הרפים ה' דע גויע (De Goeje) את הספר הערבי הנוכר על פי שני כ"י: אותו של פאריז שהשתמש בו דע סאסי וכ"י לונדון כבריטיש מוזעאום שהוא יותר טוב וכמה פעמים ימלא את הפרונות הראשון. ומן הנוסח השלם הופיע עתה אור חדש גם על רבו של הגאון. אחשוב כי לא למותר יהיה להביא פה את מאמר מסעורי אדות התרגום בשלמותו כפי הנוסח המתוקן על כי ניכרו בו עוד כמה מהחכמי ישראל בני דורו של רס"ג.

וזה נוסח המאמר הנמצא בפרק המדבר אודות מלכי היונים שהראשון מהם — לפי דברי מסעורי — היה פיליפוס אבי אלכסנדר מקרן, והשני בנו אלכסנדר והשלישי תלמי איפירגעטעס [מכאן והלאה נביא את דברי מסעורי בלשונו ובהעתקה עברית]:

והרביעי תלמי אלכסנדר שמוך כ"ב שנה. והוא הוא שבעבורו נתיגמה התורה מעברית ליונית על ידי שבעים ושנים חברים [יהודים מלומדים] באלכסנדריא של מצרים. וכבר נעתקה הנוסחא הזאת [היונית] לערבית מן הקודמים והמאוחרים. מהם חנין בן יצחק, ואנשים רבים יחשבו את הנוסחא הזאת ליותר נכונה מכל שארי הנוסחאות. אולם הישראלים מן אלא שמתע [בעלי שמעותות והלכות = רבנים] שהם הרוב וההמון הגדול וגם הענגיים [הסרים למשמעת ענן = הקראים] שהם המקבלים דעת אלעדל ואלתוחד [המאמינים בכחירה הפשית ואחדות הבורא] — הם יחיוקו בפירוש כתבי קדש העברים (שהם כ"ד ספרים) ותרגומם הערבי שנעשה ע"י איזה ישראלים המהוללים אצלם. וכמה מהם [יוסף מסעורי] ראינו בעינינו. כמו אבו כתיר יחיי בן זכריא הסופר מטבריה שהיה איש מעתי [רבני] שנפטר בערך שנת ש"ב

אלראבע אבטלמיוס אלכסנדרס מלך אתנין ועשרין סנה והו אלדי נקלת לה אלתוראה נקלהא אתנאן וסבעון חברא באלאסכנדריה מן בלאד מצר מן אללגה אלעבראניה אלי אליונאניה וקד תרגם הדה אלנסכה אלי אלערבו עדה ממן תקדם ותאכר מנהם חנין אבן אסתאק והי אצח נכך אלתוראה ענד כתיר מן אלנאס פאמא אלאסראיליון מן אלאשמע'ה והם אלחשר ואלגמהור אלעטם ואלענאניה והם ממן ידהב אלי אלעדל ואלתוחד פיעתמדון פי תפסיר אלכתב אלעבראניה אלתוראה ואלאנביא ואלזכור והי ארבעה ועשרון כתאבא ותרגמתהא אלי אלערבית עלי עדה מן אלאסראילין אלמחמדון ענדהם קד שאהדנא אכתרהם מנהם אבו כתיר יחיי בן זכריא אלכתב אלמבראני אישמע'לי אלמדהב וכאנת ופאתה פי

[להגרה = 932/3 למה"ג]. ומהם סעיד בן יעקב אלפיומי אשמעתי שהוא גם כן אשמעתי ולמד אצל אביו כתיב. ורבים יהישבו מאד את תרגומו ופירושו. והיתה לו מחלוקת בבבל עם ריש גלותא דוד בן זכאי מורע דוד הסלך והתנגד לו. — וזה קרה בימי ממשלת הכלוף אלמקתדר (סלך עד 932 למה"ג) — ונתחלקו היהודים לכתות בעבור זה. ונכנסו למשפט לפני הוויר עלי בן עיסי ועוד וזירים ושופטים ומלומדים אחרים לחרוץ את דינם. ונעשה אלפיומי לראש על הרבה מהם שסרו למשמעתו. ופטירתו היתה אחר שנת ש"ל [להגרה = 941/2 למה"ג]. ומהם דוד הנודע בכנוי אלקומסי שנפטר בשנת ש"ד [945/6] ומשכנו היה בירושלים. ואברהם אלכנדרי — את שני האחרונים האלה לא ראיתי. — וכבר היו לנו וכוחים רבים עם אביו כתיב בארץ ישראל אודות בטול התורה ואודות ההפריש שבין התורה והעבודה [?] ודברים אחרים. ועם יהודה בן יוסף הנודע בכנוי אבן אבי אלחנא שהיה תלמיד הצאבי תאבת בן קרה בפילוסופיא ורפואה בעיר רקה במחוז דיאר מצר. ועם סעיד בן עלי הנודע בכנוי אבן אשלמיא גם כן בעיר רקה. וכמו כן [היו לנו וכוחים] עם איזה מפילוסופים [של היהודים] שראינו בבגדאד. כמו יעקב בן מרדויה ויוסף בן קיומא. והאחרון מן החכמים האלה שראינו בין הבאים אלינו מבגדאד אחר שנת שלש מאות [912/13] היה אברהם היהודי אלחסתרי. הוא עלה על כל החכמים האחרונים שלהם בדקות עיונו ובבקיאותו בחכמת הוכח.

[Bibliotheca Geographorum Arabicorum, ed. De-Goeje, pars VIII, Lugd. Batav. 1894, p. 112—113].

חרור אלעשרין ואלת'אתמאיה ומנהם סעיד בן יעקב אלפיומי אשמעתי אלמדהב איצא וכאן קד קרא עלי אביו כתיב וקד יפצל תפסירה כתיב מנהם וכאנת לה קצין באלעראק מע ראם אלגאלות דאוד בן זכאי מן וולד דאוד ואעתראין עליה ודלק פי גלאפה אלמקתדר ותחוב מן אליהוד לאגלהמא וחצר פי מגלס אליהוד עלי בן איסי וגויה מן אלורא ואלקצאה ואהל אלעלם לפצל מא בינהם ותראם אלפיומי עלי כתיב מנהם ואנקארו אליה זכאנת ופאתה בעד אלת'את'ין ואלת'אתמאיה ומנהם דאוד אלמערוף באלקומסי זכאנת ופאתה סנה 334 וכאן מקימא בבית אלמקדם ואברהם אלכנדרי ולם אשאהרהמא וקד כאנת גרת בינא ובין אביו כתיב בבלאד פלסטין ואלארין מנזראת כתיבה פי נסך אלשראיע ואלפראק בין דלק ובין אעבדא וגויר דלק ובין יהודא בן יוסף אלמערוף באבן אביו אלחנא תלמיד תאבת בן קרה אלצאבי פי אלפספה ואלטב פי אלרקה מן דיאר מצר ובין סעיד בן עלי אלמערוף באבן אשלמיא באלרקה איצא ודלק בין מן שאהדנא מן מתכלמיהם במדינה אלסלאם מתל יעקב בן מרדויה ויוסף בן קיומא ואכל מן שאהדנא מנהם ממן תקרם אלינא מן מדינה אלסלאם בעד אלת'אתמאיה אברהם אליהודי אלחסתרי וכאן אחדק מן תאכר מנהם פי אלנמר ואחסנהם תצרפא פיה.

והנה לא אאריך פה בבאור המאמר הזה לכל פרטיו רק אביא איזה הערות קצרות לפרש איזה ענינים שבאו בו. גם לברר איזה נוסחאות ככ"ו פארו ולונרון המשונות זו מזו. ואחר זה אשוב למסרת מאמרי.

א. הנין בן יצחק — הוא אחד המעתיקים היותר נכבדים מיונית לערבית (ונקרא לפעמים במספרות ישראל חנן היוצרי תחת הנוצרי). והוא העתיק את התרגום השבעים וקנים לערבית. ודבריו מסעודו כי רבים יחשבו את התרגום הזה ליותר אמתו שייכים אל הנוצרים בסוריא וערב שקבלו מהיונים את תרגום השבעים.

ב. דברי מסעודי אודות הקראים שהם יצטיינו בזה שמיאמינים בבחירה ואחדות הכורא נובעים ממקור משחת מדבריו קראי מתהלל, כי האמונה הזאת היא אמונת היהודים בכלל. ועל הרוב דברי הסופרים הערבים והסופרים הנכבדים החרשים אדות מהות הקראות לוקחו ממקור אכוב כזה. רק

אולי שאב מדברי קראי המתוכה עם בעלי האגדה ובעלי הסוד שיאמרו על מטטרון ששמו כשם רבו (סנהדרין דף ל"ח). גם יקראו לו ה' קטן (אותיות דר' עקיבא וראה אוצר נחמד חלק ג' עמוד 68). ומה התאמצו איוה קראים בדרך להוכיח כי הרבנים מאמינים בשתי רשויות. כאשר על דרך זה יתוכחו הקראים יעקב קרקסאני, סלמון בן ירוחם, יהודה הרסי ועוד רבים ממחבריהם.

ג. אבו כתיר יחיי בן זכריא — בכ"י פארוז ואצל דע סאסי לא נמצאו פה המלות אבו כתיר. ומפאת זה לא גודע עד עתה כי אבו כתיר הנוכר למטה גם בכ"י פארוז כמורה רב סעדיה גאון הוא כנוי לשם יחיי בן זכריה. וראה למטה הוכחתי כי נוסחת לונדון היא האמתית.

ד. סעיד בן יעקב אלפיומי — כן בשני הכ"י של פארוז ולונדון. אולם אנהנו גודע בלי ספק כי שם אבי ר' סעדיה היה יוסף ולא יעקב. וכן יחתום הגאון תמיד את שמו בראשי הרוזות ובראש מליצתו שבחבורו הראשון הוא ספר האגרון. ובהכרח כי שגיאה היא בדבריו מסעודי. וסבת השגיאה היא (כפי השערת פירסט) כי הכנוי לשם יוסף בערבית הוא לפעמים אבו יעקב. וכן נקרא ר' יוסף אבי הרס"ג בכנוי זה. וצ"ל אצל מסעודי סעיד בן אבי יעקב. והמלה אבי נשמטה אצל מעתיקי הכור מסעודי, או אצל המחבר בעצמו כאשר נראה מזה שכ"י פארוז ולונדון מסכימים בהשמטה זו.

ה. דוד הנודע בכנוי אלקומסי — האיש הזה שלא נודע לנו ממקום אחר אולי היה קראי. וכבר מוזמן יותר קדום נודע אחד מראשי סופרי הקראים דניאל בן משה בכנוי אלקומסי. והכנוי הוא על שם העיר קומס (Kumis) במחוז דמגאן בפרס. ובכ"י פארוז נשתבש הכנוי הזה ונכתב אלקרמסי. וההקן דע סאסי אלמקרסי (היושלוסי) ומוזק שער כי הקריאה הנכונה היא אלמקמסי וזכי כוונת מסעודי היתה לדוד אלמקמץ. ועתה בטלו ההשערות האלה. וכ"ל לונדון יוכיח כי גם בכ"י פארוז הקריאה הנכונה היא אלקומסי. כי אות ו' דר' דומת בכתב ערבי.

ו. אדות ההפרש בין התורה והעבודה — דע סאסי חשב את המלה אעבדא בגוף הערבי לשם עצם פרטי והעתיק כזה: et aussi entre nous et Aabada et autres. אולם יפה העיר דע גוייע כי סגנון הלשון בערבית (וגיר דלק) יתגדר לזה. ונוסף עוד כי רחוק הוא שיוכר מסעודי שם איש יהודי סתם מבלי להגיד מאיזה מקום היה ומת כנויו. אולם גם השערת דע גוייע כי הכוונה היא להמלה העברית עבודה לא יצאה מידי ספק.

ז. תלמיד תאבת בן קרה בפילסופיא ורפואה — דע סאסי חשב כי המלות בפילסופיא ורפואה שייכות אל הוכוחים שהיו בין מסעודי ויהודה בן יוסף. אך סגנון הלשון יעמוד נגדו.

ועתה אשוב אל הערתי אדות רבו של רב סעדיה. כבר אמרתי למעלה כי על מי נוסחת בכ"י פארוז ואצל דע סאסי חשבו עד עתה כי אבו כתיר ויחיי בן זכריא הם שני אנשים שונים. ולכן לא ידעו מי הוא אבו כתיר רבו של הרס"ג ומה מלאכתו ומאיוה עיר ומדינה היה (וגרעטין כתב בלי שום ראייה כי היה ממצרים), ואדות יחיי בן זכריא שער פינסקער כי הוא הוא הנוכר איוה פעמים אצל הקראים כשם יהודה בן עלאן הסברני ואצל הרד"ק בשם עלי בן יהודה הנזיר. ועוד רצה החכם הזה לחקן בדבריו מסעודי אבו זכריא תחת בן זכריא (כי יהודה היה בן עלאן). ואף כי בנידון זה טעותו גלויה, כי הכנוי אבו פלוני נכתב בערבית תמיד קודם שם האיש ולא אחריו, בכל זאת אפשר היה להסתפק כי אולי היה האיש ההוא באמת מחכמי הקראים. וכל אלה ההשערות נתבטלו עתה מכל וכל, כי כעת נודע לנו מב"י לונדון שאבו כתיר הוא הכנוי של יחיי בן זכריא. גם יש הוכחה כי צדקה הנוסחא הזאת, מפני שלא יתכן כי מסעודי יזכיר איש נכרי להערבים בכנויו לבד כאלו היה נודע ומפורסם לכל בני ישמעאל. ולפי כ"י פארוז נזכר אבו כתיר בלי הודעת שמו העצמי.

וכאשר נתבונן עתה כמה שנאמר אצל מסעודי אדות רבו של הגאון יתגלו לנו הפרטים האלה:

- 1) שם רבו של רס"ג היה יחיי בן זכריא ולא נודע אם היה לו עוד שם עברי ומה היה שמו זה.
- 2) כנויו היה אבו כתיר. אולי בעבור שהיה לו בן ששמו כתיר כמנהג הערבים.
- 3) משכנו היה בעיר טבריה בארץ ישראל ובעבור זה נקרא אלטבראני, ואמנם יוכל להיות כי נולד בעיר הזאת ושכן בעיר אחרת. ועל כל פנים מספור מסעורדי שהתוכח עמו בפאלעסטינא ובגליל הירדן (בבלאד פלאסטיין ואלארדן) יש להוכיח כי גר בעת ההוא בארץ ישראל.
- 4) הוא היה רבני ולא קראי כפי עדותו הכרורה של מסעורדי (אשמעתי אלמדהב) ועם התואר אשמעתי יתאר כמו בן את רב סעדיה תלמידו.
- 5) מלאכתו היתה כפי הנראה מלאכת הסופרים כי מסעורדי יכנהו אלכאתב, ועל כי היה מעיר טבריה מקום מושב בעלי המסרה קרוב לשמוע כי התעסק גם בעניני מסרה ונקוד, כי על הרוב היתה החכמה הזאת מסורה או בידי הסופרים שהיו מנגידים את כתבי הקדש ומשתדלים לכתוב על פי כללי המסרה והנקוד. והמורה הוה נטע בלב תלמידו הגאון את האהבה למסרה ודקדוק שהתעסק בהם אחרי כן בהשתדלות עצומה. וכידוע היה רב סעדיה לראש המרדקים בימיו, וכמה דברים אדות המסרה ודקדוק של בני טבריה נודעו לנו רק מפי הגאון, כאשר ידובר מזה בפרטות בתולדות ימי חייו.
- 6) הוא תרגם את כתבי הקדש לשפת ערבית או חבר עליהם פירוש. וגם בזה היה נר לרגלי תלמידו הגדול. והנה הגאון יזכיר כפעם בפעם דברי מתרגמים ומפרשים שקדמותו, ובלי ספק נמצאו בהם גם דברי רבו.
- 7) גם היה לו יד ושם בחקירת האמונה, כנראה מזה שהתוכח עם מסעורדי אדות שנוי הרת יאדות התורה והעבודה. ולהקרות כאלה נכנסו בזמן ההוא האנשים העוסקים בחכמות חזוניות ופילוסופיא. וברכבי הלך אחרי כן תלמידו המאיר עיני ישראל בחכמתו והקורותיו באמונה.
- 8) נפטר בערך שנת 932 למה'צ' כעשר שנים לפני פטירת תלמידו הגאון שלא האריך ימים. ומעת ההיא והלאה אחרי נודע לנו מי ואיזה הוא רבו של הגאון ומה מעשהו — בכל המקום אשר נזכיר לתהלה ולכרובה את שם המאור הגדול המוהיר כוהר הרקיע הגאון רב סעדיה אלפיומי נהלל ונברך גם את מורו ומלמדו מדריכו בארחות התורה והחכמה אבו כתיר יחיי בן זכריא הסופר מטבריא!

אברהם אליהו הרבני.

ספרוב, בהדש אייר, התרנ"ד.

II.

עלילת דם בעיר באבאָוונע (תקפ"ט)

יחוסה לגורת וועליו.

עלילת הדם בעיר וועליו (פלך וויטעבסק), שנמשכה כשתים עשרה שנה, משנת תקפ"ג עד תקצ"ה, תוכל להחשב בצדק במספר העלילות היותר גוראות ממין הוה. רבים מוקגי הדור בצפון התחום, וביחוד בפלכי רוסיא הלבנה, וזכרים עוד את פרטי הגורה הזאת, אישר החריבה והרגיוה את אבותינו גם „בימים

ההם", ימי „הבהלות", בעת שהיונו מלומדים בצרות ונסיגנות יתר מדי. מופ הזקנים האלה תשמעו דברים שאי אפשר לכל בן ישראל לשמעם בלי אנתה השוברת חצי גופו של אדם. הם יספרו לכם אם מעט אם הרבה מקורות „העיר הנצורה" — קהלת הקדש שבמשך תשע שנים שבת בה קול מתפללים בכתו כנסיות ובתי

הם ונשותיהם, שנחשדו בעון הרגת הילד „לצורך הדם” בפסח; הנשים המקטרגות הנוכרות ההויקי בעדותן ועוד הוסיפו לזה ספורים מבהילים שברו מלבן. וקול ההמון הולך וסוער על היהודים, כי גם מקדם היו העירוניים הנוצרים מריבים תמיד עם היהודים וכמה פעמים היו מאיימים עליהם שיעשו אתם כלה: ראשי ברויני אלה, כנראה מפרטי המשפט, הסיתו את הנשים המקטרגות להעיד מה שהעירו, ובכלל היה כל דבר העלילה הנבערה הזאת מוכן ומוזמן מקדם ומכוון למטרה ידועה. הבית דין המחויי שעיין במשפט הזה, אחרי חקירות ודרישות רבות, לא מצא בהנאשמים כל עון ויוציאם לחפשי; וכן עשה גם הבית דין הגבוה בעיר הפלך וויטעבסק בשנת תקפ”ה. קהלת היהודים בוועליו יצאה ממבוכתה ותתעתד להוסיף גם חדש על הנסים ועל התשועות וכו’ שעשה ה’ לנו בכל הזמנים; אך חורשי הרע לא חרלו ממומתם ויתעתדו גם הם לפעול ולעורר את העלילה מחדש.

בראשית שנת תקפ”ז (בחורף 1825) עבר דרך וועליו הקיסר הישר אלכסנדר הראשון, בנסעו לטאגאנרוג. במקרה הזה השתמשו צוררי היהודים ויסיתו את האשה טערנטויבא להגיש ליד הקיסר מכתב הלונה על בתי הדינים שוכו בדין את היהודים הנאשמים בעון הרגת הילד, אחרי „שנודע לכל ונברר עפ”י העידים כי יד היהודים היתה במעל הזה”. הקיסר הבטיח להמבקשת שיעזה לחקור את הדבר, כנודע לא שב עוד הקיסר מניסיעתו זאת, כי נפטר בטאגאנרוג בקץ השנה הנ”ל. אך פקודתו נשלחה לפטרבורג, והעלילה נתחדשה כשנה שבאה אחריה — בימי הקיסר ניקאליי. עפ”י פקודה מגבוה נוסד בשנת 1826 ועד מיוחד, תחת השגחת הגנעראל-גוברנאטור וויטעבסק הנסיך חאזואנסקי, הנודע בשגאתו ליהודים, ומוטל היה על הועד להוכיח באותות ובמופתים אם אמת כפי המקטרגים, או חפים הנאשמים מפשע. ועד החוקרים, מכיון שנכנס לעשות פקודתו, בחר לדרך חדשה: מבלי לעיין בפרטי העלילה ולחפש אחרי האמת, החליט שהיהודים אשמים ובכל האמצעים השתרל להוכיח זאת. לתכלית זאת עשה קגנויא עם האשה המקטרגת טערנטויבא שנספחו לה עוד שתי נשים סוררות כמות מאקסימאזא וקאזלזאוסקיא, ויסיתו לדבר על היהודים בטוב בעיניהן ולהוסיף

מדרשות, כי היו הכתים האלה סגורים על מסגר וחתומים בטבעת המלך עד אשר יצא לאור דין הנאשמים, כהמשים מאנשי הקהלה שנאשמו בעון „שחיית הילדים”. עוד יותר מזה ובכל פרטיה ודקדוקיה תתגלה לפניכם העלילה הזאת, אם תקראו את קובץ התעודות הנוגעות לה — הוא ספר הזכרונות לעלילת הדם בוועליו שנרפס בעת המשפט בשביל יחידו סגולה מראשי הממשלה וקניי הסינאט שעיניו כדבר. הספר הגדול הזה כולל כל דבר המשפט מתחלתו ועד שהגיע לערכאות הגבוהות בפטרבורג, עם כל גבוות העדות, דברי הנאשמים והמאשימים, החקירות והדרישות של בתי דינים שונים וכו’. דברים רבים ונכבדים תלמדו מקריאה זאת ותבינו גם את הרוח השלטת או בעניני היהודים ברוסיה. — אולם לא להגיד קודות עלילת וועליו באתי פה (עוד חוון למועד להראיב את לב הקוראים בספור הזה), אך לספר על אדות עלילה אחרת קטנה בערכה הקשורה וסבוכה עמה. גורת וועליו מצוינת היא בזה, שעל ידה נתעוררו בקומות שונים עוד עלילות הרומות לה, כי המקטרגים וצוררי היהודים השתרלו בכל כחם להפיח את המדרורה, וגם מוכרחים היו להוכיח בראיות את אמתת קטרוגם, כדי שלא יהיו בכלל מוציאי דבה וישאו עונם. מקרה אחר מן העד נתן בלבם תקוה שיישיגו מטרדם, אך לסוף נכזבה תוחלתם. המקרה הזה — עלילת הדם בעיר קטנה בעיר באבאונע, פלך מינסק — הוא כעין עפיווד לגורת וועליו; ולכן מרם אספר על אדותיו אחר בקצרה את תוכן הגורה הכללית הזאת, במדה הנחוצה להבנת הענין שלפנינו ובדרך שנתברר לי ע”י חקורותי במקצוע זה.

בראשון לחג פסחם בשנת תקפ”ג (1823) נאבד בוועליו נער קטן נוצרי בן איש צבא משוחרר איוואנאוו. תיכף נתפשטה השמועה בין העירוניים שהיהודים תפשוהו, לצרכי אמונתם. אשה זונה וסרת מעם מדלת עם הארץ, טערנטויבא, באה להעיד שהנער טמון במרהף של עבריה אחת ובקרום ישחטוהו; גם מכשפה אחת בכפר הסמוך נבאה כזאת. כעשרת ימים אחרי המקרה הזה מצאו את גופת הנער הנאבד באגם מים מוחין לעיר, והרופא מצא בו פצעים יחבורות המוכיחים בעליל שהנער נהרג אחרי עניים קשים. או נתפשו אחרים מראשי הקהלה,

עוד, ראיות והוכחות להאשימם. הגשום הבינו את אשר לפנינו והגישו לפני חברי הועד עוד תשעה קבין דברי הבל ומשטמה, ובקנתאן העצומה השתוללו כ"ב עד שהאשימו גם את עצמן באמרו, כי גם הן היו באותה עצה והשתתפו בשחיטת הילד בבית הכנסת עפ"י בקשת ראשי הקהל שפתו אותן להתגיר וכו'. הבלים כאלה למכביר ספרו המקטרגות בתלהבות עצומה בתור ערי ראייה, וחברי הועד הקשיבו לכל הגה שיצא מפהו וכחבו ורשמו בספרים לזכרון. ע"פ גביות העדות האלה נאשמו לערך שבעים משפחות מישראל ונתפסו בבתי הסהר בוועליו ובזוטעבסקי. הרבר נודע בפטרבורג — והפקודה יצאה לסגור ולתחום את כל בתי הכנסות בוועליו, ולהביט בעין פקוחה על כל מעללי היהודים שמה, שלא יתקבצו ולא יתראו עם התפוסים ולא יטכסו עצה ביניהם. בשנת תקצ"ז קבל הגנעראל-גוברנאטור האוואנסקי פקודת הרוממות לדרוש ולחקור בכל חוקף אחרי שרשי העלילה ולהודיע מכל הנעשה לפטרבורג, אך שלא לעשות ענינים להתפוסים בשעת החקירה. בקרוב נוספו לחברי הועד עוד פקודים שנשלחו מוויטעבסקי ומפטרבורג — והחקירה נתרחה ונסתעפה מאד. הנסיך האוואנסקי המפקח על מעשי הועד קבל עליו באחריות להוכיח אמתה העלילה, ולכן התאמץ לאסוף בשקידה את כל השקרים וההגדות הטפלות שהביאו לו מכל צד מלאכיו עושי דברו, כחור גביות ערות מפי אנשים נאמנים. המקטרגת הראשונה טערנטשובא הריחה רוח מלחמה ותרדה על כרוב דמונה ותעף אל חדר הועד ותתודה כמו פיה, שנודעו לה עוד כמה הריגות וטביחות ילדים שנעשו ע"י היהודים כפלך וויטעבסקי בשנים האחרונות, ותגלה סודות טבדולים מ"מסתרי היהודים" — ובתי הסהר נמלאו טפה אל פה. הגנעראל-גוברנאטור האוואנסקי אסף מצדו חמרי לחוק העלילה, ויתלקטו אליו כל איש מיצוק ומר נפש, ובהם היו גם מומרים מורע ישראל. אחד מהמומרים האלה, גרודינסקי, העיד שבעיר מולדתו באבאנווע (פלך מינסק) נעשתה ג"כ תועבה כזאת, והוא בעצמו יוכל להוכיח בראיות ומפתים את אמתת הדבר ולהראות על האנשים שעסקו בשחיטת הילדים שמה; אך מזה נספר להלן.

נתנו עוז ותוקף להעלילה הנתעבה. הנאשמים אע"פ שנתיסרו בענינים קשים בשעת החקירה (למרות פקודת הרוממות) הוכיחו כובם על פניהם ויצעקו פה אחד ששקר טפלו עליהם וזים ותושי און; אך מי ישמע להם? — בשנת תק"צ השלים ועד החקירה את עבודתו, והנסיך האוואנסקי שלח את כל תוצאות החקירה הזאת לפטרבורג והוסיף גם נוסף משלו. מושכי העון וחבלי השוא שמהו לנצחונם, כי עלתה בידם לכלות חמתם בזעמי נפשם. אמנם הקול יצא כפטבורג שהחקירה לא נעשתה כדון, וגם מוועליו ומוויטעבסקי באו ידיעות ממעללי האוואנסקי וסיעתו ומהענינים הקשים שענו כם את התפוסים; גם נגלו לעין השמש תועבות ושקרים של המקטרגות והעדים כמו המומר גרודינסקי הנזכר. אך האוואנסקי שידע כי בנפשו הוא, מהר להצדיק את עצמו לפני הממשלה בעיר המלוכה ולחוק את יסודות העלילה שנמשו לפגול. וכן עלה דבר המשפט המסוכך הזה על שלחן הסינאט בשנת תקצ"א. זקני הסינאט נתחלקו בדעותיהם: אלו נוטים להאשים, ואלו להצדיק או להעביר את רע הגורה. גם בוועד הכולל של הסינאט, ששמה הגיע דבר המשפט מסכת חלוקת הרעות הזאת, לא באו לכלל רעה אחת (תקצ"ב). כן נמשך הדבר עד שנת תקצ"ה. כראשית השנה הזאת באה עלילת וועליו לפני סוד יועצי הממלכה (Товщ. Советъ) הממלאים את תפקידם תחת השגחת הקיסר. העלילה וכל ענין המשפט נחקרו ונדרשו עוד הפעם — והנה נגלתה תרמית צוררי היהודים ונכליהם. הקיסר ויועציו כחגו את הדבר בחכמתם ויוכחו לדעת שכל יסוד העלילה רעוע הוא, שהחוקרים והשופטים והמפקחים על דבר המשפט נתעו בשקר והתעו אחרים להאמין לדברי נשים סוררות ואנשים הפסולים לעדות. ובכך הואיל הקיסר לאשר ביום ח"י שבט תקצ"ה (18) אינאר (1835) את החלטת ועד יועצי המלכה, שעל פיה נתנו חופשה לכל הנאשמים בעלילת וועליו שהיו תפוסים בבית הסהר כתשע שנים (אחדים מהם מתו שמה במשך העת הזאת מעוני וקוצר רוח ועל המקטרגות הנזכרות, שלא יכלו להוכיח את אמתת דבריהן נגד הנאשמים, נגזר הדין לכפר את עונן בערבות סיביר. החתומות מעל בתי הכנסיות הוסרו, וימי המצור בוועליו חלפו — וליהודים היתה אורה ושמתה, תניגה

את הנוכל גרודינסקי לעבורת הצבא (26 מארץ 1830 — אדר תק"צ).

בדברים קצרים וסתומים כאלה יוספר המקרה הזה ב„ספר הזכרונות“ שנרשם מטעם הממשלה. אך בזה לא התקרה רוח הקורא. המון שאלות יתרועץ בו: מי ומי הוא גרודינסקי? מה היו הסימנים המובהקים אשר נתן לחברי הועד? מי היו הנאשמים ובמה נאשמו, ואיך נמלטו אחרי כן מפח שפרש לרגלם המומר הפתוי? עוסק הייתי בשאלות אלו וקויתי למצוא להן פתרון בחמור ההיסטורי הנקבץ על ידי מקהלות ישראל בתחום המושב: והנה נזכרתי שקראתי לפני ירחים אחדים איזה דבר הנוגע לעלילת באבאוונע. תפשתי ומצאתי מאמר אחד בשם „עיר הדמים“ (מעשה שהיה) מאת הרי"ג גאלדברג, שנרשם ב„המליץ“ שנת תרנ"ג № 37 בפולישון. המחבר כמסיד לפי תומו מספר מעשה שהיה בעיר באבאניע (באבאוונע קרוי) בשנת תקפ"ז ותקפ"ח: איך שבבית אחד „הגבירים“, שם, שעפסיל טרובאוויץ, נתגדל נער יתום מקרוביו בשמו יוסף, והיה נער שובב מאד ולא הקשיב לקול מוריו וכו'. פעם אחת בשלמד בחדר סוגיא קשה במסכת פסחים חרה בו אף מלמדו ויכהו מכה רבה על פניו, עד כי דם רב זב מחוטמו וישפך על דפי הגמרא. סוף כל סוף יצא הנער לתרבות רעה ויכרה מבית קרוביו ויבא לעיר אחרת וימיר דתו ואח"כ נתעלה ונתמנה לשאת משרה קטנה בפקידות המלכות. אז זכר את הרעה הנעשה לו בבית אבותיו ובחדר מלמדו, ויילך וילשין לפני שרי המלכות, שבעיר מולדתו משתמשים היהודים בדם ילדים נוצרים לפסחם, ואחד מהם שעפסיל טרובאוויץ הנוסע מדי שנה בשנה למאסקוי לרגלי מסחרו מכיא משם לקרבן פסחו ילד נוצרי; וראיה לרבר, שאם יחפשו בבית טרובאוויץ ימצאו שם דף אחד במסכת פסחים מלוכלך בדם, וגם עצמות רבות ימצאו שם תחת קרקע הבית. אז החלה הדרישה והחקירה ופקידים באו יחד עם המומר המלשין לבאבאוונע להתחקות על שרש הדבר. אך כבואם שמה הכירה אשה אחת נוצרית שהיתה משרתת בבית טרובאוויץ את הנער יוסף בפני המוסר לבוש השדר הנצב לנגדו, והזכירה שפני הפקידים את המעד נעוריו ואת המכה שהוכה בבית מלמדו עד כי נשפך דמו על הגמרא. הפקידים שמעו זאת וירדשו ויוכחו לדעת, כי

יזיר, הודאה „על הנסים“, אחרי שנות עמל ומצוק...

למעלה זכרנו אגב אורחא את המומר גרודינסקי שבא לחוק בתורת עדות את אמתת העלילה ע"י מעשה שאירע בק"ק באבאוונע. וכך היה המעשה (ע"פ „ספר הזכרונות לעלילה וועליו“ הנוכר). בירת אוונסט שנת 1828 (אלול תקפ"ח — תשרי תקפ"ט) בא אל „יעד החקירה“ בוועליו המומר גרודינסקי ויודיע, שכעברי מלידה נגלו לפניו כל „מסתרי היהודים“ ויש בידו הוכחות וגם פאקטים שהיהודים משתמשים בדם ילדים נוצרים לחג המצות. גרודינסקי זה הופיע כמלאך מושיע להנסיך חאָוּאַנסקי, שהיה אז נבוכ מאד בענין העלילה ויתאמץ לתמוך יסודותיה בכל אשר ימצא ולמשוך חסד את כל הערים העומדים לצד הקטגוריא; ומה יקרה לו לעת כזאת עדות מומר ישראל, החושף מסתרי אחריו בני אמונתו מקדם לפני חברי הועד! חאָוּאַנסקי ידע „להוקיר“ (כפשוטו) עדות כזאת, וגרודינסקי ידע ג"כ איך להשתמש בזכות אבות שעמדה לו לכנוס לארמון שר שליט גדול ולהיות מויעצו ועוזרו בעלילת וועליו. ויפתח המומר את פיו ויספר דברים מבהילים ממעשי היהודים ויאמר: כי יש אצלם ספר גנוז ושמו „רמב"ם“ ושם רשומים בפרטיות כל דיני „שחיטת הילדים“ לחג המצות, וגם כל הכלים הדרושים לזה מתארים שם על תמונה טיוחדה וכו'. לחוק דבריו הוסף שבעיר מולדתו באבאוונע ובבית שבו גדל ונחנך נעשתה תועבה כזאת, והוא גרודינסקי, ויכל להוכיח זאת ע"י סימנים מובהקים שנשארו עוד בבית מן העת ההיא. ועד החקירה כיון ששמעו דברים כאלה יוצאים מפ איש שהיה עברי, נחפעל מאד וימחר לשלוח את גרודינסקי בלויית אחד מפקידי המלכות לעיר באבאוונע רחוקה, לבקר שם את הסימנים המובהקים שפרש המומר לפני חברי הועד. פה יספר „ספר הזכרונות“ הג"ל בקיצור, שכשבאו המבקרים לפלך מינסק נוכח הפקיד אחרי חקירה ודרישה שגרודינסקי הוליך שולל את הנסיך חאָוּאַנסקי ואת חברי הועד, שהסימנים שנתן אינם ראיה לגמרי לעלילת הדם ורק מקרים בעלמא הם שהשתמש בהם הנוכל למשרתו, ומלבד זה גודע שגרודינסקי גם בעיר מולדתו התנכר בפחותו ובתועבותיו והיה שנוא לכל. הדבר הגיע עד פטרבורג — והפקודה יצאה בדבר המלך למסור

משפחתנו מצרה נחלצו גם הם ויהי הרוחה לכל ישראל, כי מני אז הכיר המלך של חסד שהוא כי אך דבת שוא היתה. מעט מהחמר ההוא הובא „בהמלין” שנה עברה ע"י הסופר ג"ב ממוינסק, אך הסופר שאב דבריו ממקור לא נאמן, ע"כ לא נאמנו דבריו בכל אשר כתב שם, גם החליף שמות אנשים וכמה ענינים עקרים בהמקרה ההוא לא הביא כל עיקר. המגלה אשר אצל אמו"ר הגאון שליט"א היא אשר כתב הוא אותה בעצמו מפי מר זקני המופלג הישיש אהרן יהושע מורבאוויץ ג"א אשר היה מהנתפסים עם אביו ועם זקנו ר' שבתי הנ"ל, וכל הדברים הכתובים בה המה נאמנים."

אחרי שבא לידי המכתב הזה, פניתי בבקשה אל הראב"ד מו"ה זאב וואלף מורבאוויץ בקראוי לשלוח לי את המגלה הזאת, והרב הנכבד נאות לבקשתי וישלח לי את המגלה וגם נתן לי רישון לפרסמה בקהל. בקראי בה ובהשוותי את הכתוב בה עם המקרה המסופר בספר „הזכרונות” של בית המשפט נוכחתי לדעת כי דברי המגלה נאמנים מאד בעקדם (מלבד איזה פרטים יוצאים מן הכלל שאתקנם להלן), ויש לסמוך עליהם כעל עדות אנשים כשרים שבעצמם היו מהתפוסים ע"ד העלילה. מגלת-משפחה זו נכתבה בלשון הרבנים פסוקים פסוקים, וליקרת העינין המסופר בה אעתיקה פה ככתבה וכלשונה, כמעט כלי שנויים (1), וגם בשמה שקרא לה הכותב:

מגלת שבתי.

א. א) ויהי בימי ניקאלי הוא ניקאלי הקיסר המולך על כל ארץ רוסיא ומושל על ארץ פולין ושאר מדינות. (ב) בימים ההם היה חוואנסקי לשר ומושל (יענייראל גובערנאטר) בפלך וויטאפסק. (ג) עיר וואליו (2) היתה תחת ממשלת חוואנסקי, ויצאו ממנה אנשי בליעל ויעלילו עלילות רצח על יהודי וואליו ועל כל היהודים שחך קבוע להם ללוש מצות לפסח בדם נוצרי; (ד) ואנשי וואליו הם הרוצחים, אשר בכל שנה ושנה הם מרצחים נפש נוצרי ומקבלים את דמו ומוכרים לכל היהודים. (ה) ויהי

כהש להם המוסר בזה וגם בדבר העצמות שתחת קרקע הבית; אז הוציאו את האסירים לחפשי, והמוסר המלשין נשלח אל ארץ גזרה, הספור הזה אשר שמע המחבר מכני באבאוונע, מכון הוא בעקרו נגד המקרה המסופר ב„ספר הזכרונות”, אף כי כותב הפולמוס לא הרגיש בזה ולא ידע כלל מיחס המקרה הזה לעלילת וועליו ומשם הכניו של המומר המלשין (גרודינסקי) וממקום וסבת המלשנות וכו', ברור הרבר שהגער השובב יוסף נהפך אחרי מרתו לגרודינסקי, והוא הוא שהלשין את בני עירו בעדותו לפני הועד בוועליו והשר חאוונסקי בוויטעבסק, ואח"כ הובילוהו בלויית פקידים לעיר מולדתו ונגלתה תרמיתו. וא"כ תבוא הגדת העם, שנתפרסמה ע"י הר' גאלדברג, בתור מלואים לידועות המדויקות והתעודות המוכחות בספר הזכרונות של בית המשפט, אף כי אין ספק שבהגדה זאת יש גם חלק גדול של הגזמה והפלגה. (פרט השנה בה קרוב מאד לאמת: „תקפ"ו-תקפ"ז” קרוב לשנת תקפ"ט, ואין דרושים כראבאלאניע מדויקת מדרגים שבקבלה). על כל הדברים האלה המכתי יסודותי בדרך חקירתי, אך עוד חסרו לי ידיעות נכונות לברר ולצרף על ידם את כל פרטי העלילה ולהעלותה למדרגת פאקט היסטוריי. והנה זה מקרוב נמלא גם החסרון הזה.

מעיר קראוי (פלך קאוונא) הגיע לידי מכתב מכן הרב האב"ד דש"ר צבי מורבאוויץ בדברים האלה: „... והנני להודיעו ע"ד חמר רב הערך אשר ימצא אצל כבוד אמו"ר הגאון מו"ה ז"צ מורבאוויץ נ"י האב"ד בק"ק קראוי, והוא מגלה כתובה בה עלילת הדם אשר קרה למשפחתנו לפני עשיריות בשנים בימי הקיסר ניקאלי, ובעזר צור גורא עלילות הוציא לצדק דין ראש משפחתנו ר' שבתי מורבאוויץ ז"ל וארבעת בניו אשר כולם נתפסו מטעם המלך בעד העלילה הנוראה עלילת הדם, אשר הביא עליהם דבתם רעה מוסר אחד לפני שר הפלך בוויטעבסק, וכמעט שלא הדיח שואה רבה על כל ישראל. בהמגלה הזאת ויולבו גם קורות עיר וועליו בפלך וויטעבסק, כי עלילה אחת נמתחה עליהן, וכאשר נחליך ראש

(1) איזה חוקנים ומלואים הנגעים לעיקר הדבר יבואו לטפח בהערות. שנוים קטנים בדקדוק הלשון ומסגני החספס הצנתי בגוף החתיקה.

(2) היא וויליו, וגם בפסוק הקודם צריך ליקחת וויטעבסק תחת „וויטאפסק”. — י. ה.

הרחיקו מהעיר, פגעו בשני אנשים נוצרים, אחד סוכא והשני מנהיגו. (יא) ויאמר שבתי להנער המנהיג: למה אתה מבלה ימין בעסק דל כזה, שב לימיני ואקחך לביתי ותהיה לי לבן כי זרע אין לי ואתה איש חיל, מפתה תאכל ומכוכבי השתה, ואחר מותי אניה לך כל רכושי. (יב) ויטב הדבר בעיני הנער ויעווב את הסומא לנפשו וישב במרכבתו ונסע עמו שמה וטוב לב עד אשר הביאו לביתו. (יג) ולשבתי הו שני בנים: הבכור הלל ומשנהו אברהם, ויקח הלל את הנער הנוצרי וישכבהו על ברכיו ויהי לו לסנדק, ושבתי לקח מאכלת וישחט את הנוצרי. (יד) הדם קבלו כמזרק ואת המת קברו בקרקעות ביתו. (טו) כל קרוביו ובני משפחתו הוליכו את הדם אל כל ערי ישראל הקרובות והרחוקות למכור להיהודים לפסח. (טז) ככה היה עושה שבתי מדי שנה בשנה לרצוח נפש נוצרי ולקבל את דמו. (יז) פעם כששלח שר אחד את הדוב ומנהיגו על המדינה, רצה שבתי את הנוצרי ההוא וקבל את דמו. (יח) פעם שרתה בביתו ארבע נוצרות, גיר שתיים זמהט שתיים. (יט) פעם הביא נוצרי אחד מעיר דישנא וישחטו וקבל את דמו, וכל הנשחטים קבורים בביתו. (כ) פעם היו מסופקים בהלכה אחת מהלכות הדם, לקחו הדם בידם ולקחו מסכת פסחים לעיין בדינו ונשפך מעט דם על המסכת בדרך פלוני, ועד היום נשאר רושם הדם על הדף ההוא. (כא) שנה אחת לא מצאה ידו נפש נוצרי, לקח ששה קבין דם מיד האישה רבקה בוואלוי — . (כב) כאשר קרא הקיסר כל דברי העלילה הגבערה הזאת לא נתן אמן לדביו בלע כלה, כי זה הקיסר רק האמת היה נר לרגליו ויאמר להביא את המסור לפניו. (כג) ויבא ויעמוד לפניו ויחקרהו הקיסר בעצמו ואיים עליו להגיד רק האמת, ושנה הבלועל כאלותו להגיד גם בפיו כאשר כתב עם הספר. (כד) העושה נפלאות גדולות לבדו נתן בלב הקיסר לשלוח אחד משריו פאָרפּאָלקאָונוק ושמו רודקאווסקי על החקירה והדרישה, והוא היה איש אמת וטוב לב ואוהב לכל אדם. (כה) ויסע רודקאווסקי מעיר

כאשר באה העלילה הנוראה הזאת להוואנסקי חגר חמה וקצף על כל עם ד', וביותר בערה חמתו על אנשי עיר וואלוי, ובא לשם בחרון אפו ותפס כל ראשי העיר ואסרם בנחושתים ועינה אותם בעניים קשים ומרים. (ו) כתובם היתה אשה גדולה ועשירה שמה רבקה (1), העלילו עליה כי ירה היתה ראשונה במעל הזה, ועינו אותה ביותר. (ז) גם חתן וכלה נלקחו כולם חופתם ועינו אותם בעיניים קשים ומרים. (ח) כולם סכלו עיניהם בגדול לבב ולא נתנו תודה בפיהם לשקר. (ט) אחר כל העינויים הקשים חגר חמה וקצף השר האמורי ולקח את כולם אנשים ונשים וטף ונתנם בחפירות אשר בבית הסוהר, אשר שקצים ורמשים גדלו ורבו בט והיו אוכלים את בשרם ואת פניהם מעליהם, וישבו שם שבע שנים. (י) גם כל הבתי כנסיות ובתי מדרשות סגרו על מסגרי ויהתום בטבעתו והיו סגורים כל השבע שנים.

ב. א) איש יהודי היה בעיר באבאווניע אשר בפלך מינסק ושמו שבתי בן יהודא בן משולם איש טורב אוויץ. (ב) האיש שבתי היה נכבד ועשיר וגדול שמו בכל הארץ. (ג) והיה מעשיו בית חרושת המעשה למלאכת הצמר; שנה אחת נשאר בירו טוך הרבה ויוליכם למאסקי למוכרם. (ד) והיה אומן את פייבש כי נשאר יתום מאביו ולקחו לביתו וילמדהו ספר והיה בביתו ימים רבים. (ה) וילך פייבש בשרירות לבו הרע, ויוכיחו שבתי, ולא אבה כותכתו וילך מכיתו ויצא לתרבות רעה וגשתמד, ויגבד ויגול בכל אשר מצאה ידו. (ו) ויתפס ונתנהו בבית הסוהר כעיר וויטאפסק, וכרבות הימים יצא לחפשי ונתקרב אל חוואנסקי וישרתהו. (ז) ויסיתתו חוואנסקי להעליל עלילות דם על אנשי עירו אשר גדל בה וכו עסקו במסחר הדם עם אנשי עיר וואלוי, בחשבו כי אז יהיה הוא השופט על כולם יחד. (ח) ויעתר פייבש לחוואנסקי ויכתב כתב שטנה להקיסר ניקאלוי כדברים האלה: (ט) כאשר נהגדל בבית שבתי טורבאוויץ נסע שבתי למאסקי לרגל מסחרו ויקחהו אתו לשרתו. (י) והיה בהוירתם, עוד לא

(1) רבקה בן-אחיה הנאספות בעלית וועליו, מספחה בעריץ, שפלה ביתו מנחת המצויק.

(2) אין מידים ומאחר בקבלת אבות. התנחיתים חושפן על המלשין לא קדם נסיעתו לבאבאווניע, כי אז היה הגבור וכו'

ואם, אבל כשזכו ששם אבל והיו ראש אתרי שנתלה חרמיתו

התכן, שלא יקררו רגליהם מהשלג והכפור שעל הארץ. (ד) ויקפום אנשי החיל והרבים בדם, ואנשי הכפרים החלו לחפור את כל ההר, ויוציאו משם עצמות אדם לרוב. (טו) כל אנשי הכפרים בחפרם התחילו לצעוק זה לזה: זה קבר אבי ואמי, וזה קבר זקני וזקנתי — ורודקאוסקי הטה אונו לרבריהם. (טז) המסור עמד אצלם בנחשתים כבדים על רגליו (3), ובקש אז מהשר להקל מעליו הנחשתים; ויען לו השר: אולי אסיר מעליך נחשתים אלו ואשים עליך אתרים יותר כבדים והזקים. (יז) אשת שבתי בכה בכי רב לפני השר, וינחמה ברברים טובים ונחומים ויאמר לה: למה תבכה ולמה יפול לבבך, הלא אין אני עושה להם מאומה! לא כאנשי עיר וואליו שסבלו עניים וקשים ומרים ושרצים השחתו את פניהם, ואתם הלא השבו לבטח ולא יגע בכם רעה! (יח) ויאמר עוד השר אליה: אם תרצה שלא יתחוק בלבבי שום השר עליכם ויבוא אברהם (בנכם) לביתו ולא יפחד מאומה, — ויודיעו זאת לאברהם ויבוא לביתו. (יט) למחר ביום השבת בבקר שלח השר לשבתי למהר להתפלל תפלתו, כי היום יקחהו על התקירה והדרישה. (כ) וימהר שבתי ויתפלל ויאכל, ומיד שלח השר אתריו ויקבלהו בפנים יפות ויתן לו כסא לשבת, וישב אתו שש שעות רצופות ויגלה לשבתי כל דבר השמנה. (כא) ויען שבתי ויאמר: גלוי וידוע לכל העמים שגם דם בהמה והיה ועוף לאחר השיטיה בהכשר אסור לנו מן התורה, ואף דם האברים מוזהרים אגתנו להוציא על ידי מליחה, ומה גם דם האדם אשר הוא ממא ומאוס לכל העמים, ומה גם בחג הפסח אשר אנו מוזהרין להזהר בו באזהרות יתרות! והעולה על כולנה גורל העון של רציחה ושפיכת דמים, אשר נצטוונו גם על צעיר בעלי חיים ואף יאמון האדם השיכיל לשמנה נבערה כזו? (כב) ולמאסו נסעתי לבדי ואין איש אתי, גם לביתי באתי לבדי ואין אחר עמדי. (כג) ומעשה הדוב ומנהיגו לא היה מעולם, וארבע הגזיות ששרתו כולן חיות הן גם היום בכפר הסמוך לפה, ומדישנא לא הבאתי שום איש מעולם, והעצמות שנמצאו (תחת קרקע ביחי), הלא כל ההר הוא מקום בית הקברות". (כה) והשר כתב הכל בספר.

הכבירה, והמסור אסור בנחשתים (?) אהו 1) ויבא ל מינסק, ויקח אתו את השר סטראבצ'י ושמו ז'א הארצ'ינקי ואיהו אנשי חיל ויבאו לעיר באבאאוניע.

1. — א) בשנת חמש אלפים וחמש מאות ושמונים ותשע לבריאת עולם ביום החמשי, עשרים ושלוש לירת אדר ראשון 2) קודם עלות השחר באו השרים לבאבאאוניע ויקפו את בית שבתי. (ב) ויבאו השרים לבדם ראשונה אל הבית ומצאו את אברהם ואמרו שבאו להמם עצמם מן הקור. (ג) אברהם יצא מן הבית וראה אנשי חילים ויברה לנפשו. (ד) השרים עזבו את הבית ונמנעו להחצר והביאו אתם הרבה ממשרתי החצר ויקפו את כל הבית. (ה) הבקר אור ויקומו כל אנשי הבית, וגם כל בני העיר באו לבית שבתי להתפלל בצבור, ומצאו כל הבית מוקף בשמירה גדולה, והניחום לבוא ולא לצאת. (ו) אחר התפלה באו שני השרים לתוך הבית וקבלו פני שבתי בפנים שוחקות ובקשו ממנו להוליכם דרך הדרי ביתו, והמסור עמם ומסוה על פניו. (ז) ויוליכם שבתי בכל הדרי ביתו ויבואו לתוך החדרים הפנימיים ויעמדו שם. (ח) אז הראה רודקאוסקי לשבתי כתב הקיסר בעצמו כי ניתן לו רשות ובה לעשות הכל כרצונו, אך בלשון נחומים אמר לו שאם חף הוא מפשע אל יפחד ואל יתח כי רק את האמת הוא מבקש. (ט) ויצו רודקאוסקי למשרתי החצר לחפור בקרקעות הבית בתוך שני חדרים הפנימיים, ויחפרו חפירות גדולות וימצאו עצמות קטנים כעצמות אדם, ויקחם רודקאוסקי ויטמנם בצלחתו. (י) ויקחו השרים את שבתי ואת הלל בנו ויוליכום לחצר ווישיבום איש איש לבדו ואת יתר העם שלח הפשי לביתם ואין איש יודע סבת הדבר, והעיר באבאאוניע נבוכה. (יא) למחרתו ביום השישי בבקר ראו כל אנשי העיר, והנה חיל גדול מאנשי הכפרים הסמוכים הולכים מהחצר ואחריהם שבתי והלל ואחריהם השרים ואנשי חיל ועגלה מלאה תבן עמם, ויחדרו כולם, כי אולי יצא משפטם להשרף בלהב התבן. (יב) ויבאו עד תוך חצר בית שבתי, והוא הר גבוה שהיה שם לפניו מקום קברות לנוצרים, וגם הבית עומד על מקום הקברות. (יג) וימורו התבן על הארץ ויעמדו עליו השרים וגם שבתי והלל אצלם על

(1) אין ספק ומאחר בקבלת אבות, הנחשתים השמנו על המלשין לא מרם נסיעתו לבאבאאוניע, כי אז היה קטור ויא
 נאם, אבל כשזכו משם אבל וחפוי ראש אחרי שנלחמה הרמיהו. (2) יוצא לערך מרץ 1829, והמליטה של נרודנסקי עם
 ספר הוחרנות" היתה באוקטובר 1828. והפירם היה מרדכי היפב. (3) ע"י המלח בעירה 1 בספר זה.

(לט) גם בדבר העצמות שמצאו, מלבד כזה שנודע שהיה שם מקום קברות, עזר בתנו הרופאים את העצמות והעידו שיותר מנמאה שנה הם טמונים בארץ. (נ) מכל דברי העלילה נשאר אך אות האחד שנתן המסור לדבריו, והוא רושם הדרם שעל המסכת, וזה נתן בלב השר עוד חשד עליהם, כי לא מצאו מענה לזה. (מא) גם מסכת בבא קמא אמר המסור ליקח, כי נמצא בה נגד אמונה הנוצרת, ועשו כדבריו ולקחה. (מב) גם המעשה נוצרי (1) אמר שנמצאת בבית שבתי, והפשוה הרבה ולא מצאוה. (מג) אחר כל המעשים לקחו השרים את שבתי ואת הלל ונסעו לעיר נישוויז וקבעו מושבם בה. (מד) שם גמרו כל החקירות והדרישות וידיעות מכל הנעשה שלחו בכל יום אל הקיסר. (מה) משם שלח השר לחפש אחרי יתר בני משפחת טורבאוויץ בערים הקרובות והרחוקות ולהביאם לפניו, וגם שלשלאות של ברזל הבין השר, כי גמר אומר לשלחם לבית האסורים. (ד — א) אחר הדברים האלה ראה ד' בעני עמו ויתן בלב השר להפיל פחדו ומוראו על המסור. (ב) ביום השבת ששה עשר לירח אדר השני צוה והביאו את המסור לפניו, ויתן עליו בקולו ויאמר לו: ידע תדע כי נודע לי האמת כי בשקר יסודך וכל אשר זממת לעשות ליהודים, יעשה לך. (ג) אך עצה אחת יש לך להציל את עצמך, שתודעה על פשעיך ותודיעני שם האיש אשר היה בעוכריך והסיתך לזה, והיה נפשו תחת נפשך, ואתה תצא לחפשי. (ד) כן דבר אליו רבות וקשות כל היום עד הערב, ולעת ערב נפל על המסור פחדו ומוראו ויודה לו על האמת. (ה) ויאמר כי רק חווא נסקי נתן בפיו כל הדברים האלה להוכיח על כל מעשה הרצח שעשה בוואליו כי נבון הוא. (ו) אבל באמת הכל בדה מלבו, וידע מאו כי בית שבתי עומד על מקום קברות, לכן ידע כי ימצאו שם עצמות אדם. (ז) גם רושם הדרם שעל הגמרא היה בזכרונו, כי למד עם רבו בבית שבתי וכשעמדו בדף ההוא הכהו רבו על הלחי ויצא דם הרבה מפיו על הגמרא ואז נעשה הרושם ההוא. (ח) כשמוע השר הטוב את כל הדברים האלה שמח שמחה גדולה וכתוב כל דברי ההודאה כספר והמסור תת

וישאלהו בדבר וואליו ויאמר כי מעולם לא היה לו עסק עם וואליו, וגם שמה לא נודע לו עד היום. (כז) אז צוה השר לחפש אחרי המסכת פסחים, ויבואוה וימצא הדרם בדף ההוא כדברי המסור; ויבהל שבתו ולא מצא מענה על זה. (כח) יום המחרת שלח השר והביא גם את הלל לפניו, ויחקרהו, והשיב ככל דברי אביו, וגם הוא לא מצא מענה על דבר הדרם שעל המסכת. (כט) ביום השני הובא לפני השר שבתי והמסור ביחד, ובעזות מצח העיד המסור על כל דברי העלילה גם בפני שבתו. (לט) ורוח ד' לבשה את שבתי ויען ויאמר אל המסור: הידעת כמה שנים עברו מעת היותנו במאסקוי? ויבעתהו רוח ד' להמסור ואמר כמה שנים ביותר. (ל) וישאלהו עוד: כמה שנים היה לך במיתת אביך? וישיבהו גם כן שלא באמת! והשר כתב כל דבריהם בספר. (לא) אז אמר שבתו להשר: עתה יודע לך האמת ממצבת אביו שעל בית הקברות, שמה נוכל לראות פרט השנה אשר מת בו, (לב) ויטב הדבר בעיני השר, וישלח וימצא כי לפי דברי המסור בעצמו היה בעת נסיעת שבתו למאסקוי, בן שנה וחצי. (לג) ביום השלשי הובא לפני השר הלל והמסור ביחד, והיתה נסכה מאת ה' שכוון לכל דברי אביו בדבר המצבה. (לד) המסור כי ראה שכלתה אליו הרעה, כי נתפס כדברי עצמו, בקש תחבולה להפיל את עצמו בכאר מים שבתצר, ויתפש כבף, (לה) מאו הוכברו עליו הנחושתיים והומץ השר שמורה יתרה עליו. וגם בעת שכבו לישון היו שני אנשי חיל שובכים אותו על שני שולי בגדיו משני צדדיו. (לו) ושבתי בקש תחבולה להודיע דבר העלילה לאנשי ביתו ונעשה חולה במוצאי שבת, והביאו לפניו רופא יהודי, ואף שלא הורשה לדבר יהודית אמר להרופא בלשון רומאי: אוי לי כי מהלתי היא כחמת בלבול דם! (לז) ויירוש ויחקור השר אחרי כל הדברים וימצא ככל דברי שבתו, גם אנשי הכפרים העירו פה אחר שלא הביא שבתו שום איש אתו ממאסקוי. (לח) גוי אחד אשר היה שנאה בלבו על שבתו, בשמעו דברי החקירה, אם הביא שבתו אתו דבר ממאסקוי, בקש לדבר עליו רעה, ובא לפני השר ואמר בקול: "שקר בפי כל הערים, כי אני ראיתי בעצמי שהביא אתו תרנגול גדול כאוואז" — ויהי לשחוק.

(1) לפי הנראה הוא "מגילת ספרים" הנוצרת גם בשם אחר.

עלילה, ומיד הודיע השר למקורביו שביום מחר יוציא לחפשי אסירי באבאונוניע, ויודיעו זה לשבתי. ט) למחרתו ביום הראשון שבעה עשר בו קרא לשבתי ויבשרהו מבשרת התפש בשמחה. י) מיד צוה השר להאיספראונוניק לשלוח מודעות בכל ערי הפלך כי כל דברי העלילה בשקר יסודה. יא) יצו השר וישימו בריחי ברזל על המסור על ידיו ועל רגליו וישימוהו בעגלה ויסגרו את בריחיו להעגלה וישלחוהו. יב) מיד נסע השר משם לעיר וואליו ויעשה שם הקירה ורדישה מחדש והוציא גם את צדקתם לאור ויפתח את בית האסורים ויוציאם לחפשי (?) וגם את כל בתי הכנסיות ובתי מדרשות פתח בידי. יג) וישמח רודקאווסקי עם כל היהודים בוואליו שמחה גדולה ויפוז וירקד עמהם. יד) אז גמר הקיסר אומר שאין כל יסוד לעלילה הנבערה הזאת על היהודים לעולם. טו) ושבתי והלל באו לביתם שמחים וטובי לב ביום השני הוא יום שמונה עשר לירח (אדר) השני ויתענו כל אותו יום. טז) וכלילה עשו משתה ושמחה בהלל ותודה לה' ומתנות לאבוינים. יז) וקבלו עליהם ועל זרעם אהריהם לעשות את יום השמונה עשר לירח אדר השני יום משתה ושמחה כיום הפורים בכל שנה ושנה.

יח) הודו לה' כי טוב כי לעולם הסוד!

ערכה המה "מגלת שבתי".

ערכה ההיסטוריו של המגלה הזאת איננו מוטל בספק, אף כי יש בה גם קורטוב של הגדה, קורות עלילה באבאונוניע מתוארים פה ספי ערי ראיה ובקבלה מהנאשמים בעלילה זו בעצמם, הרוח השורר בספור זה מתאים הוא עם תכונת הנפשות שאודותן יסופר, ואם רחוק הוא מהכנת הלכות המדינה ומעללי הממשלה, הנה קרוב הוא מאד לאמת בעקרי הענין. המגלה הזאת היא באמת "מגלת שבתי", כלומר ספור המעשה מנקודת הראות של איש יהודי, מימים ההם" המכין דבר לאמתו, רואה את תוכו ואינו מתכוון לקליפתו, לתארו החיצוני. — והם

בנוגע לעלילה באבאונוניע יש להעיר כי בשלשת המקורים שמהם שאבנו ידיעותינו אודותיה נתנו שלשה שמות שונים להמלשין: בהמקור הרוסי (ספר הזכרונות לעלילת וועליו") הוא נקרא בשם הכנוי גרודינסקי; בהגדת העם ע"פ מסורת הר' גאלדבערג נקרא שמו יוסף, ו"במגלה שבתי" הוא בא בשמו העברי פייבש. השם האחרון הזה הנרשם במגלת המשפחה הוא, בלי ספק, שמו האמתי של המלשין קודם המרתו, והכנוי "גרודינסקי" המובא בתעודות הממשלה נתן לו אחרי המרתו; ואל השם של הגדת העם לא נשים לב.

אלה תולדות עלילת באבאונוניע, שהיא כעין פרט אחד מעלילות וועליו הקשורה בקשר אמיץ בקורות הימים ההם — ימי ה"בהלות" והגזרות, ה"חוספים" והקונטניסטים, ה"מוסרים" והעלילות. טבעת אחת קטנה משלשת הצרות הארוכה הזאת הצגנו לפני הקוראים — ועוד חזון למועד להציג עוד מחוות יותר מעציבים מאלה לפני אחינו, המחבכים את הצרות.

שמעון דובנאָו.

כַּרְכֶּבֶת* מִיָּפוֹ יְרוּשָׁלַיִם.

מכבדה ולא תאחה הבוקר אור סמן הוא כי עלינו ללכת לעבודתנו, הנגר יתנהל לאטו לבית מלאכתו, והפלה נוהג שורו לחרוש אדמתו, צאת השמש, קוראה אותנו לעבודה בבוקר, הקבה מודיעה לנו שעת הצהרים, ונמית השמש לערוכ מזמינה אותנו למנוחה השאננה; ילדינו לא יאחרו את בואם בבתי, תלמוד התורה" ואין השעה דוחקת את זמן בחוריגו בשיבות. בבית מסחרי אני יושב בסבלנות יתרה, רגלי מקפלות תחתי, והעת מספיקה לי גם לחבק ידים. הוא אשר אמרתי, אחר לא אחרתי מעולם בארץ המכוברת, אך עתה, — עתה מודה חדשה; ממשלת הקיטור החלה למשול בנו עוד בבנות מושבות בארץ, פעמוניהן מצלצלים בשעות מדויקות ובתי — הספר בארץ גם להם שעות מדויקות, ועתה: הקטור במסלת הברזל. ה, קטור אכור! מה מדויקות שעותיך, מכונות תנועותיך, כמה תצילינה אוני השומעים צפירותיך, וכמה ימהרו ויחפזו פעמיך. עתה — עתה עלי למהר כי עוד מעט... ואתי.

ומפני מעמדה תנועה הזה בארצנו, היה מן הנמנע כי לא יפגשו המהנדסים הצרפתים מכשולים אין מספר בבנין המסלה, ודי קרבנות כסף נדרשו להוציא את הענין בשונים פתאומים

השעה — אחת ורבע אחר הצהרים. עלי כבר למהר, לרוץ, כי עוד מעט ואחרתי הרכבת. נטיתי "קו" תחת המלה "אחרתי", ואתם, אחי, קוראי ארופה, תמומים אתם בענין זה, ואינכם מרגישים כלל איזה זרות יש בהמלה הזאת, וביחוד בהמושג שלה; ואחרת היא ההרגשה שלנו. לנו, מעט מזור הוא המושג הזה: אחר, אגן, כמעט ככל דרכי חיינו פגש לא נפגשנו, אחרי כי נעדרת הקטור היא ארצנו. הן זה רק הקטור האכורי, והאלקטרי השוכב אשר המציאו לבני האדם את המציאה הזאת, את, האחור". אך בלעדס אין מהירות ואין התאחרות.

גמל כי אקח לשלוח עצים עותה והברכתיו ברחוב, לפני המקסן (ב) שלי, והכה עלי מן הבוקר עד הערב, ולא אחרתי מעולם. חמור כי אהבוש ללכת בית-הלחמה, וקשרתי אל עץ, וחכה בחצרי עד כלזתי כמנוחה את ארוחת הצהרים ולא אחרתי מעולם. עגלה כי אישכר ללכת יפו, ואמר העגלון את המוסים וכא לעמוד לפני ביתי, ואני מסר לי החפצים במודתי (ג), ואין מי יאמר: מהר, כי תאחר!" האכרה יוצאה מכפרה רגלי, כעלות השחר, וירקותיה, ופרות גניה נושאה על ראשה, ובכל עת שהגיעה העירה, השוקה, היא אורחה

(א) רכבת: באשכנזית צוג, בצרפתית Train, ברוסית פויזר. כל מלה השמות, מושגם הוא דבר הנמשך, שורה של מרכבות הנמשכות. יש סופרים המשתמשים בשם, מסע. אך הוא אינו מכון כלל לקבוצת העגלות הנמשכות, כי הוא רק שם פעולת הנסיעה. והשם רכבת נבנה על משקל פעלת כמו חמרת, גמלת שבתלמוד, שפרושם שירה של חמורים, גמלים וכו'. האדון פינס הציע לבנות אמנם על משקל כזה, אך מרש "עגלה" או מרש "קרונ": קרנת או עגלה. ולפי האדון בן-יהודה יתר נעים לאון, רכבת", ויען שכבר השתמשו סופרים אחרים בהצבי בשם זה, הגני נוטה גם אני אליו.

(ב) מחסן Magasin וזה מרש, "ולא יחסן" שבישעיה. וכן בערבית.

(ג) מורה Saque-voyage. (כלים פ"ב).

הקטן הזה לא ישמפו את השכבה, ולא יזלו, יתר, מקורב לשלשה חדשים בשנה, בעת הגשמים, בדרת המים מההרים, ויגרפו דרך הנחל הזה אל ים התיכון. ולצלע שכבת האבן הזאת בנויה מסלת הברזל, ונתקשר ב' מושך אחריו על מטוילי המסלה הזאת, עגלות ברזל מעונות משיא ונפשות אדם שתי פעמים ביום, פעם בעלותו מיפו, ופעם בחזרו מירושלים; ולפעמים גם שתי פעמים ילך, ושתי פעמים יהזור, פעם בנוסעים, ופעם במסעי משאות. ובחדשי אידיהם כמו דצמבר ואפריל תסענה רכבות מיוחדות עם סירים מכל האמונות וביחוד נוצרים, מלבד הרכבת המצויה בכל בוקר וצהריים. וכמעט בכל יום הראשון בשבוע יוצאה רכבה אחת מירושלים לבתיר ולה יקראו, רכבת הטיול" או, רכבת השעשועים". מסלת העגלות מיפו ירושלימה היתה יוצאת מג'בל לעיר, ותמשך דרומה מורחה עד רמלה, ומרמלה נגתה מעט צפונה מורחה ואח"כ דרומה עד ירושלים.

ומסלת הברזל להיפך, יוצאת מיפו צפונה מורחה עד תחנית לוד ומולד תסוב הנגבה לרמלה, ונתקחה את מסלת העגלות, ונתתה נגבה מורחה ועולה צפונה ירושלימה. כמעט, מעתילעת שלם, הפסדתי תמיד בדרתי יפו, או בשווי ירושלימה. על פי רוב היו יוצאות העגלות לפני בוא השמש מיפו ונטולטל כל הלילה מלטלה חוקה כעשר שעה עד ירושלים, וכזה גם מירושלים יפו. העגלות, אף היתר טובות, הבו צלעותינו בעמאדי משענותיהם; על הרי יהודה התרבים, היו הנוסעים מחויבים לרדת מעל העגלות ולטפס רגלים, כי לא עצרו הסוסים כח להעלות על שפועי ההרים הגבוהים גם את העגלה וגם את הנוסעים, הרבה מבגדי עוד נכתמו עד היום בזפת האופנים של משיחת העגלות, שנתלכבו בעת רדתו מן העגלה ועלותי עליה. לא עבר שבוע אחד בלי איזה אסון חדש, הסוך עגלות, הריגת הנוסעים, שבזר עצמותיהם; בבית

כאלה מכה אל הפועל, מממשלת הנרפה אל החרוץ.

עוד לפני כעשרים שנה כבר שרטטו מהנדסים את המסלה ויכינו קרשם א) לבנין הדרך. אך עתה היו מהנדסים מוכרחים לשרטט מסלה חדשה, ולשים לב להמרשם בעין אחרת, העיר ירושלים גבוהה מעל פני מים התיכון שבע מאות וחמשים ושנים מטר ורצי המטר. ומרוץ המסלה מהצדה ביפו עד חצר המסלה בירושלים ישתרע על חבל אדמה ארוך של שמונים ושבעה קילומטר; מהיר הבינוני לכל קילומטר, כרוחב מטר אחד, עלה לסכום מאה אלף פרנק, ותעלינה, איפוא, הוצאות כל הקבלנות לערך השעה סליונים ב).

בנין המסלה יחלק לשני חלקים: החלק הראשון מיפו עד תחנת ד'ר א'ן, הגבוהה משטח מי הים 217 מטר, נכנה בשפוע מעצר שכמעט אינו נרגש, ועובר הוא את השרון, ואת שפלת לוד, ועוד מישורים פוריים יפים; רק מעט לא בריאים, וביחוד בתחנת סג'ד וסביבותיה שולטת הקדחת הרבה, מסכת מעוט הצמחים הטובים, כנראה; צמחי הדורה מרובים כל כך, עד כי קעורים העינים, ומבישים את רעיהם התטה והשעורה. והחלק השני מן הנסיעה עולה בשפוע גדול של חמש מאות מטר ומשהו, בקרב בקעת ההרים, בין צוארי הרי סלע הפראים, שמראיהם כמראה הישימון מסכת חסרון ודים לעכרם ולשמרם. במקומות רבים הזכרתי הבונים להשעין את בנין המסלה על חגורי אבן מזה וזוה, כעין עמודים רחבים, הן כחפות אבנים גזוזות, הבנויות כשפוע, ועליהן תשען המסלה; מלבד גשרי ברזל האחדים שבנו על הנחלים, והואדים הצרים והרחבים.

שמה המסלה ישתרע מסג'ד עד ירושלים, לצלע שכבת אבן, אשר עליה יזרום לו זרם קטן, הוא ואדירי צר, אשר במקום תוצאותיו הימה קרא לו אבותינו נחל שורק, והערבים דיום יקראו לו, בעבר ההוא, נהר רובין; מי הזרם

א) מרשם Plan או Landkarte.

ב) על פי עדות הסופר אלברט Tissandier במחברת La nature 22 אוקטובר 1892, עלתה כל הקבלנות בתשעה מליונים.

ג) קטר. את השם הזה קבע הארון דוד ילון להמכונה הערבה להעלות קטר, הוא ה"Locomotive", והרבה מסופרי א"י הסכימו לו, כי כן גם בעברית

הנוסחא האחת: עבודת-אדמה והורת ההשכלה, נבנתה הצד המסלה על ידי מושי בת י הודים, נוה שלם על ידי עברים.

באולם ההמתנה מרגיש בן ארץ הקדם מעם אירופה; נגשתו לחלון הקופה, שלמתי

האסורים ביפו ובירושלים היית מוצא תמיד איוה עגלון או שנים, שנאסרו בעד לא ר זהירותם במסעם, והסבס באסונות אכזרים, וכמה סוסים נפלו ונהרגו בדרך הזאת! עתה, בעורת ההשכלה הגנו נוסעים בסוסי-אש תחת סוסי-בשר, ברכבת

בית הנתיוות ביפו.

מג'די ורבע (לערך שני רובל) ויתנו לירי פתקת המסע; מעברה הימין כתוב בצרפתית ומעבר השמאל—בתורקית. מספר פתקארי הוא B.09,340 לאמר: בקבוצה B, הנוסע התשע האלף ושליש המאות והארבעים. כל קבוצה וקבוצה היא בת עשרת אלפים נוסעים, ויהי כאשר כבר עברו מיפו וירושלימה עשרת אלפים הנוסעים, ולהם נמכרו אחד אחד עשרת אלפים פתקאות, ותכל קבוצה A; וקבוצה B החלה, ובכן אני לומד מפתקארי, מן המספר שעליה, כי אני הוא הנוסע התשע עשרה האלף ושליש המאות והארבעים מיום שנפתחה המסלה ב 26 ספטמבר 1898 (או 5 תשרי תתכ"ד לגלותנו) עד היום, ביום החמשי לשנת 1894 א) והרכבת

תחת עגלה, בשלש שעות וחצי תחת יום תמיים. כל הזמן שיש לי עוד עד צאת הרכבת, הוא רק עשרה דקים, כי כעת כבר אחת וחצי, והקטר יוצא בשתים פחות עשרים דק. אם כן אמהר לבל אאחר באמת, בעת הגיגי הגיונותי. הצד מסלת הברזל ביפו הוא מצפון לעיר ולעמק זה הצד מסלת הברזל בירושלים מנגב לעיר.

ותחת שבעיר תחרות נוסחאות, התפלות והתהנות, ריב הכוללים, עיר רבנים וממונים מלשינים, בודייכובים, נבנתה הצר-המסלה על ידי מושבת גרמנים, רפאים, על ידי נוצרים; הנה בעיר האבטיחים, הענבים, היין, המסחר, החוף, השקרים, הצמוקים, השמן, עיר

(א) במסלת הברזל אינם חושבים שבועות וחדשים כי אם ימות השנה ואומרים למשל

ב י פ ו באמצע השוק צריכים להשמר מאד לכל ירגיש בזה אזהר בדוי או אבר, פלח גנב, לכל יסיתו לבו להתנפל על העגלה, בדרך, בין החרים, לשלול אותנו. כמה צער, כמה עמל ומכשולים פגשתי ביום טלטול המעות מיפו ירושלימה, הייתי תמיד נוקק לשכור שני אנשים בתור שומרים, ולשחר את העגלן, כי ימהר לצאת מהעיר, וכי לא יכריח את הנוסעים (השומרים) לרדת מעל העגלה על החרים הגבוהים, וכמה זמן הוכרתי להפסיד; וירדתי מירושלים, עזבתי בית מסחרי למעת'לעת" וטולטלתי שני לילות יום תמים, הלכתי וחזרה, לא נחתי, לא ישנתי ועיפתי אה"כ ששה ימים רצופים מן יגיעת הנסיעה. אך אחרת היא היום. בבוקר בשבע וחצי אני יורד בירושלים אל חצר המסלה, יורד במנוחה ליפו בשלש שעות וחצי, באחת עשרה אני אוכל ארוחת הצהרים ביפו, ומשתעשע עם מכירי, ובשעה אחת וחצי, הסבל מכיא לי בפרסה, כגלוי, מבית שוחפי את כיום המגידיות אל הרכבת. אני נכנס פנימה בתוך אחת המרכבות, השקיקה הכבדה מונחת אצלי, לכי לא יפחד ולא ינקוף, אינני מרגיש כל וחילה, הקטר צופר: פ פ פ פ פ פ פ . . . והננו נוסעים.

עברנו כחשעה עשר דק, בראשונה בין פרדסים, גנים נחמדים, ובאחרונה בין שרי תבואות, והנה "בני ברק" משמאלנו על הקילומטר השימיני מיפו, עוד כארבעה דקום וכמו עפה לעינינו, "בית דגון" טימין על הקילומטר העשירי; וראשון לציון" היא "עין הקורא" נראתה מנגב מרחוק, האיילן הגדול אשר בקרן צפונית מזרחית-להמושבה, בית הכנסת הגבוה, זארובת העשן אשר למבונת המרתף, כל אלה יגביחו ישאם השיממה ויחצו את ים התכלת בגאון וגרלות. עוד כחמשה קילומטר והננו רואים מנגב המסלה את "צ'פנד" הכפר, ונגבה לצרפנד מרחוק

הזאת העולה מיפוי ירושלימה הקרא: "1"; והרכבת החזרת מירושלים יפו הקרא: "2". ומספר הנוסעים ברכבת נומר 2, טרם עלה למספר הנוסעים שברכבת 1, החולכת מיפו ירושלים. שמה רק נמלא אתכול המספר השבעה האלפים בקבוצה ב', נמצא כי ער היום ירדו מירושלים ליפו רק כשבעה אלפים נוסעים, מיום שנפתחה המסלה, וכל זה במחלקה השניה, מלבד הנוסעים שבמחלקה הראשונה. ומחלקה שלישית אין לעת-עתה א). יבוליים לערך היום את מספר הבינוני לנוסעים במסלת הברזל עד לערך המשה ושישים ליום, לפני בריאת הקטר בארצנו, עוד בימים שהעגלות היו דינוס יהודים בארץ. כבר ערכו את מספר הנוסעים לירושלים העיר הקדושה לכל האמונות, עד ששים ליום, והשב השבו כי במסלת הברזל החדשה עוד יגדל מספר הנוסעים, כי כמה נמנעו מלעלות יען לא חפצו לסבול את יגיעת הנסיעה וענויה. ועתה הנסיעה גם מהירה וגם לא יקרה, אך בכל זאת לא גדל הרכבה מספר הנוסעים, וצריכים להודות כי גם המספר ששים וחמשה איננו מספר מצער. ובפרט שטרם חדלו גם נוסעים בעגלה, עניים, מפני המחיר הזול, כמעט החצי ממחיר רכבות הברזל; ועשירים שמוציאים על עגלה חשובה כמעט פי שלש וארבעה ממחיר זה, הוא יען שחפצים המה להתענג על התבוננות הדרך, לרדת בכל פעם, ולהביט נפלאות בכל גרגר חול ובכל הר וסלע, שזה דבר בלתי-אפשר בעת הנסיעה בקיטור. אולם לסוחר שאיננו חוקר הנסיעה בקטור טובה מאין כמות. עוד אני זוכר את העמל והיגיעה הרבה שהייתה לו בימי ממשלת העגלונים, כאשר הוצרכתי להעביר משותפי מיפו כים או שקיקה ב) מגידיות (מעות כסף שאינו שכיח בארץ, ומביאים אותו מכירות בתוך שקים קטנים) חמשת אלפים או שמת אלפים, שמשקלם כבד מאד, ובעת הטעינה

יום התשעים בשנה" וים "שלש המאות בשנה" ולא ימות החדש. — כך בארצנו. א) ובמקום הזה עלי להגיד חן-חן לכבוד Monsieur Picard שהוא ראש התחנה chef de gare ביפו, על הואילו להמציא לו תשובות נכונות לשאלות אחרות ששמתו לפניו בענין שאני כותב היום.

ב) שקיקה: שק קטן. על משקל ההקטנה כמו סלילה: סל קטן; דגינה: דג קטן.

גראתה, אֶל־הַקְּבִיָּה, ועל הקילומטר העשירים
 נתעכב בַּת־עַלְפֵי-לֹדֶה (א), פה מסביב במרחק
 רק אדמת בצה. אך דק אחד התעכבנו ובעוד
 נסיעה קצרה של שני קילומטר וחצי הגענו
 לתחנת "רמלה", היא עומדת על הקילומטר
 העשרים ושלושה מיפו.
 פה קץ לשרון, וגבול לשפלת לוד.
 לאט לאט יחלו גבעות גבעות להתרום מוקב
 העמקים; ועל הקילומטר השלשים הגנו כמו
 מנתחים במרכבותינו את הכפר "גלני" היא
 "נעמה" ועובדים בין בתי האכרים. האדמה
 אשר מנגב למסלה היא אדמת "מוכות-כתי"ה
 היא "עקרון"; ומרחוק יראו כל בתי המושבה,
 ועציה וגניה כלם מראה נהדר, כמו שושן יפה,
 וכל נוסע אירופי הרש יתיצב משהומם ושואל
 מהיושבים סביבו: "למי אלה פה? למי השושנה
 היפה הזאת בארץ השוממה והחרבה?" וענו ואמרו
 בפה אחד: "מושבת יהודים היא והמודה
 היא ונאה עד להפליא!" וגנבה מערבה לה
 לתחנת "בתי-ר"ה".

נראו בתי הכפר "קָרְמָה".
 ומצפון למסלה הגנו רואים מרחוק את
 הכפרים "גמזו", "גלני". וממרחק רב נשקף לנו
 הכפר "דיר אֶבְיָה" היא "קֶבְצִים".
 הלאה. על הקילומטר השלשים וארבע
 מימין למסלה, הכפר "אֶל־מַנְצוּרָה" ומשמאל
 המסלה נשקף הכפר "אבו־שִׁישָׁה", ועל הקילומטר
 השלשים ושבעה פגשנו בגשר-ברזל אשר
 על "ואדי-צֶרֶר" הוא "נחל שורק". מסגרת הרים
 לא גבוהים סביבנו, ועל אחד מראשיהם נראה
 הכפר "קֶבְיָה".
 פה יחץ הקטר את עמק האי לון ועל
 הקילומטר הארבעים נשיג את תחנת "סג'ר",
 מימין נראתה "גיצה" ומשמאל מרחוק נשקפת
 "גיהנובה" היא, נוקה. סג'ר ידועה היא
 בקדחתה העזת ושמה לוועה בפי כל יושבי
 הסביבה. קדחת האנמים הכתימה (ב) שוררת פה
 בכל תוקף ועז, וכבר התפטרו פה הרבה פעמים
 פקודי המסלה ממשמרתם, אך בימים האחרונים
 משרבו הצמחים והנמעים שנשעו פקודי התחנה
 ונקלטו לאט לאט, הוטב מעט מעמד הבריאות. —
 כשני דקים נחנו בתחנה והגנו נוסעים הלאה
 לרגלי "ואדי צֶרֶר" הוא "מקור נחל שורק". על

החוקים בעתיקות ארץ ישראל פולגים
 בדברי ימי המקום הזה, יש אומרים כי היא
 "בית עיר", והרוב בהם מחליטים כי היא בתר
 עזר מלחמת בר כוכבא עם תיל ארריאן
 גם Euseb גם Williams גם Krafft וגם
 Raumer מחליטים ככה. עוד בשנה העברה

(א) תעכבה: בצרפתית Halte, ברוסית זה "חצי תחנה" מתעכב אך לרגע.
 (ב) כתום: gelb ע"מ: אדום, ורק. הרש הארון דוד ילון, וכן בערבית.

או פתוחים לפנינו לרוחה תיאמראות וקרקסאות, ונוכל להנות מאור פני מזמרת משבלת כאות נפשנו בעת זמרתה כל הערב ולהרהר אחרי כן בה ובזמרתה כל הלילה. כמו כן נוכל לבקר את ה"קלובים" השונים המלאים ככלוב אנשים ונשים, ונצא במחולות לקול כנור ונבל עד אור הבקר; וכאשר נשוב לבתינו לתת שנת לעינינו אז כבר גמרו אחינו בעלי ה"התקון" ברוסיה ובגאליציה להתפלל תפלת שחרית.

ואחרי עבודה קשה ונעימה כזו הנקל לבלות רב היום או כלו בשונה, פיהוק גיהוק וכאלה.

כל האמור כזה הוא רק בנוגע לאנשים אשר המאבק מצוי בכיסם: אבל גם לאלה העניים, אם רק לא כלתה הפרוטה מכיסם, גם לאלה העולם פתוח: די לנו לצאת ברחוב ולהתיצב לפני העמוד הגדול המלא הורעות שונות ולהתבונן עליהן רגעים אחרים, ואז נשנה רגלינו כאילות וכל אחד פונה לדרך אחרת:

זה פורש לרחוב K. וימהר צערו, למען לא יאחר לבוא ל"פתיחת הישיבה" בחברה פלוגית, וזה פורש לרחוב W. לחברה אלמונית. ולא אשגה אם אמר כי יותר ממספר "המנינים" בברדיטשוב ובזוילנא מספר החברות פה.

בערי ישראל ברוסיה ובגאליציה נוכל למצוא חברות: "הכנסת אורחים", "הכנסת כלת", "מליבש ערומים", "חברה קדישא", "מתן כסתר", "גמולת חסדים", "לומדי משניות", "לומדי ש"ס", "בעלי תהלים", "שומרים לבקר", "תקון חצות", "בקר תולים", "תקון ספרים", "חובבי ציון" ודי, ובה תמו החברות. לא כאלה בחו"ל

ובפרט בארץ, אישנו וזיתוד בברלין. בברלין ישנן חברות לאלפים ולחברות; והחוק איש בכנף רעהו לאמר: הנה ירך לי וניסר חברה חדשה; השני יתרצה להראשון, וכיום המחרת כבר נקרא הודעה במה"ע או במגילה עפה: "חברה חדשה... נתיסרה; מושבה בבית המוח אשר לפלוגי, ברחוב K. "הישיבה" הראשונה תהיה ביום פלוגי בשעת אלמונית; אורחים מתקבלים בסבר פנים יפות". והחבר כזו או כי תגדל ותפרח ברבות הימים והחבריה יתרבו, או כי תבטל במהרה ומקומה תירש אחרת. אמנם מהחברות הנמצאות פה רבות הן הנושאות על דגלן מעשי הצדקה והחסד, החכמה והדעת,

בפעם הראשונה, כנסעו, התבוננתי אל פני הערבים, אל שרמוטי צורת פניהם, והמה בעיני דומים מאד לשרמוטי צורות יהודים, ובכל פעם שאני מוסיף לעבור במקום הזה, ומתבונן לבני המקום, אני רואה כמעט בעין בלורה כי המה יוצאי ירך בני ישראל; כבר הראיתי את הפלא הזה לכמה וכמה נוסעים, ממכירי הנוצרים וגם מהמושלמים, ורבים הודו לו.

מצפון להמסלה, מעבר למסלת העגלות (היא אינה נראה) על ראש אחד מהוי יהודה נשקף הכפר "בירד". ובעברנו עוד "חמשה קילומטר" נראה מנגב המסלה את "בית-לחם" עם כל ראשי מסגריה ובתי כנסיותיה בצלביהם על גגותיהם. ומצפון להמסלה במקום הזה תראה "עין כרם". עוד חמשה קילומטר ולפנינו: מצפון הכפר "בית-הגניגה", ממזרח הכפר "אב-דיר" ומלפנינו בתי-רוש לים. ועוד שני קילומטר, לאמר הקילומטר השמינים ושבעה הננו יורדים לחצר המסלה בירושלים.

דוד יודילוביץ.

חג המסכות.

(ברדיחותא)

ימי שנותינו שבעים שנה ואם כגבורות "שמונים שנה". מה קצרים הם חיי האדם על פני האדמות! התעוף עיניך ואינך; אבל מה איובת היא לפעמים שעה אחת בחיים. — כעין הקנייה הזאת מקוננים אחינו ברוסיה ובגאליציה, היושבים בערים הקטנות, ההולכים בטל באין מעשה ואין להם כמה להמית את העת המתנהלת לאט לאט, ביחוד בלילות הארוכים בחורף.

לא כהלך אחינו אלה חלקנו אנו בברלין ובשאר הערים הגדולות, אנהנו לא נבקש חשבונות רבים איך לבלות הימים מבלי משים ולא נתאונן, כי כל שעה תארך לנו כארך הגלות המר; אדרבה פה נשמע החיפץ: המלאכה מרובה והזמן קצר, אם רק לא אפס המאבק מן הכיס

חשון, עת לראבון לבנו אך לחנם חפש אחרי הלבנה, כי אז לא הכה אך רגע ויחל לקרש בצעקה גדולה את האור הזה.

האנשים והנשים עטופים מסכות שונות יצאו במחולות ואנכי עומד ומתבונן בשום עין עליהם. לראבון לבבי עלי להגיד דבר אמת, כי אף אם רגלי קלות כנשר לרוץ הרחק כמחטוי קשת בשמעתי קול נבחת כלב, כי בן אברהם יצחק ויעקב הנני — הנה כבודת הן בחפצי לצאת במחולות; בעיר מולרתי נ, לא נהגו אבותי ללמד את בניהם לצאת במחולות, כאשר לא נהגו ללמד אותם חלויץ עצמות או ה"ו לצוד ציד, ואם כנערוני לא למדתי חכמה זו, אז עד זקנה ושיבה כחיגר אֶרְאָה במחולות מחנים, וכל ימי לא אמצא עוד נחת בכריעת הגוף, „כנשיאת כפים“ למעלה ולמטה, לפנים ולאחור, ולעולם לא אצא עוד לצוד ציד, לו גם יתן איש בידי הרב, הנית או קנה רובה; ואף כי גם אנכי ראיתי כנערוני את ירחמיאל הדיין ואברהם המלמד וקֶאֱפִיל השמש ויוצאים לחל במחולות בשמחת תורה בבית המדרש, לקול זמרת ברוך הכבד־פה, ואף כי גם אנכי הלצתי עצמותי בחג הסוכות, בלקחי את הלולב והאתרוג והניעוטים לכל עבר ופנה גם למעלה ולמטה; כמו בן רדתי בתפלת הקדושה ורדתי כנגד הלבנה; ואף כי גם אנכי יצאתי בכל ערב יום כפור לצוד את התרנגול בהלול — בכל זאת שונים הם פה המחולות מהמחולות שלנו ושונה „חלויץ העצמות“ משלנו, וכמו בן הצייר פה שונה לגמרי מן הצייר ההוא. ובכואי למקום מחולת מחנים, אז אך בעיני אראה את כל הטוב — ואנכי לא אוכל ליהנות ממנו.

כשעה חמימה התבוננתי אל המסכות השונים ואל המחולות, ואחרי כן התבוללתי בין האנשים היושבים סביב לשלחן גדול ולבושים בגדים פשוטים כמוני ואינם לוקחים חלק במחולות האנשים האלה או כי באו ללוות בנותיהם ומכיריהם, או כי באו לשם החברה, „מתן כסתר“ ולהרבות הכנסותיה, וכלם הם אנשים בחצי ימיהם ונשואי פנים; ביניהם נמצאים גם זקנים ושישיים המתבוננים כשחוק קל על המפזים והמזכרכים, כמו יאבד להגיד: „גם אנחנו עשינו כזאת בעת מן העתים, וגם אתם תנחנו ממועשיכם בעת מן העתים“. על הישלים עמדו כוסות שבר והיושבים סביבם התוכחו על אדות „שאלות המון“

ומטרות רבות מהן התפתחות חיי החברה והמדינה, אבל חברות רבות פה אשר כל מטרותן ותוערתן לשמה לב חבריהן, כמו: חברת „השוהים במים“, „השטים בסירות דוגה על פני המים“; „המתאבקים ומחליצים עצמותיהם“; „צידים“, „רוכבים בסוסים“, „מומרים“, „משוררים“ „נוסעי אופנים“ וכו'. שמות החברות יעידו על מטרותיהן; אבל עוד חברות שונות נמצאות פה: „חברת שותי שכר במדה מרובה“, החברים האלה מתאספים מועת לעת ומרבים בשתיה והמרה בשתיה מכלם לו מנצח יקרא והחברים ישתי לבבדו; „חברת גבנים“. אל החברה הזאת יקובל רק איש אשר גב לו ולהיושב ראש שני גבים מפנים ואחור, וגם החברים האלה מתאספים מועת לעת למקום אחד ומשוחחים אדות ענינים שונים ושותים בצמא שכר ושכר, כמו בן נוסדה פה חברה „בעלי קרחת“ ואין אחד מכל החברים אשר שתי שערות לו בראשו, ומספרים כי פעם אחת ישבו החברים כל הלילה ויטכסו עצה אם לקבל את ביסמארק לחבר, אם אין. אחדים מהמצדדים בזכותו טענו, כי אף אם שלש שערות נמצאות עוד בראשו — הן יש תקוה כי גם הן לא תתקנה עוד מעמד ותלכנה לאברון, ומתנגדיו טענו — שלש שערות סימן מובהק, כי האיש בעל שער, והאחרונים נצחו את הראשונים וביסמארק יצא וידו על שערות ראשו.

וכמעט כאספת כל חברה וחברה יוכל כל איש ואיש מן החוץ לבוא כארח לא קרוא, והחברים יקבלוהו בסבר פנים יפות, והארח יוכל לשבת ולהתענג על הווכחים והשיחות הבטלות הנשמעים שם, והתענוג הזה יעלה לו רק כפרוות אחרות בקנותו לו „שכר“!

אולם התענוג הזה כאין וכאפס הוא לעמת הענג אשר נשבע בימי השנה עת יחלו חגי המסכות, ואת החגים האלה יחגו כמעט כל בני עירונו בחבה יתרה בלי הבדל המפלגות והכתות, וחג כזה חגתי יום אתמול יחד עם חברי החברה „מתן כסתר“ העולים למאות. ובאשר ההכנסות קרש לקופת החברה, כי על בן רבו גם אנשים שאינם מחברי האגדה, הבאים לקחת חלק בחג וימלא הבית אותם.

אנכי אחרתי מעט לבוא, וכאשר דרכתני על סף הבית היה האולם הגדול מלא אורה מאור העלעלקטרי, ולא אפון אף רגע, כי לו בא הנה „ולמן הבעל־קורא“ מעיר מולדתי בחדש

עוד ישנם בתוכנו אנשים העוסקים בלא לב ולב
לטובת אחיהם הקרובים והרחוקים...

פתאם השמוע מורה השעות את השעה
השתיים עשרה; הגאספים פשטו כחן וכנהוג את
המסכות והמסוות; ומה נאד השתוממתי לראות,
כי גם אלה שני האנשים פשטו בגדיהם מעליהם
ויהיו לאחריים.

אמנם לבושי מסכות היו — ואנכי
לא ידעתי.

ברלין. בחדש פברואר, 1894.

ד"ר משה אלעזר אייוענשטארט.

שני נכתבים בדבר ישא"י.

I

מכתב מריל"ג למר י' מואה.

ה' מרגלין הביא לי את פקדתך שלום
ומפיו שמעתי גם כי קבלת את מכתבי אליך
ליפו וכי ידעת את מכאובי אשר עניתי במ
בברלין; והרי דברים אלה שבעל פה נחשבים
בעיני כדברים שבכתב, כאלו כתובים ומסורים
הם לי ממך בתשובה על מכתבי האחרון, ולכן
מצאתי את לבבי לבוא אלך במכתבי זה, יען
כי דבר קטן לי אליך שיש בו מעין צ'ך הצבור.
הנה נא אמרו לי כי בתמליץ (אשר אני אינני
קורא ואינני רואה אותו זה כמה שנים) בא מאמר
המכיל פני הלזט הלוט על שאלת ישוב א"י
ומציג את האמת ערומה כיום הולדה ומראה
באותות ומופתים כי נחלה אבדה גם תקותנו
זאת וכי לא מציון תצא תשועת ישראל; ואמרו
לי כי אתה הוא בעל המאמר אע"פ ששמך לא
חתום עליו בפירוש, והנה אני בעיני אשר
הברזו עלי כי ממתנגדי הישוב אני, אשר באמת
לא כן אנכי עמדי, כי לא הקשתתי לבי לתנועה
הנחולה הזאת ורק העמדת עלי נגינה אחרת,
אבל כל מה שהיה בכחי לעשות בצנעא לטובת

וכל אחד ואחד הוה את דעתו ויצדק את דינו
ימשפטו. בהיות כל המסובים מאחינו בני ישראל,
גדברו גם על אדות מצב אחינו ברומניא ומרוקא,
ואחד מהם הרבה לספר את כל התלאות הרבות
אשר תמצאנה את אחיהם הנחתים בארצות האל
וכלם הניעו ראש ויאנחו משבר לב ורוח. מכל
המסובים הלוקחים חלק בצרת האמללים הצטינו
שנים: זקן כבן שבעים ואיש כבן ארבעים.

הראשון הוא קטן הקומה; זקנו יורד על
פירמדותיו, פאותיו מסולסלות, ראשו כפוף
כגמון; בדברו ימולל בידיו ובדגליו ומראה עיניו
כמראה הברק; בהרימו בגדו העליון ראיתי את
„ארבע הכנפות" שלו עם ציציותיו המרוחים
כמעט על הארץ; בהוציאו את תיבתו הקטנה
להרית מעט אבק מרורות ראיתי כי חתובה עליה
„ירושלים". מקטרתו אשר ארכה אמה עשויה
מעצי הלבנון, מצלחתו נשקפים ועולים עלי מה"ע
„המליץ" ו„הצפירה". השני בן-הארבעים הוא
גדל הקומה ויפה מראה; לבוש לפי הקי המאדע
האחרונה; שערות זקנו אמנם עשויות במספרים,
אבל כתנועותיו ובמברותיו יהודי כשר הוא
לכל פרטיו ורדקויו; גם הוא הוציא תיבה קטנה
עם צינארים ועליה כתוב „ירושלים". כימינו
קפת סופר ובשמאלו גליון גדול והוא טובב את
החבורה, ונותן לכל אחד לחתום את שמו
ולתרים את נדבתו בעד אחיו האמללים, כאשר
אחותי אני ב„ד" הטע ראיתי כי גם היא נושאת
עליה חותם „ירושלים". כאשר הוציא האחרון
מטפתו מצלחתו ראיתי, כי שזורים בה הדברים
אם אשכתך ירושלים — תשכה ימינו; כאשר
הוספתי להתבונן אליו ראיתי כי בבגדו העליון
תקוע ציון „מגן דוד" מזהב טהור.

כאשר כלו האנשים לחתום החלו השנים
זה אחר זה, לדבר נשנבות על אדות תקות
הלאום, ועתידות ישראל בארצו, וזונונו לא מלאו
משמוע את דבריהם הנחמדים והנמלצים.

שכחתי את הבחורים הרוקדים כנגד
הבתולות ואת הבתולות הרוקדות כנגד הבחורים,
ושמתי כל מעיני אך בשני האנשים האלה,
ובלבי אמרתי: אמנם לא אלמן ישראל גם בארץ
אשכנז מאנשים כאלה הדואגים לטובת אחיהם
האמללים, אנשים אשר בצרת אחיהם גם להם
צר וכל מעשיהם מוקדשים אך לתישבו ולהעיל.
עוד לא נתאש מן הפורעניות אם נראה, כי

יוסף בן שמעון שלי והיית מתיר לנו ביעתא
בכותחא, והיית מביא לעמך תשועה גדולה
ופורקן, ויהי מכל מרגן ורבגן ורישי בליה
ש"כיקום-פורקן".

שלום לך חזק וחזק כחפץ אוהבך ומוקרך

בלב שלם י"ל גארדאן.

ח"י השנה תרנ"ב, ס"ב.

II.

תשובה ממר י' מואה לריל"ג.

אבו כל בני עבר, ראש משוררי ישראל בדורנו
מ' יל"ג נ"י!

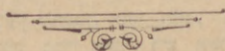
לרגל טענותי ותביעותי הייתי נע ונד
שבועות אחדים בערים שונות, ובשובי היום
הביתה מצאתי צרור מכתבים על שמי, ובראשם
את מכתבך היקר מיום ה"י מרחשון תרנ"ב אשר
שמחתי עליו מאד, בראותי כי עוד חי אני גאון
ספרתנו, וכשם שפליצות אחותני אז, בקראי
„דברי שביב-ברע“, אשר שמך היקר לי התום
עליהם, כך שמחתי בקראי כעת אגרת שלום,
בת עטף, בן אל-ימות, ותהי ראשית מלאבתי
להשיבך דבר, כי פיך הוא הטדבר אלי הפעם.
שקר בתוך שקר ענו בהמאמר, אשר הזכרת, כי
לא אנכי כתבתיו, כי אם בן לוייה ה'...
המכונה „אחד-העם“, אשר ארה לחברה אחי
יחד; ולא עוד אלא שכונת כעל המאמר היתה
לנטוע ולא לעקור נטוע הלילה, כי האיש הזה
הוא הו"צ נלהב. ומה האחד הזה מבקש במאמרו
„אמת מארץ ישראל“, אם לא לבטל את הפרקמטיו
הנמכזב בארמון ישראל? ולא על ציון המצוינות
שפך רוש יאוש, כ"א על בני ציון, המהפכים
את הרעיון על פיו ועושים מעשה זמרי ומבכשים
שכר כפלים כפנחס. פוק, צא וקרא את המאמר
היקר הזה, ותמצא כי כדברי בן הוא, וכי אין
בו ח"ו לא אותות ולא מופתים „כיו מציון לא
תצא תשועת ישראל“, כאשר אמרת עם הספר.
ומי כמוך, גבר חכם בעונו, יודע, עד כמה
מסבלים קוראיה את כונת הסופרים, הן לא
נעלים ממך, כי בקטיגור-לאומי אתה בעיני

הדבר עשיתי, — יש עם לבבי גם עתה להביא
מעט צרי ומעט רבש לאכריו וכורמינו בארץ
הזבה חלב ורובש, וזה הדבר; אחד ממכירי,
מעשירי העיר הזאת, אשר יש בביתו אוצר כלי
המדה דברים עתיקים ומגלות עתיקות הרבה
מאד, ובכללם גם אספת ספרים בלה"ק ובלע"ז
על אדות ישראל, החל בימים האחרונים להוציא
את סגולותיו אלה לשוק ולמכרם, כי זקן האיש
ואין לו הפץ עוד בהפצים כאלה, ואני לקחתי
עמו דברים על אדות ספרי ישראל אשר באוצרו,
אשר לבניו אחריו אין בהם צורך, כי לא ידעו
את התורה ואת השפה, וקונים מן החוץ אין
בעירנו, ויעצתי להקדיש אותם לשם ישוב א"י,
לא למכרם בכסף כי אם ליסד מהם באחד המושבות
בית-מקרא, למען אשר יהגו בהם האכרים מבני
ישראל אשר רבם הם בעלי גרסא דינקותא ויודעי
ספר ואל ישעו בדברי שקר ובכתי מרוח —
והמטחתו כי גם אני עתיד לעשות כן במעט
ספרי, לצאת לביתי אחרי לתת את הספרים מתנה
לבני א"י הנהנים מיגיע כפם. האיש ההוא נאות
לי והנחו מוכן ומזומן לעשות כפי עצתי, וגם
יניח איזה סך קטן להוצאת הובלת הספרים
למקום המיועד, וזה הדבר אשר הנועני היום
לבא אליך ולשאלו עצתך, הנה לך נהירין שבולי
המושבות מראות עינים ולא מהשמעות אזנים
לבד; על כן עזין נא עצה איכה אכלכל הדבר
במשפט, באיזה קולוניא יש ליסד ביבולותיקא
כזאת, ואם יש שם בית פנוי לשום בו ארונות
ספרים ושלחנות וכסאות להיות לבית מועד
לקוראים, ומי ישנית על הספרים ועל הסדרים,
ומי יכלכל את הוצאות הבית? אם ראוי ונכון
לפנות בדבר הזה לרוטשהילד או לאחד ממלאכיו
עושי דברו למען יפרוש כנפיו על היסוד הזה,
אשר ראשיתו (בערך) מצער ואחריתו אולי ישגא,
כי יגהרו אליו רבים בנדרבות כאלה גם הם
ויגדילו ויאדירו את אוצר ספרי ישראל על אדמת
ישראל, ואולי ברבות הימים תקום ותהיה גם
שאלת הד"ר שפירא ליסד בא"י בית מדרש
ותלמוד תורה לחכמת ישראל, והיה אוצר הספרים
הזה לו לאוצר נחמד, ומצוין תצא תורה ודבר
ה' מירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות.

כפי הנראה חלום הרבנות אשר חלמנו
לך עבר ונטל ואתה שב לשקך (כלומר לדלוסקמא
שלך) ולטענותיך. חבל עלי שמש גדול כזה
שאבד מעולמנו, כי בלי ספק היית רב מעין

הפר הנדיב הנ"ל באר מים חיים על השבנו לבני המושבה הזאת, אם כי איננה תחת רשותו, ואולי יתחנן כמו בשתי בארות מים חיים. והדרך הרביעית היא לשלחם לאחת מהמושבות שבמושבות הברון: לראשון לציון או לזכרון יעקב (ע"ש אביו), ואם דרך זו תכחד, אני פנה לך לה' שירד בפניו וישיבך דבר. — ואיך שתבחר ותעשה ה' בעורך, כי דבר גדול תעשה להחיות עם רב ברוח, אם לא בגשם. ומרוב טרדותי אסים הפעם ואבקשך ואשביעך להודיעני אחרית דבר, ומה שלומך כי אדע, כי בשלומך שלום להנאמן שבקוראיך

יעקב בן ישעיהו מוא"ה.

פתגמים

מקוריים גם מעתקים.

קמץ חרודיך (וויטצע) לרברים ראום להם ולא תפזרם חנם ללא ויעיל: המאכלת לא תסכון לחשוב בה עצים.

זה אשר לא ימצא עונג בעבודה, לו יהיה גם העונג לאחריתו לעבודה.

התאמץ לעשות טוב לכל, ולא הוב רק את זה אשר ראוי הוא להיות אהוב.

בזה אשר תשפיל כבוד וולתך, עוד לא תקבד אתה בנפשך.

רגש בלי דעת יוכל להרע יותר מדעת בלי רגש.

אם בעלותך תרים עיניך למעלה, אל נא תשכח, כי בדרתך תשפיל למטה.

טוב שלא תנחם, משתנחם ותשוב שנית לכסלה.

להאבה רדושה התעוררות, אבל לא כן להשנאה: רק החמימות תדרוש לה איזה חומר לקיומה, הקרירות תבוא באפס כל.

העם הזה, מדי קראך לבני ולמספד, על הרועים הרעים, על עם לא — בנינו, בעת אשר יחידו סגולה ותולדות ספרותנו יענו אחריו: „אם זונה ישראל, אל יאשם יהודה“. גם אתה, גם אחר-העם שניכס לדבר אחד נתכונתם לעשות שרף להחיות את הנשוכים ולהסיר את הנחשים ממתנה ישראל.

בדבר ספרי ישראל, אשר תחפוץ להביאם אל בית האוצר בארץ מולדתם, הנה הרבה דרכים לפניך. האחת, היותר ישרה בעיני, היא לשלחם ליורשלים, ושם יהיו תחת השגחת חכמי העיר: יירגו כן-יהודה, הר"ר יעבץ, הר"ר יעלין, ד"ר דרבעלה והר"ר נסים בכר, כי בני הדור החדש שמה, האמונים עלי החלוקה נעורו משגתם, ובאין ספרים תהפך חלילה תרדמתם לשינת-עולם, והספר הלא הוא הסיוף הנצחי של עמנו, אשר יפיל את אויבינו מבית ומחוץ חללים חללים, ואוצר הספרים, הנמצא עתה בירושלים לתכלית זו הוא מעט בכמות ורל באיכות, תחת אשר אויבי ה' שמה בנו לתלפיה כמה בתו-עקד לספרים יקרים, ובהם יצודו כחרטום נפשות ילדינו, אשר בשביל הכל פיהם יתקים כל עולמנו הקטן. אם לבך תשית לדעתי זאת, אזי פנה נא לבן-יהודה והוא יורך ככל אשר תעשה ויודיעך את פרטי חלדיהם, כי בחיותו בירושלים נדרבנו הרבה אני והוא על החסרון הזה, אשר בלעדו לא נשיג את מטרותנו „מבית“. הדרך השניה היא לשלוח את הספרים ליפו תחת השגחת הועד הפועל ביפו (המאוסר מטעם ממשלתנו), אשר כבר נוסד שמה בית עקד ספרים על שם המנוח לעוואנרד הוונג, ויהיו ספריו וספרי הנדיב אשר הסתרת את שמו כמלואים והשלמה להספרים היקרים, שכבר נקבצו באו בבית הזה מכל קצוי ארץ רוסיה. הדרך השלישית והיא הטובה בעיני (אחרי הראשונה) היא ליסד בית עקד ספרים ב„גדרה“, אשר עובדיה ראויים לעשות את מושבתם מרכז רוחני לכל העובדים, ומה גם שכבר זכינו לבנות בתים יפים בשנה הזאת ולנטוע נטיעות שמה, ותקוה גדולה נשקפה לנו מהמושבה הזאת, אשר תושביה המה נבזרי ישראל מדור החדש. אכן אין שם בית לתכלית זו, וההכרח יהיה לפנות בזה להר"ר פינסקר (ההולך למות לאסוננו הגדול) או להנדיב הירוע, אולי יאותו ח"צ או הנדיב לבנות בית האוצר הדרוש, כאשר

אתה מבקש לרוב מומי אחרים רק לפי מומי עצמך, התאמץ איפוא לבלי היות כך כל מגרעת — גם מפני טובת אחרים וזולתך.

החרוד הוא ילד שעשועיו של השכל, על כן תעורר לפעמים האהבה עיניו בלי ראות מחסוריו.

רבים הם החיים בקנאתם ושנאתם, מאשר באהבתם.

רבים מבינו חירות לא יבינו דבר פשוט.

רבים הם אשר מפני קוצר כח ראותם לא יוכלו לראות מומי עצמם — על כן ישימו על עיניהם זכוכית מגדלת — למען ראות בה מומי זולתם.

רבים הם המסתפקים בנייתם מהמסתפקים בעשרם, ורבים המבקשים להראות מלאות.

הגאווה היא ערלת שפתים; על כן שמה לה את האולת לפה.

צחוק בלי דעת טוב הוא מכבי בלי דעת.

גלגלי הומן ישתקשו במרוצתם, והיושבים במרכבה לא יתבוננו אל שאינם והמונם מרוב תרגלתם בהם. אלה יושבים בתוכה ופניהם לפנים, ועל כן עיניהם רואות את הכא מרחוק, אבל רבים מהם היושבים ופניהם אחורנית, ועל כן יראו וידעו רק את העובר על פניהם.

הנסיין איננו מוליכנו בדרך, כי אם האור המאיר את דרכנו, על כן לא יועיל לעצומי-עין.

אף כי בתחבולות שונות תעשה מעשיך, התאמץ כי יהיו רק לתכלית אחת: רבים שרשו העץ — אך ראש צמרתו אחד הוא.

חופש עצמנו איננו בהסירנו מוסרות כל החקים מעלינו, כי אם כמלאותנו אותם ברצון עצמנו.

אל תדמה כי חשך סביבותיך — רק כי תעצים עיניך מראות.

רק בדרך טוב ימצא הטוב.

רעיון נורא ומכאיב הוא הרעיון, כי עונג נפש איננו גם שובע לבטן.

אם לא תדע למשול בנפשך, ימשלו אחרים כך.

השערה אף כי דקה היא מאד, בכל זאת גם לה צל.

מעין החכמה אחד הוא, אך יש אשר ישאב מימיו בכלי טהור, ויש אשר ישאבם רק בכלי מאוס.

אם יבוא איך פתאום, דע כי הלך בדרך בטרם בא אליך.

לא בכל עת יהי היפה גם הטוב, אבל הטוב הוא יפה תמיד.

הרוש מסוכן הוא יותר כאשר יערב לחיך. גם השקר המעורב באמת מסוכן הוא יותר משקר מחלט.

לאהוב את האנושיות דבר קל הוא, כבר הוא לאהוב גם את האנשים.

רק הרואה את הנולד — הוא הנולד רואה.

דע מראש את עצמך, בטרם תבקש לדעת אחרים.

אף כי יקדמו לעתים קלי הדעת לבוא אל מהו הפעם, כפזום על דרך החיים תהת לבת לאט, אך יפלו על נקלה גם במהמורות.

טוב ללכת בסוד אוילים, מה תרועע עם מתחכמים.

ברעיון אחד באין כל חדש אתם. מה עניה את, בינת אדם!

אין דבר יותר אוילי, מאשר אם על מקרה קטן ירימו האנשים קול גדול.

העבודה — היא זכות האדם לחיות.

בנפש האדם יש דבר נעלה ונעלם, אשר יגלה רק כהברק בפגיעת שני כחות יחד. הברק הזה הוא האהבה, אור מאיר ומטיב, אך לפעמים גם אש אוכלת.

גם מסכיב להאמת צל לרוב — השקר, על כן יכבד מאד לראות אמת ברורה.

באותך דרעת דרכי איש, שאל מראש אם איננו סכל ואחר על ישרו; כי הסכל לא היות ישר לעולם.

כל אדם הוא מסך הוללות, סכלות ודעת — הכל תלוי רק לפי מדת כל אחת מהן בתוכו, להיות חכם או כסיל.

אם יקצר כח עינינו מראות מרוב המרחק, עלינו להדלחל מהביט בעוד עת, פן תלאינה עינינו ולא נראה גם היותר קרוב.

החכם רואה גם את השפל סגובה, והכסיל יביט משפל גם אל הגבוה.

האוילים ירמו כי הזמן הוא נכה-רגלים ולא ידעו כי כנפים לו לעוף...

מעשינו בימי חיי הבלנו מספרים הם אשר מרביתם הוא אות האפס, אך בעוד אשר ישכיל החכם להציג המספר המונה — משמאל להאפסים — באחריתם, יציגם הכסיל לימינו — בראשיתם.

אם יאמר: כי יעמוד הגמד על כתף הענק, למען הראות כי גבוה הוא ממנו — הגנה נראה לפעמים גם ענקים אשר יהצו להשען גם על כתף גמד, אך למען יגבדו בו עוד יותר מעט.

חיים בלי דעת — הם ההפך ממות מדומה.

המהירה מכל היא ההצלחה, הנעימה מכל האהבה, הנורא מכל האמת — והטוב מכל: לבלי היות סבה לך לפחוד ממנה.

רבים הם המלאים תלונה על אשר יחסר להם, ורבים רק על כי לא יחסר להם כל מאומה: השובע יותר מדי גם הרעב אחר המה בתכלית דרכם יחד.

דרך האוהבים אשר להאדם כדרך הכסף; נקל הוא לפעמים למצאם, אבל כבד הוא להחזיקם.

לא האמונה היא אשר תצדיק מעללי איש, כי אם מעלליו יצדיקו אותה.

בכל עת היה את אשר הכך, גם התרוטמות הנפש בלי כל יסוד לה לא טובה היא: ממרום נדיבות כוז ופלו לפעמים רבים אל התהוות שאול.

העוני מחולל הבל, ולפעמים גם להפך.

אם תבקש ללכת במסלה סלולה, או עליך לתת גם לאחרים לעבור בה.

את הנטבעים יתאמצו מציליהם להחזיק גם בדיהם. באופן כזה, לבל יוכלו המה לאחוז גם ולהורידם אתם יחד תהומות: שים נא הדבר הזה לנגד עיניך בכל עת גמלך טוב לאחרים.

אנשים רבים המה אשר לא יוכלו הוציא מידם גם את הטוב, כי אם כמראה מנוער מאד, כמראה אור השמש הזורח על מים-בצה.

יראתך מפני איש לא רחוקה היא משנאתך אותו.

הרעיונות המתחדשים בקרב לבכנו הם כציצו הצומח, אך הציץ חדש הוא תמיד בעתו. רבים הם אשר כל ימי חייהם יציץ להם רק ציץ אחד, ורבים הם אשר גם דורות שלמים יחיו רק

חַרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם.

(בעקבות משורר רומני).

היו חומות שוממות, היו מצבות על אֲזָרָה,

גְּדִלְקוֹ וְחַפְצֵי־חַבְדוֹ מְקַדְּמֵם בְּכֹזֵר אֲזִיבָה,

אֲזִיבָה וְאֶמְקִינָה וְנִפְשֵׁי עָלֵי תְשׁוּת

וְאֵלֶּךְ קֹבֵר, גִּעְזָב וְזָכָה רוּם.

אֲזִיבָה בְּעוֹד אִיר וְקִרְוֹת כְּאִיר הַסִּמָּה

הַזְּשִׁיעַ בְּהִרְוֵי עַל הַאֲדָמָה הַנִּשְׁפָּה.

כֹּל שׁוֹכְנֵי אֶרֶץ נִשְׁאָו אֲלֵיכֶם עֵינַי,

עֵתָה אֵיךְ נִשְׁפָּחְתֶּם בְּמַת וְדוֹרֵשׁ לָכֶם אֲנִי:

כֹּל הַרְאָתִי יְהוּדֵי מִכֶּם וְסֵב אֲחִינִית

כְּרֵאוֹתַי אֵת פְּנֵיכֶם וְהֵגוּ קְדוּבֵינִי.

לְבַד הַעֵם הַאֲדָמָה הַנִּשְׁפָּה גַם הוּא כְּמִיכֶם

וְשׁוֹאֵף מְקַנְיֹת כֹּל הָאֶרֶץ לִשְׁבֹּתָן...

אֵינָה הַגְּדִלָּה וְהַחֲפָצֵי־הַסִּמָּה הַסִּבְעָה

עֲלֵיכֶם חוֹפֵף מְקַדְּמֵם בְּעִדֵי זָהָב עַל מַצַּח

אֵךְ גַּם עֵתָה עוֹד אֲשַׁבֵּעַ גְּעִימוֹת

מִצֵּי תְעוּפָה עֵינַי כִּי־גֵן חוֹמֹת שׁוֹמְמוֹת,

לָכֶם עֲגִימָה נִפְשֵׁי רוּחֵי בְּקִרְבֵי הַמִּקְדָּה,

לְמוֹסַת תְּהִינֶנָּה לְכָל תְּקִימָה כְּמִוְכָן יֵבֶת שְׂאֵי־הָ

זָה גוֹבֵל כֹּל מְפַעֲלוֹת גְּגֵי תְמוֹתָה

לְשׁוֹב לְתַהוֹ, לְהִיּוֹת שְׂמִימָה וְקִבּוּסָה

כִּי גַם הָאָדָם מְקַדְּמֵם הַיְצוּרִים מִלֶּךְ הַסְּבִיב

מִכְּלֵי מִשְׁיֵם לְצַחַת יֵאֱבֹד אֲבִיב.

נֶאֱמַי טוֹב לְרֵאוֹת הַחוֹמֹת הָאֵלֶּה מִתְּבוֹסְסוֹת בְּעִקְרֵיהֶן

מְרֵאוֹת חוֹמֹת אֲחֵרוֹת לֹא הוֹעִיל מִתְּבוֹסְסוֹת

בְּהִרְוֵי.

וּבְרֵעָה וְרֵעָה עֲדָרוּ בְּשִׁנְהָה וְנִעַר

וּבְקִישׁ לֹא מְקַלֵּט מִכֵּינֵי סוּעָה וְנִסְעָה

כִּן גַּם אֲנִי כְּפִעֲרַת עֲצָבוֹתַי

אֲלֵיכֶם אֲחִישָׁה מְקַלֵּט — וְהַמְדִּינָה אֲנִחוּמֵי.

לֹא רַעַת בְּנֹת הַשִּׁיר, לֹא חֲקִלָּה נִפְשֵׁי שׁוֹאֵלָתִי

כִּי אִם לְקַנְנוֹ עַל שֶׁכֶּר אֶרְצִי, סִקְתִּנִּי הַנּוֹשֵׁלָתִי

עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם אֲבַקֵּשׁ יוֹם גְּאֻלָּה וְיִשׁוּעָה

כִּי אֲסֹן מְקוֹר כֹּל מוֹסָה וְחִוּשָׁה.

בעונג נובל לחוש רק כל עונג ועונג
לבדו, רק המכאובים לבד נחוש רבים יחד.

דבר אשר תשיג בלי עמל הוא לרוב
ללא יועיל: הפרי אשר יפיל הסער לארץ מעל
העץ — פרי בושר הוא.

גם הרע היותר קל יגדל גא תמיד בעיניך
כביר לכל תעשנו, בעוד אשר להפך יקטן
בעיניך בכל עת גם הטוב היותר גדול אשר
תעשה.

להעצל יפחד גם אם יהלום הלום, כי
עובד עבודה הוא.

טוב לנפול ולבלי הוסיף קום, מקום
ולו הוסיף לנפול.

היותר רע הוא הרע אשר יעשו לך
אחרים — ואשר אתה נתת ימים להם לעשותו.

העבדות היא רק "בהתן", "הלא" היא
בת חרוין תמיד.

האור בידך רק כמקום חושך, כמקום
שם אור אין חפץ כלל באורך.

הדעת היא מעין חיים אשר יזלו מימינו
בלי הרף, ואשר על עמדו יעמוד ולא יבקש
להוסיף לו דעת בכל עת — לו היא לקפאון.

המתן היותר הגדול אשר תוכל לתת לבני
אדם הם רעיונותיך ודעותיך, אבל דע בכל עת
מה ולמי תתן.

האדם כהולדו הוא תמונה מחוקה נכונה
כיפיה, והתנוך הוא אשר ינסה להוסיף עוד איהו
דבר לקוי פניה. לפעמים יופיה, אך לפעמים
ישחיתנה כלה, אך לא יחדל מנסות לתקן
בידו — עד אשר תשחת כלה בהזקנה.

כברוא אלהים מוח האדם — לא ערב
גם ערובה בעדו לכל יאחו דרך עקלקלות.

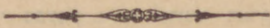
א. שולמאנן.

בלימא מתניתין דלא... באימבא מסמבדא!...
 פלפול בת צור ואגרת בר בר תנה
 לקח מיד וי קפלוס מתנה.

לא יגור לבשת למלאכה וחרשת
 ולספר תולדות הטבע ורא לגשת,
 בפלפול גדול כחו, באגדות ומשפטים,
 "בגרושיו" "בגרושיו" ובגבובת זרים—
 פי עברי הוא בעיוני מלכה מוכרין,
 סהיר הוא להתפעלות נקשה להגיון!

מ. האשקעס.

שתי דמעות.

בחלומי הגעים הלילה דכיתי:
 אנשי תם וישר בחלומי ראיתי
 בעלי לב סהור קלא אהבה ישרה
 לב סהור ונפש גם נפש חנינה
 חבקים, ונשמים ואקרא ברנה:
 —האח, אחים אהובים!— ודמעי נגרה...

הנציזתי... נאת בחמדי לבי בקשתי
 בארמון בטוח גם באהל כל דבשתי
 —איכם, אחי?— קראתי בנפש קרה
 אנה תם וישר גם נפש אהבת
 —הוי, אהבה אומה נפשי הכאבת—
 בקשתי, דבשתי... ודמעי נגרה...

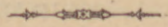
עזרא נאלדין.

געת יפנה היום שאזנו והמוזו
 יתחשך יפנוש בנפיו מסת כל השמים,
 געת גינת האדם ישבון במעונו
 תפשי מעמל היום מתלאות הסוים—
 גם אז לא ישקוט לבו לא תרמינה כליומי,
 אליכן אשא נפשי, לכן אסיה דמעוסי.
 הנני בעיני למראה השאת ותשכר
 דעומד על מקום תפארת אבותי שם קבך
 וכל תפן וכל וקר וכל ופעת תבל
 תבל תכלים בעיני, תכל תכל.
 וקמו תשמענה אזני קול הנהגה נקאים
 קול אומר: "הה לשירידי הנקצאים,
 "כל יופי וכלי תדר עבר בצל
 יתנפלים וצאה בהם גם שכינת אלי.
 קול נהי הנה תדעיש את קרבי
 ולאקבה כל שנוסי במר לבדי.

ידבן חומות וקרות עד שובי לקבר שפיה
 דבן אבקש נחומים! בדנעמי אמסה האדמה,
 מקום לא דרבה עליו רגל כל פריץ,
 פי למראינו יוסל גם גבור עריץ.

מב'שן.

בל הנמצא בביתי.

בל הנמצא בביתי כל יש בהיכלי
 לא מעשה רבי הוא, לא פרי עמלי,
 גם ספקול גם העט, הנגר ונדון
 קלם וצאו במחילה מידי הגו...
 אך תדעיו בקרבי, תדעיו בכותי,
 גלו אומר כבוד: "עברי אנכיו"

עברי הוא! גו, מלכה מוכרין,
 גוש הוא להתפעלות נקשה להגיון...
 בדרים מרחים יש לו כח נקרא

על פת לחם.

(תמונה) ..

"חרנו" למעון לך, וארוחת הצהרים תאכל בבית המרוח הסמוך לביתנו; שמה תמצא הכל מן המוכן וגם השכר למשקה טוב שם מאד, וגם אנכי אבוא שמה תמיד לרווח צמאוני.

— אנכי אבקש לך דירה אחרת עם ארוחת הצהרים יהרו, ואם לא אמצא בחפצי או אולי שוב אשוב אליך, וכעת סלח לי אם הפרעתוך מעבודתך.

— אין לי כל תרעומות עליך; כל אדם יבקש את הטוב לו; אקוה כי עוד תשוב אלינו, אדוני, ומה שם כבודך כי אדע?

— דוד ק...

— האמנם? — שאל קריווע כמשתומם ופניו התאדמו כחולע.

— כן!

— האם כבודך? ..

— כן! כן!

— האמנם מבני ישראל אתה, אדוני?

— כן! כן!

— את אשר לא האמנתי ראיתי! מעולם

לא עלתה על דעתי לחשוב כי אתה מבני שם אתה; מאד ישמח לבי לדעת אותך בשם. אנכי

מעולם אוהב יהודים הנני, לעתים לא רחוקות אני בא כחברתם הנעימה לי, וגם אשתי לא

תתנגד לזה. היהודים הם חרוצים במלאכתם, שונאים את הבטלה ובכוס לא יתנו עיניהם;

חיים חיי משפחה טובים; אוהבים ומכבדים את נשותיהם וילדיהם יותר מגופם; אנכי הנני מילידי

פאוען ובנעוירי שחקתי יחד את ילדי בני ישראל; למסת אכלתי מצות לתיאבון; ביום הכפרים הלכתי

בבית הכנסת לשמוע אל הרנה ואל התפלה; גם אתמול פגשתי איש יהודי אחד אשר אתה עבדת

לפני עשר שנים בעבודת הצבא, ושמתני עליך כעל כל הון. . .

— אמנם — נכנסתי לתוך דבריו בחפזי להפריד ממנו, — אמנם גם היהודים בני אדם

באחד הימים — ספר לי אחד מרעי זה לא כביר — הלכתי בעיר מושבו, ברלין, לבקש לי חדר למעון. בבואי לרחוב "קאיוער ווילהעלם" ראיתי הודעה גלויה על שער בית אחד "פה במכפלה השלישית אצל קריווע נמצא חדר פנוי להשכיר". עלייתי במעלות אל הקומה השלישית, משכתי בפעמון ויצא לקראתי האדון קריווע בכבודו ובעצמו (כאשר נודעתי אחרי כן); הוא שאלני: מה חפצי, ואגד לו. אז קבלני בסכר פנים יפות ויובלתי אל החדר הפנוי. אחרי התבונני אם נמצא שם כל הדרוש שאלתי: כמה עלי לשלם שר דירה?

— חמישה ועשרים מארק בלי קפה והכסף ישולם בראש כל החדש.

— נכון אני לשלם כאשר תשית עלי. אולם עוד בקשה אחת לי: אולי אוכל לאכול על שלחןך ארוחת הצהרים, כי כבר קצה נפשי במאכלים אשר לבתי מרוח; וגם בעד הארוחה נכון אני לשלם כאשר תדרוש.

— שאלה גדולה שאלת ומסופקני אם אשתי תתרצה לזה, להכין אכל בשביל איש זר, ומה גם כי היא עוורת לי בעבודתי כל היום. — ומה מלאכתך?

— כורך ספרים הנני; לפני שנה היו לי

שני נערים עוורים; אבל את שניהם גרשתי מעל פני: האחד מהם היה נער יהודי, ובכל היהודים

שאשה נפשו לגדולות ויחפזין ללמוד כל הכמתו בשעה אחת, למען עצור כסף ובלע חיל ויום בזמן

קצר, ויסרב למצותי; ובדרשו ממנו, כי יסק את התנור או כי יבקיע עינים וכדומה ענני עוות: לא

לכך כאתי אליך, ורצוני ללמוד מלאכתי — זה דרך היהודים מאו, כי בעלי גאווה וחוצפה הם

מאין כמותם. השני היה נער נוצרי, נער טוב לב, אבל שותה שכור, ופעם אחת נגב ספר מעל שלהני

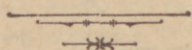
וימכרוהו בפרומות אחרות; ובכך תעזור כעת אשתי על ידי ולא אחפזין לעמוס עליה עוד משא לעיפה, ולכן עצתי נתונה לך כי תשכור את

— היש פה חדר למעון?
— כן, כן, אדוני! הנני נכון להראותו
לך, ואתה, אדוני — פנתה אלי בדבריה —
הואיל נא לבוא אלינו בעוד שעה קטנה ונדבר
דברינו.

מהרתי לעזוב את הבית.
רגלי עוד לא נלאו מלכת, אבל נפשי עיפה
מאד, ועל כן שבתי אבל אל ביתי ושכבתי לנח".

ד"ר מ. א. אייזנשטאדט.

ביליון. אייר, הריגד.

ספורי בדיחות.

ספורי בדיחות רבים יספורו הערבים על
נביאי שקר אשר קמו ביניהם להונות את העם,
ועד חצרות המלכים באו לקחת מנחות ותשורות,
או כי הובאו שמה על כרחם למען יבחנו ונודע
אם אמת כפיהם. ואבזרו אחרים מהם למופת על
רוח החרוד והשנון אשר נפל לבני שם למנה
לערבים כלעקברים.

המתנבאים.

א.

ויהי היום ויבוא לפני המלך אלמאמן
בן הרזן אלרשיד איש מתנבא. ויאמר אליו
המלך: "התת לנו אות כי נביא אתה?"
ויאמר: "כן, אדוני המלך, הנני והגדתי לך את
אשר בלבבך עתה". ויאמר: "ומה בלבבי?"
ויאמר: "הנך אומר בלבבך כי נביא שקר אנכי".
ויצחק המלך ויאמר: "אכן צדקת!", ויתן לו
מנחה וישלחתו.

ב.

ויהי היום ויבואו לפניו מתנבא אחר,
ויאמר אליו: "הנביא אתה?" ויאמר: "כן,
אדוני המלך". ויאמר: "ומה מופתך?" ויאמר:
"שאל אשר תשאל". ולפני המלך מנעול ברזל.

ככל בני אדם אשר על פני האדמה וכעת, היה,
שלום!

בהפזון יצאתי מן הבית, ועיני היו
משוטטות עוד הפעם ככל פנה ושער.

"שני חדרים למעון אצל כן, במכפלה
השלישית".

שויתי רגלי כאילות ועליתי במעלות;
משכתי בפעמון ואחרי רגעים אחדים יצאה לקראתי
אשה צעירה לימים, בעלת עינים ושערות שחורות
כעורב, ותשאל לחפצי.

— חדר למעון מבקש.

— הנה החדר לפניך — אמרה האשה

בענות חן.

באתי, התבוננתי ומצאתי הכל מוכן ומזומן

כראוי.

— כמה יעלה שכר הדירה?

— חמשה ועשרים מארק לחדש.

— האוכל לאכול פה גם ארוחת הצהרים?

— לדאבון לבבי לא אוכל למלאות

בקשתך בזה, אדוני! — אמרה האשה ופניה
התארמו מעט.

— ומדוע?

— יען... יען... יען יראתי פן לא

ימצאו המאכלים שלנו חן בעיניך.

— ומדוע? האם שונים פה המאכלים

מבבל מקום?

— לא ולא!! — השיבה האשה ופניה

התארמו כחולע — אנתנו נבשל כראוי — אבל,
אבל יהודים אנחנו.

— ומה בכך?

— יהודים אנחנו... ולבעלי יש עוד משרת

קדש בעדתנו, ועל כן מוכרחים אנו לאכול כ...
כשר.

— גם אנכי אכל כשר, ומזאת אכלתי

בבית הרוי.

— האם יהודי אתה? — שאלה האשה

בשמחה עצורה.

— כן! מבני אברהם יצחק ויעקב הנני.

— אמנם יהודי אתה ומשנה ששון אשמח

לחת חדרי לכן דתנו. מראש לא חפצתי להגיד
לך כי אוכלי כשר כשר אנחנו מיראתי פן לא

תאבה לגור...

פתאום נשמע קול צלצל הפעמון מהרש.

נבחר הבית פתחה את הדלת ועל המפתח נראה
שר צבא צעיר לימים.

ואל יעבור" . . . והנה פתאם, בסערת המריבות והמהומות "עכובי הקריאה" ו"המחאות", קרחת פאות וקונים ורעמי מכות לחי, דלטוריות ו"בקשות" באה הפקודה כי ק"ק רפה תבחור לה רב, מוגמר" ככל הקקו"ת ב"ישראל! — וכותלי ביהמ"ד, אלו הערים לשלש שנות המריבה, כמעט שנפלו תחתם בהרעים הקהל פה אחד:

— דוקטור שירר, דוקטור שירר!!! —
ובאמת מאין תקח ק"ק קטנה כרפה, רב מוגמר לכל הקותיו ומשפטיו, מלבד הרופא העברי שבקרבה? — ויר ברבו והו . . .

ותקם הסערה לדממה, והעתים הראשונות צללו בתהום הנשיה, ואינן . . . רק שירה אתה קטנה על מי שהיה רב, משה סופר, שומה עוד בפי הילדים מ"הצר שכנגדו" — לעדה על הומים הנוראים ההם, וענתה לאמר:

"טאנצט מיירען, אָפעט ווייבער,
מ'האט באגראבען משה שרייבער!" . . .
שירת העם, אשר חוסן אוצרה הוא תולדת הלאום, לא יכלה לעבור בשתיקה גם על דברי הימים ההם!

— דוקטור שירר, דוקטור שירר!
ענה ברעמו כל הקהל על שאלת הפקיד: "במי 'בחרו'?"

והד"ר הצעיר, היפה, בעל השפם המסולסל ופאות זקן, העשויות עד לתגובי אוניו, השח כמעט ראשו לפני הקהל, בגאווה מסתרת בעגות הן —

רק קול מכעכע אחד הפריע את הרממה אשר נתיחה בביהמ"ד.

והרב הד"ר פתח שפתיו המלאות, אשר חורו יחד את פניו, לשאת מדברותיו — ויסוב ויתורלו מקומו . . . וישב — ונסתתמו מדברותיו! — גם אוניו כמו נסתתמו, ולא שמע את ברכת ראש-הקהל בסימן טוב, עד אשר שנה לו דבריו והשתחוה קרוב לאפיו . . . או התעורר גם הרב ויכבדו אף הוא בהשתחוויה, ובפעם הזאת — עמוקה יותר מראי . . .

עמוק עמוק הוא לב האדם, מי תכן את! — הד"ר שירר אשר עוד כנעוריו בבית הגימנאזיום היה ראש המדרב רים בין חבריו, כהטיפים ל"דעות" שונות ומשונות; וגם עתה, כל כן-רפה יודע זאת, כי תמיד יקרר דבריו כמעין המתגבר, כשבתו בקונסיליום את הד"ר

ויאמר אל המתנבא: "קחה את המנעול הזה ופתחיו בידך". ויאמר: "יברכה ה'! האמרתו לך כי חרש ברזל אָני?"

ג.

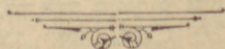
ואיש ושמו נח התנבא בימים ההם, ויאמר: "הנה מבול בא על הארץ ונצלו רק המאמינים בו", ויצו המלך לתלותו על עץ, ויעבר רעהו ויאמר: "נח, נח, מכל ספינתך לא נפל לך לחבל וזלתו התרן".

ד.

ואיש אחר התנבא בימיו ויאמר, כי ניצוץ אברהם אבינו הוא, ויאמר אליו המלך: "הן לאברהם נעשו נסים ונפלאות", ויאמר: "ומה מה, אדוני המלך?!", ויאמר: "אברהם השלך אל כבשן האש, והאש לא נגעה בו לרעה, הבה נעשה לך כן גם אתה, והיה אם יבוא המופת הוה והאמנו בכך כרנע". ויאמר: "חנני אדוני, ושאל נא מופת קל מזה". ויאמר: "עשה לנו איפוא את האותות אשר עשה משה", ויאמר: "ומה הם?", ויאמר: "השלך, השלך מטוה אוצרה ויהי לתנין, וזאת הים הכה בו ויבקעהו, ומן הצור הוציא בו מים", ויאמר: "כברו האותות האלה מן הראשונים". ויאמר המלך: "עשה לנו למצער את אשר עשה אליהו", ויאמר: "ומה עשה?", ויאמר: "את המתים החיה", ויאמר: "זאת אעשה לפניך, הנני וברתי את ראש אדוננו השופט היושב אתנו פה, ושכתי להחיותו כרנע". וימהר השופט ויקרא: "הנני מאמין! הנני מאמין! ולא אשאל ולא אנסה". ויצחקו כל העומדים שמה.

ירוש"ם.

דוד יעלין.

מעשה ברב ממעה"מ.

בריחותא (הומאָרעסקא).

ויהי בעת אשר המחלוקת, שאחזה את העיר רפה זה שלש שנים, על אדוה הרב מטעה"מ, "משה סופר", הגיעה למרום קצה ו"צד" כ"צד", פגע בחמה שפוכה ומסירת נפש, כ"היהג

הטיף דרשתו אשר הכין לפני קהל עם ועדה .
ויבקש לו שעת הכשר כל היום להשמיע לכהן"ת
איה רעיון מדרשתו לפני מי שהוא . — או באה
לפניו אשה חולנית אחת ותתאונן לפניו לאמר ;
— אדוני הר"ר , מעוררי אני אך דרשת
ברופאים — ורפואה אין לי . — תמיד אלך
מרופא לרופא — ובכל זאת אני אך נוטה למות .
עד מתי , אדוני הר"ר , עד מתי ?

והנה "הרוח מכרום" , המפעם את המשורר
לשיר שיריו — לפני עצי היער , זה המלאך הכופה
את הסופרים לכתוב ספרים — למען "הסל" , הוא
הרוח המושך את החון ומעמירו לפני "העמוד"
לכבד את ה' מנגנו — אף אם אין איש בביהכ"נ ;
הרוח שהוא נחה פתאם גם על הר"ר הרב ולא
יכול לעצור במליון ; כי בכאן מצא מקום לנעוץ
את החרוד היותר יפה של "דרושו" , בקנאו בו
גם קנאת הרופאים ; ויען ויאמר :

— כן הוא ביהודים : היהודי תמיד יתפלל
ויתפלל — ובכל עת הוא מלא עונות , חטאים
ופשעים . היהודי תמיד ירחיק ויטבול — ותמיד הוא
מנוול ומזוהם . — היהודי יתעדן תמיד במעדרנים
"קוגיל" , ו"צמעס" — ופניו תמיד כפני מת ! —
וכן גם את תמיד תשאלו ברופאים — ותמיד הנך
חולה ... כלומר — באר בתוך כדי דבור —
ברופאים צריך לשאול כל איש אשר נפשו יקרה
לו , אבל צריך גם לשמוע לעצתם אמונה : אם
אני אמרתי לך כי תשתי עשירים בקבוקים מי
מילברונן — ואת שתית רק ארבעה עשר ; ותבואי
ותתאונני כי לא נרפאת עוד ! —

והאשה הביטה . כנדהמה בשמעיה שטף
דברי הר"ר וגם לא הבינה לו .

חבל ! הרב זרע דבריו על צחית סלע ; כי
לא ידעה האשה לספרם לאחרים מאין בינה בנשים
בכלל ובחולה בפרט . לכן לא נודעה תמצית
דרשתו בקהל וברביה לא פעלו את הפעולה
הרצויה , ולא שנו את פני העיר ברב או כמעט .

כן ! בדברים לא פעל ולא חדש הרב
הר"ר מאומה , כי לא באו בקהל , גם הכסילים
בק"ק רפה לא היו עוד מוכשרים להוטר בדברים
גרידא , ולזאת פעל הרב את הפעולות היותר
נחוצות בכבודו ובעצמו , כלומר באומץ רוחו
וברצון ככיר שבו , ובדעתו היטב את עמו בכלל

הנכרי" , חברו שבעיר , עד כי אין לו , לגוי ,
מה לענות או למלאות על דבריו מלבד "Hy da"
; או רק יגוד לו בראשו המלא שחרון
זחכמת הרפואה , לאות תודה על דבריו של
טעם ... וכעת , בעת לדבר" כזאת — איה הלשון
המדברת גדולות ? — מדוע כה נבוך ? — אולי
משום אימתא דצבורא ? ... מי יודע ? — אולי ...
אך לא ! מי הוא כל הצבור הזה ? חנונים ,
מוזנים , מלמדים ... המהם ומהמונם יגור ? ! ...
אבל , אולי משום בשת לפני — הפקידים
מוידעיו אשר בזה : כי היה פתאם לר"ב ? בני
ישראל בישנים הם מטבעם ! — ואולי , יש
לחשוב כי גם המקום גרים ; בפעם הראשונה
הוא רואה א"ע בבית אשר כזה ; בית רם ורחב ,
שכבת אבק על קירותיו שנתבקעו , ארון ותיבה ,
אשר לא ידע מה טיבם , מסביב יהודים רבים ,
דפספלאים , ושלהנות קטנים שלא ראה כמוהם
מעודו ; — מה זר ומוזר הוא המקום הזה !
לכן נתבלבלו מחשבותיו וידום .

אבל גם הקהל לא חכה לשמוע "דרשה"
מפי הרופא . אורבא , המה היו מתפלאים
ומשתוממים , ואולי גם נכלמים , לוא דרש דרש
לפניהם . —

ה"מגיד" הוא ?

ובכן הכל נעשה יפה .

רק תקות "גפ"ן הבבלי מבית לוי יליד
ויוזנא" נזכרה : — שלש שנות המריבה גדלו
את המורה , גרשונו בן פנחס בולבע ,
ע"פ תעורתו , ויעשו לו שם "גפ"ן הבבלי וכו"
כהכניסם אותו "לכהן פאר במקדש הספרות" ,
כי נתנו לו די "חמר" לקוריספונדנציות הרבה
במה"ע — ועתה בעמדו נגד הרב , הכן , (הוא
החליף גם בגדיו לכבוד היום) ועט-עופרת וגליון
בידו , לרשום ראשי פרקים מדרשת הרב , אשר
אמר להרציה במכתב "לע ת ו נ ו" , וכבר רשם
עליו ממעל את הדברים האלה : "אחר פתח הרב
את פיו וישא מדברותיו ברגשי קדש , וידבר ראמות
וגשגבות , על דבר" ... והנה הדבר אין ! ... יביט
סביביו וגם המדבר זה נעלם ואיננו ! — —
הרב יצא את הבית ויעזוב את העם
לחתום ידם לו . —

והחווין תם באין אומר ואין דברים .
אבל כשרון המנאם הוא דבר ה' , רוח ממרום ,
והוא לא יתן דמי לנפש בעליו עד אם הביעו
את רוחו לפני אחרים . — ויצד גם להרב כי לא

אך פעם אחת דרשוהו — וימצא להם.
וזה הדבר :

בבית התפלה לחיטים גדלה המריבה
משבת לשבת מעת שאשר הבית מהרשות. הם
כבר מנו להם גבאי, גזבר, גם "מלו"ד"
כבכל בתי התפלה המאושרים כדת: ויואל הגבאי
לשבת על הבימה בעת הקריאה יחד את המלומד
על ספסל אחד מעבר מזה, ולהושיב את בעלי
"המעמדות" על הספסל השני מעבר מזה. אך
בעלי "המעמדות" חפצו להכבד "בעלייתם",
ויבקשו כי האחד מהם ישב את הגבאי, והשני
— עם המלומד. — הלא שלמו בכסף מלא,
ואיה כבודם אם לא יהיה מקומם על יד "ראש"
בשבתם על הבימה? —

סוף דבר... אבל היש סוף לדבריו ריבות
כי החלו בבי"ת של חיטים? — — — ונפש
זקני החיטים קצרה בשבת אחת מרוב ומעוכבו
הקריאה. וייעץ אז להם "גפן הכבלי" מיודענו
(כמוכן הוא בא בכל שבת "למקום המעשה"
בתור קורוספונדינט) — הודיע היטב על מה נעשה
בישראל רב מטעה"ם, כי יפנו אל הדוקטור
הרב והוא יכריע ביניהם. וישלחו את מי מהם
לקרוא לו לבוא לבית תפלתם.

ויען הרב: אם הם צריכים לו — יבואו
אליו, כי לבית-תפלה לא ילך,
ויתפרצו כל החיטים מביה"ת, ויעלו כולם
לבית הרב.

ורא הרב וישפט!

— Папа, мапа, мапуды иудей! — הודיע דבר
בואם בן הרב שהשתעשע אז על החלון, וירא
בעלות המחנה אל ביתם,
הרב ראה ויבהל!

ויתן צו כי יכתרו להם "צירים" — ויעלו
הצירים לבוא לפניו, כי את כלם לא יקבל.
והנה ריב על ריב לפני פתח בית הרב:
במי יבחרו? ומי ילך להם?

ער אשר התנשאו בעלי "המעמדות"
בעצמם ויעלו במעלות.

אחריהם רדפו תיכף הגבאי יחד את
המלומד, ויבואו הביחה.
והר"ר יצא מחרר משכיתו לפרוודור
ויעמוד לדון:

— מה הוא הריב ביניכם?

— ארזני הר"ר! — קרא אחד מבעלי

"המעמדות" — "ע"פ "דין תורה שלנו" צריכים

וקהלתו בשרט, הכיר את חוג פעולתו, שבו עמד
איתן כארו, מבלי לנענע ראש לאיזה "צד"
שיהיה... הוא עמד למעלה מכל הכחות והצדדים.
ראשית נודעה יד פעולתו על החיטים
וכל עוי הפנים שבקור; כי בטלו הלילות הטובים
וגמלו מהם הסעודות השמנות ששחד להם מאז
משה סופר, מי שהיה רב מטעה"ם לפניו. — עוד
עתה ירד רירם בזרם טעמן לשבת, ובאנחה
יזכרו לברכה את הרבנית, ולושה הספרנית
ב"מ' ענ' מלכות" שנתנה להם, שבתה
"העבודה במולגות", עבודת "כלי קדש"
שבתה! — —

ישנית — כי שנה הרב הר"ר "מקח"
הנולדים והמתים. תחת שלשים קאָפּיקעס היה
שלשה רובל ויותר שכר רשימת נולד או
מת בפנקס — הרב הר"ר ידע ערך האדם,
ויוקרהו מפו.

— ארזני הר"ר בן נולד לי...

— ושלשה רובל הבאת?

— קצרה ידי, ארזני הר"ר, לתת גם

החצי, כן יעזר לי ה'!...

— מעתה ירחב לך בהולד לך בן עוזר

על ירך! ובפחות מזה אי אפשר!... או בגומח
אחר כזה:

— ארזני הר"ר, אבי הזקן מת...

— ושלשה רובל הנית?

— לא, ארזני הר"ר, עלי ועל צוארי

דיה בחייו, קו"ח כמיתתו, ואנכי עוד נתתי מכלי
ביתי כעבט ואעשה עמו את החסד האחרון.
אנא יקח נא הר"ר שני רובעל, עתים רעות היום!
— מעתה יקל לך כי נמטט אוכל אחד

מביחך! ואין לפחות!

ובחתונה? או לא יחפזין גם לבוא בטענה
ומענה:

— תמשה רובל — יענה בקיצור —

ואם אין לך — לך ולזה ותפרע. ממתנת
הדרשה! — —

"הלא דוקטור הוא, והוא לא יוכל
להיות משרת-הגם בעד לגימט-יו"ש כהרבנים
שלפניו" דנו בעצמם בעלי הבתים שבקור. —
וישמור הרב משמרת כהונתו כרבעי.

ועסקי הקהלה בכלל? — אך הישים
הוא לבוא אליה, אם היא לא תפנה אליו
ותדרשנו? —

— אדוני הד"ר! — קרא אחד מבעלי
 ה"מעמדות" — לא נתן לך לעבור מזה עד אם
 תראה בצדקתנו, ותשפוט! —
 — לכה מזה, נבל! — קרא הרב וירקע בגלגל.
 — הלא אתה, רבינו? ולא הד"ר,
 "יע"פ הואקין" ...
 — Вонъ! Воонъ! — נתן הרב בקולו
 על עוי הפנים —
 ומאו לא נפל עוד דבר בעיר כי יצא
 הרב למוענו "מהוג פעולתו". —

אפס כסור החלי-רע לק"ק רפה או ראה
 א"ע הרב אנוס על פי שתי חובות לצאת לדבר
 באזני העם; חוב הרב לקהלתו, וחוב הרופא
 לעירו.

ויבוא בשבת, בעת התפלה, ביתה
 המדרש בנשיקה: בנשוק הקהל את
 ציציותיהם, לדבריו חיים וקיימים ונחמדים,
 — מנהג אויאיט! — אמר לנפשו
 בהשליכו סגרתו העשנה אחריו, ובמכמו הסב
 את כל הקהל, וכלם זה לזה שואלים ברמזים:
 "מה זאת?" ...

ו"גפ"ן הכבל" הבין מדעתו על מה בא
 הרב, וילחוש הרב באזני אחד האברכים,
 חתן נביר ומשכיל, ויהם האברך המשכיל את
 העם לאמר:

— הסו! — האדון הד"ר... לא! —
 האדון הרב בא לדרוש ע"ד החלי-רע! —

הרבה דרשות שמעו בני רפה: ע"ד
 בנות צלפתד וחושים בן דן, אתונגו של בלעם
 וחמורו של ר' פנחס בן יאיר, הגיהגם והג"ע,
 שטת המן בערכין ומחלקותו, ימ"ש, עם
 הרמב"ם בקידוש החדש וכו'; גם שמעו
 דרשות "מטיפים", חדשים מקרוב באו, המדברים
 אל בני ישראל — ויסעו, ויברח יעקב. — אבל
 דרשה ע"ד החלי-רע ומפי הד"ר,
 מי שער כזאת?!

וכל העם נצכו כאבני שיש, ובכית
 השלך הם...

או נזכר הרב את אשר שכח לשום
 לב עד הנה; הוא חשב ויערוך מדברו במוחו
 במליצה רוסית, ועליו לדבר באזני העם "יהודית"
 למען ישמע! — אבל הלא כבר הסכין לדבר
 "יהודית" עם חוליו, וכול יוכל! —

לשבת בעלי "המעמדות" בעת הקריאה, אחד
 את הגבאי ואחד את המלומד; ועתה הגדול הוא
 הגבאי מהדין כי יתפין לשנותו? —

— לך ושאל לדין... — ענה הד"ר
 אשר לא הבין מה הוא שח.

— אדוני הד"ר! — קרא כמנצה הגבאי
 הנלהב — אם הספסל הוא שלי — הלא יש לי
 גם "בת והרשאה" להיות דעה מי ישב עליו ולא
 כל הבא לשבת ישב!

— מנהג ישראל — תורה! — הסכים
 המלומד, ויתלק פלגות זקנו הרחב, ויעמר את
 פניו כפני אחד ה"נכבדים".

— הספסל הוא שלך? — שאל הרב
 את הגבאי — א"כ קחה הביתה ולא יהיה ריב
 בשלך! —

— כן, כן! — צדק מאד האדון הד"ר —
 קרא בשמחת נצחון השני מבעלי ה"מעמדות"
 — בביתך "תחה דעה" על אדות הספסל,
 ולא בבית הכנסת! —

— לא, אדוני הד"ר! — קרא הגבאי —
 כל הספסלים שלי הם, וגם בית התפלה,
 כי גבאי אני! —

— כן, מנהג ישראל — תורה! —
 אשר המלומד.

— אם כן — ענה הרב — הדפס גם
 מהספסל השני, כי שלך הוא!

— אבל ה"מעמדות" שלנו הם —
 קראו בעלי המעמדות נבהלים — ואנחנו קנינו
 "עליותינו" בעוד אשר היה הוא "כאחד
 מאחינו" ...

— אם כן — קרא הרב כהתרגו, כי
 סבלנותו הלכה הלך וחסור — יהודים שוטים!
 עשו לכם ספסל גדול, שתוכלו לשבת ארבעתכם
 יחדו וחדלו מריב! ...

— לא, אדוני הד"ר! — ענו בעלי
 הריב אחד בצחוק קל — אין מקום, ולא כך
 הוא הסדר! — וגם המלומד חפץ לקים את
 הדברים לאמר:

— אדוני הד"ר, מנהג ישראל ...
 — לכו לכם לדין את מנהגים —
 קרא הרב בחמה מקצר רוח.

— אבל, אדוני הד"ר! החל הגבאי,
 — לכו לכם! לכו לכם! — קרא הרב
 ולא אבה לשמוע עוד ויפן שכמו לעובס. —

בשלושה דברים הסופר ניכר: במולדו,
בקוראיו, ובמקוריו.

חכמים יצפנו דעת, והדיוטים ישתבחו
בעיר.

בזמנו באשרו הוא יפול, ומאמין בפגעו⁽²⁾
לא יהרסם.

לפי שכלו יוזולל איש, ולפי יפיה —
אשה.

יש מתעשר ואין קול.

אין העולם מתקיים אלא על גלי הבלים...

תוחלת ממושכה מחלת לב, ותאוה
נהיה — ריקניות בלב.

ברב דברים לא יחדל פשע, ובמעוט
דברים לא יחדל טעות.

החכמה מעיין תמצא — ולפעמים גם
הסכלות..

נחלו פתאים אולת בצירוף הרבה אלפים
שקלים.

האשה נקנית בשלושה דרכים: בעדיים,
בחלקות, ובחוצפא.

שלושה עומדים למעלה מן הבקרת:
משורר-יוקן, רב הודע שפת המדינה, ובתולה
הכותבת עברית.

בנפול אויבך אל תשמה, אבל בנפול
ידיך מותר.

רעב שונאך האכילהו לחם, ואם
רעב ידיך התאונו על צוק העתים —

ראית איש חכם בעיניו, תקוה לעשיר
ממנו.

אל תארום רשע לנזת צדיק — כי לא
המצא שם מאומה.

סוחר טוב יבקש רוון...⁽¹⁾

והיתה נבלתך למה כל לבהמת
הארץ — זו הספרות הושרגונית.

ראשית מחקר פליאה, וסופו — שגעון.

„קץ כל בשר בא לפני“ אמר העני
כאשר נבראה הטכסא.

כל הלומד תורה מרב אחד אינו
דואה סימן ברכה: לפיכך נבראה הרבנות
הכפולה.

„לא טוב היות האדם לברו“ אמר המחבר
וילך לקבץ „חתומים“.

„בגוי חנף אשלהנו“ אמר פלוני בשענה
שחבר את ספרו הכותהסד.

הכסף יענה את הכל — רק לא את
הקול הקורא לעזרתו.

כשהמאורות לוקים סימן יפה
לשונאיתם של ישראל...

שלושה הקב"ה אוהבם, „העולם“ קוצף
עליהם: דובר אמת לכל, רב העוסק בצרכי צבור,
ואשה יפה החיה אך לביתה.

שמע עצה ועשה כבינתך.

הבקרת העברית דומה לעיט, כי היא
יורדת אך על הפגרים...

אל תתרע את בעל אף, לבל יכירו בך
כי יהודי אתה.

הזהרו בבני עשירים! —

⁽¹⁾ כי בשנת רוון נזת להשתכר. ⁽²⁾ Fatum

מסוד חכמים ונבונים .

הרצינות היא תחבולה יפה של גוף
האדם להסתיר חסרונות השכל. —
(La Rochefoucault).

הננו עבדי הדת למען נוכל להיות
בני חורין. — (מאמר רומי. האם לא
יזכרנו את מאמר חו"ל "כל העוסק בתורה
נקרא בן-חורין"?) .

אחד מסופרי צרפת אומר: זוהי מחלת
הישרים לחשוב כי נחוצים הם לעולם.

גאטעה מחליט כי בעזרת התנ"ך לבד
אפשר להנך אדם על צד היותר טוב (1).

האנשים העשירים בחכמה ובכשרונות,
הם המבולבלים ביותר; כי קשה לאדם להתהלך
בארץ עמוס בככרי זהב, מאשר בפרושות
רבות. — (אשכנזי).

מי שאיננו יודע להתחפש איננו יודע
לחיות. — (משל רומי).

לעסינג היה אומר: הגה קראתי בספרים
הרבה יותר ממה שיכול לשאת שכלי הבריאה.

זהו טבע האדם: ל שנא את האיש אשר
עשינו לו רעה. — (Tacitus)

הקנאה מצויה רק בשפלים —
(משל רומי).

דגים ואורחים מסריחים אחרי שלשה
ימים. — (פתגמו של לותר. כדומה לזה יש
גם בתלמודנו).

מה שמרומם את הנפש, יפה גם
לגוף. — (Seneca).

שלשה צועקים ואינם נענים: המשמט
כספים מעוני, זקן שנשא בתולה, והסומך על
ריקלמות בעתונים.

"אורך כי עניתני ותהי לי לישועה" אמר
מחבר בן בלי שם כשנרפסה בקרת זעומה על
ספרו.

"אל תהי עד חנם ברעך" אמר המבקר
לנפשו כשיודמן לו ספר חשוב, וידום —.

שלשה סמנים יש באומת המופרים
(העברים): עניות, הוצפא ובטול-הקוראים.

שלשה דברים מתישים כחו של אדם:
הקורם, חתן-רופא והעתקה לשפת עבר.

"ולא יכרת כל בשר עוד" אמר הרב
המתוקן במרוקא, ויגיר בלי מילה.

חכם בעיניו איש עשיר, ועשיר בעיניו
איש חכם.

נפלא הדבר כי בשבת ישראל על אדמתו
עבד אלהים אחרים; אך כאשר ישב בגלותו
בכבל בתוך עם השטוף בעבודה זרה — עזב
כלה את אלהי הנכר!

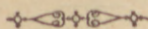
הרבה מטיפים מענגים אותנו, אך
מעטים הם המתירידים מנוחת לבנו! . . .

"טוב טעם ורעת למדני" זוהי תפלה
יפה ונחוצה: כי עפ"י רוב מתנגד ה"טעם הטוב"
אל השכל הטוב.

"תועבת לאדם לץ", כי ברוב לצון לא
יחול אמת.

פשוט נבלה בשוק ואל תבקר ספר הדיוט.

י"ח טביוב.

(1) אֵילֵאָמֵסֵן מִיִּבְסִיג הֵרֵאָנְבִילֵרֵקֵי.

מכתמים והלצות.

א.

אַמֶּת וְשֶׁקֶר.

«מדינע זײַן פֿון פֿינדי קבית סתפלה
לשפון מרומים, געלה לתהלה;

יִקְרַחֵל גְּאֻלְמָה

וְשֶׁפֶל־שֶׁבֶת בְּדַמְמָה

בֶּן־אֶמְטִי שֶׁמָּה?

— «הַטָּרֶם תִּבְעֵ, אָחִי, רֹזָא דָא:

כִּי שֶׁקֶר מְלַעֵל גְּאֻמֶּת מְלָרַע? ...»

ב.

בְּמִוֹל הַיֵּשׁ ...

«מדינע זײַן, בענתי, אַתָּה לְבוֹשֶׁה קֶרְעִים,
לא תיטיבי ראשך וצמחך בלי סדרים;

— «הלא אין איש אֶמְנוּ בַעַת הַצִּדְקוֹת?»

יִזְנִתִי לְחֶסֶד ... תְּשִׁיבֵנִי אֶמְרִים.

ג.

חֶבֶה יִתְרָה.

אֶשְׁמִי תִקְרָה, קִיָּה בְּכָה אֶמְבְּתִי אֲלֹהִי;
אֶת־קֶל־אֶשְׁרֵלִי אֶמֶן כֶּסֶף סִתְפִּנֵּךְ:

אִם תְּלִילָה נִגְדֹר עֲלֵיךְ עֲנִיוֹן, לְבָלִי רְאוּת—

אָקָא, אֱלֹהִי, עֲלֵי תִבְאָה תְקַלְלָה הוֹאֵת;

כָּל שָׁגַע דָּע, כָּל מִתְלָה וְכָל מִתְלָה

אֶשְׁרֵי מִנּוּ לָךְ— לִי יִקְוִי, וְאַתָּה מְעֻלָּה;

וְאִם נִגְדֹר עֲלֵיךְ אֲלֶמֶן בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה:

טֹב תְּהִיֵת אֲנִי אֲלֶמֶן מִהַיּוֹמָה אֲלֶסְכָּחָה

ארץ אשכנז נבראה לנסוע בה, איטליא
— לשבת בה, אנגליא — לחשוב בה מחשבות,
יצרפת — לחיות בה. — (Montesquieu)

דמיון המאשרנו שקול כנגד אמת
המדמכאנו. — (גאטהע).

הארץ נתנה לקרי הרוח. —
(Macchiavelli).

ארוסטוטל מחליט כי האיש האוכל פעם
אחת ביום איננו טוב לב² כאיש האוכל
פעמים ביום!

שאלה מהוכמת חצי תשובה. —
(פתגם רומוי).

הלב והקבה, אם נרגישים, או חולים
הם. — (אשכנזי).

בעורינו נתברך בלבנו לבנות היכלות
לבני האדם, וכשנוקני ודינו מלאות עבודה לפנות
את גלי משובותיהם. — (גאטהע).

פלוסוף אנגלי קרא לחוקרים במה
שלמעלה מן הטבע: «אנשים המתחילים
בשכלם»

פרידריך הגדול היה אומר תמיד: הוד
מלכותו המקרה". —

היה עלו לאחרים, וחכם לנמשך. —
(פתגם רומוי).

יהודה איש־קריאות.

ה.

ברכה בפני עצמה.

אלו קובעים ברכה לעצמם והרואה אותם מברך: „ברוך משנת הבריות“: מחבר שאינו מחזיר על הפתחים, מבקר „לשם האמת“, „כלי קדש“ שונא מחנות, מלמד מהנך, נכאי ענו, עני הולך עירוי, רב מדבר כן בשפת עם הארץ; דורשי רשומות אומרים: אף משכיל ירא חטא, שנאמר: „היש משכיל דורש את אלהים? ...“

ט.

כליון עינים.

אלו מחכים למכתב: אשה מגוללת שהלך בעלה למדה“י, הסותר שהודיע את טבעו בעולם, המהביר לאחר הדפסת „מודעתו“ ומו“ל כארבעה פרקים בשנה.

י.

עני חשוב כמת.

שנים צריכים שמירה: המת והעני; הראשון מפני העכברים, והשני שלא... יגנוב!

יא.

מיני חמין.

שלושה מתחממים: יין, חלב, ובן-כסר שהלך לכרך שלא עיט לחזור.

יב.

מבלי עולם.

אלו דברים העוסק בהם היו ממבלי עולם ומרבה לו שונאים, ואלו הן: העוסק בערכו צבור באמונה, הרואה דבר מנונה בחברו ומוכיחו

ה.

עצת שלום.

אם תאנה בְּשֵׁךְ
לְשָׁלֵם לְאוֹיְבֶךָ כְּמַעֲשֵׂהוּ
לְעֵצְתִי הִט אֲנִיָּה:
„בְּקֹשׁ שְׁלוֹם— וְרַדְּפֵהוּ“ ...

ה.

כל עון נישא.

. (מנהג פולין)

אם בקלי דעת נמסרת רגל ופת פעמים
ובקפזנה שמלחה לעודה קרענה לשנים;
אם קנדה וקבסה נגד נופל אל-המים
וגל הולך לתמו שפכת עבים מירגלים—
ראתה זה קצאתי
הנה ואת עצתי:
אומר ואת הקלה: „I zezpraszam
וקר עינה ולא תאשם! ...“

ו.

אחת היא יונתי.

„אין במבל רק אשה רעה אחת! ...“
„תתקבן מדקר, תיכול תינת ?“
זמה, איפא, קל ממקדה ואינקסת ?
— „כי איש איש יאסר: אשתי ואתו“ ...

ז.

במה מדליקין.

בשלושה מקומות נסיקין בספרים בין בימות החמה, בין בימות הגשמים: בבית המערכת, בבית הטו“ל, המחבר בכיתו, ובבית הדפוס; וי“א: אף בבית מסחר הספרים בזמן שהוא בטוח באחריות... .

יז.

אחורי הדלת והמזווה.

אלו מונחין בקרן זווית: קורי עכביש, אשפת שבבית, המטאטא, העני, מחבר עברי וספרי השכלה.

יח.

לשונם תהלך בארץ.

אלו השפות המתהלכות בכל הארץ: שפת שקר, שפת רמיה, שפת חלקות, שפתי חנף ושפתי שושנים...

יט.

ואלו הן השפות המתות: שפתי חכמים, שפת אמת, שפה לנאמנים, שפה ברורה, נקיי הדעת אומרים: אף „שפת עלגים“ הולכת למות...

כ.

לפנים והיום.

בראשונה היו אומרים: פשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות, ועכשיו אומרים: פשוט בריות בשוק ואל תצטרך לנבלות.

כא.

כבוד נשים.

כבדו נשותיכם בשביל שתתעשרו, אמרו חכמינו; התעשרו בשביל שתכבדו נשי אחרים — יאמרו בימינו...

כב.

אליה וקוץ.

„אשה נאה, דירה נאה וכלים נאים מרחיבים דעתו של אדם“ — ומקצרים ימיו ושנותיו...
צ. ה. ראמאנאוימיש.

על פניו, הרובר אמת בפיו, המלקט עצמות ליא"י והחולק על החלוקה... בן-יהודה אומר: החולק על החלוקה — ה"ז בחוקת סכנה ואף בזמן הזה, שאין יד ישראל תקיפה, מורידין אותו ולא מעלין ומורידין ממנו „צבי“ עדיו; משום יקירי-ירושלים היו אומרים: משמתין אותו ואח"כ מוסרין אותו לרין, בלא התראה, ודנין אותו לגניזה ואת כתביו לשרפה...

יג.

עכברי רשיעי.

אלו אוכלין את הספרים כלי נשילת ידים וכלי ברכה: המוס"ם, מוכרי החמאה, המבקרים והעכברים. וסימנך: וארבע לא אמרו הון. באמת אמרו: שפרי אשורית אינן נלקחין במשקל, מפני שפסולים לכריכה ולהבילה וחיובם בקבורה...

יד.

עניי הצאן.

אלו אין מתעשרין: מלמד, סופר סתם וסופר חושב, ומשרת נאמן, וי"א: אף סוחר שלא פשט את הרגל. משום תגרי-לוד אמרו: כל סוחר שלא פשט את הרגל אינו נפטר מן העולם עד שבא לידי פשיטות היד.

טו.

פרעות בישראל.

אלו דברים שאין להם סדר: המשנה, החנך, מכ"ע העברים, הצדקה ועם עולם. באמת אמרו: אין סדר לישראל בכל השנה חוץ משני לילות הראשונים של פסח; וכשהתנוקות דואים פותחים את פיהם ושואלים: „אבי! מה גשנתה?!“...

טז.

אכילה שלא על ידי הרחק.

אלו מתפרנסין שלא בצער: התינוק, הסמך על שלחן חותנו, המלוה לעני בשעת דחקו על המשכון, פרי צדק בחוץ לארץ ומכוני החלוקה בארץ.

מעט אצטגנינות לשנת תרנ"ה.

מעין הקדמה.

בימים ההם, ואנכי מוכרח הייתי לעלות למרום... מעשה שהיה כך היה: אשתקר קבלתי על עצמי, קבלנות של "אצטגנינות" אצל המו"ל לוח, אחיאסף. העסק הזה, כמו כל עסק יהודי בימינו, וביחוד כמו כל עסק, קבלנות עתה, רחוק משכר וקריב להפסד. אבל מה יעשה היהודי אם הוא חפץ חיים? הלא נחויץ להתעסק... זכנן הייתי לקבלן. ועתה בנשתם אל המלאכה להרפס את הלוח, בקשו ממני "אצטגנינות"... הרבר מוכן מאליו: היתכן לוח בלי אצטגנינות, והוון רוות"ק? בודאי צדקו המו"ל. ואנכי מה אעשה להם? ובמשך העת הארוכה זה כשנה, כבר יצאתי מאצטגנינותי פעמים הרבה... זנסתם כל חוון טמני. התכרח אמנם לא יגונה, נחוצה לי כעת "אצטגנינות". נחויץ להתבונן השמימה, לספור את הככבים, להבין חוון רוחות ומערכת הגלגלים.

ואנכי כמו כל יתר אחי היהודים, הנני קצר הראות, לא, אראה הלאה מחוטמני, ואף על ידי זוכית מגדלת לא אראה מרחוק... ובכן אין עצה ואין תהבולה, בלתי אם לעלות השמימה, ושם — להתבונן אל, בתולה, אל עקרב... וחברתם.

גורא היה מצבי. לא טוב, הכיבי, לירד תהומות, להתגלגל גלגול מהילות, תחת האדמה, ועוד רע מזה להתנשא לשמים למעלה בשעה שתרגיש כי קצוץ כנפים הנך.

הנקל להגיד: לעלות למרום; אבל איך לעלות?

התחבולה הישנה והפשוטה: לעלות במעלות, בסולם, כמו שראת יעקב בחלומו: סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו. פשוט בלי כל התחכמות. יעקב איש חם לא הוציא הוצאות

יתירות: אם גבהו השמים, נחויץ סולם גבוה מאד... אבל הזמנים משתנים, והסולמות עמהם... סולמינו אנהנו מוצבים ארצה, וראשם לא יגיע השמימה... סלודים, סגופים, השבעות, בטעמו של ר' ישמעאל כהן גדול, אינם לפי חקי העת החדשה, הרחוקה בכלל מסלודים וסגופים... עוד ישנה סגולה אחת מסגולות יל"ג ז"ל: לזכות בגורל, שתי מאות אלפים, או באופן אחר: לעשות עושר, לקבל ירושה גדולה מאת דוד עשיר באמעריקא, להגריל גורלות בירושלים ולקרא שמטה... לסחור באתרוגי קורפו, להיות ממונה או סופר הכולל בארץ ישראל... ואז "עדת הנפים ומלקקים יסבוני, ולכל לראש ינטלוני ונשאוני", ועל רבשת התנופה אעלה השמימה... יל"ג ז"ל היה בודאי, יהודי טוב וכשר, ומגולותיו ברוקות ומנוסות, אבל הסגולות ההן קשות מאד, ביחוד קשות הן לסופרי ישראל, אשר על פי הרוב אין להם שטרי גורלות כאלה שאפשר לזכות בהם שתי מאות אלפים, ואין להם דורים באמעריקא. ואם אולי יש להם דורים באמעריקא המה בודאי עניים מדוכאים ומטופלים בבנים ובנות הרבה... ולסחור באתרוגי קורפו אסור להם מפני מוקצה נחמת מיאוס... ומוה הטעם אי אפשר להם להיות גם ממונים וסופרי הכולל בירושלים...

או אמרתו בלבי: אעשה לי מגדל הפורה באויר...

אמרתו ואורו עיני. ל"מגדל" כידוע נחויץ אויר, ואויר בעולם היהודים, כמה שתחפץ. כנפשך שבקך, ואף לבנות, מאה מגדלים, ולא רק מגדלים, אבל גם שי עולמות נוכל לבנות, באויר... פרסמתי במ"ע לאמר: יש בדעתי לבנות, מגדל הפורה, בכדי לעלות למרום, נחויץ לי, אויר... ומכל עברים שלתי לי את הסחורה ההיא: מפלשתני, פארנגטינה,

הגדולים, הספירות העליונות, הגבירים, המלומדים, המשבילים, החכמים, למיניהם, לא יתנו מעות חטים, לא יאכלו מצות, ולא יקיימו את הלכות הפסח, רק יתאוננו על מנהגי היהודים וההוצאות הרבות... רב בני ישראל יאמרו בחשק: לשנה הבאה בירושלים! וכאשר יבוא המורשה של הוי"צ לבקש נדבה לא יתנו אף פרוטה אחת...

מול אייר — שור, טלה, שור, גדי... הוי, מה רבו הבהמות בגלגל המולות! וגם חיות השרה לא מעט... ומה נוכל לקוות, אנחנו בני ישראל, מה? .. ומה תבאנה לנו, לימים הבאים? לא, אחי, כל עוד בהמה חיות השרה מיוחסים ב"לוח עמנו", כל עוד "היביר" הזה יעמוד בגלגל המולות... לא נקוה הרבה!

מול סיון — תאומים. לתאומים יש באמת מול לישראל. כמה זכמה תאומים בני מימות, יעקב ועשו"... ופעולת התאומים בכלל רבה מאד בדברי ימינו. מכוון שנוולד בן לעמנו מיד תאומים וילד לו, אח לצרה... אם תתכוננו הטיב, גם עתה, עוד תראו "תאומים" על כל צעד ושעל, בכל מפעל ומעשה בחוץ לארץ ובארץ ישראל, ומה שהאחד בונה, השני סותר... וגם לשנה הבאה יהיה כן.

מול תמוז — סרטן. הסרטן נתן כעת במרומים, וכמעט שיכסה את עין השמש. ראשו לאחוריו וזנבו לפניו... והוא מכהיק בכל אופק השמים, ולאורו ילכו עתה עמים רבים, ופעולתו רבה מאד, גם בלוח עמנו... וקשה להגיד, מה יהיה לשנה הבאה. כמו שנראה, עוד ימים רבים יעברו טרם ירד מגדולתו...

מול אב — אריה. באמת, אריות זה כמה אין בלוחנו. שועלים, זאבים, ולפעמים דובים... אבל לא אריות. המול הזה, על פי טעות, נשאר ב"לוחות עמנו" כמו לזכרון הימים הטובים הראשונים. אולי ברבות הימים עוד הפעם נזכה לאריות... כעת אמנם, ולשנה הבאה, נסתפק עוד בזנבים לאריות... גם בשנת תרנ"ה יהיה "תשעה באב", בחודש הזה. בני ישראל הבינונים מדור הישן יאמרו, קינות" בלילה ובבוקר, יצומו כל היום, יאמרו "נחם"

בחברות שונות בארצנו והיון לארץ, ביחוד איראן, ארץ ישראל הרבה מאד: "יסוד החומצי", "המימי" והיותר נחוש — "הפחמי" המצוי מאד בארץ ישראל... וביחד עם מכתבי ברכה והצלחה. בעד המשלוח, כמוכן, שלמתי אנכי. קרבתי אל המלאכה:

הגדלתי מעשי, תחבולות הרבתי, בניתי לי מגדל באויר פורח, עשיתי לי צנה קטור מלאתי, ואשב בצנה לעלות ירה... (י"ג)

ועליתי בדרך הישר, ממש ממפתן ביתי אל הירח. גם שמה לא התמהמתי הרבה, והמגדל נשאני למעלה, למעלה. לא התכוננתי אל מטטרון, או אל סנדלפון והברתם, כי טרוד זייתי מאד, הענת היא כמוך" — גם בשמי מרומים, וגם זאת להגיד, לא לשם טיול עשיתי את דרכי זו, רק לשם עסק, ואין לי פנאי והשק להתבונן לדברים של מה בכך. היהודי הטרוד בעסקיו ופרנסתו, לא יפנה לבו לדברים כאלה; וכה שקוע במחשבותי, באתי ישר לעולם הגלגלים.

גלגל חמה מנסר ברקיע. כל יתדותיו ואופניו מבקריקים ונוגה להם, כאלו זה עתה יצאו מבית המלאכה, "הצורים", "הרהיטים" משוחים בשמן הנפט", ולא יעבטו ארחותם, ובכלל המכונה השמימית" מתוקנת בדבעי. הגלגל יסוב במהירות והמולות שקועים בו.

הנה חודש ניסן, מול טלה. הבטתי, בקשתי, חפשתי, דרשתי, ואין טלה. התכוננתי היטב, והנה, תרגול הודו" מנותח על קרבו ועל כרעיו ובחוכו קורקבן, ובקורקבן גרגיר שעורים... זה הוא מול ניסן. נחוש לתקן בלחות ומחזורים, ותחת מול טלה לכתוב מול "קורקבן", ותחת הציור "טלה" לצויר קורקבן וגרגיר שעורים כחוכו, ואשה עכבירה עומדת אצלו, מורשה כפיה וכוכה... מעין הציור אשר על מטבעות הרומים: יהודה בשבי... החודש הזה, גם בשנה הבאה שנת תרנ"ה לא ישתנה מחודש ניסן בשנה העברה. הרבנים הגדולים והקטנים ידרשו בשבת הגדול. היהודים הבינונים יתנו "מעות חטים", יאכלו מצות וקיימו מצות הפסח כהלכתה. היהודים

הגלגל אמר לי, כי לאו דוקא, והיו עתים אשר הסרטן עמד בדיומא התחונה, מתחת לגלגל, ובכל זאת היה עקרב במלואו... וגם זה אפשר...

מול כסלו — קשת. הקשת הזאת לא ידעתי מה טבעה: אם הקשת אשר כעב הענן, אם קשת גבורים, או פשוט „קשת הסופרים“? התכונתי היטב, והנה קשת הסופרים, הדרוכה והשנונה. המול הזה חזק אצלינו, מאז מעולם, ולימים הבאים יתגדל ויתרחב ויתחזק, מפנים ומחוץ...

מול טבת — גדי. בחמה דקה הרועה כשרמות ישראל, בחמה דקה וכשרה, אבל קופצת בראש, ותשחית כל חלקה טובה ועץ יפה... ביחוד רבה „הבכמה התיא“ האוכלת ואינה עושה, בארץ ישראל... מסכיב להקולוניות החדשות... בימים האחרונים החלה גם לגעת בקרניה, לזנב בזנבה, ולהטיל גללים בהקולוניות... כנראה גם לימים הבאים, תהיינת פעולותיה נכרות בלוח עמנו... ביחוד ב„לוחות“ הבאים מארץ ישראל, מדפוס ירושלים...

מול שבט — דלי. לפנים בלוחות הישנים היה כתוב: „הין ולוג“. הימים ההם היו טובים לעמנו, ימי נצני מכס הוי"ש וההשכלה, אשר התאחדו „במול הטוב הזה“. כעת, כמעט שאין זכר ל„הין ולוג“ במולנו, וגם ההשכלה ירדה מעט. בקשתי, דרשתי, אולי יש מול אתר להשכלה... ולא מצאתיו.

מול אדר — דגים... רק דגים ולא כשר. וגם אלה רק דגי רקק. תרוסר בפרוטה. „התנינים הגדולים“ כבר אינם בלוחות דברי ימינו... ועוד יעברו ימים רבים שרם יהיו... זו היא אצטונינו לטנה הבאה. אם כדאי היתה להסרית את עצמי טרחה גדולה כזו, כשביל היריעות המקומעות האלה, יאמרו המו"ל את הלוח, שכפס על"הר כגיגית.

ואנכי את אשר חוית ספרתי.

„רבי אברהם לוח“.

בתפלת המנחה, יתנו אגרא דתעניתא... יתפללו ערבית וילכו לבתיהם שמחים וטובי לב, וידמו כי יצאו ירי חובתם לציון. והדור הצעיר, „הספירות העליונות“ לא יתפללו ערב ובוקר וצחרים, לא יצומו, לא יאמרו קינות ונחם, וגם אגרא דתעניתא לא יתנו... וגם כן ידמו, כי יצאו ירי חובתם... הכל כדאשתקד.

מול אלול — בתולה. אין מול להבתולה המפורסמה, בתולת ישראל. בהונגריא יצא החק בדבר נשואי תערובות אבל לא כה מהר יהיה לפעול ידום, שכס בן המור" לא יחפץ עתה בריבה בתיעקב. ואף אם יפה היא דינה כקציעה וכימימה וכחילני הימפיה, ויעקב ירבה לה מזהר ומתן... לא יחפץ בן המור" בה... ובנות ישראל, בעל כרחן תנשאנה לה בחוריו ישראל... fi done. כנראה בעולם הגלגלים, גם לימים הבאים לא ישונה המצב הזה לטוב. ובמה אנחמך בתולת ישראל? בת עמך הנך. אין מול לישראל ואין מול לבתולותיו...

מול תשרי — מאזני ס. המול הזה, המובחר שבמולות עמנו. הנות ומאזנים כמעט שהיו לסמל דמות עמנו. ומטבע של יהודי מה היא? הין ואמה מצד אחד, ומאזנים וליטרא מצד השני, היהודי לא בקש „מולות אחרים“, והסתפק במול מאזנים... ובאמת היו ימים שעמד לאבותינו בשעת דחקם. כעת אמנם גם המול הזה כבד בנו, ובכל שנה ושנה יתקטן ויתמעט ב„לוח עמנו“, ויתגדל ויתרחב ב„לוחותיהם“... על כף אחת המאזנים ההם דאיתי את ומחרשת... אבל היא עלתה למעלה בכף המשקל, ועוד לא נכרת פעולתה ב„מחית היהודי“. כנראה, יש לקות, כי כשנה הבאה תכבדנה מעט האת והמחרשת במשקלן...

מול חשוון — עקרב. התכונתי: והנה לא רק עקרב, אבל גם נחשים... וחיות רעות ושרן בהמוז, וכל הרמש הרומש... ברר... וגם המול הזה נתון במרומים, וכוך בזנבו של הסרטן... וכל עוד הסרטן במעלה העליונה, עקרב במולו של ישראל... אך הממונה על

לְקַטּוֹ אַבְנִים

לִבְנֵי תוֹלְדוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרוּסְיָא וּפּוֹלִין.

עוֹד הַפַּעַם הֵנִי פּוֹנֵה בְּקִרְיַתִּי אֶל הַנְּבוֹנִים בְּעִמּוֹ הַיּוֹדְעִים לְהוֹקִיר אֶת זִכְרוֹנוֹת הָעֵבֶר וְאֵת פַּעֲלוֹת הַהִיסְטוֹרְיָא עַל רוּחַ הָעַם. אַחֲשׁוֹב לְמוֹתֵר לַחֲזוֹר פֹּה עַל כְּלָלִי וְעִקְרֵי הָעֵינִין הַזֶּה, שֶׁכִּבְרֵי הַצַּעְתִּים לִפְנֵי קַהֲלֵי הַקְּרוֹאִים רוֹסִית וְעִבְרִית. כַּעַת לִפְנֵי דַעְתִּי אֵין זֶה דְּבַר הַמוֹטֵל בְּסַפֵּק שְׁלֵנוּ, יְהוּדֵי רוּסְיָא וּפּוֹלִין, תַּחֲסֵר סַפְרוֹת הִיסְטוֹרִית מְקוֹרִית וּמְדַעִית, וְעוֹד רַע מִזֶּה: תַּחֲסֵר לִפְנֵי הַנְּרָאָה גַם הַתְּשׁוּקָה לְבָנוֹת אֶת חֲרָבוֹת קְדֻמוֹתֵינוּ וּלְפַתּוֹר אֶת הַשְּׂאֵלָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר תּוֹכֵל לְהַאִיר אֹרֶךְ חַדְשׁ עַל דְּרָבֵי חַיִּינוּ וְהַכְּרַחְנוּ הַפְּנִימִית — הַשְּׂאֵלָה „מַה הַיְיִגוֹ“? מַעֲשֵׂי הָעֵבֶר וְקוֹרוֹת אֲבוֹתֵינוּ בְּמִשְׁךְ שְׂמוֹנֵה מְאוֹת שָׁנָה עַל אֲדַמַּת פּוֹלִין וְרוּסְיָא מְכוּסִים הֵם בְּחֶשֶׁךְ וְקִבּוּרִים בְּפִנְקִסִים, בְּכַתְבֵי יָד וּסְפָרוֹר עֲתִיקִים הַמְתַּגְּלָגְלִים תַּתֵּת שׂוֹאָה, וְאֵין מִתְעוֹרֵר לְקַבֵּץ אֶת הָאֲבָנִים הַמְנוּפְצוֹת הָאֵלֶּה וּלְהַכִּיֵּן מִהֵן חֶמֶד לְבָנִין רַם וְנִשְׂאָ, אֲשֶׁר בּוֹ תְלוּיָה „הַשְּׂאֵרֵת הַנֶּפֶשׁ“ שֶׁל חֵלֶק גְּדוֹל מִיִּשְׂרָאֵל בְּמִשְׁךְ כְּמֵה וְכִמֵּה דוֹרוֹת. וְהִנֵּה כִבֵּר הַרְאִיתִי לְדַעַת שְׁבַדְכֵר לְאוֹמֵי כּוֹה מַחֲוִיבִים לְהַשְׁתַּתֵּף כָּל בְּנֵי הָאוֹמָה אֲשֶׁר שָׂאֵר רוּחַ לֵהֵם, כְּמוֹ שֶׁהִשְׁתַּתְּפוּ בְּכַנִּיֵּן אֵהֵל מוֹעֵד „כָּל אִישׁ חֶסֶד לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' הַכְּמָה וְחִכּוֹנָה בְּהֵם לְדַעַת לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מְלַאכְתּוֹ עִבּוֹדֵת הַקֹּדֶשׁ“. לְתַכְלִית זֹאת פְּנִיתִי בְּבִקְשָׁתִי אֶל כָּל יוֹדְעֵי סֵפֶר לְאֶסּוֹף אִישׁ אִישׁ בְּמִקְוֹמוֹ יוֹדְעֵת הִיסְטוֹרִית מְפַנְקִסִים עֲתִיקִים, מְגַלּוֹת כַּתְבֵי יָד וְגַם סְפָרִים נִדְפָסִים יִקְרִי הַמְצִיאֹת, הַגְּדוֹלֹת עֵם, מַצְבוֹת וְכִדּוּמָה, וּלְשַׁלַּח אֶת הַנְּקִבְקֵץ אֵלַי, וְאַנְכֵּךְ אֲבַקֵּךְ אֶת כָּל הַחֶמֶד הַזֶּה וְאֶפְרָסְמָהוּ בְּקַהֲלֵי (כֶּשֶׁם מְאֻסְפוֹ) בְּצִיּוֹף הַקִּירוֹת מוֹרְעִיּוֹת. רְכִים נַעֲנֵנוּ לִי וְיִשְׁלַחֵנוּ אֵלַי מְאִישֵׁר מוֹצָאוֹ אוֹ הַכְּסִיתוֹ לַעֲשׂוֹת זֹאת. אֵךְ הַרְבִּים! הָאֵלֶּה מְעַשִּׂים הֵם מְאֹד בְּעֶרְכֵם לְעוֹמֵת מִסְפֵּר יוֹדְעֵי סֵפֶר וּמוֹסָגִלִים לְמְלַאכְתּוֹ הַאֶסְפָּה בְּתַחֲסוֹ מוֹשֵׁב בְּנֵי בְּאַרְצֵנוּ; וְיֵשׁ מֵהֶם ג"כ אֲשֶׁר יִלְאוּנִי בְּלֵהַג הַרְבֵּה אוֹ יִסְתַּפְקוּ בְּהַכְּשָׁחוֹת בְּלִבֵּר. וְכִבְרֵי עֲשִׂיתִי וְאֶעֱשֶׂה אֶת הַמוֹטֵל עֵלַי, וְכִבְרֵי הַחֲלוּתִי לְפָרְסֵם אֶת הַחֶמֶד הַנְּקִבְקֵץ בְּיָדִי, וְהַקִּירוֹתֵי עֵלָיו בְּסַפְרֵי הַ„וּוּאֶסְתַּאדֵּר“! וְעוֹד נִכּוֹן הֵנִי לְפָרְסְמוֹ גַם בְּמַכְתְּבֵי הָעֵתִים וְהַמְאֻסְפִים בְּשַׁפַּת עֵבֶר וּבְשַׁפּוֹת אַחֲרוֹת בְּאַרְצֵנוּ וּבְחוּלֵי.

אֲמָרֵי בִינָה.

(פְּרִדּוֹת).

אֵין לָךְ אֲדָם שְׂאִין לוֹ שְׂעָה, אֲבָל יֵשׁ פְּוֵרָה שְׂאִין לוֹ „שְׂעָה“ (Lecton) ...

אֵין אֲדָם רוֹאֵה „חֹב“ לְעַצְמוֹ — פְּשִׁטָּא לֹא תְרִים ...

אֵין מְבִיאִין רַעִיָּה מִן הַשְׂוִיטִין ... (הַלְכָה פְּסוּקָה לְ„חַתְנִים“).

אֵין „אֵנוּ“ (עֲגָאִים) עֵנִי אֵלָּא בְּדַעָה ...

בְּרִיךְ שְׂאֵרֵם אֵינוֹ רוֹצֵה לִילֵךְ — מוֹלִיכִים“ אוֹתוֹ ...

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵינֶם נִקְרָאִים „בְּנֵי נַח“, יַעֲן כִּי נוֹדְרִים הֵם וְלֹא יִרְעוּ מִנּוֹחַ ...

דִּירָה נָאָה, אִשָּׁה נָאָה וְכִלִּים נָאִים מְחִרְבִּין כֶּסֶף שֶׁל אֲדָם ...

דַּעָה קְנִית מַה חֶסֶד? — לַחֵם! ...

הַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת הַכֵּל, בְּלַתִּי אֵת הָעֵנִי ...

לֹא הַמְקוֹם מְכַבֵּד אֶת הָאָדָם, אֵךְ הָאָדָם מְכַבֵּד אֶת הַמְקוֹמוֹ — וְלִכֵּן רַב מְאֹד הַמְחֻלְקוֹת בְּבֵתֵי הַמְדַרְשִׁים ...

עֹלֹבָה הָאִשָּׁה שְׁחוֹתְמָה מוֹעִד עֲלֶיהָ שְׂדֵיָא רַעָה.

עֲשֵׂרָה קִבִּין „אֵינוֹת“ (עֲגָאִים) יִרְדוּ לְעוֹלָם, תְּשַׁעָה נִטְלוּ עֲשִׂירִים וְאַחַד כָּל דְּעוֹלָם כְּלוּ ...

רַחֲמָנָא לְבָא בְּעֵי, עַכְכְּרָא דְשִׁכִּיב אֲדִינְרִי — לֹא בְּעֵי ...

מֹשֶׁה זָאבֵלְאָצְקִי.

שְׂרִינִים, חַדְשׁ יוֹן, חִינְדִי.

עתה הגיעה העת להרחיב את חוג פעולותינו. בעזר הועד לחברת, מפיצי השכלה" פה אדעסא, המשתתף במפעלי, יש תקוה כי עבורחנו באספת החמור תתחוק ותתרחב. מספר המקורים הנדפסים וכ"י הנקבצים אצלי יגדל מיום ליום, ויש גם היכולת לקצוב שכר מצער לאלה שהמאספים והמעתיקים אשר עובדת ההעתקה היא אומנתם, ולקנות כתבי יד, תעודות ישנות וספרים עתיקים הנחוצים לחקירת דברי ימינו. מטרת המודעה הכללית הזאת היא: לפרסם בקהל את האופנים והתנאים, אשר על פיהם יעשו המאספים את עבודתם בקיצור גמרי; וכל החפץ לדעת פרטי הדברים יעיין נא בהפראגראמים שהוצאתי לאור בשפת רוסיא (קול קורא) ועברית (מחברת, "נחפשה ונחקרה"). אלה שהמאספים שלא ראו עוד את הקונטרסים הנ"ל יקבלו אותם מירי חנם, ואלו הם אופני עבודתנו הכללית:

(א) אלה אשר בידם להשיג פנקסים ישנים בקהלות שונות (רוסיא, גאליציא, ופלכי פולין השייכים לפרוסיא) ימצאו נא לידי או את הפנקסים בגופם על מנת להחזירם לכעליהם לזמן קבוע, או העתקות נאמנות מחלקי הפנקס הנוגעים לדברי ימינו, ע"פ הכללים המבוארים במחברתי, "נחפשה ונחקרה". להעתקותיהם יצדפו נא חתימת הרב דמתא או איש אחר הגורע לשם.

(ב) ע"פ אופנים אלה יושלחו לי גם כתבי יד הנמצאים בכתבי אנשים פרטים ונוגעים כולם או רובם לחולדות כ"י ברו"פ. ואם חפץ בעל כ"י ומכרו יודיעני נא בפרטות תוכנו ומחירו. נדרשים לחפצי מעתיקים מומתים ונאמנים המתגוררים בערים שיש שם אוצרות ספרים גדולים או ארכיונים הפתוחים לכל דורש, ובפרט אלה שיוכלו לעסוק בעבודתם באוצה"ם הנודעים באוכספורד, לונדון, קראקא ופטרבורג. מעתיק כזה אם ימצא בכ"י חמור לקורות כ"י ברו"פ יודיעני נא מזה ויקצוב שכר עבודתו בעד כל גילון מועתק, וזאת לדעת: כי גם ספרים נדפסים עתיקים יקרי המציאות שוים הם לכל דבר עם כ"י, ובפרט הספרים שנדפסו בערי פולין במאה ה"ט ו"ז כעברית, לאטינית או פולאנית, ולא באו אח"כ שנית בדפוס.

(ג) היודעים במציאות איהו כ"י או מקור נכבד למטרתנו באחת הכיביליאטעקען או ברשות

אנשים פרטים יגמלו חסד עם ההיסטוריא, אם יודיעוני מזה או יפרסמו זאת בקהל באופן אחר. (ה) לקומים מספרים עתיקים הנוגעים לענינו יועילו ג"כ למטרת חקירותינו. לקומים כאלה אבקש להעתיק בדיוק באיוו לשון שתהיה: משו"ת ישנות של רבני רו"פ או חו"ל, מדברי הימים של ערים שונות שישבו בהן היהודים מימים רבים (כתובים לרוב פולאנית), מספרי הוחרונות של פלכים שונים ברוסיא היוצאים לאור ע"י הממשלה וכ"ו וכ"ו.

(ו) מי שיש לו ספרים בלתי מצויים מופין הנ"ל (סעיף ג) יחפץ למכרם יודיעני נא מזה. (ז) את מוכרי הספרים בכל המדינות אבקש לשלוח אלי את רשימות הספרים הנמצאים אצלם בין חדשים ובין ישנים ובאיוו לשון שתהיה. (ח) את און המאספים אעיר עוד לחקור ולחפש גם אחרי מקור הגדות העם והמנהגים שבקהלות רבות כמו הצומות והחגים שנקבעו לזכר איהו מאורעות בעבר וכ"ו. ערך היסותי גדול יש גם להעתיקות הכתובות שעל המצבות הישנות בכתבי הקברות.

(ט) נכון אני לבוא בכתובים רק עם המאספים העובדים עבודתם ורק במדה שנוצר להורותם הדרך בהעתיקותיהם, אם לא נתברר הדבר בהפראגראמם הנ"ל, אך לשיאלים מן הצד, אשר ילאו אותי בלהגם ובשאלות הבל והבטחות שוא, לא אשיב דבר, כי לכל אשר קרא את הפראגראם הפרטי הדבר ברור ואין מקום לשאלות ותשובות, וכל מי שיש לו מה להביא אלי או להעתיק למעני אבקשו לעשות זאת לתועלת ההיסטוריא ולא ישאלני מקודם, היש צורך בזה או לא, ויהיה נא בטוח שכל מה שישלח יקובל בתודה ויביא תועלת ברב או במעט.

(י) הוצאות המשלוח, שתעלינה להמאספים והמעתיקים, ודמי הפאסט של המודיעים נכון אני להחזיר לכולם בתודה.

(יא) שמות המאספים שנסתמש בחמור הנקבץ על ידם במאמרינו יפורסמו בקהל.

(יב) כל הנ"ל אבקש לשלוח על פי האדרעסעט שלי:

C. M. Дубнову, Базарная 12, Одесса.

או: S. M. Dubnow, 12 Bazarnaja, Odessa.

שמעון דובנאוו.

ברוניקה עברית.

(מסיון תרנ"ג עד סיון תרנ"ד).

סיון (תרנ"ג).

מקנה האדמה באה"ק חור והותר ליהודים עפ"י תנאים אחדים. — הכהן הקתולי דעקערט בווען השתתף עם המומר פוליוס מאיר להעליל עלילות על ישראל. — המומר מאיר הודיע בפקודת דעקערט, כי בשנת 1876 ראה בעיניו בעיר אוסטראו כי היהודים שחטו ילד נוצרי לצרכי אמונתם. — באדעסא הגנו את הג' הצי הויבל להוסר בית היתומים לעברים, ושר העיר נשא כוס לחיי אזרחי אדעסא בני דת-משה. — הר"ר האווקון נשלח מטעם ממשלת צרפת וברטיניא לארץ הורדו לנסות שם המצאתו להרכיב את בצילי החלי-רע בנגף האדם בתור מחסה מטחלה זו. — מת בלונדון החכם ר' ישראל מיכל ראבינאוויץ ז"ל (י"א סיון). — מר ק"ז וויסאצקי נדב לטובת ביה"ס העברי אשר ביפו עשרת אלפים פראנק. — הגראף שובלוב צוה לעושי-רצונו לקחת גם יהודים לעבוד את אדמת אחוזתו אשר בפלך קיוב. כאלף יהודים יצאו לעבודה זו, ויצטיינו בחריצות יתרה, ופקיד האחוזת מלא פיו תהלתם. — האנטיסימיט פאאש כברלין נדון להאסר בכלא שנה ומחצה על אשר בדה עלילות על פקיד הממשלה כי את כרים למשמעת היהודים. — מנהלי בית הת"ת ביעליסאוועטגראד הנהיגו ללמד את התלמידים עבודת הגנוס. — הקולוניל גאלדסמיד שב מארגנטינא לונדונה. — אגודת "אחיאסף" החלה להוציא לאור ספרי הקלאסיקים העברים בהוצאה מהודרת וזולה. — נגמר בתנטורה (אה"ק) בנין בית המוגינה; המנהל הוא מר דויאנהף.

תמוז.

העיר קריסלאווע (פלך וויטעבסק) עלתה כאש. — כדווינסק ובברויסק פתחו בית תמחוי בוויל לעניי ישראל. — מת בלונדון הגאון ר'

יעקב ריינאוויץ, הרב לבני רי"פ. — נוסדה בלונדון חברת חקרי דברי ימי ישראל בברטיניא; הח' לוסיען וואלף נבחר לראש. — בעצת הר"ר דעמבאץ הנהיגו בערים רבות אופן חדש להסיל הבהמות קודם השחיטה. — מת ביעקאטערינוסלאו המופר היהודי הרוסי נחום הכהן המכונה "גאומאָב", בן שלשים שנה. — במדינת ביה"ס העלילו "עלילת דם" על היהודים וההמון פרע פרעות בישראל. — הוכחשה השמועה שהעבירו כי ממשלת תוגרמה אומרת לקחת אנשים לצבא מבני ישראל. — מת בקוטנא הגאון ר' ישראל יהושע אב"ד דשם. — הסופר העברי מר יעקב מוא"ה נבחר לרב העדה במאסקווא. — המופר העברי מר א. ראוענפעלד (בעל "גן שעשועים") נבחר לרב העדה בבאכמוט. — בחירת מר זאב טעמקין לרב עדת יעליסאוועטגראד נתאשרה סוף כל סוף חרף דבות תורפיו. — עפ"י החוק החדש הושיב שלטון הפלך בוויילנא ארבעה יועצים יהודים בבית מועצות הקריה. — מת בפאריז המו"ס היהודי Durlacher המו"ל היהודי אשר הדפיס ספרים הנוגעים לשאלת היהודים. — בכחירות להפרלמנט באשכנז נבחרו ששה עשר אנטיסעמיטים גלויים, מלבד האנטיסעמיטים המסתתרים בחיק הקונסרווטיוויים. — הבארון חירש הפקיד את ה' כהן למנהל בקולוניות בארגנטינא. — שלטון העיר בכודאפעשט נתן לעדת ישראל במתנה חלקת אדמה במרכז העיר (שויה שש מאות אלף פל) לבנות ביה"כ. — עדת ישראל בנויאק קצבה שכר לרב הראשי עשרים אלף רי"כ לשנה; למטות — י"ד אלף; ולש"ץ — עשרת אלפים רי"כ לשנה.

מנחם אב.

מת בלבוך המופר והמשורר ישראל ראל לל, בן ס"ג שנה. — התפרסמה פקודה לבטל את שלטון "הקהל" בריגא. — בנוארשא

משפט: על פוליוס מאיר האספר ככלא ארבעה חדשים, ועל דעקערט שלם קנס ארבע מאות פלוין. — בבולגאריא עמדו לדין שלשה יהודים שנאשמו בעלילת-דם, ויצאו זכאים בדין. — הצורך שטאָקער בא לשיקאגא ויעידו בו כל העתונים לבל יעזו לדבר סרה על היהודים, ואף הוא מהר להודיע כי לא עלתה בזאת על לבו. — הד"ר אהרן קאמינקא נבחר למטף בפראג. — ליום מלאת חמשים שנה להסופר מ"ל לילענבלום (כ"ט תשרי) הרבו מוקריו להרים נדבות לישוב א"י. באדעסא חגו את חג היובל כרב פאר, וחתן היובל קבל המון מכתבים ותלגרמות ממכדוין. — התפרסם החוק החדש ע"ד "המלמוים". — בעת ה"תערוכה" הכללית בשיקאגא התאספו שם רבנים רבים ל"אספה דתית עולמית"; כמו"כ היתה שם "אספה של הנשים העבריות". — בווען נכחו את הביהכ"ש החדש שיסרו היהודים הפולנים. — הועד אשר הושיבה ממשלת אשכנז לבקר את ספרי למוד הדת של היהודים, החליט כי מלשינות האנטי-סימיטים אשר הלשינו כי כספרים הם יודו שנתת חבירות ומוסר משחת, בשקר יסורה. — הד"ר גידעמאן בווען הוציא מחברת להוכיח, כי למוד שש"ע נחוצן לחנוך הדתי של בני ישראל. — יצא חוק כי הנשואין אשר נסדרו בלי רב הממשלה אינם תופסים, והבנים הנולדים מנשואין כאלה נחשבים כמזומים. — נפתח בווען בית-ימדרש רבנים (סעמינאר); למנהל הופקר הפרופיסור שווארץ.

מרחשוון.

הד"ר ש. בערנפעלד התפטר ממשמרתו, משמרת רב הראשי בסערביא. — מות בירושלים הסופר דוד בוימגארטען, בן ארבעים שנה. — החקים החדשים כנגד מלוי כרבית, גרמו כי מלויים יהודים רבים בווארשא עזבו את עסקם המגונה ויהיו לסוחרים. — נוסדה בכרלין "אגודה מרכזית של אזרחי אשכנז בני דת יהודית" אשר הכליתה: להוכיח את השקרים אשר בשטנות האנטיסימיטים ולהביא את הצוררים בפולנים על כל דבר שקר. — הד"ר דעמבא נוסע לארצות המערב להוכיח את טיב "השחיטה" ותועלתה לאדם ובהמה. — התנועה ה"ציונית" מתגברת בגאליציא; נוסדו אגודות רבות להפיץ את הרעיון

מת הגאון ר' גפתי צבי יהודה ברלין ר"מ בוואלאוין (ביום כ"ה מני"א, בן ע"ז שנה). — בוויילנא נתך גשם שוטף ארצה, והמים מלאו את המרתפים, ויטבעו שם שמונה עשרה נפש מישראל. — רוב בניניה של העיר לארי (פ' מאהליב) עלו באש. — הפרס עשרים אלף פראנק של האקדעמיה הצרפתית נפל לחבל להח' היהודי דארמשטעטער, בעד העתקת ה"צענדר-אוועקטטה" (ספר הדת של הפרסים העתיקים). — היהודי אשר, פרופיסור בהאוניברסיטה באמשטרם, נמנה לשכת כסוד המלוכה בחולאנד. — העמיגראציה של היהודים מרוסיה הגבירה חילום. —

אלול.

עקב התפשטות החלו-רע נפתחו בערים רבות בתי תמחו ובתי שתיח המין כוול לעניי ישראל. — מצב היהודים במארוקא הלך ורע, והם נרצחים בפרהסיא ואין מוחה. — אספת העם שבשווייץ אמרה את ה"שחיטה" ברוב גדול. — ב"מקוה ישראל" קבעו לחובה הלמוד העברי שעה ביום בכל מחלקה. — באחת ממדינות אמעריקא הציעה הממשלה לפני המחוקקים להנהיג את ה"שחיטה" העברית, שהיא היותר רצויה. — מת בס"ט פט"ב החכם אלכסנדר צעדערבוים, מו"ל "המליץ", בן ע"ח שנה (כ"ז אלול). — המנהג להרים נדבות לישא"י הלך בטיטו ברכה לראש השנה נתקבל באהבה ומספר המנדבים הולך ורב. — במקומות רבים בארצנו נשכרים פועלים יהודים לעבוד עבודת האדמה בעת הקציר, והם מצטיינים במלאכתם מאד. — הנסך הגדול סערגעו אלכ"ב סנדראוויץ נרב אלף ר"כ לטובת יהודי וויילנא אשר נאקו בשטף המים. — חברת כ"ח יסרה בטונים בית למוד עבודת האדמה לבני ישראל. — מת התיר הגדול עמין-פחה (מי שהיה יהודי ונקרא שמו בישראל יצחק שניצער). --

תשרי (תרנ"ד).

בכחירות להפארלמאנט הצרפתי נבחרו ארבעה יהודים. — השוה"ים פוליוס מאיר ודעקערט עמדו בווען למשפט על העלילם בעלילת דם על הרב מאסטראו, ויחרצו השופטים

ויושמו במאסר, וה"צב" נאסר לצאת. — הקיסר פראנץ יוסף קבל את המפקחים על בהמ"ד לרבנים החדש, אשר באו להודות לו כי הואיל לקצוב תמיכה לבית הוזה חמישה אלפים פל' לשנה, מגוו המלכות. הקיסר דבר אתם כתבה וברצון גדול. — מת בוועין הרה"ח המצוין ד"ר יעלינגעק ב' טבת בן ע"ב שנה. —

שבט.

מראשית שנת 1894 שב „המליץ“ לצאת לאור ע"י מר ל. ראבינאוויץ. — מכל מקומות בני ישראל באים מתאות על הנבלה שעשו אנשי בלועל בירושלים לעורך ה"צב". — הוקל ליהודי חו"ל לבוא לרוסיה, עפ"י תנאים אחרים. — השופטים ענישו את בן-יהודה והותנו להאסר בכלא שנה תמימה. — הר"ר דעבא הרצה באספת הרוסאים בברלין את הוצאתו נסיונותיו בדבר „השחיטה“. — בקאונא היתה חנוכת בית הוקנים הנהדר, ברב פאר. — פריצי ישראל שבלונדון העירו את הפועלים הרעבים ללכת לדרוש עבודה בחוקה, ויעשו שעוריות בבתי התפלה. — בברלין מת הש"ץ המפורסם לעוואג דאווסקי. — היהודי מאריץ מאנהיימער ואשתו נדכו לעדת ישראל בברלין רבע מיליון רוב"כ, ליסד בית חולים לעניי ישראל. — מת בקונסטנטינופול היהודי הצעיר והנריב שלמה פערנאג-דעס. — מתה בצרפת העבריה המצוינת בנדבותיה מרת אוגוסטה פורטאדה. — מת באשכנז הפרופיסור ה' א. שמעון (בן פ"ו שנה) אהר מראשי „המתקנים“. — עדת „בני ישראל“ בניוירק, הזקנה שבקהלות אמעריקא, הגנה את שנת השבעים להוסדה. —

אדר ראשון.

נסגרה אספת הרבנים בפטרבורג. — מת במנטובה הרב החכם ר' מרדכי מורטרה אב"ד דשם. — האנטיסמיים הציעו כבית המהוקקים האוסטרי לאסור את ה"שחיטה", אך התעשה נדחתה פה אחד. — היהודים אשר באנגליא חגו את זכר היום שבו הותר להם לשוב לבריטניה בימי קראמוועל ובהשתדלות ר' מנשה בן ישראל. אף קבעו את החג הזה לזוהר. — מת בקיוב

הלאומי בקרב בני הנעורים. — ראש המיניסטרוים באוסטריא, הגראף טאאפע, אשר בימי ממשלתו הועיל הרבה להרחבת האנטיסמיטות, התפטר ממשמתו. —

כסלו.

„המליץ“ חלל לצאת (מיום 1 נויאבר והלאה). — כבית החולים בוועין הובא נוצרי משוגע אשר השתגע מפני הפחד פן ישחטתו היהודים לצרכי דתם. — באונגריא ובביהם נוסדו חברות „לחקר תולדות ישראל וספרתו“. — האקדעמיה הצרפתית החליטה שני פרסים, בעד הצטיינות במוזיקא, לשני יהודים. — שלטון הכנסיה הנוצרית בפלך וואלין אסר לתת ליהודים, כל קבלנות לבנין בתי-הפלה לנצרים ולתקונם. — מת בוועין העשיר הנדיב בארון מאריץ קעניגס-ווארטער. — הג' אלעזר בראדסקי נרב מאה ועשרים אלף רוב"כ ליסד בקיוב בית-מלוה לבעלי-מלאכה, בלי הכדל דת. — היהודי ריינאל נמנה לשר הפנים בצרפת. — כעיר כרוסטיאניא גוסדה עדה עכריה, זו העדה הראשונה במדינת נרוויגיא. — נפתחה אספת הרבנים בפטרבורג. — בפרוד ווילנא, נאווי גאראד, צותה הרשות לשרוף עשרה בתים אשר בהם קנהה החלי-רע; בעלי הבתים היהודים קבלו בעד „נחלותיהם“, מאת הרשות, מחמישה עשר עד חמישים רוב"כ ל"בית", ועוד שמתו על ההערכה הנבונה הזאת. — היהודי שארל ליון כהנא, פרופיסור לתורת המשפטים בהאוניברסיטה בפאריז, נבחר לחבר האקדעמיה הצרפתית. —

טבת.

שר הפנים קבל את הרבנים שנאספו לאספה בפ"ב, ויודה להם על רצינות פעלם. — עקב בקשות הנוצרים, בעלי אחוות, התיר נגיד חבל קובאן ליהודים לבוא שם לסחור, עפ"י תנאים אחרים. — סוד הקריה במינבען נרב עשרת אלפים מארק לעור לעדת ישראל לבנות ביה"כ נ"ג חרש. — ביום 8 דעצעמבר היתה חנוכת ביה"כ הקבוע בפטרבורג ברב פאר. — בשביל „מאמר מלויץ“ לתנוכה שנרסם ב„הצב" (בירושלים) הלשינו ראשי בריוני שבירושלים על העורך בן-הודה והותנו יונם, לפני הרשות התורקית,

נ"א שנה. — בחברת הו"צ שבמאנטשעסטד
הטיפ כהן קאחולי מלתו לחבת ציון. —
באיטליא מתה העבריה מרת פאווא-פאָרטיס,
מלומדת גדולה בספרות העברית, ומשוררת
מצינת בספרות האיטלקית. — יהודים רבים
אשר יצאו לאמעריקא שבים לארצנו מחוסר
ועוני. — הד"ר דעמבא בא לרומא ל"אספת
הרופאים" וידרוש בטיב "השחיטה". — מת
בהוראדנא ר' יחזקאל ראטנער, עסקן גדול בצרכי
צבור. — נוסדה בפאריז אגודה ציונית בשם
"שבי ציון". — מת ברוטיניא (בן ל"ה שנה) ה'
ווילהעלם שווארצעלר, חכם גדול בהכמת
ישראל וסופר מפורסם בספרות העתות
הרויניות. — מת בכוקארעשט הגאון ר' יצחק
איוויק שור, הרב דמתא. —

ניסן

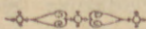
נפתח בדיוניסק בית הכנסת לנאורים. —
מת בברלין העשיר הנייב יעקב איוראעל (חתן
הד"ר אדלער המנוח). — בקרוב הג הפסח
התחדשו, בעדים רבות בחו"ל, עלילות הדם על
אחינו, אך עד מהרה נודע שקר העלילות. —
מת בקיבו הרופא המצוין ד"ר בנימין בן יחזקאל
מאָנדרשטאט, בן מ"א שנה. — בפאריז מאספס
כסף לעזרת הנודדים מרו"ס; הנדבות עולות
לסכום גדול. — הד"ר גידעמאנן נבחר למטיף
בחיכל הנאורים בווינן, במקום ד"ר ועלינעק
ז"ל. — במקומות רבים קנו יין ארץ-ישראל
לצרכי הפסח. — בניוארק החל לצאת לאור
עתון חדש לשבועות The Hebrew American
המבאר בשולי הגליונות את כל המלים
האנגליות בשפת אשכנז קלה ובאותיות
עבריות. — החברה הברלינית הלוחמת בצוררי
ישראל הוציאה לאור ספר גדול בזכות השחיטה,
ובו באו הסכמות על טיב השחיטה, מאת מאה
ותשעים פרופסורים בני סמכא, — ערי ישראל
הרבה בארצנו עלו באש. — בכל מושבות ישראל
הגו את יום מלאת שבעים שנה להרה"ג שמואל
מאהליבר אב"ד דיבאליסטאק, והעם מרבים
להרים נדבות ל"גן-שמואל" (גן אתרוגים אשר ניטע
באת"ק). — הכהן הקתולי דעקערט בווינן דרוש
דרשות ומוציא חוברות מסוכנות כנגד היהודים,
והממשלה אינה מוחה בידו. — מת באמעריקא
העשיר הנדיב ויס זעליגמאן. — יורשי המנות

הסופר העברי יה"ל עלקינד בן נ"ב שנה. —
שר העיר בפט"ב מודיע כי הקיסר יר"ה צוה
לסגור את כל בתי התפלה ליהודים בעיר המלוכה,
אחרי הפתח ביה"כ הגדול. — מת בברלין
המטיף ד"ר יוליוס לאנדסבערגער. — נשיא עדת
ישראל ברומי, האציל בטומיא עורדא, מת
פתאם. — איש יהודי בטאמסק פנה אל שר
הפנים בבקשה להתיר לרשום את בנו הנולד לו
בספר הנולדים, מבלי להכניסו בכריתו שא"א. —
בלונדון נוסדה חברה המאגדת את כל "כלי
הקדש" למיניהם. — מת בגאליציא סופר עברי
ר' יחיאל מעללער. — התברר בהאָמעל משפט
פרעני הפרעות בטסטארדוב, ויענשו עונשים
לשבת במאסר. — היהודים אשר באפטוין (נגם
אפריקא) יסרו בית ספר עברי, בעזרת הממשלה
וזכתובה מצד הנוצרים. —

אדר שני

עורך "הצבי" וחותנו יצאו זכאים בדין
מלפני בית המשפט העליון. — אחינו מרבים
להרים נדבות על השועת בנייהודה. — החכם
ד"ר שטיינשניידער נבחר, מטעם המלך, בתאר
"פרופסור". — בקאזאן נפתח בית מאכל כשר
לסטודינטים יהודים. — המטיף ה' מ כ ב י נבחר
בלונדון לדרשן קבוע לאגודות ביה"כ. —
באמעריקא נבחר היהודי הראשון לשבת
ב"הקונגרים" (זה בית המתקיים העליון). —
בבאירען הציעו האנטיסמיטים לאסור את
"השחיטה" אך בית הנבחרים דחה את
הצעתם. — שלשה מראשי הגרוד האנטיסמיטי
בברלין עמדו למשפט בשביל שפגעו בכבוד שר
האוצרות, ויענשו לשבת במאסר מעשרים חדש
עד שלשה חרשים. — ברוטיניא מגרשים את
היהודים מן הכפרים, באכזריות נוראה. — מת
במינען הרב דשם, החכם הגדול ד"ר יוסף
פערלעס, בן שבעים שנה. — בברלין נוסדה
חברה "יודישע קאנגענפֿלעגערעניקן", ללמד
בנות ישראל חוקת שמירת הבריאות והשגחה על
חולים. — במקומות רבים עשו אוכרה לנשמת
הסופר פריץ סטולנסקין למלאת יובל שנים
להולדתו. — הבארון הירש נדב לבתי החולים
שבלוגרון כששים אלף רז"ב אשר הרויח ע"י
סוסיו בהתחרות המרוץ. — בעיר באמבוי (הודו)
בית העשיר והנדיב הגדול שלמה ששון, בן

הממשלה האוסטרית הודיעה בהפרלמנט כי לא מצאה כל עון בפעולות דעקערט, המסית את העם ביהודים. — מת באנגליא החכם המפורסם ד"ר גתלי הלוי. — בקארק (אירלאנד) היו פרעות כנגד היהודים. — בית המשפט במדינת באדען, ענש את אחד המולי'ם האנטיסמיטים, להאסר בכלא ששה שבועות, וען אשר בעתונו העיר שנאה, למפלגת האורחום היהודים. — מת בברלין, בן מ"ח שנה, הר"ר לעווענטהאל, יהודי מומר שלוחו הראשון של הבארן הירש לארגנטינא. — באלגור החל לצאת עתון יהודי חדש בשפת צרפת בשם „ה'זופט“ „Le Juge“ תכליתו ללהום כנגד האנטיסמיטות המתגברת שם. — בקאניגסבערג הונחה אבן הפנה לכהכ"ג גדול, ברב פאר וחדר. — הרב הראשי מבולגריא נסע לפארו, וויען, לונדון, וברלין, להעיר את גדולי ישראל לענין עצה כנגד האנטיסמיטות המתגברת בבולגריא. — היהודי ליאון דרייפוס, היהודי היחוד בוזאלאנטיען (סמוך לפארו) נבחר לראש האורחים בעיר ההיא, בהשתרלות הכהן הקתולי. — היהודים אשר בארץ יון סבלו הרבה מרעידת הארץ במדינה ההיא. — מת בניוארק (כ"ג אייר) הרה"ח הגדול והבלשן המצויין ד"ר אלכסנדר קאָהוט (בעל „ערוך השלם“) בן ג'ב שנה. — מלכת אנגליא נתנה לסיר שמואל מאָנטאגו את תואר הכבוד „באָרענט“ ואת „האצילות“ לדורותיו. —

פקודות הממשלה ופסקי הסינאט:

יצאה פקודה לבלי קבל תלמידים יהודים בבית הספר לחוציבים בהרים שגוסר באייקוטסק. — שר הפנים התיר ליהודים הושבים במיפלים לגור שם עד בוא פקודה מיוחדת על אדותם. — הסינאט פסק כי אנשי הצבא המשותחים, שעברו עפ"י סדר הישן בעבודת הצבא, רשאים לגור בבת תעודת השחרור אשר להם, ואינם צריכים לקבל תעודות ססע. — לשכת גנאי הממשלה הודיעה לבית פקודות העיר בקיוב, כי הזכות ליהודים שיש להם תואר הכבוד „אורח נכבד לדורותיו“ להסגת

איוורעל בברלין נדבו כחצי מיליון לרברים שבצדקה ליהודים ולגוירים. — הגענעראל ווילסון דרש באגודת הו"צ שבלונדון בשבחה של הקולוניציא באה"ק. — מת ברומיניא הסופר המליץ מתתיהו שמחה ראבענער, בן ס"ח שנה. — בקראקא היו פרעות כנגד היהודים. — בברלין יצאה לאור בשפת אשכנז אספת „שירים לאומיים“ לבני ישראל, מאת הר"ר היינריך לאָוו. — נוסד בבואליסטאק „בית ועד לתורה“ אשר בו ילמדו, חנם, להניחי הפועלים: תנ"ך, שו"ע, משניות וכו'. — בבולגריא נאסר בכלא האנטיסמיט מיטאקאוו על אשר העליל על היהודים „עלילות דם“. — ראשי המנהלים של הצדקה הגדולה בלונדון גלו דעתם לעצור בעד שטף יהודי הויל לאנגליא, על זה יצאו טובי הסופרים למלחמה עליהם. — היהודים ברומיניא הגרדפים באכזריות מאת הפקידים, שלחו דיפוטציא אל המלך בכבודו ובעצמו; הוא קבלם בספ"י, אך הועל לא הועיל להם. — חברת מסלה הברזל אשר מיפו לירושלים פשטה את הרגל לנושיה, והמסעות נפסקו. — המלך הוטברט האייטלן קבל את אחד השרדים טאה"ק ויתן לו ידבתו כאלפים רז"ב. — הר"ר דעמבא בא לפארו וינחל כבוד גדול מאת גדולי ישראל; דוטשילד ודומיהם. — תלמידי האוניברסיטה בברלין, מיהודי אשכנז, יסרו חברה, ללמוד לדעת את ספה"ק בלה"ק. — המושלימים בעלי אחוות באה"ק מבקשים מאת המנהל של ביה"ם לעבודת האדמה כיפו (מקוה ישראל), להמציא להם פועלים עבריים, ביהוד מתלמידי הבית הגל, לעבוד אדמת אחוותיהם. —

אייר.

היציאה לארגנטינא מתגברת. — בית האצילים בהונגריא דחה את תק נשואי התערבות. — היהודי העעיר ה' גאללאַנץ נמנה לבוחן ובדק בידועת שפת אנגליה וספרותה, בהאניברסיטה בלונדון. — עקב המלשינות של תקיפי ירושלים החלה הממשלה המורקת לעסוק ב„שאלת היהודים“, שלא לטובת ישראל. — באה פקודה כי בבתי „תלמוד-תורה“ צריך להעמיד רק מלמדים כאלה אשר כלו חק למודם כבי"ם בוננזי. — בוזארשא הונחה אבן הפנה לבנין בית החולים החדש ליהודים. —

— החק אשר על פיו מותר ליהודים לעסוק במכירת משקים המשכרים רק בכתיהם הבנוים על אדמתם שיש להם בה הזכות לצמיחתו — חל גם על המוכרים י"ש במדה מרובה .

— היהודים שמוחר להם לגור בתחום חמשים פרסא מהגבול, יש להם הזכות לקנות נכסי דלא ניידי גם בכל הערים אשר בתוך התחום הזה .

— הפראקוראר הראשי בהסינאט פקד על כהני האמונה לכלי יכניסו ברת הנוצרות יהודים שלא מלאו להם ארבע עשרה שנה שלא בהסכמת הוריהם או אפטרופסיהם, ובמקרים מיוחדים שאי אפשר למלאות אחרי התנאי הזה, ובקשו על זה רשיון מיוחד מהסינאט לעניני האמונה .

— עפ"י פקודת הרוממות מיום 24 מאי שנת 1893 נתבטל שלטון הקהל בריגא ובחצרות אשר בפלך קורלאנד .

— הסינאט פסק, כי מותר לשריו הפלך לעורר תביעה בבית המשפט לבטל את שמרי המכס על הקרקע שנכתבו על יסוד תוקף הסעיפים 1164, 1165 מהלכות דיני ממונות .

— שר המלחמה בחבל ארץ קובאן הוציא פקודה (1) להחל לשלח את כל היהודים אשר על יסוד החק מיום 18 יוני שנת 1893, צייכום לשלחם מחבל ארץ קובאן, מבלי שום לב באיוו אוטנות ומלאכה הם עוסקים; (2) להודיע זאת תכף ליהודים, לבד מאלה האמורים הלאה בסעיף 3, כי יחתמו ידם, שבמשך חודש ימים ועזבו את תחום חבל הארץ הזאת, או חבל ארץ אחרת אשר בקוקו; (3) ליהודים אשר הישר הממונת על חבל ארץ קובאן השתדל עבורם כי יתנו להם ארכא, ידחו להם זמן השלוח לארבעה חדשים, היינו עד יום 15 דעצעמבער שנת 1893; (4) לשום עונא פקחה לכל ישראוי היהודים עוד ע"י אמתלאות שונות, ולענוש כרין את המסרבים למלאות אחרי הפקודה הזאת .

— הסינאט פסק, כי בהחקים מיום 8 מאי שנת 1882 לא נאמר כל עונש אם יסרבו למלאות אחריהם, ועל הפאליציי איננו מוטל הדבר לענוש את העובר על החקים האלה בעונש האמור בסעיף 29 מספר העונשין .

— הסינאט באר, כי על פי החק מיום

אל מפלגת הסוחרים בקיוב הוא רק לאלה שנמנו למפלגת הסוחרים במשך עשר שנים במקומות שהם חוץ לתחום המושב הקבוע לבני ישראל, אבל האזרחים הנכבדים האחרים יוכלו להספח אל מפלגת הסוחרים בקיוב על יסוד החק המיוחד לעיר הזאת, היינו — כי עליהם להיות נמנים מקודם למפלגת הסוחרים בתחום המושב .

— על פי השתדלות בעלי הבתים אשר במושב קליין-ליבענטהאל, לוסט-דראף אשר בעבורה של אדעסא, התיר שר הפנים ליהודים, כמו בשנים הקודמות, לגור ולרחוץ שם בנהר במשך ימי הקיץ .

— הסינאט פסק כי על פי הכונה האמתית של סעיף 1062 כרך XI חלק א' ושל סעיף 259 כרך XII חלק א', הלכות בנינים, מותר ליהודים לפתוח בית הפלה בעיר או בכפר אפילו אם מספר בתיהם לא יעלה על שלשים .

— פקודת הרוממות: I. להוציא את העיר יאלטא פלך טבריא ממספר הערים המיועדות ליהודים לשבת בהן בקביעות . II. היהודים אשר נספחו על פי דין אל קהלת יאלטא מותרים להשאר לגור בעיר וזוכים בכל הזכויות שיש להם על פי דין . III. היהודים שלא ימלאו אחרי הסעיף II וגם לא הליים עליהם התנאים האמורים בסעיף 10, במימני I, II ובהערה ליסמין II של סעיף 12, בסעיף 157, בתעודות מסע, מהדורא של שנת 1890, צריכים לשלחם מעיר יאלטא במשך הזמן אשר יקצבו שר הפנים, שיהיו די להם להביא כסדר ובמשטר את עניני משפחתם ועסקי מסחרם, כדי להמעיט כפי האפשר את נזקי המשולחים בעניני הרכוש .

— הסינאט פסק, כי אמור לעכב מתן תעודות מסע ליהודים אשר מוטל עליהם לשלם קנס שלש מאות רוב"כ על כי אחר מקרוביהם השתמשו מעבודת הצבא .

— הממשלה התירה ליהודים לשבת בדובנעלן במשך ימי הקיץ עד כלות ימי הרחיצה בים .

— פסקי הסינאט: על פי דין לא חוקצבו מספר השעות שמוחר ליהודים לשבת ישיבת עראי במקומות שהם מחוץ לתחום הערים וגם הפאליציי לא תוכל לאנוס את איש יהודי לקבל עליו בחתימת ידו לבלי השאר במקום שהוא יותר מעד שעה פלונית .

(י) תעודת המלמדות נתן עפ"י הטופס המסופח אל התקנות האלו.

(יא) האנשים החפצים להיות מלמדים ישלמו איש איש בעד תעודתו שלשה ר"ב לישנה.

(יב) הכנסת הכסף האמור לעיל ושמידתו תהינה על יסוד זה: (א) האנשים ששולחים בקשותיהם לקבל תעודת מלמדות על שם הדיקטור של בתי ספר לעם, מספחים גם שובר מבית אוצר המלכות כי הכניסו את הסך הנ"ל; (ב) האנשים היושבים במקום מגורי הדיקטור יספחו את השובר אל כתב הבקשה אשר ימסרו ליד הדיקטור; (ג) אם מאויו סבה שתהיה, אי אפשר למלאות בקשת המלמד, ישיבו לו הכסף שהכניס לבית אוצר המלכות.

(טו) המלמד החפץ לפתוח חדר, צריך להכין חדר מיוחד מרוח כראוי שלפי מדתו וגדלו יהיה די למספר התלמידים שהוא חפץ להחמיק להם לקחו.

(טז) בהמעין המיוחד להחדר אשר בו ילמדו רק ילדי ישראל תורת אמונתם, קריאה וכתב, לא יבא בו כל דבר מלבד כלי הבית הנחוצים להחדר ויתר מכשירי הלמוד. אסור להמלמד ובני ביתו לגור בו ואסור להילדים או לגדולים להתאסף בו למטרה אחרת מלבד הלמוד.

(יז) כבוא המלמד לפתוח חדר, מודיע חפצו להדיקטור בעיוו ומיחד לו את הבית שבו יפתח החדר וכמה יהיה מספר התלמידים.

(יח) המלמד שקבל תעודת מלמדות לפתוח חדר במקום שעומד תחת השגחת אחד המפקחים, לא יוכל לפתחו במקום שעומד תחת ספקה אחר, כטרם יראה להשגי על תעודת המלמדות שלו.

(כ) בכל חדר צריכים לתלות על הקיר את תעודת המלמדות ושימתי התלמידים בשמותיהם.

(כא) התלמידים בחדר צריכים להתחיל לא קודם משעה 9 בבקר ולכלות לא יאוחר משעה 5 בערב, במשך הזמן הזה יתנו להתלמידים לא פחות משתי שעות לארוחת הצהרים ולמנוחה.

(כג) ההשגחה על התלמידים בחדר וכן לכל יורה איש שאין בידו תעודת מלמדות מוטלת על רב העדה. בכל זאת אין לו הרשות

18 יוני שנת 1892 אין הזכות לרוקחים יהודים להתישב ולגור בהבל הארץ קובאן ומערסק.

— הסניאט באר, כי אסור לגשי היהודים בעלי מלאכה לסחור בקיוב בדברים שאינם תוצאות מעשי ידיהן.

— תקנות שהתקינה הממשלה בהסדר הדרוש למלאות אחרי החק מיום 1 מארץ שנת 1893 ע"ד המלמדים, שנאשרו ע"י שר ההשכלה ביום 5 ספטמבר שנת 1893:

(א) זמן הגשת בקשות כי יתנו תעודה להקרא בשם מלמד הוקצב — מיום 1 יולי עד יום 1 ספטמבר ומיום 1 דצמבר עד יום 1 פברואר.

(ב) כתבי הבקשה והתעודות בעצמן פטורים ממוכס הניר.

(ג) בכתבי הבקשה צריך להיות מפורש: שם המבקש, שם אביו ושם משפחתו ומקום מגורו, הפלך, המחוז והעיר.

(ד) לכתבי הבקשה לקבל תעודת מלמדות שמגישין בפעם הראשונה, צריכין לספח את התעודות האלו: תעודת מסע ותעודת הלידה, ואם אין תעודת לידה דיה רשימת המשפחה מאושרת, ושתי תמונות פוטוגרפיות של המלמד. התמונות האלו צריכין להחליפן בעת קבלת התעודות אחת לחמש שנים.

(ה) לכתבי הבקשה שמגישים אחר כך להחליף התעודה הישנה בחדשה, צריכין לספח רק את התעודה הישנה בלבד, ואם לא יספחו את התעודה הישנה, או צריכין לספח אל כתב הבקשה את כל התעודות האמורות בסעיף 4 וגם תמונה פוטוגרפית.

(ו) על צד השני של תעודת המלמדות תורפסנה התקנות הנוגעות אל קבלת התעודות ופעולות המלמד וחובותיו.

(ז) תעודת המלמדות ביחד עם יתר התעודות שהגישו המלמדים עם כתבי בקשתם, ימסור הדיקטור לידם אחרי שיהתמו ידם כי קבלום, או תושלחנה לידם על ידי בית סקידות הפאליציי.

(ח) הדיקטור ישלח בכל שנה את רשימת המלמדים שחשרו את תעודת המלמדות שלהם לבתי סקידות הפאליציי ולרבני העדה.

(ט) כשיקבל המלמד את תעודתו צריך להראותה לרב העדה, למען ירשמה בפנקס המיוחד לה.

ולשלח את היהודים אשר ישתדלו להאריך להם זמן הארכא, או את אלה אשר לא יעובו את העיר ביום המיועד להם בתחלה על פי תוקף הפקודה נומר 173.

(2) הרשות לשרי הפלך להשתדל לפני שר הפנים להשאיר לגור במקומות מגוריהם שלא בקביעות לזמן יותר ארוך, אך לא יותר משנה אחת, היינו עד יום 1 יוני שנת 1895, את אלה היהודים שלא נכתמו לפני בו"ד באיזה עון וחטא, ויהיים או משפחות שלמות, אשר מצב רכושם או תוכם אל שכניהם הנוצרים לא יתנום לעזוב את מקומם קודם הזמן הזה.

(3) במקרים בודדים, לרגלי תנאים מיוחדים הראויים לשום אליהם לב, הרשות לשרי הפלך להשתדל לפני שר הפנים, כי יתיר להשאיר לטוב את היהודים במקומות מגוריהם עד בוא פקודה מיוחדת משלטן המרכזי, אשר תבא לכשיענינו בפתרון השאלות אדות היהודים בכלל, עפ"י הסדר כחק.

(4) לבלי שלח בחוקה לתחום מושב בני ישראל הקבוע, את היהודים שאין להם בני בית, הממוכים על שלחנם או אם יותר מכני שבועים שנה, מבלי הטל כלכלתם על העדה במקום מגורם.

— בדבר יהודי קורלאנד וליפ-לאנד, הוציא שר הפנים פקודה מיוחדת וזה תוכנה: "בשומי אל לב כי כמה שנוגע אל פלכי קורלאנד וליפלאנד, לפי רוב מספר היהודים העומדים שם להשלה, ולפי מצבם והתקשרותם בתושבים העקריים בבירת המסחר, נמצאים היהודים שם בתנאים מיוחדים, ע"כ הנני מוצא לנחוץ לתקן ברשיון הדרר כבוד מלכותו את תקנות ההנהה האלו:

(1) היהודים שהתישבו בפלכי קורלאנד וליפלאנד לפני צאת החק משר הפנים ביום 3 אפריל שנת 1880, שלא נכתמו לפני בית דין באיזה עון וחטא ויש להם נכסים או עסק תמידו ומקום להריות ואינם זקוקים לתמיכה מבתי חסד פרטיים או של צבור, להשאירם לטוב לגור במקומות מגוריהם עד בא פקודה מיוחדת משלטן המרכזי, אשר תבא לכשיענינו בפתרון השאלות על אדות היהודים בכלל, ע"פ הסדר כחק.

(2) לשלח את היהודים שהתישבו אחרי יום 3 מאי שנת 1880 אל ערי מולדתם שנכתבו

לצות ולפקוד בעצמו, כי אם הוא מודיע להאינספקטור או להדירקטור.

(כד) להקל את דבר ההשגחה כי האיש שאין לו הרשות לא יעסוק במלמדות, מחויב כל מלמד להדביק אל קיר ביתו בחוץ שלט ועליו יהיה רשום מלת "מלמד" ושמו ושם משפחתו.

(כה) האנשים אשר יטיפו לילדי העברים תורת האמונה ודת ישראל ולמודיה בלי תעודה על זה, וכן ההורים אשר ימסרו להם את בניהם, וכן גם הרבנים אשר לא ימלאו את המוטל עליהם להשגיח על המלמדים, יענשו בעונש האמור בסעיפי 1049 — 1053 מהלכות עונשין, מהדורא משנת 1885.

— פקודת שר הפנים: על פי הפקודה מיום 14 יאנואר שנה זו נומר 173, הודעתי לשרי הפלך כי בטלו פקודות שרי הפלך שקדמוני מיום 3 אפריל שנת 1880 ומיום 21 יוני 1882, ולשקוד לשלח לתחום מושב בני ישראל הקבוע את היהודים שהתישבו בפלכיהם שלא כדון ואינם ממלאים אחרי התנאים שעל פיהם מותר ליהודים לגור במקומות אשר מחוץ לתחום מושבם הקבוע, וביחד עם זה מחויבים לגמור את שלוח היהודים האלה עד 1 נאוועמבער שנה זו.

לרגלי הפקודה הזאת, אשר כוננה למלאות בדיוק את התקום השוררים במדינה ע"ד היהודים, בתקורו השתדלות הרבה לא לבד מצד היהודים — לתת להם ארכא ולהאריך זמן השלוח לתחום הקבוע לבני ישראל, כ"א גם מצד הנוצרים, אשר במושך שנים רבות נתקשרו עם היהודים בבירות מסחר וידידות.

לרגלי זאת, ואחרי אשר התייעצו והביאו בכור הבקרת והמשפט בלשכת שר הפנים את כל הידיעות שבאו בענין זה, מצאו לאפשר ברשיון הדרר כבוד רוממותו, כדי לשמור על עניני הרכוש של היהודים העומדים להשלה, וכן לטובת התושבים העקריים במקומות אשר התגוררו בהם היהודים שלא כדון, להציע, לעשות מלואים להפקודה שנתנה עפ"י נומר 173, למען דעת איך להתנהג ולמלאותה בדיוק, את התקנות האלו:

(1) הזמן האחרון לשלח את היהודים לתחום מושבם הקבוע, ידחו עד יום 1 יוני שנת 1894, ועד העת הזאת אין צריכים להכריח

אך מקודם צריכין למהותו מרשימות האומנים ומאגודתם.

— הרפרטמנט לעניני מסחר והרשת המעשה הוציא פקודה לכל בתי הפקודות לעניני האוצרות, כי בתתם תעודות מסחר ליהודי חו"ל, אשר קבלו רשיון לעסוק במסחר בארצנו בשם בתי מסחר מחו"ל ואשר בגלל זה קבלו רשיון מיוחד מאת שר הפנים לשבת ברוסיא, בתתם תעודות מסחר ליהודים כאלה ידרשו מהם בכל פעם תעודות הרשאה הנתונות להם מאת בעלי בתי המסחר ההם אם מלאו את ידם לעסוק במסחרם בשמם.

— שר השכלת העם הוציא פקודה להזהיר את התלמידים היהודים שגמרו חק למודם בבתי ספר בינונים, לבל יפנו בבקשותיהם אל המיניסטרוים בלי אמצעות שלטון בית האוניוור-זיטאט במקומם וגם לבל יבואו בעצמם לפטרבורג להשתדל בענין זה, יען כי דבר זה לא רק שלא יועיל להם למהר ולהחיש את הפעם, כי אם עוד יגרום לאחור את הענין. יחד עם זה יודיעו להסטוריונים העברים, כי אם יבואו לפטרבורג לא תנתן להם הרשות לשבת בעיר, ורק הסטוריונים אשר נתקבלו לבית האיניוורזיטאט בספ"ב או בבית ספר הטעכנולוגי יוכלו לבוא שמה.

— הסינאט פסק כי הרשות לבני אנשי צבא יהודים שנכתבו בספרי תושבי הערים מחוץ לתחום מושב בני ישראל לקנות להם נכסי דלא גיירי במקומות אשר נכתבו שם בספרי הפקודים. — שר גליל קובאן הוציא פקודה לתת רשות ישיבת עראי בכל מקום בגליל קובאן ליהודים הבאים משאר פלכי המדינה לקנות מאבאק, דגים ועוד סחורות כאלו לזמן לא יותר מששה שבועות, לישיבה ארוכה מן המועד הזה יכול שלטון הגליל לתת רשות עפ"י סבות מיוחדות, ועל אדות נתינת רשיון מיוחד כזה צריכים בכל פעם לכתוב הערה בתעודות המסע של מבקשי הרשיון הזה.

— שר הפנים שלח פקודה לשרי הפלכים, כי יהודי אויז התיכונה אשר קבלו עליהם חסות רוסיא רשאים לבוא לערי המלוכה ולשאר הערים עפ"י התנאים המפורשים בסעיף 161 מהלכות תעודות מסע, אבל היהודים שגשארזו תחת חסות ממשלח החאן ותפצים לנסוע לפלכי פנים רוסיא

בהן במשך שנתים ימים ולגמור השלוח ער יום 1 יוני שנת 1895. ולמען לא יהיה השלוח בהמון רב, צריכים למלאות הפקודה הזאת בפעמים אחדות ובזמנים שונים, לשלח בכל פעם עשרים וחמשה אחוזים למאה, ולקצוב זמני השלוח לכל אחד, להרחיב הזמן או לקצר, מסור בידי שרי הפלך לפי ראות עיניהם, לפי מצב הרכוש והמשפחה של האיש העומד להשלח ולפי יחש תנאי המקום.

(הסעיפים 3, 4 כמו בפקודה שלפני זאת).

בהודיעו אתכם על אדות זה למען תדעו לצוות למלאות אחרי כל אלה, הנני מוצא לנהוין להוסיף, כי אחרי ההנחת האמורות לעיל לא יתנו עוד כל הנחות. כל ההנחות האמורות בפקודה זאת, אינן חלות על אלה היהודים אשר כבר עזבו את מקום מגורם ברצונם הטוב או באונם וישבו אל ערי מולדתם. יחד עם זה הנני מחויב לבקש אתכם לבל תסיוו דעתכם מלהשגיח ולהזהיר את פקירי הפאליציי שאם לא ישמעו וענשו קשה, כי בהפלכים אשר תחת פקודתכם לא יתירו ליהודים בכל אופן לגור במקומות שאסור להם לגור על פי דין, לבל ביאת עראי במקרים האמורים בסעיף 157 מהלכות תעודות מסע, 7 אויגוסט 1893.

— הסינאט החליט כי מותר למנות יהודים לשוטרי מאות ועשרות בקהלות הכפרים אשר ליהודים.

— הסינאט באך, כי על פי חוקף הערה 3 לסעיף 283 מהלכות תעודות מסע, מותר ליהודים לגור מחוץ לתחום מושבם הקבוע עפ"י תעודת מסע ועל פי תעודה שצריכים להגיש לפני הרשות כי הם אומנים או עוזרים לאומנים של איזומלאכה קבועה. ועפ"י בונת סעיפי 388, 402 403 מהלכות מסחר כרך XI ה"ב מהדורא משנת 1887 אפשר להתליט על איש שהרשות לו להקרא בשם אומן, רק אם יש לו תעודה כי יודע הוא היטב את מלאכתו. כעבור שלש שנים מיום שקבל התעודה להקרא בשם אומן-עוזר וקבל תעודה סבעליו אשר עבד אתו כי ראוי הוא להיות אומן, הרשות לו לפתוח בעצמו בית מלאכה ולקנות כלי עבודה הנתונים לו לעבודתו, ואם לא יעסוק היהודי במלאכתו, אם כי הרשות לשלחו ממקום מושבו בחוץ לתחום,

קבוצת תלמידי בית־הספר לנערים ביפו עם מוריו ומנהלו.

קבוצת תלמידות בית-הספר לנערות ביפו עם מורותיו ומוריו

נכתבו לשלטון הרפואה שם, ובערי המדינה —
המשה למאה.

— הסינאט התיר ליהודים שנמרו חק
למודם בבית הפאליטענעקניקום אשר ברוגא לגור
במאסקוו.

— השר הממונה על נכסי הממשלה באר,
כי הזכות לאנשי הצבא מקרב היהודים אשר
לוקחו לצבא לפני ספירת העם העשירית, לזכות
באדמת הממלכה כמו אנשי הצבא מקרב הנוצרים
אשר לוקחו לצבא לפני ספירת העם העשירית.

— בברית המטחר בין רוסיא וגרמניא
בסעיף 22 נאמרו, כי היהודים שיש להם תעודת
יציאה ופקידי גרמניא לא נתנום לעבור דרך
ארצם, מחויבים פקידי רוסיא אשר על הגבול
לתת להם לשוב לרוסיא אם רק התמהמהו
בגרמניא לא יותר מירוז ימים מיום עברם את
גבול רוסיא.

— הסינאט פסק כי כל שטר אמנה שנכתב
נגד פקודת הרוממות מיום 10 יולי שנת 1864
ומיום 10 דצמבר 1865, שבתן נאמר כי אסור
ליהודים ולבני פולין הנוצרים לרכוש בפלכי
המערב נכסי דלא ניידו מתוך התחום הערים,
בטל ואין לו יפוי כח, ועל יסוד סעיף 11
מההוספה הנ"ל הרשות לשרי הפלך לעורר תביעה
בבית המשפט לבטל את שמרי המכר וכן גם
שטרי הקנין על האחוות שרכשו להם היהודים
במכירה בפומבי.

— הסינאט פסק כי החק הנ"ל אשר
על פיהו אסור ליהודים לקנות נכסי דלא ניידו
בפלכי המערב חל גם על אדמת הערים אשר
היא קנין בעלי האחוות בפלכי המערב.

ולשבת שם ישיבת עראי, צריכים הם לבקש על
זה רשיון שר הפנים. היהודים שיש להם תעודות
מסע ובאים ממקומות שיש שם קונסולי רוסיא,
מותרים לבוא לרוסיא בתעודת רשיון של הקונסול
לבד, והבאים בלי כתב רשיון מהקונסול, צריכים
לבקש רשיון שר הפנים לבוא לפני המדינה ע"י
שר הנציב בטורקסטאן, ע"י שר הממונה על
חבל ארץ הזאת וע"י שר הפלך בארענבורג.
הסינאט פסק כי העיר ווא לק אווינצי
היא עיר ולא כפר.

— שר הפנים שלה פקודה לשרי הפלכים
כי אשור וקיום קונסולי רוסיא על תעודות המסע
של יהודי חו"ל מעודה, שיש לבעל התעודה
הרשיון לבוא לרוסיא כדון, ופקידי הרשות אינם
רשאים לדרוש מהם תעודת רשיון משר הפנים.
— הסינאט פסק, כי היהודים שיש להם
הזכות לגור בכפרים, מותרים, כדי לקיים את
זכותם, לחכור קרקע ולשכור בתים לשבת,
והזכות לשלטן הפלך רק לערער על החכירה
הגעשית שלא כדון ולהשתדל לבטלה, אבל לא
לאסור את החכירה ככה השלטון על פי סדר
המשטר (אדמיניסטרציא).

— הסינאט החליט להתיר ליהודים
הנמנים לקהלות הערים אשר בתחום חמישים
פרסא מגבולות המערב לפני יום 2 אקטובר שנת
1868, לקנות בכל הערים האלו נכסי דלא ניידו
להקרקעה.

— הסינאט פסק, כי מותר ליהודים
לסחור בביצים המוכנות לנוצרים לחג פסחם.
— הממשלה הגבילה לקבל תלמידי
רוקחים מכני ישראל! בערי המלוכה — שלשה
פ"צ לעומת מספר התלמידים הנוצרים אשר

חברת "כל ישראל חברים" ופעולותיה בשנה החולפת.

מאת א. לודוויפאָל.

ארלנגר וכו'. כרמיה, כנודע, היה יהודי נלהב וכל פעם אשר נשא שם ישראל על שפתיו אש מפיו יצא. אלברט כהן היה גם הוא אחר המצוינים שבדור, אחר מאלה אשר כבד למצא תמורתם, יליד הונגריא, עוד הביא אלברט כהן אתו מארצו את האהבה הכבירה לעם ישראל, לארץ ישראל, לשפת עבר... זכר ארלנגר עוד לא נמחה מקרב לבנו ועוד עתה יזכור כל אחד מאתנו את זכר האיש הגדול הזה כרגש כבוד ויקר. בכלל נוכל לאמר כי אמנם קמו אנשים גדולים ליהודים בצרפת. האנשים הגדולים האלה דברם על הרמת המצב המוסרי של אחיהם בודאי ובוודאי לא חשבו, להוביל את הדור הבא אחריהם להשכחת התורה, להשכחת השפה העברית, להסרת הרוח העברי מגבירה וכו' וכו'. ומה נראה כעת בכתי הספר אשר להחברה? האמנם נמלאו משאלות האנשים הגדולים האלה?

על השאלה הזאת נוכל להשיב: הן ולאן. הן — יען כי הן המה בעצמם התוו את הדרך אשר בה ילך כעת מפעל בתי הספר אשר להחברה בארצות המזרח; ולאן — יען כי לו קמו האנשים האלה כעת מקברם, כי עתה בלי"ם לא מצאו הכל על מקומו בשלום.

אנחנו לא נחפלא איך התוו אנשים ככרמיה ובאלברט כהן דרך אשר הובילה אל הקצה ההיפך מן המקום אשר אליו כוננו צעדיהם. הן אחרי הנסיון המר אשר נעשה במשך מאה שנה, האם לא נמצא כעת גם בין אחינו ברוסיא אנשים אוהבים את עמם וחפצים בקיומו, אך לא בקיום פשוט כקיום כל העמים האחרים, כי אם באיזה קיום מיוחד, קיום של פרפור בין חיים ומוה?

קיום כזה חפצו לעמנו גם אלברט כהן וגם כרמיה. רעיון הישוב כמובנו החדש לא נודע אז בארץ ואם גם היה בדמיון אחדים, אך

שימת עין על מעשי חברת כו"ח לא רק במספרים וכשים, כי אם גם בהארות אחדות, אשר יתנו להקורא היכולת לעשות לו מושג ברור ונכון מואשר תעשה החברה, ויחד עם זה גם מאשר היתה צריכה אולי לעשות, — זאת היא מטרת כותב הטורים האלה בדבריו המעטים, אשר הוא חושב לו לחוב הקרבים לפני תתו לקוראי "אחיאסף", כמשפטו בכל שנה ושנה, את לוחות המספרים המספרים את פעולת החברה בשנה החולפת. בנחיצות הקרמה כזאת נזכר הכותב עוד בשנה העברה, אך מסכות שונות לא יכל לעשות או את חפצו. חובתו זאת הוא עושה כעת.

מטרת חברת כו"ח היא: להטיב מצב היהודים בארצות פוזוריהם בחמר וברוח. והנה המחצית הראשונה מן המטרה הזאת כמעט ממנה והלאה, כי ע"פ רוב לא בידה טובה ולא תוכל לזון את שתקוף ממנה, וכמובן לא בה האשם. ואנחנו לא נוכל אפוא לבחון את פעולותיה במקצוע זה, ולהוציא עליהן משפט לטוב או לרע. אולם נראה נא איך היא מוציאה אל הפועל את המחצית השנייה מן המטרה הזאת: הרמת מצב היהודים המוסרי.

פה הן אמנם כר נרחב לפני החברה לפעולה ומעשה, וגם עשה תעשה גם יכול תוכל. האיש אשר יהודי קועט להתבונן אל המספרים ההולכים בזה, הוא יראה כי כבירה, מאד כבירה ונשגבה פעולת החברה ביסוד בתי ספר.

אולם, המלות "הרמת המצב המוסרי" כוללות בקרבן מושג רחב מאד ובלתי מבוזר כל צרכו, מושג אשר כל אחד יכול לבארו על פי חוג מבטו והשקפתו על החיים. וכזאת אמנם ראינו ביסוד בתי הספר.

נביט נא מעט לאחור. מי המה היו אלה אשר יסדו את החברה? — כרמיה, אלברט כהן,

ברוסיא! למענם, למוד החומש הוא כעין תשמיש של קדושה, אך לא כדבר חי. לדרוש הרבה מאנשים כאלה לא נוכל. והחברה תשאר קתה-רוח למראה כל זאת, מדוע? יען כי גם החברה בעצמה לא התייצבה על הדרך הנכונה, יכול להיות, כי לו קמו כעת כרמיה ואלברט כהן מקברם, כי עתה התאמצו לשוב מדרכם, אך המה לא יקומו מקבריהם, ואם ביניהם ובין לאָב כבר היה הבדל גדול, הן גם בין לאָב ובין ההולכים אחריו לא מעט הוא ההבדל.

והרוח הצרפתי שזור כעת בבתי הספר בעצם תקפו, מלבד שגנות העבר יש לזה עוד סבות אחרות. הסכות האלה במצב היהודים בצרפת בכלל יסורתן. כבר נודע למדי לכל קוראי עברית, כי היהודים, בקבלם את החפש המדיני והאזרחי, לא קבלו יחד עם זה את הפשם המוסרי. אדרבה, קבלת החפש על היסוד הרעוע אשר הונח בה גררה אחריה בחיוב עבדות מוסרית, אם חפשי הוא היהודי לעשות כתפצו בכל עסקי חיוו, עבר נרצע הוא בחייו הרוחניים. לא כי לא יתנו לו לשמור את דתו. דבר כזה לא יעלה על לב העם הצרפתי; אך הן מלבד הדת יש ויש עוד צרכים רוחניים לאדם ולפעמים יקחו האחרונים מקום הראשונים. והנה כל הצרכים הרוחניים האחרים, מלבד הדת, אינם מותרים ליהודים, אם יקרה לפעמים, כי אחד מאחינו בצרפת הוא לא רק פטריוט צרפתי, כי אם גם פטריוט עברי, ואולי רק פטריוט עברי; אם יקרה לפעמים, כי אחד מהם הפין בכל כחו להעמיד בשורה הראשונה את אהבתו לעמו ישראל, בחר לאם כפני עצמו, לשפת ישראל, כשפה חיה וכו', — או עליו להחבא ברגשותיו אלה, יען כי על פי יסודות החפש, אשר הניחו אנשי הסנהדרין הגדולה בשנת 1808, כל רגש שאר מלבד רגש הדת, אסור ללבב היהודי, אם יאחר מי מהם, למשל את ארץ ישראל, או לא. מאשר כי היא ארץ ישראל, ארץ אבותינו, ארץ העברים, ארץ עתידותינו, כי אם מאשר הארץ הזאת היא אחד מן הרבנים אשר הניחה עליהם. הדת את הוהם הקדושה. ערך ארץ ישראל למען היהודים, לא יוכל להיות יותר גדול מערכה למען הקתולים. כן הפצו אנשי הסנהדרין וחיי היהודים בצרפת הלכו בדרך התורה הזאת. השפה העברית גם היא רק צדק דתי, כן החליטו או היתווים. גם

לא היה בחייום. שאיפות היהדות המערבית במשך המאה הנוכחית נודעו למדי וגם הטובים שבעם לא נקו מהן. גם כרמיה ואלברט כהן אין כל ספק כי הפצו בקיום ישראל, אך לא בארו להם היטיב את הפצם ועוד פחות מזה בארו להם את תוצאות עבודתם.

במשך שלשים וחמש שנה תעבוד החברה ותעמול בארצות המזרח ואמנם רבות עשתה, אך איך עשתה? מה הוא הרוח השורר עתה בבתי הספר שלה?

אם בראשות הוסד בתי הספר עוד ראינו אנשים כאחינו הגדול יוסף הלוי לוקח חלק בעבודה זאת; אם אז עוד היה הצדק עם אחינו הנזכר הוה לפנות אל פקיד בית הספר ולאמר לו: „אם גם חכמה גם בינה ידעת ליקר, ללמד בני כסל לשונות-מדע תאבת, על כלנה הבין תורת אל אהבת, ועל רעיותיה שפת קדש תכבר“; — הנה כעת יעמוד אחינו הגדול הוה בעצמו ויקרא במר-נפש: לא, לא זו הדרך! פקידו בית הספר היודעים והפצים לכבר שפת קדש על רעיותיה — ספור בדים! אם? הוציאו נא איניו ונראם. למה נכחד? רוח בתי הספר אשר לחברה בארצות המזרח זו לישראל; ואם השכילה החברה לתת לנו עשרות אלפים צעירים בעלי מרעים מועילים מאד, השכילה יחד עם זה להשכיח מלבנות הצעירים האלה כל רגש גאון ללאָמם, כל רגש אהבה לעמם. יש לנו מבתי הספר האלה אנשים משיכילים; אך אין לנו אנשים יתורים. דגל צרפת יתנוסס על שערי בה"ס, אך לא דגל יהודה.

את השפה הצרפתית ידעו התלמידים, אך לא את השפה העברית. השפה העברית? אך היש שפה כזאת בעולם? שאלו נא את אחד מתלמידי בה"ס הללו ויענכם בטח כי אין שפה כזאת בעולם. יש חומש אשר למדו אותו לתרגם צרפתית או ספרדית שנחתה, אך האם החומש נכתב בשפה מיוחדת? האם לזו שפה יקרא?

לכותב הטורים האלה נקרה להיות בסמינא בשנת תרנ"א ויראה שמה גם אחרים מתלמידי בה"ס אשר לחכ"ח. הם מדברים צרפתית באופן מצוי; לפעמים תראו בהם גם יודעי שפות אחרות ומרעים מועילים אחרים. אך השפה העברית לא תזכר ולא תפקד, יש ויש מלמדים בהנקראים בחשבון רבנים), אך המלמדים האלה עולים הרבה בכערות על המלמדים

העברית על כל רעיוניה. טפוס פקיד כזה אם גם היה לפני שלשים שנה, כמו שנאמין לדברי אחינו הגדול, הנה מעת הליך לו כבר ואיננו. החברה לא נתנה הסכמתה לכבוד העברית על רעיוניה, וה"ד יוסף הלוי יודע בענין זה יותר ממני. הוא יודע כי אחד הפקידים האלה, למשל, הודח ממשרתו בגלל אשר הרשה לעצמו לא לבכר את העברית על רעיוניה, לא גם להעמידה בשורה אחת עם רעיוניה, כי אם פשוט מאד: לתת לה מקום יותר נכבד מאשר חשבה החברה למזושה.

הזמן עשה ככ"ו את שלו. את אשר לא עשו חיידים, ולא יכלו לעשות, ועשה כעת השטף הכללי. זרם של חיים חדש עובר כעת בכל תפוצות ישראל, ממזרח יורה השמש; ממזרח יבא האור, ואת אשר לא עשתה גם "מקוה ישראל" תעשה כעת חבת ציון. הישוב החדש כבר הראה פעולתו גם על מקוה ישראל, ורוח ישראל החלה לפעם בבית הזה, הלמודים העברים נקבעו לחובה שעה אחת ביום, ויש בין הנערים, אנוס אך מתי מספר, השוקדים על למוד שפתנו ועושים בה היל" — כדברים האלה השמוע בשנה העברה אחד האנשים אשר לא נוכל לחשרו בהכרת-פנים במשפטיו, הלא הוא מר יהושע אייזנשטאדט בחשבונו אשר הרפ"ס ב"אחיאסף" לשנת תרנ"ד. בה"ס ב"פ" לא ילך בעקבות רעיו בערים אחרות וה' אנג"ל הוא המנצח על בה"ס. אם לפני עשרות שנים יכלה החברה למחות במי שיבכר את העברית על רעיוניה, הנה כעת לא תוכל, גם אם תחפז. מאתנו, היהודים הרוסים, לא יבצר כעת להראות כי יש ויש ביכולתנו להחזיק מעמד. וגם החלה החברה להבין כי אין להתנגד לדעת הקהל. הן כל המגרעות אשר בספעל בה"ס שבארצות המזרח היו תוצאות אי-הרצון להתנגד לדעת הקהל. וגם כעת נוכל לבטוח כי לא תלך החברה נגד השטף הכללי. ואם במשך עשרים שנה יצלח ביריגו לשכלל את בה"ס ב"פ", להרימו לאט לאט למדרגת ב"ס יותר גבוה מאשר הוא כעת, אז מי יודע אם לא תהיה השפעתו קרובה גם על שאר בתי הספר שבערים אחרות בתוגרמא.

זאת היא התקוה האחת אשר נשארה לנו. התקוה הזו היא תקות כל חובבי ציון — מנקודת המבט הזאת, על חובבי ציון, לכ"ד

במפעל חברת "כל ישראל חברים" נראה את הדבר הזה. שם החברה מרומם ונשא על שפתי כל הצרפתים, אשר לא ישנאו את ישראל. מדוע? — יען כי כל מוסדות החברה בערי המזרח עושים הרבה להפיץ ידיעת השפה הצרפתית ולהחזיק על ידו זה את הרוח הצרפתי, לתת לפעולות צרפת בארצות המזרח תקף ועוז. וכמה תשיג החברה את שמה הטוב הזה בעיני הצרפתים? — בעזרת את רוח ישראל, בהשכיחה את השפה העברית. הצרפתית תקח מקום כראש, יען כי ידיעתה היא חותם אהבת ישראל להעם הצרפתי, יען כי בהפצת השפה הזאת תקנה לה החברה שם מרומם ונעלה בתור חברה פטריוטית צרפתית. העברית היתה כשפתה העומדת בפנה מיותרת ואין מי אשר ישים אליה את לבו. אין כל ספק כי ידיעת השפה העברית, ידיעה חיה, תעיר בקרב התלמידים גם רגש אהבה לעם ישראל, תטע בלבם הכרה פנימית להתגאות בלאומיות העברית. אך החברה לא תרגיש עוד את החסרון כבטעות כאלה. הצרפתים יודעים היטיב כי ידיעת השפה הצרפתית תוכל להחשב כאחד האמצעים רב-האונים, למעט את הרוח הצרפתי בלבד החושבים. ל"ודע צרפתית לב צרפתי" — הגיד זה לא כביר אחד מהמצינים שבהצרפתים בדברו בחברת כ"ח. ושם החברה היה מרומם על שפתו, בהראותו לדעת כי בתי-הספר אשר להחברה המה סרסורים מדינים לעם צרפת, אשר לא תמצא לה כל ארץ כמוהם. וה'הודים הצרפתים מתאמצים בכל כחם לאמת את המבט הזה, להראות להצרפתים כי לא ישנו כרואה, כי אנוס קבלה עליה החברה גורל סרסור מדיני לעם צרפת.

עד כמה נוכל אנהנו היהודים לשמוח בגורל החברה — אחשוב למותר להגיד. אולם, לא נתקומם נגד הרוח הצרפתי כשהוא לעצמו. הדבר אשר באמת יעציב את לבנו הוא רק כי יירש מקום כל הקדוש ללב ישראל, להלב אשר עוד לא הנט, להלב אשר עוד ישמוע את דפקו בחוקה. בני ישראל הנושאים את השם הזה בהכרה עמוקה וברעת את חובותיהם ורוצים, לכל הפחות, כי לא תשאיר העברית את מקומה להצרפתית. לפני שלשים שנה הלל הפרופיסור הלוי באחד משיריו את פקיד בית הספר, אשר יבכר את השפה

634471.25	ט"פ
27287.65	רביית מן הכספים בכלל
	" מאוצר הנועד למקרים
29160.70	בלתי נראים מראש 1873.05
25182.65	תמיכות שונות להחזקת בה"ס
10000.	ממשלת טונים --
29908.50	תשלומים פעם אחת
2716.85	חסר לחשבון 1893
731439.95	ס"ה

הוצאות:

40094.90	ב"ס למורים
15245.40	" למורות
322780.65	ב"ס למתחילים ולמתחילות
	למוד מלאכה:
53030.	ב"ס לעבודת האדמה ביפו--
	" בירושלים 57296.15
200324.10	ב"ס אחרים 89997.95
35854.30	בנין בתים לב"ס
13292.10	משען ועזר לדרברים שונים
	הדפסת ספר הזכרון: צרפתית,
12962.15	אנגלית ואשכנזית
5813.85	מסים שונים
41174.45	הוצאות כלליות
4615.80	שכר דירה
2500.	בית העקד
29908.50	יסוד קרן קימת
	לאוצר הנועד למוקרים בלתי נראים
6873.05	מראש
731439.25	ס"ה

ואלה המת שמות הערים שיש בהן
סינים להחברה והכנסותיהם:

6089.95	אמשטרדם
6948.65	ברסלוי
2936.56	בודפשט
14401.97	קאלן
10026.55	דירקהיים א.ד.ה. (ע"ו הד"ר סלפנדי)
6404.36	מנהיים
7379.	נירנברג
1386.20	פויין: העיר
2939.15	הסביבה
	ס"ה 9 סינים

דעתי, לעשות את כל מה שביכולתם, להרים את בה"ס ביפו למדרגת ב"ס למורים. בה"ס הזה יוכל להיות למשתלה למורים למען בה"ס שבמזרח. הן גם כעת נוכל לשמוע לפעמים מענת מי מראשי החברה, כי היא תסתפק במלמדים, מאשר כי אין לה מורים טובים. מטרת "בה"ס המזרחי" אשר תחזיק החברה בפאריז היא להספיק מורים לבה"ס שבמזרח. אך המורים היוצאים מבה"ס הזה המה רק בני זמנם ובני חברתם. הנוכל לבקש מהם כי יתרוטמו מעל לדעות בני דורם?

לו היה לנו ב"ס למורים ביפו, או בודאי יוכלנו לתקן את אשר עותו ימים עברו. המורים האלה היו עמלים בלי כל ספק, לכה"פ, כי תעמוד העברית בשורה אחת עם הצרפתית! ואם יודעים הצרפתים ומכירים כי ליודעי צרפתית לב צרפתי, הן נוכל להיות בטוחים גם אנחנו כי ליודעי עברית יהיה לב עברי.

בדבר הזה תלויים עתידות ישראל בכל ארצות המזרח שמחן לעתידות ישראל בכל חלקי התבל תוצאות טובות.

ממורת יורת השמש לעם ישראל!
אלה הם הרברים אשר השב כותב הטורים האלה לנחון השמוע, כמובן, הצליח בירו רק לגעת, כאשר ואמרו המלוצים, בקצה עטו ברעיון הזה, יען כי שמע קול קורא מאחרי: "קצר המצע מהשתרע וכבר נמלא לוח "אחיאסף" על כל גדותיו".
ע"ד יחס החברה לספרות העברית נדבר אולי בשנה הבאה.

חשבון ההוצאה וההכנסה

(של הועד המרכזי לחברת כל ישראל חברים).

ההכנסה:

176938.95	תשלומי חברים
13326.10	נדבות בכלל
35854.30	נדבות יוצאות מן הכלל, לבניו ב"ס
353604.60	נדבת הברון הירש
54747.30	נדבות מקרן הקימת של הברון הירש

634471.25 ט"פ

לוחות מספריים

מבתי הספר של החברה "בל ישראל חברים" בארצות הקדם:

לוח א. ב"ס לחינוך נערים ונערות.

מספר המנהלים, המננים והמורים.

מס' סדר	שמות הערים	אליפו (ארם-צובה): לנערים לנערות	מס' סדר	שמות הערים	מס' סדר	מס' סדר	מס' סדר	מס' סדר	מס' סדר	הכנסה ודמי-מנהל		הוצאות		מס' סדר	מס' סדר	מס' סדר	מס' סדר	מס' סדר	מס' סדר	
										Fr.	e.	Fr.	e.							Fr.
1	אליפו (ארם-צובה): לנערים	97	1869	34	6405	50	2315	50	4090	50	10000	50	4090	50	10000	50	4090	50	10000	50
2	" לנערות	34	1889	17	3192	—	1192	—	1500	—	15000	—	1500	—	15000	—	1500	—	15000	—
3	אורדיונול: לנערים	68	1867	68	16774	96	2604	—	7816	—	15000	—	7816	—	15000	—	7816	—	15000	—
4	לנערות	153	1870	153	13405	—	4080	—	7135	—	15000	—	7135	—	15000	—	7135	—	15000	—
5	" תלמוד תורה	52	1866	52	12466	43	2200	—	5800	—	30000	—	5800	—	30000	—	5800	—	30000	—
6	לנערים	145	1866	145	6692	—	835	—	5475	—	3000	—	5475	—	3000	—	5475	—	3000	—
7	ביתרות: לנערים	35	1866	35	7340	—	470	—	7870	—	3000	—	7870	—	3000	—	7870	—	3000	—
8	לנערות	92	1880	92	12814	35	1410	—	7000	—	18000	—	7000	—	18000	—	7000	—	18000	—
9	במלכ: לנערים	71	1888	71	8551	46	1200	—	5371	40	18000	—	5371	40	18000	—	5371	40	18000	—
10	בולסא: לנערים	60	1886	60	9241	80	487	—	1654	80	3000	—	1654	80	3000	—	1654	80	3000	—
11	לנערות	30	1889	30	6251	15	778	40	3240	—	1000	—	3240	—	1000	—	3240	—	1000	—
12	דומה: לנערים ונערות יחד	68	1881	68	7200	—	1500	—	1500	—	1000	—	1500	—	1000	—	1500	—	1000	—
13	שועלא: לנערים	72	1899	72	3400	—	1700	—	1500	—	1200	—	1500	—	1200	—	1500	—	1200	—
14	לנערות	88	1874	88	11703	95	2000	50	9348	90	40000	—	9348	90	40000	—	9348	90	40000	—
15	קונטנטנטשול: באלמנטה: לנערים	71	1874	71	8698	—	1028	—	7543	50	40000	—	7543	50	40000	—	7543	50	40000	—
16	" לנערות	32	1882	32	7420	—	2920	—	3500	—	40000	—	3500	—	40000	—	3500	—	40000	—
17	" לנערות	84	1875	84	1816	—	6000	—	4500	—	40000	—	4500	—	40000	—	4500	—	40000	—
18	" לנערים	68	1875	68	14813	30	242	—	11003	30	10000	—	11003	30	10000	—	11003	30	10000	—
19	דאנמאכאט: לנערים	61	1879	61	14325	—	250	—	4375	—	10000	—	4375	—	10000	—	4375	—	10000	—
20	" לנערות	12	1879	12	8236	—	3780	—	600	—	10000	—	600	—	10000	—	600	—	10000	—
21	" לנערות	115	1879	115	123	—	220	—	1888	—	10000	—	1888	—	10000	—	1888	—	10000	—
22	יחדו (ליידינדיג אונטער) האכטיג: ב"ס של כל קבוצות, לנערים	115	1879	115	123	—	220	—	1888	—	10000	—	1888	—	10000	—	1888	—	10000	—

הכנסה ודמי-מנהל: 80000
הוצאות: 80000
היתר: 0

מס' תעודת	שם התורם	תעודת	כסף	מס' תעודת	שם התורם	תעודת	כסף	מס' תעודת	שם התורם	תעודת	כסף
23	"	"	12282	42	בנימין בן-ציון	14382	47	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
24	מרת 1, מרת 2	6641	70	347	לנערת	1874	32	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
25	מרת 1	4000	650	60	בית-ביתא	1893	33	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
26	מרת 1, מרת 2	8766	50	109	אורטקס; לנערים	1881	34	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
27	מרת 1, מרת 2	5401	1514	62	לנערת	1880	28	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
28	מרת 1, מרת 2	7350	1820	157	לנערת	1883	29	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
29	מרת 1, מרת 2	10000	5000	60	לנערת	1883	30	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
30	מרת 1, מרת 2	2730	4625	47	לנערת	1878	31	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
31	מרת 1, מרת 2	8000	1600	53	לנערת	1888	32	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
32	מרת 1, מרת 2	3000	2400	61	לנערת	1883	33	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
33	מרת 1, מרת 2	2000	1300	65	לנערת	1892	34	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
34	מרת 1, מרת 2	8000	1670	91	לנערת	1892	35	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
35	מרת 1, מרת 2	2000	1670	87	לנערת	1888	36	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
36	מרת 1, מרת 2	2900	4730	33	לנערת	1888	37	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
37	מרת 1, מרת 2	2600	4730	145	לנערת	1879	38	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
38	מרת 1, מרת 2	2500	1900	113	לנערת	1885	39	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
39	מרת 1, מרת 2	40000	1800	87	לנערת	1873	40	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
40	מרת 1, מרת 2	1000	4560	74	לנערת	1873	41	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
41	מרת 1, מרת 2	21000	3850	32	לנערת	1878	42	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
42	מרת 1, מרת 2	2500	2400	157	לנערת	1874	43	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
43	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	44	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
44	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	45	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
45	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	46	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
46	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	47	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
47	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	48	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
48	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	49	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
49	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	50	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
50	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	51	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
51	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	52	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
52	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	53	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
53	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	54	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
54	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	55	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
55	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	56	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
56	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	57	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
57	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	58	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
58	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	59	114	ראדארטעלן; לנערים	31	
59	מרת 1, מרת 2	2500	1900	157	לנערת	1874	60	114	ראדארטעלן; לנערים	31	

לוח ב. בתי ספר ללמוד מלאכה לנערים.

משען החברה		הוצאה והכנסה של בה"ם		שנת היות בה"ם	כסף תלמידים	שמות הערים	מספר תלמידים
Fr.	c.	Fr.	c.				
600	—	600	—	1892	5	איצן	1
1200	—	1200	—	1889	10	אליפו	2
3000	—	3571	85	1878	26	אדרינופול	3
800	—	1746	05	1874	15	בגדר	4
1200	—	1263	60	1890	12	ביירות	5
1500	—	החברה נותנת משען לבה"ם "La Munca"				בוקארעשט	6
1697	—	1697	—	1888	21	חיפה	7
1620	—	1630	05	1879	13	שומלא	8
2400	—	7236	75	1889	17	קונסטנטינופול: באלאטא	9
666	—	739	—	1889	4	קסקנדרושוק	10
10000	—	14427	70	1877	47	גאלאטא	11
450	—	552	—	1889	2	אורטאקיי	12
2000	—	2326	—	1885	42	דמישק	13
1000	—	1000	—	1893	8	מאנגיוויא	14
1580	—	1580	—	1881	12	פיליפופול	15
600	—	600	—	1890	5	ראדאס	16
7614	40	7614	40	1877	89	סאלאניקי	17
1350	—	1373	55	1885	14	סאמאקאוו	18
3822	—	4692	95	1878	22	סמירנא	19
1380	—	בה"ם סוגי בשנת הזאת / הוצ' תל' ליש' 1893				סופיא	20
635	20	635	20	1890	5	טוססא	21
1308	15	1308	15	1889	12	טאטאר-באזארדושוק	22
7976	85	9175	85	1888	33	טרופולי	23
6000	—	7445	—	1870	61	טונים	24
800	—	870	—	1885	5	וזארנא	25
745	—	985	—	1885	11	יאמבולי	26

לוח ג. בה"ם ללמוד מלאכה לנערות.

1050	—	1700	—	1885	22	אדרינופול	1
750	—	1671	25	1891	37	בגדר	2
836	60	1305	10	1887	11	ביירות	3
1500	—	החברה נותנת משען לבה"ם				בוקארעשט	4
1090	—	2207	—	1889	14	שומלא	5
2198	60	2825	50	1884	30	קונסטנטינופול: באלאטא	6
1500	—	1780	—	1889	55	גאלאטא	7
474	—	1229	45	1885	39	האסקיי	8
1257	30	1867	15	1888	38	אורטאקיי	9
1200	—	1495	—	1884	11	דמישק	10
1053	65	1580	40	1889	18	פיליפופול	11
1000	—	1850	90	1887	30	סאלוניקי	12
2142	70	2336	60	1884	36	סמירנא	13
1500	—	2267	20	1889	27	סופיא	14
1100	—	1443	50	1889	14	טאטאר-באזארדושוק	15
1200	—	1554	—	1892	11	טיטואן	16

השקפה על מצב הישוב בארץ ישראל.

בשנת תרנ"ד.

השקפה כללית.

קנאה ושנאה כמו האנטיסמיטים, כי אם ברחמים גדולים כעל בריה שפלה, אשר לא התפתחה כל צרכה. השקפה ראשונה תמענו לחשוב, כי גזירות הכניסה וקנית הקרקעות גורמות זאת; אך בהעמיקנו לחקור, נראה כי הגזירות אינן אלא תולדות המכש של הרשות ועם הארץ עליו. וא"כ הרהר קושיא לדוכתה: במה נפלינו ככל אומה ולשון אשר איננו נופלים מהם בשום דבר? ואנו מוכרחים להודות: כי יש בנו איוו מגרעת המשפלת אותנו למאד, ואותה אנו רואים בההנהגה העומדת בראש קבוצנו.

ההנהגה. יקר למצוא עדה בישראל שיש לה כל הדרוש לצרכיה ולהתפתחותה כעדת ישראל באה"ק, יען כל הגולה וזכרת את ארץ הצבי ומכל קצווי ארץ מגיעים רבבות שקלים לאה"ק, ולא רק זה לבד כי אם גם תומכת אותה, ככל וכלתה, בתמיכה מוסרית. כל ענין צבור אף היותר קל שבאה"ק גונע ללכות כל בני הגולה, ואף אלה המתבכחים ללאומתם עושים הרבה לטובת ציון. ואלו עמדה הנהגה מסודרת בראש כל הישוב אז היה באמת לפאר ישראל, ועל בני ציון היה נאמר אז: כי איש איש יולד בה עומד ברשות עצמו, חי על חשבונו, משתתף במיטב כחותיו לעבודת הגוי כולו! אבל לדאבון לב כל אוהב עמו ההנהגה פרועה, מספורת לפרורים קטנים כל כך, עד שבעין פשוטה הכלתי מתחמשת במוקססק קשה לראותם. לא הנהגה יש לנו, כי אם הנהגות—אשר לרובן נאות יותר של הנהגת הנהגה—יש לנו הנהגת ספרדים, הנהגת מערבים, הנהגת אשכנזים, הנהגת הישוב הישן והנהגת הישוב החדש, וככל הנהגה והנהגה אתה מוצא יותר ממאתים הנהגות, עד שובינו ל"כולל" המונה בתוכו כאלף נותנים בתו"ל, וכמאה מקבלים בארץ, והחולק שלשה רוב"ל לגפש לשנה; ולצירו אגודות חו"צ אשר כ"א מחן

מסופקני אם בכל ארצות פורנו נמצא בקבוץ קטן מעטנו, אשר מספר נפשותיו אך כחמישים אלף, את כל המעלות הטובות והכחות הגדולים שאנו מוצאים בקבוץ אחינו באה"ק שמספר אישיו משתוו עם המספר שהזכרתי. גאווה לאומית נרגיש בהביטנו על פליטת הגולה הזאת, המקובצת מכל מקומות פורנו, כל ראש מלא מוח וכל לבב רגש, חפץ ורצון. בור לא יראה ולא ימצא בכל הארץ ו"עם הארץ" קשה למצוא גם אם יבקשוהו. לא רק תורה כי אם גם חכמה והשכלה אנו מוצאים למכביר אף בין צנפני השטרימלך, ורוב מנין ובנין של בעלי החכמה השמושיית שבארץ, כמו: רופאים, חימיקים, רוקחים, מהנדסים, גננים מלומדים, מנהלי בתי ספר ומורים—הנם מאחינו; אף עבודה ומלאכה נמצאות בקרבם בכמות גדולה, מספר האומנים רב יותר מהערך הרגיל. כשליש מבתי ירושלים, צפת וטבריה, יחשב לקנין אחינו. כארבע מאות בתי אבות עומדים על הקרקע ועוסקים בכל מקצועות עבודת האדמה. מושבותינו עומדות על מדרגה רמה מאד וכמעט שאין בכל הכפרים דוגמתן, וכל הקבוץ היפה והעשיר בכחות חמריים ומוסריים נמצא באחד מפלכי תוגרמה האזוית היותר שוטמים, אשר מרבית יושביו עומדים בהשכלתם על מדרגה יותר פחותה משאר פלכי המדינה הזאת. ולכן בצדק נוכל להשוב, כי קבוצנו הזה חשוב ונכבד—ואולי גם אוהב ורצוי—בעיני הרשות ועם הארץ. אחרי שעולה באיכותו על יתר העדות; אבל מה גשיתום לראות ההפך המוחלט, שם יהודי וזכור "שכנו" (אשכנזי) הוא שם גנאי וחרפה. חוקי המדינה אמנם אין מבדילים בין יהודי ליתר האזרחים, ומלבד באיזה חוקים קדומים, כמו עבודת הצבא— שאין היהודי זוכה לה— אין הבדל בין ישראל למושלמני, ובכ"ז שפל היהודי מאד גם בעיני הרשות ומבטת עליו— לא בעין

באה"ק ישיבת קבע והן: ירושלים, חברון, טבריה, צפת, חיפה ויפו. חמש הראשונות נחשבות על הישוב הישן והאחרונה על החדש. מספר יושביהן עולה בערך לארבעים אלף — מספר מדויק קשה להגיד במקום שאין משגיחים על המפקד — וזה מצבם:

האומנים. כמעט כולם חיים חיי צער ורוחק, אם כי יש ביניהם מומחים ומצוינים והרבה מהם מחזיקים פועלים עוורים ומשלמים להם שכר קטן. הסבות הראשונות לזה הן מעוט הדרושה, ההתחרות הגדולה הממעטת את השכר, וגם דו"ן קדימה שנותנים רוב אחינו לאומני אחרים על אחיהם; ובעוד שהאשכנזי או היווני קונה דוקא אצל בן אומתו הנה הרבה מאחב"ז מהדרים לקנות מאחרים.

בעלי בתי המלאכה וחרשת המעשה. מלבד בתי רחים אחרים יש לאחינו בית יציקת ברזל, בית הברז, בית כבישת שומשמן, שתיים, שלש ספגנח (בתי מלאכה לעשות הבירות) ומוגנה — האחרונה כמושב תנתורה. כל הבתים האלה — מלבד האחרונה — קטנים מאד וסובלים דוחק גורא מחסרן כסף, ובשכילו אינם יכולים להתפתח כראוי. בשנה זו נסה סוחר לבנון בית מטוה, אך עוד לא עלה הדבר בידו אם כי די כסף לארון זה.

הסוחרים. בכל הערים הנזכרות יש סוחרים, שולחנים וחנונים; אבל מסחרם קטן מאד, ומלבד אחרים היוצאים מהכלל יש לכל אחד מהם צורת חנוני, אשר כל מערכו, פנקסו וחובותיו לאחרים עולים לאיזו מאות פראנקים בחודש או בשנה. בכל העסקים הגדולים וביחוד בהסחרות הרבות היוצאות לחו"ל אשר ערכן עולה למיליונים פראנקים, אין לאחינו שום חלק, אם כי יש בתוכנו סוחרים מומחים אשר נהגו עסקים גדולים בחו"ל, וגם עשירים בעלי רכבות השוככים על דיניהם.

ההמון. הרבה מבני ההמון בירושלים ובצפת הנם נושאי סבל, שכירי יום, חמרים ועושי כל עבודת פרך בשכר מצער מאד. בעיר הראשונה יחשבו רוב האנשים האלה על ערות התימנים, המאויקים, הפרסים, ומדי בוקר הנם יוצאים לעשרות לבקש עבודה ושמהים אלו גול כמצאם אותה אם כי שכרה מצער מאד; מחמשה גרוש עד רבע מגרדי ליום, והודות להמנהג

מונה אך יותר מעט מעשרה חברים. ומוכן מאליו כי כל הנהגה והנהגה היא כממשלה בפני עצמה, ואם יעזו איש לחנות לה דעתו יהיה בעיניה כמעט חרות וככופר בעיקר. האמת ניתן להגיד, כי הכי"ח וחברת חו"צ הן תמיד הראשונות המסכימות להשתתף בפעולותיהן עם אחרים. אבל איזו תועלת יש ברצונן הטוב הזה אם אלה שרוצים להשתתף עמהן אין להם יכלת או אינם ראוים והגונים לזה כלל, ואלה שיכולים והגונים אינם רוצים? שני מקרים שקרו בשנה זו מעידים על אמתות משפט: מו"ל אחד בארץ דבר השכם והערב על נחיצת ועד כללי לכל הערות, ועל התאחרות הערות, עד — שחייבוהו למלכות ע"י עליית שוא, ורק הודות להצדק והיושר השורר בבתי המשפט בתוגרמה יצא לאור משפטו; שוב מעשה כי אחרים מבני הישוב החדש נפו לאחד לפחות כחות הישוב הזה, ותקרא אספה שבה נתברר, כי אין אף הלכה אחת ברורה, הן בסדרים, הן בהעבודות, והן בכל יתר הדברים, וכי רוב הענינים נעשים אך על פי שקול דעת או רצון — וגם שגוען — של העומדים בראשם, וכי כל זה מויק מואד להקולוניזציה וסכנה גדולה אפוא לכל הישוב מהערבוביא הזאת. וע"כ החליטו, כי נחין לבחור קומיטיה שבה ישתתפו מלומדים ומומחים, ומאתה תצאנה כל האינצטיבות והיא תתאמן לתקן מה שצריך תקון, אך כיון שהגיע הדבר לכרך אחד במערב, נתכבט הדבר מעיקרו, מאותו הטעם שלא היה שומע לאותו המו"ל בדבר ועד הכללי, וההבדל רק בהסגנון; ובעוד שבמזרח משתמשים בכח התורה ולגורותיהם הם יאמרו, כך גזרה תורה! השתמשו במערב בכח הנדיב הירוע, ולרצונם הם יקראו "רצון הנדיב", ואם הוא נוחן גפשו, דמו וממונו למוכת הישוב מי זה יקום נגדו? — התנהגות האלה הן חכמות המחלקות ומספירות את אישי ישראל בארץ ישראל, ואשר עליהן עולות אלפי קרבנות ונשרפים שריפת גוף ונפש, בעוד שכהני הכמות עומדים ומוסיפים ספוגים של צמר על לבות העולות — אם להקל צערן, או כדי להמשיך שריפתן, בכדי שתמשיך אש המורדה אשר מאתה יתחממו; והעבודות, השפלות, הצביעות והתנופה הן בנות התוספת הרודות על ידי הכהנים האלה.

הערים. כשש עירות וישובים אחב"י

העומד בראש בית הספר לתורה ולמלאכה אשר לחתת "כל ישראל הברים" למדו גם מלאכות הסתת אכנים ובנין בתי חומה. בעיר האחרונה: בצפת, רוב העובדים האלה מהאשכנזים, כל בני המפלגה הזאת בשתי הערים קרובים מאד בחייהם להעריבים: ויודעים ומדברים בשפתם, לובשים תלבישתם ומסתפקים כמועט. יתר העם יושבי הערים הנם מתופשי התורה או מהגמנים עליה, מעוטם חיים חיי נחת אם מפרי כספם או מ"מעות יחוד", וחלוקה שמנה" ורובם חיים חיים רעים מאד, והנם עניים מרודים השמחים במצאם פרומה לקנות שום ובצלים ללפת את הפת בחול ובדל און או עצמות יבשות בשבת, ומראיהם כפני רפאים עד שזכו לשם, ולד אלמות" (בני מתים) ושמן זה שגור כפי העריבים ונשמע יום יום.

ביוצאים מכלל הערים הנזכרות תחשבה חיפה ויפו — ואולי גם צידון שאינני מדבר על אדותה בשביל שלא הייתי בעצמי שמה. — רוב יושבי הראשונה הנם מהספרדים אשר התאזרחו כבר בארץ ועוסקים בכל עבודה ומלאכה, מקנה וקנין; העיר האחרונה מונה בתוכה בשלשת אלפים נפש, שמתציתן אשכנזים מהעולים החדשים, וכמעט לכ"א יש איזה עסק או איוו מלאכה לפרנסתו.

המשכילים.

מלבד חלוקת העדות לספרדים, מעריבים ואשכנזים, יש גם כת "משכילים". בשם הזה הנני קורא לכל אלה המתמרים בשם ההשכלה בגלוי, בחברון וטבריה כמעט אין זכר להם, והקורא בספרים והצגונים מתחבא בחדרי חררים, אבל בירושלים, צפת ויפו יש מספר נכון מהם, מצד החומרי בכלל לא רע, כי הם חיים אם מעסקיהם או ממשותהיתם בתור רופאים, רוקחים, סופרים, מורים ונושאי משרות שונות. בעיר הנם נחשבים ככתה מיוחדת ומובדלת למרות עמל דובם למצוא חן בעיני החרדים שהם תקיפי דאריעא, בצפת הם מתו מספר ועוד רב העם שאין מביין ההבדל שביניהם ובין חמינים ומתפלא מאד על חתם לישראל, לשפתו ולאה"ק ועל הרעיון שבשכילו עליו ציונה, גורל המשכילים ביפו יותר טוב, מ"שני שרוב יושביה האשכנזים הנם מהעולים החדשים אשר טעמו טעם ההשכלה בארץ מולדתם ויודעים להוקירה ולכבדה, והעיר — מרכז למושבות יהודה שרוב יושביהן נמנים על

החונך. חנוך רוב הילדים בערים הוא בחדרים או בת"ת וישיבות, שתלמידיהם מתחילים למודי גפ"ת בעודם פעומוה. התנ"ך נחשב ללמוד טפל שלומדים אותו אך לצאת ידי איות חוב יישן, למוד השפה ודקדוקה חיוון יקר מאד, במבריה וחברון אין גם זכר לבית-ספר. בירושלים, צפת, חיפה ויפו יש בתי ספר לנערים ולנערות. מבקרי בתי הספר בשתי הערים הראשונות מעט מאד לפי ערך תושביהן, בחיפה הוא ממוצע, וביפו הוא נכבד מאד.

בתי הספר.

I בתי הספר בירושלים.

(א) בית הספר "התורה והמלאכה". נוסד בשנת תרמ"ב בהשתדלות מר נמים בכר שהוא מנהל עד היום הזה. המישק (אדמונטרמור) מר נבון, שתי מתלקות בו: האחת ללמודים והשניה למלאכה.

במחלקת הלמודים 6 מורים, 150 תלמידים. המלאכה 8 מורים, 74 תלמידים, והם 37 תלמידים המוצאים ארוחתם וכל מחסוייהם בבית הספר.

במחלקת המלאכה יש 5 חדרים והם: חדר להרשת ברזל וכו' 19 תלמידים. להרשת עץ 18

ה ידועות: חשבון, גיאוגרפיה, וביחוד מאה"ק. הסתוריה.
זמני הלמודים בכל יום: למוד א', 3 1/2 שעות, ב' — שתי שעות, ג' — שעה אחת, ד' — שתי שעות ושעה אחת הוספה לתלמידי המחלקה החמישית.

(ב) בית הספר לנערות. נוסד ע"י הד"ר בלידין בחודש אייר שנת תרנ"ד ועומד גם תחת השגחתו. המנהל מר יצחק אפשטיין. מורה אחד ושתי מורות ומלמדת תפירה. שלש מחלקות ובהן 76 תלמידות: במחלקה הראשונה 28 בשנית 26 ובשלישית 27. ששה ימי למוד בשבוע, שעות הלמוד שש בכל יום, וכיום הששי רק שתי שעות.

סדר הלמוד:

במחלקה א) עברית: קריאה ודבור, כתיבה ומעט חשבון על פה.
" (ב) עברית: השפה וכתיבה. צרפתית, קריאה, כתיבה ודבור.
" (ג) עברית: השפה וכתיבה. צרפתית, השפה, גיאוג-רפיה ודבורי ימי עולם.
ערבית: קריאה וכתיבה.

התפירה נלמדת פעמים בשבוע אחר הצהרים במקום הלמוד. כל התלמידות לומדות בחנם. מקור הכנסות מנרבות שמקבצת חברה אחת באמריקא, הוצאות בה"ם עולות לסך 4500 לשנה.

(III) בית הספר לבנים ובנות בחיפה. נוסד בשנת תרמ"א. המנהל מר עזריאל. 4 מורים, 1 מלמדת תפירה. 154 תלמידים ותלמידות (68 בשכר, 86 בחנם). הבורשה 6251,16 פראנק.

(IV) בתי הספר ביפו. נוסדו בשנת תרנ"ג.
(א) ביה"ם לנערים: המנהל מר מ. אנגיל. 6 מורים, 146 תלמידים, מהם 54 בשכר.
שתי מכונות ושלש מחלקות, 6 מורים.
(ב) ביה"ם לנערות: המנהלת מרת ר. יפה. 4 מורים ומלמדת תפירה, 115 תלמידות.

" למכניק " 14
" לסקולפמור " 10
" חרשה נחשת " 13

הבורשה 73.627,15 פראנק.

הכנסות הבית:

מחכ"ח. 35,467,55 פראנק
מועד מונטאגו. " 12,593,60
מאנגלו דשויאש. " 4,000
מבארן אלפונס רוטשילד. " 2,500

54,561,15

מקן קרעמיא, שכר התלמודים ומכירת כלים מבית המלאכה ונרבות: 19,066

73,627,15 פראנק.

(ב) בית ספר ליל. המנהל מר אפרים כהן. 8 מורים, 115 תלמידים. הבורשה 17,009 פראנק.

(ג) בית היתומים. המנהל ד"ר גרינהוט. 4 מורים, 26 יתומים. הבורשה 18,000 פראנק.

(ד) בית ספר לבנות, הנתמך מבית רוטשילד בלונדון. המנהלת מרת פרוטינה בכר. 9 מורים ומורות לתלמודים ומלאכה, 292 תלמידות, מאה מהן אוכלות סעודת הצהרים הבאה מקופת ביה"ם, 80 מקבלות גם מלבושים. הבורשה 18,000 פראנק.

(II) בית הספר בצפת.

(א) ביה"ם לנערים, נוסד בשנת 1888. נתמך מבית רוטשילד. 5 מחלקות נמצאות בו ובהן 152 תלמידים וביניהם 41 נוצרים, 11 מורים, 1 מפקח. המנהל הוא ה' לעוי.

סדר הלמוד:

במחלקה א) עברית: הלשון, חומש, רש"י, דברי הימים לישראל, דינים ותלמוד.
" (ב) ערבית: קראו וכתוב, דקדוק והבנת הלשון.
" (ג) תוגרמית: קראו וכתוב, דקדוק והבנת הלשון.
" (ד) צרפתית: קראו וכתוב, דקדוק והבנת הלשון.

הגזרות והבינים, שירים, דברי הימים עד הרור האחרון בקצרה, תורה ורשי, שלחן ערוך, התהלת ספר המדרוך.

צרפתית: הדקדוק בקצרה, חמשת חלקי התבל, כחשבון: שברים עשרונים ושברים פשוטים, ספרי התולדה, קצור דבה"ל לעמים. ערבית: השפה ודקדוקה.

מחלקה ג'.

עברית: תנ"ך, המדרוך שני החלקים, שלחן ערוך, דברי ימי עמנו בזמן הבית השני באריכות, דקדוק, תולדות ספרות ישראל.

צרפתית: הדקדוק, הספרות, דברי ימי העמים, כתיבת הארץ, ידועת הטבע, ידועות בפיוק ובכתימה, כל הארטימטיק. ערבית: השפה ודקדוקה.

ביום א' י"ז מנחם אב תהיה הבחינה בכיה"ס לפי סדר הלמודים הוות. מספר התלמידים עתה 146 מהם 54 בכסף והשאר בחנם. עד חצי אייר באו 56 תלמידים חדשים לבית"ס ורבים יצאו, כי יחד את אבותיהם עזבו את הארץ. ואם ננכה את היוצאים מהנוספים נמצא כי נוספו 20 תלמידים.

הפרוגרמה במחלקת הנערות קרובה אל הפרוגרמה הזאת, אך מצערה ממנה.

בתי הספר בירושלים נמצאים בבתיים שהם קניני המוסדיו האלה, והבתים יפים וטובים, אולם בצפת, היפה ויפו בתי הספר המה בבתיים שכורים, אשר לפי טעם בנינם אינם מסוגלים לתכליתם. ביחוד מורגש החסרון הזה ביפו. ואם כי הבתים שבהם כה"ס הם מהיותר טובים יש בהם לחות מרובה כימות הגשמים, החצרים צרות ועוד חסרונות כאלה. המיסדים שמו לב לזה ויאמרו לבנות בית נאמן אשר יתאים לתפקידו, ההצלחה האידה להם פניה, ולפני שנתים היה מר ווינשטיין מאדוסא בא"י וימסר נדבתו לראש ועד הפועל, ארבעה עשר אלף פראנק, שהמשה מהם הקדיש תיכף לבנין

ההוצאה מלבד שכר המנהל והמנהלת (* שבת מקופת חבי"ח 9650 פראנק.

ההכנסות הקבועות:	
מתברת התמיכה	4,000 פראנק.
מקן מר וויסאקו, בערך	450 "
מקן מר גולדברגר	60 "
שכר הלמוד מהתלמידים	
והתלמידות.	3,000 "
	<hr/>
	7,510

בתשרי שנה זו היה דיפציט 3,550 פראנק שנתמלא מעט מעט מנדבות חו"צ.

לרוב השיבות כה"ס ביפו הנגי נתן כזה את רשימת סדר הלמודים שם כפרוטוט:

מכינה א'.

עברית: קריאה, תפלות, כתיבה, נסיון בדבור, מספרים עד מאה, שאלות קטנות ע"פ. צרפתית: קריאה, כתיבה, נסיון בדבור.

מכינה ב'.

עברית: תפלה ותרגום, נסיון בדבור ובכתב, דברי ימי ישראל בקצרה עד בוא ישראל לארץ כנען, ספר בראשית, חבור והסדר ושאלות.

צרפתית: קריאה עם באור, נסיון בדבור ובכתב ופעלים.

ערבית: קריאה וכתיבה.

מחלקה א'.

עברית: תורה וראשונים, בפעלים הקל לכל גזרותיו וכנוני השמות, ספורים ע"פ, שירים קטנים, דברי ימי ישראל עד גלות בבל, ארבעה יסודות החשבון.

צרפתית: התהלת הדקדוק, פעלים, שירים וספורים ע"פ, ראשית ידועות מכתיבת הארץ, ידועות, שאלת.

ערבית: קריאה, כתיבה, הקראה, נסיון בדבור.

מחלקה ב'.

עברית: ירמיהו וישעיהו, הפעלים לכל

(* ער ראשית שנת האזרחים קבלה המנהלת את שבת מקופת ביה"ס. אך מראשית שנת 1894 היא מקבלת שבתה מחבי"ח.

ביה"ס ועל המתור השאיר הברירה לעצמו. ואחרי איזה זמן נרב הנדיב וויסאצקי עשרת אלפים פראנק לקן קיטת לבי"ס. ואחרי שגם חברת כ"ח הבטיחה להרים תרומה הגונה קו המיסדים, כי ה"צ לא יעמדם מרוחק ויביאו תרומותיהם למפעל הנכבד הזה. אבל גורל התקוה הזאת — או יותר נכון: ההצעה — לא היה יותר טוב מגורל רוב התקוות וההצעות שאנו עשירים בהן מאד, ומלבד שני הנדיבים הנזכרים לא התעורר אף אחד להביא נדבתו לבנין הבית. ככלל עומדים בה"ס בהערים כמדרגה גבוהה — אם אך נביט עליהם כעל בתי ספר לעם, המנהלים והמנהלות, וגם המורים הנם משכילים אמיתים, אוהבי עמם ומסורים בכל לבבם אל הענין שהם מופקדים עליו; אולם שני הסרונות גדולים ישנם בכתמי האלה: האחד שכל בית הוא מוסר בודד לעצמו ורבר אין לו עם חבריו, ובכל אחד ואחד מהם שורר הרוח של בני הארץ התומכים אותו. וההבדל בין תלמידי בית ספר אחד לתלמידי השני כההבדל שבין אחב"ו ולידי שתי ארצות שונות. וזה איפוא מוציאים בתי ספרינו יהודים גרמנים, יהודים צרפתים וכו'. התחרון השני הוא, כי כמעט בכלום מרבים בלמודי השפות — כנהוג בארצות הקדם — וממעטים בלמודי הידיעות, ותניניהם הנם בלשנים, אשר התפתחו אך מעט וחוג מבטם צר מאד, בהאספה, שהוכרתי בראשית מאמרי, נחלט, לערוך פרוגרמה אחת — בשננים קלים לפי צרכי המקומות — בעד בתי הספר. אם תקיים ההחלטה הזאת ימים יודיעו.

תקות התלמידים. תקות נערי בני ישראל גומרי בה"ס לא רבה עתה גם בחו"ל, ואף באירופא הנאורה, אפילו בארצות אשר זכו מחלט שורר בהן, מסול היהודי לכל כהונת רשמית, אבל בכ"ז יוצאו להם צעירינו אלה איזה דרך בחיים, אם בעסקי אנשים פרטים או

בעסקים שהם מכינים בעצמם, וכ"ש אלה אשר למדו גם מלאכה המחיה את בעליה בכל העולם; אולם רע ומר מאד גורל גומרי ביה"ס באה"ק, כי אין להם כל ענין לענות בו. בתי מסחר הרווישים עוורים אין ובגבורות נמנה שלשים בתים כאלה בכל הארץ. להשיג משרות אצל הממשלה הרוממה אינם מסוגלים מפני מועט ידיעתם בשפת מורקית וגם קדושת השבת (*). והמועדים, שברוב המשרות אי אפשר לבלי לחללה, למסע להם (ומטעם זה אינם יכולים להיות מתורגמים להסורים הרבים שמה ימצאו להמם רבים מתניבי בה"ס לעמים באה"ק) ובכלל הלא אין לרוש ואין לקוות, כי הממשלה הרוממה תחלק משרותיה אך ליהודים, וגם גורל אלה שלמדו מלאכה בבית הספר איננו טוב מחבריהם, אשר לא למדו כל מלאכה, כי גם בלעדם רב מאד מספר האומנים היודעים מחסור מחסרון עבודה, ונמצא כי למרות כל השתדלות מנהלי בה"ס וחברות הצדקה להמציא עבודה ומלאכה לתניניהם, אנוסים חניכו בתי ספרינו לעווב את אה"ק שבה נולדו והישוב הולך ומתמעט, מיסדי ביה"ס ביפו שמו לב לגורל חניכיו עוד בראשית יסוד הבית, ויהיילטו לאחד המטרה החומרית עם מטרה רוחנית גדולה ונכבדה מאד: לתת למוסדם, לאט לאט, צורת אינסטיטוט למורים עבריים, כי ראה ראו שבכל בתי הספר בארצות הקדם מרבים בלמודים העבריים, ובכ"ז יוצאים התלמידים בידועה קלה ושטחית שאין לה כל ערך, והסבה לזה חסרון מורים הגונים למקצוע הזה, והמיסדים הושבים, כי מורים אשר התחנכו בעצמם בארץ ישראל על טהרת החנוך הישראלי יהיו מסוגלים באמת לאמן בנים נאמנים לעמם, תורתו ושפתו ולכל סגולותיו מימי קדם, על הדרך שהתייצבו בוני הבית בראשית הוסדו הם הולכים: הלמודים העבריים הם העיקר ובהם מצטיינים התלמידים ביותר, ואף גם בצרפתית

(* לשי שאורא ראין ישראל מ"א עתה חשדים, וישנם רבים היואים בכל רבב בונת זיה, בונת סתמינות החרשה הנקראת בשם לאומית' עד כי חייף אתה סנא בונת זיה (במאמרו) מעשים שבחשאי') גם בזה שאנו רורשים בשבת המועד ועבורת הארשת הששומה ובכריים את המקצוע הזה על הנסיעות. ובעלון אחד היוצא בירושלים — אשר מספר מניין קרוב לפאה והמשנה רותו ורשתו כמותה הלפאה — הסניחה באתיק — את גוניה וצבעיה — ומתי לשם, מתקן ואירומי"; הנני מוצא לנחון לתעיר, כי ברבוי על מסנן הרת בתיו צעירינו איננו מתכוין בזה חיליה, לשום תקן דתי, כי אם מתאר מספר צעירי בני עמנו באתיק כסו שהוא, בבדי לעורר עליהם רחמי ניבוי עם אלוהו אברהם, כי ידאגו לאחיות צעירינו באתיק ויבנו בתי תרשת המעשה, או יסדרו מושבות שבהם יסאצו צעירינו עבודה ומלאכה, ולא יצטרפו לגוש אל בני קצות חבל לבקש לחם.

למזכה בתי החולים העומדים כאמת במדרגה גבוהה, וזק באיזה מהם חסר ההדור החצוני שאיננו דבר קל לגבי בתים כאלה. צר לי מאד כי לא הספקתי לאסף יריעות ברורות ומספרים מדויקים מכל בתי החולים שבאה"ק, והנני נתן בזה רק את שתי הרשימות האלה:

רשימה א.

בית החולים "משגב לדרך" בירושלים. חברת "משגב לדרך" שנוסדה מעדת הספרדים בשנת ה'תרל"ט קנתה את הבית הנזכר בשנת ה'רמ"ט, מאת בית רוטשילד* בעשרים אלף פראנק ותקדשו לבית חולים כללי, מבלי הכדל עדות. הבית מתנהל ע"י הראשון לציון יצ"י ויחד חכמי העדה, והוא מכיל בקרבו 11 חדרים: 5 לחולים, 5 לסמים וליתר התשמישים ואחד לתפלה. מאד תרנ"ג עד אד"ש תרנ"ד שכבו בו 520 חולים, ונכחמשת אלפים חולים דרשו בעצת רופא הבית, ורובם קבלו גם סמי מרפא, ומאתים וארבעים חולים בקר ה'ר"ך כהן — ע"ה בית החולים — בביתם. ההוצאות במשך הזמן הנזכר עולות לסך 102,468 גרוש. ההכנסות 88,560 גרוש. החובות שחייב הבית משנים הקודמות עולים לסך 54,237.

רשימה ב.

בית החולים "שער ציון" ב"פ, שנוסד ע"י כ"ב בשנת ה'ר"ן מתנהל ע"י ועד העיר, נמצא בבית שכור. מן ר"ה אלול תרנ"ג עד כ"ה אייר תרנ"ד שכבו בו 480 חולים עם התשעה שנשאלו מחודש אב תרנ"ג. נרפאו 460, מתו 20: יותר מעט מן 4 למאה. שאלו בעצת הר"ר שטיין בבית החולים וגם נתבקרו בביתם 3,230 איש. הרבה מהם קבלו גם סמי מרפא בהנם. ההוצאה במשך הנזכר 111,321 גרוש. ההכנסה 86,481 גרוש. שתי הרשימות הנזכרות מעירות כמאה עדים על גודל התועלת שמביאים הבתים האלה, על השתדלות הרופאים והמשגיחים ועל עמל

עושים חיל. גם ליריעות השמושיות הושם לב והכל עורך כפי הפרוגרמה אשר הצגנו למעלה — אשר תהרבה עוד יותר, כאשר יושב מצב קופת ביה"ס — גם הלאמר הערבי שהתנהג עד עתה בכבוד, מחסרון מורה הגון, הוטב עתה, כי נמנה מורה מומחה היודע את השפה הואת היטב והוא גם פדגוג טוב.

חסרון מורה שפת טורקית מתמלא עתה באופן הוה: התלמידים מהמחלקה הגדולה ילכו אל ה"רודיא" (מעין גימנוזיום) לשמוע שעורי שפת טורקית.

אף מחלקת הנערות מתקדמת מאד, והבנות עושות חיל בלמודן ויריעתן גם בעברית רחבה מאד, ותלמידות המחלקה השלישית יודעות: כל התנ"ך, דקדוק, דברי ימי ישראל ותולדות חכמי ישראל וכותבות כהלכה. ולמרות כל הדכות הכוזבות שאנשים ידועים מפיצים על ביה"ס ומוריו נוספו בשנה זו 20 תלמידים, 53 תלמידות; ואף החרדים הקצונים שולחים ילדיהם לביה"ס, ואילו היה בו די מקום נכפל מספר חניכיו.

מוסדי החסד. רק יפו שהיא

הצעירה בערי הישוב הישן עניה כמוסדי צדקה, אבל ביתר הערים מתנוססים בתים כאלה לרוב. ביחוד מביאנת בזה ירושלים. רוב המוסדים האלה מביאים תועלת; אולם עם זה לא נוכל לחדד, כי יש גם בהם מגרעות גדולות שבשבילן אין הבתים האלה ממלאים תעורתם כראוי, וכל שכן שאינם יכולים להתקדם ולהשתכלל. החסרונות שאמרתי, הנם תולדות סבות הסתריות ואין בכח דור אחר — אף אם התאחדנה כל מפלגותיה — לתקנם, כי על כן אך את זמנם יאכזרו סופרינו הדרושים תקונים, ולא בצדק הם תולים את קולר הקלקולים אך בצוארי ראשי הישוב הישן, שבאמת אינם אלא שליחי אה"י ו שבגולה, וכאלה כן אלה אינם אלא כלי שרת של ההיסטוריה ומטה ועמה להכות אותה, וגם הם כעצמם בהלל, בעד חטאים ופשעים שאחרים החמיאו את אכותינו. כל כחגו אנו עלינו להקדיש להכנות הדרושות להתקונים שיעשה דור יבא, ואדות ההכנות האלה אדבר להלן ובה אנוד: כי בין מוסדי החסד מצטיינים

* אהרי אשר בית רוטשילד התקין את ביה"ס שלום לבית חיפה והתמיר שבו מחון לחוסה.

עם הארץ, השפלה מאד, ואיש נכבד יהשב לו לפחיתת כבוד, לשאת את המשרה הזאת על שכמו.

כמעט בכל הערים נחשבים הספרדים והאשכנזים בעיני הרשות כשתי עדות, שאין כל יחס ביניהן, ועין כל אחת מתנהגת ע"י הנהגה מיוחדת ומוכתר מיוחד, אך צפת מצטיינת בזה לטובה והנבחרים בהמגלישים נבחרו מהספרדים והאשכנזים; ובעד הדבר הטוב הזה עלינו להודות לפקידות הנדיב אשר בגליל העליון, כי בהשתדלותה נעשתה האחדות הזאת. גם עדת יפו נסתה להתאחד ובועד העיר יושבים ספרדים ואשכנזים; אך כל הועד אינו אלא הסכם פנימי של יושבי העיר, אך אין לו כל כח רשמי ולפני הממשלה אין כל הנהגה ישראלית בעיר הזאת, כי אם יש מוכתר אשכנזי לבד ומוכתר ספרדי לבד. וגם בוועד ההסכמי אינם משתתפים אחינו המערבים (ילידי מאורוקא), ובה קרועה גם העדה הזאת לגורים.

ואלה שמות נבחרי המגלישים:

בירושלים ה' נבון.

בחרון ה' מאנז.

בצפת ה' פרידמאן בשלש מוסרים; בהאדרי (שלטון המחוז); בהמאבה (שלטון הקרקעות) והמארוף (שלטון ההשכלה). חיזקיל שפירא בהבלדיה (שלטון העיר). ליפא ראשקעוויטץ בהזאראה (בית מלוה להפלחים).

משמות המוכתרים ידועים לי רק שנים, והם:

ה' חיים גאלדבערג (בעקקר) ביפו.

יוסף ראוענטהאל בירושלים.

הישוב ביתר הערים. בצדון, עכו,

שכם, עין-גנים, דמלה, לוד ועזה יושבים כעת כאלף ושלש מאות נפש מאחב"י. בשתי הערים הראשונות נמצאים כאלף נפש מאחינו הספרדים שהתיישבו שם כבר ומצבן לא רע. ביתר הערים הנזכרות התיישבו אחינו האשכנזים בעזרת חברת "למען ציון" התומכת בידם כסכומים קטנים, לשכר המעונות, קנין בלייטלאכה והספקת צרכי צבור, כמו רופא, מלמד וישר"ב. הפעולה הזאת רצויה מאד, כי הפצת אחינו בכל ערי הארץ ממעטת התחרות האומנים בערי הישוב הישן ופולסת דרך ליישובים חדשים, אך גורל הדבר

המנהלים לכלכל מוסדים כאלה מנדבות הבאות קמעה, קמעה ועל הרוב שלא בזמנן.

בתי העקד. דבר טוב הביאה לנו השנה הזאת, כי בה התאחדו שני בתי העקד שבירושלים, ו"בית"ם לבני ישראל", שיסד מר ב"ר יהודה והכריו, מסר את ספריו לבית העקד, "אברבנאל" שנוסד ע"י ב"ב ומתנהל ע"י ועד שבו עומדים טובי ירושלים. הבית פתוח ברוב שעות היום, ורבים מבקרים אותו. מספר הספרים קרוב לאלפים שזה מספר קטן לפי מה שצריך להיות בעיר אלהים, קרית עם הספר. בית הספרים בצפת, נוסד לפני שלש שנה מאת מרנן דוד שו"ב ויצחק עפשטיין, מכיל בקרבו כאלף ספרים, מכיז תועלת רבה; אבל דא עקא, כי אין הכנסתו קבועה ועומד הוא להסגר מחסרון אמצעים.

אוצר הספרים. שער ציון לזכר לעואנדא" ביפו מכיל בקרבו יותר מעט מאלף ויש מאות ספרים עבריים, ואלף ספרים בשפות שונות. בשנה זאת נוספו בו כמאתים ספרים ורובם יקרי ערך. מספר הקוראים הבאים להדר הקריאה נתמעט מפני שנתמעט מספר אחב"י ביפו, ועוד מעט נדבר: כי הבית רחוק מטבור העיר והדבר הזה יתוקן בקרוב. תועלת הבית הזה, להמציא מזון רוחני בהמושבות וליסד בתי עקד בארץ בכל המקומות שיש צורך בהם. בש"ז תמך את בית העקד בצפת בארבעים פראנק.

ההנהגה הרשמית של עדות

הערים. ממשלת הונגריה הרוממה זכתה את אחינו בזכותם גדולות בהנהגת העדות. לכל עדה ישראלית הזכות לבחור חכם באשי (1), להעמיד "מוכתר" — (זקן העדה), להושיב נבחרים בהמגלישים (שלטוני הערים והפלך) שמספרם חלוי ביחס מספר אישי העדה הישראלית אל יתר התושבים. מצד החק אין כל מפריע, כי ה"ראשון לציון" יהיה הרב הראשי לכל בני ישראל שבאה"ק ולפחות ליושבי פלך ירושלים. אבל פרודנו הגורא המעיטה דמותו ואינו אלא רב הספרדים, גם בדבר נבחרי המגלישים מקילים אחינו ומוחלים לגמרי או מתירים על זכותם ומושיבים אחד במקום שנים, משרת "מוכתר" המתאמת עם "שיך" שהיא משרה נכבדה בעיני

(1) עיין במספר "ירושלים" שנה זו, במספר "החכם באשי בתורגמה", מאת ר"ר עליין.

מספיק לזה, ואך חלומות שוא מדיחים אותם אל קצו ארץ, מיפו וגם מירושלים יצאו משפחות רבות, בעיר האחרונה עוד נמצאים כשליש בתי אבות, שרובם אומנים ופועלים המוכרחים לצאת מחסרון בבודה; אך אין בידם האמצעים הדרושים והנם ברעה גדולה ולמשא על הערה הקטנה והעניה.

הישוב החדש.

קניית קרקעות. בשנה זו נעשו איזו קניות חדשות בגליל ועבר הירדן, הקונים הם אחרים מאחינו בני המערב, הקושנות נעשו על שמם אחרי שקבלו עליהם, לבלי להושיב על נחלאותיהם היהודים החדשים, פרוש שתי המלות האחרונות עוד לא נתברר, ובכלל, עוד טרם נדע כל הענין, ואין לבנו הולך אחרי ישובים חדשים, כל זמן שלא נתבצר היטב מעמד המושבות הקימות.

ועד הפועל. חשבון פרטי מפעולות המוסד הנכבד הזה יצא בקרוב, אולם בכלל מעטו מאד פעולותיו בשנה זו, מפני שעיקר עבודתו יכלה להיות במשמר הירדן, חידרה ושכלול הפועלים, שלשה אלה דורשים ממון רב, ובכל אופן פי עשרה מאשר יש בקופת חברת התמיכה, וע"כ נדחו הדברים עד שישוּב ראש ועד הפועל מתורל, ואין הדברים שעשה הועד בגדרה ופתח תקוה הביאו תועלת רבה, וביחוד השכיל לעשות בעשותו מחלכות בפתח תקוה וחידרה שעוד אדבר על אודותן להלן, כי בזה הועיל להתפתחות מקצוע גדול הבקר, וגם הועיל להזולת מחיר מיני מזון החלב כיפו שגם הדבר הזה כשהוא לעצמו הוא נכבד מאד.

הפקידות. בשטת הפקידות נהיו חדשות נכבדות: הפקידות שמה לב להקטין הפורזן הנורא אשר שרר עד כה, ומשגחת על קולוניסטי המושבה הידועה, בי יעסקו בעבודתם ועוד דברים נכבדים כאלה; האמת ניתנה להאמר, כי לעת עתה עמדה האקנומיא שלה אך על אחת: להמעט שכר הפועלים העברים או להקטין מספרם, אבל בטוחים אנו כי סוף סוף תגיע אל העקנומיא האמיתית ותדע להתיצב על הדרך הטובה להישוב באמת. בטחוננו זה נשען במספר ההגון של בני עליה ואנשי מרע הנמצאים בהפקידות בעצמה, החפצים בכל לב להטיב

הטוב הזה ככל גדול דבר מלאכותי המתנהל בכבדות ופוגש מעצורים על כל צעד, ורובם באים מהמתישבים בעצמם, ובעוד שעם הארץ שלום אתם ומניחים אותם לשבת בשלוה, לא ידעו אחינו אלה את המנוחה ומתקומטים בעד שו"ב או בעד "עליה שמנח" ועוד דברים חשובים כאלה. בכלל אנו למדים מן הישובים החדשים בהערים: כי צריך להביט אל איכות המתישבים ולא אל כמותם, וכי הספרדים מסוגלים לזה ביותר.

הכניסה. על כל דבר אפשר לדבר ברוח נכון, אם כי הענין נוגע עד הנפש, אבל לא על הכניסה, לזכר השערוריות הנעשות בענין הזה יתגעש גם לב אבן. מצד החק הזכות לכל היהודים נתינו ארצות אחרות, לעלות לארץ ולשבת בה שלשה חדשים, ואחינו נתינו גרמניא, צפת, ברושניא ואמריקא, ונתינו הארץ טוברלים לטובה ויכולים להתישב בלי מעצור, ובכ"ז רוב הבאים פוגשים מעצורים שונים, ובכולם אישמים אך אנו היהודים בעצמנו, ורבים מושבים להאניות אך בחטאת בני עמנו.

בנינים החדשים. אסור קניית קרקעות נחלש בשנה זו, ובתוך הערים נתבטל לגמרי לפני אחינו נתינו הארץ, ומפני זה התירו לגמור הבנינים אשר הפסיקו בנינם, ויש אשר התירו לבנות בנינים חדשים בהערים ובהמושבות. אך עוד הענין מתנהל בכבדות ובעצלותים.

מצב הבריאות. שנה שהרועו בסופה היתה שנת תרנ"ג ודבר של קדחת שרר בכל הקפו מחודש תמוז עד סוף חשון תרנ"ד. ביחוד נלקתה יפו וכל הכפרים והמושבות אשר בשפלה ובשרון, מקרי מות היו אמנם מעטים, ביחוד בין אחינו, אך המחלה שררה בכל חוקף ותמוז לשד קרבנותיה לאט לאט, עד כי נדמו לגלי עצמות. בהרים היה המצב יותר טוב, וביחוד הצטין לטובה גליל העליון. מכסלו נחלשה המחלה ותלך הלוך וחסר וסוף ימי הסתיו היו טובים. עתה מרגשת קדחת בעמקים, ובהז נכללת יפו ומשוכותיה, אך איננה קשה וחדה והבריאות בכלל איננה גרועה ממצבה בחדשי הקיץ בשנים כסדר.

היציאה. תשוקה עזה ליציאה התגברה בארץ וביחוד ביהודה יוצאים אומנים, פועלים חולכי כטל, וגם בני קולוניסטים, רוב היוצאים אנוסים לצאת מפני מצבם הרע, אך יש יוצאים אשר בולמם היציאה אחותם בלי שום טעם

מסגלת לוח כלל, מאדמת החובות, ראשונה ועין זהים אפשר לברר בדוחק המשה ועשרים או שלשים למאה המובנות לזריעה; אולם אדמת עקרון, יסוד המעלה ופ"ת יש בה כשמונים למאה אדמה מסגלת לזריעה. בגדרה יש לכל קולוניסט אך 36 דולם אדמה טובה לזריעה, באופן שלכל קולוניסט יש רק 18 דולם לזריעת תבואות החורף וסך כזה לתבואת הקיץ, ושטח מצער כזה אינו מסגל את הקולוניסט לחיות לאכר גמור. מחצית אדמת חידרה טובה לזריעה; אך המושבה הזאת לא נסדרה וירי האגודות אשר התנחלו בה רפו. קוסטיניה מסגלת לזריעה, אבל לרגלי הריב שפרץ בין המתיישבים והפקיד האדון בלוק תיכף כשבאו להתישב, יצאו המתיישבים והמושבה הזאת נמסרת בארסות הפלחים, ונשארו בתור עובדי אדמה פשוטים אך העקרונים; אולם גם אלה אינם עוסקים כראוי בעבודתם מפני הסכסוכים שהיו בינם לבין הפקידות. סוף דבר: ברוב המושבות אינם עוסקים כלל בזריעה ובמעטון אך מעט ולא כראוי, וכי מהטבת והשבת האדמה ואופן העבודה תלויה הרחבת מקצוע המורע, אשר יועיל לקרב את קולוניסטינו הכוזבים לחיי האכר הברואים והפשוטים.

הנטיעות. הראיה בחוש, כי באין

יך לקבלת הענבים ערך הפרי הוא שפל מאד החליש את התשוקה לנטיעת הגפנים במושבות הבלתי נתמכות מהנדיב, ונגד זה שמו לב ליתר הנטיעות, כמו שקדים, תותים, זתים, אשר גם במושבות הנדיב הרבו לנטוע אותם בשנה הזאת, ביהוד אנו שמחים על נטיעת התות והותים, כי הם נטעים בשמחים מפסיקים, בני המשה ועשרה מיתר, ואפשר לזרוע בינו אילני תבואות הקיץ וירקות, ואחרי איזה שנים: אחרי שישתרו היתים אפשר לזרוע ביניהם גם תבואות החורף, כמו חטים ושעורים, ובאופן זה אין הקולוניסט סומך על הנטיעות לבד, והנן אך כספל לאדמת המורע. מלבד הנטיעות הנוכרות נעשו נסיונות במטע שהחעע ולהגן שליט עלה להביא נסיון המטע הזה לשלמותו — מה שלא עלה לרבים — ובפחת תקוה, וברון יעקב ויסוד המעלה עלו הנסיונות ופה וימים ויריעו, אם יוכל המין הזה להתאזר בארץ אבותינו אם אין. בדבריו על הנטיעות עליו להגיד: כי לדאבון לב כל אוהב עמו אין אנו רואים בזה

ולתקן מצב הישוב. התמורה בשטח הפקידות נכבדה מאד בכל אה"ק, אך ביהוד היא מצטינת לטובה ביהודה, שבה נמנה איש נבון והגון לראש הפקידות במקום ב, אשר עזב משמרתו, ותחת שטח הדיסציפלינא הצבאית שלא אחת הרעה להישוב בכלל ולהקולוניסטים בפרט, — שנהג בה הפקיד הקודם, הננו רואים בשטח מר חן הנהגה מסודרת, הרואגת לטובת הקולוניסטים, והמרחקת את עצמה מהתערב בדברים שהיא רואה, כי מוטב להניחם להקולוניסטים לבדם, לא פה הטקס לחשוב כרוכלא את הפקטים והשנויים לטובה, אך בכלל נגיד: כי היתה הרוחה במושבות יהודה והקולוניסטים חשים, כי יש להם למי לפנות ועם מי לדבר על אדות מצבם, וכי בהנהגה הפנימית של המושבות הקולוניסטים אדונים לנפשם והפקידות עורות להם להוציא פקולותיהם הרצויות לפועל, כאשר יובח הקורא להלן, ובה נעיר, כי אם אמנם נשתנה המצב לטובה והפיץ הפקיד החדש להטיב בכל האפשר, יש עוד דברים רבים, שיוזי השטח הקודמת, שאין ביו לתקנם בפעם אחת, כמו שישנם איה דברים שהשטח הישנה סככה בעדם והעטיפה אותם במעטפה יפה ועבה, עד שאין הפקיד בעצמו מכיר חסרונם. אולם נקוה כי בהמשך הזמן ידע להכירם וגם יתאמץ לתקנם.

העבודה והמזרע. תמאת נוראה

היא להגיד על קולוניסטינו כי הם מתרשלים בעבודתם. ביהודה אנו רואים תמיד חריצות גדולה, וכזאת אפשר להגיד גם על הגליל העליון ועל המושבות הסמוכות לו, וזכרון יעקב. אבל עם זה צריך להודות כי לא ראינו עד כה האהבה להעבודה, שהוא מתנת אכרים מלידה ומכבן, אפס בשנה זו זכינו לראות סמניה והאות היותר נאמן ע"ז הרחבת המורע וזריעת הירקות. בהמקצועות האלה אין חשבונות גדולים ואין עבודה ע"י השגחה ושכר כפראנקים, כי אם עבודה פשוטה בגוף ממש, ושכרה לא כסף כי אם לחם וירק. הדבר הטוב הזה אנו מייחסים לה, אמת מארץ ישראל" ולכל הירשים בשבת המורע, והננו בטוחים כי בשנה הבאה יגדל פעמים שטח האדמה הזרועה בתבואות וירקות.

האדמה. אדמת המושבות ברובה אינה מסוגלת לזריעה. הנה ראשון לזינו כמעט אינה

בכל המושבות קרוב לשלשת אלפים קנתר ענבים.

מחיר הענבים בראשון לציון היה,

25 פראנק בעד הקנתר לבנים,

30 " " " אדומים,

70 " " " הודים.

במקוה ישראל שלמו 25 פראנק הקנתר לבנים ואדומים: 40% מהמין הראשון, 60% מהמין האחרון.

היין והקוניק. החלק היותר גדול בעשית היין לוקחת ראשון לציון, ובה הוא נעשה בהמכונות היותר חדשות, וכמוכן גם ההוצאות גדולות ורבות. אחריו תחשב מקוה ישראל, וכדרך המושבה הנעימה והנחמדה הזאת בכל דבר כך דרכה גם בעשית היין, הנעשה בלאט ונחת ע"י התלמידים, וההוצאה מועטה מאד. ובמדרגה השלישית עומדים הקולוניסטים שעשו היין בלא קבוס, כי אם במרתמים פשוטים או ברפתים. הכי נכבד מאלה הוא הקולוניסט שפיגעל מפתח תקוה, שעשה יין מתשעים קנתר ענבים: המשים היו לו מכרמיו והמותר קנה. — הגדרים עשו יין מערך המשים קנתר ובני וואדי חנין משה עשר קנתר. יין גדרה מצטיין לטובה. המעט ששלחו הגדרים ללונדון הוכשר מאד בעיני קונו. ככלל הוכשר יין אה"ק בכל המקומות ששגלה. מקחי היין היו מן 35 עד 80 פראנק ההקטליטער וברל"צ יש מין אחד במקח 125 פראנק ההקטליטער, אך נמצא מעט ואותו גנוז וכל מה שיוקין כן יעלה מחירו. בשנה הזאת הרגשנו בחו"ש מר שאלת "אחד העם":

אנה יכנס כל היין הזה? כל תרועות חו"צ אשר תקעו, הריעו וחזרו ותקעו על ייננו הביאו קונים על ערך עשרת אלפים פראנק. הפקדות אמנם מצאה תחבולה לפלס נתוב ליינה, כי כוננה תנוית בירושלים, יפו, בארות, אלכסנדריא וקושטא. ההוצאה לעת עתה מרובה על השבת; אך ככל זאת הצליח לה לנקלס מעט יין אה"ק והוא עולה גם על שולחן נכרים. אבל אחרי כל זה עוד סכום הגון מיון השנה העברה מונח כהיקב מחסרון קונים. ייננו יוכל להמכר בקרב הארץ, ואם אמנם עם הארץ נזיר מהיין וגם אחינו אינם הו"ש סאבים ושכורים, כב"ו השבו ומצאו, כי כמות היין הנדרש באה"ק עולה כמעט כד כבד עם כמות היין שמביאים מושבותינו, וחסרון קופצים על ייננו איננו איפוא

עבודה תמה כלולה לכל הישוב, כי אם כל אחד עוסק במקצוע שלו, תחת שטובת הענין דורשת, כי איוז פעמים בשנה יתאספו האגרונומים והקולוניסטים המומחים, להתייעץ על תוצאות פסיונותיהם, למען ידע הנוטע במה לבחר.

הקנתר. בשנה העברה נגעה ברכת התבואה לאחינו הקולוניסטים אך כמעט, כי דק העקיונים עסקו כמורע ואף המה נטררו בריב הפקירות ויהי להם לחמם ללחם דמעה. אולם בשנה שאנו עומדים בה נוגע לנו הדבר יותר, כי המורע נחרחב — כמו שאמרתי למעלה וכמו שיראה הקורא להלן ברשימת שטחי הוריעה — ולשמחה לבבי אוכל לבשר, כי קציר החטים — שעורים זרעו אך מעט — הממשמש לבוא יביא לחם לכל השנה להעקרונים ולהגדרים, וגם לאחרים מפתח תקוה ורחובות, וזרעונים יאכלו רוב הקולוניסטים מושלהם. הקציר היה מראה לנו נתיצת השבחת השרות ע"י זבול ועבודה קולטורית, כי השטחים הקטנים אשר נשבחו בשני האופנים הנזכרים מביאים ממש פי עשרה מיתר השרות, ואחרי שחברת התמיכה מנתה אגרונום מלומד, נקוה, כי תשים לב לשבה את השרות ולהטיב אופן העבודה במושבות הנתמכות ממנה.

התירוש:

א) הענבים בשנה העברה. בציור השנה הקודמת נלקה בסופו מהטללים והיה גרוע מבעיר בינוני. ענבים היו אך בראשון לציון, וואדי חנין, גדרה, מפתח תקוה, זכרון יעקב; ביתר המושבות עוד לא יצאו הנפנים משנות הערלה זרק בראש פניה היו ענבים בכמות מועטה. בני ראשון לציון מכרו ענביהם ליקב הפקירות, וכזאת עשו גם קולוניסטי ואדי חנין; אך את ענבי גדרה מאנה הפקירות לקבל, ויאלצו הגדרים להוביל ענביהם למקוה ישראל. דחתוקה מהלך ארבע שעות ממושכם, שזה מרחק רב לגבי ענבים באה"ק שההווס הגדול מקלקל ומפחית הענבים, ויפכלו שכר ההובלה ופחת הדרך והמקח. לבני מפתח תקוה היו ענבים במשקל מועט וימכרום לאכילה ולהקולוניסט שפיגל, שעשה יין במחתפו הקטן, ויש שעשו מעט יין בדרך ארעו, בני זכרון יעקב הביאו ענביהם ליקב הפקירות, אך דבר עשית היין עוד לא נסדר שמה.

בציור השנה העברה הביא

חסרון שותים, כי אם — התחרות מיין המובא מחו"ל כמו מקפריסין, סמרינא ועוד. והנה על השותים שאינם ב"ב אין להתפלא, כי מבכרים הם יין ארץ אחרת על יין אחינו, כמו שאין להתפלא על הסוחרים — אם גם המה אחינו — המביאים יין חו"ל, אחרי שממנו מרויחים יותר, ולמה להם להרויח חמשה, או גם עשרה למאה מיין קודש, בעת שיכולים להרויח עשרים למאה וגם יותר מיין חו"ל? אולם על אחינו שותי היין אנו משתוממים מאד, מדוע המה ברוכים ביין חו"ל, בעת שיון ארצנו מוכן לפניהם במתק לא יקר? האמנם ישימו לב לרברי המתמיהים האומרים להתחרו גם ביין שיש עליו הכשר החכם באשי או הרב מיפו, בעוד שאין מחמירים כלל בהכשרי היין הבא מחו"ל? או כי ההרגל נעשה לטבע, וכיון שהורגלו לקחת לקדוש והבדלה יין כרמי נכרים קשה להם לקדש על יין כרמי ישראל? לטובת התפשטות יין חו"ל באה"ק ובסוריא עוזר חק המכס הנהוג בתוגרמה שהוא קטן מאד, ועולה רק שמונה למאה. והנה בעוד שעושה היין באה"ק משלם מס העשר שעולה עם ההוספה "שבעה רובע" בערך 12%, ואקציו 15%¹, משלם המביא יין מחו"ל אך 8%. אין ספק אצלי, כי לא פנו בבקשה אל הממשלה הרוממה — שעד כה לא שמה לזה לב מפני מעוט מעשה היין באה"ק עד כה — כי אז הגינה על יין בני ארצה והיתה מטלת מכס גבוה על יין חו"ל. גודל הקונוק יותר טוב מהיין והוא נמכר בסכומים גדולים, בלי השתדלות גדולה. מקחו עד עתה היה 100 פראנק ההיקטולימר ועתה העלוהו למאה וחמשים פראנק.

ג) היקבים. כמו שאמרתי, יש יקבים בראשון לציון וזכרון יעקב — וכנראה יבנו, בקרוב, יקב גם בפתח תקוה — ובני המושבות הנתמכות מהנדים בטוחים, כי בכסף מלא ישלמו להם בעד ענביהם, אולם בני המושבות "התשישיות" הגם ברעה גדולה, ליקב מקוה ישראל רב הדרך וגם אין בכחו לשלם את המקחים שמשלמים יקבי הנדיב, בשנה העברה סבלו מזה רק הגדירים וגם בשנה הזאת יסבלו אך המה, כי ענבי רחובות יתקבלו הפעם ביקב ראשון לציון. אולם בשנה הבאה גם

להרחובותים לא יהיה מקום לענביהם, ולעשות היין בדרך ארעי אפשר אך בכמות מועטה. והנה כה הולכת שאלת היקבים ומתחדדת יותר ויותר. בחורף העבר נסו טובי חו"צ באה"ק וראש ועד הפועל בראשם להציע לחו"צ ליסד אגודה אקציונית לבנין יקבים; אך כקול קורא כמדבר היה קול קריאתם. אדם גדול מראשי חו"צ הנמצא עתה באה"ק תולה חסרון חברים להאגודה שאמרנו, מפני שעיקרה נוסדה על חבת ציון ולכעל המניה אין מאומה לבד הארבעה % לשנה, שביכולתו לקבל בבתי אוצר היותר בטוחים, בני המושבות החפשיות בקשהו לקבל עליו הדבר וליסד אגודה אקציונית על בסיס מסחרי הרגיל, מי יתן וגאות האדון רב הפעלים הזה לקבל על עצמו הדבר, ואז יכלנו לקוות כי שאלת היקבים תפתר לטובה.

ד) בציר השנה הזאת. התקוה לבעיר היתה טובה מאד בתחלת האביב, אך הטללים היוקחו מעט. כב"ז משערים, כי הבעיר היתה יותר טוב מבינוני. בשנה הזאת תכאנה גם רחובות וחידרה ענבים, וביתר המושבות נתרבה מספר הגפנים שיצאו משנות הערלה, או שמלאו להן שנות התרכבה; ע"כ יש לחשוב כי יגדל משקל הענבים כפלים מבשנה העברה. הגדירים מבקשים עצות מה לעשות בענביהם, וכנראה יעשו יין וקוניק. המין האחרון יעשה בתור נסיון, ואם יעלה בידם יפה יפתר חלק נכבד משאלת היקבים, כי הקוניק איננו דורש יקבים ואפשר לעשותו ולהחיותו בכל מקום.

ה) המשי. נסיון מעשה המשי התפשט בכל מושבות הנדיב ומר מיאורובין העמיר תלמידים הגונים המפחחים על הדבר והנסיין עלה יפה, וכנראה לא יצטרכו לבנות בנינים מיוחדים לזה, וכל קולוניסט אשר יהיה לו עצי תות בספסר ידוע יוכל לגדל תולעי המשי בביתו. בראש פנה מכווננים עתה בית מטוה למשי, אשר בו יוכלו לעבוד 60 פועלים. ולפי שמשקל הקוקנים מכל המושבות עורנו מעט קונה הפקידות קוקנים בכארות. לשנה הבאה יש תקוה כי לא יצטרכו לזה ובית המלאכה יעבד במשי המושבות.

גודל הבקר. כבר הזכרתי, כי ועד הפועל כונן מחלבות בפתח תקוה וחידרה ובשנה זו שמו קולוניסטים רבים לבס אל המקצוע הזה

¹ המכס הזה מוטב כשמוציאים את היין לחו"ל, ואם משלמים רק בעד התוצאה, כמו בעד כל הסחורות: 1 %.

הוצאותיהם. את גדרה תומנת חברת התמיכה בהוצאות האלה, אבל במדה ועומה מאד — כפי מצב קופת החברה הנוכרת — וע"כ אין בה בית ספר וגם "מלמד" פשוט אין בה ומושב וואדי חנין סובל מזה יותר. רחובות כורעת תחת משא הוצאות הצבור העולות לחמשת אלפים פראנק לשנה. חידרה איננה יכולה להתקיים, מחסרון כסף להוצאות האלו. חו"צ שבחול"ל אינם יכולים להבין סבת רבוי ההוצאות האלה בהמושבות, אבל ינסו נא לכוון מושבה באחד הפלכים מחוץ לתחום המושב, במקום שאין כפרים קרובים או שבהכפרים אין שום דבר מהדרוש לעדה, ויראו אם יוכלו להתקיים בלי רופא, שוחט, מורה או מלמד, כי וכו'. ואם יזכרו, כי עיקר מחלות הארץ הנה הקדחת ומחלת העינים שאין סכנתן גדולה אם מקבלים מזון תיבף, אבל נגד זה הן מסוכנות מאד אם עזרת הרופא מתאחרת מעט, וכן כי חום האוויר גורם שהבשר מתקלקל גם אם מוכילים אותו זמן מועט, או יבינו נחיצת כל צרכי הצבור במושבות, ובהיות שמושבותינו מועטות באוכלוסין אין בכח הקולוניסטים לשאת הוצאות מרובות כאלה, כי על כן גם אם יושב מצב בני המושבות עוד שנים רבות תעבורנה, בטרם יוכלו הקולוניסטים להוציא מכיסם כל ההוצאות האלה, ועד אז על חו"צ לעזור להם לשאת במשא הוצאת.

החונך ובתי הספר בהמושבות.

פה, רבותי, עלי לגעת ברבר הכואב ביותר. אנחנו עלינו לאה"ק להיות לאכרים יהודים, ואחרי שסבות הסטריות שללו מאתנו, בני הדור הזה, הכשרון הנמור הנחונן לאכרות, הננו מחויבים להתאמץ, כי בנינו יהיו מוכשרים לה, ועלינו איפוא להגוד שארית כתנו, לאמן את בנינו באופן שיסגלו להם כל הכשרונות הטובים החסרים לנו, וצריכים היינו לשים לב, כי יתאים חנוך הבנים למטרה הוצאת. אולם באמת אנו עושים התפך, בתי ספרינו בהמושבות אמנם ערוכים בטוב טעם, שפתנו היא הגברת, ובכל זאת כל המציג כף רגלו על מפתן רוב בתי הספר מכיר תיבף כי רוח עירונית שולטת בו. הצרפתיות היא אמנם השפחה, אבל אוי לה להגברת שיש לה בביתה צרה כזו, שכל בני הבית מתאזים להתנאות לפניה. כשאני לעצמי הנני מתנגד ללמוד שפה זרה בבתי הספר

ועספסר הבקר במושבות אמנם נתרבה; אבל כ"ז איך הצעד הראשון, ומאד נחוץ להשתדל, כי גדול הבקר ותפשוט ויתרחב, כי ברכה רבה בו, וזכרנו למושבות פתח תקוה, חידרה וגליל העליון שמרעה רב להם. כן נכון לעשות נסיונות בגדול הצאן, שבני ראש פנה עסקו בו לפני שנים אחדות, אך עזבוהו ורק במושבות הקטנות הסמוכות לזכרון יעקב יש שנים או שלשה קולוניסטים העוסקים בזה.

גדול הרבורים.

אחד בוואדי-חנין בכורות הדבש העירה שלשה מהפועלים לעשות כמעשהו, אך מסכה הצונית שמקורה ברוע הלב של האדם לא הצליח הפעם בידם. כסוף החורף הזה גוסרה אגודה קטנה בראשון לציון לגדול הדבורים ובהיות שהאנשים האלה, בעלי יכלת, וגם יש ביניהם אגרונומים מלומדים היודעים את המקצוע הזה היטב, יש תקוה גדולה כי יצליחו כמעשיהם.

מצב הרפאות במושבות.

כמגדלי מאור לעוברי ימים כן מושבותינו להחולים וחולי עם הארץ בכלל. שלשה מרכזים להשגחת הבריאות הקימה הפקידות והם: ראשון לציון כיהודה, זכרון יעקב בהגליל, ראש פנה בגליל העליון. כל חולה, יהיה יהודי, מושלמני, נוצרי, הבא אל אחד המרכזים האלה יענה מהרופאים ומקבל גם סמים חנם. בזכרון יעקב וראשון לציון יש גם בתי חולים המשוכללים באופן היותר נעלה. במושבות החפשיה אין הרבר מנוחץ כמו במושבות הנדוב, כי בהראשונות אין רופאים מלומדים; אולם בכ"ז יש עזר-רפואי תיבף מהרוקחים שהם גם החובשים, בני רחובות מהויקים רוקח וחובש על השכונם ובגדרה הושיבה חברת התמיכה חובש הנוסע פעמים בשבוע גם לוואדי-חנין ובעת הרחק מוצאים עזרה בראשון לציון.

הספקת צרכי הצבור בהמושבות.

ברוכים הבה בני המושבות הנתמכות מהנדיב שיש להם כל הדברים הדרושים לעדה. אמת שההוצאות מרובות ואם תפלנה על שכם הקולוניסטים יפלו תחת משאן, אבל הדבר מוטל בספק ומאד אפשר כי רק חלק קטן מהנה יחשב על האכרים, ולע"ז מתענגים קולוניסטי המושבות האלה על כל הדברים ההכרחיים לאדם וליהודי. אולם לא כן גורל אכרי המושבות החפשיה. הם סובלים מאד מחסרון צרכי הצבור ומשא

בפתח תקוה, שבה עובדים התלמידים מהמחלקה הגדולה בכרמים שעות אחדות ביום, מלבד החסרונות שמנתינו בכתי הספר מרגש בהם חסרון פרוגרמה כללית, ובכל בית ספר פרוגרמה אחרת. ביהוד יעזור תמהון המצב הרע של התנוך ובה"ס, אחרי אשר נרע, כי המורים וכל העומדים בראשם הגם אנשים החפצים בכל לבבם לשפר את התנוך, גם מבינים הם מה הוא דורש מהם, ופעמים רבות נאספו לכנס עצה כמה לתקן הדבר, אך ידיהם לא תעשינה הושיה מפני סבות שאין פה המקום לבארן.

המצב החומרי של הקולוניסטים.

בכל העולם הנכסים נערכים לפי כמות הנכסיהם השנתית; ואולם במושבותינו הערכה הנכסים להוד וההכנסה להוד — לא פה המקום לבאר סבת הדיבר — ובחפצנו לרעת מצב הקולוניסטים עלינו להביט עליו משני צדדים: מצד ההערכה של הנכסים — כי קונים נמצאים, וע"כ עלינו לשום לב להערכה — ומצד ההכנסה. הצד הראשון טוב מאד ברוב המושבות החפשיות, ולא רק הקולוניסטים הבלתי נתמכים רובם עשירים ואמידים, כי אם גם הנתמכים, וען כי אחר נכיו כל חובותיהם לחו"צ ולאחרים, עולה רכוש הקולוניסט הבינוני מן 3,000 עד 8,000 פראנק; על בני המושבות הנתמכות מהגידים קשה להגיד משפט ברור, כי אין אנו יודעים כמות החלק של הוצאות המושבות שמעמסת הפקידות על הקולוניסטים: אם חושבת להם רק התמיכות וההלוואות שקבלו בעצמם, או מעמסת עליהם כל ההוצאות. אם באופן הראשון עשירים קולוניסטינו וגם לבני זכרון יעקב — אשר הרכו לקחת — ישאר איוה סכום אחר נכיו החובות האלה; ואם באופן האחרון עניים גדולים הגם בני המושבות האלה, ומלבד בני ראשון לציון אין כמעט אחד אשר ישאר לו מה אחר נכיו הובותיו להפקידות. בנוגע לצד השני: להכנסה השנתית מצב רוב המושבות לא טוב, ובנידון זה עומדת ראשון לציון במדרגה עליונה ואחריה נצבת עקרן, ועל שתי המושבות האלה נוכל להגיד כי הכנסת קולוניסטיהן משחות עם הוצאותיהם. כן אפשר לקוות, כי הכנסת הגדירים הנתמכים השתוה — אם היין והקניוק ועלו יפה וימכרו בטוב — עם הוצאתם. ביתר

במושבות, די לבנינו כי ידעו שפתנו ושפת ערבית אחתה שהיא גם שפת המדינה, אך למה להם שפה אירופית? האם לתגרים או לבלשנים? אנו מגדלים אותם? הלא טובה להאכר ידיעה קלה בערוגה, ברפת ולולי העופות מכל שורו שפת נכר, אולם אם גם לא נכונה השקפתי, ולמדו נא בבתי ספרינו איוו שפה שתהי אך לא צרפתית. ואילו למדנה כל צרכה החרשתי, כי באופן זה אינה גרועה מיתר השפות; אבל, לאסוננו, מלמדים אותה אך מעט והתלמידים קונים בה רק ידיעה-רשמית שאינה נותנת להנפש מאומה, אבל מספקת להגויה די חפץ להתפיות ביופי חצוני, להתקשט בהאצילים, לדרוך אחר כבוד מדומה ועוד מעלות רמות ונשאות כאלה. הצרפתית מביאה להתאוות לפארו, וכל מי שהיכלת בידו מתאמץ כי ישולחו צאצאיו צרפתה, הבנים והבנות מושבים משם בתור מלומדים ומלומדות וגושיאים משרות הגונות בהפקידות שמתן שכון בצדן וכעין יפה. בני הקולוניסטים רואים את רעותם ורעותיהם השיבים מארץ הפראנקים שעלו לגדולה במישך זמן קצר, ומתאווים להדמות להם ומטפטים גם הם צרפתית ומתהדרים בשמלותיהם, והאכרות אשר בשבילה חרפנו נפשנו חלפה עברה וגועה לנצה. הנני שומע קולות רבים הקמים להשיב לי בתרומים וגדופים, ויש האומרים גם דברים של טעם והם טוענים: ילדי בני ישראל מצוינים הם, ויש ביניהם בעלי כשרונות וגאונים מלידה ומבטן, ובכן צריך לתנכם על פי דרכם. צדקתם, אחי, הנני עונה להאחרונים — את המצוינים שלהו לבתי הספר ביושלים, יפו וצפת ואחרי כן גם לחו"ל; אבל למה תגולו את כל בנינו, בני העם, מאדמתנו ותפטמום בלפול צרפתו? הניחו לילדינו את החציר, התבואה, הבקר והכרמים, ואת המצוינים עשו כחפצכם, שלהום אל כל אשר תשלוחם, אין כל השיבוט לאה"ק, או לפחות בל תתנו להם שבר גדול ולא יקנאו כם חבריהם שלא נתברכו בהצטינות ולא יהיו להם לפוקה ולכה המרחיקים מאדמתנו. כיוצאים מכלל בתי הספר שחשבת, הנני חושב את פתח תקוה, עקרן, ורחובות¹⁾ כי בשלש אלה אין מלמדים צרפתית והתנוך קרוב לתנוך הראוי לאכרים, ביחוד

(1) את סקוה ישראל אונני כולל בתוך בתי הספר של המושבות כי לה פריגיה ותעודה אחת למיני.

לפחות, יש תקוה כי אם יספיקו לה הוצאת הצבור תתעורר ע"י הקולוניסטים בעצמם, שאינם עניים וסובלים מפני שאין כחם לשאת משא הוצאת הצבור, גם בעד אלה שעודם בחו"ל; אולם למשמר הירדן אין גם התקוה הזאת ולהקימה מדלותה נחויץ באופן היותר מועט, שמונים אלף פראנק! אפס אחרי כל אלה טובה השנה הזאת מהשנים הקודמות וסכום הכנסותיה מהבציר וגם מהקציר יגדל פעמים מבשנה העברה, והון המושבות התרבה ע"י גדול ורובו הנטיעות במשך השנה, כי כל מה שהנטיעות מוקינות תרב כמות פירותיהן—, וע"י נטיעות חדשות ובנינים חדשים, כאשר יראו קוראינו ברשימה הזאת:

המושבות ההכנסה מועטה מאד, או חסרה לגמרי, רוב בני פתח תקוה, יסוד המעלה וואדי חנין חיים רק מעבודתם בתור שכירי יום אצל הפקידות, והכנסתם השנתית של נכסיהם פחותה מהמישית פרנסתם, אם כי מצומצמת היא מאד. ברחובות אך בשנה זו החלה ההכנסה וענביהם באים מנטעי רבעי ואין במחירים אף המעשר של הוצאת הקולוניסט. בזכרון יעקב ירב אמנם, כפי הנראה, משקל ענביה, אבל מרובה הוצאת קולוניסטיה והלואי שתספיק הכנסת הענבים לכסות שליש ההוצאה. במושבות הסמוכות לה, בראש פנה ובעין זתים עוד לא יצאו הגפנים משנות הערלה. בחירדה ומשמר הירדן קשה להכניס אף נגד הוצאת הצבור. להראשונה,

רשימת הבנינים, הבארות והנטיעות שנתוספו ושטח האדמה

שנורעה וכל מה שנתחדש בהמושבות בשנת תרנ"ד.

ראשון לציון.

בנינים: יקב גדול העולה יותר ממאת אלף פראנק, בתים אחדים, בית ספר לגערות ושני בתי עץ לחולים.

נטיעות: נטעו 174,000 והורכבו 159,000 גפנים, נטעו 5500 שקדים.

זריעה: נורע מעט ירקות ותפוחי אדמה. הערה. בשנת תרנ"ג הביא הבציר

430,000 קילגרם ענבים: בערך 1450 קנתר; נעשו כשלוש אלפים וחמש הקטליטר יין ורבו

במכר. נסדרו ענני הצבור: נפתחה חנות לכשר, נתרחבה חברת הצדקה, נקבע בית מקרא, נערך ב"ם מיוחד לבנות. נרצפו הרחובות באבנים.—

וואדי-חנין.

בנינים: שני בתי עץ ורפת.

נטיעות: נטעו 12500 והורכבו 23000

גפנים.

מקוה ישראל.

בנינים: יקב 20 מותר בארך, 6 ברחב ובית הנשען עליו ועל היקב השני המחויק 20×20 מותר.

נטיעות: נטעו: שקדים 600, תותים 600, למונים וארנוים 1200, עצי סרק: קליפוטום, אקציא ועוד 1000.

זריעה: נורעו ע"י תלמידי ביה"ס 26 היקטר וע"י חוכרים בארסות 126 היקטר. מיני הזרע: שעורים, חטים, תורמס, פול, עדשים, דורה, חרדל, כרשונים ומיני מספוא שונים.

הערה. הבית אשר על היקב נועד מכבושת היין ולגדול תולעת המשי. בנין הבית

היקב עולה לשלשם אלף פראנק. נתוספו 3 מורים, הוסיפו 4 שעות בשבוע על הזמן

הנועד ללמודים העברים. מת תלמיד אחד. נספר כל התלמידים מאה.

זריעה: ע"י הפקדות נורעו: 150 היקטר חטים, 150 היקטר שמשמין ודורה, וע"י הקולוניסטים: 120 היקטר חטים, 110 היקטר שמשמין ודורה. **הערה.** כל העבודה נעשתה ע"י הקולוניסטים וחמשה עשר פועלים יהודים. מפני הסכסוך שהיה בשנה העברה בין הקולוניסטים והפקידות יצאו חמש משפחות וזכתה יושבות בהמושבה 13 משפחות ובהן 130 נפש. 40 ילדים וילדות מבקרים את בית הספר.

גדרה.

בנינים: 1 בית אבנים. **נטיעות:** נטעו 25000 והורכבו 18000 גפנים. **זריעה:** נורעו ע"י הקולוניסטים 620 דולם חטים ומעט שעורים. **הערה.** עשו גינות ירקות. בציר שנה העברה הביא 93 קנתר ענבים, 43 מכורז, מוקה ישראל, מן 50 עשו יין ורובו נמכר. התבואה יפה. וה"פ השיב הובש שהוא גם הרוקח וטוב שהוא גם המורה לעשרה הנערים שהגיעו לחנוך. גם אחדים מהקולוניסטים מלמדים לפרקים את הילדים, נתוספו שתי משפחות שבאו מחו"ל. נולדו שתי בנות. מתה ילדה אחת בת 2 חדשים.

קוסמינא

זריעה: הפקידות זרעה ע"י פועלים עברים: 230 דולם חטים, 300 דולם תבואות הקיץ, 4500 דולם נחכרו לאחרים. בעלי הנחלה שבחו"ל שיש להם 1500 דולם בהמושבה החכירו כל אדמתם לאחרים.

הערה. אדמת הפקידות נחכרה בתנאי שהחוכרים ישלמו שליש. בעלי הנחלה בחו"ל מקבלים בערך רבע מגידי בעד הדולם. החטים יפות מאד מאד. זרעו גם 2 דולם חטי תורן לנסיון ועלו יפה שעור לא ראינו דוגמתו. המשתלה מחזקת 26 דולם והיא היותר טובה בכל משתלת מושבות יהודה, מפני שגמות אדמתה. בשנה זו קבלו מאתה לפתח תקוה ועקרין 8640 יונקים ממינים שונים והביאו משם 4000 לשבזם בהמשתלה הזאת. — כעת נמצאים בהמושבה 5 משפחות: שתיים מתנה הנן שירידי הכפרים

זריעה: נורעו בשטח 105 דולם ירקות ואבטחים.

הערה. בשנת תרנ"ג הביא להם הבציר 64 קנתר ענבים. נתקבל בעדם 1840 פר'. מן 12 קנתר עשו יין. באו שש נפשות ממושפחות בעלי הנחלה בחו"ל. נולדו 3: שתי נקבות וזכר. מת ילד בן ד' שנים ואיש בן 32 שנים ממחלת הנפש שהלה עוד בהיותו בחו"ל. הקולוניסטים סובלים מתסרון מורה לילדיהם שכבר הגיעו לחנוך.

רחבות.

בנינים: ע"י היהודים: 6 בתי אבנים, 3 רפתים, 1 באר. **נטיעות:** ע"י מנוחה ונחלה" נטעו 12500 והורכבו 2500 גפנים, נטעו 370 זתים, 5500 שקדים.

ע"י היהודים; נטעו 25000 והורכבו 5000 גפנים, נטעו 1050 זתים 5500 שקדים. **זריעה:** ע"י „מנוחה ונחלה" נורעו 1500 דולם שנחכרו באריסות. ע"י היהודים נורעו 250 דולם ונחכרו באריסות 800 דולם. מיני הרע: תבואות החורף.

הערה. השקדים נטעה חברת מו"ג על 180 דולם במרחק 5 מיתר כדי שיוכלו לזרוע בין האילנות. עשו גן ירק על 10 דולם שבו מנסים מינים שונים — משתלות על 40 דולם. נטעו גן עצי פרי על 7 דולם. בעד האדמה שהחכירו מקבלים 1 פר' מכל דולם. — מחצית הזתים נטעו במרחק 8 מיתר באופן שאפשר לזרוע בין האילנות. ה' צינעמאן חפר הבאר על חשבונו וסביבה גינה בעלת 27 דולם. עשו גינות ירקות. הרבו מספר הבקר. נסדרה הנהגת המושבה ע"י ועד מפקדות מו"ג והיהודים. הוטב מצב בית הספר.

עקרין.

נטיעות: ע"י הפקידות נטעו 9 היקטר תות, 10—שקדים, 1—אפרסקים, 1—תפוחים, מלבד זה נטעו בהמשתלה: 17000 זתים, 6000 שקדים, הורכבו 10,000 יונקי שקדים, 3000 יונקי תות במינים משובחים. עוד גרלה הפקידות 1000 יונקי אתרוגים מגרעינים.

הערה, שטח הנחלה 28000 דולם. מהם 14350 קנין שלש אגרות שהכריהם בחו"ל, 3370 קנין אנשים היושבים באה"ק שאינם בהמושבה. 22 מבעלי חידרה יושבים בהמושבה והם 18 משפחות ומספר נפשותיהן 126: 71 אנשים 55 נשים, מספר כל הנסיעות הנמצאים בה עתה: 250,000 גפנים, 32,400 שקדים (בני שנתים), 42000 עצי פרי שונים, 1000 תותים — בני המושבה בעצמם קצרו שחת מהבצות ערך 150 קנתר, כמחצה מכרו להפקידות בזכרון יעקב, במהיר 16 פראנק הקנתר, בשנה זו יוצאים 32,000 גפנים משנות הערלה. הפקידות מזכרון יעקב תומכת את המושבה הזאת בסמי מרפא והד"ר יפה מבקרה לפרקים. הפקיד מר בן-שמואל משתדל הרבה לטיבתה, ועה"פ עשה בה מחלבה, המושבה סובלת מאד מחסרון אמצעים על צרכי הצבור והמסים בעד בני המושבה שעודם בחו"ל, ככ"ז שכרו מורה וש"ב. נולדו שנים, מתו שנים (חלו בחידרה ומתו בזכרון יעקב).

זכרון יעקב.

משקל הענבים בשנה העברה היה 500 היקטליטר, יצאו מהם 400 היקטליטר יין, שווה. אם-אל גמל. אם-אל תות. הפקידות נחנה פרסים להמציגים בעבודתם.

תנמורה.

גמרו בניני המזגיגה, בית המזגיגה נסגר על חדשים אחרים בשביל התקונים הנחוצים. בחורף עבדו 76 יהודים שהרויחו 1775 פראנק להודש, כעת נשארו שם אחרים והנשארים עובדים בהמושבות.

ראש פנה.

בנינים, בית-ספר, בית ורפתים אחרים, נסיעות, הקולוניסטים נטעו שקדים, אתרוגים, מימשו ותפוחים בהגינות אשר סביב לבתיהם; נתמלאו 25000 גפנים, 10000 תותים תחת אלה שלא נקלטו בשנה העברה. זריעה, הקולוניסטים זרעו ערך 1000 דולם ע"י ארסים, רק 7 קולוניסטים זרעו וגם

1 פקיד, 1 גנן, 1 רוקח, 1 מורה, 1 שו"ב ומספר נפשותיהן 21. 1 פקיד נכרי (?), 20 פועלים עברים.

פתח תקוה.

בנינים: 12 בתים ובהם 2 מאכנים; 2 בארות, האחת בהמושבה בעומק 27 1/2 מיתר והשניה על ידי הבצות בעומק 5 מיתר. נסיעות: נטעו: 116,000 גפנים על 500 דולם, 5500 משמש ושקדים, 8000 תותים על שטח 283 דולם, 400 למונים, ארנונים ואתרוגים, 520 עצי פרי שונים, 10225 זתים וכאלף עצי סרק. זריעה: זרעו בעצמם 1830, ע"י ארסים 800 דולם, מיני הזרע: חטים, שעורים, 36 דולם קוק לנסיון, 100 דולם תפוחי אדמה. הערה, שתי מחלבות, רחוב חדש. התבואה נתברכה מאד, תוצאותיה אל גבון עוד לא נודעו, כי לא כלתה הדישה; במקומות אחדים מצאו שעורים 32 שערים, בהמשתלות נטעו גם אתרוגים, כביה"ס ולמדו 60 תלמידים, 40 תלמידות. התלמידים מהמחלקה הגדולה עובדים בהמשתלה שעות אחרות ומקבלים אוה שכר בעד עבודתם. מן 1 יאנואר עד 1 מארץ נולדו 15 בנים, 25 בנות. מר"ה תמוז הרנ"ג עד ר"ה אדר ש"ז היו 4 נשואים, 18 מתו ורבים ילדים.

יהודיה.

התישבו בה 18 משפחות הפועלים העובדים בפתח-תקוה.

חידרה.

נסיעות, נטעו 40500 גפנים על שטח ערך 150 דולם כן גם שקדים ותות, אולם בכלל לא נחרבה מספר הנסיעות, כי בנסיעות השנה נתמלא גרעון הנסיעות הקודמות שלא נקלטו. זריעה, נורעו שומשמן ויתר תבואות הקיץ 200 דולם ע"י יהודים, 500 ע"י ערביים בארסות לחומש, חטים ושעורים 300 ד' ע"י 1500 ע"ע אבטיחים 150 " 1700 תפוחי אדמה 150 "

הגרולה, בחורף אמנם, בימי תוקף העבודה יש עבודה גם לאלפים איש, אבל אחרי כן היא הולכת ופוחתת, בכל זאת אלו רצו ככל המושבות לבכר את היהודים — כאשר כן הפוזן הנדיב, וכונת הגיד מפורש בהיותו בשנה העברה בזכרון יעקב — אפשר לתת עבודה בחמירות לחמש מאות איש, אבל הרצון אין בלב רוב נותני העבודה, ונגד זה יש טענות על הפועל היהודי: כי מקבל יותר משוויו, אם כי הכל מודים שבכל מלאכה שיש בה מעין של חכמה — ורוב המלאכות הנן מסוג הזה — יקרה פעולת הפועל היהודי ובצדק הוא מרויח שכרו. איך שהוא העבודה בעד פועלינו הולכת ומתמעטת, ואתה גם מספר הפועלים, ובעוד שבשנה העברה מנינו חמש מאות פועלים הננו מונים עתה אך כשלוש מאות, וכשליש מהם עומדים לצאת לחו"ל מחסרון עבודה. כידוע נגע מצב הפועלים ללב רבים מחו"צ והם מביאים תרומותיהם לטובת אחינו הנוכרים; אבל פעולות ממשיות טרם נעשו¹⁾ והיאוש בין הפועלים הולך ומתגבר, ובשעה שאנו כותב המורים האלה הודיעו לי מפתח תקוה: כי פוטרם 50 פועלים מחסרון עבודה, ורק מפני שהפקידות משתפת בצערם נאותה לשרת ארוכה על חודש אחד לבעלי המשפחה, אשר מספרם עולה לעשרים, וגם לב אבן יום למראה אחינו העובדים האוברים האלה.

התיבה.

בהשקפה הזאת תארחי הדברים כמו שהם באמת, ועל פיהם אנו רואים, כי מצב הישוב באח"ק רע מאד ומליונים פראנקים ומאות אנשים בעלי שכל ורגש דרושים לתקונו, שכל אלה הננו חסרים, ואף אין לנו כל תקוה להשיגם: בכל זאת אל נא יפל לכבנו, כי גם על המעט שעשינו לא היה די כח בידינו, ורק בכח האהבה לצינו ולעמה הספקנו לעשות יותר מכתנו. על כן אל נתיאש גם עתה בצד להישוב. הבה, אחים, ונחוקו! הן בו תלוי

אלה ע"י ארסים, כל אחד מהם זרע מן 70 עד 100 מדות חטים ומן 20 עד 30 שעורים, פולים וערשים, הארסים נותנים מחצית ההוצאה ומקבלים מחצית התבואה.

הערה. תקנו השפעת-מים (Водопродъ) מרה"ש עד חצי איוור נולדו 13 זכרים 11 נקבות, היו 7 נשואים, מתו: 6 ילדים, 3 זקנים שהגיעו לגבורות.

יסוד המעלה.

זריעה. נזרעו ע"י ארסים ערך 800 דולם, וזרעו 9 קולוניסטים ע"י ארסים המקבלים רבע. האדמה נחרשה בכמות הקולוניסטים וכל הוצאות הזריעה משלהם. מלבד הרבע מקבל הארסים 18 מדות חטים (המדה=16 אָקוט), 3 מדות דורה. 1 זוג נעלים, 1 רוטל שמן, 1 רוטל מלח. מהר"ש עד חצי איוור נולדו 2 זכרים, 2 נקבות, נשואים היו 4. מתו איש צעיר אחד, אשה צעירה אחת, ילדים ששה.

משמר הירדן.

זריעה. ע"י ארסים ערך 650 דולם. שכר הארסות כמו ביסוד המעלה. **הערה.** נתמלאו הגפנים שלא נקלטו בשנה העברה, מתו 3 ילדים.

עין-זתים.

בנינים. 2 בתי אבנים, 2 בתי עץ, נטיעות. הרכיבו 115,000 גפנים, נטעו 7000 תותים, 120 אתרוגים, 9400 עצי פרי שונים, 16000 זתים בהמשלתה נטעו 10,000 שקדים, 2000 אגוזים, 350 תמרים.

הפועלים. העבודה בהמושבות נתמעטה, יען כי רוב הנטיעות כבר נטעו, וביען שהחלו להשתמש בכוננות והמחרשה

1) דבר אחד נעשה בפועל לטובת הפועלים ע"י חברה נכבדה אשר הושיבה שני פועלים על אדמת "סוציא" היא "קולוניא" הסמוכה לירושלים ואומרת להוסף עליהם עוד אחרים. שני הפועלים נטעו שמה 6,000 גפנים, וכאשר קרוב הסקס לירושלים, יש תקנה כי יוכלו לטכור עוביהם בעין ולא יצטרכו לוקם, באחרית ימי הסתיו הייתי שמה והשתכחתי על הרוצחם ועבודתם הכבירה, ורמעות יל נסכו עזי ביאותי את העולם הראשונים של עצי הזמנים אשר נטעו בירי בחורי יתורה על אחר מהרי יתורה, הקרוב לציון ונשקף מול הר המורה; אך רמעות הגיל כמו באחרות: ברמעות ינו ועצב, בזכרי את מצבנו הרע והסר, עד כי אנו ננשים — או יותר טוב סוכרתיים לשת — אל יסור מושבת הריש בכסום של איוו מאות פראנקים!!

קיום אומתנו העלובה ואך בכח נטפי טל תחיה שירדו עליה מהררי ציון, מקום ערש ילדותה, להחיותה ולעוררה. אפס כל נלך נא בגדולת, כי אז תרפינה ידינו ולא נעצר כח לעשות מאומה. נתחיל נא מהמעט ומהאפשר, נעוב נא את הישוב הישן להתנהג לפי רוחו, אחרי כי קצרה ידינו לתקנו, ורק כחות זומן הננו הומסים מהישוב החדש ומאבדים אותם כלי כל תועלת. נתפק נא בהתקן האפשרי, כי הממונים יבחרו¹ לשלש שנים מיושבי אה"ק, וכמדומה לי שעל התנאי הזה יסכימו גם הגבאים בחו"ל, הממלאים בדרונו את מקום שני המאורות הגדולים, הגאון ר' יצחק בהגאון ר' זלמן ונשיא ערת ווילנא העבר הוקל על רבי חיים נחמן פרנס ז"ל, אחרי שגם הגבאים בעצמם יודעים, כי לפחות, אפשר למצוא בירושלים אלף איש אשר אינם נופלים לא בתורה ולא ביראה — ואולי גם לא בחכמה — מהממונים הנוכחים, ואחרי שישימו לחק כי אם ידחה אחד מהממונים הנוכחים ישלמו לו שכרו כל ימי חייו, לכל יבוא הוא וקרוביו בטרוניא על הגבאים כי קשה פרנסתו. בתקן הקל הזה נתפק אם ישמעו אלינו הגבאים בחו"ל, שאך מהם הדבר תלוי; ולא, יהי ד' עמם! אנו צריכים ומחויבים להקדיש כל כחותינו להישוב החדש, שבתוכו צריך לכלול את כל הדור הצעיר באה"ק. עלינו, להתאמץ להטיב ולשכלל בתי הספר

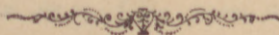
¹ כשאני לעצמי הנני כסוף: כי מסוינו יצאו מהבחירות בעצרת הנצחון, אך עצם הבחירה הוא דבר טוב ובריבות תופים וביא תועלת מוסרית ליושבי אחיק ואף להממונים בעצמם.

² רבים מהקולוניסטים מוכרחים ללוות בריבות האוכלת אותם קמעה, קמעה, ובסך שלשים אלף מי' אפשר למלאות כל מחברי הקולוניסטים הלויים ע"מ להתזיר אחרי האסיה, וגם אפשר לקחת ערבות כפחות, כאופן שנתיב כפוחים כי הילומים יהיו במודם.

יפו, בשעה עשר לתורש סיון, אתהבה לגלותנו (התריד).

יהושע אייוענשטארט.

נ. ב. אחרי ערכי את המאמר נתקבלה בשורה, כי נתנה הפקדות רשות לגניית להתאסף יחד עם גנני הו"צ ולהביא תוצאות נסיונותיהם לפני אספותיהם. הנ"ל

מקוה ישראל.

3) היקב, או ארבעה יקבים הצוכים בשן סלע אחד, שנים ישנים ושנים חדשים אשר נבנו בשנה הזאת. ועל יד היקב בית מלאכת חביתים ומעון לעושה היין. 4) בית אחד בעל שתי קומות. מתחת אוסמות לבר ולמעלה מעונות למורים ולסופר ה' אלבלא. 5) בית גדול ובו: בית מלאכה לחרש ולמסגר, רפתים וארוה. 6) בית הכובסים וחדר לאפות לחם ולולים לתרנגולים. 7) בית המחלבה ושוכך ליונים. 8) שלשה בתים ארוכים ובהם מעונות למשרתים, לבעלי מלאכה ולפועלים עברים. 9) חמש ברכות גדולות אצל חמש בארות בניוית.

ג) האחוזה, שטח כל אדמת מקוה ישראל הוא 2600 דולאם. הרוב הוא אדמת זריעה, ועתה יש במקוה ישראל: מאה ועשרים אלף גפן על שטח 445 דולס, אלף ושבע מאות עצי שקדים, אלפים וחמש מאות עצי תפוחי זהב, שלש מאות עצי רמונים, מאה עצי תפוחים, חמשים עצי אפרסקין, חמשים עצי תאנים, ועוד כארבע מאות וחמשים עצים נושאים פרי למינהו. ועצי במרוק סביב לפרדסים רב מאד, במשתלות נמצאים מאה חמשים ושנים מיני עצים וצמחים שונים. בגנת יש כל מיני ירקות שונות מורע הארץ ומורע ארצות המערב, ובשדה יורעו חמשים שעורים, דורה, שומשמין, תירמוס, פולים, אבטיחים, וכו'.

יין מקוה ישראל נחשב בין היינות היותר טובים בארץ והמבינים בהלכות משקאות יהללוהו מאד.

בשנה הזאת פתח המנהל חנות גדולה בירושלים למכור כל מיני יין, קוניאק, חמץ וכל מיני פרי עץ וירקות.

י. גרוכבסקי.

המושב או ביה"ס הזה נוסד ע"י החובב יצחק, המנוח קרל נטר נ"ע, בשנת א. תת"א לחרבן. וזה מצבו עתה:

א) ביה"ס. במקוה ישראל לומדים עתה 64 תלמידים בשתי מחלקות, ועוד שלשים אשר גמרו כבר את חק למודם בביה"ס, ועתה הם לומדים הלכה למעשה עפ"י הנסיון והם נקראים "עובדים", והם כבר מקבלים שכר קצוב בעד עבודתם בגנות, בכרמים, בשדה או ביקב. ה"תלמידים" לומדים ארבע שעות ביום ועבודתם מחמש עד שש שעות, וה"עובדים" לומדים שעה אחת ביום תורת הצמחים ואת יתר העת הם עובדים.

עברית מלמד המורה המומחה ה' י. רובין ממינסק, שעה אחת ביום בכל מחלקה. ערבית מלמד המורה ה' הררי שעה אחת ביום בכל מחלקה.

צרפתית, ראשית ידיעות מחשבון, דברי הימים וכתביבת הארץ, מלמד המורה ה' נגר שתי שעות ביום בכל מחלקה.

תורת הצמחים מלמד המנהל ה' ניגה, שפת הרבור במקוה ישראל היא צרפתית. כל התלמידים והעובדים אוכלים וגרים במקוה ישראל.

ב) הבנינים: 1) בית גרחב בעל שתי קומות ובו: מחלקות ביה"ס, אולם אחד גדול להתפלל בו, וחדר אחד לאוצר הספרים ומתחת אסס. 2) בית גדול ונרחב בעל שתי קומות, ובו: מעון המנהל ה' ניגה, לשכת ההנהגה, מטבח, חדרי האכל לתלמידים ולמורים, חדרי המטות להתלמידים, בית מרקחת, מלחחה, חדר המלאכה לחיט, אסס המזון, וחדרים אחדים לנושאי משרות.

י. גרוכבסקי. תת"א לחרבן.

הישוב בארגנטינא .

הקדמה קצרה .

נשמעו עוד במחנה ישראל דברים בוטים כנגד כבוד הבארון הירש, אשר לא קם עוד בישראל ובעמים נדיב כמוהו .

וחובבי ארגנטינא מצדם ראו גם הם, כי נמהרים היו ברוחם כבנותם מגדלים על בלימה וכקוותם, כי הישוב בארגנטינא יביא רפואה שלמה וגאולה קרובה לעם ישראל, וכי בחמישים מיליון פראנק, ואפילו כפלים כזה, יעתקו במשך שנים לא בכירות מיליוני אדם דרך אלפי פרסאות לחיים חרישים, מעשי חברת הקולוניזציה בשתי השנים האחרונות הוכיחו לדעת, כי ה' ארגולר אואייט התהלך אך בהשערות כאמרו, כי בכל שנה הוציא החברה לארגנטינא רכבות אנשים, ואחרי עבור כ"ה שנים כבר ימצאו שמה שלשת מיליוני יהודים. החברה עושה מעשיה אך לאט לאט ובזהירות יתרה, בזרזת רק את הראוים לעבודה ורק את אלה אשר איות סכום כסף להם. ובכן עלינו להתבונן על מעשה הבארון הירש אך כעל נדיבות ענקית, אך לא כעל פתרון, "שאלת היהודים", ואין מקום לעליצות פורצת גבול ולתקוות העולות חוג שמים .

עתה נוכל להתבונן אל מפעל הבארון הירש ברוח מתונה ובלב שוקט, ונחנכתנו לשום זכרון בספר לכל דבר חדש נפל בעמנו ולכל מפעל נכבד הנעשה בתוכנו, כן חזכנו לרשום על לוח גם את דבר הישוב בארגנטינא, אשר כבר נושעו על ידו ישועה חומרית אלפי משפחות, והוא מקור תקוה עוד לרבים וכן שלמים מקרבנו, כי אחרי החישוב בהמושבות בארגנטינא הנודדים אשר נדרו מארצנו בשנת 1889 ואח"כ 1891, ואחרי השלה שמה בשנת הזאת ע"י ה' דוד פיינבערג — בא עם הבארון הירש ברוסיא — תשע האגודות מבסרביא, שמספר נפשותן עלה עד 4000 נפש, החל ה' פיינבערג ליסד

מלחמת-הלשון, אשר התחוללה לפני שנה ושנתיים על שדה ספרותנו העתית, ע"ד הישוב בארגנטינא — חלפה עברה וכמעט לא נשאר עוד כל זכר לה. שני מחנות הלוחמים הניחו נשקם מידם והקולות חרלו. עתה גם חובבי ציון וגם הדרושים בשבה ארץ-הכסף, אשר בה כחר הבארון הירש לזרוע בה זרע צדקה לעמנו, נוכחו גם שנימו לדעת, כי אך לישוא התמרמו ויירכו קסתם דבר מר ויטטירו אלה על ראש אלה הצים שנונים ואמרי אש. חובבי ציון ראו כי לא בירינו טובנו, והתקוה הגדולה והקדושה אשר נקוה מהישוב בפלשתינא לא תוכל לעת-עתה לצאת לפעלה בכל ג' ד' לה, כי מסבות שונות יוכלו למצוא באה"ק מחסה אך מתי מעט, ולכל צעד חדש דרושה עת ארוכה והשתרלות וזהירות עצומה, אמנם כי לרעיון הישוב נתכנו גם עתה עלילות גדולות ברוח, כי הוא יהיה כרתוק זהב לרתק ולהכר את כל גלות החל במשא-נפש והגיון אחד, וארצנו הקדושה תהי לנו למרכז רוחני אשר אליה תזרמנה ותשהכנה תקותינו, ובה יתאחדו כל קוי רוחנו והגיגינו, ואולם כי תהי לנו גם למרכז חומרי, לתל תלפיות לרבבות נודדים, עוד לא בא מועד. להמון העניים אשר צד למו המקום בארץ מולדתם, נחויץ בין כה וכה איזה מקום אשר שם יתקבלו וימצאו לחם ולא יוסיפו לדאבה, וכל המצויא להעניים ההם מקום כזה, לו גם בקצוי ארץ ואיים רחוקים, מעבר הכרז, יאתה לו אך ברכה ותהלה בשם כל ישראל. ומה גם בהוכח חובבי ציון לדעת, כי מפעל הבארון הירש לא כונן חלילה להכחיר את אמנות ישראל, וכי בהקולוניות שנוסדו בארגנטינא ישתמרו כל חקי הדת, והאכרים ילכו בדרכי ה' והבנים יחונכו בארצות התורה והיהדות — או חללו לתת אונים קשובות לאנשים כווערמאנט וסיעתו ולא

לונדונה, ובשנת 1892 בא עוד הפעם לרוסיה בדבר השגת הרשיון, ביום 20 באי 1892 הוציאה ממשלתנו הרוממה פקודה לתת הרשיון לחברת הבארון הירש לפעול פעולותיה בארצנו.

או נוסד בפטרבורג ועד מרכיזי לעניני היציאה, והכריז הועד הזה הלא המה: הבארון הוראץ גינצבורג, ה' י. פאליאקאו, ה' י. ד. קראסנאקסעלסקי, ה' י. ג. וואוועלבערג, ד"ר ל. ס. קאצענגעלסאהן, ד"ר לעווינסאן-לעססינג, עורכי הדין המושבעים: ל. וו. האנטאווער, פ. י. לעווענסאן וד. א. ראפאלאוויטש, — למוכיר הועד ולבא-כח הבארון ברוסיה נמנה הר' דוד פיינבערג.

עד היכן כבר הגיעה פעולת חברת הבארון הירש ומה מצב הקולוניות שכבר נתיסדו, גם מה בדעת החברה לעשות ואיך להתנהג בימים יוצרו — את כל אלה נראה ברין וחשבון של החברה לשנה השנית להוסדה, אשר הנני להביאם בשלמותם, כפי מה שבאו במכתב"ע, דיון קרוניקל".

דין וחשבון מפעולת החברה בשנה השניה להוסדה.

האספה השנתית של חברת יסוד מושבות ליהודים היתה בבית ועד החברה בלונדון. הבארון הירש ישב בראש האספה, אשר אליה באו — בעצמם או ע"י באי כהם — בשם האווראעליטישע געמיינדע" בפראנקפורט דמיין ה' הערבערט ג' לווארא, חברי סוד המועצות: ה' עדוארד כהן, ה' שלמה ריינאך, ס. ה. גאלדשמיד, ה' איווען פריירה מפאריז וה' ערנעסט קאסעל.

באספה היא, אשר קבלה ואשרה את כל דברי הדין והחשבון, נתקבלה ונתקיימה גם בחזרת הר' שלמה ריינאך לחבר סוד המועצה.

ואלה דברי הדין והחשבון כתומם:
הננו מציעים בזה דו"ח פעולות חברתנו בשנה השניה להוסדה. נושאי דברינו יהיו:

- (א) הפקידות בבוענאס-איירעס,
- (ב) מצב המושבות והתפתחותן,

אגודות ווצאים חדשים גם כפולך גארדנא ומינסק וכו', רובים מתעודים לצאת למרחקים. ע"כ נעבור בקצרה על הולדות הישוב הארגנטינאי, ואח"כ נביא את מתן הדין והחשבון של החברה בשנת 1893, אשר לא נרפס עדנה באחד ממכתב"ע העברים בארצנו.

הבארון הירש נודע בצדקת פורונו זה שנים רבות, וכבר הוציא מליונים רבים לתמיכת קהלות ואגודות שלמות. כאשר נודעת נדבתו הגדולה לחברת כו"ח והמיליונים שהקדיש למסודות צדקה וחסד שונים בגליציה ובארצות הקדם ובאונגריא ארץ מולדתו ובאמיריקא וכו'. מאז מת בנו יחידו רחש לבו לכונן לשמו ולזכויו צדקה גדולה, אשר תביא עורה וישע לדככות בני עמו. ומה גם בהתפך הגלגל על עמנו בשנים האחרונות ברוב הארצות לרוע, והעוני והמצוקה עלו למעלה ראש. לאחרונה גמר אמר ליסד מושבות לכל היהודים אשר צר למו המקום בארצותם. להכלית זאת הרים תרומה גדולה של חמישים מיליון פראנק וייסד בכסף הזה חברת אקציות, אשר מטרתה תהי' להוציא את רחשי לבו לפעולות, ר"ל לכונן את המושבות אשר אמר. למקום המושבות בחר (אחרי רוב חקירה ודרישה בכל הארצות) את הרפובליק הארגנטינית, וגם קאנאדא ואוסטרליא.

בעשירים ליה מנחם אב שנת התרנ"א נתקיימה בלשכת המסחר (Board of Trade) בלונדון חברת האקציות הזאת למושבות היהודים, עם כל סעיפיה ותקנותיה. לחברי החברה הזאת נמנו ראשי עשירי ישראל בפאריז ולונדון. — החברה הוציאה עשירים אלף אקציות, כל אחת בת מאה לטרא שטערלינג. מהם קנה הבארון הירש 19,990 ויתרם קנו עשירים אחרים.

בימי הקיץ תרנ"א שלח הבארון את צירו ה' אינוולד אוויט לרוסיה, להשתדל לפני הממשלה כי תתן להחברה לפעול פעולותיה ברוסיה, גם להתחקות על טיב היהודים בארץ הזאת, היצלת לעוברת האדמה ואם יש תקוה לאחריהם. ה' אוויט היה בעיר המלוכה גם הלך למסעיו ברוסיה ואילו נלוה ה' דוד פיינבערג, ויתבונן לכל מראה עיניו ויערך דין וחשבון מפורט לפני הבארון הירש, — באחרית השנה ההיא (1891) שב

וכבר בנינו את ה' שמואל הירש, שהיה לפני זה מנהל ביה"ס לעבורת האדמה ביפו ולאחרונה מנהל בית המחסה בגלעס-פיקעט, ואת ה' דוד קאוועס, שהיה מנהל ביה"ס של חכ"ח בטונוס. פעולותיהם הקדומות של האנשים האלה יתנו לנו ערובה נאמנה לאמונתם והתמכרותם, והגנו מקיים כי תמצא ידם להוציא אל הפועל את הענין הנכבד אשר נפל בגורלם. עוד מנהל שלישי נבקש לנו, אבל עד הנה לא נמצא איש אשר לו כל המעלות הנחוצות. בכ"ז נקוה כי כמרוצת הזמן נמצא איש אשר כזה.

ב. מצב המושבות והתפתחותן.

ארבע מושבות להחברה בארגנטינא, והן: (1) מאַוּעֶסווייל'לע — במחוז סאנטא פּע; (2) מוריציא — במחוז בווענאס-אירעס; (3) קלארא — במחוז ענטרע ריאס; (4) סאן-אנטאניא — במחוז ענטרע ריאס. וזה מצב כל אחת מהמושבות האלה:

מאַוּעֶסווייל'לע במחוז סאנטא פּע, המושבה הזאת היא הבכירה בכל המושבות שבארגנטינא, ונוסדה לפני שלש שנים ע"י עמיגרנטים ברוסיא, אשר למרות שנאם רב עמל לא צלחו לעמוד ברושות עצמם, וע"כ היתה החברה אנוסה להחל פעולותיה ברוסיא. בקחתה את המושבה הזאת תחת חסותה, שטח אדמת המושבה הזאת הוא 25,000 אקר, ההשתללות הראשונה ביסוד המושבה לא הביאה פרי ישועה לה, ואולם עלינו לזכור כי לא באשמת הקולוניסטים הוא, אך סבות מן החוץ הסכו בזה, והן הארבה והבצרת. נקוה כי במישך השנה הזאת ישונה המצב לטובה. לפי רצון סוד המועצה שנה ה' כהן את סדרי הקולוניא עד היסוד בה, בתקנו בה „שלטון בית". תוצאות התקן הזה עוד לא נראו, אבל נקוה כי הן תגלינה כלול בעוד זמן קצר. מספח המשפחות אשר במושבה הזאת — שמונים, ובשנה האחרונה נהרשו ונעברו בה לערך 4500 אקר, אשר נורע עליהם דגן והטי תירס (מא'ס). לפי הידיעות האחרונות יש תקוה כי קציר השנה הזאת יהי טוב. — כל משפחה קבלה מהחברה 125 אקר אדמה.

ג) הקולוניסטים.
ד) תכניות המושבות העתידות להוסד.
ה) אדמת החברה בארגנטינא.
ו) פעולת החברה ברוסיא ובארצות האחרות לכד ארגנטינא.
ז) מצב אוצר החברה.

א. הפקידות בבווענאס אירעס.

מן הדין והחשבון בשנה העברה נודע, כי הקולוניל גאלדסמיד קבל על עצמו את ההנהגה הראשית בארגנטינא מורה אפריל 1892, תוכן פעולת גאלדסמיד והדרך אשר התוו לו היו: לעשות את פעולת הפקידות פשוטה כפי האפשר, ולכוון בהמושבות שיטת הנהגה עצמית, לאמר: שתחא הנהגתם מסורה בידו עצמם („שלטון בית"), אחרי שיוסרו מהם היסודות הבלתי מועילים. והנה אם אמנם הפרוגרמה הזאת לא יצאה לפעלה בשלמות, אבל חובתנו להוריע ולקום, כי בכל העת אשר ה' גאלדסמיד עמד בראש ההנהגה הרָאָנו לדעת, כי בכל לבו ונפשו היה מסור להענין אשר הפקד עליו. אחרי עזוב ה' ג'ס את ארגנטינא, נמסרה ההנהגה לפי שעה לח' מאקסיס כהן. האדון הזה עזב אותנו, למרות בקשתנו הנמרצה, אשר בקשנוהו להשאר בבווענאס אירעס ולשמור משמרתו יחד עם עוד שני מנהלים אחרים, הגנו מצטערים כי עזב את מקומו, אבל עם זה מכורים אנחנו בעונג, כי הרבה פעל ועשה לכונן סדרים טובים במקומות שונים בארגנטינא. דבר נכון הוא, כי הרבר היותר קשה לפני המועצה היא לבחור אנשים הרוצים ומסוגלים, אשר יעבדו בלי הרף עפ"י שטת ההנהגה הקיומת, ואולם בשוחים אנחנו, כי בעזרת חברת „כל ישראל חברים", אשר נתנה על ידנו את עזריה הנאמנים, נתגבר על המעצור הזה, וסוף סוף נמצא אנשים נאמנים אשר יהיו מסוגלים להוציא לפעולות ידים את אשר התוונו לנו.

הנסיון הודנו כי מנהל יחיד בבווענאס-אירעס לא יספיק לנו, כי אם יצא המנהל את העיר או כי יחלה לא נוכל למסור את ההנהגה לפקידים קטנים אשר אינם נודעים לנו ג'ס. וע"כ החליט סוד המועצות לכונן בבווענאס-אירעס פקידות של שלשה חברים.

מאנינגטעם. בצרוף להקולוניות הקודמות שנוסדו ע"י החברה, נמל עלינו לתמוך גם את הקולוניא מאנינגטעם שנמצאה במחוז סאנטא-פע, ובה ישבו לערך 10 משפחות יהודים מארץ רוסיא. המשפחות האלה הן אוהבות עבודה עד מאד ורכשו להן שם טוב בהנהגתן, ואולם על דרכן נמצאו מכשולים ומעצורים רבים, וכלי אשמתן נמצאו במוצב רע מאד. החברה תקוה, כי הכסף אשר הוציאה עליהן לכונן מושבתן לא יהיה לריק והבא יבוא פרי גם להחברה וגם להקולוניסטים.

בנוגע להנהגה הכללית של כל המושבות עלינו להודות כי עודנה רחוקה מן השלמות. הוצאות כבירות ושונות רצו עלינו, ומלבד „מאועסווילע“ (שהיא מתנהגת בעצמה) עוד לא עלתה בידנו להמלט מן ההוצאה הרבה הכרוכה בעקב ההנהגה הזאת. ואולם נקות כי בעוד ימים לא כבירים לא יוסיפו עוד להתאונן על התקלה הזאת. על הקולוניסטים החובה להבין, כי רק בזה יזכו ארחם אם ישתדלו להיות ראויים לעמוד ברשות עצמם במהרה בקרוב. סוד המועצות מצדו עושה כל מה שביכולתו למען הגיע למטרה הזאת, ולבנו נוטה להאמין, כי גם המנהלים המקומיים יתנו יד ויתאחדו כלם בלב אחד ובחפץ שלם למען הגיע אל המטרה הזאת, והכל על מקומו יבוא בשלום.

ג. הקולוניסטים.

למען הגיע אל המטרה הרצויה היה מן הנחוץ לגמור את מלאכת הוצאת הקולוניסטים הרעים אשר לא יצלו, והמלאכה הזאת נגמרה עתה כמעט כולה. הוצאו מן המושבות את כל האנשים והמשפחות אשר לא הראו סימני תקוה, כי ברבות הימים יהיו לקולוניסטים טובים, כי חסרו למו כחות הגוף לעבודה או כי חסרה להם האהבה והתחייצות הראויות לעבודת האדמה.

במשך הימים מן מאי עד סעפטמבר שלחנו מן המושבות יותר מן 500 משפחות. רובן יצאו לכנסיות הברית באמערקא, ותחברה מלבד אשר שלחה אותם בהוצאותיה עוד העניקה למו סכום כסף מוזמן, לפצות. עוד קולוניסטים אחרים התישבו בעצמם

בית, גנה, צרכי אכל נפש וכל הכלים הדרושים לעבודת האדמה.

מוריציא. במחוז בווענאס-אייירעס. שטחה 63,000 אקר, ומספר המשפחות היושבות בה — 224. כל משפחה קבלה שטח אדמה של 125 אקר, גם בית וגנה, כלכלה וצרכי עבודת האדמה. קציר השנה האחרונה היה מעט מאד, ובכלל יש לחשוב את השנה האחרונה כשנת נסיון ובהינה. בשנה הנוכחית נחרשו ונעברו 17,000 אקר אדמה אשר ורעו עליה דגן וחטי תירס, ויש תקוה כי התבואות תעלינה יפה. כל הקולוניסטים עובדים בהריצות כפים, ונשמח לבשר, כי לא שוא היו תקותינו אשר קוינו בה. — במוריציא נבנה בית הכנסת לתפלה, שני בתו־ספר, בית תולים, ועוד בנינים אחרים לצרכי הצבור.

קלארא. במחוז ענטרע ריאס. שטח הקולוניא הזאת 80,000 אקר אדמה טובה, ואולם רק חלק מהם נושבו ונעבד. מספר המשפחות היושבות בה — 280, והן נחלקות לכפרים וקבוצות, היינו:

אבן הראשה	45	משפחות
קרית ארבע	25	"
כרמל	40	"
אירא	24	"
בארץ הירש	43	"
רחל	31	"
מיגואל	25	"
ראש פנה	24	"

ושתי קבוצות של בתים מפוזרים. ככני

כל יתר המושבות כן גם המשפחות אשר בקלארא קבלו מהחברה חלקי אדמה, בתים וגנות וכלכלה וכלי עבודת האדמה. לערך 6200 אקר נעבדו ונוצעו דגן ומאיס, ואם אמנם לפי מספר התושבים קטן המספר הזה, בכ"ז יש לקוות בשנה הזאת להוצאות טובות. גם כמושבה הזאת נמצא בית-ספר, בית-תפלה ובית תולים.

סאן-אנטוניא במחוז ענטרע-ריאס. המושבה הזאת היא השניה בקבוצת המושבות אשר בענטרע-ריאס. שטחה 85,000 אקר ומספר משפחותיה — 45. כל משפחה קבלה כדלעיל, והן עבדו 2000 אקר אשר ורעו עליהם ורע דגן וחטי תירס והפוחי אדמה ועוד, ויש לקוות כי קציר השנה הזאת יעלה יפה.

כי שטת "שלמון בית" בהקולוניות החדשות לא תלך למישרים בראשיתה, ואולם עלינו יהיה להתאמץ ולעזור להם בדבר הזה.

בין המעצורים הגורמים להשיש ולדחות הכאת הקולוניסטים הוא, כי כבד למצוא למענם שורים ביתיים. מאת הדבר הזה נסבה כי לא תוכלנה כל האגודות לבוא תכף לארגנטינא. הנסיון הורנו, כי לשלוח משפחות לארגנטינא, בלי המציא למו תכף כל האמצעים למען יוכלו לקרבה מיד אל העבודה — מחולל אי-סדרים. וכלי שורים ביתיים אי אפשר לעשות כל עבודה בשדה. החברה תשאף לפתור את השאלה הנכבדה הזאת, ותקתה חוקה כי בקרב הימים יעלה הפצה בידה.

ה. אדמת החברה בארגנטינא.

אדמת המישור שכבר נוסדו עליה ארבע המושבות הג'ל', שקצתן כבר נעבדו וקצתן עוד אדמת בור, עולה בשטחה עד 200,000 אקר, מלבד זאת יש להחברה עוד 200,000 אקר, אשר עוד לא נעבדו ולא נוסד עליהן דבר. כל השטח הזה הוא במחוז ענטרע-ריאס, וביהר עולים 400,000 אקר. בדין והשבון משנה העברה אמרנו כי נמצאים לנו 330,000 אקר, להם הוספנו לקנות 70,000 אקר חדשים, למען השלים המושבות בענטרע-ריאס, לע"ע חרלנו מקנות אדמת החדשה, ובכ"ז תרנו וחקרנו אדמת מחוזות שונים, אשר יעצונו לקנותם ואשר הננו נכונים לרכשם כשתהי השעה ראויה לכך.

ו. פעולת החברה ברוסיה ובארצות אחרות לכד ארגנטינא.

החברה וראישה לא צמצמו את כל פעולתם במשלוח עמיגרנטים לארגנטינא לבדה. בשנה האחרונה נתנה תמיכה ליציאת היהודים מארצות אירופא, וסכום כסף רב הוצא לתכלית זו, ובפרט ע"י ראשנו (הבארון הירש), למען לא ירבו לבוא לארגנטינא בלי השגחת החברה.

החלי-רע אשר פרצה ברוסיה שמה זמן רב מעצור לפעולת חברתנו. ולמען אשר לא

בהרפובליק הארגנטינית כבעלי-מלאכה, והחברה המציאה למו כלי מלאכה למען יוכלו למצוא להמם. — החברה שלחה ג"כ מרוסיה לארגנטינא מספר רב של משפחות, אשר ראשיהן היו כבר במושבותינו ויראו לדעת כי יהיו לאכרים טובים והרוצים.

ד. תכניות המושבות העתידות להווסד.

כאשר כבר הגדנו לא אחת כאנו לידו הכרה כי לימים יאתנו עלינו להחזיק בעקרים וכללים השונים מאלה שהחזקנו כס עד כה. בנוגע להקולוניסטים העתידים ראינו, כי טוב ונחוץ להשאיר להם בעצמם חלק גדול במלאכת ההתכוננות והאורגניזציה שלהם. ובשימונו את העיקר הזה לנו לקו הכינונו ברוסיה 9 אגודות, אשר בכל אחת מהן 50 משפחות, והן: א) סאָראָקי №1; ב) סאָראָקי №2; ג) מאהילנא; ד) אקערמאן; ה) ביימאָקליו-באָלגראד; ו) קיליא; ז) פירלינא; ח) רובאנאָווקא (פ' טבריה); ט) נאווי-בוג (פ' חרסון). כל אחת מהאגודות האלה בחרה מקרבה דיליגאטים, אשר מלאו את ידם לפעול בשמם ולהיות באי כחם בכל עניניהם עם החברה. הדיליגאטים האלה, שמספרם 16, הלכו בירח אפריל 1893 לארגנטינא, לתור את הארץ ולהכין הכל לפני בוא האגודות. הרבה עת יקרה אכרה כמכסוכים ופרוד הרעות שצמחו בין הדיליגאטים האלה ובין המנהלים בכוונאס-אירעס. כי הראשונים דרשו לכונן כפרים בברוסיה, היינו שכל הבתים יהיו יחד, והמנהלים אמרו לכונן מושבות של בתים נפרדים ובודדים, ודעתם היתה, כי שיטת "הכפרים" תזיק לכל הענין. ירחים רבים התוכחו בשאלה זאת, ולאחרונה הוחלט לפי שעה לעשות כחפץ האגודות.

סוד המועצות בוחן עתה את השאלה: אולי אפשר להרכיב את שתי השיטות יחד ולברוא מהן שיטה אחת, אשר תתאים גם לחפץ האגודות וגם להסדר והתכנית הנהוגים בארגנטינא ביסוד מושבות. לע"ע תעשינה ההכנות, ובאביב הבא נכונים אנחנו להוביל מרוסיה לארגנטינא את כל תשע האגודות אשר מספר נפשותן 4,000. לא נוכל לכהר כי כבדה מאד העברת מספר רב כזה בפעם אחת. גם נדע

285,000 ל"ש שהוצאנו להוצאות שונות, כגון בלים ובהמות וכו'. בסכום זה נכללו הוצאות הכנת הקולוניות, וברור הרבר כי אין לקות שכל הסכום כלו יושב לנו מהקולוניות. הרבה כסף הוצאנו להקירה וסיוור והכנות, גם למשלוח הקולוניסטים הבלתי מוכשרים, אשר מלבד הוצאת המשלוח נתנו להם גם כסף מזומן, והם הלא נשלחו אחרי שכבר הוצאנו עליהם תחלה כסף להכניסם בהמושבות. כל הסכומים האלה נחשבים לאבודים, ולא נטעה אם נחשוב כי סכום ההוצאות האבודות יעלה למחצית הסך הנ"ל (285,000 ל"ש). ואולם המחצית השניה הוצאנו על הכנת הקולוניסטים, וזה נקוה כי יושב לנו מירם.

נסיון העת האחרונה עלה לנו ביוקר מעט. אכן טוב נעשה אם מראש נתיאש מהסך שהלך לאבוד.

ונסיים במסקנא כללית ע"ד פעולת האכרים בארגנטינא. תבואות הדגן שכבר עלתה והצמח, תשתרע על שטח 18,750 אקר, והפקידות בבווענאס איירעס תשער כי כל התבואת העלה לארבעים אלף ל"ש. ומלבד זאת נהרשו ונזרעו עוד 20000 אקר חטי תירס. המספרים האלה יוכיחו כי אכרינו עובדים בחריצות כפים ועתידות טובות נשקפו לנו.

י. ח. זאגארֶאדסקי.

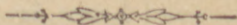
גירא פן יסגרו בפנינו את גבולות הארצות נטל עלינו להתנהג בתכלית הזהירות בעניני העמיגרציה.

החברה וראשה, יחד עם חברת "כל ישראל חברים" יסרו קולוניא בצפון-מערב קאנאדע. שם הקולוניא הירש ויותר ממאה משפחות עובדות עתה שמה בשקידה רבה, לכל משפחה 160 אקר אדמה טובה לעבודה, בית, גנה, צרכי אכל נפש וכלי עבודה. גם פה נמצאו בראשונה חתחתים ומעצורים כדרך, ואולם יש לנו הצדקה לקות; כי במשך הימים ובהנהגה טובה יוסרו כל המכשולים.

גם נזכיר, כי בכנסית ניו-דזערסיי באמעריקא נמצאה קולוניא אחת, אשר נוסדה בעזרת ראש הברתנו. — כל המוסדות האלה יחשבו כבחינות ודוגמאות לתכלית המושבות העתידות להוסד. ההתחלה היתה קשה ונעשתה לאט, אולם אחריה תשגה אם יתנהגו בשום לב ובשום שכל.

ז. מצב אוצר החברה.

את הדין והחשבון הזה נחתום בהשקפה על מצב אוצר החברה עד יום 30 ספטעמבר 1898, ההוצאות עלו יחד עם מקנה האדמה ועם יתר ההוצאות — 500,000 ל"ש. מזה ינוכה מה שהוצאנו על קנין האדמה, אשר שווה עולה עתה 215,000 ל"ש. נשאר

הזכרת נשמות

לבב כל גבורי העיר ועשיריה ותאלצם לראג לכל איש מצוק ואובד. כל ימי חייה היו שלשלת ארוכה של צדקה וגמילות חסדים, וכל בני העיר למקטנם ועד גדולם, כיהודים כנוצרים, הוו בה סמל אהבת האדם, הטובה והצדקה. ביום ראשון לחג הפסח התרנג' אחזה פתאם השבץ ותגוע ותמת. כבוד גדול נעשה לה ע"י כל מפלגות העיר ולאומיה השונים, וזוותר התאבלו עליה העניים אשר אברו כמותה אבדה שאין לה חליפין. כל העתונים העברים היו'ל בהולנדיא, באשכנז ובאנגליא קשרו עליה מספד ויגידו תהלתה בקהל. יהי זכרה לברכה לרור דורים!

אדם הערמאנן

חכם-הזמרה ומנגן בחליל מצוין. הוא היה יליד ווארשא ואביו נודע גם הוא בין המחללים וכמורה מצוין במקצוע זה. את ראשית למודיו קנה לו אדם מפי אביו ואחרי כן היה לתלמיד מקשוב להמנגן המפורסם סערוועס. בהיותו עוד צעיר לימים קנה לו שם גדול כאמן נפלא וכמומחה במלאכתו כאחד הגדולים. במשך שנים אחדות השמוע את זמירותיו בכתו החיוון בספ"ב ואח"כ קבע משכנו בעיר מולדתו ווארשא. אכן במשך עשרים ותמש שנות חיו האחרונות היה נחבא אל ביתו ולא הועילו כל הפצרות מכוריו ומיודעיו לבעבור המריצו להשמיע את מנגינותיו בקהל. הוא היה מביית-המדרש הישן של חכמי המויקא אשר חשבו את האומנות (טכניק) לראש-פנה, ורוחו לא הלך לקראת בני הדור החדש אשר טעמם שונה מטעמו. מלבד

הרה"ג ר' יעקב מנאשעלסק

בן הרה"ג והצדיק הנודע ר' אברהם זצ"ל מטשעלינוב. הוא נמנה בין בחירי הגאונים בפולין. בימי עלומיו יצק מים ע"י אביו הגאון וידו לא זזה מתוך ידו. אהרי פטירת אביו נבחר לרב בעיר נאשעלסק, ואחר איוו שנים עלה לאה"ק ויכהן שם ברבנות, ובסוף ימיו התנהג בחסידות בעיר יווב. נפטר בדמי ימיו ב"ט טבת התרנ"ג בווארשא והמון רב ממערציו נהרו אחרי מטתו. תנצ"ה.

רבקה היימאנן (מבית געטטינגער)

אשת ראש הזני אמשטרם ר' יצחק היימאנן. כמותה אבדה עדת אמשטרם אישה גדולה נודעת למשגב בצדקה ובמעשים טובים בארצות הולנדיא, אשכנז ואנגליא. היא היתה נצר ממשפחה כבודה נודעת בנסיכות פון, ועוד בימי ילדותה, בכקרה את בית הספר בעיר מולדתה, הצטיינה בנידיבותיה ובחמלתה על הנערים העניים האובדים, ותתמכם בכל אשר מצאה ידה. אחרי אשר נשאת לאישה החון המפואר אשר בהרה בו עדת אמשטרם הגדולה — היה ביתה בית ועד לעניים במלא מובן המלה. עניי רי"ט היו משכימים לפתחה שירות שירות, וימצאו בה אם רחמינה ואחות נדיבה, אשר בלבה גמטור וברוחה הקרה ובשכל מליה לקחה את

הגדולים, ובהיותו נוסף על כל כשרונותיו העצומים: גם איש תרומה שנתאחדו בו כל המדות המשובחות שמנו הו"ל בת"ח, היה ברבות הימים לראש הגאונים ומדברנא דאומתה, בכל הספרות התלמודית היה נאמן מאין כמותו, וכבוד סיד היה כח זכרונו שלא לאבד טפה מכל אשר קרא, גרם ושנה, ושכלו בהיר וחד, חרוץ ומהיר ולתבונתו אין חקר". הוא כהן ברבנות בכמה קהלות בפולין, ולאחרונה בעיר קוטנא כשליש שנה. ערים אחרות רבות וגדולות הלך את פניו לעמוד בראשן, ואולם הוא לא אבה לעזוב את מקומו, כי בחר לשבת במנוחה ולעסוק בתורה אהובת נפשו. מכל תפיצות ישראל פנו אליו בשאלות, והוא השיב לכל איש ואיש כשאלתו. אכן בכל אלה לא הפך להרפס את הדושי ואת תשובותיו הרבות מאד, ואך ספר אחד מכתבי ידו — "ישועות ישראל" ראה אור ע"ב בנג הרב. כרב גדלו בתורה, כן יקרו תבונות נפשו. תם וענוה, אהבת האדם הצדקה והישלום בן נפשו, תמינות, רצון וסבלנות לכל דעה — גם מתנגדת לדעותיו הוא, בו נאחדו. צדקות רבות עשה בסתר ויורע אך טוב והסד בכל אשר מצאה ידו.

ביום כ"ז תמוז התרנג נבקש בשיבת של מעלה בעיר מושבו. כל גאוני הדור קשרו עליו מספר ותרב התוגה בכל משכנות יעקב ברוסא ופולין.

יהי זכרו לברכה לדור דורים. תנצב"ת.

ר' ישראל ראָלל

סופר עברי ומעתיק שירי רומי ואשכנז לעברית. נולד בשנת תק"ץ בבראדי בגאליציה ונתחנך ברוח התלמוד. בהיותו כבן שלש עשרה נמצא לו מורה משכיל אשר הראה לו את המאור הצפון בספרי חוקי ישראל הקדמונים — ואלה הסריצוהו ללמוד לשונות אירופה. ראשית פעולתו בשדה הספרות היתה העתקת שירים ומאמרים מספרי שיללער, אשר נדפסו בכוכבי יצהק. אח"כ נשא אשה מעיר יראסלאב ומשם הריץ כמה מאמרים להמגיד. גזע יומת בחדש אב התרנג בעיר לבוב. יהי זכרו ברוך.

אלה תלה בשנותיו האחרונות במחלת החזה אשר לא נתנתהו לעסוק במלאכתו, לכן לא ידע הדור הצעיר את אדם הערמאן ואת גדלו — מת בבית החולים בווארשא בחדש ניסן התרנג בעירום ובחסר כל — וכל ימי חייו לא ידע בעל-הכשרון הגדול הזה בטובה. ימתקו לו רגבי עפרו.

ר' אברהם זק

אחד מהיותר מצוינים בין יהודי רוסיא. נודע ומפורסם עפ"י מעלליו הרבים בעולם המסחר וצדקתו ופורנו לבני עמו. הוא היה יוצא-ידך משפחה מיוחסת בליטא ואמו היתה בת להרה"ג ר' זימל עפשטיין מווארשא. הוא נתגדל בבריסק בבית אביו הרב ר' יצחק זק, וכשרונותיו התפתחו ויעשו פרו. בהיותו כבן עשרים שנה יצא אל עולם המעשה ויצליה בכל אשר פנה. בהיותו כבן ארבעים היה למנהל בית השטרות למלוח (учетный и судный в банке) בספ"ב ופה הראה את גדלו כשרונותיו ואת עמק ידיעותיו בהלכות מסחר ודיני טמונות, עד כי הכירה גם הממשלה את פעלו הטוב ותכבדהו בתאר הכבוד "יועץ מדיני בפועל". בין בני עמו נודע ר' אברהם זק כאיש עושה צדקות למכביר, אב לעניים וחומל דלים. הוא חלק מדי שנה בשנה כששים אלף רז"כ לעניי ישראל, מלבד אשר הרים תרומתו להעניים בני אמונות אחרות. במשך המשפט על אדות העלילה בקוטאיים, לקח חלק במפעליו וכמונו בראש העוסקים לטובת הגאשמים. גזע יומת בברלין בהיותו כבן שבעים שנה ביום ט"ו אייר התרנג. יהי זכרו לברכה.

הרה"ג ר' ישראל יהושע

אב"ד בקוטנא

ראש גאוני פולין ואיש המעלה. עוד בימי נעוריו יצא לו שם הפארת כאחד העלויים

לקחו נוכחו בפעם אחת כי לא אחר מהלומדים המצויים האיש אשר לפנים — כי ראו אור חדש בשיטתו אשר בחר לו להציב ציונים לתורה, לאחד את הפרטים המפורטים תחת כללים ומושגים מוגבלים, כדרך המפרשים הראשונים, הר"ן, הריטב"א ודומיהם.

אכן ימי המעשה הגיעו לו בשנת תר"ט במות חותנו הגאון וגיסו הנוכר, כי אז נתקבל לרב, וגם משרת הנהגת הישיבה הושמה על שכמו.

בכל עו דעתו-הקבועה (איבערציונוג) בכל אש מסורת-נפשו לרעיון הרבצת התורה החל את פעולותיו. בכל דרכיו ומעלליו התנכר כי אמנם ראוי הוא לאותו איצטלא להיות דבר שברור וקבניטה של ספינת היהדות שהחלה בימים ההם לחוג מפני סערת החיים החיצונים. בהשתרלותו נבנה בית-הישיבה החדש, ובאי הבית הזה נתרבו משנה לשנה. כאב רחום דאג לתלמידיו העניים ויעמל בכל עו למצא מקורים למחיתם. בהנהגתו ובוריותו הופיע כאיש-המעשה במלא מובן המלה, ובכל מדרותיו העצומות הקדיש את רב עתותיו ללמוד התורה ויהי תמיד לסמל ההתמדה לכל תלמידיו, כאשר היה כספריו אשר חבר (תעמק שאלה — ביאור השאלות) לעינים לכל חכמי ישראל. לספר את פרטי מפעלות הגאון הנציב נחזין ספר שלם, יען כי הדברים האלה המה קורות ישיבת ואלאון במשך ארבעים ושש שנה. ואולם הדבר אשר יגדיל עוד את ערך האיש הגדול הזה הוא נפשו הגדולה אשר לא גדרה בערה גדר בתחום עניני הישיבה בלבד, כי גם צרכי האומה האחרים משכו את עיניו ולבו ויהי מראשי הפועלים והעוררים לטובת העם. ככה נחזהו במשך השנים האחרונות בין ראשי חובבי ציון ולוקח חבל בכל מפעליהם.

מלחמה גדולה נלחם במשך עשירות בשנים רבות בעד ישיבתו, חמרת נפשו — אכן באחרית ימיו לא יכל עמד בפני הסערה. ישיבת ולאזין סגרה מטעם הממשלה בשנת תרנ"א.

בשנת תרנ"ג בא לווארשא עף ויגע ומדכא ביסורין. הוא ראה את קבר משאת-נפשו וחיוו היו עליו למעמסה.

וביום כ"ה לתשר מנחם-אב התרנ"ג בא הקץ לחיים האלה. אך למותר הוא לדבר על אדות הכבוד

הרב ר' אליעזר ברכה

ראב"ד בעיר פאלאצק (פלך וויטעבסק). פועל צדקות הרבה אהוב ונחמד בעיני עדתו. למלכד גדול בתלמוד ופוסקים היה כמו רב גם במדעים ובשפות שונות. גוע וימת ביום כ"ז מנחם אב התרנ"ג במקום מעיני הרפואה ידובעלן, תנצב"ה.

ר' נפתלי צבי יהודה ברלין

מעיר מיר בפלך מינסק דרך כוכב ישראל זה בשנת התקע"ז. אביו היה הרב הצדיק ר' יעקב ברלין ז"ל נכד הגאון ר' אלחנן מברלין ז"ל שהיה חתן הגאון ר' זלמן מירלס זצ"ל וגיסו של החכם-צבי. ואמו היתה מגוע הגאון בעל פנים מאירות זצ"ל.

בשרונות הנער התפתחו רק לאט לאט, וכל יודעו לא חשו לו עתידות גדולות. איש לא קזה כי יהיה הנער המצוי לאחד הגדולים אשר יעמדו בראש העם. אכן התמדתו הנפלאה ושקידתו העצומה, הן שעמדו לו לעלות מעלה מעלה להיות לאיש המופת מורם מעם.

בשנת תקצ"א נשא אשה, את בת הגאון המפורסם ר' יצחק מואלאוין. בבית חותנו זה הוסף אמץ וחיל בלמדויו, עד כי היה לפלא בעיני כל. אין ערוך לשקידתו ולהתמדתו, ואנחנו בני הדור הזה כמעט לא נבין להן. להיות ער לילות הרבה תכופים זה אחר זה, לשים רגליו בספל מים לבקבור לא תשלוט בו שנה — המה מן הדברים שהיוונם אינו נפרץ אצלנו — ואולם לעלמ-דרך בן שש עשרה או שבע עשרה שנה היו המדות האלה שהתורה נקנית בהן, לדברים גדולים ומצויים במשך שנים רבות משנות חייו. בשנת תר"ו החל להראות את כחו, בהתחילו להציע שעור לפני בני-הישיבה, ביחד עם גיסו הר"י אליעזר יצחק ז"ל, כל מקשוי

ר' אלכסנדר ב"ר יוסף הלוי
צעדערבוים

ר' אלכסנדר צעדערבוים נולד ביום ג' אלול תקע"ו בעיר זאמושץ אשר בפולין, לאביו החכם, אשר אם אמנם היה לאל ידו להתפרנס בחכמתו, בכ"ז לא רצה לעשות את התורה קדרום לחפור בה, ויהפרנס באומנות כלי מורי השעות, ובית ר' יוסף צעד' היה בית ועד לכל חכמי העיר, ובין אנשים כאלה הונך הילד, והתחברת הזאת יחד עם הלקה אשר נתן לו אביו פעלו על נפשו לאהוב תורה וחכמה ולשקוד בלמודי ישראל. בשנת תקפ"ה נשא לו אלכסנדר אשה מעיר הפלך לובלין, ופה החל לשקוד בספרים עוד כותר שאה ועו, והוא עם עוד חברים צעירים כמוהו היו נושאי דגל ההשכלה בעיר ההיא, למנות המון המעצורים והמלחמה אשר היתה לו גם עם העונני והמחסור מצד זה וגם עם רוכסי איש וריב לשונות ומורדי אור מצד זה. — בשנת ת"ד הלך הארו לאדעסא בקש לו איזה משרה ומקור לפרנסתו. כראשונה היה שם מנהל ספרי השבון במסחר מעשי ארג, אחרי כן יסד לו בעצמו מסחר מלבושים מתוקנים, וכאביו אשר מצא לחמו מיוגע כפו כן גם הוא בתר לו אומנות גזרת הבגדים, ובוה כלכל ביתו. ואולם במישך הימים, בהתהלכו המיד עם משכילי העיר, החליט לעזוב את עסקו, ורחו השואף לפעולה נשאהו להגדיל עלילה. אז נראהו בראש העסקנים בצרכי צבור באדעסא, ויהי אחד מהראשונים שהתעורר ליסד בעיר הגדולה התיא ביהכ"ג יפה ומתוקן בסדרי היכל, ובתקופת הימים ההם היה גם מורה בביה"ס לנערי ישראל אשר מטעה"מ. בשנת תר"ך החל להו"ל פעם אחת בשבוע מכ"ע הראשון לישראל ברוסיה, הוא "המליץ" אשר עשה לו שם עולם, ואחרי שנתים ימים יסד גם מכ"ע זארגוניו למען העם בשם "קול מבשר", ומני אז נגלתה פעולת הארו בכל עצם תקפה, ושני מכה"ע האלה היו כשני

הגדול שעשו לו אנשי ווארשא. כי מי מכל קצות העם אשר ידע את שם האיש הגדול מרבבה הזה, וחשך את דגליו טבא ללותו אל בית עולמו?

הנה אנחנו בני הדור הזה משתחווים מול ארון הקודש ביראת-הרומוות ובלב נשבר להולך ולא ישוב. הנה אנחנו עומדים על הקבר הרטוב האוצר בקרבו אחד מבחירי-גבורינו. הַנְּאֻף? לא ולא! הן ישנן תבוסות שהן נצחונות. יהי לנו האיש הזה למופת באהבת התורה, במהר הנפש ובזכוך המדות. יהי זכרו לדור דורים ושמו לא יוסף מקרבנו עד עולם. תמצב"ה.

ד"ר דוד צימלעלם

נוע ביום ש"ק ז' אלול התרנ"ג בעיר מירשבו אוסטריה במערהען. הוא נולד ביום 17 יוני 1862 בעיר מצער ליפניק בגאליציע. אביו היה נצר ממשפחה כבודה וידע למעת כלב בנו בעל הכשרון רוח דעת ואמון. אחרי אשר בקר בביה"ס ריאלי בביעליטין בא לברסלוי ויבקר את האוניברסיטה וירכש לו אחרי עבור ד' שנים את התאר ד"ר. אז שקד על דלתו ביהמ"ד לרבנים ויהי תלמיד מובהק להחכם המורה הגדול ד"ר ישראל לוי. ביום 27 לירח יאנואר 1888 נתן כתר הרבנות בראשו. אחר שבתו כשנתיים ימים בעיר ס"ט פעלטיין נקרא לעיר אוסטריה בתור רב ומטוף. ברותו הכביר ובלבו הטלא אהבה לאומנת ישראל וחכמתו קנה לו שם טוב בכל ערי המדינה עד כי אמרה ערת ויוען לקחתו אחר כבוד ולשים על שכמו משמרת הקדש. אכן הוא נער חצנו מהכבוד הזה, כי חפץ לשבת בשלוה בעירו הקטנה ולעסוק בלי מפריע בתורה וחכמה. אכן פתאם תקפתהו מחלה אנושה ואחרי התהפכו על ערש דוי י"א שבועות נוע ויאסף אל עמיו. גדולי הארץ וחכמיה קשרו עליו מספר, וגזיתו הובאה לעיר בראדי להקבר בקבורת אבותיו. ומתקן לו רגבי עפרו.

ציון". — אכן צעדערכוים לא היה מאלה אשר נאה דורשים ואינם נאה מקיימים, כי רדיו היו אמונות לעשות את כל אשר הגה רוחו, וכעטו כן היו גם רגליו אצות לרוץ להשתדל להוציא לפעולות הדברים אשר בהם ראה תועלת לפרט ולכלל, ויהי שתדלן כבוד לפני שרים אשר עתותינו בידיהם ולפני עשירים אשר בכספם יוכלו להקל עוני עניו עמו. כצאת הצורך ליוטאסטאנסקי לקטרג על ישראל ורתו נאור צעדערכוים נבנורה ויצא אתו למשפט יוסתום טענותיו וירא פהזותו, ובעלילת הדם בקוטאים, היה הוא אחד המעוררים הגדולים, אשר טרח ועמל בלי הפוגות להוציא לאור צדקת הנאשמים, במליצת גדולי הסגורים. — בהתגבר רעיון הישוב היה המנוח קל כנשר לבוא לכל אספות חובכי ציון ויהי לראש המדברים בחברתם, ובהשתדלותו נתאשרה החברה הזאת בכל תוקף מאת הממשלה הרוממה. —

עוד כשבועים ימים לפני פטירתו הלך העירה דרוזגניק להתראות שם עם ראשי הו"צ אשר נועדו שמה. בשבוע שב לעבודתו, אך כיום כ"ץ אלול תרנ"ג חלה פתאם ויגע וימת. דבר מותו העיר אבל גדול בכל נאות יעקב. כי גם שוטניו ואויביו כתיים הודו כי גדול היה האיש הזה ורבות פעל לעמו, ויקשרו עליו מספר ככל הערים, ושמו נשוא לתהלה על שפתי רבבות אלפי ישראל. תנצב"ה.

הרה"צ ר' עזריאל אריה-ליב ראקאווסקי

אחד מראשי הגאונים שברוד, נצר מנוע הגאונים בעל זרע-ברך והשליח ז"ל, הוא היה תלמיד הגאון הר' יעקב מקארלין זצ"ל בעל משכנות יעקב". מנעויו התנכר ברוחו הגדולה ובכשרונותיו העצומים, עדי היותו למזפת. בעצם גדלו סלל לו מסלה חדשה בכאור התלמוד ולא היה דבר אשר נסתם ממנו. הוא שמש כבתר הדבנות בערים רבות בפולין, בסטויסק, פלאצק,

עמודי אש לעם בני ישראל, להפיץ אור השכלה ותושיה בכל משכנות יעקב, ולהפיח חיים חדשים בגוף אומנתו בארץ הזאת.

עשר שנים הו"ל המנוח את, המליץ בארעסא ושמונה שנים את הק"מ. אז נאסר זה האחרון מטעם שר הפנים, ולרגלו הדבר הזה נסע ארו לעיר המלוכה, ושם השיג הרשוין להעתיק את מערכת „המליץ" לפט"ב, גם להו"ל מכתב-עתי לעברים בשפת רומיא בשם „Вѣстникъ Еврейскій", וזכות נתנה לו לשבת בעיר הבירה גם ליסד לו בית דפוס. — אכן מפני חסרון כים לא יכלו שני מכה"ע האלה לעלות ולפרח, ויאלץ לתדול מהוציאם לאור, אבל לא לארך ימים, כי אהרי חמש שנים, ביום ט"ז תמוז תרל"ח שב „המליץ" להופיע, פעם כשבוע, אהרי כן פעמים בשבוע, ובשנת 1886 — פעם בכל יום, היא התמונה אשר בה הוא יוצא לאור עד היום הזה.

בשנת 1881 השיג המנוח רשיון להו"ל בשפת זארגון מכה"ע שבועי בשם „יודישעס פאלקס-בלאטט", וב„המליץ" הקוראים המשיבוים כן מכה"ע הזה לקהל התמוז היה כמאור ושמש, לשפוך נחלי אור ונגהות להשכיל להטיב ולהביא ישע רב. אמנם גורל הפאלקס-בלאט לא היה טוב, כי בצאתו ע"י סבות שונות מרשות בעליו ויבעלוהו אדונים חדשים התנודד קיומו עד כי נכרת מארץ החיים, ואולם את „המליץ" לא עזב המנוח מידו כי יקר לו מחיים, ובשנים האחרונות הקדיש אליו כל עתותיו ויעבוד בו מבלי מנוח. ויעל „המליץ" במעלות, וימצא לו מהלכים בכל ערי ישראל, ויהי מרכז רוחני נבחר לכל בחירי סופרי עמנו, וצעדערכוים ברוחו הכביר עומד בראש כל נושקי דומי קסח, כותב כמעט יום יום מאמרים ראשיים, נוגע בכל שאלה הנוגעת לישראל, מיעץ ומנהל ומדריך, משוב מלחמה שערה לצוררי עמנו. מעורר לכל תקון טוב ויפה, דורש לתורה ולהשכלה ולכל מדה נכונה, וכנבור נעריך לא עזב נשקו מידו עד יומו האחרון. כאשר החל רעיון ישוב ארץ ישראל לפעם במחנה ישראל, הקדיש צעדערכוים את „המליץ" לרעיון הזה, ויחבכהו על הקהל, ויהיו דבריו כאש להגביר ולהאדיר את חבת ציון ולעלה ולהכביר את רוח הלאום בלב הקוראים, ויהי חותם „המליץ" מני אז, חבת הלאום וחבת

אשר ישו כבוד על עמם בחברה ובמדינה, לא היה כל דבר טוב ומועיל בבירת אויסטריא אשר לא לקח בארון קאניגסווארטער בו חבל, ויהי גם מראשי מיסרי בי"מ הרבנים החדש בווינע. בעיני אפרתי הארץ היה מכובד מאד בגלל ענותו וישרו, דעתו המיושבת ובקיאותו הגדולה בחכמת המדינה. מעשי חסדיו רבו מאד ולא הוגבלו רק במחנה ישראל. כשלוש מאות אלף פל' חלק מדי שנה בשנה לעניים מבלי הבדל דת ולאם, וקופות של צדקה רבות נוסדו או נעזרו על ידו. בהיותו שומר מסרת אבות, לא הלך לבו אחר מנהגי עם הארץ ויצו כי יקברוהו עפ"י המנהגים היהודים הפשוטים. ובכל זאת היתה הלוייה נהדרה מאד, כי התקבצו אליה מכל פנות העם בווינע קהל גדול מאד. הוא מת בירח כסלו התרנ"ד. תנצב"ה ושלוש לעפרו.

ר' אהרן מכונה ד"ר אדאלף יעללינעק

גאון המטיפים בדור האחרון, חכם וחוקר כביר מאין כמוהו, נאסף אל עמיו ביום י"ט טבת תרנ"ד.

המנוח נולד ביום כ"א סיון (26 יוני, 1821) בכפר דריסלאוויץ הסמוך לעיר אונגאריש-בראד אשר במערערען. בהיותו בן י"ג בא ללמוד תורה בישיבת פראסניץ, אשר בראשה עמד אז הרב ההרף הר"ר משה כ"ץ וואנפריעד. הגער הצעיר הצטיין שם עד מהרה על כל יתר התלמידים הגדולים, כי היה שכלו שנון וחריף עד מאד, וזכרונו נפלא ושקירתו עצומה, ורבו נבא לו עתידות כי יהי לגדול בישראל. — אחרי ארוחת הצהרים שקד גם על ספרי עמים אחרים, ובמשך עת קצרה למד שפת צרפתית ואיטלקית ועוד למודים שונים. מפראסניץ הלך לפראג וישקוד שם על למודי הגימנוזיום, ואת נפשו כלכל מעבודתו בתור פדגוג בבית אחד העשירים. בשנת 1842 הלך לליפציג לבקר את האוניברסיט, וילמוד שם לשונות קדם, דברי הימים ופילוסופיא, ואחרי השלימו חק למודו וכה לתאר „רוקטור“. בשנים דהן הגה הרבה מאד גם בתורה וכל רחבי הספרות העברית, ויעמיק לחקור ולדרוש בכל מצפוני ספרות ישראל

לאמוא, מטסיסלאוו, ובאהרונה בעיר מאריאמפול, ויהי בעל מדות תרומיות, סמל העונה והטהר, החכמה ויראת-אלהים. מאהבתו לתורתו לא התערב בעסקי הכלל ורק למודיו היו תכן חייו. נתבקש בשיבה של מעלה בשנת השבעים וחמש לימי חייו בליל יום הכפורים התרנ"ד בעיר מושבו מאריאמפול. תנצב"ה.

ד"ר פרופיסור בנימין לוציאטו

בן הרשד"ל ז"ל, היה מורה חכמת הרפואה כבי"ט הנבואה בפלרמה, חכם מצוין ומפורסם באיטליא. נאסף אל עמיו בעיר פאדואה בחדש תשרי התרנ"ד. ינעם לו עפרו.

ד"ר מרקום הירש

בן הרה"ג ד"ר הר"ר רפאל שמשון ד"ר הירש ז"ל, הוא היה רופא חולים, חונן דלים ומיטיב לבריות, וגם יהודי נאמן לדתו ולאמונתו, פועל בעסקי העדה וגם סופר נודע בעיני ישראל. בספרו האחרון „חסרון בקולטורה בקץ המאה הי"ט" (קולטור-דעפיציט דעם 19 טען יאהר הונדערטס) רכש לו שם גדול בין הסופרים. נאסף אל עמיו ובעשווון התרנ"ד בעיר מולדתו פראנקפורט דמיין. יהי זכרו ברוך.

בארון מאריץ קאניגסווארטער

אחד מאנשי המעלה, שר גדול ורב פעלים, נבחר בבית האצילים בווינע, נודע ומפורסם ברב עשרו וגדולתו ובצדקת פורונו. בתור שר גדול ובעל מיליונים רבים היה מצבו בהתברר רם מאד, וגדולי הארץ דיו יוצאים ונכנסים בהיכלו, ובכל זאת היה נאמן לדתו וישא את נסה לעינו כל. הוא היה אחד המעטים

וצ"ל וגם אחד מתלמידיו המובהקים, ויהי גדול בתורה ובמעשים עד כי נחשב לאחד מראשי הרבנים היראים בארצות אוסטריא. באחרית ימיו היה את נפשו לעלות לאה"ק, אכן המות קדמהו פתאם בחדש כסליו התרנ"ד. כבוד גדול עשו לו, וגויתו הובלה לעיר פרעסבורג. תנצב"ה.

ד"ר הענרי בעהרענד

ראש בית החולים בלונדון. חכם נודע ע"י ספריו אשר כם הראה כי חוקי התלמוד מתאימים ליריעות הטבע. מת בכסליו התרנ"ד. יהי זכרו ברוך.

הד"ר שלמה לאכמאן

גבור מצוי, ויועץ בעניני המסחרק (אמער-ציענראטה) בברלין, פועל כביר, ועוסק בצרפי צבור כאמונה, נדיב ועושה צדקות למכביר, נפטר בירח כסליו התרנ"ד בברלין. תנצב"ה.

ה"ר בנימין אשכנזי

אחד מיקורי הוראנא ונכבדיה. הוא היה נצר מגזע היחש, בן להגאון ר' יהושע העשיל אשכנזי אב"ד דק"ק לובלין, ונכד הרה"ג בעל חכם צבי, ונתגדל מימי נעוריו על ברכי התלמוד ויהי לשם. בעיר מושבו הוראנא נודע כאיש פועל צדקות ועוסק בצרכי צבור ויהי נכבד על פני כל בני עדתו. בהשתדלותו ועמלו נבנה בית החולים הגדול אשר שם בו כל מעינו להביאו אל תכלית השלמות, וגם בית המחסה לזקנים נוסד על ידו. הממשלה הכירה את פעלו הטוב ותכבדהו בתאר, אורח נכבד לדורותיו. בשנת 1882 נבחר לשבת בוועד הרבנים בספ"ב, ובשנת 1883 נשלח במלאכות

העניינה, ובשנת 1846 נמנה לרב ודרשן לעדת ישראל בעיר לויפציג. וע"י דרשותיו וספריו שהחל להו"ל בימים ההם עשה לו שם בין בחייו המטיפים וגדולי החכמים. פעמים רבות בא גם מלך זאכסען לשמוע את דרשותיו, אשר עלף בהן רעיונות נשגבים כאמרי מליצה ודברי חן, ויהיו דבריו כאש למוגג הלכבות ולהיות נפשות. בשנת 1857 נקרא לעיר המלוכה וויען, להיות דרשן שני על יד הדרשן ר' יצחק נח מאנהיימער ז"ל, ואחרי פטירת מאנ' נבחר יעללינעק למלא מקומו גם לעמוד בראש, בית המדרש" להכמת ישראל.

כל ימי חיי הד"ר יעללינעק היו שלשלת אחת ארוכה של פעולות נשגבות ומעשים אשר יהדיו עד נצח על שמי עמנו. ברוחו הכביר כתב המון ספרים יקרים, אשר אלו באנו לפרוש אותם יקצר הגליון, ספרים בכל מקצעות חכמת ישראל, ובעטו זו יצא כפעם בפעם במכה"ע ללחום מלחמת עמו, בקום עלינו ציים להשפיל כבודנו ולחפות עלינו עלילות ברשע ודברים אשר לא כן; ובשפתותיו הנוטפות מור דרש דרש מעל הכמה דרושים נפלאים אשר לא נשמעו כמוהם בישראל ובעמים, ויהי יעללינעק נוד כבוד לא רק לעדתו ולעירו, כי גם לכל כנסת ישראל בכל התבל, כי כלם התימרו בו וידעו כי באיש כמוהו נוכל בצדק להתפאר נגדה נא לכל באי עולם.

בשנת 1891 חגג חג מלאת לו שבעים שנה, וכבוד גדול מאד נעשה לו אז. תלגרמות ומכתבי ברכה באו אליו מכל עברים, וכל גדולי חכמי ישראל הביעו לו רגשי ששונם ואהבתם. בין המבוכים היו גם חכמי מדינה, שרים ויועצי הממשלה, גם מלומדים ומשוררים, סוחרים וכנענים נכבדי ארץ ואנשים מכל המסלנות. דבר מותו העיר מספר גדול בכל תפוצות ישראל, אשר ידעו מה היה למו יעללינעק בחייו ומה חסר למו במותו. תנצב"ה!

ר' שלמה זלמן שפימצער

רב לדעת החרדים בווען במשך ארבעים שנה. הוא היה חתן הרה"ג בעל "החם סופר"

רבים ונשגבים על מקרי תולדות ישראל, קנתה לה שם גדול בעולם הספרות וחכמים רבים בקשו קרבתה. וגם הרשד"ל ז"ל דומם אותה תחת לשונו ויבא עמה בחליפות מכתבים. מזה כסוף ירה דצמבר התרנ"ד בעיר אַזאַלָא, ותקבר בווי-ניצא, וכל חכמי הארץ וגדוליה עשו לה כבוד גדול, זכרה לברכה.

הממשלה לְמַאסְקוּוּא להג-הכתר. בשנת 1884 נתמנה לפקיד הועד (קְאָמִיטֶאט) הממונה על בתי הסהר בפלך גראדנא, ובעד פעולתו קבל אותות כבוד ויקר מאת הממשלה. נאסף אל עמיו בשנת השבעים לימי חייו בסוף הדש טבת התרנ"ד. יהי זכרו ברוך.

ר' ישכר בער בערנשטיין אב"ד בעיר האַאג

אחד משרידי יהודי סגולה שבהוללנדר. הוא היה חסר ממשפחת הגאונים, חכם צבי" וה"פני יהושע" ז"ל. אביו היה הגאון ר' שמואל בערנשטיין ז"ל אב"ד באמסטרדם, בן להגאון בעל, בנין אריאל". עוד כהני אביו היה ר' ישכר בער לדין באמסטרדם. ואחרי מות אביו נתמנה לרב עוזר על יד הרב ר' אברהם שאול ז"ל. ואולם שמו הטוב אשר יצא לתפארת המריץ את אנשי האַאג לקחתו אחר כבוד במקום רבם ר' יוסף אשר לעתמאנס שנפטר ביום כ"ז טבת שנת תר"ב.

כמשך ארבעים וחמש שנה ישב ה"ד ישכר בער על כסא הרבנות בהאַאג ויפעל בה צדקות למכביר. על ידו גוסרו בית חולים ובית יתומים. וגם החברה, לתולדות ישראל וספרותו נוצרה על ידו. הוא היה גדול בתורה וביראת שמים ויהי למופת לכל אחיו, וגם בין בני אמונות אחרות נכבד שמו בעד מרותיו התרומיות ואהבת האדם אשר קננה בו, והממשלה ההולנדית כבדתהו באות הכבוד, האריה ההולנדרו". בשנת השמונים וחמש לימי חייו נאסף אל עמיו ביום ח' טבת התרנ"ד, וכל גדולי הארץ, ביהודים כנוצרים עשו לו כבוד גדול, וישמעו תהלתו בקהל רב. יהי זכרו ברוך. תנצב"ה.

ר' נפתלי הירץ קלאצקין

אב"ד בעיר שענבערג (כמדינת קורלאנד) נפטר ביום ב' ר"ח שבט תרנ"ד בשנת השבעים ואחת לחייו. — הוא היה חוסר מגוע רבנים גאונים, נין ונכד להגאון ר' יעקב רישר זצ"ל אבד"ק מ'י'ן (בעל "חק יעקב" ושבו"י). גולד בעיר דווינסק ביום ר"ה שנת תקפ"ג, ומנעוריו כחת רגליו בעוני והוסר כל לגלות למקום תורה, ויבקר בישיבת הגאון ר' משה צבי היילפערין במינסק ואח"כ בישיבת שא"ב הג' ר' מרדכי קלאצקי בוויילנא. משם הרחיק נדוד לפרעסבורג ויצק מים (בשנות תקצ"ז—תקצ"ט) על יד הגאון מהר"מ סופר ז"ל. משם שב לביתו מוכתר כחת תורה והוראה, וישב בעיר מגורי אביו ויוסף לשקוד בתורת ה'. בש' תרי"א נקרא לרב בעיר אושפאל, ואחרי שכתו שם שבע שנים בא לשענבערג ויהי לה לרב משך שלשים ושבע שנה. — כל ימיו עסק בתורה ועבודה ולא פסק פומיה מגירסא עד יומו האחרון, ופרי עמליו וחרושיו הלא הם כבתובים בספרו, אילה שלותה" הערוך בכלל ושמור לדפוס. כבוד גדול מאד נעשה לו במותו. מכל הערים הקרובות באו המונים ללוותו, ורבנים רבים הספידוהו ויתאבלו על אבדתו.

פרופיסור לעוואנדאָווסקי

מורה חכמת הזמרה בהקונסיוואטריום בבדלין גם חזן בית הכנסת הגדול, גוע ויאסף אל עמיו בירח אדר ראשון תרנ"ד.

מרת איינא פאביא נַמילומה פֶרַטִים

משוררת יהודית מפרוסמת באיטליא. בספר-שירותיה Nicaule המכלכל כתובי שירים

מאמרים יקרים וספרים שלמים רבי האיכות.
הנצב"ה.

ד"ר פריץ פערלעס

רב הכולל בעיר מינכען במירת ביערן.
נולד בשנת 1835 בעיר באיא בהונגריין. אביו היה הרב ר' ברוך אשר, תלמיד מובהק להגאון החכם סופר ז"ל, ויחנך את בנו ברוח היהדות הצרופה וילמדוהו דעת התלמוד והפוסקים, כמלאת להבן עשרים שנה הלך לעיר ברסלוי ויבקר את האוניברסיטה וגם את בית מדרש הרבנים. בשנת 1859 יצא מוכתר בתאר דוקטור הפילוסופיא, ואחרי עבור שתי שנים נתמנה לרב לעדת, אגודת אחים בפוזנא, ויכהן שמה עד שנת 1871 אשר אז לקחתוהו עדת מינכען לעמוד בראשה. הד"ר פערלעס היה אחד מחכמי ישראל המצוינים שבאשכנז ועיש ספרים הרבה ככל ענפי הספרות. גם נודע כאיש עושה צדקות וחובב חכמי ישראל ותומך בידיהם. נפטר בחדש אדר התרנ"ד אחרי מחלה ממשכה, וכבוד גדול נעשה לו כמותו. שלום לעפרו.

סלימאן דוד ששון

גביר אדיר, ראש בית "אוצר נודע לשם כתבל, נפטר ביום ו' אד"ש תרנ"ד בעיר בומביי אשר בארץ הודו. — המנוח היה אחד מכני השר הנדיב הגדול דוד ששון ז"ל, הנודע בצדקהו ובחסדו לכל בני עמו. נולד בבומביי ביום 22 אקטאבר 1841. בנעוריו הלך לארץ הינה ויבלה מיטב שנותיו בשנגהאיי ובהונקונג ויקח חלק גדול בחיי המסחר והחברה בערים ההן. בהיותו בן ל"ד שנים הלך לארץ הודו, ויהי לראש ומנהל להבית הגדול, בית דוד ששון וחבריו" בבומביי. — במשך הזמן היה חבר לסוד מועצת המשפטים בעירו, ושנים רבות היה נבחר לסוכן החוף ומנהל הבאנק של באמביי, ויהי נשוא החברה, אגודת אחים" כספי אשר בעיר מושבו. —

הוא היה מנדולי חכמי הזמרה בישראל, וידע לערוך את נעים וזמרות התפלות לפי רוח העת אשר חברו בה בימים קדמונים, וחוקר קדמוניות ישראל, הפרופסיור צונץ, הללו באחד מכתביו, כי בנעם וזמרותיו יפח רוח היום בקדמוניות ישראל. — הליות המנוח היתה ברב פאר והדר, והמונים המונים, יהודים ונוצרים, נהרו ללוותו לבית עולמו. שלום לעפרו!

ווילהעלם שווארצפעלד

אחד האחים הנודעים לשם ברומיניא על פי פעלם בספרות העתים ובחכמת ישראל בשפת המדינה, גוע ויאסף אל עמיו ביום ג' כ"ח אד"ר תרנ"ד בשנת השמונה ושלשים לחייו, הוא היה מתלמדי בימ"ד החכמה ביאספי וישלם הק למודיו במחלקת הספרות והפילוסופיא, ומאז עבד את עבודת החכמה והספרות ככל כחו עד יומו האחרון, וירוש ויחקור, ופרי מחקריו כתב על ספר בסגנון נמרץ ונעים. בענותו הגדולה היה נחבא אל הכלים ולבו לא נשאו להוציא לאור את מעלות רוחו, עד אשר המריצוהו אוהביו ורעיו לזה, כראותם את פרי עטו כי ברכה כמו. וואות להם ויחל להפיץ מעינותיו חוצה.

מלבד לשון ארצו, שבה כתב כל הגיוני לבו, ושפת עבר ידע גם לשונות רומא ויון, צרפת, אשכנז, איטליא, ספרד ופורטוגל. בהוסד האגודה לתקר קורות בני ברומניא, יוליום באראש" היה הוא אחד מראשי עוזריו ועובדי עבודתה בחפץ לבב, ויחפש ויבקר בכתבי ארכיון ויוציא מהם חמר יקר למכביר. שלש שנים (1888-90) עבד את עבודת האגודה וואת יחד עם הח"ט. בריונישטיין, על שדה קברות ישראל ביאספי, להעתיק משם את כתובות המצבות העתיקות. בספר השנה ליהודים" הויל ע"י אחיו מ. שווארצפעלד בבוקארעיש נדפסו ממנו בשש השנים האחרונות מאמרים רבי הערך בחקר הלשון ובחכמת ישראל, ואחדים טמאמיו נעתקו בהמליין (בשנת 1889-90) ע"י ה' בריוני-שטיין הנ"ל. משנת 1891 והלאה היה עורך יחד עם אחיו מכה"ע "Egalitate", וישאר אחריו

בעיר ממלכתו טורין כבדהו במשאת כיד המלך. ויועצי עיר גינובא, עיר מולדת קאלאמבא, הרימוהו למעלת אורה הארץ. גם בני עיר מולדתו הרפואט נתנו לו משפט אורה. — בעת ההיא השלים פראנקל למדויו בחכמת הרפואה ויכתוב בל' דומית מאמר ע"ד כח המדמה באדם, ויזכה לתאר "דוקטור". בשנת תקצ"ח נבחר מאת ראשי הקהל בוועין להיות סופר ומזכיר העדה, או עוב את הרפואה ויקרש כל עתותיו אל המשרה ואל עבודת סופרים אשר אהב.

ושנים רבות הר"ל מ"כ ע"ד גדול, ואנאנטאנס-בלאטטער" אשר אליו נאספו בחייו סופרי אשכנז, בעת עליית הדם כדמשק כתב את שירו "ראחעל איין ביבלישעם געדיכט" (וויען, 1842), בו יבואו כל דברי האגדות הנמצאים בתלמוד, בתרגומים ומדרשים, המספרים נפלאות רחל אמנו, איך תעמוד תמיד לימין עמה, לנחם נדחי ישראל מיגונם או לככות עם כניה יחד בעת צר להם. השיר היקר הזה נדפס בכמה מהדורות ונתקף לשפ"ע ע"י ר"מ שטערן ושנית ע"י לעטעריס בם' "ברכות הורים" (וויען תרכ"ז).

בש' וויען 1854 הו"ל ס' "צור געשיכטע דער יודען אין וויען" (להולדת היהודים בווינא), ואחרי שנה הו"ל ס' "אינשריפטען דעם אלטען יודישען פריעדעהאפס אין וויען" הם ציוני מצבת בית הקברות ליהודים ברחוב ראסווי, הוא ביה"ק אשר בעת גירוש היהודים מוויען בש' ת"א קנזהו יחודי סגולה (בהם גם מאבות אבותיו של המשורר) לשמרו לכל יחללו היום את הקברים, ויכתוב לספר הזה הקדמה מפוארה בל"א, גם הו"ל אז ס' "לבנון, איין פאָעטיש פאמיליען בוך" שבו באו שירים ומליצות, אגדות ומאמרי חכמה כמעט מכל משוררי תבל, אשר הטיפו מלאתם על ענינים הנוגעים לישראל. — בש' 1858 נדפס "נאך דער צערשטארונג, עברעאישע עלעגיעון" (בסופו העתקתו ללה"ק מאת לעטעריס בשם "נגינות ישראל אחרי החרב").

בשנת תרט"ז הלך פראנקל למסעיו בארה"ק, בפקודת הגבירה העריץ למשפחת לעטעל, ויבונן בירושלים ב"ס לנערים עניים העומד על תלו עד היום. בדרבו עבר המשורר כמצרים, יון וטוריא, וכל מראה עיניו כתב בספריו "נאך יערוואלעס" ב' חלקים (לייפציג 1858), נעתק כלו לאנגלית ומקצתו לצרפתית.

השר המנוח היה חסיד בכל דרכיו כאבותיו, עושה חסד ומרבה להטיב לכל דורשו העצומים, ויהי למופת בצדקותו ובחסידותו, ויהי שמו לתהלה ולתפארת.

ר' אברהם אלעזר, מכונה ר"ר לודוויג אויגוסט פראנקל

משורר נערץ, נעים ומירות ציון בשפת אשכנז, הובל לקברות ביום ו' אדר שני תרנ"ד. המנוח נולד ביום ט' שבט תק"ע (3 פעברואר 1810) בעיר מוצער הראסט במדינת באהמען. אבותיו הישרים, הנכוחו על ברכי הדת והדעת, וילמוד בנוער בתורת ה' וספרי הנביאים בלשוננו הקדושה, ובעת ההיא שקד גם על דלתי ביה"ס ללמוד שפת אשכנז וביה"ס: אח"כ בא לעיר פראַג וילמוד למדוי הגימנוזיום, וטפי תרה"ג ר' זכריה פראנקל—גואלו מבני משפחתו—למד דקדוק לה"ק וחכמת ישראל. אחרי בקרו את בימ"ד הגבוה וילמוד למדוי הפלוסופיא, נסע יצא מפראג עירת וויען, ללמוד חכמת הרפואה.

עוד בימי נעוריו החל רוח השיר לפעמו, וכפעם בפעם שר שירים מלאים זיו ורגש, על חמדת מראות הטבע או על דרכי בני האדם וארחותם. בשנת תקצ"ב (1832) הו"ל בוויען ספר שירים בל"א בשכת קיסרי אוסטריא לבית האבסבורג, והקיסר פרידרינד I קבל בטוב לב את הספר ויכבדהו במטבעת זהב גדולה, וגם ווילהלם IV מלך פרויסן כבדהו במטבע כזאת. אז נודע שמו לתהלה, וגדולי המדינה ואציליה הטו לו חסד, כסודם באה נפשו ויארז לחברה אתם, כי עסק על ערכו כמשורר כבוד היה גם איש המודות וישא חן בעיני כל רואיו. השר החכם החוקר בלשונות הקדם האממער פורגשטאלל, יועין בחצר המלך, קרבהו ויאהבהו, ומאתו היתה נסבה כי שם פראנקל לבו לדרכי בני המורת וי"ל (לייפציג 1834) ס' "זאגען אויס דעם מארגענלאנדע". אחרים מהשירים האלה נעתקו ע"י לעטעריס במחברת, נגינות ישראל" (וויען תרט"ז). אח"כ נדפסו ספריו בשיר: "דון יואן ד' אוסטריא" ו"קאלאמבא" וישא חן לפני מלך סארדיניא קארל אלבערט, ובהיות פראנקל

ורויטט בקיוב. אחרי כלותו שם למודיו עבד בצבא במלחמה האחרונה מ'ש' 1878 עד 1879. אחרי כן עוד הוסיף הכמה בבקרו את בתי האוני-ורויטטים הגדולים באירופא, וישמש את החכמים הנפוארים עמציזינים במחלות האונים, הגרון והעור. בשבוע לקיוב נשא משא לפני סוד הפרופיסורים ע"ד מחלת הגרון, ויוכה לתאר „דוקטור לרפואה“, ומאו היה לרופא מומחה לרבים ושפעת חולים במחלות האונים והגרון נהרו אליו תמיד מקרוב ומרחוק, ויעש חיל ויצא שמו לתהלה. הוא היה הראשון בקיוב, אשר החל לפתוח עצם-הרקת בתריוצות נפלאה, לנקות את הליחה אשר נקבצה בחדרי האון הפנימיים, ונסיונות נתוח קשים כאלה כמעט תמיד עלו בידו להפליא והחולים שבו לאיתנם בלי כל רשם מכאוב וחלי. —

המנוח היה טוב ומטיב מאין כמוהו, והמעט אשר רפא חנם חולים עניים, עוד פוד נתן כל משכורתו אך לדברים שבצדקה וידו היתה פתוחה תמיד לכל נקלה ורעב. ע"כ גדול האבל בעיני כמותו, ואחרי מותו נהרו המונים, מגדולי חכמי האוניורויטט הקיובי ואדירי הבירוא עד העני שבישראל. ויקבר בכבוד גדול. יהי זכרו לברכה!

ד"ר וילהעלם פריינד

אחד מבחירי עדת ישראל בברסלוי, חכם ובלשן מצוין, גוע ויאסף אל עמיו בירה סיון תרנ"ד בשנת השמונים ותשע לימי חייו.

המנוח נולד בשנת 1806 בעיר קעמפען אשר במדינת פוונא. למד בגימנאזיום ואח"כ בבתי החכמה בברלון, ברסלוי והאללע, ויעמק חקר בשפות יון ורומי, ויעש חיל בלמודיו, כיד כשרונותיו הנפלאים ושקידתו העצומה. בשנת 1828 נתמנה למורה בגימנזיום אשר בברסלוי, ושם הקדיש כל עתותיו הפנויות לתורה ולחכמת הלשונות. כאשר נתפרסם שמו לתהלה נקרא בשנת 1848 לעיר הירשבערג (בשלעווא) לכהן בתור דירקטור בהגימנזיום. אבל מהותו יהודי לא נתקמה כהגותו ואת בידו, והיה למנהל בוי"ס עברי, ואחרי זמן קצר — למנהל בוי"ס כללי

איטלקית והולאנדית, וגם לעברית בשם „ירושלומי" ע"י ר"מ שטערן. (וויען 1860), אויס געניפטען" ח"ג (וויען 1860), ונעתק ג"כ לעברית בשם „מצרומה" ע"י הרה"ח אב"ג (וויען 1861). — בש' 1862 הו"ל „דער פרימאטאָר" שיר וקר אשר נעתק לעברית ע"י הח' לעטערס בשם „נשיא בישראל" (וויען תרכ"ב) וע"י הר"י פישער בשם „ראש העדה". עוד הו"ל ספר תולדות דוד בערנהארד פראנקל, 1864. — האגענבילדער, געדיכטע" ונעתקי לעברית ע"י רמה"ל בשם „ברכות הורים" (וויען 1866). — 1876 הו"ל „טראגישע קאָניגע, עפישע געדיכטע", ובשנת 1880 נדפסו כל שיריו בג"ח בשם „געזאממעלטע פאעטישע ווערקע". מלבד המון שירים ומאמרים יקרים — ענינים כלליים, פיליטונים במכ"ע נפ"פ, ועוד. — את שירו האחרון „תראַסט" הקדיש לעמו ויהן בו יקר ותהלה לחיי המשפחה בישראל.

פראנקל היה איש צדקה, חסד ורחמים, אב לאביונים ווועץ ומנתח לכל אָמלל, על כן אהבו העם מאד, וגם הממשלה העלתהו למעלת אצילים ותשם המשרה על שכמו לכהן בתור מנהל בית המחסה הגדול לעוירים מבני כוויען. פה מצא לורוויג אווגוסט פראנקל את עבודת הצדקה אשר אהב, פה שר שירי צדק ויעש צדק והיו אהוב ונחמד ונעים למקום ולבריות עד יומו האחרון".

להליותו נקבצו כאו שרים ורוונים, רבי המדינה וחוריה, גדולי החכמים והמשרורים, הרופאים, והחוקרים, ויקבר המנוח בכבוד גדול מאד, יהי זכרו ברוך.

ד"ר בנימין מאנדעלשטאם

אחד מגדולי החכמים התרוצים בחכמת הרפואה. נפטר בעיר קיוב ביום ב' ניסן תרנ"ד בשנת השלישים ותשע לימי חייו.

המנוח המצוין אשר כגדלו בחכמת הרפואה כן שגבו מעלות רוחו ומדות נפשו הערינה, נולד לאביו ר' עמנואל מאנדעלשטאם (בעל ס' „אוצר השמות" ועוד) בשנת 1854. למד בגימנזיום אשר בפאלטאווא ואח"כ בא להאוני-

בעיר גליוויץ. בש' 1870 התפטר ממשמרתו ויבוא לשבת בברסלוי ושם בלה כל ימיו בחכמה ומדע.

מלבד ספרי הלמודים בשפת יון ורומי, אשר ערך המנוח בשביל תלמידו הנימונים ויטצאו חן בעיני כל לומדיהם, עוד ערך ותקן ספר-מלים גדול בשפת רומי, וע"י הספר הזה נודע שמו וינחל כבוד רב. ואף כי לו עוב המנוח את דתו הנקל היה לו לעלות למעלות פרופ'יסור, ואולם עמו ואמונתו יקרו בעיניו ויתר משכר כסף ומשרה כבודה. ובספריו אשר כתב בשפת אשכנז נלחם כרוח עזו בעד שווי זכויות אהיו באשכנז, ודבריו עשו רשם גדול בעולם הספרות. ואם גם היה המנוח מן המתקנים והחפשים בדעות, ויהי אחד מן הראשונים אשר נתנו ידם לר"א גייגר, בכ"ז לא הרחיק ללכת ויתנגד לשטת המתנגדים החפשים עד הקצה האחרון ויוציא נגדם גם מחברת כתובה בטוב טעם ודעת,

ואלה ספריו בלשון אשכנז: א) די געגענ-ווארטיוג בעאבויכטיגטע אומגעשטאלטונג דער בירגערליכען פֿערהאלטניסען דער יודען אין פרייסען (1842); ב) ענטוואורף צו איינער צייט-געמאכטען פֿערפֿאססונג דער יודען אין פרייסען (1842); ג) צור יודענפֿראגע אין דייטשלאנד. (1848). — שלום לעפרו ויהי זכרו ברוך!

ר' חנוך יהודה, מוכנה ד"ר אלכסנדר קאהוט

רב גדול, חכם מפורסם ובלשן מצויין, מחבר הספר הענקי המהולל „ערוך השלם“, גוע ויאסף אל עמיו בניוויארק, ביום כ"ג אייר תרנ"ד, בשנת החמישים ושתים לימי חייו, המנוח נולד ביום כ"ד אייר ש' תר"ב (22 אפריל 1844) בכפר פעלעגהאוז באונגארן. בעיר קעטשקעמעט הסמוכה למד בגימנוזיום, גם שקד בלמוד תנ"ך וגמרא ויעש חיל עד להפליא, כי היה מצויין בכשרונותיו ובשקידתו, וישם לילות בימים להגות בספרים אשר אהב. — אחריו כן הלך עזרה ברסלוי לבקר בבית"ד הרבנים ויחד עם זה גם בבית האוניוורסיטט במחלקת למודי לשונות המורה. בארבע השנים הראשונות לשבתו בברסלוי (1865-1861) נשא עזרו, מחסור וכסף, והוא שקד בחכמה כמעט במסירת נפש, מאור הבקר עד חצות לילה לא פסק פומיה מנורמא. בשנת 1864 קבל את תעודת הדוקטוראט בכבוד גדול בבית האוניוורסיטט, עם מכתב תהלה מיוחד מאת בוחנהו הח' המהולל כהכמת בני דתם הפרו' פֿליישער, מאז הקדיש עתותיו אך ללמודי התלמוד ולהכין עצמו לכהונת מטיף. בש' 1867 ביום 27 יאנואר קבל „סטיכית רבנות“ מאת מורי הסימינריום, אחריו למדו שם חמש שנים וארבעת ירחים. הוא היה הראשון במשך כהונת הר"ו פֿראנקל שעזב את בימורה"ר בטרם כלות שבע

ר' נפתלי הלוי

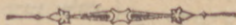
סופר מהיר, משורר ומדקדק, נאסף אל עמיו ביום עש"ק י"ט אייר תרנ"ד בעיר סטופורטה הקרובה למאנשעסטער (אנגליא) והובא לקברות בלונדון. הוא נולד ביום ו"ד אלול ת"ד בעיר קיול אשר על הוויסל. למד תורה מפי הגאונים המפורסמים למשפחת אווערבאך, ובפוזא למד מפי הרה"ג הדרשן המפורסם ר' שלמה פלעסנער, הח' אביגדור לעווענפֿעלד והרה"ח אברהם הכהן. עוד באביב עלומיו החל למשוך בשבט סופר, ויחבר מחברות במליצה, ומשנתו הי"ז החלו לבא בקהל ספריו ומאמריו במקצעות שונים בתורה וספרות. ואלה שמות ספריו: א) חקרי קדמוניות (תרנ"א); ב) מנחת זכרון; ג) תולדות

ראשונה החל הח' קאהוט לחבר את ס' הערוך השלם בשפת אשכנז, והעלים למכתן אשר שלח להכמי זמנו המנוינים מצאו חן בעיניהם עד מאד. אבל בראותו כי בשפה זו תגדל כמות ספרו אולי עד ט"ז כרכים, שמע לעצת יודיו ויחל לכתוב ספרו מחדש בעברית, והמלאכה צערה בצעדי און קדימה. — ויען כי במשך שמונה השנים שישב בעיר שטוהלווייסענג-בורג היו עתותיו מכורות גם למשמרת הרבנות וגם להשגחה על בתה"ס שבמחוז, ע"כ הלך בחפץ לבב לקול קריאת עדת פֶינֶפֶקֶרֶכֶן להיות לה לרב. גם בה כהן פאר שמונה שנים ואח"כ נקרא להיות רב בקהלת „גראָס ווארדוין“. משם קראתהו עדת „אהבת חסד“ (אנשי באַהמען ואונגריא) בנייארק להיות לה לרב ומטיף. כשרונו הגדול עמד לו ללמוד עד מהרה את השפה האנגלית ולדרוש בה ברבים מקץ שנתיים ימים לבואו נויארקה. בקיץ תרנ"ג בהיות המערכה הגדולה בשיקאגא ושם נאספו כהני כל האמונות השונות, היה הוא ציר שלוח מאת יהודי נויארק, וכל מכה"ע רוממוהו בגלל דרשותיו האחרות אשר דרש בטוב טעם ודעת.

בשנת תרמ"ט, אחרי עבודת עשרים וחמש שנים, גמר את ספרו הגדול „ערוך השלם“ אשר עשה לו שם עולם. — מלבד הס' הזה חבר עוד הרבה ספרים בל' אונגארית, עברית, גרמנית ובריטנית, והמון מאמרים ודרשות שונות. יהי זכרו לברכה!

שנים, המועד הקצוב או לכל תלמידו בית-המדרש הזה.

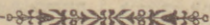
עוד באביב נעוריו, בהיותו כבן ט"ו, גמר בנפשו מהשבה גדולה לעשות את הערוך שלם, לכל יחסר בו כל. במשך ימי שבתו בכרסלוי הכין עצמו למלאכה הענקית הזאת, ולמען מצוא לחם חקו שלח מאמרים למכה"ע של החברה המורחית, ועוד למכ"ע מדעיים בשפת אונגארן. מאמריו במכ"ע האחרונים משכו עליהן עין קהל הקוראים, וביחוד עין עדת ישראל בעיר שטוהלווייסענגבורג, וארבע ימים קודם חג הפסח (בש' 1867) קראתהו ע"י התל"ג להיות לה למטיף ולרב. ע"י חממתו וביחוד ידיעתו הרבה בהקלאסיק האונגארית מנה אותו שר ההשכלה עטוועש לדירקטור של בתי-הספר אשר בהמחוז. כאשר קרא השר הזה לאספת היהודים וישבי הארץ, היה קאהוט הסופר, אבל למרות כל טרדותיו לא חדל מעבוד בעבודת ס' הערוך, ומלבד זאת הדפיס בימים ההם כמה חקירות מדעיות בסכ"ע שונים. בימים ההם חבר גם את ספרו „הארה בקרתית על ההעתקה הפרסית של ח"ת תורה“ (קריטישע בעלייטטונג דער פערזישען פענטאמיון-איבער-זעטצונג דעס יאקאב בן יאָועף טאווס. לייפציג א. היידעלבערג 1871), ספר כשני חלקים רב הכמות והאיכות אשר כל מבקריו מלאו פיהם תהלתו. הס' הזה מוגש לכבוד ראש האקאדמיא האונגארית אשר בהשתדלותו השיג קאהוט אח"כ את כתבי היד היקרים מן „ערוך השלם“.

בשורת ספרים חדשים.

שיצאו לאור בשנות תרנ"ג—תרנ"ד.

נערך ע"י ח. ד. ליפפא בווינוע, עם הוספות ומלואים מאת מערכת „אחיאסף“.

בשפת עבר.

אחיאסף: לוח-עם ספרותי ושימושי עם תמונות וציורים לשנת תרנ"ד. נערך בעזרת טובי הסופרים העכרים. שנה ראשונה. ווארשא, תרנ"ג (שולדבערג). 80—379 עמודים.

אינדיקציה י. י. המחנך בלמוד שפת עבר ע"י מעשה (פראקטיק). ווארשא, תרנ"ד (בוימרטער).

ר' אייזיק לייב ב"ר שרגא עזריה ז"ל החוב"ק קוניניא: לקוי המאורות, מספר מר על שני גדולי הרור הרה"ג נפתלי צבי יהודא ברלין והרה"ג ישראל יהושע מקוטנא. מצורף לזה הספר על גיסו כו' אליעזר ליפמאן ז"ל שהיה אב"ד דק"ק קוניניא. ווילנא (ראם). תרנ"ד. 32 עמ'.

אבעלסאן אברהם יואל: אהלי שם, שו"ת למרגן ורבנן לגדולי דורנו יצ"ו (ח"ב). אדעססא. תרנ"ד (מ"א בעלינסאן). 160—32 עמודים.

ר' אברהם ז"ל בן הגאון החסיד רבינו אליהו [הגר"א] ז"ל מווילנא: רב פעלים, יפתח מקור לכל מדרשי ז"ל ואגדותיהם למקומותם בשמותם, מאין יצאו ולמי הם, ואיה איפה הם מובאים בספרים נו', בהערות ונוספות מאת המו"ל שמעון משה האגנעס מווילנא. (האלטער ואייזענשטאדט). ווארשא, תרנ"ד. אבן-ספיר י. ל.: ממראות החיים (א) מעשה בחוב אחד. (ב) המשחקת. (ג) הכל בחכמה נעשה. (הוצאת בן-אביגדור). ווארשא, תרנ"ד. 32 עמ' (שולדבערג).

בן-אביגדור: עניים מאשרים. ספור. ווארשא, תרנ"ד. 32 עמ'.

ברודס ראובן א.: שלשה ספורים. קראקא. תרנ"ד (יוסף פישער) 160—39 עמ'.

ברודא היים: תולדות ר' דוב קאססעל. קראקא, תרנ"ג.

ברלין ר' נפתלי צבי יהודה וצלה"ה: שו"ת משיב דבר, חלק ראשון וחלק שני. ווארשא, (האלטער ואייזענשטאדט) תרנ"ד.

באבער שלמה: מדרש אגדה, עה"ת יז"ל פ"ר ע"פ כ"י ישן נושן אחד בעולם, המובא מארס צובה, עם מבוא והערות ותיקונים, שני חלקים. ווינוע, תרנ"ד.

באסן בצלאל: משכן העדות או ענציקלא-פעדיא התלמודית. חלק ראשון. ווארשא, תרנ"ד (מורש).

בערקאוויטש יצחק צבי: מדות התורה, בשני חלקים. בריטשוב, תרנ"ג.

בכרך יעקב בן הרב ר' משה ז"ל: מאמרי יעקב הבכרני מהעבור ומנין השנים. כוללים שני ספרים, האחד עבור חוקי הו המלך והשני ירח למועדים. ווארשא, תרנ"ג (שולדבערג).

בריסטיגער ישראל: פרחי אביב, אספת ספורים ומאמרי מדע. לעמבערג, תרנ"ג. גאלדשמידט אלעזר: ברייתא דמעשו בראשית, כתובה בלשון סורסית, ערוואי בר ברנלאו, יז"ל בפ"ר עם הערות ופרושים. שטראסבורג, תרנ"ד.

גראבער שאלתיאל אייזיק: אגרות שד"ל, חלק השיעי (האחרון). קראקא, תרנ"ד. — אוצר הספרות, שנה רביעית, קראקא. גמזו יהודא לייב: אברבנאל, שיר חיון, ערוך ברבע מערכות מאת מ. האשקעס. נעתק מלשון דומית מתרגם ומתקן. ווארשא, (האלטער ואייזענשטאדט), תרנ"ד.

בהורה ובחכמה, במקרא בתלמוד ובמדרשים.
ב' חלקים. ווינן, תרנ"ג (8).

האָב ער מרדכי יעקב: ספר הלמוד המלמד
לילדי ישרון דעת לשוננו הקדושה, הוצאה
שניה בחקונים והוספות רבות, ווילנא,
תרנ"ד (האלמנה והאחים ראם), 160—
144 עמ'.

האָלפֿמאַנן דוד צבי: משניות בנקוד האותיות,
מתורגם ומפורש כלשון אשכנז, מס' כבא
כתרא, 1894, ע"י בימת"ס ה' איצקאוויטש
בברלין, 160.

מ"ע המלויץ, עתון יומי, ע"י ל. רבינוביץ
ושבתי ראפורט, פט"ב.
— הצפירה, עתון יומי, ע"י ח'ס' וג"ס.
ווארשא.

ווייס אייזיק הירש: דור דור ודרושינו, חלק
ראשון, הוצאה שניה ומתוקנת בהוספות
רבות, ווילנא, תרנ"ג. הוצאת יעקב
גינצבורג בבאברויסק.

— רב האי גאון, שיר, מוסר השכל, נערך
מתדש עם תולדות המחבר, ב' הוברות, (הוצאת
„אחיאסף“), ווארשא, תרנ"ג (שולדבערג).

ווארשא ווסקי יצחק בן אשר: לתחית שפת
עבר, חוברת ראשונה, אדעסא, תרנ"ג.

ווייענער שמואל: קהלת משה אריה לוב
פרידלאנד, רשימת כל הספרים העברים,
נדפסים וכ"י, הנמצאים באספת-פרידלאנד
באוצר מוועאום האזיאטי של האקאדעמיה
למדעים בס"ט פטרבורג, חוברת א', כוללת
ספירידפוס אות א, פטרבורג, תרנ"ג.

וויזאנסקי משה אהרן: עץ הדעת, יכלכל
מאמרים בחכמת הטבע, תכונה, חמיה,
פיוולוגיה, ווארשא, תרנ"ג.

ווייסבערג יצחק יעקב: מחברת היינו דאמרי
אנשי ומקצת משלי ר"ל שבתלמודים
ומדרשים וכ', ברדיטשוב, תרנ"ד.

וויטאל יעקב: איש הרוח, ב' חוברות.
(הוצאת בן-ראבינדור), ווארשא, תרנ"ד,
(שולדבערג).

זסר"ן: אני והוא, שתי חוברות, (הוצאת
בן-ראבינדור), ווארשא, תרנ"ד (שולדבערג).

גאָלדין עזרא: שכל ואלמון, ספור, ווארשא,
תרנ"ג (שולדבערג).

גאָלדבלום ישראל איסר: מגזי ישראל
בפארין, ווינן, 1894.

גאָרדאָן ישעי' נפתלי הערץ: המורה או
המפתח, חלק ראשון ושני, מהדורא
תניא בחקונים והוספות, ווארשא, תרנ"ג.
160—176-54 עמ'.

גאָרדאָן שמואל לוי: כנור ישרון,
שירים, חוברת שלישיה (הוצאת בן-ראבינדור),
ווארשא, תרנ"ד, 32 עמ' (שולדבערג).

דאָוידאָוויטש יהודה לוי: החנוך השכלי,
המוסרי והגופני מאת הערבערט ספענסער,
תרגום שלם משפת אנגלית, בהוספת באורי
מלים ומושגים והארות מסבירות והקדמה
מספקת, (הוצאת „אחיאסף“), ווארשא.
תרנ"ד (שולדבערג).

דעמבאָדוקטור מעדיצין: טביחת הבהמה,
באופנים רבים ושונים, בכוארה ומפורשה
עפ"י יסודי חכמת הנתוח והורת החיים
(אנאטאָמיע ופזיאלאָגיע בלע"ז), ווילנא
(האלמנה והאחים ראם), תרנ"ג.

דעמאנט יוסף בן-ציון: עמק הבכא, הספר
על הגאון ר' נפתלי צבי יהודא ברלין וצ"ל.
ווילנא, תרנ"ד (ראם).

הרכבי אברהם אליהו ד"ר: רבי יהודה
הלוי, קובץ שיריו ומליצותיו, כרך שני,
(הוצאת „אחיאסף“), ווארשא, תרנ"ד,
(שולדבערג) 320.

מערכת „המלויץ“: ארבעה מאמרים מנה בן פרס,
מנחה לוחמי „המלויץ“ במשך חצי שנת 1893.
האָרנשטיין שאול: גבעת שאול, געאָגראַ-
פיע), יכלכל עניניו אה"ק, מצבה וקורותיה
בשכר הימים ובימינו אלה, גלילות הארץ,
שמות ההרים, ימים ונהרות כלשון עבר ועבר,
ווינן, תרנ"ג.

האָלפֿמאַן מרדכי הלוי ז"ל: שירי תהלה
מספרי „מאמר חסין“, שירים לבר מצוה,
מאת הרה"ג כו' שהיה אב"ד פאראעץ וקאָל-
ווארע, ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענ-
שטאָדט), 160, 34 עמ'.

האָלפֿמאַן דוד ז"ל: רבות מחשבות, מחקים

ר' יאודה נחמה ס"ט: מכתבי דודים מיון, מכתבים שונים בעניני חכמת ישראל, סלונק, תרנ"ג.

יעל ליבעק ד"ר אהרן: קונטרס המזכיר, הוצאה שניה בהוספה מרובה. וויען, תרנ"ג. 80.

יאנקעלעוויץ שאול: אור מתעה, ספור בשני חלקים. ווארשא, תרנ"ד (שולדבערג).

כהנא דוד: רבי שלמה שרביט הוהב, קובץ שיריו. חוברת אחת (הוצאת „אחיאסף“). תרנ"ד (הנ"ל).

— רבי דונש בן לברט, קובץ שיריו (הוצאת הנ"ל). ג' חוברות, תרנ"ד. (הנ"ל).

— רבי אברהם בן עזרא. כרך ראשון, (הוצאת הנ"ל), תרנ"ד הנ"ל.

לא סויפא ולא ספרא: מסכת שמרות עם פי' הקונטרס, תוספות גדולי שביעית, הגהת עשרי וחרושי הרב אל-פת ז"ל. ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענשטאדט). 80—48 עמ'.

ליובמאן מרדכי: שיחות בדיעות הטבע (בעקבות נזיכוף). ירושלים, תרנ"ג. 80.

ליפשיץ אפרים: נקודת הכסף. ספור (הוצאת בן-אביגדור), ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענשטאדט).

מירסקי אהרן: חליפות החיים. ספור. וויען, תרנ"ד. 320—71 עמ'.

מיללער ד"ר יואל: הלכות פסוקות מן הגאונים, י"ל מפורש ומבואר. קראקא, תרנ"ג.

טו"ח: דברי חכמים וחידותם, אגרות מפורשות בדרך שיר עם הערות, ג' חלקים, וויען, תרנ"ג.

מושקאט חיים אליעזר: אדם המעלה, חובת התבס לאלהים, לעצמו ולעמו כו' ע"פ התלמוד וחמררש עם הערות כו'. ווארשא, תרנ"ד (י. אלאפין). 80—45 עמ'.

מוח יהושע: האשל, מאסף מאמרים, שני ספרים. ווארשא, תרנ"ד.

סאקאלאוו נחום: האסף שנה ששית. ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענשטאדט).

זוסמאנאוויטש יקותיאל: הדרך משה בן מנחם (מחזה). העתקה. תרנ"ד.

חזן אליהו ס"ט: נוה שלום, כולל מנהגי נא-אמון וארץ מצרים יע"א. נא-אמון, תרנ"ה.

טאוויאווי. ה: אפרים קוה, ספור מאת ב. אויערבאך. תרגום (הוצאת „אחיאסף“). ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענשטאדט). 320.

ט"ף: אהבת אחים, ספור מחיי בני עמנו בימי המהפכה הגדולה בצרפת. תרגום, ווארשא, תרנ"ד (י. אלאפין). 320—32 עמ'. טאקסין מנחם צבי: אורח לצדיק, מלוקט על תנ"ך כו', מבאר ע"פ הפשט וע"פ דרך המוסרי. ווארשא, תרנ"ד (בוימריטטער).

— אורח ישרים על אגרת רז"ל על סדר זרעים ומועד. ווארשא, תרנ"ג (בוימריטטער). טרייואקס משה חיים: רועי ישרון המה ראשי רבבות ישראל כו' הרה"ג נפתלי צבי יהודה ברלין מוואלאוין, הרה"ג יוסף דוב בער מבריסק והרה"ג ישראל יהושע מקוטנא, והרביעי בצל החכמה כו' משה מנטיפוירי. ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענשטאדט). 80—31 עמ'.

יאצקאן שמואל יעקב: הנוך לנער להיות איש יהודי נאמן לעמו ולדתו ואורח מועל כו'. חלק ראשון תהלוכות הילדים, חוקי דרך ארץ, הנמוס, הכריאות והמדות כו'. ווילנא, תרנ"ד. 160—48 עמ'.

יוסטמאן מנחם מענדל: פסיקתא דרב כהנא עם ארבעה פירושים. ווארשא, תרנ"ג (האלטער ואייזענשטאדט). 160—340 עמ'. ר' ישראל מאיר הכהן מראדן, בעהמ"ה, חפץ חיים: נדחי ישראל, ספר במוסר. ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענשטאדט). יעבין זאב: גאון הארץ, ספר לכל נפש ולכל בית ישראל, חלק שני. ווארשא, תרנ"ד (שולדבערג).

— דברי ימי העמים, כתוב ברוח כנ"י, פסוקים פסוקים ומנוקד, ד' חלקים, ווארשא, תרנ"ב—תרנ"ד (שולדבערג).

יאנאטהאנאזאן צבי הירש בר"א: שירי ציון. ווארשא, תרנ"ג (שולדבערג).

פֿינקעל אלעזר דוד: תולדות היהודים מאת ד"ר גראָטין. חלק רביעי. העתקה. ווארשא, תרנ"ד (ביומריטטער). 320—XXII+695 עמודים.

פֿרענק ע. ג. גנון והציל, ספור מקורות היהודים בפורטוגל. ווארשא, תרנ"ג.

פֿרענקעל יעקב: היהודים בלאדו, ווארשא. תרנ"ד (י. אלאפין).

פלאדירסאכער שלום: (ספר) מתת-יה, באורים, הגהות והערות למד"ר מכ"ה הרה"ג מתתיהו שטראשן ז"ל, תולדות הגרא"ש בשם "זכרון לחם", עם קונטרס "שירי מנחה" והוא תוכן כל הרושי המנות במ"ע שונים. ווילנא, תרנ"ד.

פריץ ז"ל: העגב, שירי אהבה. ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענשטאדט).

פֿין ר' שמואל יוסף: רבי יהודה הלוי או עלילת דם בדמשק (ספור). העתקה. מיזבון המנוח. ווארשא, תרנ"ד (ביומריטטער).

פֿריעדענשטיין שמעון: הרואה ואינו נראה, שני ספרים. ווארשא, תרנ"ד.

פֿריעדסאן דוב אריה: גמול אלהים. ספור. ווארשא, 1894 (ביומריטטער).

פֿרישמאנן דוד: תולדות השלמת האדם מאת יוליוס ליפפערט. תרגום. כך ראשון וראשית הכרך השני. (הוצאת "אחיאסף"). ווארשא, תרנ"ד (שולדבערג). 160—500 עמודים הכרך הראשון.

קלעמענטינאווסקי אהרן יעקב: מעשה החשבון (אריטהמעטיק), ווארשא (שולד-בערג) תרנ"ד. 80—224 עמ'. — אספת שאלת החשבון (כנ"ל) 149—28 עמ'.

קאנטארשיצק יוסף: מצהרים חלד, ספור. ברדוטשוב, תרנ"ד 160—38 עמ'.

קלאַקע ל. י. ראשון לחנוך, תפלות ויסודי הדת לנערי בתה"ס לישראל בוטאי עפ"י שיטה חדשה. חלק ב' חנוך תפלה. ווארשא (א. גינו), תרנ"ד. 320—78 עמ'.

קאנפאנטון ר' יצחק ז"ל: דרכי הגמרא. י"ל בראשונה ע"י א. ה. ווייס. הוצאת שניה. ווילנא, תרנ"ד. (ע"י יעקב גינצבורג באברויסק).

סובאלסקי יצחק: חיי היהודי על פי התלמוד, הוצאה שניה עם הוספות ותקונים, ווארשא, תרנ"ג (שולדבערג).

סלאנימסקי חיים זעליג: מאמרי חכמה, מאמרים מלוקטים ממ"ע הצפירה. חלק ב', ווארשא, תרנ"ד (י. אלאפין).

סופר שלמה: חוט המשולש, תולדות חיי רבינו משה סופר ור"ע איגר ור' אברהם שמואל בנימין סופר זצ"ל, הוצאת הרשה עם הוספות רבות כו'. מונקאטש, תרנ"ד.

סירקיס ישראל: טבע התבונה.

סאמועלין: מן החיים, ארבע חוברות (הוצאת בן-אביגדור). תרנ"ד (שולדבערג).

עפשטיין ברוך הלוי: שפה לנאמנים, מאמר ע"ד תכונת לה"ק וערכה בג' פרקים. ווארשא, תרנ"ג.

פוסק ר' אליהו: כורת הברית על הלכות מילה. לעמבערג. תרנ"ג.

פאפירנא א. י. משלי הזמן ב' חלקים (הוצאת בן-אביגדור). ווארשא, תרנ"ד (שולדבערג).

פֿריעדבערג א"ש: זכרונות לבית דוד חלק ראשון וראשית חלק שני (הוצאת "אחיאסף"). (הנ"ל).

עמק הארוים, ספור מראשית דרכי האינקוויזיציה בספרד, הוצאה שניה בתקונים הרבה. ווארשא, תרנ"ד (שולדבערג) 240.

חלק ראשון 152 עמ'. חלק ב' 148 עמ': עיר ובהלות. העתקת ספורו שלעוואנדא.

מחיי בני" בליטא במאה העברה. ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענשטאדט).

פֿירוקא אברהם מרדכי: אחד עשר ספורי ילדים למקרא ולשעשועים. ווארשא, תרנ"ג (שולדבערג).

פֿוקס דר. יצחק שלמה: החוקר, שנה שניה, חוברת א', מוקדש לחכמת ישראל. וויען, תרנ"ד. 160—36 עמ'.

פאזאנסקי ד"ר שמואל אברהם: קונטרס בדקדוק שפת עבר, י"ל בפעם הראשונה עפ"י כת"ב, עם פתח דבר, הערות והגהות (חלק ראשון—החלק השני הנהו בלשון אשכנז). ברלין, תרנ"ד.

ר' שש-טוב בן יוסף פלקיירא: ספר המעלות... פילוסופיא. ברלין, תרנ"ד.

שולמאן קלמן: צבי לבל הארצות, תוכן רצוף אהבה לרעיון ישוב ארץ ישראל. ווילנא, תרנ"ג. 186 עמ'.

שטיינבערג יהושע: משפט האורים אוצר המלים למקראי הקדש בשפת עברית עם תרגום רוסי ואשכנזי, חוברות א'—ב'. ווילנא, תרנ"ד (ראם).

שפיצער בנימין שלמה, רב לקהל החרדים בוויען: תיקון שלמה, מאה דרושים על רוב שבתות השנה ו"ט וגם הספרים על כמה גאונים.

— שמלת בנימין. חדושים על שב שמעתתא". תרנ"ג. 40.

בשפות אחרות.

Back S. Dr. Die Geschichte des jüdischen Volkes und seiner Literatur vom babylonischen Exil bis auf die Gegenwart. II verbesserte Aufl. Frankfurt a/M. 1894. 80.

— die religionsgesetzliche Literatur der Juden in Jem Zeitraum vom 15 bis 18 Jahrhundert mit besonderer Berücksichtigung des „Schulchan Aruch“. Trier, 1893. 80.

Bardowitz Leo Dr. Die rationelle Schriftauslegung des Majmonides und die dabei in Betracht kommenden philosophischen Anschauungen desselben. Berlin, 1893. 80 (Ch. D. Lippe).

Barsch I. Dr. Zwei Freunde (Lessing u. Mendelssohn). Berlin, 1894.

Berliner A. Dr. Magazin für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums. vierteljährlich. Berlin.

Birnbaum N. Dr. Die Jüdische Volkszeitung. vorm. „Selbstemancipation“. Berlin. wöchentlich.

Bloch Dr. Oestreichische Wochenschrift. Wien.

ראבינאָוויץ שאול פינחס: דברי ימי ישראל מיום היותו לעם עד ימי הדור האחרון, מאת ד"ר צבי גראָטץ. מתורגם עברית עם תוספות הערות והארות, חלק שלישי, ווארשא, תרנ"ג—ב"ד.

— מוצאי גולה, זכרונות נדודי הגולים מארצות ספרד ופורטוגליה. בשני חלקים. ה"א: קדימה. (הוצאת אחיאסף) ווארשא, תרנ"ד (שולדבערג).

ראטנער בער: מבווא להסדר עולם רבה. חלק ראשון. ווילנא (ראם). תרנ"ד, 160—162 עמ'.

ראָזענפֿעלד א. א. גן שעשועים לילדי ישרון. מהרורא שלישיית עם תוספות ותקונים רבים. ב' חלקים. הוצאת א"י שפירא. ווארשא, תרנ"ג (אלאפין).

ראָזענפֿעלד יוסף: דרך אמונה, כולל ארבעה מאמרים: א) ועתה ישראל מה ה' אליהך שואל מעמך; ב) בני שם ויפת; ג) ספר יונה; ד) הרמב"ם והרמב"ן. הוצאת א. י. שפירא. ווארשא, תרנ"ד (האלטער ואייזענשטאדט).

ראבניצקי י. ה. פדרס ספר שני. אדעסא, תרנ"ד. 80 (א. דוכנא).

ראבינאָוויץ ד"ר ישראל מיכל: מבווא התלמוד (בהעתקת י. ה. זאגאָראָדסקי). י"א פרקים ובסופו הערה ע"ד הכמת המדות. ווילנא, תרנ"ד.

שיר השירים עם קיצור מפורש רבינו סעדיה גאון ז"ל בשני דרכים. ווארשא, תרנ"ג. (האלטער ואייזענשטאדט).

שיפּרין אהרן ישכר: מעמ מבל, באורים לאיזה מקראות, לדברי חכמים ודברים בעלמא, ווארשא, תרנ"ג.

שפירא יהודא זאב כהנא: ילקוט המכורי על ישעיהו, מאת רבי מכיר בן אבא מרי ז"ל. הו"ל פ"ר עם ציונים ומראה מקומות בתלמוד ובמדרשים ועם הערות והגהות. ברלין, תרנ"ד. 80.

שולמאן אלעזר: ממקור ישראל, תולדות אנשי השם, גדולי סופרי גרמניה וילדי ישראל: היינריך היינע ולודוויג בערנע. ה"ב: תולדות לודוויג בערנע. ברדיטשוב, תרנ"ד. 80—148 עמ'.

- Hildesheimer H. Dr. Die Jüdische Presse. Wöchentlich mit 4 Beilagen. *Berlin.*
- Hirsch Dr. Jeschurun. 2 mal wöchentlich. *Hannover.*
- Herzberg W. Dr. Irrwege der Seele. Erzählungen. *Trier 1893. 8°.*
— Jüdische Familienpapiere. III Auflage. *Zürich 1893. 8°.*
- Hirsch Mendel Dr. Das reine Menschthum im Lichte des Judenthums. *Fr. a/M. 1893. 8°.*
- Jewish Colon. Association. Rapport du Conseil d'Administration pour l'année 1893, *Paris 1894.*
- Israel Juda Ben-Ebri (Idelsohn). Der Grund, weshalb die Trunksucht, die Cholera etc. unter den Christen mehr als unter d. Juden verbreitet sind, *Riga, 1894, 8°. 32 S.*
- Ярошевский С. О. Выходцы изъ Межополя. Романъ. 3 ч. Спб. 1894.— 475 С. 8°.
- Kaufmann. Der Frankfurter Israelitische Volkskalender. *Frankf. a/M.*
- Karpeles Dr. G. Allgemeine Zeitung des Judenthums. Wöchentlich, *Berlin.*
- Klemperer W. Dr. Voltaire und die Juden. *Berlin 1894.*
- Kohn Jakob Dr. Assimilation, Antisemitismus u. Nationaljudenthum. 1894.
- Константиновскій І. Мое пребываніе въ Аргентинѣ. Одесса, 1893.
- Каценелленбогенъ С. А. Моисеево вѣроисповѣданіе. въ 3 ч. и IV отлѣгахъ, Ч. I, Спб. 1894.
- Канторъ Л. Др. Подвиги дилетантизма. Спб. 1894.
- Ландау А. Восходъ. Недѣльная хроника и ежемѣсячный журналъ. С.-Птб.
- Lowin S. Dr. Die hebräischen intransi-
- Bloch M. Rabb. Prof. Der Vertrag nach nach mosaich - talmudischem Rechte. *Leipzig 1893. 8°.*
- Brann M. Dr. und Kaufmann D. Dr. Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums. *Berlin.*
- Brann. Der Jüdische Haus- und Volkskalender. *Breslau.*
- Dembo I. A. Dr. Das Schächten in Vergleich mit den andern Schlachtmethode. *Leipzig, 1894.*
- Feilchenfeld W. Dr. Das hohe Lied inhaltlich und sprachlich erläutert. *Breslau 1893. 8°.*
- Franzos K. E. Der Wahrheitssucher (Erzählung). *Jena, 1894.*
- Gelbhaus S. Dr. Die Targum-Literatur vergleichend-agaddisch und kritisch-philosophisch beläuchtet I Theil: Das Targum Scheini z. Buche Esther. *Frankfurt a/M. 1893. 8°.*
- Гершфельдъ М. Г. Исторія еврейскаго народа для евр. школы и семьи. Ч. I. Кіевъ, 1893.
- Goitein E. Dr. Das Vergeltungsprincip im biblisch-talmudischen Strafrechte. eine Studie. *Frankfurt a/M. 1893. 8°.*
- Graetz A. Dr. Geschichte der Juden vom Untergange des jüdischen Reiches bis zum Abschluss des Talmuds. III vielfach verbesserte und vermehrte Auflage III Band. *Leipzig 1893. 8°.* (Oskar Leiner).
- Graetz H. Dr. Emendationes in plerasque sanctae scripturae veteris testamenti liberos, secundum veterum versiones nec non auxiliis criticis caeteris adhibitis autore H. Graetz etc. Ex relicto defuncti auctoris manuscripto edidit Guil. Bacher. *Breslau 1892--3.*

- Шогорѣльскій В. М. Др. Еврейскія имена собственныя Спб. 1893.
- Posnanski Samuel. Beiträge zur Geschichte der hebr. Sprachwissenschaft ("תולד שני מספרו „קונטרס בדקדוק שפת עבר") Berlin 1894.
- Рабиновичъ Б. Что дѣлаетъ баронъ Гиршъ? Одесса 1893.
- Rahmer M. Dr. Israelitische Wochenschrift und jüdisches Literaturblatt. *Magdeburg*.
- Renan Ernest. Histoire du peuple d'Israel. Tom IV. *Paris*, 1893.
- Schwarz M. Dr. Die Contraversen der Schamaiten und Hilleliten. I Theil. Eine Beitrag zur Entwicklungsgeschichte der Halacha. *Wien* 1893. 8°.
- Segal B. W. Materjały do etnografii żydów wschodnio-Galicyjskich. *Kraków*, 1894.
- Stade B. Dr. Zeitschrift für alttestamentliche Literatur. 2-mal jährlich. *Giessen*.
- Strack Herman, Dr. Prof. Einleitung in den Talmud. II theilweise umgearbeitete Auflage. *Leipzig* 1894. 8°.
- Hebräische Grammatik.
- Szanto K. Dr. Die Neuzeit wöch. *Wien*.
- Sulzbach M. Dr. Prof. Die religiöse und weltliche Poesie der Juden vom 7 bis zum 16 Jahrhundert. *Trier* 1893. 8°.
- Шахрай Л. М. Наша старина. Макнавен. Одесса 1893.
- Наша Стар. Рабби Аниба. Одесса 1894.
- Цвѣтникъ Іудей. Одесса 1894.
- Wolf Georg. Ist die antis. Bewegung ein nationaler Freiheitskampf? *Wetten* 1894.
- Wolff L. קול שמחה Stimmen der Freude, Tischreden etc. *Frankf. a/M*. 1894.
- Wolstein I. Dämonenbeschwörungen aus nachtalmudischer Zeit. *Berlin*, 1894.
- tiven Verba der Vergangenheit, *Berlin*, 1894.
- Löw Leop. Rabbiner. Gesammelte Schriften herg. v. Dr. Imm. Löw. *Szegedin* 1890—3 III Bände 8°. (Ch. D. Lippe).
- Лурье С. Пятикнижие и новѣйшій антисемитизмъ. Спб. 1893.
- Леруа-Болье. Евреи и Антисемитизмъ. Спб. 1894. 8°—VIII+328.
- Леванда Л. О. 1) Сиromныя бесѣды о прошлогодномъ снѣгѣ; 2) О томъ какъ гора родила мышъ. Екатеринбургъ, 1894.—8°—55 С.
- Margolioth G. Descriptive list of the Hebrew and Samaritan mss. in the british Museum. *London* 1894.
- Meisel W. Dr. זכות אבות וזכות אבות פרקי אבות. II Aufl. *Breslau* 1891—3, Lief. 1—3.
- Mendelsohn M. Dr. Die Pflicht der Selbstvertheidigung. eine Studie. *Berlin* 1894. 8°.
- М. Е. Моисей Цесесъ (Страница изъ исторіи сіонскаго движенія), изданіе Уеышкина, 8°.—16 стр. Екатеринбургъ. 1894.
- Моргулисъ М. Г. О давности владѣнія. Спб. 1893. 8°. 5—4—80.
- Наумовъ Н. Въ глухомъ мѣстечкѣ. (Разсказъ). Спб. 1894.
- Никитинъ В. Н. Еврейскія Поселенія сѣверо- и юго-зап. губ. (1835—1890). Спб. 1894.
- Nossig Alfred Dr. Die Socialhygiene der Juden u. des altorientalischen Völkerkreises (שמירת הבריאות הכללית אצל היהודים ואצל העמים הקדמונים בארצות המזרח) *Stuttgart* 1894. 8°—152.
- Peltyn S. Izraelita. Pismo tygodniowe. *Warszawa*.
- Plato Im. Dr. Zur Geschichte der Exegese. *Halle* 1893. 8°.

קורא הדורות.

נערך ע"י אברהם יעקב סלוצקי.

לביאות עולם	רביאות עולם
3655 ארסתובל בן הורקנס מלך וכה"ג.	1558 שם בן נח נולד.
3682 שלומית אלכסנדרה מולכת.	1656 המבול היה על הארץ.
3692 מות שלומית. ארסתובל מלך והורקנס אחיו כהן גדול.	1948 אברהם נולד (חי קע"ה שנה).
3698 פוטפיוס בא ירושלימה ופשטה מלכות רומי על ישראל.	1996 בנין המגדל וההפלגה.
3702 רבים מיושבי יהודה עזבו ארצם ותישבו במדינת חינא, איי יון ואסיה הקטנה.	2023 אברהם יצא לארץ כנען.
3706 קראסוס שר צבא רומא בזז את ביהמ"ק.	2034 נולד ישמעאל.
3713 יוליוס קיסר השיב את המלוכה ליהודה.	2048 נולד יצחק (חי ק"פ שנה).
3723 הורדוס לכד את ירושלים וישב על כסא המלוכה.	2108 נולד יעקב (חי קמ"ז שנה).
3731 הורדוס המית את מרים אשתו.	2199 נולד יוסף (חי ק"ז שנה).
3746 התחילה מחלוקת בית שמאי ובית הלל בערך.	2238 יעקב ובניו ירדו מצרימה.
3749 בנין הבית ע"י הורדוס.	2368 נולד משה רבינו.
3757 מות הורדוס.	2448 יציאת מצרים ומתן תורה.
3760 רבן שמעון היה לנשיא אחרי מות הלל אביו.	2489 פטירת משה וכניסת ישראל לארץ.
3767 ארץ יהודה באה תחת פקודת נציב רומא.	2854 דוד בן ישי נולד.
3775 פריעות בישראל להגלי עריעות נציבי רומא.	2882 שאול מלך.
3790 נשיאות רבן גמליאל הזקן.	2884 דוד מלך בחברון.
3797 אגריפוס הראשון עלה למלוכה.	2924 שלמה ישב על כסאו.
3799 קאליגולא קיסר רומא גזר להעמיד צלם בתיבול.	2935 בנין הבית נשלם.
3801 הסרת הצלם בהשתדלות אגריפוס.	2964 ישראל נקרע מעל יהודה.
3805 הורדוס אחי אגריפוס נמנה לנשיא ביהודה.	3187 גלות בני גד ובני ראובן.
3812 גרוש היהודים והנוצרים מרומא.	3205 גלות שמרון.
3814 נירון קיסר רומא התיר ליהודים לשבת ברומא.	3213 מפלת סנהריב.
3818 מת רבן גמליאל הזקן ורבן שמעון בנו היה לנשיא.	3327 גלות יהויכין.
3824 פקירי רומא לחצו וירעצו את ישראל.	3338 חרבן בית ראשון.
3825 מלחמת הכתות פרצה בירושלים.	3390 תשובת ישראל אל ארצו.
3826 נירון שלח את אספסינוס לירושלים למלחמה עליה.	3405 גם פורים.
3829 אספסינוס עלה למלוכה ומיטוס בא תחתיו למלחמה על יהודה.	3413 עזרא עלה מבבל.
3830 חורבן בית שני.	3427 נחמיה פתח ביהודה.
	3483 העתקת התורה ע"י ע"ב זקנים.
	3592 ביות ביהמ"ק ע"י אנטיוכוס עפיסאנוס.
	3594 תקומת מתתיהו.
	3596 גם הנכה.
	3601 מות יהודה המכבי.
	3609 יונתן מכהן בכהונה גדולה.
	3618 מת יונתן ויכהן שמעון אחיו.
	3626 יוחנן הורקנס מכהן בכהונה גדולה.

לבריות של

- 4313 הכמרים באיטליא מתאמצים להעביר את היהודים על דתם.
- 4322 המלך חילפערין לחץ את היהודים לקבל עליהם את דת הנוצרית.
- 4341 רדיפות היהודים בבבל ובפרס.
- 4346 רעקארד מלך ספרד אנס את היהודים לעבור על דתם.
- 4384 הצרות הראשונות של היהודים ע"י מחמד.
- 4388 העראקליוס גזר שלא ישבו היהודים בתחום שלש פרסאות מירושלים.
- 4389 דאגאבערט מלך צרפת הטיל על היהודים להתנצר או לצאת בגולה.
- 4392 גירוש היהודים ממדינת ערב ע"י אבו-בעקער.
- 4398 חינטילאן מלך ספרד גזר על היהודים להתנצר או לצאת בגולה.
- 4400 הכלף אמאר בנה בית-דמסגור על הר הבית.
- 4411 שני מצב היהודים בפרס לטובה.
- 4416 בוסתנאי גאון נמנה לשר הרכוש במדינת פרס.
- 4435 גרוש היהודים מנרבונא.
- 4442 אספת הכהנים בטולידה הוציאה חק לאנוס את היהודים להתנצר.
- 4450 יציאת יהודים רבים מפרס לרוסא, אשכנז ושווייץ.
- 4460 וויטיצא מלך ספרד קרא את היהודים לשוב לספרד.
- 4500 הכוזרים קבלו עליהם אמונת ישראל. ראשית התישבות היהודים במדינת אנגליא.
- 4514 ענן מיסד כת הקראים.
- 4702 נפטר רב סעדיה גאון (נולד בשנת 4652).
- 4735 נפטר רב חסדאי אבן שפרוט (נולד בשנת 4675).
- 4760 נפטר ר' שרירא גאון (נולד בשנת 4690).
- 4776 ממשלת הכוזרים נפלה בידו מטסיסלאון נשיא רוסיא.
- 4796 נפטר רב האי גאון.
- 4800 ר' גרשון מאור הגולה נפטר בערך
- 4815 נפטר ר' שמואל הנגיד (נולד בשנת 4753).
- 4830 נפטר ר' שלמה אבן גבירול (נולד בשנת 4781).
- 4856 מטע הצלב הראשון.
- 4863 נפטר ר' יצחק אלפסי (נולד בשנת 4773).
- 3865 נפטר ר' שלמה יצחק, רש"י (נולד 4800).
- 4899 נפטר ר' משה אבן עזרא (נולד בערך 4830).

לבריות עולם

- 3835 מות רבן יוחנן בן זכאי.
- 3846 נהרם היכל חנוני במצרים.
- 3858 טראיאנוס לחץ את ישראל עד כי מרדו בו.
- 3376 יהודים רבים באו לשבת בהערים אשר על שפת הרהיין.
- 3882 מלחמת בר כוכבא את הרומיים.
- 3895 חרבן העיר ביתר.
- 3898 המלך אנטוניוס פיוס נתן חקים טובים ליהודים.
- 3920 רשב"ג הנשיא העתיק את מקומו מאושא לטבריא.
- 3953 רבן גמליאל דיבנה היה לנשיא.
- 3997 סדרו המשנה ע"י ר' יהודה הנשיא.
- 4000 מת ר' יהודה הנשיא, רבן גמליאל בנו היה לנשיא.
- 4019 אזענאטהוס מורע היהודים יסד ממלכה בפלמירא.
- 4030 רבי יהודה בן גמליאל עלה לנשיאות.
- 4063 אספת י"ט בישופים בארץ ספרד להועיץ במה לחוק את אמונתם. מן העת ההיא החלה שנאת הדת להרע ליהודים.
- 4065 ר' הלל בן ר' יהודה נשיאה עלה לנשיאות.
- 4070 אספת חכמי ישראל לקבוע לוח לקביעות שנים והדשים.
- 1072 יהודים רבים נפגזו למדינות פולין, הגר ובהם.
- 4101 הכנסייה הנוצרית החליטה לשבות ביום הראשון בשבוע.
- 4113 רדיפות היהודים בימי קונסטנטיין השני עד כי נאלצו למרוד בו.
- 4134 שבור מלך פרס הצר לישראל מאד.
- 4180 התחלת סדרו התלמוד ע"י רב אשי.
- 4185 ראשית תקופת רדיפת היהודים בימי הכינים.
- 4188 יהודי מינארקא נאנסו לעבור על דתם ומעוטם נמלטו על נפשם.
- 4189 בפקדת המלך טהעאדאסיוס בטלה הנשיאות בישראל.
- 4210 תחימת התלמוד ע"י רבינא ורב אשי.
- 4231 רדיפות היהודים ע"י טירוס מלך פרס.
- 4253 התפשטות היהודים בנעאפאל, נענא ומיילאנד.
- 4284 בא הקן לממשלת היהודים במדינת יעמען.
- 4312 גזרת יוסטיאנוס לכלי יחוגו היהודים את חג הפסח לפי השבועם.

לביאת עולם

- 4904 נפטר ר' יוסף אבן מינאש (נולד 4837).
 4905 נפטר (בערך) ר' יהודה הלוי (נולד בערך 4840).
 4906 מסע הצלב השני.
 4916 משיח השקר דוד אל ראי.
 4927 נפטר ר' אברהם אבן עזרא (נולד בש' 4852).
 4931 עליית הדם הראשונה.
 4942 פיליפ אויגוסט מלך צרפת צוה על היהודים לעזוב את הארץ.
 4945 חבור ספר מורה נבוכים.
 4949 הרג רב ביהודי לונדון ביום שימת כתר על ראש ריכארד לב הארי.
 4950 נוסעי הצלב הלכו את יהודי יאָרק.
 4958 פיליפ אויגוסט התיר ליהודים לשוב לארצו.
 נפטר הראב"ד בעל ההשגות.
 4965 נפטר הרמב"ם (נולד 4895).
 4972 רדיפות היהודים בטולידה.
 4986 גרוש היהודים מברסלוי.
 4996 הרג רב ביהודי צרפת.
 5002 ר' אמנון ממאיניץ מת על קדושת השם.
 5014 בעיר פארוזי שרפו הכמרים ספרי הש"ס והפוסקים.
 5050 גרוש ריהודים ממדינת אנגליא.
 5053 ר' מאיר מרוטנבערג מת בבית האסורים.
 5060 נפטר הרמב"ן (נולד בערך 4955).
 5066 פיליפ הרביעי מלך צרפת גרש את היהודים מארצו.
 5074 גרוש היהודים ממדינת בייערן.
 5080 גזרת הרועים.
 5087 נפטר הרא"ש (נולד בערך 5010).
 5096 קאזימור הגדול מלך פולין נתן ליהודים כתב זכויות.
 5104 גרוש היהודים ממדינת הגר.
 5120 הרלב"ג נפטר (בערך) (נולד 5038).
 5151 הרג רב ביהודי קאשטוליא.
 5166 נפטר ר' יצחק בר ששת (נולד בערך 5070).
 5172 נגזר על היהודים בספרד לשאת אות על בגדיהם.
 5226 ר' גרשון, יהודי אשכנזי, הדפיס בפעם הראשונה את חמשה חומשי תורה.
 5237 המלכה איזבל יסדה את האינקוויזיציא בסעויליא.
 5240 התיסרות האינקוויזיציא בערים רבות בספרד
 5252 גלות ספרד.

לביאת עולם

- 5256 גלות פארטוגאל.
 5258 נפטר ר' אליהו דלמדינו (נולד 5223).
 5268 נפטר ר' יצחק אברבנאל (נולד 5197).
 5269 רייכלין תוכיח צדקת התלמוד.
 5300 גרוש היהודים מנעאפול.
 5306 מות ר' יעקב בירב.
 5310 בפראג, לעמבערג, לובלין וקראקא נוסדו בתי דפוס לספרי עברית.
 5312 נסיך ברונשווייג גרש את היהודים מארצו.
 5320 עה"ק טבריה נבנתה מחדש ונוסדה בה ישיבה ללמוד תורה.
 5329 האפיפור פיוס החמישי גרש את היהודים מארצו.
 5330 ר' עזריה די ראססי הוציא לאור את ספרו מאור עינים.
 5331 חבור השלחן ערוך והתפשטותו בישראל.
 5333 נפטרו ר' משה איסרליס (רמ"א) והרב"ז.
 5360 נוסדו בתי דפוס לספרי ישראל בצפת ודמשק.
 5366 יהודי ספרד ופורטוגאל באמשטרדם בנו בית תפלה בשם „בית יעקב" ע"ש ר' יעקב טיראדא.
 5407 החרימו את אוריאל אקוסטא באמשטרדם.
 5408 שבתי צבי התאמר למשיח והרבנים החרימוהו.
 5408-9 גזרת המעלניצקי.
 5415 ר' מנשה בן ישראל הלך ללונדון לבקש להתיר ליהודים לשוב לאנגליא.
 5416 התישבות היהודים בעיר גויארק.
 5426 שבתי צבי קבל עליו דת מחמד.
 5429 גרוש היהודים ממדינות אוסטריא.
 5437 מת ברוך שפינאזא (נולד 1032).
 5455 קארל מלך שווערען לא נתן ליהודים לבוא בארצו.
 5458 נולד ר' ישראל ממעוזיכו המפורסם בשם בעש"ט.
 5480 נולד הגאון ר' אליהו מווילנא.
 5487 הקיסריות יעקאטערינא נתנה צו כי כל היהודים יעזבו את ארמת אוקריינא וכל ערי רוסיא.
 5489 נולד הפלוסוף ר' משה בן מנחם מענדלסזאן.
 5498 גרוש היהודים מווירטעמבערג.
 5504 גרוש היהודים ממדינת ביהם.
 5505 הקיסריות יעליסאבעטע נתנה צו על היהודים שישבו בפנים הארץ לעזוב את מקומם.

- לביאות עולם
 5599 נפטר הגאון ר' עקיבא איגר .
 5600 גורת דמשק .
 5602 הגראף אובארוכ בא בכתובים עם חכמי ישראל בחו"ל ע"ד הפצת ההשכלה בקרב יהודי רוססיה .
 5604 אספת רבני אשכנז המתקנים בברוינישוויגי .
 5605 יצא החק לוסד בתי מדרש ורבנים ובתי ספר לעם .
 5606 הצדיק ר' משה מונטיפיורי נסע לרוססיה . יצא החק כי היהודים מהויבים ללבוש כגדים כבני עם הארץ .
 5609 חק שווי הוכיות ליהודי אוסטריא .
 5610 אספת רבנים בפטרבורג .
 5617 החל מ"ע „המגיד" לצאת לאור .
 5618 הקיסר אלכסנדר השני ישב על כסא המלוכה וראשית הנחות שונות ליהודי רוססיה :
 5619 נסיעת מונטיפיורי לרומא .
 5620 נוסדה חברת „כל ישראל חברים" בפאריז . יצא לאור מ"ע „הכרמל" בעיר פראנקפורט . נוסדה ע"י ד"ר לוריא חברת „ישוב ארץ ישראל" .
 5621 החל לצאת לאור מ"ע „המלוי" באדעסא .
 5622 החל לצאת לאור מ"ע „הצפירה" . המנגן העברי „הלוי" מת בניצא .
 5624 נוסדה חברת מפיצי השכלה בקרב יהודי רוססיה . הלבנון החל לצאת לאור . הצדיק מונטיפיורי נסע למארוקא . מת מאיר בעער .
 5625 יצא הרשיון לאומנים יהודים לגור בפנים ארץ רוססיה . מות שד"ל .
 5627 הר' שלמה מונק מת בפאריז .
 5628 הגאון שי"ר מת בשנת הע"ה לימי חייו .
 5629 יצא לאור מ"ע „השחר" . אספת הרבנים המתקנים באשכנז .
 5630 הד"ר גראָטץ השלים את ספרו „תולדות היהודים" .
 5633 בתי מדרש הרבנים ברוססיה שנו לכ"ט למורים .
 5635 נפטרו : ר' יוסף שאול נאטאנואהן , ר' זכריה ד"ר פראנקל וד"ר ליפקין . ר' משה מונטיפיורי נסע לא"י . נתיסדה חברת ישוב א"י בלונדון לכבוד מונטיפיורי .
 5638 אלופי החברה כ"ח באו בבקשה לפני
- לביאות עולם
 5511 נולד ר' שניאור זלמן בעל ה„תניא" וראש חב"ד .
 5512 רבני פולין יצאו נגד תורת ר' ישראל בעש"ט ולבטל את כת החסידים .
 5520 נפטר ר' ישראל בעש"ט .
 5532 הגר"א מתרים את ראשי כת החסידים ובחצר ביהכ"ג גשרפו ספרי הבעש"ט ותלמידיו .
 5539 מענדעלסואהן העתיק את התורה לשפת אשכנז .
 5542 הקיסר יוסף מאוסטריא נתן חק החפש לכל היהודים היושבים בארצו .
 5544 „המאסף" יצא לאור בברלין .
 5546 כת הפלוסוף מענדעלסואהן .
 5549 האספה הלאומית בפאריז נתנה שווי זכויות לכל היהודים החוסים בצל צרפת .
 5555 בהולאנדר נתנו ליהודים משפטו אזרח .
 5558 מת הגאון מווילנא ביום ב' רחוק"מ סכות .
 5559 נאפוליון הראשון הוציא קול בארצות הקדם לקראת יהודי אויזא ואפריקא להתאסף תחת דגלו והוא יבואם לא"י וישיב מלכות ישראל על כנה .
 5563 נוסדה ישיבת וולאזין .
 5564 אלכסנדר הראשון נתן זכויות אחרות ליהודים .
 5565 יצא לאור מה"ע הראשון המיוחד לעניני היהודים בשם „שולמית" .
 5567 הסנהדרין הגדולה בפאריז בפקודת הקיסר נאפוליון .
 5572 נפטר ר' שניאור זלמן מלאדי בעל התניא .
 5574 בדענעמארק נתרבו זכויות היהודים .
 5575 עלית משפחת רוטשילד .
 5577 התחלת הרפורם באשכנז .
 5582 הקיסר אלכסנדר הראשון הוציא כתב הדת לבטל את ה„קהל" .
 5586 מגוי מבקרים מטעם הרשות לספרי ישראל במדינת רוססיה . יצא החק להרים מכוני ישראל אנשים לצבא .
 5594 החל לצאת לאור ספר העתי „כרם חמד" .
 5596 ראשית פעולת הגאונים ר' צבי הירש קאלישער ור' אליהו גוטמאכער לטובת ישוב ארץ ישראל .
 5597 הצדיק ר' משה מונטיפיורי עלה בפעם הראשונה לא"י .

לבריאת עולם

לבריאת עולם

- הקונגרס בברלין להטיב מצב יהודי
 רומיניא וסערביא ובקשתם נתקבלה.
 5639 אספת רבנים בפטרבורג. עלילת דם
 בקוטאיים והנאשמים יצאו זכאים ברין.
 החלו לצאת לאור מה"ע "רוסקי
 יעוריי" ו"ראסוועט". נפטר אדם הכהן.
 5640 נחיסדה הכרת אנטיסמיטים באשכנז.
 השר אָליפֿאנט בא בבקשה לפני הסול-
 מאן להרשות ליסד מושבות לבני ישראל
 בעבר הירדן מזרחה. בהקאנפֿערענץ
 שהיתה במרדיר חתמו מחאה נגד
 תועבות הסולטאן במאראקא. נפטר
 הגאון ר' מאיר ליבוש מלכים והשר
 ר' יצחק קרעמיא .
- 5641 אספת צירי קהלות ישראל בס"ט פטרבורג.
 צמיחת רעיון ושוב ארץ ישראל .
- 5642 אספת רבנים בס"ט פטרבורג. התגברות
 היציאה לא"י ואמריקא, עלילת דם
 בטיסא-עסלאר. הר"ר לעוואנטין יסד
 את המושב "ראשון לציון". ע"י הועד
 בנאלאטין נוסדו המושבות "זכרון יעקב"
 ו"ראש פנה". המושב "פתח תקוה"
 נבנה שנית. נפטר הר"ר וילבערמאן
 מו"ל "המגיד" .
- 5643 נוסדו המושבות "עקרון", ו"יסד המעלה".
 נפטר: הרב הגאון ר' ישראל סלאנטער,
- ר' שמעון סופר, ר' יעקב באריט, ר'
 מרדכי פלונגיין.
 5644 נוסדה "גדרה". אספת הובבי ציון
 בקאטאוויץ .
- 5645 נפטר: הצדיק ר' משה מונטיפיורי ור'
 פריץ סמולנסקין .
- 5646 נפטר: ר' מתתיהו שטראשון, ד"ר יו"ט
 ליפמאן צונץ ור' דוד גארדאן מו"ל
 "המגיד". החלו לצאת לאור מ"ע יומיים
 בשפת עבר .
- 5647 אספת רבנים בס"ט פטרבורג. נפטר: ר'
 יהואל "בזיל מו"ל "הלכנון" וה' לעאן
 ראזענטהאל .
- 5648 נפטר: הרב ר' אליעזר צבי הכהן צוויפעל,
 ה' פאליאקאו, ה' ווארשאוסקי והסופר
 לעוואנדא .
- 5649 נפטר ד"ר אשער .
- 4650 ממשלת רוסיא נתנה הרשיון ליסד בארצנו
 חברה "להמיכת בני ישראל עובדי
 אדמה ובעלי מלאכה בסוריא
 ופלישתינא". האספה הראשונה
 בארעסא. התגברות היציאה לארץ
 ישראל ותוצאותיה הרעות .
- 5651 התחלת הישוב בארענטינא. נפטר הר"ר
 גראָטין, מושבות אהרות נוסדו בארץ
 הקדושה .

הודעה

הנני מתכבד להודיע בשער בת רבים כי הספר המהלל

"ערוך השלם"

מאת אלכסנדר ד"ר קאהוט.

מחזיק שמונה כרכים גדולים, כל כרך חמישים בוגין בפארמאט גדול, ונוסף עליו כרך תשיעי המכיל בקרבו מפתח והשלמה „חין הערך”.

אחרי אשר נגמרה הדפסתו זה לא כביר בנויארק ויצא כלול בהדרו בהוצאת המחבר, קם עתה למקנה לי, והעוקעמפלארין האחרונים במספר מעט באו לרשות בית מסחרי.

אחשוב לשפת יתר להרבות דברים ע"ד יקרת ערך הספר הנפלא הזה ולהראות גלוי לעינים את נחיצותו הגדולה לכל יודע תורה, חוקר דת, ודורש בלשונות בני קדם, כי כל מי אשר השתמש בו אך מעט ויהנה מזיו אורו גם במדה מצומצמת, הוא ידע לערוך את ערכו העצום ותועלתו המרובה ובתוכו ישתומם לבו על המדעים הרבים וחקר השפות הממלאים את כל הללו. הערוך הראשון אשר יצא לאור ע"י הבלשן ר' נתן הרומי, אף כי לא השתלם עוד כראוי כבר עמד לנס עולם ורבים הלכו לאורו וישבעו מצוץ מתקו, יען כי המחבר הנכבד באר את המלות לא אך בדרך פילולוגי, כי אם חדר ללכת גם אל צד ההלכה שבהן, אך נפלא ממנו וגדול בערכו הוא הספר „ערוך השלם” אשר זה שנות מספר יצא לאור בתכלית השלמות ע"י הרב הגדול ומומחה לאותו דבר ר' אלכסנדר ד"ר קאהוט, כי החכם הנשגב היה עמל ויגע עת רבה וישב לילות כימים, לבער אחרי הקוצים הרבים אשר עלו בההוצאות הראשונות של המחבר הראשון, ולמלאות את החסרונות אשר היו בו, ויעוקה ויסקלה וימעהו שורק וישימהו תפארת בארץ. ועוד יתרה עשה כי שם עין בקורת על ההוצאות הכבירות לימים ויחפש ויבדוק גם בשבעה כתבי יד עתיקים עד אשר צלחה לו להוציא תעלומה לאור ולהסיר את חשבת הערפל הפרוש על כמה מקומות בש"ס ובמדרשים, גם העיר הערות מחוכמות והוסיף הוספות יקרות וישו חמדת קסם על מלאכתו הנפלאה, הכל כיר חכמתו הגדולה הטובה עליו. ומלבד זאת הציג את המלות הזרות הבאות מן השפות יונית, רומית, ערבית, סורית, ופרסית כלשונם וככתבם וכפי הכרותיהם העצמיות. בקצרה, הכל עשה יפה להביא את ספרו הנעלה עד מרום קץ השלמות ולתתו עליון על שדמות חקירות הלשונות. עוד טובה כפולה ומכופלת עשה המחבר החכם בתרגמו את כל המאמרים הבאים בו גם לשפת אשכנז, למען היותו לכלי מחזיק ברכה.

ואלה החכמים נקובי השם, גדולי הדעת ורבי העליליה, אשר חרצו את משפטם על המלאכה הנפלאה הזאת וירימו לשמים שיאה:

הד"ר נ. בריל יאמר: „המחבר החכם נועד ע"י ידיעתו הגדולה, קריאתו הנפריצה, דעתו העצומה בשפות שונות, שקירתו הנפורה, התמדתו הנוראה ומבטו החד הנוקב ויורד עד התהום, לברוא לנו אוצר מלים גדול אשר יכלכל את כל עניני הספרות הרבנית. ערך הם' „ערוך" לר' נתן הרומי יאבד והיה כלא היה לעומת הם' ערוך השלם אשר להד"ר קאהוט, כי המחבר היקר שנה את פני כולו, בהשענו על הכתבים העתיקים הנמצאים עוד כעת ובתמכו את יהדותו על פירושי רבינו חננאל ורבינו גרשם שיצאו זה לא כביר לאור עולם, ואשר מהם שאב גם ר' נתן את החומר לספרו, ויהיו ל„אוצרו" פנים חדשות עד אשר כמעט לא ניכר מראהו הראשון ועינינו תראינה בו עתה חדשות יקרות, נוספות מועילות, הערות בקוריות וכללי דקדוק רבים, בו נראה מאמרים שונים הנפוצים אנה ואנה, אשר האריך במ המחבר וכמעט רחבו ונסכו ויהיו לספרים שלמים, ולעתים מזומנות נפגוש גם ציונים לעשרות אשר יגדלו ויעלו לקונקורדאנציע שלמה, וביחוד ראוי הוא לתהלה בעד חקרי השפות, השתוותן והסתעפותן הבאות בקצה כל מאמר ומאמר.“

החכם ד"ר ברלינער יאמר בין יתר דבריו לאמר: „לכל לראש הראה הרב הזה את ידיעתו המופלגת ואת עשרו הרוחני על שדה חכמת חקר השפות, ויעבוד בו לשכלל ולפאר את ספרו הנפלא העולה ברומו עד גבהי שחקים.“

הפרופיסור הערמאן שמראק יחזה את דעו לאמר: „גוף התלמוד והמדרשים יובן לנו היטב ביחוד ע"י מלאכת הד"ר קאהוט הראויה להתכבד, ואך על ידה יתבררו ויתלבנו לנו רבי דבריו.“

הפרופיסר מיללער בווען יאמר: „מעשה ידי הד"ר קאהוט להתפאר, יפיץ אור בהיר על הלמודים העקרים, למן יום החל התרגומים עד כלות סדור התלמוד, ולזאת יחשב לעמוד נצח בהיכל החכמה העברית, אשר לא ינתש ולא יתהרס לעולם.“

הסופר הגדול פריץ סמאלענסקיין יעיר בין יתר דבריו:

„הספר הזה הוא עמוד התוך לחכמת ישראל! כי את אשר לא ידעו החכמים עד כה יראו בו ולאשר לא ספר להם יתבוננו. ויש יום אשר ישתוממו כל חכמי ישראל ויודעי התורה וישאלו איש את רעהו איך מצאנו ארחות חכמת ישראל בלי המורה הנאמן הזה? ! כי לא רק אוצר המלים הנמצא בתלמודים ומדרשים הוא הערוך השלם—ספרים כאלה היו גם עד כה— אבל הוא גם אוצר באורים לכל דבר הקשה בתלמוד ומדרשים ואוצר כל המאמרים, אשר אם יחפץ איש לדעת איכה השתמשו החכמים במלה זאת או באחרת, או עליו לבקש פתרון בערוך השלם רק אחרי מלה אחת מהספור ההוא וימצא אותו כולו בלי כל עמל. מלבד זאת הנהו לא רק כמפתח נאמן לכל אוצר התלמודים והמדרשים, כי אם גם לאוצר שפת קודש, כי על ידו נתרחבה ונתגדלה השפה מאד מאד.— ואין לנו עתה אם

נחפוץ להרחיב גבולות השפה על ידי השפות אחותיה רק לדרוש בערוך השלם ומהים הגדול הזה נדלה פנינים כחפצנו. ובצדק בלי כל הנזמה והפלגה נוכל לאמר, כי עוד לא היה כפעל הזה בספרות ישראל מיום היותה, ובלעדי „הערוך השלם” הנה כל ספרותנו כגויה בלי עינים. הפעל הזה הוא אוצר פתוח, אשר כל הבא אליו ימלא חפניו ממנו בלי כל עמל, כי גם אלה אשר אין כל חפץ להם באוצר מלים, ימצאו חפץ בו, כי כל מאמר ומאמר יקרא כמאמר חכמה בפני עצמו, והקורא יתענג בקריאת רוב המאמרים כמו אם יקרא ספר מחקר ודברי הימים. הפרופיסור רצ"ה גרעין יאמר עליו עם הספר: „המפעל הענקי והיותר גדול בהמאה הנוכחית. החכם שלמה באב"ע ישמח מאד לקראת הספר הזה ובמלים מעטות יביע את ששוננו לאמר; „אור חדש זרח לנו על שדה הלעקסיקא-גראפיא העברית ע"י חבר הד"ר קאהוט. ספרו ערוך השלם הוא לנו כעין מפתח אשר בעזרתו בוא נבוא אל שערי התלמוד, ובו נשגב להבין את עמקי סודותיו, אוצרות חושך ומטמוני מסתרים נגלו עתה לפנינו, ואור יקריות הופיע עליהם ויגרש את ענני הצלמות אשר העיבו אותם זה כמה — שקר שנאתי ואתעבה, בסוד הנפים לא תבוא נפשי ואך את האמת אשמח לדבר, כי הספר הנ"ל הוא המעולה בספרותנו הגדולה וכבשם הזה לא בא עוד”. החכם הצרפתי ערנסט רענאן במכתבו להבארון אלפונס ראמשילד יאמר: „החכם קאהוט בנה עמוד פאר על אדמת חכמת ישראל, ומבלי הפריו על המדה נאמר, כי עבודתו הגדולה עולה מעל לגבול כח אנושי ואין ערוך לה בספרות העברית הכללית”. באחרית דברינו לא נחשוך מהביא גם את אשר הביע להמחבר בעצמו הפרופיסור פראנץ דעליטש, אחד מגדולי המלומדים הנוצרים בספרות הרבנית וזקן החוקרים בחקר השפות, וכה דבריו אליו: „אף כי יש לי עוד ספרים עברים, בכל זאת כרכתי את ספרך בכריכה יפה ומהודרה ואשימהו בפנה מיוחדת בין הספרים הקדושים היקרים לי כאישון עין, וזה לך האות עד כמה אני יודע להוקיר את רום פעלך הגדול! ספרך הנפלא נכתב בעד המאה הבאה ואך דור נולד ישביל לכבדו תכלית כבוד ולהבין את ערכו האמתי”.

לזל ולחשוב כרוכלא, ולפרוש את כל התהלות והתשבחות אשר פזרו המבינים בעם להספר הזה מכל עברים ולהביא במספר כלם את כל אשר נדברו עליו יתר החכמים המהללים יכלה הגליון והמה לא יכלו. ואך זאת מצאתי לנחוץ להעיר בצדק לאלה אשר יבינו אל הפעל הגדול וידעו מה רב טוב צפון בו, הם ימתרו אם עוד לא עשו כזאת לאסוף אותו אל ביתו במרם יבוקש ואיננו, כי ספרים כאלה אם ימכרו הפעם אז לא ישובו לראות אור שנית, כי לא בכל עת ימצאו אנשים אשר יוציאו כעשרים אלף ר"כ, למען הוציאו ספר עברי לאור, כי לא נדפס על סטעראטיפ, וגם היום לולא תמכה האקאדעמיו של הקיסר בווען ושר ההשכלה בפרוסיא ועוד כמה כישופים ומיניסטורים ביד המחבר בסך עצום, כי

או קצרה ידו מעשות זאת. שימו זאת אל לבכם ומהרו להביא הברכה במרם
תאחרו המועד, כי אך מעט עקועמפליארין נמצא עוד למכירה. מחירו עם
המשלוח 40 ר"כ ולא לה חובבי הס' היקר הזה אשר כבד להם לשלם הס' בפעם
אחת אעשה להם הנחה הזאת: מראש ישלחו רק עשרה ר"כ ויקבלו חלק אחד
וכל כרך מהשמנה הנותרים יקבלו ככל חודש במחיר 4 ר"כ ושני הר"כ
העודפים הוא בעד המשלוח אשר יעלה יותר. מו"ס וסוכנים יקבלו ראבאמ.

יעקב הכהן גינזבורג.

בהוצאת בית מסחרי יצאו לאור אלה הספרים:

א) דור דור ודורשיו, הוא ספר דברי הימים לתורה שבעל פה עם סופריה
וספריהם, מאת הרה"ח א. ה. ווייס. חלק ראשון, מקדמות הספרות הרבנות עד
חורבן הבית השני, בהוספות רבות ונכבדות מהרב המחבר. מחירו עם
המשלוח 2,50.

ב) דור דור ודורשיו, חלק שני, מחורבן הבית השני עד אחר חתימת
המשנה, בהוספות רבות. מחירו 2,50 (תוגמר הדפסתו בקרוב).

ג) ניב שפתים, מאתם וחמשה עשר מכתבים לבני הנעורים, מאת
המשורר והמליץ הנשגב מ. מ. דאליצקי, תוצאה שלישית, מחירו 75 קאפ'.

ד) יאיר אור, והוא באור נפלא על שמות ופעלים הנרדפים שבלשון
הקודש, בשפה צחה וקלה, כולל בו שש מאות ששים ושנים שמות נרדפים בס'
א"ב, מאת הרה"ג המפורסם בכל קצווי ארץ כש"ת מו"ה מאיר ליבוש מלבים
ז"ל. הס' הזה הוצאתי מכתב יד קדשו של המחבר. מחירו 50 קאפ'. ועל נייר
ריגאל 75 קאפ'.

ה) דרכי הגמרא, מהרב הגאון המובהק החכם הכולל השלם כמוהר"ר
יצחק קאנפאנטין ז"ל, להורות התלמידים הדרך ילכו בה בלמוד וללמדם דעת
קדושים חכמי הגמרא והמפרשים עם תקונים והערות ומראה מקומות, מאת הרה"ח
א. ה. ווייס. מחירו 15 קאפ'.

מחיר הספרים עם פארטא.

רשימת בית מסחרי № 3 וההוספה אליה № 4 מספרים חדשים וישנים
יקרי המציאות מאד הנני שולח תמורת מארקא בת שבע.

אדרעססע שלי:

Книгопрод. Я. Гинзбургу, въ г. Бобруйскъ (Минск. губ.).

Jacob Ginzburg, Buchhandlung, Bobruisk, Russland.

בית הספר

לתורה, לאמונה ולהשכלה

בעיר לאדז, רחוב קאמיענגא № 5

בבית"ס המתחלק לאיזה מחלקות יקשיבו הנערים לקח בכל ענפי הלמודים, הן בקדש והן בשפות החיות המתהלכות במדינתנו מפי מורים מצוינים ופדגוגים מפורסמים. בני ערים אחרות ימצאו בביתנו מעון, ארוחה טובה ומכריאה, ואשים עין פקוחה על כל תהלכותיהם בחומר וברוח. על טוב חנוכי יעידו ההורים אשר הפקידו את בניהם בידי לנהלם על מכוני התורה, התושיה, הדת והדעת גם יחד.

מחויב בית"ס ש. א מינדעל.

Училище „Огелъ-Тора“ Ш. А. Минделя въ г. Лодзь.

כל אשר דבר לו אל ועד חברה התמיכה באדעסא יפנה אליו ע"פ האדריסה הזאת :
 „Въ Комитетъ общества вспомошествованія евреямъ земле-
 дѣльцамъ и ремесленникамъ въ Сиріи и Палестинѣ“,
Одесса.

14

„Verein zur Unterstützung jüdischer Ackerbauer und Hand-
 werker in Syrien und Palästina,

Odessa, (Russland).

בית-עקר-הספרים המרכזי אשר ביפו מבקש מאת סופרי ישראל בשפות שונות וממנדבים בכלל
 לתמוכו בספרים חדשים עם ישנים; שמות המנדבים יכתב לזכרון בפנקס בית-העקר,

Bibliothèque israélite à Jaffa, Palestine. האדריסה:

המנדבים מרוסיא יפנו על פי האדריסה:

I. X. Равницкой, Одесса.

כל אשר דבר לו בדבר בית הספר לנערים ולנערות ביפו יוכל לפנות גם ע"פ האדריסה הזאת:
Dr. M. Stein, Jaffa, Palästina.

בית מסחר ספרים

של

בנימין צבי שיינפינקל

ווארשא, רימארסקא 3

מוכר, קונה ומחליף ספרים חדשים וישנים
 בכל הלשונות וגם יקרי הערך והמציאות,
 והמציאות, מקבל חותמים על כל מכת"ע,
 לוקח ספרים בקאמפיסאן למכירה ושולח
 מוזיקאטען לדורשיהם.

על המבקש תשובה, להמציא פאסטמארקע
 או מכתב גלוי כפול ויענה מיד.

האדרעסע: Книжный Магазинъ
 Бенямина Шейнфинкеля,
 Варшава, Рымарская № 3.

פרדס. ספר שוני.

אוסף ספרותי. הוצאת י. ח. ראבניצקי.

סופריו הם: אחד העם, ה. נ. ביאליק,
 ר. בריונין, בר קצין, ש. דובנאוו, י. ד.
 דאווידאוויטש, העורך, פרופ. יוסף הלוי,
 י. ח. מאוויאוו, ד. ילון, יהליל, מ. ל. ל.
 ליענבלום, מענדעלי מוכר ספרים, א. ל.
 מיניץ, מירד, יהושע סירקין, ז. עפשטיין,
 י. פרענקעל, ד"ר י. קאמינער, א. ז. רא-
 בינאווין, ש. ראזענפעלד, א. שולמאן.

מהירו 1 ר"כ עם המשלוח.

מחיר פרדס ספר ראשון 1.10 עם המשלוח.

כתבת העורך:

I. X. Равницкому | I. Ch. Rawnitzky,
 Одесса. | Одесса.

קירצליך וועט ערשיינען פון דרוק
 עפּעלבערג'ס איללוסטרירטער
קאלענדאר

6-ער יאהרנאנג תרנ"ה 1894/5

יצא לאור ספר

דברי ימי ישראל

חלק שלישי.

מאת ד"ר צבי גראָטין.

מתורגם עברית בתוספות מרובה כעיקר בהערות ותארות הדושים ומלואים מאת שאול פינחס ראבינאוויץ (שפ"ר) והערות ומלואים מאת הד"ר א. א. הרבני עם מאמר גדול מאת החכם הנ"ל בשם לקורות הכתות בישראל.

הספר הגדול הזה בחלקו השלישי (כתאים לחלק החמישי מספרו של גראָטין בלשון אשכנזית) נושא מדברותיו על דברי ימי חמש מאות שנה בתולדות האומה הישראלית, מחתימת התלמוד עד אחרית הגאונות וכולל בקרבו תקופות: הסבוראים ודברי ימי ישראל בימי מלכות פרס עד אבדן הממלכה הזאת; ומי הגאונים הראשונים—ודברי ימי ישראל לפני תקופת דת מחמד (בני ישראל על אדמת ישמעאל) ופעולת הדת הזאת והמחפכה הרבה אשר באה לרגליה כחיי עמי המורת על האומה הישראלית; קרע הקראים ותוצאותיו; דברי ימי ראשי גלויות וראשי ישיבות ואבדן השרריות האלה. היהודים באירופא: צמיחת הרבנות המחקרית ונצני הרעת והמליצה העברית בספרד. יסוד התורה בצרפת ואשכנז; אחרוני הגאונים וראשוני הרבנים.

בהחלק הזה רבו ביותר החקירות על דבר קרע הקראים ובמקצוע זה הראה החכם הרבני את גדלו וידו התוקה לברר את דברי הריב המהובר ולהעמידם על האמת וגם המתרגם והמעיר הרבה לצרף וללבן את יסודות החקירה הזאת הנכבדה מאד בדבריו ימי עמנו. להספר הזה הגדול בכל הספרים שיצאו לאור בחכמת ישראל ודעת תולדתו בהשנים האחרונות, כבר יצאו מונוטין בעולמו של ישראל בארצנו וחזין לארצנו. חכמי המערב וראש כל ישראל חברים ראוהו ויאשרוהו וטובו עמנו בארצנו שמחו עליו כעל מלאכה יקרה ונכבדה הצריכה לגופה וצריכה לשעתה. ביתר עם החלק יוצאת לאור החכרת הראשונה לחלק רביעי—דברי ימי ארבעה דורות לרבנים, מן רבי שמואל הנגיד עד רבינו משה בן מייטון ועד ככלל.

גם להחלק הזה הבטיח החכם הרבני לתת חרושים ומלואים, אך הערותיו תבאנה עתה בסוף הספר ולא בשולי העמודים.

מחיר כל חלק וכל חוברת ידוע ודורשיהם ישיגום על פי האררעסא :

Типографія И. Алапина, Налевки 47, Варшава.

Buchdruckerei I. Alapin, Nalewki Strasse 47, Warschau.

יצא לאור ע"י בית מסחרי

ספור חדש מכתבי הרב החכם המנוח רבי שמואל יוסף פין ז"ל
המכונה בשם רבי שמואל הלוי. נעתק מלשון אשכנזית.
מחירו 15 קאפ', למו"ם ראבאט הגון.

המחנך, במהדורא תנינא מתוקנה על ניר יפה, והוא ספר חנוך לנערים על פי דרכם מן הקל אל הכבד בדרך פשוטה וקלה בלמוד שפת עבר ע"י מעשה (פראקטיק) ולמטלמדים בעצמם בלי עזרת מורה ומחנך, בעקבות גדולי חכמי הפרגוניה, מאת י"י אינדיצקי, ויכל עשרה גליונות בתכנית 16^ה. מדהוצאה הראשונה אפסו העקו' עוד במשך שמונת הירחים מעת צאתו לאור. מחירו 15 קאפ'. למו"ם ראבאט הגון.

אור מתעה או שתי הקצוות מאת ש"י יאנקעלעוויטש, ספור. בשני חלקים יכלכל כתוכו ציורים ותמונות ממהוות החיים בעת ההוה. מחירו 20 קאפ', למו"ם ראבאט הגון.
עלעניא לעוואנדא. טרויער געדיכט איבער דעם טויט פֿון יהודה ליב לעוואנדא, פֿאן אליקים צונוער, טעקסט יודיש אונד רוסיש, פרייו 10 ק. למו"ם ראבאט הגון.

כל אלה להשיגם בבית מסחרי וגם בכל בתי מו"ם בארץ ובחול.

בעוד זמן קצר יצאו לאור ע"י בית מסחרי

בהוצאות חדשות מהודרות, הספרים האלה:

בית יהודה מאת ר' יצחק בער לעווינאָהן (ויב"ל).
תעודה בישראל. הנ"ל.

קריה נאמנה. מאת הרב החכם המנוח רבי שמואל יוסף פין ז"ל.
שער שבאשה. ספור חדש מאת החכם יצחק בן משה רומש.

דער יודישער מוזשיק. פֿאן מ. ספעקטאָר. פֿיעל אויסגעבעטערטע אויסגאבע, ענטהאלט מעהר פֿון 300 זייטען.

דהרשי ספרי פריץ סמאלענסקין

אודיע כי ישיגו אצלי וגם בכל בתי מו"ם בארץ ובחול המינים האלה:

התועה בדרכי החיים. ד"ה . . . 4 רוב עם פארטא.

גמול ישרים. ג"ח . . . 2

הירושה. ג"ח . . . 3,50

שמחת הנף. 1 1

קבורת חמור. 1 1

חמושה מאמרי בקורת. 2 2

למו"ם ראבאט הגון, וגם ליחידים שיקנו כלם ביחד אעשה הנחה.

מלבד אלה יוכלו להשיג בבית מסחרי כל ספרי רומיל, ספרי ההשכלה, שו"ת, מפרשים, פוסקים, דרוש, ספרי חנוך ללשון עברי, ספרי חנוך מעברית ללשונות שונות, וגם כל המינים השייכים למסחרי הספרים.

כתבתי: Исаиу Функу, (Книжный Магазинъ), Вильно.

ליודעי שמי

אודיע נאמנה כי בהפענסיאן שלי, הקים זה כעשרים שנה, יקובלו גם בשנה זו תלמידי הגוימנאזיום או צעירים הרוצים לעמוד בנסיון לקבלת תעודה מארבע או שש לשכות או תעודות ההתבכרות מכל למודי הגוימנאזיום. ההורים שופקידו בידי חנוך בניהם יוכלו לכטוח בו, שאמלא תפקידי באמונה ואשים עיני תמיד לטובה על בניהם לחנכם ולהדריכם במעגלי המוסר והדעת ולהובילם בשלום למטרת הפצם.

אברהם יעקב פאפירנא

מורה דת-אל בהגוימנאזיום בפלאצק.

האדרעססע אלי:

A. И. Паперна, Учитель Плоцкихъ гимназій.

Плоцкъ, (Привислянской край).

נמצא ת"י ספרי המנוה ה"ר בנימין מאנדעלשטאם

היינו: "חזון למועד" במחיר 1-30 ר"כ; "פאריז" — 25 קאפ; "משלי בנימין" — 20 קאפ. ונכין אני למכרם גם להחליפם בספרים אחרים, חדשים גם ישנים, הרוצה בתשובה ישלח מכתב כפול.

אברהם גלאזמאן, סימפערפאל.

ספרי יהושע מֶנַח

גן פרחים" (שלושה חלקים), "האשל" (שני חלקים), "פרחים ושושנים", "טפח מגולה", "היהדות" כל אתר II ר"כ. "האמונה וההשכלה", "במת ישחק", "ספורי ישראל", "למען האמת" כל אחד 50 קאפ, "מכתבים משר של ים" (חמש חוברות) 2 ר"כ. ספרי ע"ט: "אשת חיל", "כפורי ירושלים", "קרעצמע אין וואלד", "ספורי עם", "אלטע מעשיות און אימער נייא", "דיא געקויפטע ליעבע", "תולדות משה אנטאקאלסקי", "הומאריסטישעס ווארטערביכעל", "פעריל פון ים התלמוד", "ליפפאלד דער יודישער אונגליקליכער מיניסטער", "ספורים נעימים", "גסים ונפלאות", "ספורי התלמוד", "לשיגם מיד המחבר.

O. Мейзахъ, Налевки 23, Варшава.

O. Meisach, Nalewki 23, Warschan.

„אוצר הספרות“

(שנה חמישית)

יצא לאור לפני ד"ה הבע"ל. בו יבואו דברי החכמים והסופרים האלה (ע"ם א"ב); ד"ר אָפנהיים (ז"ל), שלמה באָבער, מענדל בוימגארטען, ישראל איש-ברלין, פרופיסור זאב באַכער, שמעון בכרך ז"ל, ראובן אשר ברודס, יוסף בריל, ד"ר שמעון בערנפעלד, שמואל ליב גאַרדאָן, עזרא גאַלדין, גראַסבערגער, ד"ר גרונוואלד, ח"ג דעמביצער (ז"ל), יה"כ וויסטינעצקי, שני"ה יאָנאס, דוד כהנא, ד"ר לעוויןאָהן, ד"ר מאַנדלֶקערן, משה עהרנטייל (ז"ל), אברהם עפשטיין, א"מ פיורקא, שמואל ליב צימערמאן, פרופ' דוד קויפמאן, יוסף קלויזנר, י"ח קסטיליוני, זאב הכהן קאפלאן (ז"ל), יצחק רבינוביץ, יעקב רייפמאן, ט"ף שפירא ועוד רבים.

ואלה החכמים אשר תולדותיהם ותמונותיהם תבאנה בו: ד"ר נתן אדלער (ז"ל), ד"ר אברהם אלכסנדר וואָלף (ז"ל), ד"ר ישראל מיכל רבינוביץ (ז"ל), ד"ר לודוויג אויגוסט פֿראַנקל (ז"ל), ד"ר קארפּעלעס, ד"ר וואָג ספּאָריו, ד"ר עהרנרייך ברומא ועוד.

המחברים והמוציאים לאור ספרי אחרים, הרוצים כי יזכרו הספרים ההם בהאוצר, יאבו לשלוח את ספריהם בשני עכסמפליאראם אל העורך הח"מ.

גם מודעות תקובלנה להאוצר ובית המערכת נכון לקחת בשכרן גם ספרים.

העורך: גרשם באדר הכהן בלכוב.

המו"ל: שאלתיאל אייויק גראָבער ביארוסלוי.

כתבת המו"ל:

Eisig Gräber, Jaroslau.

כתבת העורך:

Gustav Bader, Lemberg,

Galizien.

Podzamoze.

„השרון“

מאסף ספרותי ערוך בידי גרשם באדר הכהן.
(הוצאה שניה)

בו נמצאים המאמרים האלה: (א) „האחרות“ — ראובן א. ברודס; (ב) „ציון למשורר“ — יוסף קלויזנער; (ג) „תפלות הימים הנוראים“ — יעקב רייפמאן; (ד) „באר שבע“ — אשר בער; (ה) „בשוק הספרות“ — המו"ל; (ו) „שלישה ספרים נפתחים“ — שמגר בן ענת; (ז) „ליום הולדת אותי“ — (שיר) אברהם בער גאַטטלאָבער; (ח) „שירי דוליצקי“ — מ"מ דוליצקי; (ט) „משאת נפשי“ (שיר) — שאול טשרניחובסקי; (י) „במקום בת (ספור) — ראובן א. ברודס; (יא) „האשה וילדיה“ (תמונה) — ראובן א. ברודס. מחירו 40 ק', למו"ס הנחה הגונה לפי רוב הקניה. — כתבת המו"ל:

Gustav Bader, Lemberg, Podzamoze.

„שלישה ספורים“

(א) „במקום בת“; (ב) „האשה וילדיה“; (ג) „שינוי יודע לשאול“ — מאת המספר המצוין והמפורסם „ראובן א. ברודס“. מחירו 20 ק', למו"ס הנחה הגונה.

Gustav Bader, Lemberg, Podzamoze.

אבל כבוד.

אותו היום שנפטר אברהם מן העולם עמדו כל גדולי העיר ברדיטשוב זאמין : אוי לער ב"ר שאברה מנהיגה ואוי לה לפשיגה שאברה קברניטש . . . (מיין ב"ב ג"ה).

כל פנים קצבו פארוו, כל עין זלגה דמעוות, כיום בוא הבשורה המעציבה לעיר ברדיטשוב ממות אחד המיוחד בקרבה, דודי הגביר המפורסם ירא אלקים בנש"ק מו"ה אברהם דוב מאגאזאניק ולה"ה, אשר שבק חיים לכל חי בעיר מעראן, אור ליום ה' כ"א כסליו ה' תרנ"ד. בן ארבעים שנה הי' במותו, דודי המנוח הנכבד ז"ל הי' עושה צדקות בכל עת, החזיק ימים רפות ולא נתן למוט רגלם ויצא לו מוניטין כצדקת פורונו בישראל, ואם כי היה טרוד במסחריו הגדולים העולים למיליאנים, בכל זאת האציל שעות אחרות ביום לעסוק בצרכי צבור באמנה, ועל פיו ויצאו ובואו כל עניני העיר הגדולה ברדיטשוב. דודי הנכבד ז"ל נוסף על יראתו את אלהים וחסידתו הי' תורני ורך הרעיון וביאר כמה פסוקי תנ"ך ואגדות חז"ל בדרך הגיון. ואלה הדברים אשר נחרתו (ע"פ כותב המורים האלה) על המצבה המעציבה אשר שמנו לראשותיו :

קול נהי!

מלאכי מעלה מר יבכיו
אלו לאלו יצריחו אף ירעו
„וי להאי שופריה דבלי בארעא“
השמים התקדרו בעבים
צלמות ומשאת אמש
הככבים אספו נגהם
ובעריפיה חשכה השמש
ובחצות קריה
תאניה ואניה

על מות

גבר הוקם על, רגול טרבהה, גביר מפורא וגדיב מצוין, יקר רוח ואיש תבונות, מוכתר בכל מדה נכונה, ויצא לו מוניטין בעולם להתלהב ולתפארת, ירא אלהים מרבים, שלשלת היוחסין מוה" אברהם דוב, בה"ד צבי מאגאזאניק ולה"ה מבערדיטשעב, נכד הגאון המקובל מוה"ר שמשון אוסטראפאליער, ונכד הצדוק מוה"ר ליבער הגדול ולה"ה. אור ליום ה' כ"א כסליו שנת התרנ"ד עלתה נשמתו בטרה אל אביה חיושב בשמים ושם תבוא על שכרה.

ארבעים שנה היית בחיים
ורב פעלים היית בימים האל
ועוד לא הגעת אל החוף נלקחת לשמים
ויבכו כל בית ישראל
יבכה כל איש כל עין תול מים
מאין הפונות ארצה נגרים
עד ישקוף ד' וירא משמים
וישני עפר מהאדמה ירים

ת נ צ ב ה

עד כאן אנכי אומר ועמי כותב בדמע, ממות דודי המנוח הנכבד ולה"ה ועוד ירו נטויה לספר לדור פרישת גדולת צדקתו כהררי-אל, בספרי „שם מיטוואל“ אשר בקרב יראה אור איה.
אנכי אנכי המתאבל עליו כל הימים ומאנה הנחם נפשי ומשתתף גם בעצרה של דודתי הכבודה ב"ק מרת פייגע תחי'.

שמואל אבא האראדעצקי

בעמס"ס „אמרי שפר“

החלק השמושי

לוח א. השתות זמני היום והלילה במקומות שונים בתבל.

שעה 12 כזהרים ע"פ השעון בווארשא:

באזר ראשי התיבות: קח"י—קודם הצות יום, והוא מן שעה 6 בקר עד 12 כזהרים. אח"י—אחר הצות יום, והוא מן שעה 12 כזהרים עד 6 בערב. קח"ל—קודם הצות לילה, והוא מן שעה 6 בערב עד 12 בלילה. אח"ל—אחרי הצות לילה, והוא מן שעה 12 בלילה עד 6 בקר.

שמות הערים	שָׁ	סָ	לָ	שמות הערים	שָׁ	סָ	לָ
אלכסנדריה (מצרים)	אח"י	35	12	לאדו	קח"י	53	11
אודיסא	"	39	12	כזאראקא	"	6	10
אסטינדה	קח"י	47	10	מארטיול	"	57	10
אמסטודם	"	55	10	מאדריד	"	18	10
אקספורד	"	30	10	מעקסיקא	אח"ל	—	4
אנטווערפן	"	53	10	מיטאווא	אח"י	21	12
אסטראחאן	אח"י	48	1	מאסקווא	"	6	1
ארהאנגעלסק	"	10	1	ניוארק	אח"ל	3	5
אירקוטסק	אח"ל	53	5	ניו-ארלעאן	"	33	4
אחונא	אח"י	11	12	ניוני נאוונאראד	אח"י	33	1
ברלין	קח"י	29	11	נעאפאל	קח"י	33	11
בערן	"	5	11	סאן-פראנציסקא	אח"ל	29	2
באמבוי	אח"ל	28	3	סיעדערען	"	5	12
ברעמען	קח"י	11	11	עדינבורג	קח"י	23	10
ברעסט (צ'רפת)	"	18	10	פארוז	"	45	10
בריסעל	"	53	10	פאנאמא	אח"ל	17	5
גלענא	"	—	11	פעטערסבורג	אח"י	37	12
גלאוגאו	"	19	10	פערס	אח"ל	11	2
גראנא	אח"י	11	12	פעישט	קח"י	52	11
דנציג	קח"י	50	11	פלאצק, פיאטרקוב	"	55	11
דארפאט	אח"י	22	12	פארטסמטה	"	31	10
דרעדען	קח"י	20	11	פראג	"	33	11
דובלין	"	10	10	פראנקפורט ע"ג מאין	"	10	11
האמבורג	"	18	11	פלארענציא	"	21	11
האואנא	אח"י	5	5	צוריד	"	11	11
העלזינגפארט	"	15	12	קאזיר (מצרים)	אח"י	40	12
וואשינגטאן	אח"ל	28	5	קאליש	קח"י	48	11
ווענעציא	קח"י	22	11	קלקאטא	אח"ל	30	4
וויאמקא	אח"י	50	1	קאזאן	אח"י	30	1
ווילנא	"	17	12	קויב	"	38	12
וויען	קח"י	41	11	קיעלין	קח"י	50	11
חרקוב	אח"י	1	1	קעלין	"	3	11
חרסאן	"	46	12	קונסטאנטינאפול	אח"י	31	12
טאבאלסק	אח"ל	9	3	קופענהאגען	קח"י	26	11
טאמסק	"	16	5	קאזונא	אח"י	11 1/2	12
טריעסט	קח"י	30	11	קראקווא	קח"י	55 1/2	11
טהארן	"	6	11	קורסק	אח"י	—	1
טיפליס	אח"י	45	1	ראדאם	קח"י	58 1/2	11
יאקוטסק	קח"ל	15	7	ריא-זאנירא	קח"י	45	7
כריסטיאנא	קח"י	18	11	ריגא	אח"י	12	12
לונדון	"	33	10	ראם	קח"י	25	11
לובלין	אח"י	6	12	שטוטגארט	קח"י	13	11
ליאן	קח"י	55	10	שטראסבורג	"	6	11
ליווערפאל	"	43	10	שאנגהאי	קח"ל	41	6
ליפציג	"	25	11	שטוקהולם	קח"ל	48	11

לוה ב. ערך המטבעות בארצות שונות.

ערבן בכסף רוסיא		שמות המטבעות		שמות המדינות
קאפ.	רובל			
61 ⁷³		גולדען או 5 לאָרין = 100 קרייצער		אוסטריא
25		ליר = 100 סענטעס		איטליא
20 ⁴	6	ליטרא שטערלינג = 20 שיללינג = 240 פענס		אנגליא
32 ⁶	1	דאָללאַר = 100 סענט		ארצות הברית (אמעריקא הצפונית)
25	1	פעוז או פיאסט = 100 סענטאוואַס		ארגנטינא
31 ⁰⁵		מארק = 100 פֿעניג		אשכנז
25		פראנק = 100 סענטיים		בלגיא
47 ⁷	1	מילריוו = 1000 ריוו		בראזיליא
70 ⁴²		רונדאלער = 100 אָרע		דניא
52 ⁶		גולדען = 100 סענט		האלנדיא
35	1	יען = 100 סען		יאפניא
21 ²⁴		דראַמא = 100 לעפמא		יון
99 ²⁸	1	טאָעל = 100 מעז		לינא
32 ⁹	1	פעוז או פיאסט = 100 סענטאוואַס		מעקסיקא
5 ⁵		פיאסט = 40 פארא = 120 אספער		מצרים
40	1	ספעיעס טהאלער = 5 אָרט = 4 קראָן		נארוועגיא
6 ²⁵		רעאל = 100 סענטימאס		ספרד
25		דינר = 100 פארא		סרביא
47 ⁷	1	מילריוו = 1000 ריוו		פורטוגליא
25		פראנק = 20 סו = 100 סענט		צרפת
12 ⁵	3	מומאן = 10 קעראן = 20 פאנאבאט = 200 שאַר		פרס
		רובל = 100 סאָפּעקען (אימפעריאל = 10 רובל, חצי אימפעריאל = 5 רובל)		רוסיא
25		לעא = 100 באני		רומניא
25		כמו בצרפת		שוויצריא
35 ⁴		ריקדאלער = 100 אָרע		שוועדען
5 ⁵		פיאסט = 40 פארא = 120 אספער		תוגרמא

לוה ג. ערך המטבעות בארץ ישראל.

ביפו והסביבה		בירושלים והסביבה		לפי שער מלכות חוגרמה		שמות המטבעות השונות*)
פיאסט	טארא	פיאסט	טארא	פיאסט	טארא	
156	—	137	—	115	—	ליטרא שטערלינג (אנגליא)
141	—	124	—	100	—	לירא טורקית
121	—	109	—	90	—	חצי אימפעריאל (רוסיא)
124	—	109	—	90	—	נאפאלעאן (20 פראנק)
70	—	62	20	52	—	דוקאט (אויסטריא)
140	—	130	—	109	—	5 דאָללאַר (אמעריקא)
147	—	130	—	110	—	20 מארק (גרמניא)

* בארץ ישראל יוצאות מטבעות כל המדינות, ומטבעות אנגליא, צרפת ורוסיא יותר סבילן; ככלל אין שער קבוע למטבעות של זהב בא"י, אלא הוא עולה ויורד לפרקס.

26	—	23	—	20	—	מגורי (תוגרמא)
6	20	5	30	5	—	רובע המגורי
7	20	6	20	—	—	שירלינג (אנגליא)
6	—	5	10	—	—	פראנק (צרפת ואיטליא)
20	—	17	20	—	—	רובל (רוסיא)
13	10	11	30	—	—	פלארין (אויסטריא)
3	15	3	—	2	20	בשליק (תוגרמא)
—	—	—	—	—	40	פיאסטר (תוגרמא)
—	14	—	12	—	10	מעטאליק (תוגרמא)
3	10	3	—	—	—	20 קאפ' (רוסיא)

מחזור מילון

לוח ד. מרת הדרכיס.

מעטר צרפתי	סאָנוען פולני	סאָנוען רוסי	
1066 ₈	617 ₅	500	וויערסטא רוסית
7420 ₄	4286 ₇	3471 ₈	מיל גיאוגרפית = $\frac{1}{15}$ מעלת המערידיאן
7467 ₆	4319	3500	מיל פולנית = 7 וויאָרסט
1000	587 ₇	466 ₇	קילאמעטר צרפתי
1609	931 ₃	754 ₁	מיל אנגלית
1855 ₁	1073 ₅	868 ₂	מיל הים או איטלינית

לוח ה. מרת הקרקע.

הקטר צרפתי	מאָרגא פולנית	דעסיאטינא רוסית	
109250	19513	1	דעסיאטינא = 2400 סאָנוען מרובעים
145675	26018	13332	דעסיאטינא עקאנומית = 3200 סאָנוען מרובעים וילוקא פולנית = 30 מאָרג.
055978	1	05125	1 מאָרג של נפת הרהיין = 300 פרענט פרוסיא מרובעים. וילוקא (הופע) פרוסית = 30 מאָרג.
025532	045603	02337	1 מאָרג = 180 פרענט מרובעים מאָרג אויסטרי (יאָך) = 400 פרענט מרובעים = 1600
057531	102957	05268	סאָנוען מרובעים
1	178612	09153	העקטאר צרפתי = 100 אָר = 1000 מעטר מרובעים
040467	07227	03704	אָך אנגלי = 4840 יארד מרובעים. וילוקא אנגלית = 30 אָך.
109250	19513	1	$\frac{11}{9}$ דונם מרובעים (1 דונם = 1600 אמות; האמת 76 סאנט).

לוח ז. מדת היבש.

העקמא-ליטר	קארועץ פולני	זשעטווערט	
20974	16386	1	רוסיא, זשעטווערט = 8 זשעטוועריק = 64 גארניעץ = 17 1/15 וויאדר פולניא, קארועץ = 4 זשוועיק = 32 גארניעץ, אויסטריא } מעטצען = 4 פיערטל = 16 מאאוועל = 64 פוט-טערמאאוועל = 128 בעכער צרפת, העקמאליטר = 100 ליטר אנגליא } לאישט המוחיים = 60 שעפעל קווארטער = 8 בושעל = 64 גאללאן לאשי (Load) = 5 קווארטער
128	1	06103	
0615	04805	02932	
1	07812	04764	
499769	257640	1570884	
29078	22717	13853	

לוח ז. מדת הלה.

ליטר צרפתי	גארניעץ פולני	וויאדר רוס	
122896	30747	1	וויאדר רוס = 10 שטאף (кружка) = 100 צשארקי גארניעץ פולני = 4 קווארט = 16 קווארטערקי איימער פרוסי = 2 אנקר = 60 קווארט איימער אויסטרי = 40 מאאס = 164 זיידל = 1312 פאף העקמאליטר = 100 ליטר גאללאן אנגלי = 4 קווארט = 8 פונט הערה, בארץ ישרא מרת הלה הובש נערבט לפי המשקל, בכרמניא נהוגה מרת צרפת.
4	1	03254	
687618	17175	55902	
580156	145039	47207	
100	25	81308	
45420	11355	03696	

לוח ה. המדה והמשקל.

קילאגראם צרפתי	ליטרא פולנית	ליטרא רוסית	
04094	10096	1	פפונד = 32 לאטה = 96 זאלי, 9216 דאלי פוד = 40 פפונד בקרקאוועץ = 10 פוד פפונד = 2 גרויוני = 32 לאטה, (הלאטה = 4 דראב-מען, הדרבמא = 8 מקרופול, הסקרופול = 24 גראן, הגראן = 11 מיליגראם במשקל האפאטהעקען) צענטנאר = 4 קאמיען = 100 פפונד פפונד פרוסי חדש = 1 צאללפפונד = 30 לאטה = 300 קווענטש צאללצענטנאר גרמני = 100 פפונד פפונד פרוסי ישן = 32 לאטה = 128 קווענטש צענטנער = 110 פפונד שיפלאטש = 4000 פפונד
163755	403831	40	
1637552	4031312	400	
0405	1	05099	פולניא
305501	100	990512	
0500	12330	12213	גרמניא
50	1233035	1221335	
0467	11534	1442	
514482	1268748	1256420	

קילוגרם צרפתי	ליטרא פולני	ליטרא רוסי	
0 ⁵⁶⁰⁰ 56 ⁰⁰¹²	1 ³⁸¹⁰ 138 ¹⁰²⁷	1 ³⁶⁷⁹ 136 ⁷⁹²⁵	אויסטריא, פֿונד אויסטרי=32 לאָטה=128 קווענטש . . . צענטנער=5 שטיין=100 פֿונד . . . צרפת. קילוגרם צרפתי=10 העקטאָגראַם=100 דעקאָגראַם =1000 גראַם . . . פֿונד הסוחרים אנגלי=16 אונצען=156 דראַמען . . . צענטנער=4 קוואַרטער=112 פֿונד . . . המאָן=20 צטר,=2240 פֿונד, פֿונד (Troy) אנגלי =20 אונצען=400 פעניווויטס=9600 גראַמט . . .
1 0 ⁴⁵³⁶ 50 ⁷⁹⁶⁹	2 ⁴⁶⁶¹ 1 ¹¹⁸⁵ 125 ²⁷⁴²	2 ⁴⁴²⁷ 1 ¹⁰⁷⁹ 124 ⁰⁸⁴⁸	
0 ³⁷³²	0 ⁹²⁰⁵	0 ⁹¹¹⁷	אַזאַיאַ דירעהם (דראַמאַ) אוקי=75 דירעהם=1 ¹ / ₂ פֿונד זוטל=12 אקיה=6 פֿונד קנטר=100 רוטל=15 פוד המניה (מרת התבואה)=8 רוטל=1 ¹ / ₂ פוד
0 ₃ 0 ²⁴² 2 ⁹⁰⁴ 290 ₄ 23 ²⁸²			

ארץ ישראל.

לוח ט. השוואת משקל הקילוגרם והפונט הרוסי.

400¹/₂ קילאָגר,=1000 פונט רוסי. — 100 קילאָגר,=244 פונט 18 זאָל. 52 דאָלי —
 1 קילאָגראַם או 10 העקטאָגראַם=2 פונט 42¹/₂ זאָל. — 1 העקטאָגראַם או 10 דע-
 קאָגראַם=23¹/₂ זאָל. — 1 דעקאָגראַם או 10 גראַם=2¹/₂ זאָל.

המשקל הרוסי				המשקל הרוסי				המשקל הרוסי				המשקל הרוסי				המשקל הרוסי					
פונט				פונט				פונט				פונט				פונט					
זאָל				זאָל				זאָל				זאָל				זאָל					
פונט				פונט				פונט				פונט				פונט					
5	12	43	87	4	8	47	69	3	4	52	51	2	—	56	33	36	60	15		29 ₃	1/8
5	14	86	88	4	10	90	70	3	6	94	52	2	3	2	34	39	7	16		58 ₆	1/4
5	17	32	89	4	13	36	71	3	9	40	53	2	5	45	35	1	1	49	17	1	21 ₂
5	19	74	90	4	15	78	72	3	11	83	54	2	7	87	36	1	3	92	18	1	180
5	22	20	91	4	18	25	73	3	14	29	55	2	10	34	37	1	6	38	19	2	24 ₄
5	24	63	92	4	20	67	74	3	16	72	56	2	12	76	38	1	8	80	20	4	4 ₆₅
5	27	9	93	4	23	14	75	3	19	10	57	2	15	23	39	1	11	27	21	7	7 ₃₁
5	29	52	94	4	25	56	76	3	21	61	58	2	17	65	40	1	12	69	22	9	7 ₄
5	31	93	95	4	28	3	77	3	24	7	59	2	20	11	41	1	16	16	23	12	20
5	34	41	96	4	30	45	78	3	26	49	60	2	22	53	42	1	18	58	24	15	63
5	36	83	97	4	32	87	79	3	28	92	61	2	25	—	43	1	21	5	25	17	9
5	39	29	98	4	35	34	80	3	31	38	62	2	27	43	44	1	23	47	26	19	51
6	1	72	99	4	37	76	81	3	33	81	63	2	29	85	45	1	25	89	27	21	95
6	4	19	100	5	—	23	82	3	36	27	64	2	32	31	46	1	28	36	28	24	40
12	8	—	200	5	2	65	83	3	38	69	65	2	34	74	47	1	30	78	29	26	83
18	12	—	300	5	5	12	84	4	1	26	66	2	37	20	48	1	33	25	30	29	29
24	16	—	400	5	7	54	85	4	3	58	67	2	39	63	49	1	35	67	31	31	72
30	21	—	500	5	10	—	86	4	6	5	68	3	2	9	50	1	38	14	32	34	18

$\frac{1}{2}$	47 85	209	$\frac{5}{12}$	49 02 $\frac{1}{2}$	204	$167 \frac{1}{2}$	50 25	199	$171 \frac{5}{6}$	51 55	194
$\frac{5}{12}$	47 82 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{1}{3}$	49 —	10	$\frac{5}{12}$	50 22 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{3}{4}$	51 52 $\frac{1}{2}$	10
$\frac{1}{3}$	47 80	20	$\frac{1}{4}$	48 97 $\frac{1}{2}$	20	$\frac{1}{3}$	50 20	20	$\frac{2}{3}$	51 50	20
$\frac{1}{4}$	47 77 $\frac{1}{2}$	30	$\frac{1}{6}$	48 95	30	$\frac{1}{4}$	50 17 $\frac{1}{2}$	30	$\frac{7}{12}$	51 47 $\frac{1}{2}$	30
$\frac{1}{6}$	47 75	40	$\frac{1}{12}$	48 92 $\frac{1}{2}$	40	$\frac{1}{6}$	50 15	40	$\frac{1}{2}$	51 45	40
$\frac{1}{12}$	47 72 $\frac{1}{2}$	50	163	48 90	50	$\frac{1}{12}$	50 12 $\frac{1}{2}$	50	$\frac{1}{3}$	51 40	50
159	47 70	60	$162 \frac{1}{12}$	48 87 $\frac{1}{2}$	60	167	50 10	60	$\frac{1}{4}$	51 37 $\frac{1}{2}$	60
159	47 70	70	$\frac{5}{6}$	48 85	70	$166 \frac{1}{12}$	50 07 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{1}{6}$	51 35	70
$158 \frac{1}{12}$	47 67 $\frac{1}{2}$	80	$\frac{3}{4}$	48 82 $\frac{1}{2}$	80	$\frac{5}{6}$	50 05	80	$\frac{1}{12}$	51 32 $\frac{1}{2}$	80
$\frac{5}{6}$	47 65	90	$\frac{2}{3}$	48 80	90	$\frac{3}{4}$	50 02 $\frac{1}{2}$	90	171	51 30	90
$158 \frac{3}{4}$	47 62 $\frac{1}{2}$	210	$\frac{7}{12}$	48 77 $\frac{1}{2}$	205	$\frac{2}{3}$	50 —	200	$170 \frac{1}{12}$	51 27 $\frac{1}{2}$	195
$\frac{2}{3}$	47 60	10	$\frac{1}{2}$	48 75	10	$\frac{7}{12}$	49 97 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{5}{6}$	51 25	10
$\frac{7}{12}$	47 57 $\frac{1}{2}$	20	$\frac{5}{12}$	48 72 $\frac{1}{2}$	20	$\frac{1}{2}$	49 95	20	$\frac{3}{4}$	51 22 $\frac{1}{2}$	20
$\frac{1}{2}$	47 55	30	$\frac{1}{3}$	48 70	30	$\frac{5}{12}$	49 92 $\frac{1}{2}$	30	$\frac{2}{3}$	51 20	30
$\frac{5}{12}$	47 52 $\frac{1}{2}$	40	$\frac{1}{4}$	48 67 $\frac{1}{2}$	40	$\frac{1}{3}$	49 90	40	$\frac{7}{12}$	51 17 $\frac{1}{2}$	40
$\frac{1}{3}$	47 50	50	$\frac{1}{6}$	48 65	50	$\frac{1}{4}$	49 87 $\frac{1}{2}$	50	$\frac{5}{12}$	51 15	50
$\frac{1}{4}$	47 47 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{1}{12}$	48 62 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{1}{6}$	49 85	60	$\frac{5}{12}$	51 12 $\frac{1}{2}$	60
$\frac{1}{6}$	47 45	70	162	48 60	70	$\frac{1}{12}$	49 82 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{1}{3}$	51 10	70
$\frac{1}{12}$	47 42 $\frac{1}{2}$	80	162	48 60	80	166	49 80	80	$\frac{1}{4}$	51 07 $\frac{1}{2}$	80
$\frac{1}{12}$	47 42 $\frac{1}{2}$	90	$161 \frac{1}{12}$	48 57 $\frac{1}{2}$	90	$165 \frac{1}{12}$	49 77 $\frac{1}{2}$	90	$\frac{1}{6}$	51 05	90
158	47 40	211	$161 \frac{5}{6}$	48 55	206	$\frac{5}{6}$	49 75	201	$\frac{1}{12}$	51 20 $\frac{1}{2}$	196
$157 \frac{1}{12}$	47 37 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{3}{4}$	48 52 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{3}{4}$	49 72 $\frac{1}{2}$	10	170	51 —	10
$\frac{5}{6}$	47 35	20	$\frac{2}{3}$	48 50	20	$\frac{2}{3}$	49 70	20	$169 \frac{1}{12}$	50 97 $\frac{1}{2}$	20
$\frac{3}{4}$	47 32 $\frac{1}{2}$	30	$\frac{7}{12}$	48 47 $\frac{1}{2}$	30	$\frac{7}{12}$	49 67 $\frac{1}{2}$	30	$\frac{5}{6}$	50 95	30
$\frac{2}{3}$	47 30	40	$\frac{1}{2}$	48 45	40	$\frac{1}{2}$	49 65	40	$\frac{3}{4}$	50 92 $\frac{1}{2}$	40
$\frac{7}{12}$	47 27 $\frac{1}{2}$	50	$\frac{5}{12}$	48 42 $\frac{1}{2}$	50	$\frac{5}{12}$	49 62 $\frac{1}{2}$	50	$\frac{2}{3}$	50 90	50
$\frac{1}{2}$	47 25	60	$\frac{1}{3}$	48 40	60	$\frac{1}{3}$	49 60	60	$\frac{7}{12}$	50 87 $\frac{1}{2}$	60
$\frac{5}{12}$	47 22 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{1}{4}$	48 37 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{1}{4}$	49 57 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{1}{2}$	50 85	70
$\frac{1}{3}$	47 20	80	$\frac{1}{6}$	48 35	80	$\frac{1}{6}$	49 55	80	$\frac{1}{3}$	50 80	80
$\frac{1}{3}$	47 20	90	$\frac{1}{12}$	48 32 $\frac{1}{2}$	90	$\frac{1}{12}$	49 52 $\frac{1}{2}$	90	$\frac{1}{4}$	50 77 $\frac{1}{2}$	90
$\frac{1}{4}$	47 17 $\frac{1}{2}$	212	161	48 30	207	165	49 50	202	$\frac{1}{6}$	50 75	197
$\frac{1}{6}$	47 15	10	161	48 30	10	$164 \frac{1}{12}$	49 47 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{1}{12}$	50 72 $\frac{1}{2}$	10
$\frac{1}{12}$	47 12 $\frac{1}{2}$	20	$160 \frac{5}{6}$	48 25	20	$\frac{5}{6}$	49 45	20	169	50 70	20
157	47 10	30	$\frac{5}{6}$	48 25	30	$\frac{3}{4}$	49 42 $\frac{1}{2}$	30	$168 \frac{1}{12}$	50 67 $\frac{1}{2}$	30
$156 \frac{1}{12}$	47 07 $\frac{1}{2}$	40	$\frac{3}{4}$	48 22 $\frac{1}{2}$	40	$\frac{2}{3}$	49 40	40	$\frac{5}{6}$	50 65	40
$\frac{5}{6}$	47 05	50	$\frac{2}{3}$	48 20	50	$\frac{7}{12}$	49 37 $\frac{1}{2}$	50	$\frac{3}{4}$	50 62 $\frac{1}{2}$	50
$\frac{3}{4}$	47 02 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{7}{12}$	48 17 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{1}{2}$	49 35	60	$\frac{2}{3}$	50 60	60
$\frac{2}{3}$	47 —	70	$\frac{1}{2}$	48 15	70	$\frac{5}{12}$	49 32 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{7}{12}$	50 57 $\frac{1}{2}$	70
$\frac{2}{3}$	47 —	80	$\frac{5}{12}$	48 12 $\frac{1}{2}$	80	$\frac{1}{2}$	49 30	80	$\frac{5}{12}$	50 55	80
$\frac{7}{12}$	46 97 $\frac{1}{2}$	90	$\frac{1}{3}$	48 10	90	$\frac{1}{4}$	49 27 $\frac{1}{2}$	90	$\frac{5}{12}$	50 52 $\frac{1}{2}$	90
$\frac{1}{2}$	46 95	213	$\frac{1}{4}$	48 07 $\frac{1}{2}$	208	$164 \frac{1}{6}$	49 25	203	$168 \frac{1}{3}$	50 50	198
$\frac{5}{12}$	46 92 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{1}{6}$	48 05	10	$\frac{1}{12}$	49 22 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{1}{4}$	50 47 $\frac{1}{2}$	10
$\frac{1}{3}$	46 90	20	$\frac{1}{12}$	48 02 $\frac{1}{2}$	20	164	49 20	20	$\frac{1}{6}$	50 45	20
$\frac{1}{4}$	46 87 $\frac{1}{2}$	30	160	48 —	30	164	49 20	30	$\frac{1}{12}$	50 42 $\frac{1}{2}$	30
$\frac{1}{6}$	46 85	40	$159 \frac{1}{12}$	47 97 $\frac{1}{2}$	40	$163 \frac{1}{12}$	49 17 $\frac{1}{2}$	40	168	50 40	40
$\frac{1}{6}$	46 85	50	$\frac{5}{6}$	47 95	50	$\frac{5}{6}$	49 15	50	$167 \frac{1}{12}$	50 37 $\frac{1}{2}$	50
$\frac{1}{12}$	46 82 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{5}{6}$	47 95	60	$\frac{3}{4}$	49 12 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{5}{6}$	50 35	60
156	46 80	70	$\frac{3}{4}$	47 92 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{2}{3}$	49 10	70	$\frac{3}{4}$	50 32 $\frac{1}{2}$	70
$155 \frac{1}{12}$	46 77 $\frac{1}{2}$	80	$\frac{2}{3}$	47 90	80	$\frac{7}{12}$	49 07 $\frac{1}{2}$	80	$\frac{2}{3}$	50 30	80
$\frac{5}{6}$	46 75	90	$\frac{7}{12}$	47 87 $\frac{1}{2}$	90	$\frac{1}{2}$	49 05	90	$\frac{7}{12}$	50 27 $\frac{1}{2}$	90

151 $\frac{1}{2}$	45 45	220	152 $\frac{11}{12}$	45 87 $\frac{1}{2}$	218	154 $\frac{1}{3}$	46 30	216	155 $\frac{3}{4}$	46 72 $\frac{1}{2}$	214
$\frac{5}{12}$	45 42 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{5}{6}$	45 85	10	$\frac{1}{4}$	46 27 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{2}{3}$	46 70	10
$\frac{5}{12}$	45 42 $\frac{1}{2}$	20	$\frac{3}{4}$	45 82 $\frac{1}{2}$	20	$\frac{1}{6}$	46 25	20	$\frac{7}{12}$	46 67 $\frac{1}{2}$	20
$\frac{1}{3}$	45 40	30	$\frac{2}{3}$	45 80	30	$\frac{1}{12}$	46 22 $\frac{1}{2}$	30	$\frac{7}{12}$	46 67 $\frac{1}{2}$	30
$\frac{1}{4}$	45 37 $\frac{1}{2}$	40	$\frac{7}{12}$	45 77 $\frac{1}{2}$	40	154	46 20	40	$\frac{5}{12}$	46 65	40
$\frac{1}{6}$	45 35	50	$\frac{7}{12}$	45 77 $\frac{1}{2}$	50	154	46 20	50	$\frac{5}{12}$	46 62 $\frac{1}{2}$	50
$\frac{1}{12}$	45 32 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{1}{2}$	45 75	60	153 $\frac{11}{12}$	46 17 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{1}{3}$	46 60	60
151	45 30	70	$\frac{5}{12}$	45 72 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{5}{6}$	46 15	70	$\frac{1}{4}$	46 57 $\frac{1}{2}$	70
151	45 30	80	$\frac{1}{3}$	45 70	80	$\frac{3}{4}$	46 12 $\frac{1}{2}$	80	$\frac{1}{6}$	46 55	80
150 $\frac{11}{12}$	45 27 $\frac{1}{2}$	90	$\frac{1}{4}$	45 67 $\frac{1}{2}$	90	$\frac{2}{3}$	46 10	90	$\frac{1}{12}$	46 52 $\frac{1}{2}$	90
$\frac{5}{6}$	45 25	221	$\frac{1}{6}$	45 65	219	$\frac{7}{12}$	46 07 $\frac{1}{2}$	217	155	46 50	215
$\frac{3}{4}$	45 22 $\frac{1}{2}$	10	$\frac{1}{6}$	45 65	10	$\frac{1}{2}$	46 05	10	155	46 50	10
$\frac{2}{3}$	45 20	20	$\frac{1}{12}$	45 62 $\frac{1}{2}$	20	$\frac{1}{2}$	46 05	20	154 $\frac{11}{12}$	46 47 $\frac{1}{2}$	20
$\frac{7}{12}$	45 17 $\frac{1}{2}$	30		45 60	30	$\frac{5}{12}$	46 02 $\frac{1}{2}$	30	$\frac{5}{6}$	46 45	30
$\frac{7}{12}$	45 17 $\frac{1}{2}$	40	152 $\frac{11}{12}$	45 57 $\frac{1}{2}$	40	$\frac{1}{3}$	46 —	40	$\frac{3}{4}$	46 42 $\frac{1}{2}$	40
$\frac{1}{2}$	45 15	50	151 $\frac{5}{6}$	45 55	50	$\frac{1}{4}$	45 97 $\frac{1}{2}$	50	$\frac{2}{3}$	46 40	50
$\frac{5}{12}$	45 12 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{3}{4}$	45 52 $\frac{1}{2}$	60	$\frac{1}{6}$	45 95	60	$\frac{7}{12}$	46 37 $\frac{1}{2}$	60
$\frac{1}{3}$	45 10	70	$\frac{3}{4}$	45 52 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{1}{12}$	45 92 $\frac{1}{2}$	70	$\frac{1}{2}$	46 35	70
$\frac{1}{4}$	45 07 $\frac{1}{2}$	80	$\frac{2}{3}$	45 50	80	153	45 90	80	$\frac{1}{2}$	46 35	80
$\frac{1}{6}$	45 05	90	$\frac{7}{12}$	45 47 $\frac{1}{2}$	90	153	45 90	90	$\frac{5}{12}$	46 32 $\frac{1}{2}$	90

לוה יב מחיר נייר בנשפנקא דמלכא לשמרי חוב וכתבי אמנה.

(цѣны вексельной и штемпельной бумаги).

המחיר		סכום כתב האמנה		המחיר		סכום השטר-חוב	
רו"ב	קאפ'	רו"ב	קאפ'	רו"ב	קאפ'	רו"ב	קאפ'
1	25	300	50	—	10	50	עד
3	10	900—	300	—	15	100—	למעלה מן
5	40	1500—	900	—	30	200—	100
7	10	2000—	1500	—	40	300—	200
11	—	3 100—	2000	—	55	400—	300
15	65	4500—	3000	—	70	500—	400
20	30	6 00—	4500	—	80	600—	500
26	—	7500—	6000	—	90	700—	600
31	—	9000—	7500	1	—	800—	700
36	—	10000—	9000	1	15	900—	800
41	—	12000—	10000	1	20	1000—	900
48	—	13000—	12000	1	90	1500—	1000
53	—	15000—	13000	2	50	2000—	1500
63	—	18000—	15000	3	70	3200—	2000
71	—	21000—	18000	5	15	4000—	3200
103	—	30000—	21000	6	80	6400—	4000
156	—	45000—	30000	9	—	8000—	6400
211	—	60000—	45000	11	40	10000—	8000
212	—	90000—	60000	13	80	12000—	10000
215	—	120000—	90000	15	60	15000—	12000
219	—	150000—	120000	21	—	20000—	15000

לוח יג. ערי הפלך ברוסיא, מספר תושביו, המרחק בנייהן לעיר ווארשא, וכמות הפארמא מצרורות (поселки) לערים האלה מווארשא.

מספר תושביו	מרחק לוווארשא	שמות הערים	מספר תושביו	מרחק לוווארשא	שמות הערים
27000	1569	אבא	20	1569	אבא
44000	6346	אירקומסק	70	6346	אירקומסק
34000	4050	אמסק	50	4050	אמסק
18000	2136	ארחנועלסק	30	2136	ארחנועלסק
73000	2430	אספראחאן	30	2430	אספראחאן
11000	3843	אסחאבאד	40	3843	אסחאבאד
57000	2707	ארענבורג	30	2707	ארענבורג
79000	1067	ארעל	20	1067	ארעל
11000	1780	אולעאבארג	20	1780	אולעאבארג
26000	2859	אוראלסק	30	2859	אוראלסק
27000	2559	אופא	30	2559	אופא
57000	4182	אקמאלי	50	4182	אקמאלי
9000	8760	בלאזאוועשענעסק	90	8760	בלאזאוועשענעסק
12000	2945	באטום	30	2945	באטום
65000	3007	באקו	40	3007	באקו
80000	4936	בזארא	50	4936	בזארא
40000	240	גראדנא	5	240	גראדנא
15000	2728	דערבענט	30	2728	דערבענט
49000	1444	העלזינגספארם	20	1444	העלזינגספארם
104000	387	ווילנא	5	387	ווילנא
54000	795	וויעבסק	10	795	וויעבסק
18000	1382	ווילאדמיר	20	1382	ווילאדמיר
490417	—	ווורשא	5	—	ווורשא
34000	2395	ווילדיקאווקא	30	2395	ווילדיקאווקא
17000	1639	ווילאנדא	20	1639	ווילאנדא
56000	1390	וווראניעו	20	1390	וווראניעו
16000	1169	ווובארג	20	1169	ווובארג
24000	2196	וויעמקא	30	2196	וויעמקא
21000	5159	וויערני	60	5159	וויערני
55000	599	זיטאמיר	10	599	זיטאמיר
3000	2771	זאקאטאלי	30	2771	זאקאטאלי
3000	9635	חאבאראווקא	100	9635	חאבאראווקא
172000	1261	חארקאוו	20	1261	חארקאוו
67000	1282	חערסאן	20	1282	חערסאן
27000	836	משערניגאוו	10	836	משערניגאוו
123000	4643	סאשעקענט	50	4643	סאשעקענט
4000	1416	סאזאמטהוסט	20	1416	סאזאמטהוסט
36000	1498	סאמבאוו	20	1498	סאמבאוו
39000	1263	סודזש	20	1263	סודזש
104000	2594	סופליס	30	2594	סופליס
21000	3535	סאזאמטאליסק	40	3535	סאזאמטאליסק
38000	4786	סאזיסק	50	4786	סאזיסק
64000	1198	סולא	20	1198	סולא
400	3614	סודזשיא	40	3614	סודזשיא
13000	7229	סזימא	80	7229	סזימא
4000	1219	מעמור-סאן-שורא	20	1219	מעמור-סאן-שורא
48000	2784	יעקאטארינסלאוו	30	2784	יעקאטארינסלאוו
20000	2056	יעליסאועמפאל	30	2056	יעליסאועמפאל
41000	9164	יעקאטערינאדאר	30	9164	יעקאטערינאדאר
6000	1466	יאקומסק	30	1466	יאקומסק
37000	142	יארסלאוול	40	142	יארסלאוול
18000	151	לאמזא	5	151	לאמזא
49000	628	לובלין	5	628	לובלין
20000	539	מיטאווא	10	539	מיטאווא
68000	687	מינסק	10	687	מינסק
42000	1205	מואהילוב	10	1205	מואהילוב
760000	1334	מאסקווא	20	1334	מאסקווא
11000	1615	סט. מיכעל	20	1615	סט. מיכעל
69000	1012	ניוני-נאוונגראד	20	1012	ניוני-נאוונגראד
24000	1738	נאוונגראד	20	1738	נאוונגראד
37000	10508	נאוואמשערקאסק	20	10508	נאוואמשערקאסק
2000	1785	ניקאלאיעווסק	110	1785	ניקאלאיעווסק
8000	5057	ניקאליששארט	20	5057	ניקאליששארט
36000	4916	נאווימארגילאן	50	4916	נאווימארגילאן
75000	2265	סאמארקאנד	30	2265	סאמארקאנד
123000	1841	סאמארא	30	1841	סאמארא
18000	4636	סאמארא	50	4636	סאמארא
39000	2067	סאמארא	30	2067	סאמארא
36000	852	סאמארא	10	852	סאמארא
38000	2025	סאמארא	30	2025	סאמארא
17000	267	סובאלקי	5	267	סובאלקי
36000	1470	סומפעראפאל	20	1470	סומפעראפאל
1005000	1049	סט. פעטערבורג	20	1049	סט. פעטערבורג
15000	2852	ערוואן	30	2852	ערוואן
46000	1781	פענזא	20	1781	פענזא
34000	2606	פערם	30	2606	פערם
24000	186	פעטרוקוב	5	186	פעטרוקוב
24000	116	פלאצק	5	116	פלאצק
42000	1082	פאלטאווא	20	1082	פאלטאווא
22000	792	פסקאו	10	792	פסקאו
12000	1482	פעטראזאוודוק	20	1482	פעטראזאוודוק
11000	13999	פעטראזאוואוסק	140	13999	פעטראזאוואוסק
131000	1050	קישניעוו	20	1050	קישניעוו
20000	5329	קראסנאאירסק	60	5329	קראסנאאירסק
14000	2029	קאזאן	30	2029	קאזאן
20000	229	קאליש	5	229	קאליש
40000	1085	קאלוגא	20	1085	קאלוגא
8000	2934	קארם	30	2934	קארם
172000	727	קיוב	10	727	קיוב

10	683	36000	קאמיעניעץ פאד	5	409	40000	קאזנא
10	667	17800	רינא	20	1562	28000	קאסטרזאמא
20	1044	52000	רעוועל	20	1487	8000	קאפיא
5	96	16000	ראראם	20	1166	51000	קירסק
20	1390	30000	ראיואן	30	2781	20000	קוטאים
5	84	15000	שערלעץ	5	168	17000	קיעליץ

חוקי בי-הראר .

2 מארקאות, וכן הלאה — בעד כל לויט או חלק לויט מארקע אחת בת שבע, — השולח מכתב סגור בלי מארקע, המקבלו משלם בעד כל לויט כפל, היינו 14 קאפ', ואולם רשות לו למאן לקבל המכתב אם אך לא השחית עוד את המעטפה-במכתב-סגור אסור להניח שטרי כסף .

מכתב-באחריות (רעקאמענדירט). על גבי המכתב כותבים בשפת רוסיא "Заканное" מחיר מכתב כזה, מלבד 7 קאפ' בעד משקל כל לויט — עוד 7 קאפ' בעד האחריות. השולח מכתב באחריות מקבל מאת הפאסט פתקא של תעודה, ואם יאבד המכתב בדרכו מקבל בעל המכתב 10 ר"ב תשלומי אחריות. אם השולח מכתב באחריות הפין להשיג מאת הפאסט תעודת-קבלה מהאיש שאליו נשלח המכתב (את חסנו זה צריך הוא לכתוב על גבי המכתב), עליו לשלם בעד זה עוד 7 קאפ'.

גם במכתבים הנשלחים באחריות אסור להניח כסף, ובתמצאו יחסי למלכות, משקל מכתב-סגור, בין פשוט ובין באחריות, לא יעלה יותר מן 5 פונט. אסור להניח מכתב בחוק צרור (посылка) הנשלח ע"י הפאסט, ואם המצא ימצא מכתב בצרור, בעל המכתב משלם קנס 1 ר"ב בעד כל לויט אחד.

משלוח בחבישת פסים, שולחים בחבישת-פסים (באנדערעאל, קרייצבאנד): דברים נדפסים, כגון ספרים מכורכים או בלתי מכורכים, גליונות מכ"ע, רשימות מקחים, קאטאלוגים, גליונות של הגדה, גליונות באותות

המכתבים הנשלחים בעיר עצמה:

בפס"ב זבמסקוי	בערים אחרות	א) מכתב גלוי	3 קאפ'	3 קאפ'
		ב) מכתב סגור	5	3
		ג) מכתב באחריות (רעקאמענדירט)	12	10
		4) גליונות נדפסים הנשלחים בחבישת פסים (באנדערעאל) ועולים במשקלם עד 1 לויט	1	1
		5) כנ"ל מן 1 לויט ומעלה, בעד כל 8 לויט או חלק מן 8 לויט	2	2

מכתבים הנשלחים מעיר לעיר:

מכתב-גלוי יקח רק על גליון הנועד לזה עפ"י שלטון הפאסט. מחיר הגליון 3 קאפ', וגליון כפול לחשובה 6 קאפ'.

מכתב-גלוי נכתב בדיו או בעט עופרת ובכל לשון. על הצד הנוער להכתבת אין לכתוב מלבד הכתבת שום דבר, ורשות לכתוב גם שם המשלח ורחוב מגורו. — השולח מכתב גלוי בלי מארקא, מכתבו מתקבל בהפאסט ונשלח לתעודתו, אפס כי המקבלו משלם מחירו כמחיר מכתב סגור. — מכתב גלוי יכולים לשלוח גם באחריות (רעקאמענדירט) ואז מוסיפים על מחירו 7 קאפ'. מכתב-סגור פשוט. אם הוא עולה במשקלו עד 1 לויט מדביקים עליו מארקע של 7 קאפ', ואם משקלו יתר על 1 לויט מדביקים

או "פתוח" (цѣн. открытый пак.) שהפקיד יודע מה שכתובו ומניה עליו חותם הכי-דואר. — אם הוא "חתום" לא יוכל להיות נערך בסכום יותר מן 500 ר"כ, בעל המכתב חותם על מעטפת המכתב הוה המשי חותמות בחמר-חתם וכותב על גבה שמו ושם המקבל.

אסור להניח כסף במכתב-נערך חתום, משקל מכתב נערך חתום לא יעלה יותר מן 10 פונט, ואולם משקל מכתב-כסף או מכתב-נערך פתוח יוכל להיות עד 20 פונט. משלוח כסף בתכריך-עור יוכל לעלות במשקלו עד 60 פונט; (בעד משלוח צרורות כסף כאלה משלמים לכל פונט כפי המרחק וכפי הקצוב במשלוח צרורות חפצים).

המחזיר: בעד המשקל — מכל 1 לויט — 7 קאפ', בעד תעורת הפאסט 7 קאפ', בעד הבטחון (אסקוראציע): מן סך עד 600 ר"כ — $\frac{1}{2}$ קאפ' מכל ר"כ; מן 601 עד 1600 ר"כ — $\frac{1}{4}$ קאפ' בהוספת 1,50 ר"כ בעד כל המשלוח; מן 1600 ר"כ ומעלה — $\frac{1}{8}$ קאפ' בהוספת 3 ר"כ מכל המשלוח.

השולח מכתב כסף ואין לו חותם וגם חומר-חותם משלו, בית הפאסט נוהג לו כל אלה והוא משלם בעד זה 5 קאפ' ומקבל תעודה ע"ז. גם מכתב-נערך, עד סכום 50 ר"כ יוכל המקבל לדרוש להביא אל ביתו וישלם 10 קאפ', כמו במכתבי-כסף.

האנוח כסף כמעטפה שיש עליה מארקא, אין המארקא היא מצטרפת לחשבון התשלומים שהוא צריך לשלם כמומונים בעד המשלוח.

במכתב-כסף יכולים להניח גם מארקאות, ואולם אין הפאסט מקבלת עליה אתריות המארקאות, ואך את הכסף המוזמן.

צרורות חפצים (посылки), צרורות כאלה יכולים להעריך במחזיר או שלא להעריך, בצרורות יכולים לשלוח כל דבר חפץ, חוץ משטרי כסף ושטרות ערך ומכתבים סגורים. משקל הצרור אל יעלה יותר מן 3 פוד, וערכו (Цѣнность) לא יותר מן 15,000 ר"כ.

תשלומי המשלוח נחשבים באופן זה: א) בעד צרור הנשלח בעור עצמה או לעיר אחרת הנמצאת באותו הפלך של העיר ההיא — 5 קאפ' בעד כל ליטרא או חלק ליטרא. ב) בעד צרור הנשלח לעיר אשר כפלך אחר — ישולם לכל ליטרא או חלק ליטרא עש"י הקצבה הזאת: עד

והמרה (נאטען) וכיוצא בזה, וגם דכרים גכתבים, כגון כתבי כתי המשפט והנוטריונים מכל המינים, תעודות על קבלת סחורה במסלת הברזל, השבונות, תעודות של הכרות אחריות מאש, ספרים בכ"ז, אותות הזמרה כתובים וכיוצא באלה. גם שולחים בחבישת פסים דוגמאות ובהיגות של סחורה, אבל אין להעריך אותן במחיר.

גליונות נדפסים מתקבלים בחבישת פסים עד 128 לויט (4 ליטראות) ולא יותר; ודוגמאות של סחורות — עד 20 לויט. שטח הדוגמאות אל יעלה יותר מן 6 ווערשקיס בארך, 4 ברחב, 2 בגובה.

בעד דבר הנשלח בחבישת פסים משלמים 2 קאפ' בעד כל 4 לויט או חלק מן 4 לויט. הרוצה לשלוח באחריות מטסף עור 7 קאפ'. — בכתי הדואר מוכרים פסים מוכנים לחבישה. משלוח באנדערצאל הנגלל כמגלה, אם הוא גליונות נדפסים או כתבים שונים, אל יעלה בארבו על 17 ווערשאק וברחב קוטבו על 2 ווערשקיס. ודוגמאות של סחורות — 6 ווערש' בארך, 7 בקוטב.

מכתבים בכסף (כתוב עליהם-„Денеж“), במכתבים כאלה שולחים כסף בשטרות חמדינה, שטרות הנושאים רבות, תלושים (קופאנס) וכדומה. את השטרות צריכים להבטיח (אסקורירען) לא פחות מערכם הקצוב בממלכה ולא יותר מכפלים בערכם.

מכתב-כסף, אם לא יעלה יותר מן 50 ר"כ, יבול האיש שאליו נשלח המכתב לדרוש כי יביאוו לו אל ביתו, את חפצו זה הוא כותב על גליון ההודעה (повѣтка) של הפאסט בל"ז: прошу доставить на дом; ומניה את הגליון בחיבת הפאסט או שטרות ליד גושא המכתבים והוא מביא לו את המכתב אל ביתו. בעד ההכאה משלמין 10 קאפ'.

מכתבים נערכים במחזיר (כתוב עליהם Цѣнность). במכתבים כאלה שולחים מלבד כסף (אבל לא יותר מן 1000 ר"כ) כל מיני שטרות וגליונות ודברי חפץ. המשלח יוכל להעריך מחיר מכתב כזה כטוב בעיניו, ואולם לא יותר מן 15,000 ר"כ.

מכתב-הנערך במחזיר יוכל להיות בשני מינים: "חתום" (цѣнный закрытый пакет) ו"אין פקיד הכי דואר רואה ויודע מה שכתובו,

המכתב למקום הנועד (בית הפאסט שולח תלגרמא על חשבון משלח המכתב).

הבא לקבל מבית הפאסט מכתב-כסף או צרור חפצים, עליו להביא תעודה מאת הפוליציי או הנוטריון כי הוא הוא האיש ששמו נכתב על המכתב או הצרור. התעודה הזאת נכתבת על גליון ההודעה של הפאסט ונתאשרת בחותם. גם יכול כל איש לקנות לו בראשית השנה תעודה על שמו מבית הפאסט, במחיר 1,50 ר"ב למחלקה אחת או 3 ר"ב לכל המחלקות של הפאסט, ובכל פעם כבואו לקבל במשך השנה איזה מכתב וצורר ויִצָּה את התעודה הזאת ולא יצטרך לעדות הפוליציי או הנוטריון.

משלוח בנאכנאהמקע. אם בעל המשלוח חפץ לקבל מאת האיש שאליו הוא שולח — סכום כסף המגיע לו, הוא זוקף את הסך ההוא בנאכנאהמקע, ר"ל: רושם על המכתב או הצרור את סכום הכסף שהמקבל צריך לשלם בעת הקבלה מהפאסט. ב"נ כואת יכולים לעשות: על מכתבים סגורים הנשלחים באחריות (רעקאמנדרים) על משלוח סגור בחבישת פסים, על מכתבים נערכים במחיר יעל צרורות חפצים, חוץ מאלה הנשלחים לפינלאנד או להויל, — למעלה בראש המכתב כותבים: «Съ положеннымъ плате-жемъ» ופורטים סכום הנ"ל (במילים ובציוני מספר) ושם המשלח. — סכום הנ"ל אל יעלה יותר מן 200 ר"ב. התשלומים (מלבד הקבועים בכלל לכל משלוח — 2 קאפ' מכל ר"ב ולא פחות מן 10 קאפ'. — משלוח בני"ג נמסר להמקבל בבית הפאסט בשלמו את סכום הנ"ל, והסכום ההוא ישולח אח"כ לבעליו חנם.

הבא לקבל את הכסף שזקף בני"ג עליו להשיב להפאסט את התעודה שקבל בעת המשלוח. ואם אבדה ממנו התעודה, הוא מושיט התעודה בכתב לשר הפאסט במקומו ופורט את היום שבו שלח ואת הסכום ואת המספר שבו נכתב המכתב בספר ואת שם המקבל, ואחרי איזה זמן ישלחו לו הודעה שניה ואז ימסרו לו את הכסף. לקבל מכתב-כסף מהפאסט יוכל אדם גם ע"י שליח והוא מטלא את ידו ונותן לו יפח כח לזה בכתב. — שליח כזה יוכל לקבל רק בעד עשרה אנשים בפעם אחת ולא יותר.

מרחק 500 וויערסט 5 קאפ'; מן 500 עד 1000 וויערסט — 10 קאפ' לכל ליטרא; מן 1000 עד 2000 וו' — 20 קאפ' לכל ליטרא, וכן הלאה בעד כל מרחק של 1000 וו' מוסיפים 10 קאפ' לכל ליטרא. — הקצבה הזאת נזהגת גם בצרור של כסף הנשלח בתכריך או כיס עור*.)
מחיר משלוח צרור איננו פחות מן 20 קאפ' אפילו אם אין משקלו מגיע עד ליטרא אחת ואפילו אם הוא נשלח באותו הפלך עצמו בקרבת מקום.

המרחק יחשב: א) בעד צרורות הנשלחים בפנים המדינה — מן העיר הראשית בפלך שבו נשלח הצרור עד העיר הראשית בפלך ששמה הוא נשלח (בגון השולח מעיר אחת אשר בפלך ווארשא לעיר אחרת בפלך גראנדא חושבים המרחק בין ווארשא לגראנדא). ב) לצרורות הנשלחים מרוסיא להויל יחשב המרחק מן העיר הראשית בפלך שבו נשלח הצרור עד העיר הראשית של הפלך שאגל הגבול. הוצאות המשלוח מן הגבול והלאה חלות על המקבל.

בעד הבאת הצרור אל בית המקבל משלמין בפמ"ב ובמאסקוי 20 קאפ' (אם משקל הצרור איננו יותר מן 12 ליטרא וערכו לא יותר מן 25 ר"ב), ובכל ערי הפלך ובארעא — 15 קאפ' (במשקל לא יותר מן 5 פונט והערך לא יותר מן 10 ר"ב). את הסך הזה יוכל לשלם גם שולח הצרור, ואז הוא כותב על הצרור: «Съ достав-кою на домъ» ואת המקבל הפין כותב יעשה כמו שהושט במכתב-כסף, לכתוב חפצו על ההודעה ששלחה לו הפאסט, וישלם הוא בעד ההבאה.

מכתב שלא נמסר ליד האיש שאליו נשלח, משתמר בבית הפאסט 6 חרשים, ומכתב המושב לשולחו משתמר רק 4 חרשים. תשלומי ההורה חלים על המשלח. אם כתוב על המכתב, «עד דרוש בעליו אותו» (До востребования) ישתמר עד 6 חרשים.

השולח מכתב ונתחרט והפין לקבלו חורה, צריך להושיט בקשה בכתב ליד שר בית הפאסט בעירו ורושם בו כפרטות תמונת המכתב והמכתב, ואם המכתב כבר נשלח לדרג, יכולים להשיבו מדרכו ולהחזירו להמשלח, כל זמן שלא בא

(* ענין לוח י"א שבו סבאא מרחק כל ערי הפלך בארצנו מעיר וווינא וממיר המשלוח מעד כל ליטרא.)

ברחבו על 20 סנט' (4 1/2 ווערש') ובגבהו על 10 סנט' (2 1/4 ווערש').

משלוח באנדערטאל הנגלל כמגלה, אם הוא גליונות נדפסים או כתבים, אל יעלה בארבו על 75 סנטומיטער (לערך 17 ווערשאק) וברוחב קוטבו — על 10 סנט' (2 1/4 ווערשאק). ואם דוגמאות סחורה, אל יעלה בארבו על 80 סנט' (6 3/4 ווערש') וברוחב קוטבו על 15 סנט' (3 3/8 ווערשאק).

מכתבי כסף או מכתבים נערכים כמחזיר, הנשלחים לירושלים, ישולחו דרך עיר אדעסא, ומשם ישולחו באניות הקטור של החברה הרוסית.

חוקי התלגרף.

מחיר התלגרמה הנשרחת בפנים המודרנה הוא 15 קאפ' מלבד מחיר כל מלה ומלה: ברחבי רוסיא האירופית ורוסיא האזיאטית 5 קאפ' בעד כל מלה, ובתלגרמא העוברת מרוסיא האירופית לרוסיא האזיאטית או להפך — 10 קאפ' בעד כל מלה. ברחבי פינלאנד 2 1/2 קאפ' (מתבת) לכל מלה, והנשלחת מפנינלאנד לרוסיא האירופית 5 קאפ' ולהאזיאטית 10 קאפ'. תלגרמא הנשלחת מאיש לאיש בעיר עצמה — 1 קאפ' לכל מלה.

תלגרמות הנשלחות לחו"ל. מחירן לפי מספר המלים, — בפנים רוסיא ולהח"ל במדינות אירופא תוכל כל מלה להיות בעלת 15 אותיות ולא יותר, ולשאר מדינות — אך 10 מלות. סימני הפסקה אינם מצטרפים לחשבון. — 5 ציוני מספר נחשבים למלה אחת, ומחירן לגבולות אירופא — נחשבים 3 ציונים לכל מלה אחת. סימני ההפסק, הנקודות, וכן כל יתר הסימנים הקטנים הגהוגים בציוני המספר, נחשב כל אחד לציון אחד. — כל מלה אשר תחתיה קו להורות כי הוא מפורדת נחשבת לשתי מלות. — התלגרמות נכתבות בכל לשונות אירופא. ואולם בפנים המדינה רשות לשלוח תלגרמא בשפת הח"ל

תשלומי מב"ע היוצאים למועדים קבועים: בעד היוצאים פעם בחדש משלמים 10%; פעמים בחדש — 12%; פעם בשבוע — 14%; פעמים בשבוע — 16%; פעם אחת ביום — 18%, דהיינו אם מחזיר מב"ע היומי ההוא בהודש עולה, למשל, 1 רוב"ב משלמים להפאסט 18 קאפ' להודש בעד כל חותם. משקל גליונות מב"ע יומי אל יעלה יותר מן 8 לויט; שבועי — לא יותר מן 24 לויט; חדשי — לא יותר מן 64 לויט. בעד היותרת משלמין 1/4 קאפ' מכל לויט.

מכתבים הנשלחים לחו"ל.

אפני משלוח מכתבים לכל ממלכות ברית הברית* דומים לאפני המשלוח בפנים המדינה. תשלומי המכתבים הנשלחים לחו"ל הם אפ"י עצמה זו: א) בעד מכתב חתום פשוט 10 קאפ' לכל 15 גראם שהם 1 1/6 לויט, ובאחריות מסויפנים עוד 10 קאפ'. — המקבל מחו"ל מכתב פשוט שאין עליו מארקא משלם כפל, והוא 20 קאפ'.

ב) בעד מכתבי-כסף או מכתבים נערכים כמחזיר, הנשלחים לחו"ל לאחת ממלכות האגודה — 10 קאפ' לכל 15 גראם שהם 1 1/6 לויט. ג) בעד מכתב פתוח — 4 קאפ' ואם שולחים מכתב כפול לחשיבה משלמים בעד כל אחד 4 קאפ'. שהם ביהר 8 קאפ'.

ד) בעד משלוח בחבישה פסים גליונות נדפסים, כתבים בתי פקודות וכו' או דוגמאות של סחורה משלמין 2 קאפ' בעד כל 50 גראם, שהם פחות מעט מן 4 לויט, ואולם הפחות שבתשלומים בעד כתבים הוא 10 קאפ' ובעד דוגמאות לא פחות מן 4 קאפ'. — המקבל משלוח כזה מחו"ל בלי מארקע משלם כפל.

ה) החפץ להשיג מבית הפאסט תעודה סתאיש שאליו נשלח המכתב כי קבלהו, משלם בעד זה 10 קאפ' (החת 7 קאפ').

משלוח דוגמאות של סחורה בחבישת פסים אל יעלה בארבו על 30 סנטומיטער (6 3/4 ווערשאק),

* אל האגודה חוצה תחשבת, מלבד רוסיא, כל ממלכות אירופא, מצרים, נוביסן, סוריא, בנסיה הבית באנטוואפ, צ'כונת, תוניסא, הודו הבריטית, הקולוניות החוקות של צרפת וספרד, הרצובליק קאסא-יוקא, איי בריט, איי קיימברא, ובארינאן ועוד. מספר כל המכתבים הנעזרות וכו' הנשלחים בכל יום ממלכת הפאסט, בכל 84 הממלכות הנחשבות באגודה, עולה עד 15 מיליארים.

תלגרמה החוזרת אחרי בעליה
 (всѣдѣ) מתקבלת, אם התלגרמה הראשונה לא
 באה ליד האיש המיועד וען החליף מקום כגורו,
 ולהמשלה נודעה עתה הארדיסה החדשה. המשלה
 כותב לפני הארדיסה "передать всѣдѣ".
 ויכול הוא לרשום כמה ארדיסות למען תשלוח
 כסדר מארדיסא הראשונה לשניה וכי ערי מצאה
 את האיש המיועד. המשלה משלם רק ער המקום
 הראשון, ויתר התשלומין הליום על האיש שאלי
 נשלחה התלג'. ואולם אם אהרו כל הארדיסות
 לא נמצא האיש המיועד, אז תשלומי המשלה
 ממקום למקום (за передачу всѣдѣ) הליום
 על השולח, והוא משלם בעד כל ארדיסה ובעד
 כל 100 מלים 20 קאפ'. מן 100 עד 200 מלים
 40 קאפ' וכן הלאה, תלג' הנשלחת מאיש לאיש
 בעיר עצמה איננה מתקבלת בכמה ארדיסות.

עכוב תלגרמה. אם התלג' כבר נשלחה
 לדרכה והמשלה דורש לבל ימסרה להאיש
 המיועד, אז שולחים תלג' שניה (על חשבון
 המשלה) לשלטון תחנות הטלגרף במקום ההוא,
 ואם רוצה המשלה בתשובה כאת השלטון ההוא
 יוכל לשלם ויודיעוהו כי חפצו נתמלא.
 השולח תלג' בפנים המדינה יוכל לשלוח על
 תנאי כי מן התחנה האחרונה תשלוח ע"י הפאסט
 למקום שהמקבל גר שמה, ובעד זה הוא משלם 7 ק'
 יתר על המחיר וכן יוכל לדרוש כי ישלחה בשלוח
 מיוחד (עסטאפט) וע"י הוא משלם מחיר קצוב:

רק מתחנה ראשית להחנה ראשית ולא בתחנות
 הקטנות והבינוניות.
 תלגרמה תכופה (срочная) נשלחת תכפ
 וקודמת היא לכל יתר התלגרמות. מחירה פי שלש.
 הרוצה כי התלגרמה תבוא ליד המקבל
 ברורה ובלי שגיאות משהחנות הכוונה משלם
 1/4 נוסף על מחיר כל התלג'. בתלג' כזאת כותבים
 לפני הארדיסה "про́верка у́плочена".
 הרוצה להשיג מבית התלגרף הודעה כי
 נתקבלה דיפישתו ביד האיש שאלי נשלחה,
 כותב לפני הארדיסה "звѣщеніе у́пложено".
 ומוסיף עוד 1/4 על מחיר כל התלגרמה. — לו
 יודיעו באיזה שעה הגיעה התלג' ליד המקבל.
 תלגרמה בתשובה המשתלמת למופרע.
 השולח משלם מראש בעד התשובה, והתשובה
 תוכל להיות לו או לאיש אחר ובתחנה אחרת
 (וגם תוכל להיות תכופה). לפני הארדיסה
 כותבים "отвѣтъ у́плоченъ" ואם התשובה
 היא תכופה כותבים "срочный отвѣтъ у́пло-
 ченъ". המשלה קוצב את מספר המלות של
 התשובה ומשלם בערן, ואם שלם בעד תשובה
 פתם, ישלם בעד 10 מלות. — המשיב המוסיף
 מלים מכפי ששלם הראשון, משלם בעצמו את
 העודף. הומן הגועד לתשובה ששה שבועות ולא
 יותר. אם שלם איש בעד תשובה ולא באה כלל,
 או אם שלם בעד תשובה ארוכה וקבל תשובה
 קצרה, איננו מקבל הורה את הכסף.

קצבת תשלומי התלגרמות הנשלחות לחו"ל.

מרוסיה		שמות הממלכות	מרוסיה		שמות הממלכות
האזיאטית	אירופית		האזיאטית	אירופית	
II קו	I קו		II קו	I קו	
ק' ר'	ק' ר'		ק' ר'	ק' ר'	
1.09	—69	24	—99	—60	10
1.02	—63	16	1.06	—67	17
1.04	—65	17	—99	—60	10
—99	—60	14	—99	—60	14
1.06	—67	17	1.02	—63	16
1.13	—74	20	1.02	—63	16
1.16	—77	21	1.12	—73	20
1.02	—63	16	1.16	—77	21
1.06	—67	14	1.01	—61	15
1.06	—67	14	—99	—60	10
1.02	—63	16			
—99	—60	16	1.09	—70	24
1.08	—86	24	1.09	—70	25
—90	—86	24	1.02	—63	16

אָנִיּוֹת הַקָּטוֹר.

ישימות מחירי המסע באניות הקטור בכל נהרי רוסיא זימיה.

[ברשימה הזאת לא הבאנו את שעות יציאת האניות לדרך ושעות
בואן לכל תחנה, יען כי זה משתנה מפקידה לפקידה, רק רשמנו
כמה שעות בכלל יארך המסע].

אניות הקטור בים הבלטי והנהרות המשתפכים אליו.

I. אניות פינלאנד (ההוף בפטרבורג, אצל וואסיל. אַסטרָאָו, נכה 10 ליניע).

(1) פטרבורג — העלוינגפֶּאָרם — אַבָּא — הפי פינלאנד הצפוניים עד מאָרנעָא.

על המכסה				בלשכה					על המכסה				בלשכה				
קל' I		קל' II		קל' I		קל' II			קל' I		קל' II		קל' I		קל' II		
ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'		ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	
מפטרבורג																	
עד ניקולוישטאָדט																	
7.20	8.—	9.60	11.60	1.—	2.—	2.50	3.—	1.	2.	2.50	3.—	1.	2.	2.50	3.—	עד וויבאָרג	
7.20	8.—	10.—	12.—	2.—	3.—	5.—	7.—	2.	3.	5.—	7.—	2.	3.	5.—	7.—	פֶּרִידִיכֶסְהָאָם	
7.20	8.—	10.—	12.—	2.—	3.—	5.—	7.—	2.	3.	5.—	7.—	2.	3.	5.—	7.—	וּקְאָטְקָא	
7.60	8.40	10.40	12.80	3.—	4.—	6.50	8.—	2.	3.	4.—	6.50	8.—	3.	4.—	6.50	8.—	לְאָוּוּזָא
8.—	8.80	11.20	14.—	4.—	5.—	7.50	9.50	3.	4.—	6.50	8.—	4.—	5.—	7.50	9.50	הַעֲלִינְגֶפֶּאָרְס	
8.—	8.80	11.20	14.—	4.—	5.—	7.50	9.50	4.—	5.—	7.50	9.50	4.—	5.—	7.50	9.50	הַאָנְגֶע	
9.20	10.50	13.40	16.80	5.—	6.—	8.—	11.—	5.—	6.—	8.—	11.—	5.—	6.—	8.—	11.—	אַבָּא	
9.20	10.50	13.40	16.80	7.20	8.—	9.60	11.60	7.20	8.—	9.60	11.60	7.20	8.—	9.60	11.60	קְרִיסְטִינֶע־שְטָאָט	

האניות יוצאות מפטרבורג בימים שונים בשבוע, בעד ילדים עד 12 שנה משלמים מחצה.
כל נוסע בלשכת האניה יוכל להוביל אתו חנם משא 100 ליטרא, ועל המכסה 50 ליטרא.
ממשא אשר משקלו יותר מזה משלמים מפת"ב עד וויבאָרג 15 ק', עד פֶּרִידִיכֶסְהָאָם
וקאָטְקִי 25 ק', עד לְאָוּוּזָא והעלוינגפֶּאָרם 30 ק', עד אַבָּא 40 ק' ועד שְטָאָקְהָאָלם
60 ק' מכל פוד.

(2) סמ, פטרבורג — העלוינגפֶּאָרם — האָנגֶע — אַבָּא — שְטָאָקְהָאָלם.

על המכסה				בלשכה					על המכסה				בלשכה				
קל' I		קל' II		קל' I		קל' II			קל' I		קל' II		קל' I		קל' II		
ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'		ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	
מפטרבורג																	
עד אַבָּא																	
5.—	6.—	8.—	11.—	3.—	4.—	6.50	8.—	5.—	6.—	8.—	11.—	3.—	4.—	6.50	8.—	עד אַבָּא	
9.—	13.—	18.—	23.—	4.—	5.—	7.50	9.50	4.—	5.—	7.50	9.50	4.—	5.—	7.50	9.50	הַאָנְגֶע	

האניות יוצאות מפטרבורג פעמים בשבוע, ילדים עד 12 שנה משלמים מחצה. כל נוסע
בלשכה, יוכל להוביל חנם משא 100 ליטרא, ועל המכסה—50 ל', יתר מזה משלמים
מפת"ב להעלוינגפֶּאָרם 30 ק', לאַבָּא 40 ק' ולשְטָאָקְהָאָלם 60 ק' מכל פוד.

3) סט-פטרבורג—רעוועל—העלוינגפארם.

על המכסה		בלשכה		מנ פעטערבורג עד העלוינגפארם	על המכסה		בלשכה		מנ פעטערבורג עד רעוועל
קל' II	קל' I	קל' II	קל' I		קל' II	קל' I	קל' II	קל' I	
ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'		ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	
4.—	4.80	7.20	8.80		2.—	3.—	4.—	6.—	

האניות יוצאות מפטרבורג בכל יום ד' בשבוע. ילדים עד 12 שנים משלמים מחצה, כל נוסע בלשכה יוכל להוביל הגם משא 100 ליטרא, ועל המכסה — 50 ליטרא; יתר מזה משלמים מט"ב לרעוועל 20 ק' ולהעלוינגפארם 30 ק' מכל פוד.

II. האניות הריניות (לשכה הפקודות בפט"ב, וואסיל' אַסטראָוו, 15 ליניע, בית 2 №)

על המכסה			בלשכה			מנ גאפסאל עד מאַנונד מנ פטרבורג עד רעוועל גאפסאל מאָנונד אַרענסבורג ריגא מנ אַרענסבורג עד גאפסאל מאָנונד	על המכסה			בלשכה			מנ ריגא עד מאַנונד או הזרה אַרענסבורג גאפסאל רעוועל פטרבורג מנ רעוועל עד גאפסאל או מאַנונד אַרענסבורג	
קל' III	קל' II	קל' I	קל' III	קל' II	קל' I		קל' III	קל' II	קל' I	קל' III	קל' II	קל' I		
ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'		ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'		ק' ר'
1.—	2.—	3.—	2.—	3.—	5.—	2.—	3.—	5.—	2.50	4.—	6.—	4.—	8.—	12.—
4.—	7.—	10.—	2.50	4.—	6.—	2.—	3.—	4.—	4.—	8.—	12.—	2.—	3.—	4.—
4.—	7.—	10.—	2.50	4.—	6.—	2.—	3.—	4.—	4.—	8.—	12.—	2.—	3.—	4.—
4.—	8.—	12.—	2.—	3.—	4.—	2.—	3.—	4.—	2.—	4.—	5.50	2.—	3.—	5.—
4.—	8.—	12.—	2.—	3.—	5.—	1.—	2.—	3.—	1.—	2.—	3.—	1.—	2.—	3.—

III. האניות השמות בין פטרבורג ווינדאווא וליבוי.

(לשכה הפקודות בפט"ב, וואס' אַסטראָוו, 15 ליניע, בית 2 №)

על המכסה			בלשכה			מחיר המסע מפט"ב עד ווינדאווא " " ליבוי
קל' III	קל' II	קל' I	קל' III	קל' II	קל' I	
ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	
5.—	8.—	10.—	6.—	9.—	12.—	

האניות יוצאות מפטרבורג פעם אחת בשבוע. הנוסע יוכל להוביל הגם בקלאסע I 100 ליטרא משא, ובקלאסע III — 50 ליטרא. יתר מזה משלמים 40 קאפ' מכל פוד.

IV. האניות השמות בלשון-ים הפיני.

על המכסה		בלשכה		שמות הים
קל' II	קל' I	קל' II	קל' I	
ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	ק' ר'	
30	60	30	60	פטרבורג—קראַנשטאדט (החוף: וואס' אַסטראָוו, נכח 8 ליניע)
30	60	30	60	פטרבורג—אַראַניענבוים (החוף: וואס' אַסטראָוו, נכח 8 ליניע)
30	60	30	60	פטרבורג—פעטרהאָף (החוף: אַנגליוסקא נאכרענא)

קל' I	קל' II
קאס'	קאס'
30	20
30	—
15	5

פטרבורג—סטרעלנא (החוף אצל הסינאט)
 פטרבורג—לאטנא (החוף אצל גן הקיץ)
 קראנשטאדט—אראניענבוים

ילדים עד 10 שנים משלמים בקלאססע I מחנית המחיר. ילדים פחותים מן 5 שנים מובלים חנם.

V. אניות פינלאנד הקלות, השמות על נהר נעווא.

אניות הקטור הזון הולכות מן מסלת הברזל הפינלאנדית עד 10—11 ליניע של וואסילי אסטראווי, ומלבד זאת בלכתן תעמורנה אצל גן הקיץ ומאשקאווי פערעאולאק, אצל בית הברזא וואל גן-אלכסנדר, מחיר המסע 10 קאס'.

הערה. זמן צאת האניות ובוזן מתאים אל זמן צאת ובוזן מסעי המסלה הפינלאנדית, היינו כי האניות בואו אל החוף אשר אצל בית-הנתיבות הפינלאנדי 16 מינוטען לפני צאת המסע, והולכות משם 10 רעעים אחרי בוא מסעות-הברזל. ילדים פחותים מן 5 שנים מובלים חנם, אך בתנאי לכל יהי לילד מקום מיוחד בפני עצמו. משא עד 50 ליטרא מתקבל חנם סבל גופע וזמבל עד תחנות מסלת-הברזל.

VI. אניות-הקטור השמות על הנעווא ונחליה על האיים.

במשך הקיץ, מיום 1 מאי והלאה, האניות הולכות מן החוף שאצל גן-הקיץ עד אי אפטערקסקי, עד הנחל השחור, עד בית-המוזון, ערמיטאזש, עד בית-המוזון, צארסקאיא סלאוואנקא, עד אי קרעסטאזוסקי, והורה. האניות האלה שמות והולכות, מן שעה 8 בבקר עד שעה 12 בלילה, אהת לכל 20 מינוטין. מחיר המסע מראשית הדרך ועד סופו 15 קאס', ובאמצעיתו 10 קאס'.

VII. האניות השמות על הנעווא בין סמט-פמ"ב ושלססעלבורג.

(האניות יוצאות לדרך ביום יום.)

קל' I	קל' II
קאס'	קאס'
60	45
65	45
65	45
75	50
—	50
100	60

מן החוף אצל גן הקיץ
 עד אסטראווקאו
 לאבאנאו ומאייקי
 פעסקאו
 דובראווקא
 בעליאיעו
 רעווי ושלססעלבורג

קל' I	קל' II
קאס'	קאס'
25	15
25	20
35	25
40	25
40	30
55	40

מן החוף אצל גן-הקיץ
 עד בית-הרשת הזכוכית
 בית-הרשת הנכוש
 (פארצעלאן)
 הקולוניות וינאוועו
 אישוארי
 ניקוליעווקא ותחנות הצבא
 אינאווסקי

VIII. אניות-הקטור „פערועניעץ” בין שליססעלבורג וסערמאקסא

דרך תעלת הקיטור אלכסנדר השני והתעלה הסוויטסקית .

מס' 1 פור				מס' 1 פור			
קל' I	קל' II	קל' III	מס' 1 פור	קל' I	קל' II	קל' III	מס' 1 פור
ק' ר' 1.60	ק' ר' 90	ק' ר' 45	ק' ר' 14	ק' ר' 2.50	ק' ר' 1.20	ק' ר' 60	ק' ר' 30
ק' ר' 1.60	ק' ר' 90	ק' ר' 45	ק' ר' 14	ק' ר' 2.50	ק' ר' 1.25	ק' ר' 60	ק' ר' 15

מן שליססעלבורג ולארדאגא-החדשה האניות הולכות פעמים ביום. בין לארדאגא-החדשה וסערמאקסא—פעם אחת ביום .

IX. קו רעוועל—הוף הבלטי—גאפסאל—ארענסבורג—ריגא.

בין הערים האלה הולכת פעמים בשבוע אנית-הקטור „קאנסמאנטין” אשר להחברה „אָויליא”.

מחיר המסע: מן רעוועל עד ריגא: I קל' 6.50, II קל' 4 ר"כ, III קל' 2.50; מן רעוועל עד גאפסאל: I קל' 4.50, II קל' 3.25, III קל' 2.50; מן רעוועל עד ארענסבורג: I קל' 6.50, II קל' 4 ר"כ, III קל' 2.50.

X. קו ריגא—פערנאו.

בין ריגא ופערנאו הולכות פעמים בשבוע שתי אניות-הקטור פֶּלְלִין ודאגמאר. מחיר המסע: I קל' 5 ר"כ, II קל' 3 ר"כ, על המכסה 1 ר"כ.

XI. קו ליבוי—ווינדאווא—ריגא.

ימי צאת אניות הקטור לדרכן:

מליבוי לווינדאווא	ביום 4 לחדש	14 לחדש	24 לחדש
מווינדאווא לריגא	2	15	25
מריגא לווינדאווא	10	20	30
מווינדאווא לליבוי	12	22	1 או 2

מחיר המסע:

מליבוי לווינדאווא או תורה I קל' 4 ר"כ, II קל' 3 ר"כ, III קל' 2 ר"כ.
מליבוי לריגא " 5 " " 4 " 3
מריגא לווינדאווא " 5 " " 4 " 3
בעד משא 1 פור 25 קאפ', כחנם יוכלו בקל' I II 100 ליטרא ובקל' III 50 ליטרא.

XII. קו יוריעוו—פסקאו.

בין יוריעוו ובין פסקאו הולכת אנית-הקטור „דאָרפאט”. לעת הצרך תעמודנה האניות גם בשאר התחניות על היאור. האניות יוצאות לדרכן שלש פעמים בשבוע. המחיר מיוריעוו

XVII. אניות הקטור על היאור הלאדאני.

מסמט	מסמט	מסמט	מסמט	מסמט	מסמט	מסמט	מסמט	מסמט	מסמט
ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר
2.—	3.—	4.—	5.50	15	1.50	2.—	3.—	4.—	13
2.50	4.—	5.—	6.—	15	1.50	2.—	3.—	4.—	13
					1.80	2.75	3.75	5.—	15

האניות יוצאות לדרך שתי פעמים בשבוע, חוף תחנות האניות בפטרבורג אצל בית-הנזירים הסמאליני.

XVIII. אניות הקטור בנהר וואלהאון ויאור אילמען.

ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר
—	—	—	—
.65	1.40	12	—
.90	2.25	24	—

אניות הקטור בלכתן תעמודנה אצל תחנות-הצבא: הסלישצ'ינס, המוראוויעוים והקרע-משעוויצקיס, ואצל הכפר וואדא. זמן צאת האניות מהסמט וואלהאון מתאים לבוא שמה מרכבות הקטור של הסמלה הניקוליעויות, היוצאה מפטרבורג בשעה 10 מינוט 30 בערב וממאסקו בשעה 11 מינוט 30 בבקר. מנאוווגאראד לסמאראצ'י רוססא אניות-הקטור יוצאות פעם אחת דבר יום ביומו, מחזיר הנסיעה מנאוווגאראד לסמט רוססא: I ק"ר 1.40 II ק"ר 80 קאפ', ובעד כל מוד משא 12 קאפ'.

אניות הקטור על הים הלבן.

I. קו היס-הלכן.

ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ר
—	—	—	—	—	—	—
2.45	4.90	7.35	—	—	—	—
1.20	2.40	3.60	—	—	—	—
1.15	2.30	3.45	—	—	—	—
1.—	2.—	3.—	—	—	—	—
—80	1.60	2.40	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—

האניות הולכות מן חדש מאי עד חדש ספטעמבר; מכל מקום ומקום תצאנה אחת לאחר עשר יום.

II. ריבונסק—טווער. האניות של החברה „סאמאליאט“.

קל' III	קל' II	קל' I	קל' I קאפ	שעות	שמות החפים	קל' III	קל' II	קל' I	קל' I קאפ	שעות	איר וויכט	אויסצאל
3.—	6.—	7.50	50	28	ריבונסק	—	—	—	—	—	—	—
2.90	5.90	7.25	45	25	מאלאגא	.30	.60	.80	20	3	3	30
2.75	5.30	6.75	40	22	מישקין	.95	1.85	2.40	25	9	9	86
2.40	4.70	6.25	35	20	אנליטש	1.45	2.70	3.80	30	13	13	119
1.90	3.80	5.10	30	17	קאליאזין	1.90	3.60	5.—	35	19	19	168
1.20	2.60	3.25	20	8 ¹ / ₂	קימרי	2.40	4.40	6.40	35	26	26	238
.65	1.60	2.10	20	6	קארטשעווא	2.80	5.20	7.—	50	32	32	279
—	—	—	—	—	טווער	3.—	6.—	7.50	50	42	42	367

טווער לריבונסק וחזרה—האניות יוצאות לדרך אחת בכל יום.

III. יוריעוועין — מאקארעו (בנהר אונגא). האניות של החברה „סאמאליאט“.

1.—	2.—	3.—	35	7	יוריעוועין	—	—	—	—	—	—	—
80	1.50	2.50	25	4 ¹ / ₂	וואגעסעניע	40	70	1.—	15	3	3	30
40	90	1.25	15	1 ¹ / ₂	ספאסס קראס גארקא	70	1.60	2.30	25	7	7	80
—	—	—	—	—	מאקארעו	1.—	2.—	3.—	35	10	10	105

בין יוריעוועין ומאקארעו האניות הולכות בכל יום, מלבד ביום הראשון לשבוע.

IV. ריבונסק—וועסיעגאנסק (בנהר מאלאגא). האניות של החברה „סאמאליאט“.

האניות יוצאות לדרך שלש פעמים בשבוע.

1.—	2.—	3.—	40	17	ריבונסק	—	—	—	—	—	—	—
90	1.60	2.30	30	15	מאלאגא	30	.60	.80	20	3	3	30
75	1.20	1.60	25	7 ¹ / ₂	אילאוליא	60	1.—	1.40	25	5	5	62
50	90	1.20	20	4	ראמאנאווא-באריסול	85	1.45	2.—	30	11	11	108
30	60	80	10	2	לאס	90	1.70	2.20	35	14	14	138
—	—	—	—	—	וועסיעגאנסק	1.—	2.—	3.—	40	19	19	170

V. ריבונסק—משערפאוועין—ביעלאזערסק (בנהר שעקסנא).

אניות-קטור לבו-דואר ולנוסעים של מיליוני ושוהפס.

האניות הולכות בין ריבונסק ומשערפאוועין שש פעמים בשבוע, ובין משערפאוועין ומשייקא—שלש פעמים בשבוע. מחיר המסע מריבונסק למשערפאוועין: I קל' 4 ר"ב, II קל' 3 ר"ב, III קל' 2 ר"ב; עד משייקא: I קל' 7 ר"ב, II קל' 5 ר"ב, 3 קל' 4 ר"ב; מששייקא עד ביעלאזערסק הולכת אניה קטנה אחרי בוא אניה-הקטור למשייקא. וכן צאתה מביעלאזערסק מראים לזמן בוא אניה הקטור וצאתה. מחיר המסע באניה

הקטנה ההוא מטייקא עד ביעלאזערסק או חורה: I קל' 40 קאפ', II קל' 30 קאפ' על המכסה 20 קאפ'. בדרך תעמדתה האניות: בחוף ווסעטוויאטסק, באָראַטשעק, קאָזמאָ-דעמיאנסק, וואַהנאָוו-ליובעץ, אוסט-אוגאָלסק, טשערנאָיא גראַדא, נילאָוויצי ובית-הגזרים הגאָריצקי.

גינות הקטור על הוואלגא ונחליה במורד אחרי

ניזני-נאווגאראד.

II. ניזני-נאווגאראד אסטראחאן.

האניות של החברות "קוקו ומערקורי", "סאמאליעט" ו"פא וואָלגיע".

קל' III	קל' II	קל' I	קל' I	קל' I	שעות	שמות החפיים	קל' III	קל' II	קל' I	קאפ'	שעות	קל' III
9.80	20.—	30.—	1.—	152 ¹ / ₂	152 ¹ / ₂	ניזני-נאווגאראד	40	—	—	15	2 ¹ / ₂	57
9.60	19.50	29.50	1.—	149 ¹ / ₂	149 ¹ / ₂	ראבאטקי	—	1.—	1.50	15	2 ¹ / ₂	88
9.50	19.—	28.70	1.—	147 ¹ / ₂	147 ¹ / ₂	איסאדי	50	1.30	2.10	20	3 ³ / ₄	159
9.25	18.70	28.—	1.—	143 ¹ / ₄	143 ¹ / ₄	וואסילמורסק	90	2.—	3.80	25	6 ¹ / ₂	206
9.15	18.—	27.—	95	140 ³ / ₄	140 ³ / ₄	קאָזמאָדעמיאנסק	1.—	2.80	4.—	30	8 ¹ / ₂	260
8.90	17.60	26.40	95	137 ¹ / ₂	137 ¹ / ₂	טשעבאָקסאר	1.10	3.20	4.50	30	10 ¹ / ₂	288
8.80	16.20	25.80	95	136	136	מונדור	1.20	3.50	5.—	35	13	381
8.40	16.—	24.—	90	118	118	קאָזאן	1.50	4.50	6.—	40	17	454
8.15	15.50	23.20	90	114	114	באָגאָראַדסק	1.90	5.20	7.50	45	25 ³ / ₄	466
8.10	15.30	23.—	90	112 ¹ / ₂	112 ¹ / ₂	ספ. זאטאן	2.10	5.50	8.—	45	27 ¹ / ₂	511
8.—	15.10	22.60	90	111	111	טעטווישי	2.40	6.—	9.—	45	28 ¹ / ₂	613
7.70	14.40	21.60	85	104	104	סימבירסק	2.90	7.20	10.20	50	31 ¹ / ₂	668
7.50	14.—	21.—	85	101	101	סענגילוי	3.30	7.70	11.50	55	36 ¹ / ₂	714
7.30	13.70	20.50	80	97	97	נאוואָריעוויטשיע	3.40	8.10	12.—	55	39	758
7.15	13.30	20.—	80	94 ³ / ₄	94 ³ / ₄	סטאָווראָפּאָל	3.50	8.60	12.60	60	41	840
6.90	12.70	19.—	80	86 ¹ / ₂	86 ¹ / ₂	סאמארא	4.—	9.10	13.10	65	44 ¹ / ₂	957
6.50	12.—	18.—	75	80	80	סיראָן	4.50	9.80	14.70	70	51	1050
6.15	11.30	17.—	75	70	70	הוואליסק	5.—	10.60	15.90	75	54 ¹ / ₂	1122
5.90	11.—	16.50	70	66 ³ / ₄	66 ³ / ₄	באלאָקאָו	5.40	11.40	17.—	75	56 ³ / ₄	1142
5.80	10.70	16.—	70	65	65	וואָלסק	5.50	11.60	17.40	75	57 ³ / ₄	1195
5.50	10.20	15.20	70	61 ³ / ₄	61 ³ / ₄	באָראַנסק	5.80	12.—	18.—	75	66	1284
5.25	10.—	15.—	60	55 ¹ / ₂	55 ¹ / ₂	סאָראַמאָוו	5.90	12.70	19.—	80	68 ¹ / ₂	1329
5.10	9.80	14.50	60	53	53	סאָסנאָוקא	6.25	13.—	19.50	80	74	1391
4.80	9.30	14.—	60	49	49	ראָוואָיע	6.50	13.70	20.50	80	76	1395
4.75	9.20	13.70	55	48	48	וואָלאָטאָיע	6.55	13.80	20.70	80	76 ¹ / ₂	1419
4.70	9.—	13.50	55	47	47	נישנאָיא באַנאָוקא	6.65	14.—	21.—	85	77 ¹ / ₂	1501
4.20	8.—	12.20	50	42	42	קאָמישין	7.—	14.80	22.20	85	80 ¹ / ₂	1632
3.25	6.20	9.70	45	35 ¹ / ₄	35 ¹ / ₄	דבאָוקא	7.55	15.90	23.80	90	88	1685
3.25	5.30	8.30	45	29	29	צאָריצין	7.80	16.40	24.60	90	89 ¹ / ₂	1715
3.20	4.75	7.10	40	27	27	סאָרעטא	7.95	16.70	24.90	90	99 ³ / ₄	1802
2.40	3.90	6.10	35	16 ¹ / ₂	16 ¹ / ₂	וולאָדימיראָוקא	8.55	17.40	26.—	95	104 ³ / ₄	1835
2.15	3.50	5.50	30	14 ¹ / ₂	14 ¹ / ₂	טשאָרני יאָר	8.70	17.70	26.50	95	105 ³ / ₄	1981
1.30	2.40	3.40	25	7 ¹ / ₂	7 ¹ / ₂	יענאָטאָיעוּבּק	9.20	18.70	28.—	1.—	110 ¹ / ₂	2165
—	—	—	—	—	—	אסטראחאן	9.80	20.—	30.—	1.—	115 ¹ / ₂	—

II. האניות ההולכות במפרץ הקאנדאלאשי.

קל' I	קל' II	קל' I	שמות החפים	קל' III	קל' II	קל' I
קל' ר' 2.50	קל' ר' 5.—	קל' ר' 7.50	קעם קאנדאלאשקא	קל' ר' —	קל' ר' —	קל' ר' —
—	—	—		2.50	5.—	7.50

האניות יוצאות לדרכן אחת לאחר עשר יום. המועד כמועד הקבוע לאניות הקטור בים הלבן.

III. הקו המזרמאני. האניות יוצאות לדרכן אחת לאחר עשר יום.

4.40	8.80	13.20	ארתאנגעלסק	—	—	—
1.10	2.20	3.30	קאלא	4.05	8.10	12.15
—	—	—	ווארדע	4.40	8.80	13.20

אניות הקטור על הוואלגא ונחליה מלמעלה

מן ניזני-נאווגאראד

I. ניזני-נאווגאראד—ריבינסק. האניות של החברה „סאמאליאט“.

קל' III	קל' II	קל' I	קל' I	קל' I	שמות החפים	קל' III	קל' II	קל' I	קל' I	קל' I	שעות	קל' I	קל' I	קל' I
2.—	4.50	6.—	50	33 1/2	ניזני-נאווגאראד	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.85	4.40	5.75	50	36	באלאחני	30	55	80	15	2	30	—	—	—
1.60	3.65	5.—	40	26 1/2	יוריעוועץ פאוואלשוסק	80	1.50	2.20	30	12	144	—	—	—
1.50	3.30	4.60	35	22 1/2	קינעשמא	1.—	1.90	2.75	35	17 1/2	200	—	—	—
1.30	2.90	4.20	35	29	פלעם	1.25	2.40	3.30	35	20 1/2	247	—	—	—
—90	2.—	3.—	30	10 1/2	קאסטראמא	1.50	2.85	4.—	40	24 1/2	304	—	—	—
—50	1.10	1.75	20	4 1/2	יארמסלאוור	1.75	3.70	5.30	45	31	380	—	—	—
—30	—50	80	15	2 1/2	ראמאנוו	1.90	4.30	5.75	50	40	416	—	—	—
—	—	—	—	—	ריבינסק	2.—	4.50	6.—	50	44	460	—	—	—

האניות יוצאות לדרכן 2 פעמים ביום. השעות נחשבו עפ"י מהלך אניה הבידואר. האניה עומדת בדרכה מגיוני-נאווגאראד ביותר: בקאסטראמא 2 שעות וביארמסלאוור 5 שעות; ובדרכה מריבינסק תעמוד ביארמסלאוור 1/2 שעה ובקאסטראמא 1 1/2 שעה. — מלבד זאת הולכת אניה-קטור מיוחדת שהמסע בה יארך מן גיוני-נאווגאראד עד ריבינסק 40 1/2 שעה ומריבינסק לגיוני 29 שעה. האניה הזאת בלכתה מגיוני תעמוד ביותר: בקאסטראמא 2 שעה וביארמסלאוור 3 1/2 שעה.

ילדים מן 5 עד 10 שנים משלמים המחצית; פחות מן 5 שנים אינם משלמים כלום. האניות יוצאות יום יום, וזמן המסע בהן יארך מפערים עד גיוני 3 מעל"ע ומגיוני עד פערס 3 1/2 מעל"ע.

IV. גיוני-נאוונאראד—קאואן—אופא.

2 פעמים בשבוע הולכות האניות של יאקימאוי, המיועדות להובלת נוסעים.

שעות	ק"מ	ק"ר	ק"ג	ק"ד	ק"ה	ק"ו	ק"ז	ק"ח	ק"ט	שמות החפים	ק"מ	ק"ר	ק"ג	ק"ד	ק"ה	ק"ו	ק"ז	ק"ח	ק"ט
82	—	—	—	—	—	—	—	—	—	גיוני נאוונאראד	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	קאואן	—	85	3.30	4.80	—	—	—	—	381
11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	בירסק	2.20	9.30	12.30	—	—	—	—	—	1166
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	אופא	3.85	10.30	13.80	—	—	—	—	—	1401

אניות הקטור על הים הבספי.

(האניות של החברה, קאוקא ומערקורי).

I. חקו הבאקיני (הנמשך עד באקו).

שעות	ק"מ	ק"ר	ק"ג	ק"ד	ק"ה	ק"ו	ק"ז	ק"ח	ק"ט	שמות החפים	ק"מ	ק"ר	ק"ג	ק"ד	ק"ה	ק"ו	ק"ז	ק"ח	ק"ט
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	גיוני-נאוונאראד	—	—	—	—	—	—	—	—	—
74	70	74	—	—	—	—	—	—	—	אסטראחאן	9.80	20.	30.	1.	—	—	—	—	—
30	50	30	—	—	—	—	—	—	—	פערטאוסק	13.75	28.	41.50	1.35	26	223	—	—	—
20	40	20	—	—	—	—	—	—	—	דערבענט	14.75	29.25	45.25	1.45	34	294	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	באקו	15.25	35.	52.50	1.60	55	476	—	—	—

האניות יוצאות לדרך מ-אסטראחאן ומבאקו 3 פעמים בשבוע, בלכתן תעמודנה ביותר בפערטאוסק 12 שעה (משעה 7 בערב עד שעה 7 בבקר).

II. חקו הענועלי.

18.60	40.50	63.50	2.	—	—	—	—	—	—	גיוני-נאוונאראד	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11.60	25.	40.	1.	113	—	—	—	—	—	אסטראחאן	9.80	20.	30.	1.	—	—	—	—	—
4.80	9.	19.	50	35	—	—	—	—	—	באקו	15.25	35.	52.50	1.60	55	476	—	—	—
3.	6.	13.	30	16	—	—	—	—	—	לענקאראן	17.	37.75	58.	1.80	75	597	—	—	—
2.	4.	7.	20	7	—	—	—	—	—	אסטארא	17.40	38.75	59.75	1.95	79	617	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	ענועלי	18.60	40.50	63.50	2.	92	680	—	—	—

האניות יוצאות מאסטראחאן ומענועלי פעם אחת בשבוע, בלכתן מאסטראחאן לענועלי תעמודנה ביותר: בבאקו 8 שעה ובאסטארא 6 שעה, ובלכתן מענועלי תעמודנה באסטארא 7 שעות (ביום) ובלענקאראן 7 שעות (ביום).

III. חקו הקראסנאוואדסקי והמיחילאווי.

קל' III	קל' II	קל' I	קל' I מטא	מטא אד	שעות	שמות החפיים	קל' III	קל' II	קל' I	קל' I מטא	מטא אד	קאמ' ווארט
19.—	39.25	61.75	2.—	—	—	ניוני-נאוונאראד	—	—	—	—	—	—
12.—	26.—	41.—	1.—	111	—	אסטראחאן	9.80	20.—	30.—	1.—	—	—
5.50	11.—	17.—	55	30	—	באקו	15.25	35.—	52.50	1.60	55	476
1.—	2.50	4.—	15	9	—	אוון-אדא	18.—	37.25	60.75	1.85	98	672
—	—	—	—	—	—	קראסנאוואדסק	19.—	39.25	64.75	2.—	106	718

האניות יוצאות מאסטראחאן לאוון-אדא וחורה 3 פעמים בשבוע. מאוון-אדא לקראסנאוואדסק וחורה 2 פעמים בשבוע, ומירה מאי עד אקטאבר עוד פעם אחת בשבוע בין קראסנאוואדסק ואוון-אדא. כלבתן מאסטראחאן לקראסנאוואדסק תעמודנה ביותר בחוף באקי—24 שעות.

IV. חקו המעשעדעססערי.

23.—	47.—	70.50	2.30	—	—	ניוני-נאוונאראד	—	—	—	—	—	—
17.—	37.—	48.—	1.20	103	—	אסטראחאן	9.80	20.—	30.—	1.—	—	—
15.40	30.—	44.—	1.10	70	—	סוללת אלכסנדראווסק	13.—	26.—	40.—	1.30	26	200
7.—	13.—	20.—	60	48	—	אוון-אדא	17.—	36.—	58.—	1.85	46	584
3.50	6.—	10.—	35	27	—	משיקומילאר	20.—	43.—	66.—	2.10	70	761
—	—	—	—	—	—	מעשעדעססער	23.—	47.—	70.50	2.30	89	889

האניות יוצאות מאסטראחאן וממעשעדעססער פעם אחת בשבוע.

V. אסטראחאן—החוף הבריאנסקי.

4.—	7.—	10.—	40	—	—	אסטראחאן	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	החוף הבריאנסקי	4.—	7.—	10.—	40	—	—

האניות יוצאות לדרבן פעם אחת בשבוע.

אניות הקטור על נהר דן, ים האזובי וים השחור.

I. קו ראסטאו—קאלאמש.

ארץ המסע מראסטאו לקאלאמש 60 שעה. לפני התקטן המים האניות יוצאות לדרבן 4 פעמים בשבוע, ואחרי התקטנם—2 פעמים בשבוע.

קל' III	קל' II	קל' I	מטא	שמות החפיים	קל' III	קל' II	קל' I	מטא
4.50	9.—	13.50	70	קאלאמש	—	—	—	—
4.20	8.45	12.65	70	נישוע-משרסקאיא	.80	1.60	2.40	20
3.75	7.50	11.20	65	ווערהנע-קורמאירסקאיא	1.70	3.40	5.10	35

משא				שמות החפיים	משא			
קל' III	קל' II	קל' I	ק"ס.		קל' III	קל' II	קל' I	ק"ר
3.10	6.15	9.25	60	צימליאנסקאייא	2.60	5.15	7.75	50
2.85	5.75	8.60	55	ראמאנאָוסקאייא	2.80	5.60	8.40	55
1.95	3.90	5.85	40	קאנסמאָונאָוסקאייא	3.60	7.20	10.70	65
1.55	3.10	4.65	30	סעמיקאָאָאָרי	3.85	7.70	11.50	65
45	85	1.30	10	סטאראָשערקאָסקאייא	4.40	8.80	13.20	70
20	40	60	10	אָקסייסקאייא	4.45	8.90	13.35	70
—	—	—	—	ראָסמאָון	4.50	9.—	13.50	70

II. קו ראסטאון—פעאדאסיא.

פעאדאסיא				ראסטאון			
ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ס.	ק"ר	ק"ר	ק"ר	ק"ס.
—	—	—	—	פעאדאסיא	—	—	—
3.25	5.50	8.50	40	טעמרויק	1.50	2.50	3.50
3.25	5.—	8.50	40	קערטש	80	1.50	2.—
2.50	4.75	7.—	40	בערדיאנסק	1.50	3.—	4.—
1.75	3.25	5.50	30	מארויפאל	2.25	3.50	5.20
1.—	2.—	3.50	25	יעייסק	2.75	4.—	6.—
75	1.50	2.50	20	טאגאראָג	3.—	5.—	7.—
50	75	1.50	15	ראָסמאָון	3.25	5.50	8.50
—	—	—	—				

האניות יוצאות שתי פעמים בשבוע, וילדים מן 2 עד 10 משלמים המחצית. פחותים מן 2 שנים מובלים חנם. לנוסע אין רשות להוביל חנם משא יתר מן 1 פוד.

III. קו ראסטאון—מארויפאל.

האניות יוצאות לדרך 2 פעמים בשבוע. מחיר המסע ראה למעלה (קו ראסטאון—פעאדאסיא).

IV. קו ראסטאון—קערטש—טעמרויק.

האניות יוצאות 2 פעמים בשבוע.

V. קו ראסטאון—יעייסק.

האניות יוצאות 2 פעמים בשבוע.

אניות הקמור על נהר דניעפר ונחליו.

החברה נתאשרה מטעם הרוממות בשנת 1858.

I. קו קיעוון—קרעמענשונג. האניות יוצאות 3 פעמים ביום.

II. קו קרעמענשונג—יעקאטערינוסלב. האניות יוצאות 3 פעמים ביום.

III. קו קיעוון—מאהילוב. האניות יוצאות 3 פעמים בשבוע.

- IV. קו מאהילוב—ארשאנסק. האניות יוצאות פעם אחת ביום.
 V. קו קיוב—משערניגוב (בנהר דעסנא). האניות יוצאות פעם אחת ביום.
 VI. קו קיעוו—פינסק (בנהר פריפיאט). האניות יוצאות פעם אחת ביום.
 VII. קו קיעוו—האמעל (בנהר סאשוא). האניות יוצאות 3 פעמים ביום.
 מחיר המסע באניות הקטור בנהר דניעפר ונהליו:

ק ל א ס ע						ק ל א ס ע					
III		II		I		III		II		I	
ר	ק	ר	ק	ר	ק	ר	ק	ר	ק	ר	ק
1	20	1	75	2	50	—	30	—	70	1	20
—	—	—	—	—	—	—	75	1	60	2	60
—	—	—	—	—	—	—	90	1	80	3	—
—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	3	25
—	—	—	—	—	—	1	25	2	50	4	—
(V) קיוב—משערניגוב. מן קיוב עד משערניגוב						(I) קיעוו—קרעמעניגוב. מן קיעוו עד טריפאליע פערנאסלאוו " פראהראווקא " משערקאסי " קרעמענישוו "					
(VI) קיוב—פינסק. מן קיוב עד משערנאביל מאזיר " פעטראקאוו " טוראוו " קאשוואן גארדאק " פינסק "						(II) קרעמעניגוב—יעקא- טערינאסלאוו. מן קרעמענישוו עד יעקאטערינאסלאוו					
—	90	1	75	2	50	1	—	2	—	3	50
1	25	2	50	3	75	2	50	5	—	8	—
1	50	3	—	4	50	—	—	—	—	—	—
1	75	3	50	5	25	—	—	—	—	—	—
1	80	3	70	5	55	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(VII) קיוב—האמעל. מן קיוב עד האמעל						(III) קיעוו—מאהילוב. מקיוב עד מאהילוב (IV) מאהילוב—ארשא. ממאהילוב עד שקלאוו קאפיסקא " ארשא " "					
1	40	2	80	4	—	—	25	—	50	—	80
—	—	—	—	—	—	—	35	—	65	1	—
—	—	—	—	—	—	—	45	1	—	1	50

בעד הנוסעים בקלאססע I II נמצאות לשכות מיוחדות לגברים ולנשים. הלוקה פתקא לעבור ישר 2 קיים או יותר ומשלם בבת אחת גם בעד החורה, מקבלים נכיון 10%. גם המשלחים משאות להובילם 2 קיים או יותר, זוכים לנכיון 10% ממחיר ההובלה.

אניות הקטור בנהרות סיביר המערבית.

אניות קטור של החברה קורבאטאוו ואינגאטאוו, להובלת נוסעים ולמשוך אניות-חרן.

I. מיומען—מאמסק.

מסמ 1 טור				שמות החפים	מסמ 1 טור			
קל' I	קל' II	קל' III	קל' IV		קל' I	קל' II	קל' III	קל' IV
—	—	—	—	מיומען	—	—	—	—
—	—	—	—	מאבאלסק	2.20	4.—	6.—	35
—	—	—	—	סרגוט	4.—	8.50	13.40	65
—	—	—	—	נארים	5.—	12.—	18.—	85
—	—	—	—	מאמסק	6.—	14.—	22.—	1.—

עם דרוקט זיך און ניט שפעטער פֿאַן דעם 1-טען דעקאבר (ט"ו כסליו) וועט ערשיינען דער

פיערטער בוך "הויז פריינד"

אין דעם פיערטען „הויז פריינד“ געפֿונט זיך ארטיקלען פֿון 17 ועלבע־בעטטע־שרייבער ווי אין די פאריגע דרייא באַנדער און אויך נייע ווי איש־נעמו, בן דוד און נאך אסך אנדערע. אונזער באוואוסטער טאלאנטפֿאלער שרייבער דוד פֿרישמאן האט געגעבען פֿיר דעם פיערטען „הויז פריינד“ אין ערצעהלונג אין צוויי שירים. דעסט גלייכען ערווארטען מיר אין דער צייט צו בעקומען ארטיקלען פֿיר דעם פיערטען „הויז פריינד“ פֿון אונזערע בעריהטטע פֿאַלקס שרייבער: מענדעלי מוכר ספרים, ש. פֿרוג, שלום עליכם און נאך. אנדערע.

דער פּובליציסטישער און קריטישער טהייל וועט אין פֿיערטען „הויז פריינד“ פֿערגרעסערט ווערען און נאך אנדערע נייע אָפּטטהיילונגען.

אין דעם פיערטען „הויז פריינד“ וועט אויך אריין קומען די דאזיגע ווערק:
דער בעל שם טוב ז"ל, א היסטאָרישער ראָמאַן פֿון 18-ען יאהר-הונדערט פֿון מ. ספּעקטאָר.
דאס מעלערעל פֿון הימעל (ערצעהלונג) פֿון אל-למד ואו-ניק.
וואלד אין וואלד אים (רייזע בילדער) פֿון מ. ספּעקטאָר.
אלס בירלאַנע צום פיערטען „הויז פריינד“ ווירד צו געגעבען א בעזונדער ווערק פֿון מ. ספּעקטאָר ר'. **שריימעל** פֿאַר וועלכען מען צאהלט יעצט דריי רובל פֿיר איין עקזעמפּל.
פרייז פֿיר דעם פיערטען „הויז פריינד“ נור 1 רובעל 25 קאָפּ מיט פֿאַרטאָ.
פרייז פֿיר די פֿאַריגע דרייא באַנדער „הויז פריינד“ 1 רובל 25 קאָפּ. פֿיר יעדען באַנד בעזונדער. און פֿיר אללע דריי באַנדער צוואַממען נור 3 רובל מיט פֿאַרטאָ.
אבאנענטן וואס שרייבען אים דעם פיערטען „הויז פריינד“ אין דער צייט 7. ה. ניט שפעטער ווי ביז 1-טען דעקאבר (ט"ו כסליו) האבען דאס רעכט אים שרייבען די פאריגע דריי באַנדער נור פֿיר 1 רובל 75 קאָפּ. מיט פֿאַרטאָ. אוי אז פֿיר 3 רובל וועלען זיין בעקומען אלע 4 ביכער הויז פריינד.

יודישער פאמיליען קאלענדער (צווייטער יאהר גאנג)

א בוך פֿיר ליטעראטור און געוועלל שאפט.

אויף דעם נייעם יאהר תרנ"ה הבע"ל. הערויס געגעבען פֿון מ. ספּעקטאָר. פרייז 30 קאָפּ.
 (1) יודישער פאמיליען-קאלענדאר (ערשטער יאהר גאנג) פרייז 30 קאָפּ. מיט פֿאַרטאָ
 40 קאָפּ. (2) יודישע סמודענמין (ראָמאַן) 50 קאָפּ. (3) „שמימער גיטער יוד“ (ערצעהלונג) 30 ק.
 (4) „מאדנער שיסמער“: 6) „היינטיגער יודישער מוזשיק“: 6) „ווייבערישע נשמה“.
 (7) „חיים יענטעם“: 8) פורים און פסח. (9) ווייבערישער „ערב יום טוב“: 10) „גוט געלעבט“.
 (11) „דער רייכער פֿעטער“: פרייז פֿיר יעדען עקו. 7 קאָפּ. — אללע פרייען זענען מיט פֿאַרטאָ.

פֿיר יעדען בליטסעל: 5 קאָפּ. מיט פֿאַרטאָ 7 קאָפּ.	בְּלֵאָטְלִיךְ הערזיגגעגען פֿון מ. ספּעקטאָר	פֿיר יעדען בליטסעל: 5 קאָפּ. מיט פֿאַרטאָ 7 קאָפּ.	עס איז ארויס פֿון דרוק: 1) דאס ווידער קול. עס דרוקט זיך: 2) דער לאמטערען.
	ארדעמסע: Редация Гауэспрайנד М. СПЕКТОРУ Варшана Новоульце 6		

3) ומירות אויף שבת.
4) דער שפאקמיוו:

מודעות-מסחר.

רשימת בתי המסחר שמודעותיהם נמצאות בלוח הזה.

„Aromat” Fab. Mydel Toalet.	31	Gralewski i S-ka	38
Arthur & Co.	32	Gwiździński i S-ka	14
Atlas S. W.	59	Haensel Adolf	56
Bieńkowski W.	64	Herzman E.	48
„Biuro Bankowe”	74	Hilkner Jan	44
Bothe Robert	17	Hotel Niemiecki	9
Bojarski W.	60	Hoser I.	61
Borkowski L. I.	25	„Huta Bankowa”	63
Botkin i Synowie	34	Jedliński Ludwik	67
Caspari Ernst	5	Ifland L.	57
Centnerszwer Lud.	57	Igalsohn A.	65
Cohn S. D. (Międzyrzec)	57	Instytut Wód Min. Ogr. Sask.	72
Cybulski Gustaw	49	Isserlin D.	65
Czajkowski i S-ka	38	Kalinowski i Przepiórkowski	47
Deloff & Żochowski	63	Karpiński W.	1
Dom Zdrowia D-rów Dinte, Reichstein i Wawelberg	50	Karmański Jan i S-ka	25
Eichler & Komarnieki	53	Kautz W.	15
Einhorn O. B.	58	Klatzkin Z. A.	51
Feigenbaum Elias	— 68	Kopff Juljusz i S-ka	10
Fitzner & Gamper	28	Konrad, Fotograf	21
Flora	73	Konrad E.	59
Freeland K. I.	26	Konrad R. i S-ka	36
Fritzsche K.	72	Kremky W. & Co.	50
„Gazeta Handlowa”	43	Kreusch W.	38
„Gazeta Polska”	16	„Kurjer Codzienny”	20
Galkowski L.	61	Kuzniecowa A. i S-ka	32
Gamarnikow & Kaganowski	58	Lande Michał	39
Geber Ch.	36	Lau Jan Gustaw	50
Gerlitz S.	51	Lachowski W.	57
Górski St.	39	Lecznicza D-ra Mintza	59
		Leszczyński i Moryc	32

Liebersohn M.	51	Rychter Ant.	46
Lipezyński Stanisław	19	Schindler Hugo	69
Lohmann W.	53	Spieß Ludwik i Syn	3
Łukawski I. & Weiss G. . . .	60	„St Raphael” Wino lecznicze	71
Lurie & Gurian	51	Sikorski S.	8
Majbaum G.	53	„Słowo” Gazeta	43
Makarczyk M. i S-ka	62	Sobieniewski Wincenty	49
Mankielewicz M.	22/23	Staliński A.	50
Milner Max	68	Stamirowski Józef	37
Mrozowski Józef	39	Strauch H.	55
„Mszczonów” Zakłady Prze- myslowe	54	Stürmer Gustaw	31
Nagórski I. & Co.	19	Suchowiecki Z.	52
Neiditsch Isabella	68	Swietlicki i S-ka	70
Norblin, B-cia Buch i Werner	4	Szabat A. M.	34
„Ogrodnik Polski”	29	Szapiro I. B.	57
Olszewicz & Kern	70	Szereszewski I. L.	40
Olkienicki H.	1	Tarnowski A.	33
Oraczewski A.	35	Temler i Szwede	7
Paprocki T. i S-ka	66	„Towarzystwo Przem.-Leśne”	11
Pech Antoni & Co.	30	Trepte Konstanty	55
Petersburgskie Tow. Ubezp.	24	Trziński F.	56
Pietschmann F.	33	„Urania”	45
Pokrojski S.	58	„L'Urbaine” Tow. Ubezp. . . .	27
Pokrassa I. (Kijów)	55	Urbanowicz i Rożycki	2
„Pomoc” Tow. Ubezpieczeń . .	6	Wandel B. M.	63
„Przezorność”	67	„Warszawska Fabryka Blachy białej”	8
„Przyjaciół Dzieci”	41	„Warszaws. Olejania Parowa	54
Prauss & Malyszczeycki . . .	37	„Warszawskie Tow. Ubezp.” . .	12
Puls Fryderyk	okładka	„Warszawska Fabryka Wyro- bów Rogowych”	21
Rabinowicz D. & Co.	52	Weichert i Szempliński	61
„Rossya” Tow. Ubezpieczeń okład.		Wichliński i S-ka	53
„Rossyjskie Tow. Ubezpieczeń”	18	Wiśniakowski I. W.	74
„Royal” Fabryka Koniaku . . .	59	Zbikowski A.	42
Rodewald Marya	57		
Rummel Lesnik & Co.	13		

דיא פֿאַבריק פֿאַן מינעראַל-וואַסער

דעם מאַניסטער פֿאַרמאַציע

W. KARPÍŃSKI

WARSAWA, Mirowska № 3, Telefonu № 600.

וועלכע אויף דער פֿאַרזעך אונד אינלאַנדישע אויסשטעללונגען מיט מעדאַלען פֿיר אירע גוטע פֿאַרזוקצאָן בעעהרט וואָרדען אונד, פֿאַרזוצירט קונסטליך מינעראַל-וואַסער, וועלכעס האָט דיזענעלבע סובסטאַנצען אונד דיזענעלבע ווירקונגס-אייגענשאַפֿט וויא דאָס נאַטירליכע. — דיא עקספּעריואַנץ ווירד שנעל אונד אַקקראַפּט בעזאָרגט, פֿרייקוראַנטע ווערען אויף פֿערלאַנגען פֿראַנקאָ אונד גראַטיס פֿערזענדעט. דיא לאַגער פֿאַן מיינע פֿאַרזוקטען בעמינדען זיך אין דיא אַפּאַטהעקען פֿאַן העררען: Biehler, Hubert, Kuśmierski, Kucharzewski, Lewandowski, Heintze & Więkowski אונד אין אייגענער אַפּאַטהעקע, אים קעפּיר סקלאַר פֿאַן Życki, וויא אויך אין מיינע ספעציעלע האַנדלונגען.

W. Karpíński.

II. II. № 679.

H. OLKIENICKI

SKŁAD GŁÓWNY:

Sf.-Petersburgskiego Techniczno-Chemicznego Laboratorium
i Towarzystwa „Hygiena“.

Warszawa, Nowy Świat № 37.

Eau de Cologne—Extrakt. Perfumy angielskie—
Extrakt. Mydła Toaletowe i wody—poleca podług cennika
Laboratorium. Sprzedaż hurtowa i detaliczna.

ה. אלקיעניצקי

בית האוצר הראשי

של הלאבאראטאריום הפעמערבורני הטעכני-העמי

ושל החברה „היניענא“

וואַרשױ, נייע וועלט № 37

אָדע-קאַלאָן—עקספּיאַקט. תּמרוקים אנגליים—עקספּיאַקט. בורית לרחיצה (טואַלעטען-זייע) ומים—סצע עפּי רשימת-המקחים של הלאבאראטאריום. המכירה—לסוחרים וליחידים.
II. II. № 680.

Urbanowicz i Różycki

Skład Materjałów Aptecznych

oraz parowe fabryki

Waty hydroskopijnej, środków opatrunkowych

I POKOSTU

Towar wyborowy—Ceny możliwie nizkie.

KANTOR PRZY SKLEPIE:

Krakowskie Przedmieście Nr. 17.

w Warszawie.

אורבאנאוויץ ורוזשיצקי

בית אוצר סמים למרפא, פבריקאות של קיטור למעשה מוכין
היראסקאפיים, אמצעים לחבישת פצעים ופאקאסט.

סחורה מובחרת למקחים נמוכים.
הקאנטאר אצל בית-האוצר:

קראקאוסקיע פרושעדמייעשציע № 17

Ludwik Spiess i Syn

w Warszawie.

לודוויג ספיעסס ובנו. בווארשא.

בית אוצר לסמי - מרפא

בית האוצר הראשי: רחוב סענאטארסקא 464/5 № מנרש התיאטרון.
הפיליא: רחוב מארשאלקאוסקא 141 №

בתי מלאכה כמזים - טכניים

בטארהאמין (אצל ווארשא)

מכונים:

זבל מינעראלי

חמרים עשויים מעצמות

שומן, דבק (klej), קמחום של עצמות, מיני מלח חומצים גפרותיים
אממאניים וכו' וכו'.

צבעים של שמן, לאקורים, ווערניקסים, מאססע של שעווה
לרצפות, משחות לאופנים ולמכונות.

חומץ למאכל ולתבשיל.

רעפרעזענטמאנין של הפאבריק למעשה חומץ גפרית (Kwas siarczany בגריכאוו אצל סאסנאוויצע:

Towarzystwo Akcyjne

Fabryk Metalowych

pod firmą:

Norblin, B-cia Buch i T. Werner

w Warszawie.

Wyroby platerowane i srebrne. Blacha mosiężna i rury
ciągnione z miedzi i mosiądzu.

MAGAZYNY:

Warszawa:

Krakowskie Przedm. 67.

Róg Wierzbowej i Niecałej 2.

Nalewki 16.

MAGAZYNY:

Moskwa:

Никольская, домъ Гр. Шереметьева.

Кузнец. Мостъ, д. Захарина.
Новые ряды.

St.-Petersburg, Łódź, Odessa, Ryga, Kijów, Charków, Saratów, Tyflis, Baku,
Ekaterinburg, Wilno, Kazań, Elizawetgrad, Rostow n/D., Minsk Gub., Niżnij-
Nowgorod i Irbit—podczas jarmarku.

אקציען געוועלשאפט

מעטאלל-וואארען-פאבריק

אונטער דער פירם:

נארבלין, געבר. בוך עט ט. ווערנער

אין ווארשוי.

ערציגניססע אויס נייזילבער אונד זילבער, מעססינג-בלעך
אונד ראָהרען אויס קופפער אונד מעססינג.

מאנאזינע:

וואַרשוי: קראקיע-פּאַרשט. 67—עקקע ווערבוּאָז אונד ניצעלאַ 2—נאלעווי 16.

מאָסקווי: ניקאָלסקאַיאַ, אים הויז גר, שערעמענטיעוו—קונויעצקי מאָסט
אים הויז זאַכאַרין—נאָוויע ריאַדי.

טשעמערסבורג, לאָדז, אָדעססאַ, ריגאַ, קיעוו, האַרקאָוו, סאַראַטאָוו,

טיפּליס, באַקו, יעקאַטערינבורג, ווילנאַ, קאַזאַן, יעליזאַוועטגראַד, ראָסטאַוו-

דאָן, מינסק (נב.), נייני-נאָווגאָראַד אונד אירביט וואָהרענד דער מעססען.

119 א. 11. 11

ERNST CASPARI

Warschau, Bielańska 5.

Handelshaus

errichtet im Jahre 1873.

*Alleinige Niederlage von Bän-
dern und Litzen*

aus der Fabrik der Herren

Chr. Hempel's W^{we} & Sohn

in Grodzisk.

Lager von baumwollenen, wollenen, leinenen
und seidenen Bändern und Litzen, Stiefelbändern,
Matratzen- und Sattelgurten, Schürzenbändern,
Taillebändern, schwarzen und bunten Alpaka-
litzen, Mohair-Besatzlitzen, Corsettschnuren,
Schnürsenkeln, weissen und schwarzen Schnuren,
Ottoman-, Mikado-, Atlas- und Gregebändern, in-
ländischen Spitzen, englischen Trimmings, Stick-,
Häkel- und Strickgarnen, Leinenzwirnen, Maschinen-
zwirnen, Leinenknöpfen, Mignardisen, wollenen und
baumwollenen Wirkwaaren und Strümpfen.

„POMOC“

(עזרה)

TOWARZYSTWO UBEZPIECZEŃ

od nieszczęśliwych wypadków

Ubezpieczenie Luster i Szyb

w PETERSBURGU.

Przyjmuje ubezpieczenia, wchodzące w zakres działalności Towarzystwa, udziela objaśnienia i prospekty Biuro

Generalnej Reprezentacyi

na Królestwo Polskie

W. KREMKY & C^{OMP.}

Warszawa, Leszno Nr. 1.

עורות לכסוי כרכרות
 עורות לכלי-רתימה
 עורות לפמפאות

שלמות ונחתכות לחלקים שונים, על פי-המדה הדרושה,

עורות לרצועות (רועמען)

בחצאי עורות, בחתיכות וחלקים שונים ברוחב הדרוש,

רצועות למכונות

מכנה מעור מובחר ויחיד במינו

החברה האקציונית

של בית עבוד עורות

טעמלער עם שוועדע

(Temler & Szwede)

בווארשוי.

שלמון החברה מבקש את בעלי האחוות ובעלי בתי החרשת
 לפנות בקורותיהם ישר אל הקאנטאר של הפבריקא כרחוב
 Przyokopowa № 12, ומבטיחם להשיב על כל שאלותיהם
 בנפש הפצה ולמלאות את כל דרישותיהם הקטנות והגדולות בוריות
 ובאמונה.

רשימות המקחים ודוגמאות—לכל דורש.

אדריסה לתלגראמות: „Temler Szwede“

בית-האוצר הפבריקא: רימארסקא, נבית הגראף זאמאיסקי

Sklad fabryczny: ulica Rymarska, dom Hr. Zamojskiego.

Warszawska Fabryka
Blachy białej i wyrobów blaszanych
L. BRAUMAN

Warszawa, Przemysłowa № 36.

דיא ווארשויער

ווייס-ברעד אונד בלעד-וואארען-פאבריק

ל. ברוימאן

ווארשוי, פרעמיסלאווא № 36

עספיעהלט בלעכענע לאמפען אין פערשיעדענע מאדעללען
אונד גראסען.

(קארעספאנדענץ ניטא יודיש)

П. П. № 675.

וילבערנע מעדאל, ווארשוי 1885

סט. שיקארסקי

(St. Sikorski)

ווארשוי, ווארעצקא № 14

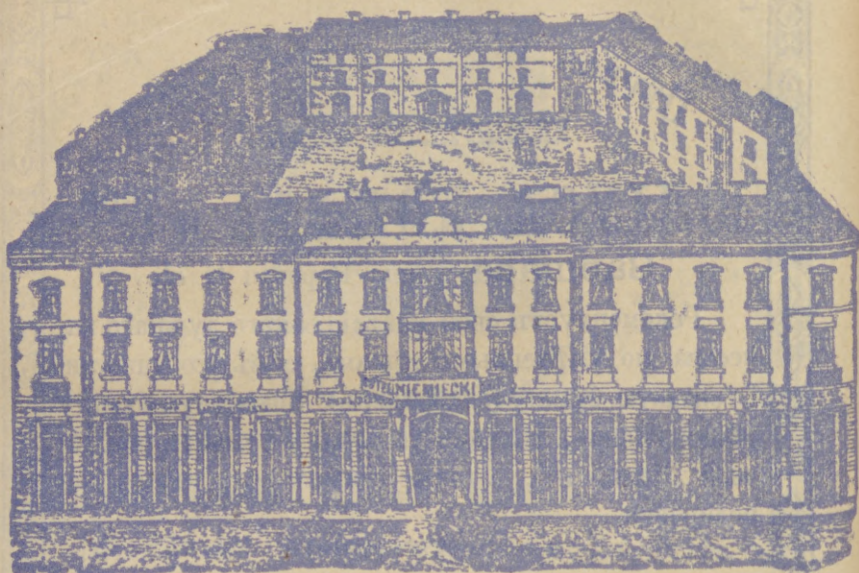
פירניס-פאבריק אונד אל-ראפניערע

זאמבקאווסקא № 41

עספיעהלט צו דען פאבריקריווען: ליינאל-פירניסס אונד מערפענטין-אל,
ברענן-אל אונד מאשינען-אל, מינעראל-אל אונד פערשיעדענע שמייערען, אל אהנע
אפאליואציען אונד ראמה-אל, טאלג אונד מינעראל-טאלג, וואגען-שמייערע,
לייך-אונד וואללע-אל, צינקווייס, צינקגרוי, אונדער, שאגראמה, קארמאפאלע-סירופ.

П. П. № 676

בית-מלון האשכנזי.

בית-מלון האשכנזי

בווארשא

ברחוב לאנגע № 584

עומד לשרת את האורחים הנכבדים.

מעלעפֿאן, מרחצאות ובית-עקד ספרים.

Deutsches-Hotel

WARSAU,

Lange Strasse Nr. 584.

Empfiehl't sich dem geehrten
Publicum.

TELEPHON, BÄDER und BIBLIOTHEK.

HOTEL NIEMIECKI

W ֿrodku miasta, blisko teatrów, władz rządowych, w samym ognisku handlowego ruchu. Posiada 90 numerów od 30 kop. do rs. 3, Kąpiele, Cukiernię i Restaurację. Wynajem powozów po cenach umiarkowanych. Telefon, Bibliotekę bezpłatną dla użytku gości. Kilkanaście większych numerów i Salon, które razem złączone stanowią piękny a tani lokal na obrzędy ślubne. Stajnie i wozownie na 30 koni. Gościom, wynajmującym lokale miesięcznie, ustępuje się znaczny procent. Stałym gościom czynią się znaczne ulgi w komisach paszportowych i w cenach Numerów. W zimie wszelkie niezajęte lokale są przepalane. Z wszelkimi zażaleniami uprasza się Sz. Gości udawać wprost do kancertoru. Zarząd hotelu załatwia wszelkie interesa i zlecenia Sz. Gości tak w kraju jak i zagranicą, polecając się względem szanownych podróżujących. Z poważaniem.

ПЕРВАЯ ВАРШАВСКАЯ ФАБРИКА
НАЖДАЧНЫХЪ ИЗДѢЛІЙ

ЮЛИУСА КОПФФА и КОМ.

Варшава, улица Воронья № 71.

Рекомендуеть свои издѣлія самаго лучшаго ка-
чества по умѣреннымъ цѣнамъ, а въ особенности:
Стекляную бумагу (Гласпапирь), Кременную бумагу
(Флинтпапирь). Наждачную бумагу и холсть (насто-
ящій „Наксось“), а также всякаго рода товара для
полировки.

Pierwsza Warszawska Fabryka
wyrobów szmirglowych

JULIUSZ KOPFF & Comp.

WARSZAWA, ul. Wronia № 71.

Poleca wyroby swoje w
najlepszych gatunkach po ce-
nach umiarkowanych,
a w szczególności:

Papier Szklanny (Glas-
papier), Papier krze-
mienny (Flintpapier), Pa-
pier i Płótno szmirglowe
(prawdziwy „Naksos“),
oraz wszelkie artykuły do polero-
wania.

דיא ערשטע ווארשוער פאבריק

פאן שמירגעל-וואארען

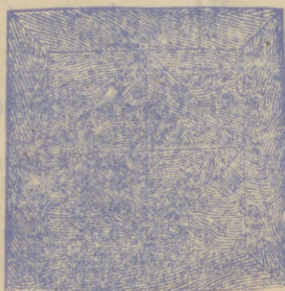
י. ז. קאפף עט ק. א. מ.

ווארשא, ווארניא שטר. № 71

עמפֿעהלט זיינע וואארען אין
בעסטען סארטען צו מאַסטיגען
פרייען.

בעזאנדערס:

גלאז-פאפיר, פלינט-פאפיר,
שמירגעל-פאפיר אונד שמיר-
געל-ליינזוואנד עכטע „נאקסאס“
אויך אללערלייא ארטיקעלן צום
פאליטורען.

Towarzystwo Przemysłowo-Leśne

WYRABIA:

Fryzy dębowe, Posadzki massywne dębowe,
jak również fornirowane, Ramy do drzwi,
okien i t. p.

Biuro: Marszałkowska 154.

Telefonu Nr. 133.

חברה לחרשת עצים

מכינה: פרויען מעצי אלה (אייכע), רצפות מעצי אלה
וגם ספוגות אלה, משקופים לפתחים וחלונות וכדומה.

לשכת הסופרים: מארשאלקאָווסקא 154 №

מעלעפאָן 133 №

WARSZAWSKIE Towarzystwo Ubezpieczeń od Ognia,

NAJWYŻEJ zatwierdzone d. 1 Maja 1870 r.

z kapitałem zakładowym 2,000,000 rubli.

SKŁAD DYREKCYI

jako Centralnego Zarządu Towarzystwa, mającego swoje siedzisko
w Warszawie. Przez Towarzystwa X. Stefan Lubomirski.

Dyrektorowie: { Karol Hr. Jezierski.
Leopold Juliusz Kronenberg.
Juliusz Wertheim.
Henryk Natanson.
Janusz Śliwiński.
Stanisław Ludwik Kronenberg.

Dyrektor Zarządzający Konstanty Górski.

Rozwój Towarzystwa po dzień 1-szy Stycznia 1894.

	Ogólny do- chód z premii	Liczba po- gorzeli	Straty z po- gorzeli
W czasie od 19 Września (1 Października) po koniec roku 1870	rs. 87046	—	—
w ciągu „ 1871	„ 383013	103	rs. 224010
„ „ 1872	„ 460995	173	„ 354965
„ „ 1873	„ 580270	147	„ 256444
„ „ 1874	„ 783939	280	„ 591358
„ „ 1875	„ 887098	300	„ 483050
„ „ 1876	„ 1000511	364	„ 576948
„ „ 1877	„ 1153430	401	„ 1014798
„ „ 1878	„ 1377238	532	„ 897392
„ „ 1879	„ 1574658	660	„ 908288
„ „ 1880	„ 1671974	730	„ 1087984
„ „ 1881	„ 186003	770	„ 1329943
„ „ 1882	„ 2053930	912	„ 1354214
„ „ 1883	„ 2202569	790	„ 1200645
„ „ 1884	„ 2288755	880	„ 1400748
„ „ 1885	„ 2151289	1010	„ 1837416
„ „ 1886	„ 2096031	950	„ 1130258
„ „ 1887	„ 2194432	848	„ 920829
„ „ 1888	„ 2178567	800	„ 1033778
„ „ 1889	„ 2021327	880	„ 1137514
„ „ 1890	„ 2151255	1150	„ 1792907
„ „ 1891	„ 2273656	1060	„ 1258070
„ „ 1892	„ 2468884	1260	„ 1713618
„ „ 1893	„ 2649861	1070	„ 1620368
Razem w ciągu lat 23 i miesięcy 3-ch	rs. 38559761	16070	rs. 24125545

רוממל, לעסניק עם ק אספ.
(Rummel, Lesnik & Comp.)

בית-מסחר שפריציוני

ווארשוי, וולאדזימירסקא № 1

סוכנות למסחר	משלוח סחורה	סוכנות
של מסילת הברזל	לחופי הים הכספי	החברה הצפונית
הוולאדזיקאזית	ומקומות מעבר	של אחריות
(D. Ź. Władz- kaukazka).	ליים הכספי.	(Północne Towa- rzystwo Ubezpieczeń).

רוממל, לעסניק עם ק אספ.
(Rummel, Lesnik & Comp.)

כל מעשי יצוקה של ברזל מעובדים בדרך מכנית ובלתי מעובדים, אוצר מיוחד למסחר (en gros) המכשירים לבנין הקאנאלואציא וצנורות המים, שפופרות של ברזל מוצקות ומרקעות, עופרת וכלים סאניטארים.

Pierwsza i największa w kraju
FABRYKA ARMATUR

egzystująca od 1879 roku
i nagrodzona medalami

T. Gwiździńskiego i S-ki
w WARSZAWIE,

ulica Koszykowa Nr. 27, trzeci dom od Marszałkowskiej

Wykonywa rozmaite krany od $\frac{1}{8}$ " do 4" cali, wentyle do pary i wody, świstawki parowe, krany kontrolne do manometrów, wodowskazy, sokowskazy, spirytusowskazy, oliwiarki rozmaite, szrubunki (łączniki) do węży parcianych i gumowych, wyloty (cwały) do polewania ulic, ogrodów, pożarne, dmuchawki parowe (ogrzewacze) i t. p. Odlewy z fosforbrązu, rotgusu, mosiądzu, cynku, cyny, ołowiu i t. p. Wszystko dokładne, na czas umówiony i po cewach umiarkowanych. Na składzie zawsze wielka ilość gotowych wyrobów.

Adres Telegraficzny: „Gwiździński, Warszawa.“
TELEFONU № 457.

הפאבריקא הראשונה והיותר גדולה במדינה

למעשה ארמאטורות

נוסדה בשנת 1879, ונתכבדה באותות כבוד

ט. גוויזדזינסקי עם ק.א.מ.

בנוארשוי, ברחוב קאשיקאווא № 27

בבית השלישי מרחוב מארשאלקאווסקא.

עושה: ברזאות שונות מן $\frac{1}{8}$ עד 4 צאלל, ווענמילים לקיטור ומים, חלילי קיטור, ברזאות למבחי מאנאמעטרים, מורו-מים, מורו-מיץ ומורי-ספירט, קושקנים (אליגעטער) שונים, סלילים (שרויבען), צנורות (שלייבע) של בד וגוט, פיות להשקאת גנום, ולכבוי אש, מפותי קיטור וכדומה, מעשי יציקה מפיאספארבראנו, ראטגוסס, נחשת מוצהב, בריל ועופרת.

כל הדרושות תמליאנה בדיוק, ליום המועד, ולמקחים ממקצעים, — באוצר בית-המלאכה נמצאים תמיד כלים מוכנים במספר רב.

„Gwiździński Warszawa“

טעלעפאן № 457

העת היא כסף!

וו. קויטיץ
(W. Kautz)

נוארשוי, ערוואנסקא. Nr. 5.

I.

בית-מלאכת רעגעסטרומארים (המצאת שאננאן)
כלומר מכונות לסידור ושמירת מכתבים, את המכונה ע"פ
השמה הנזכרת הכיר כל העולם לטובה ונבחרה בהיותה
ממעטת איבוד הזמן ומלמדת את האדם אהבת הסדר
והמשמר, ובהיותה עם זה דבר השווה לכל איש סוחר
אף שאיננו אמוד ביותר.

II.

בית-מלאכת שעשועי ילדים ממיני מתכות,
כמו: אנשי חיל עשויים מברזל, תבניות מתנועעות מברזל
מרקע, עששיות מגזות, תנורים, כל-יבית לשעשועים
לנערות וכו' וכו'.

III.

בית-מלאכה שר עדיי כסף (זילבער-
בוזשומעריע)

Gazeta Polska

największy dziennik polski,

Wychodzi w Warszawie przy współpracownictwie doborowych sił pisarskich.

„Gazeta Polska“ stara się o obfitość i szybkość informacji ze wszystkich sfer pracy i myśli ludzkiej. Dziś już drukuje Gazeta Polska codziennie po dwa, trzy i więcej artykuły z zakresem polityki, literatury, sztuki, nauki, tudzież artykuły ekonomiczne, społeczne, militarne i feljetyony o sprawach bieżących.

Nadto: Depesze polityczne, korespondencje ze stolic Europejskich i z miast krajowych, wiadomości handlowe (w tem ceny zboża), meteorologiczne, sportowe.

W Odcinku drukuje „Gazeta Polska“ powieść

Henryka Sienkiewicza

pod tytułem:

„RODZINA POŁANIECKICH“

Niebawem po ukończeniu druku tej powieści zacznie „Gazeta Polska“ drukować nową powieść SIEKIEWICZA p. t.:

„QUO VADIS,“

osnutą na tle pierwotnych dziejów Chrześcijaństwa. Gazeta Polska nabyła „QUO VADIS“ na wyłączną własność, i będzie mogła drukować ją bez przerw.

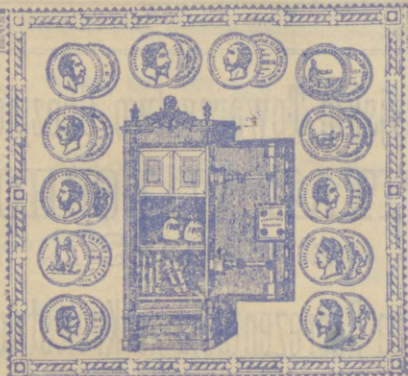
„Gazeta Polska“ przyjmuje ogłoszenia na ostatnią i na pierwszą stronę.

Cena „Gazety Polskiej“ w Warszawie, rocznie rs. 9, półrocznie rs. 4 kop. 50, kwartalnie rs. 2 kop. 25, miesięcznie 75 kop. Na prowincyi i w Cesarstwie rocznie rs. 12, półrocznie rs. 6, kwartalnie rs. 3.

Adres Gazety Polskiej: Warszawa, Warecka № 14.

Adres Agentury Gazety Polskiej w Łodzi: ul. Dzielna № 4.

Robert Bothe

Warszawa,
Nowy-Świat № 38.

בית מלאכת ארונות ברזל במוחים משלימת אש
(פיערפעסטע שראַנקע) עם מנעלים היותר טובים עשויים
בתחבולות שונות

של ראבערט באַטע בווארשא.

נייע-וועלט (Nowy Świat) בבית שלו № 38

ארונות הברזל נעשים בבית מלאכתי מברזל מוצק ומברזל עשת
(שמאהל) על פי התחבולות וההמצאות אשר תקנו וחדשו החכמים
היותר גדולים במלאכה זו בעת החדשה. הקונים ימצאו ארונות רבים
ושונים לבחור באיזה מהם יחפצו, איש כטוב בעיניו. רשימות המחיר
עם ציורים ומשקל כל ארון ישולחו לכל איש דורש מבית המסחר, חנם
אין כסף. המלאכה מכל הארונות הוא על צד ההכשר והזקוק היותר
נעלה, ומלאכה נמבזה ונמאסה אשר ימכרו התנרים הקטנים לא תמצא
בבית מסחרנו. מחיר הארונות לפי הערך הוא כוול האפשרי. מעשי
בית מלאכתי קבלו פרס ואותות כבוד בשערי המצבה בגלל ארצות
תבל, באירופא ובאמעריקא: בלאנדאן בשנת 1862. בפארו בשנת
1867. בוויען בשנת 1873. בפעטערסבורג בשנת 1870. במאסקווא
בשנות 1865, 1872. בווארשא בשנות 1842, 1846, 1858, 1867
1870, 1875, ובעיר פילאדעלפיא באמעריקא 1876.

Robert Bothe.

Rossyjskie Towarzystwo Ubezpieczeń KAPITAŁÓW i DOCHODÓW z roku 1835,

Generalna Reprezentacja na Królestwo Polskie
w WARSZAWIE, Bielańska № 4,

Przyjmuje ubezpieczenia na najdogodniejszych warunkach podług wszelkich możliwych kombinacyj, na życiu ludzkim opartych, a mianowicie:

1. Ubezpieczenia na wypadek śmierci z udziałem w zyskach Towarzystwa (*dywidendach*), lub też, jeżeli kto z ubezpieczonych nie życzy sobie pobierać corocznie dywidendy, to może mieć tym sposobem powiększony ubezpieczony kapitał, podług stałej normy, to jest po upływie lat 15-tu o 50%, po 20-tu o 75%, po 25-ciu o 100% i t. d.

2. Ubezpieczenia na dożycie (posagów dla dzieci) wraz z nową kombinacją, podług której oznaczona opłata zmniejsza się corocznie o 3%, to jest w drugim roku ubezpieczenia o 3%,— w trzecim o 6%,— w czwartym o 9%,— w piątym o 12% i t. d., aż do końca trwania ubezpieczenia. Przytem jeżeli osoba ubezpieczona umrze przed terminem, oznaczonym do wypłaty kapitału, to wszystkie wpłacone Towarzystwu składki zwracają się natychmiast.

Choroby epidemiczne, jako to: cholera, tyfus, ospa i t. p., jakoteż nagły zgon, wypadki na kolejach, statkach parowych i fabrykach nie zwalniają Towarzystwa od przyjętego zobowiązania.

Wszelkich bliższych informacyj udziela:

**Generalna Reprezentacja w Warszawie, oraz Agenci
we wszystkich znaczniejszych miastach.**

Potrzebni są zdolni Agenci oraz Inspektorzy na bardzo dogodnych warunkach.

י. נאגארסקי עם ק

(J. Nagórski & Com.)

בית-מלאכה של ארמאטורות וסלילים (שרויבע)

בווארשוי, זשעלאנא № 89, טעלעפאן № 237

מאָנאַמעטרים, ברזאות, דלתי-במחון, מורי-מים וכל הכלים השויכים
לבתי מלאכת נפת, בתי משרפות יו"ש וכו'. סלילים מלמשים,
מנקי-מים סכנים לקחות הקטור ע"פ שמת Hotschkiss.

העמדה ותיקון מכונות ופבריקאות. כלים מוכנים באוצר הפבריקא.

נמצא למכר מאטאר של קישור וגאז.

II. II. № 651.

נפקוד לטוב את בית המלאכה לפתוחי-חותם במתכות

ש סטאניסלאוו ליפטישינסקי

(Stanisław Lipczyński)

חבר אגודת האומנים (צעך)

בווארשא, ברחוב מארשאלקאווסקא № 149

בבית המלאכה ההוא יוכנו: חלקי המתכות (בעשלאג) לאלבומים
לחגי-יובל ולספרי זכרון עם הכתובות והאמבלמות הנאותות, חותמות
(וואפפן) ומגנרמות מזהב, טאמבאק, שן ומרגליות, כתובות
בולמות ומשוקעות.

כל מיני כתובות ומגנרמות בשפת עבר.

II. II. № 652.

Pismo Ilustrowane

KURJER CODZIENNY

korzysta ze współpracownictwa całego zastępu znanych literatów, dziennikarzy, pisarzy fachowych, reporterów, korespondentów prowincjonalnych i zagranicznych, których współudział zapewnia mu z dnia na dzień niewyczerpany materiał, jakim rozporządzać powinno pismo, obiegające się o jak najszerszą publiczność.

Najsensacyjniejsze powieści obcych autorów.

Każdy numer „KURYERA CODZIENNEGO“ obznajmia swoich czytelników z najważniejszymi wypadkami chwili nie tylko drukowanym słowem, ale i zobrazowaniem jej w rycinach, które czynią z niego jedyne w naszej prasie

Pismo Codzienne Ilustrowane.

„KURJER CODZIENNY“ wychodzić będzie nadal przy stałym i wyłącznym współpracownictwie *Bolesława Prusa*.

Względnie do obfitości i jakości materiału „KURJER CODZIENNY“ ma prawo nazywać się przy swojej niskiej cenie:

najtańszem pismem warszawskiem

dostarczającym swym czytelnikom miejscowym i prowincjonalnym sporego zapasu świeżej i zajmującej lektury. W r. b. rozpoczniemy druk najnowszej powieści *Maryana Gawalewicza*, osnutej na tle życia warszawskiego.

WARUNKI PRENUMERATY:

	miesięcznie			kwartalnie			półrocznie			rocznie		
w Warszawie:	—50	1.50	3.—	6.—								
na prowincyi:	—75	2.25	4.50	9.—								

CENA OGŁOSZEŃ:

Wiersz na ostatniej stronie	1-szy raz	10 kop.
„ „ „ „	każdy następny	8 „
„ „ 1-szej	„	30 „
„ „ reklam	1-szy raz	25 „
„ „	każdy następny	20 „

Nadesłane, wiersz rs. 1.

„KURJER CODZIENNY“ posiada własne agentury w Piotrkowie i Łodzi (Piotrkowska 46, telefon 317).

II. II. N 648.

Nagrodzona trzema medalami:

Wystawa ogrodnicza 1885 r. — Wystawa w Muzeum 1886/7 r. — Wystawa Przemysłowo-Rolnicza 1885 r.

Odnaczenie na Wystawie Przyrodniczo-Lekarskiej w Krakowie 1891 r.

Dyplom na Wystawie Lekarskiej 1893 r.

II. II. № 634.

FOTOGRAFJA
 Artystyczna
Konrad
 N° 14.
 Plac Zielony
 ERYWAŃSKA N° 14.

WARSZAWSKA FABRYKA
WYROBÓW ROGOWYCH
 w Warszawie, ul. Przemysłowa № 6.
 Główny Skład: Nalewki № 36
 Reprezentacye: { Moskwa—Bruno Wunderlich.
 { Odessa—J. S. Apfelbaum.

בחנותי מוכן תמיד אוסף גדול של אבנים יקרות: ברקת, ארם וספיר, גם טורקוסים ומרגליות בלתי משבצות. אוסף גדול של תכשיטים מאבני אקדה, זהב וכסף. כיסי כסף יפים מאד גם תיקים של כסף למפורסם ועצי גפרית, עשויים בטוב מעט. נצבים למקלות, בקבוקים לשמנים הנחננים ריח. כוסות ובקבוקים ליין, זרי דפנים וזרים לתחנות כסף. לקט מתנות לילדים למוזכרת יום בואם בבית וכדומה. כל החפצים הנם אריגינלים ע"פ תבניתיהם ורבים לא ימצאו לדורשיהם בבתי מסחר אחרים.

הפאבריק שלי אשר בכמות סהרה ועבודתה הנה האחת בארץ פולין. ממלאת את הדרישות היותר חשובות בחרשת זהב וכסף ומלאכת פתוחי הותם, ובגלל זאת יש אתה מיני פתוח שונים והכניות רבות ושונות.

מאנקיעלעוויטש
בית התיארוך בין העמודים.

אלכומים, תיקים לכתבים, כוסות, תיקים למפורסם ושאר חפצים הנעדרים למוזכרת, מפוארים באותות זכרון ואמבלימות הראויים לאותו דבר ומצופים בזהב כסף או בציצי גביש (עמא-ליא), מכינה הפאבריק תמיד ע"פ חפץ הקונה ולעתים קבועות בדיוק נמרץ. הערה. מפני כי קונה הנני את האבנים היקרות מהידים הראשונות באמסטרדם, אנטווערפן, לונדון ופריז, ובהיות ששכר דירתו עולה לי בול, והתכשיטים הנני מכין בפאבריק שלי, לכן יש לי היכלת למכור סחולתי למקחים נמוכים ביותר, והנני ערב בעד שוים האמתי והריאלי של החפצים הנקנים אצלי.

מ . מאנקיעלעוויטש .

MAGAZYN posiada stale na składzie: bogaty wybór Brylantów, Rubinów, Szafrów, Turkusów i pereł nieoprawnych. Wielki wybór Biżuterii brylantowej, złotej i srebrnej. Najgustowniejsze **Srebrne** Papierošnice, Port-monety, Zapalniczki, Rączki do lasek, Bonbonierki, Flakony do perfum, Kubki, Puhary, Flakony do wina, Wieńce laurowe i srebrnego wesela. Przybory dziecinne na pamiątkę chrztu i t. p. Modele wyżej wymienionych przedmiotów oryginalne w przeważnej części gdzieindziej nie powtarzające się.

FABRYKA jedyna w Warszawie w większym zakresie prowadzona, wykonuje najwytworniejsze obstarunki w działy jubilerstwa, grawerstwa i złotnictwa wchodzące, ku czemu posiada wielki asortyment rysunków i modeli.

Albumy, Teki do papierów, Puhary, Papierošnice, i t. p. przedmioty pamiątkowe, ozdobione odpowiednimi emblematami, bogato dekorowane złotem, srebrem i emalją, jak również rysunki i projekty takowych, wykonywają się na obstarunek w ściśle oznaczonym terminie.

Uwaga. Zakupując brylanty, perły i kolorowe kamienie z pierwszej ręki w Amsterdamie, Antwerpii, Londynie i Paryżu, płacąc stosunkowo najtaniej za lokal i wyrabiając biżuterję w własnej fabryce, jestem w możności sprzedawać mój towar po cenach wyjątkowo niskich, i gwarantuję za rzeczywistą realną wartość kupionych u mnie przedmiotów.

M. MANKIELEWICZ.

H. H. № 656.

M. MANKIELEWICZ
w Warszawie, Gmach Teatru pod filarami.

St.-Petersburgskie Towarzystwo Ubezpieczeń
OD OGNIA
 oraz **UBEZPIECZEŃ**
DOCHODÓW i KAPITAŁÓW

z kapitałem zakładowym w całości gotowizną
 wniesionym

rs. 2,400,000

prócz rezerw, wynoszących po koniec 1892 r. 8,600,771.

Powyższe Towarzystwo, od 1858 roku istniejące, przyjmuje na dogodnych warunkach:

a) Ubezpieczenia ogniowe nieruchomości i ruchomości wszelkiego rodzaju.

b) Ubezpieczenia dochodów i kapitałów, na życiu ludzkim opartych, w najrozmaitszych kombinacjach, z udziałem i bez udziału w zyskach, a mianowicie: zapewnienie losu swojej rodzinie (kapitał pośmiertny), zapewnienie własnego bytu na starość z jednoczesnem zapewnieniem kapitału pośmiertnego na wypadek niedoczekania się oznaczonego wieku, wyposażenie dzieci, pensje wdowie, dożywocie, bezzwłocznie lub po pewnym terminie rozpoczynające się i t. d.

Po koniec 1892 r. wynosiła ogólna suma ubezpieczona na życie rs. 29,812,832; wypłacono kapitałów pośmiertnych i posagowych na sumę rs. 2,780,194; udzielono pożyczek na bieżące polisy w sumie rs. 515,560.

ChOROBY epidemiczne, jako to: cholera, tyfus, ospa i t. p., nagły zgon, wypadki na kolejach, na statkach parowych, w fabrykach i t. d. nie uwalniają Towarzystwa od przyjętego zobowiązania.

Ustawy, tabele składek, wszelkie formularze w językach: polskim, ruskim i niemieckim, objaśnienia ustne i piśmienne udziela niżej podpisana Jeneralna Ajentura, oraz panowie Ajenci Towarzystwa w Warszawie i na prowincyi.

Uwaga. Na Towarzystwo niniejsze, jako przedstawiające zupełną gwarancję, Rząd, po zwinięciu Dyrekcji ubezpieczeń, przelał wszystkie ubezpieczenia życiowe w teje zawarte na sumę rs. 959,021.

Warszawska Jeneralna Ajentura na Królestwo Polskie

Plac Zielony № 13, w Warszawie.

II. II. № 601.

Telefonu Nr. 481.

Nagrodzona medalami na wielu wystawach

PAROWA FABRYKA

Wyrobów Stolarskich

JANA KARMAŃSKIEGO i S-ki

dawniej ST. GASZCZYŃSKIEGO

Ulica Chłodna Nr. 44, w Warszawie

Wykonywa wszelkie wyroby stolarskie, jako to: meble: od najprostszyc
do najwykwintniejszych,— urządzenia całych apartamentów,
urządzenia sklepowe, wszelkie roboty kościelne, budowlane,
posadzki, tudzież roboty rzeźbiarskie, tokarskie, a także ro
boty tapicerskie i dekoracyjne; nadto fabryka, posiadając
siłę pary i trzydzieści kilka pomocniczych maszyn, przyjmuje
wszelkie roboty dla pp. stolarzy, cieśli i fabryk mebli giętych,
do szabowania, kielowania, heblowania, rznięć, borowania,
sztamowania i t. p., po cenach najprzystępniejszych.

II. II. № 606.

Ł. I. Borkowski

Dom Handlowy

w DĄBROWIE GÓRNICZEJ i w WARSZAWIE

Żelazo, węgiel, cement, artykuły techniczne.

Kantor w Warszawie: Marszałkowska 136, Telefon 200,

Składy żelaza i węgla w Warszawie: Twarda 67, „ 115.

II. II. № 606.

Skład przyborów Fotograficznych

K. J. FREELANDT

Warszawa,

ul. Hrabiego Berga № 2, róg Krak. Przedmieścia.

II. II. W 613.

SKŁAD DZWONKÓW, TELEFONÓW

i przyborów Elektrotechnicznych

K. J. FREELANDT

WARSZAWA, ul. Hr. Berga № 2, róg Krak. Przedmieścia.

L'URBAINE

Francuzkie Towarzystwo

Ubezpieczeń na ŻYCIE

Działające w Państwie Rosyjskiem na mocy NAJWYŻEJ
udzielonego pozwolenia w dniu 2 Czerwca 1889.

Kapitał zakładowy i fundusz rezerwowy

76,000,000 franków.

Przyjmuje na dogodnych warunkach ubezpieczenia życiowe podług wszelkich możliwych kombinacji, a także ubezpieczenia posagowe, za które opłata ustaje z chwilą śmierci ubezpieczającego ojca lub opiekuna, a dziecko po dojściu do pełnoletności otrzymuje ubezpieczony kapitał.

Ubezpieczony, począwszy od pierwszego roku trwania ubezpieczenia, przyjmuje udział w zyskach, które Towarzystwo L'Urbaine oblicza nie od każdorocznej składki, lecz od ogółu wpłaconych składek, albo otrzymuje dodatkowe ubezpieczenie na wypadek choroby lub niezdolności do pracy, na zasadzie którego Towarzystwo nie pobiera wcale od ubezpieczonego w czasie obłożnej choroby przypadających składek i wypłaca $\frac{3}{4}$ ubezpieczonego kapitału niezwłocznie, bez względu na termin polisy, w razie kalectwa lub niezdolności do pracy; pozostałą zaś $\frac{1}{4}$ część ubezpieczonej summy Towarzystwo wypłaca w terminie polisy ubezpieczonemu lub jego spadkobiercom.

Ubezpieczenia przyjmuje i dzieli wszelkich objaśnień
Główna Reprezentacja na Królestwo Polskie
w Warszawie, Mazowiecka 9.

oraz pp. Ajenci we wszystkich miastach Królestwa.

Za opłatą składki w ratach półrocznych Towarzystwo dolicza tylko $\frac{1}{10}$, — w kwartalnych $1\frac{1}{2}\%$ a w miesięcznych 2% do premji, wziętej w stosunku rocznym.

וו. פיטצנער עס. ק. גאמפער

(W. Fitzner & K. Gamper)

פבריקא של קלחות הקיטור ובנין גשרים

בתי-חרשת מְבִנִים

בסיע'לצע (Sielce)

אצל סאָמנאוויצע, תחנות סת"ב תווארשוי-הויניט (פלך פּוֹמֶרָנֶק).

לשכות טכניות: תווארשוי, רחוב מארשאלקאווסקא № 117
בסס, פעטרסבורג, במאסקוי, בקיעוו ובאקו.

בהפבריקא שלנו יוכנו:

קלחות הקיטור

על פי כל השיטות הנודעות, וביניהם: סעקציאָנאַל-ראָדען-ויכערהייטס-קעמסעל.

מכונות לבתי מלאכת נופת (צוקער-פֿאַבריקען).

ביחוד: מכונות להקמת המים, וואקואום, דיפוזיות, קאָלרוואַטאָרים, סאָנו-ראַציות, פֿילטרים, מאַנטעאום, קאָנדענסאַטאָרים, מכונות להדחת הדרין (צוקער-רויבען), מאַלאַקסערס, רעזערוואַטאָרים.

מכונות לבתי משרפות יי"ש ושכר

ביחוד כוורים לבישול שכר, אַפּאַראַטים של הענוע, מדיחים לתפוזי-ארטה, מטחיקי ורענונים (Siłdowniki).

מכונות לבתי-צובעים ואפרטרות

לבתי מלאכת צערעיונא, גיר, בתי מלאכה כמיום, וביחוד: קלחות לבישול צעלולאָזע, סחכות ותבן, דופליקאַטאָרים, מפגנות עקסטרקציות, מודרינגו, רעזערוואַטאָרים לקיטור ומים.

כלים למוזיגות ותופרים בתר

ביחוד: מגינים להנורים גדולים ומכונות להחס האויר, מגדלים של ברזל, שפופרות לואַצען של דיטינגער, משקפים, סקריים, מדיחים, עגלות (Wagoniki) לגחלים וכדומה.

מכונות לעבודת הנאפט.

ביחוד: מכונות לויקוק, שפופרות מוקשות, קונסטרקציות מברזל שיגות, ביחוד: גשרים, גגות, מרזכים, ארובות, מחליטים (וועלסלער), מגינים מסוככים (Zwrotniec) וברזאות.

מראנספארטערס, עלעוואטאָרים ומראנסמיסיות

שפצוליות בהכנת כלים רבים ושונים מעשה מקשה מברזל טרזע, היינו: שפופרות לקיטור, מים ובאָרורא; כלים סזקקיים, חלקי הקלחות מוקשים, רעזערוואַטאָרים, וכו'.

כהבת לטלגרמות:

Fitzner Gamper Warszawa. או Kotlarnia Sosnowice.

OGRODNIK POLSKI

DWUTYGODNIK
z CHROMOLITOGRAFIAMI i DRZEWORYTAMI

pod redakcyą

E. Jankowskiego, Wł. i J. Kaczyńskich, Al. i Fr. Szaniorów.

Gazeta zajmuje się wszystkimi sprawami ogrodnictwa krajowego dotyczącami, i jest organem Towarzystwa Ogrodniczego Warszawskiego.

Cena w Warszawie: rocznie rs. 6

„ „ „ półrocznie „ 3

„ na prowincyi: rocznie „ 6

„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 4

Adres redakcyi i administracyi: Warszawa, Mazowiecka II.

SKŁAD NASION i NARZĘDZI OGRODNICZYCH

„OGRODNIK POLSKI“

w Warszawie, Mazowiecka II.

Poleca wyborowe, w znacznej części własnego zbioru, nasiona warzyw, kwiatów, oraz nasiona drzew, traw okopowych, konieczyń i innych roślin gospodarskich. Cenniki opisowe na żądanie franco. Wysyłka nasion rozpoczyna się wkrótce po Nowym Roku.

Hodowla znajduje się w Jankowie na Rakowie.

Najpraktyczniejsze i wypróbowane narzędzia i przyrządy ogrodowe, których opis i rysunki znajdują się w cenniku nasion, sprzedaje się po przystępnych cenach.

בית אוצר של זרעים וכלים לעבודת האדמה

„הגנן הפולני“

ווארשוי, מאזאוועקא II №

ימכור זרעים מוכחרים, עם רוב פאסיס, של זרקת ומרחים, זרעים ועשבים למאכל בהמה, ונטעים אחרים לבעלי נכסים, רשימות המקחים עם ביאורים ישולחו לכל דורש חפשי, משלוח הזרעים יתל תיכף אחרי ראש השנה לאירחים, המשלוח נמצאת ביאנקאו (ראקאוועין).

כלים ומכשורים לעבודת גנים ברוקים ומנוסים, אשר המנוותיהם וביאורים נמצאים ברשימת המקחים, ימכור במסך השנה.

אנטאני פעך עם ק

ווארשא.

בתי מלאכה מכנים
פראגא.

לשכת המופרים והאוצר
נאָואַ-מיאָדאָוואַ № 1

כל מיני כלים מכנים

בעד בתי מלאכת נופת, בתי משרפות יי"ש ושכר ולעבודת האדמה.

שפציליות:

מכונות

פומפאות ע"פ שיטות שונות

ארמטרות לקלחות-הקימור

ווענטילים וברואות

כלים של גוממי

רצועות של עור

צנורות של גומי ובר

ומכשירים שונים למכונות

פולסאָמעטרים

אינושעקמאָרים

מכונות לכבוי-אש

פומפאות אביסיניות

שפופרות

מכסות

מכל המינים

במחות טמים "נעפטון"

רצועות למכונות "הערקולעס של פעך"

אשר העמודנה בחוקן ברטובות זמזם ואשר הנן 113% יותר חזקות מרצועות של עור
ונמכרות בכ"ו בולל סהן.

מכונות לאסיניזיציא.

העודות ורשימת-המקחים נתונות לכל דורש.

Техническая контора
АНТОНЪ ПЕХЪ и Ко^{юв.}

Technisches Bureau
ANTONI PECH & Com.

Варшава

Warschau

Складъ: Ново-Медоуа № 1.
Механическия заведения: Прага.

Lager: Nowo-Miodowa № 1.
Mechanische Werkstaetten: Praga.

Gust. Stuermer

w Warszawie, ul. Szkolna № 7 i Nalewki № 27.

PAROWA FABRYKA

Mydła toaletowych, Perfum i Kosmetyków

Nagrodzona wielkim medalem srebrnym
za szczególną dobroć wyrobów.

HURTOWY SKŁAD

Perfum i Kosmetyków zagranicznych

najpierwszych fabryk jako to: Atkinson'a, Pinaud'a, Violet'a, Lohsego
i innych. Ceny umiarkowane.

П. Ц. № 613.

דיא טואלעמען-זייף פאבריק

"אַר אַמאַט"

אין ווארשוי

עמפּערהלט איהרע פאַרזיגליכע טואלעמען-זייפע אונד קאסמעטיקע
פֿיר אונד אונד דעטייל געשעפטע.

Налевки 15. הויפטלאגערי:

מדרעסע פֿיר בילדעטע:

Фабрика туалетного мыла „Аромат“

ВАРШАВА.

П. Ц. № 614.

פֿאַרצײַנלײַכע הײַנאַזױשע

ט ה ע ע

צום פֿרײַן פֿאַן 1,10 רובעל, בײַז 2,40 רובעל אײַן ספֿונד

פֿאַן דער פֿירטא

אַללערהאַכסט בעשטאַטיגטע געווערבע- אונד האַנדעלס- געוועלל-
שאַפֿט דעם נאַכפֿאַלגערס אַלעקסי גובקין

א. קוֹזניַעצאָוו עט קאַמפּ.

מיט אײַן גרונד-קאַפיטאַל פֿון 10,000,000

ווירד פֿערקויפֿט אויף מאַרשאַלקאָוסקאַ № 115

קויפֿלייטען - ראַבאַט.

II. II. № 615

M. Leszczyński & K. Moryc

w Warszawie, Tłomackie 13.

Wyrób atramentu i laku.

FABRYKA.

II. II. № 616.

Sprzedaż hurtowa i detaliczna.

Zaszczycona Nagrodą na wystawie Hygienicznej

Medal Srebrny

Pierwsza Warszawska

Parowa Fabryka

MUSZTARDY

Dyplom I-ej klasy

ARTHUR & C^omp.

w Warszawie, Leszno 4, wprost ul. Rymarskiej.

Sprzedaż hurtowa i detaliczna. II. II. № 617.

Cenniki na żądanie przesy-
łamy franco.

Cenniki na żądanie przesy-
łamy franco.

Warszawa,
ulica Królewska № 3.

SKŁAD Fortepianów i Pianin

KRAJOWYCH i ZAGRANICZNYCH

ADONRZEJA TARNOWSKIEGO

w WARSZAWIE, ul. Królewska № 3.

Przyjmuje reperacje, strojenia, kupno, sprzedaż, wynajem
i zamiana.

II. II. N 621.

פ. פיעטשמאן

(F. PIETSCHMANN)

פאבריק פֿון דאכפאפע אונד אספאלט

אייגענטום: א. טאהן עט קאמפ.

(A. Tahn & Comp.)

נוארשוי, טלאמאזקיע Nr. 3

עמפֿעהלט: דאכפאפע, אספאלט אונד אנדערע אָנליכע

פאבריקאטע. דעקט דעכער מיט פאפע אויף פֿערשידענע ארטען

אונד פֿירט אויס אללערלייא אספאלט ארבייטען.

II. II. N 622.

СПЕЦИАЛЬНАЯ ФАБРИКА
КОНВЕРТОВЪ

подъ фирмою „СОЛИДЪ“

Абрама Моисеевича ШАБАТЪ

въ **ВАРШАВЪ**, Дзѣльная 9.

основана въ Россіи въ 1869 г.

Удостоена почетнаго отзыва на Парижской всемірной выставкѣ 1878 г.

Писчебумажные, галантерейные товары и канцелярскія принадлежности по цѣнамъ первыхъ Варшавскихъ фирмъ.

קאנווערטען פאבריק
אונד שרייב מאטעריאלען געשאפט
א. מ. ש א ב א ט

ווארשא, דזיעלנא № 9

П. П. № 848.

СКЛАДЪ ЧАЕВЪ

Высоч. утвержд. Товарищ.

П. ВОТКИНА С^ВИИ

въ **МОСКВЪ**.

въ **Варшавѣ**, Недѣлая улица № 4.

בית מסחר טהעע

של החברה המקיפת מהרוממות

פ. ב א ט ק י ן ב נ י ן

במאסקווא.

ווארשא, ברחוב ניעזאלא, נומר 4

П. П. № 848.

BEZ BLAGI

NAJTANIEJ sprzedają bi-
żuterję złotą i srebrną:
pierścionki najnowszych
fasonów z brylantami
i kolorowemi kamie-
niami, pierścionki 56-ej próby
od rs. 1, ślubne obrączki złote
od rs. 6 i t. d.; kupuję złoto,
srebro, zamieniam na no-
we. Przyjmuję obstalun-
ki podług najnowszych
wymagań, oraz repe-
racye, zlocenie i sre-
brzenie; wszystko
wykonuję ta-
nio i sumiennie.

Oraczewski,

Jubiler.

Nowy-Swiat 36.

אראצשעווסקי, Jubiler, Nowy-Swiat 36.
צורף, נאָו-שוויאַט 36.

בלי גוומא

מוכר בוול האפשרי

בלי כסף וזהב, טבעות

ע"פ „הפאסאָנים“ החדשים

משבצים אבנים יקרות

ואבנים צבועות, טבעות

במבחן 56 למחיר 1 רז"ב

ויותר, טבעות זהב לברות

נשואין למקח 6 רז"ב ומעלה;

קונה זהב וכסף ומחליפם בכלים

חדשים, מקבל פקודות ע"פ הדרישות

החדשות וגם לתיקון ולצפוי בזהב

ובכסף וממלא הכל באמונה ובמקח הוול.

אראצשעווסקי, צורף

נאָו-שוויאַט 36

И. П. № 690.

דיא ערסטע אונד גראַססטע אַנשטאַלט

CH. GEBER

דאמפֿ-פאַרבֿערייאַ, בעמישע וואַשערייאַ

אונד דעווינפֿעקציאָנס-אַנשטאַלט

פאַרשט אונד רייניגט אַללערלייאַ מאַגנער אונד דאמענ-קליידער, זיידענע אונד אטלאַס-שמאַטע, שפּיצען א. ד. ג. וואַשט פֿענסטער-פאַרהאַנגע אונד אַללערלייאַ וואַשע צו אייסקרסט נייערוועגן פּרייזען.

מאנאָזינע אין וואַרשוי:

ניעצאַלאַ 9, טעלעפֿאָן 537 — לעשנאַ 4, מאַרשאַלקאַווסקאַ 116,
נייע וועלט 49, דויקאַ 7, ברוקאַוואַ 32 (אין טראַגאַ) — פּאַברוקס-אַנשטאַל-
טען אין גראַפֿאוַו, טעלעפֿאָן 538. II. II. № 1905.

פּבריקאַ

של מיני בורית שונים נותני ריה

ותמרקים.

R. Konrad & Comp.
Warszawa, Wromia 21.

II. II. № 1906

Pracownia Chemiczno-Techniczna
S. PRAUSSA i E. MAŁYSZCZYCKIEGO
 INŻYNIERÓW-CHEMIKÓW.

Smolna Nr. 10, w Warszawie.

Analizy przemysłowe, rolnicze i handlowe. Ocena materiałów surowych,
 Przepisy na wyrób i udoskonalenie różnych artykułów. Płyny mianowane
 i odczynniki. Ekspertyzy. Oczyszczenie fabrycznych wód ściekowych.
 Przeróbka solucyj, alcerów oraz odpadków srebrnych i złotych.

בית מלאכת כמי-טכני

ס. פרויסס עם ע. מאלישטשיצקי

אינושיניערים כמיקים

סמאלנא № 10 בווארשא

הפרדות לחבלית מסחר, חרשת המעשה ועבודת האדמה. הערכת חמרים בלתי
 מעובדים, כתבי הוראה לעשות והשלמת מיני סחורה שונים, עקספרטיזות וכו'.
 מנקה מים עכורים היוצאים מפבריקאות, מחדש סאלוציות, אבצעריום וגמורת זהב וכסף,
 II. II. № 697.

JÓZEF STAMIROWSKI

Bióro Techniczno-Handlowe

Warszawa, Zielna Nr. 9.

Sprzedaż hurtowa oliw, olei i smarów technicznych a także pasów rzemiennych
 i wszelkich innych artykułów technicznych, wchodzących w zakres
 potrzeb fabryk parowych.

יאזעף סטאמיראווסקי

לשכה טכנית מסחרית

ווארשא, רחוב זיעלנא № 9

ימכור לסחורים שונים ושונות טכניות, רצועות של עור ושאר מיני סחורות
 טכניות הנכנסות בחוג צרכי פבריקות הקיטור.

II. II. № 698.

הפאבריקא הווארשויט של עצי-גפרית

„GROCHÓW“

K. Czajkowski & C^om.

מכנה עצי-גפרית מכל המינים.

בדרישות יפנו:

Praga, ul. Brukowa № 2.

Inż. MILKOWSKI.

II II. № 1801.

II II. № 1801

Dom Handlowy
STANISŁAW GRALEWSKI i S^{ka}

w Warszawie, Twarda Nr. 55.

Węgiel kamienny, kowalski i drzewny, Koks, Cement
i Drzewo opałowe.

II II. № 1804

Konserwator włosów

Jest prawdziwie skutecznym środkiem wzmacniającym osłabione cebulki włosów. Usuwając łupież i przyszcze na głowie oraz nerwowe cierpienia skóry, zabezpiecza od wypadania i wyłysienia.

Długoletnie doświadczenie wynalazcy oparte jest na wyczerpującej pracy teoretycznej i praktycznej.

Sprzedaż we wszystkich składach aptecznych.

Główny Skład i wyrób Konserwatora:

St. GÓRSKI

WARSZAWA, Leszno Nr. 4.

Cena rs. 2 — rs. 1,55 kop. Wp. kupcom — rabat.

II. II. № 1317.

Skład Materjałów APTECZNYCH

J. MROZOWSKIEGO

Magistra Farmacji

w Warszawie, ulica Miodowa Nr. 8 nowy.

II. II. № 1318.

MICHAŁ LANDE

Warszawa, Tłomackie Nr. 1.

נראסטער סקלאד פאן מינעראל-אל, ליינען-אל, דינער אונד ליבאווער פאקאסט.
צ'ינקווייס אונד צ'ינקגרין, נארכער-טראן, פלויען, אפדעל אונד ניססע.

פערקויף פאן מאטמען (ראגאועס) צו אמבאלאוש, געטראקעמען פרוכטען
אויס בעססאראביען.

רעפראענטאנט אונד לאנער פאן דער בעקאנטען טשענסטאחאווער שפיני-
נערייא אונד פאבריק פאן אללערלייא וואללע. וויי אויך פיר מליתים.
II. II. № 1319.

בית חרשת למעשה המאבאק
 בעיר הוראדנא

בית חרשת למעשה המאבאק

בעיר הוראדנא

—+ נוסד בשנת 1862 +—

ונתכבד באותות של שבח בכל שערי המערכות היותר גדולים
 אשר בחמש עשרה שנה האחרונות, כמו:

מאסקוי, אמסטרדם, פאריז, נייארלעאן, משיקאגא
 ונגם מהאקדמיות אשר בפאריז ובריססעל.

בית חרשת הוא מבין

ציגורים פפירוסים ומבק לעשן מן גם להרית.

כל המינים של בית החרשת הוא מפורסמים לשבח בכל רחבי ארץ רוסיא
 ומדינת פוילין.

בית-אוצר ראשי בעד מדינת פוילין: בעיר ווארשא, מווארדא № 12

סניף: בלאמא, רחוב רזאנדאווא.

בלארו. רחוב פיאטרקאווסקא № 18

Kwartalnie rs. 1.

Przyjaciel Dzieci

Pismo tygodniowe ilustrowane,
 dance i rozrywce młodzieży poświęcone.
 (Najstarsze w kraju).

W części literackiej zawiera: opowiadania historyczne
 i z podróży, powieści, wiersze, komedyjki, poga-
 danki naukowe, zadania różne, rebusy i t. p.
 Wszystko to w formie odpowiedniej dla
 umysłów młodocianych.

Część ilustracyjna, bogata i bar-
 dzo starannie prowadzona,
 zawiera także rysun-
 ki kolorowane.

Prenumerata wynosi:

w Warszawie:

Rocznie rs. 4
 Kwartalnie „ 1

Na prowincyi:

Rocznie Rs. 5 k.—
 Kwartalnie „ 1 „ 25

Jan Skiwski, Warszawa, Chmielna 26.

A. Zbikowski

WARSZAWA, Nowy-Świat 32.

FABRYKA

wyrobów dzianych z wełny, bawełny
i jedwabiu.

Specyalność wyroby wełniane.

- Kaftany dla mężczyzn.
- Kaftaniki dla kobiet.
- Kamizelki dla mężczyzn i kobiet.
- Koszulki sportowe.
- Kalesony męskie i damskie.
- Halki i hałeczki.
- Skarpetki i pończochy bez szwu.
- Kamasze i kolanka.
- Mitynki, Pulsetki i Napiętki.
- Rękawiczki bez szwu.
- Czapki i czapeczki.
- Ubranka dla dzieci (maszynowe i ręczne).
- Majteczki i kombinacje dziecinne.
- Szale, pelerynki i t. p.

**Wielki wybór gatunków i barw.
Wykończenie dokładne i gustowne.**

„SŁOWO“

Dziennik polityczny, społeczny i literacki

Wychodzi codziennie wraz z bezpłatnym dodatkiem powieściowym pod redakcją Mściława Godlewskiego. „Słowo“ prowadzi najobszerniej ze wszystkich pism polskich, dział ekonomiczno-handlowy, w którym pomieszcza najświeższe sprawozdania zbożowe z rynków krajowych i zagranicznych oraz Telegramy handlowe o kursie rubla, cenach zboża it. p.

Cena prenumeraty:

w Warszawie:		Na prowincyi:	
rocznie	rs. 9.—	rocznie	rs. 12
miesięcznie	75	kwartalnie	„ 3
(za odnośzenie do domu 5 k.)			

Adres: Warszawa, Mazowiecka 11.

H. H. N 694.

„Gazeta Handlowa“

JEDYNA POLSKA CODZIENNA GAZETA,
poświęcona specjalnie prawom handlu i ekonomii,

a nadto polityce i sprawom społecznym,

z dniem 1 Stycznia 1895 r. rozpoczyna rok XXXII swego istnienia.

Na mocy cen Gazety zawierane są kontrakty w całym kraju.

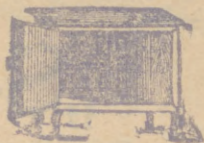
„Gazeta Handlowa“, jako organ, mający szerokie rozpowszechnienie w kołach kupieckich i ziemiańskich, jest najodpowiedniejszą do ogłoszeń, którym zapewnia wielką poczytność i skuteczność.

Prenumerata wynosi: w Warszawie: rocznie rs. 9, półrocznie rs. 4.50, kwartalnie rs. 2.25, miesięcznie kop. 75.—

Na prowincyi i w Cesarstwie (łącznie z opakowaniem i przesyłką pocztową): rocznie rs. 11, półrocznie rs. 5.50, kwartalnie rs. 2.75.

H. H. N 695.

Redaktor i Wydawca RUDOLF OKRET.

SKŁAD

Towarów Żelaznych i Galanteryjnych

JANA HILKNERA

w Warszawie, Nowo-Miodowa Nr. 2.

Poleca po cenach możliwie niskich:

Narzędzia do rzemiosł wszelk. rodzaju.

Narzędzia do gospodarstwa wiejskiego.

Łańcuchy dla koni i bydła.

Łańcuchy stażenne i ręczne.

Zgrzebła sześcokątne dla koni i bydła.

Kubły do wody.

Nożyce angielskie dla strzyżby owiec.

Topory do cechowania drzewa.

Kłódki żelazne.

Okucia do drzwi i okien.

Gwoździe maszynowe i drutowe.

Odlewy do kuchen i pieców.

Drzwiczki hermetyczne do pieców.

Srót i kapiżony.

NARZĘDZIA ogrodowe wszelk. rodzaju.

Sikawki i polewaczki ogrodowe.

GRABIE, łopaty i skrobaczki.

NOŻYCE do szpalerów sekatory i noże ogrodowe.

Lichtarze ogrodowe.

ŁÓŻKA żelazne składane.

WELOCYPEDY dziecięce.

PRZYBORY welocypedowe.

ROWERY najlepszej angielskiej fabryki

Rudge Cycle Co.

Wyżymaczki oryginalne „Empire“.

NACZYNNIA kuchenne.

MASZYNNKI benzynowe, naftowe i spirytusowe.

Maszynki do kawy różnych systemów.

Maszynki ameryk. do siekania mięsa.

MASZYNNKI do robienia lodów.

KOTŁY do gotowania bielizny.

ŻELAZA mosiężne i stalowe do prasow.

FILTRY do wody.

Noże kuchenne, stołowe i seczoryki.

Brzytwy i nożycki najlepsz. fabryk.

PRZYBORY do rybołówstwa.

PRZYBORY laubzegowe.

PASTA i mydło do czyszczenia metali.

ŻELAZA mosiężne do opłatków.

CYNFOLJA biała i kolorowa.

RAJSCEIGI szkolne.

MIARY składane i zwijane.

OSTROGI, strzemiona, wędzidła w wielkim wyborze.

LODOWNIE pokojowe.

KRANY do wina i octu.

WAGI dziesiętne i stołowe.

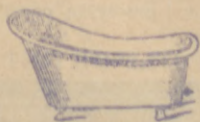
LYŻWY sportowe.

WANNY, Zębady, prysznic,

KŁOZETY pokojowe i t. p.

WARSZAWA,

Nowo-Miodowa № 2.

Zakład Elektro-Mechaniczny

„URANIA“

W WARSZAWIE,

Marszałkowska Nr. 119.

Oświetlenie elektryczne.—Dzwonki Numeratory.—Baterye oraz konserwacje tychże.—Najnowsze systemy ubezpieczenia mieszkań, sklepów i kass do okradzenia.—Patentowane zegary elektryczne ściennie i wieżowe, po cenach niższych od praktykowanych.—Patentowane za granicą aparaty do wytwarzania nowych efektów świetlnych. Zastosowanie dla wystaw teatralnych, baletu i wystaw w ogólności.—Zakład pozostający pod kierunkiem inżyniera mechanika, wykonywa modele nowych wynalazków podług planów lub szkiców.—Zamówienia i reperacye uskuteczniają się na termin i po cenach możliwie niskich.

Specjalna Fabryka LUDOWNI POKOJOWYCH

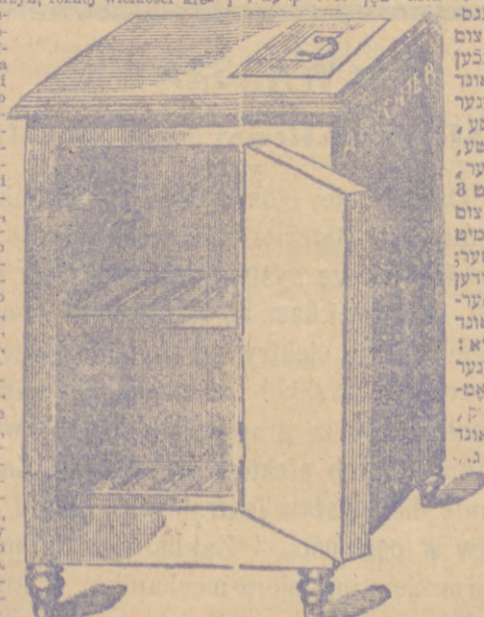
Wyrobów metalowych i naczyń kuchennych

ANTONI RYCHTER

Warszawa, Marszałkowska 62.

Poleca: Najnowszej konstrukcji lodownie pokojowe różnych wielkości, aparaty powietrzne i pompki do wyszynku piwa, konserwatory do przechowywania lodów, maszyny domowe do robienia lodów, maszyny do robienia masła, kotły do parzenia białizny, maszyny do rąbania cukru, szadkownicę do kapusty i jarzyn, różnej wielkości kredensy, szafy i stoły kuchenne, magle sprężynowe i pokojowe z 3-ma wałkami, deski do prasowania białizny z postamentem i drabinką, maszyny do krajania chleba, oraz różne naczynia i sprzęty kuchenne, jak: wałkido ciasta, stolnice i popye wiedeńskiej konstrukcji, młotki do befsztyka, tarki do bułek, migdałów, cukru i t. p., szafeczki do korzeni, uniwersalne maszyny do zbierania kartofli, marchwi i t. p., szafki do węgla i drzewa, deseczki do mięsa i siedzi, solniczki, krzesła kuchenne i t. p., drewniane tace stołowe, drabinki składane z poręczami ogrodowe i pokojowe, hamaki składane paryskiej konstrukcji, meble składane, jak: taborety, stoły, krzesła, kanapy, fotele i t. p., wieszadła składane wiedeńskiej konstrukcji, wyroby bednarskie: szafiki, konewki, balje i t. p., watekłożaty blaszane i pokojowe do wody lub proszku i t. p. różne przedmioty w zakres gospodarstwa domowego wchodzące.

Przyjmuje wszelkie obstalunki i reperacje.— Ceny możliwie najniższe.—
Cenniki wysyłają się gratis i franco.
Pp. kupcom znaczny rabat.

ספעציעללע פאבריק פון ציממער-אייז-שראנקע,

מעטאלל-ווארען

אונד קיך-געשיררע

אנט. ריכטער

ווארשוי, מארשאלקאווסקא 62

עמפיעהלט: אייז-שראנקע נייעסטער קאך-סטרופקאן אין פערשידענען גראססען, לופט-אפפארטע צום כיער אויסשענק, כיער מומפען, קאנסערוואטארע צום אייז אויפבעוואהרען, הייליכע מאשינלען צור פארברעייטונג פון אייז-קרעם, כוואטער-פארברעייטונג-מאשינלען, קעסטל צום וואש-בריהען, מאשינלען צום שניידען צוקער אונד קרעם; פערשידענער גראססען קרעקענסע, שראנקע אונד קיך-מישע, מאנגעל מיט פערדער, ציממער מאנגעל מיט 8 ראָלען, ברעטטער צום פרעסען וואָשע מיט פאָסטומענט אונד לייטער; מאשינלען צום שניידען בראָד, אלס אויף פער-שיידענע געשיררע אונד קיכנערקאטע, וויא וואלנער-האלצער ווענער קאנסערוואטאר, האַם-מעכען צו בעקען, זעממל-מאנדעל אונד צוקער-רייבער א. ד. ג. שראנקען צו גע-וויצע אויטוועריאל-מאשינלען צו שאַלען קארטאָפֿעלן, מאַד-דען א. ד. ג. האַלצ-אונד קאָהלען-שראַג-קען, פֿלייש-אונד הערינג ברעטטלען, וואָלן-געפֿאַסע, קיך-שטיהלע, א. ד. ג. פֿערשידענער סיסטעמע האַלצערנע מיש-שאַצען, צוואַכטע-געלעגטע גארטען אונד ציממער-ליטער פֿאַרזער קאָנסערוואַטאר, צוואַכטעלעג-טעס מאַכעל וויא: טאָבאַקעסען, מישע, שטיהלע, זאָפֿאַה'ס, פֿאַטעללס א. ד. ג. צוואַכטענגעלעגטע האַנגער ווענער קאָנסערוואַטאר, אַרביט, וויא: קאָנען וואַשוואַנען א. ד. ג., בלעכענע אונד ציממער-וואַטערקלאָזעט אויף וואַסער אונד פֿלוזער אונד פֿערשידענע אַנדערע ווירטהשאַפטליכע הויזגעראַטע.

עס ווערען אללעלייא בעשטעלונגען אונד רעפארטורען אנגעקאמפן. פרייע מאַגליכט גיל-לינסטע. — פֿרויקוראָנטע — גראַטס אונד פֿראַנק, פֿיר קיפֿליטע בעדייטיגער דאַבאַט. H. H. 671.

Cenniki Illustrowane na żądanie gratis i franco.

אילוסטרציה חנם על פי הצורך

PIERWSZA W KRAJU SPECYALNA FABRYKA
Wózków i Welocypedów Dziecinnych

E. HERMAN

w Warszawie, ul. Marszałkowska № 53, dom własny.

- Poleca: Wózki dziecinnie najnowszych fasonów, od rs. 6 do 50.
Wózki dla chorych różnych konstrukcyi, od rs. 25 do 100.
Wózki dla lalek, od rs. 1.50 do 10.
Welocypedy dziecinnie 2-u i 3 kołowe, od rs. 6 do 50.
Trycikle dziecinnie, nikłowe, od rs. 30 do 60.

בית המלאכה

הראשון והמיוחד במדינה למעשה וועליסאפעדים ועגלות לילדים

ע. הערומאן

בנוארשוי, בבית שלו, מארשאלקאוםקא № 56

- מבין: עגלות בעד ילדים בלאסאנים חדשים, במחיר מן 6 עד 50 רז"כ.
עגלות בעד חולים כגיות באופנים שונים מן 25 עד 100 רז"כ.
עגלות בעד גלמי-שעשועים (מופען) מן 1.50 עד 10 רז"כ.
וועליסאפעדים בעד ילדים בעלי שנים או שלשה אופנים מן 6 עד 50 רז"כ.
מריציקלים בעד ילדים עשויים מניקל מן 30 עד 60 רז"כ.

Egzystująca od roku 1883.

Pierwsza w Kraju Specjalna Fabryka

WINCENTEGO SOBIENIEWSKIEGO

№ 10. Chłodna № 10.

Reparacja maszyn wrzelkiego rodzaju, jak to: angielskich i krajowych lokomobil z młocarniami, motorów: gazowych i naftowych, tartaków, maszyn drukarskich, litograficznych i montowanie takowych na prowincji, oraz urządzenie hut szklanych i wytłabianie maszyn piekarskich najświeższej konstrukcji do dzielenia ciasta. Reperacja jak najbardziej zużytych.

הפבריקא הראשונה והמיוחדת במדינתנו

ווינצענטי סאביעניעווסקי

№ 10. חלודנא № 10.

תיקון מכונות מכל המינים, היינו: לאקאמבילים עם מכונות לרוש אנגלים, והנעשים במדינתנו, מניעים (מאטארען) של גזא ושל פעטראלעאום, משרות-עצים, מכונות הדפוס והליטאגראפיה והעמדתן בערי המדינה, התיסרות מונגות (גלאו-היטמען) ועשית מכונות-ראופים לעשות עגות ע"פ אופן הבניה החדשה, תיקון מכונות הותר נשתתות.

II. II. № 689.

ווארשא, חלודנא № 10

1883 תשנ"ג

Warszawa, Chłodna № 10.

גוסטאו ציבולסקי

(Gustaw Cybulski)

בית-אוצר של סחורות באהמיות

מהפבריקא של

L. & C. Hardmuth) וצ. הארדמוטה

ווארשא, רחוב ווערובאווא № 6

נמצא לממבר:

עמי עופרת (בלוישטיפטע) שונים, כלים סמאיליק, פארצעלאן ומער-ראקאטא, צבעי עמאל וכלים ממערראקאטא למשוח בצבעים האלה, כלים שונים מבראנו ע"פ מקחי הפבריקא.

II. II. № 670.

פּרױטשנאָ № 3

פּרױטשנאָ № 3

דיא הייל אנשטאלט (פריוואט קליניק)

פיר הירורגישע אונד פרויענקראנקהייטען,

דער אַרצטע

דינטע, רייכשטיין אונד וואוועלבערג

ווארשא, פרוושנא 3 №, עקקע ויעלנא

אזט איינגעריכטעט מיט אלען בעקוועמליכקייטען אונד קאמפאָרט, נימט אויף קראַנקע אונד גייעט איהנען אללע געהעריגע היילונג, מעדיצינישע אויפליכט, הירורגישע מיטטעל, טיש אויף, דיא קיכע איזט שטרענג כשר. פרייו פֿאָן 2 ביז 4 רובעל טאגליך. אויף פֿערלאנגען קאָננען דיא קראַנקע דורך אנדערע ווארשיער אַרצטע אָפּערירט אונד בע- האַנדעלט ווערען.

II. II. № 627.

פאבריק

פֿאָן וויין-עם שפירטום-עססיג

קאָלאָברזעג-קאָלבערג

אונטער פֿירמא:

א. סטאלינסקי

(A. Staliński)

ווארשוי, הָאָז 46 №

II. II. № 628.

II. II. № 629.

W. Kremky & C^{OMP.}

Warszawa

Leszno № 1.

FABRYCZNY SKŁAD

Drożdży Prasowanych

codziennie świeżych, posiadających wyższą siłę fermentacyjną i używanych przez pierwszorządne piekarnie, handlujących i t. p. zakłady

z renomowanych fabryk W-ych:

WITOLDA SŁAWIŃSKIEGO

w TOŁOCZYNIĘ.

L. STRUGACZA

Wylączna sprzedaż, hurtowo i detalicznie, oraz sprzedaż róż-nych produktów rolnych na Królestwo Polskie.—

w WARSZAWIE, Marszałkowska 116, róg Złotej.

II. II. № 630.

Reprezentant Jan Gustaw Lau.

Telefonu Nr. 782.

Telefonu Nr. 782.

С. ГЕРЛИЦЪ

ВАРШАВА, Налевки № 39.

Отдѣленіе: въ Ченстоховѣ, въ домѣ гг. Гросманъ.

Самая дешевая въ Краѣ

**Фабрика аптекарскихъ коробочекъ, бумажныхъ нап-
сулей, бумажныхъ и кожаныхъ футляровъ для очковъ,
существующая съ 1875 года,**

п. ц. № 658.

а также

единственная въ Краѣ фабрика бумажной канвы.**Спеціальная Фабрика**

Бухгалтерскихъ и нопиро-
вальныхъ книгъ, разныхъ за-
писныхъ книженъ и Альбо-
мовъ для стиховъ, шитыхъ
проволокою, принимаетъ так-
же бумагу для линевки.

М. ЛИБЕРСОНЪ

ВАРШАВА, Налевки 21.

ספציאלע פאבריק

פֿאַן געשאַפֿטם - אונד קאַפֿ-ביכער,
פּערשערענער נאָמעס - ביכער, פּאַרש-
פּעללע, פּאַקעטע-אַלבוּמס, גענאָקט
אויף דראַמאַ, ניממט אױך אַן פּאַפּיר
צום לינירען.

מ. ליבערזאָהן

וואַרשױ, נאַלעװקױ 21 №

п. ц. № 659.

Главный складъ резиновыхъ галошъ Россійско-Аме-
риканской Резиновой Мануфактуры въ Ст.-Петербургѣ

Х. ЛУРЬЕ и Ш. ГУРЬЯНЪ

Варшава, Рымарская № 12.

п. ц. № 660.

З. А. КЛЯЦКИНЪ

Варшава, Долгая ул. № 47.

Фабрика Обуви, Агентство Русско-
Французской Фабрики резиновыхъ га-
лошъ подъ фирмою „Проводникъ“.

Отдѣленія: въ Витебскѣ и Двинскѣ.

ז. א. קלאצקין

וואַרשױ, דלונג 47

שׂוּהוואַרען-פּאַבריק, אַגענטור דער רוסיש-
פּראַנצאָזישען גוממ-קאָלאָשען פּאַבריק אונטער
דער פּירמאַ „פּרױדניק“.

פּיליאַלען: אין וויטעבסק אונד דױנסק.

п. ц. № 661.

Д. РАБИНОВИЧЪ и К^{ОМ.}**ВЪ ВАРШАВЪ,**

Фабричное Депо Митавской фабрики клеенокъ и насторовыхъ шляпъ,

рекомендуютъ почтеннымъ покупателямъ издѣлія вышесказанной фабрики, а именно:

Клеенки на бумагеѣ разныхъ цвѣтовъ: подѣ дерево, бѣлый и сѣрый мраморъ и т. д.

Американскія ножи для мебели разнаго качества.

Снатурти на камбринѣ имитациі дамасть въ разныхъ узорахъ и размѣрахъ.

Снатурти на бумагеѣ на деревесномъ фонѣ.

Снатурти на бумагеѣ имитациі дамасть.

Клеенки на камбринѣ имитациі дамасть.

Подкладки клеенчатыя разныхъ формъ.

Шахматныя доски и бордюры для шкафовъ.

Дорожки и клеенчатые ковры

а равно:

Насторовыя шляпы самыхъ лучшихъ качествъ и новѣйшихъ фасоновъ.

И. П. № 647.

Pierwsza w kraju**Fabryka Stempli Kauczukowych i Metalowych**

	Z. Suchowiecki	
Warszawa AUTOMATY.	w Warszawie. ul. Wierzbowa №6 (Hotel Angielski).	1885 roku. Stemple datowe.
<i>Bieloki.</i>		<i>Numeratory.</i>
Pióra i Ołówki.		Monogramy.

Ceny są zniżone do 30%

И. П. № 650.

Warszawska Olejarnia Parowa na CZYSTEM pod Warszawą,

dawniej w Warszawie, Hoża 11,

sprzedaje: Oliwę i Olej do maszyn i palenia, Olej lniany, Olej rzepakowy, Pokost, Olej mineralny do maszyn parowych i rolniczych, Smarowidła do wozów i rzemieni, Makuchy.

Sprzedaż hurtowa przy fabryce, detaliczna w sklepie własnym Hoża 11.
Adres dla listów: Warszawska Olejarnia Parowa na Czystem pod Warszawą.
Adres dla depezy: „Warszawa—Olejarnia“.

נמצא למכור: שמן-זית ושמן למכונות ולהדלקה, שמן מזרעי-פשתים,
שמן מראפס, פאקאסם, שמן מינעראל למכונות הקיטור ועבודת האדמה,
שמן למשחה לעגלות ולרצועות של עור, עגות זרעי-פשתים (Makuchy).

המכירה למזרחים בהפריקא וליחידים — כתובת: האושא Nr. 11
הכתבת למכתבים: Warszawska Olejarnia Parowa na Czystem pod Warszawą
הכתבת לתלגרמות: „Warszawa—Olejarnia“

II. II. № 691.

FABRYKA ZAPALEK

(פבריקא של עצי-גפרית)

pod firmą: „Zakłady Przemysłowe Mszczonów“.

stacja pocztowa „Mszczonów“, gubernia Warszawska, powiat Błoiński,
stacja kolei: Ruda Guzowska,

P O L E C A :

Zapałki siarkowe t. z. „Kuchenne“

„ salonowe „ „Magenta“

„ „ „ „Promieniste“

„ „ „ „Hygieniczne“

Lehki ostatnio wymienionego gatunku wyrabiane są z masy nie zawierającej pierwiastków trujących, lub dla zdrowia szkodliwych.

Obstalunki nadsyłać należy wprost do fabryki.—

Administrowa w Warszawie przy biurze Warszawsk. Olejarni Parowej;
telefonu Nr. 451

II. II. № 692.

דייעה שלמה וברורה

בכל מקצעות עבודות הקאנטאר (בוכהאלטונג, חשבון המסחר, קאררעספאנדענץ (עברית, רוסיסטי ואשכנזית) תורת הוועכסעל, היות המסחר ומשפטיו, עניני עסקי הבארעון וכי' וכי') ירכוש לו כל איש באמצעות חליפות מכתבים עמדי, עדים כל יודעי הוראתי, ובתוכם חכמים מביני דבר ומותרים משכילים אנשי מעשה, כי כל תלמיד הוצא מבית מדרשי מוכשר בשלמות לכהן פאר כבתי המסחר הגדולים והקטנים בארץ ובחור'ל. — כל החפץ לדעת פרטי תנאי הוראתי ותוכן הקורסען שלי יקבל מאתי פראָספּעקט ומכתבים למכתן תמורת מאַרקע בת שבע קאָפּ.

יוסף פאָראַססאָ, קיעוו

כתבתי: **Иосифу Покрасса, Киевъ.** II. II. № 687.

Г. ШТРАУХЪ

ВАРШАВА, Маршалковская №. 88.

Фабрика машинъ, земледѣльческихъ орудій и желѣзныхъ издѣлій.

Спеціальность: *Саморѣзки Английской системы.*

Совершаетъ починки Локомотивъ, Молотилокъ паровыхъ и другихъ машинъ.

ה. שטרױך, וואַרשאַ, מאַרשאַלקאױסקאָ № 89

פאַבריק פֿאַן מאַשינען אונד כלים צו פֿעלדארבייט אויך אנדערער אייזען-פֿאַבריקאַטע.
פעצאליטאַט: שטראָה-שנייד-מאַשינען ענגלישער סיסטעם, — רעפּעריט אַללע מאַשינען אונד
דאַסערעסעלן וויא אויך דרעס-מאַשינען.
II. II. № 688.

KONSTANTY TREPTE

(קאנסטאנטין טרעפטע)

Księgarnia i Skład Nut

Warszawa, Marszałkowska 149, (wprost Zielonego Placu).

נמצא אהי קובץ גדול של ספרים בעד ילדים וגדולים, ספות הארץ, אטלאסים וגלובוסים
גם נאָסען בהוצאות שונות, מקבל חותמים על עתונים שונים במדינה ובחוץ לארץ. ממלא
כל פקודות קניו ברירות ובאמונה.
II. II. № 689.

**Skład Materiałów Aptecznych, Farb Malarskich,
Przyborów Opatrunkowych,
Artykułów Technicznych, Gospodarczych i do użytku domowego**
F. TRZCIŃSKIEGO

PROWIZORA FARMACJI

W Warszawie, na Grzybowie, ul. Twarda 2. naprzeciwko kościoła W. W. Św.

MA ZASZCZYT POLECIĆ.

Benzenę Amerykańską najlepszą.
Farby malarskie i farbiarskie.
Farby drukarskie i litograficzne oraz Pokosty.
Farbki, Krochmale w różnych gatunkach i Glans do bielizny.
Materiały apteczne i preparaty chemiczne.
Materiały fotograficzne.
Masy woskowe i lakiery do zaprawiania posadzek.
Mydła toaletowe i pudry.
Ognie bengalskie i fajerwerki pokojowe.
Olejki do wódek i wody kolońskiej.
Oliwę Nicejską najlepszą.
Oliwę do maszyn do szycia.

Oliwę do maszyn i do palenia.
Perfумы Francuzkie i Angielskie, na flakony i na wagę.
Proszek Azyatycki i Dalmacki na wygubienie robactwa domowego.
Proszek do czyszczenia metalów.
Puder aromatyczny i higieniczny.
Trany lekarskie.
Truciznę na myszy i szczury.
Ultramarinę do bielizny.
Wodę kolońską wyborową.
Wody mineralne, naturalne, Sole, Lugi, Mydła i Szlamy.
Wody mineralne w syfonach i butelkach zawsze świeże.

Towar dobry, — Ceny nizkie.

II. II. N 662.

פאריאמא
של
דלתות הערמעטיות,
תנורים של ברזל מלמשים, דלתות מצודות, וועגמילאמארום
וכל הכלים השויכים לתנורים וכירים
אדאלף האנסעל
(Adolf Haensel)
בונאר שני,
רחוב עלקסאדאלא 14 №

בית מלאכה גאלוואני
ומעשה בזהב
ל. איפלאנד
(L. Island)

ווארשוי, רימארסקא № 8

יקבל כל העבודות הנכנסות בחוג
מלאכת מעשה בזהב (זיבעלוד-ארבייט),
יחדש כלי כסף ישינים ויצפה כל מיני
מתכות בצבעים שונים, בכסף וזהב,
בניקול, כבראָנו ובנחשת.
כל העבודות האלה ממלא בית
המלאכה ברויות ובאמונה להפיק רצון
אנשי בריהו.

П. П. № 604.

מאסקווער סקלאד

אין פּערישערענע גאלאָנמערע אונד שמאַהל-
וואַרען, סאַמאָוואַרען, אויסלאַנדישע האַר-
סאַניקעס, מיטאָווער צעראַמע, דיִוואַנעס,
ראַלעשען אונד קאַפּע

ב. י. שאַפּיראָ

וואַרשוי, נאלעווי № 24

Существующая съ 1883 г.

ФАБРИКА

Страусовыхъ и Фантастическихъ

Перьевъ и Цвѣтовъ

В. ЛЯХОВСКАГО

ВЪ ВАРШАВѢ,

ул. Св. Георгія № 17,

Рекомендуетъ свои превосход-
ныя издѣлія. П. П. 637.

Ludwik Centnerszwer

w Warszawie,

Towarowa 19 — Telefona № 104.

SKŁAD

Węgla kamiennych i Cementu.

Wyrób Octu zdrowia

czysto-spirytusowy

Maryi Rodewald

Ulica Twarda Nr. 22.

Ceny umiarkowane.

П. П. № 639.

Agentura Ubezpieczeń

S. D. COHN

w Międzyrzecu

(Gub. Siedliska)

egzystująca od 1871 roku.

Przyjmuje wazelkiego
rodzaju ubezpieczenia
od ognia, kapitałów po
śmiertnych i posagów
dla dzieci na bardzo do-
godnych warunkach.

Еgzystująca od 1871 roku.

Еgzystująca od 1871 roku.

П. П. 640.

Спеціальны
СКЛАДЪ ШЕЛКОВЫХЪ ПЛАТКОВЪ
О. Б. ЭЙНГОРНЪ

Варшава, Налевки № 13.

П. Ц. № 688.

Золот.
медали
1890

С. ПОКРОЙСКІЙ

Серебр.
медали
1890

Механическая фабрика

резинотканыхъ издѣлій, тесемъ, шелковой
резины, подтяжекъ, подвязокъ и т. п.

ВЪ ГРАЕВЪ.

П. Ц. № 654.

Главный складъ: Варшава, Налевки № 16.

ФАБРИКА

Кожано-Галантерейныхъ издѣлій, Аль-
бомовъ и туалетныхъ зеркаль

Х. ГАМАРНИКОВА и Г. КАГАНОВСКАГО

Варшава. Налевки.

פאבריק

פאן לעדער-גאלאנמעריע וואארען, אלבום אונד מואלעמען-שפיגעל

ת. גאמארניקאוו עמ'י. קאהאנאווסקי

ווארשוי, נאלעווקי.

П. Ц. № 655.

С. В. АТЛАСЪ

Варшава, Налевки 33.

ГЛАВНЫЙ СКЛАДЪ

Галантерейныхъ Русскихъ
ТОВАРОВЪ
и Павловскихъ стальныхъ издѣлій.

И. П. № 1307.

Lecznica

145. Marszałkowska 145.

פיר

מאנען אינד דארם קראנקהייטען

אויסגאמע מאגליך פאן 10 ביז 12 אור.

דאנאראר 40 קאפ.

И. П. № 1308.

בית מלאכה

למעשה פצירות-פים (פילען)

מלמדות בכח הקטור

ע. קאנראד

ווארשא

רחוב ווילשא № 32, בקצה מארשאלסקאסא.

FABRYKA

Wyrobów Pilnikarskich

z szlifiernią parową

E. KONRAD

W WARSZAWIE

ul. Wilcza № 32, róg Marszałkowskiej.

И. П. № 1309.

קאניאק "ROJAL"

אנאליזירט דורך דיא גראססטען פראפעסאָרען

עספאָהלען דורך דיא בערהומעסטען אָרצע, צו בעקאסטען אין אללען

גראססטען ווינגעשאַפמען.

И. П. № 1310.

בית-מלאכה מיוחד
 מוכר ומתקן ראוווערים,
 מכונות לכתיבה וכדומה.
 ובדות אתו תמיד מן המוכן כל חלקי הכלים הנזכרים, ממלא
 פקודות דרשיו בוריות וכוול.
J. Lukawski i G. Weiss
 WARSZAWA, Krakowskie Przedm. №2.

H. II. № 896.

אבשאלם פיר האלצשניידעקונסט אונד גאלוואנאפלאסטיק.
 פאבריק פֿאַן קויטשוק-שטעמפעל אין מעטאלל - איינפֿאַסונג,
 וויא אויך פֿאַן מעטאלל אויפֿשריפֿמען

K. BOJARSKI

WARSZAWA, ul. Danielewiczowska № 4.

מעדאליאָנס פֿאַן 50—60 קאָפּ., אדערפֿען פֿאַן 1 רובל, מאשינלעך פֿיר
 כולבינדער צום מאַרמאָרערען אין 50 פֿערשידענען דעסענס 3,50 רײכ,
 ראָלען 1,50 רײכ .

נייהייט!!!

עוויגע מוש-קיססען, וועלכע נייעמאלס מראַקען
 פֿרײַ פֿאַן 40 קאָפּ.

אחף דער פֿראַזויג ווירד אויך פֿערזענדעט פֿער נאָכאָמע, וועגן מאַן
 שיקט איין פֿיר פֿאַסט-פֿאַרמאָ אונד פֿערפֿאַקונג-קאַסטען (וועגן אויך אין
 פֿאַסטמאָרקען).

H. II. № 700.

אדזשאַפֿט און פֿערלזאָרען
 וועלכע זענען געווען
 פֿערלזאָרען ווירד
 פֿערלזאָרען ווירד
 פֿערלזאָרען ווירד
 פֿערלזאָרען ווירד

גענומען אין וואַרשע אונד אויך דער פֿאַרזען ווערען גענומען .

Spezialna Fabryka
BIELIZNY
L. GAŁKOWSKIEGO
 w Warszawie,
 Marszałkowska № 131.
 „NAJLEPSZY KRÓJ KOSZUL MĘSKICH“
 H. II. № 602.

Fabryka Hydrauliczna
R. Wejcherta i B. Szemplińskiego
 w WARSZAWIE, Nowy-Świat № 26.

Kanalizacya, Wodociągi,
 Plany, Projekty, Kosztorysy.

Skład rur żelaznych, naczyń sanitarnych i wszelkich przy-
 borów do robót wodociąg.-kanalizacyjnych. H. II. № 603.

Fabryka wyrobów miedzianych i metalowych
 (SPECJALNIE KOTLARSWO)
J. HOSER
 dawniej Karola Müller
 № 6. Leszczyńska № 6.
 Wykonywa wszelkie roboty kotlarskie, miedziane, dla cukrowni, gorzelni
 i wszelkich zakładów przemysłowych, biur technicznych i
 przedsiębiorstw kanalizacyjnych. H. II. № 604.

M. MAKARCZYK & Co.

Hurtowy i Detaliczny

Skład Win, Koniaków, Wódek i Likierów

RUSSKICH i ZAGRANICZNYCH

Warszawa, Wierzbowa № 6, (Hotel Angielski).

WYŁĄCZNI ODBIORCY

na Wina Francuzkie i Hiszpańskie

WILL. TOURNEUR & Co.

w Bordeaux.

KONIAKI FRANCUZKIE

Jules Robin & Co.

w Cognacu.

WINA SZAMPAŃSKIE

J. B. BERRY

w Épernay.

LIKIERY FRANCUZKIE

Veuve du Grand Val

Martinique (1751).

Wina Roskie

FR. KROTÉ

w Kobleneyl.

WINA RUSSKIE

1

Koniaki Franko-Russkie

N. A. ŻURAWLEW

w Magaraczu (Połud. Krym.)

WINA WĘGIERSKIE

z pierwszorzędných źródeł

WÓDKI RUSSKIE

A. Serebriakowa Synów

w Moskwie.

Olwa Prowancka

BOY PÈRE & FILS

w Salon.

II. R. 30 1897.

דרעהבאָנקע. האָבעלמאַשינען, באַהרמאַשינען, האָלצעאַרבייטונגס-
מאַשינען, בלעכעאַרבייטונגסמאַשינען, וויאזוי און פֿלאַשענציגע.

העבעווינדען

עספּעעהלען צו בוללעכטען פֿריווען

DELOFF & ŻOCHOWSKI

Warszawa, Elektoralna 4.

פֿערינער אונטערהאַלטען וויר רייכעאַלטיגעס לאַגעראַין

ווערקצייגען, שרייבשטאַקקען, א. ד. ג. ווערקצייגנוםשטאַהל און

פֿרימא שווייצערישע זידעננאזע פֿיר מיללער.

II. II. № 1323.

B. M. WANDEL

Warszawa, ulica Długa № 47, wprost Nalewek.

SKŁAD PAPIERU

*materiałów piśmiennych, kajetów i wszelkich przedmiotów dla uczniów
i studentów.*

Wielki wybór gwiazdkowych zabawek, materiałów introligator-
skich i t. p.

II. II. № 1324.

ST. NIEDŹWIEDZKI

WARSZAWA

43. Nowy Świat 43.

Reprezentant Huty Bankowej (Żelazo i Stal)
i Dąbrowskich kopalni węgla (Węgiel kamienny).

II. II. № 1325.

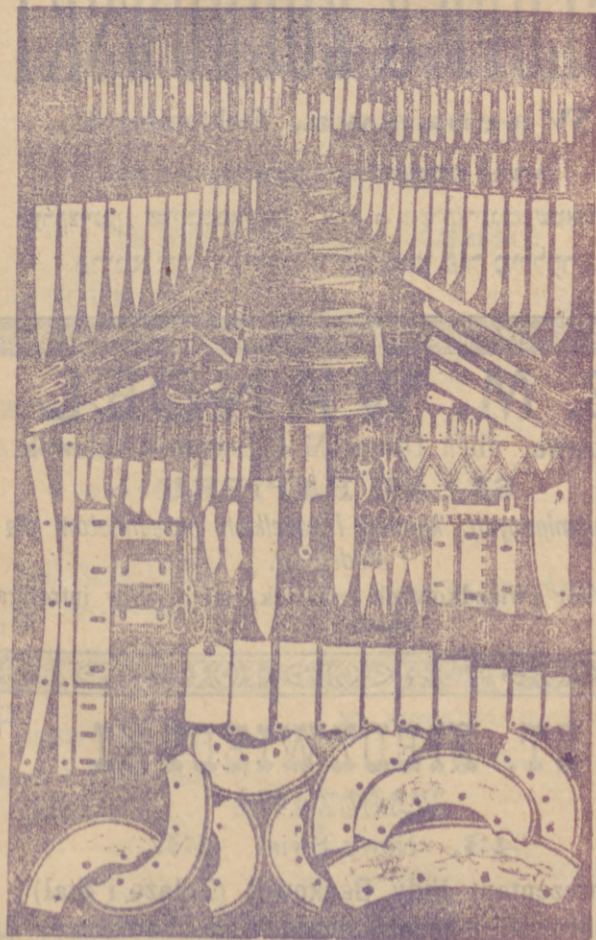
Fabryka Wyrobów Stalowych
W. BIENKOWSKIEGO

dawniej S S-rów Gerlacha,

w Warszawie, Nowe Miasto № 1887 (nowy № 1), obok Kościoła Sakramentek.

Skład Główny: przy rogu ulic Senatorskiej i Miodowej № 496.

Filja: Marszałkowska № 129. — Cenniki ilustrowane franco i gratis.

Skład Główny: przy rogu ulic Senatorskiej i Miodowej № 496.
 Filja: Marszałkowska № 129. — Cenniki ilustrowane franco i gratis.

Фабричная

Марка

Nagrody

Wyższe.

Гłówny Skład Kałoszy Gumowych

NAJWYŻEJ zatwierdzonego

Moskiewskiego Towarzystwa Wyrobów Gumowych

Generalny Reprezentant na Królestwo Polskie

D. ISSERLIN

п. п. № 1312.

Warszawa, Nalewki Nr. 17.

Gumowe Płótno, Wiksatyn, Piłki i różne wyroby gumowe.

Skład zaopatrzony jest w wielki wybór towarów najlepszego gatunku.

A. IGALSOHN

WARSZAWA, Graniczna № 7.

וועלכער ווייט פילען יאהרען בעקאנט אויף דורך זיין פארציגליכעם
 קאכען אונד באקקען אויף דיא גראסטע האפצימטען, באללער אונד
 אבענדע, שטעהט בערייש צו דיענסטען מיט קאכען, בעדיענונג אונד האפ-
 עלעגאנטער סערווערונג אויף האפצימטען אונד באללער אין ווארשוי אונד
 אויף דער פראווינץ, אונטער זעהר פארטייל האפטען בעדיענונגען.
 עס ווערדען אויך אנגענאממען בעשטעלונגען פארצובעריי-
 מען אויף אייגענע רעכנונג פער פערזאהן מיט סערוויע-
 רונג אונד בעדיענונג.
 לאָדִי (Мороженное) אונד צוקערעבאקס פֿאָן אייגענער
 קאָנדיטערייאַ.

בית מסחר הספרים

להוצאתו ולהוצאות אחרים

של

מעאדאר פאפראצקי עם קאמפ.

(Teodor Paprocki & Comp.)

בווארשוי, נאווי-שוויאט № 41

ממלא ביחוד דרישות אנשים הדרים בערי המדינה; נותן ידיעות ומסדר לשכות לחתימה על עתונים, או סוכנות למסחר ספרים; שולח מבית מסחרו כל העתונים לומים ולירחים וספרים בלשונות שונות, הנרשמים בכל קאמאלאג שהוא, לתנאים נאותים.

מקבל הזמנות על כל דבר נדפס, על רעגיסטרים להנהגת הבית, רשימת-בעד פבריקאות ועל כלי כתיבה, מקבל על עצמו סרסרות בכל הענינים הנוגעים לדפוס, כשמקבל את הכתב-יד, למקח היותר נמוך.

מקבל „לאוצרדראשי“ ספרים חדשים, כדי להפיץ אותם בווארשוי ובערי המדינה; ומסדר בתי עקד ספרים ובתי קריאה, בהיותו קונה ספרים בסכום גדול ולמקחים נמוכים, ושולח אותם מכורכים או בלתי מכורכים. מקבל על עצמו כל מיני כריכות, פשוטות או מהודרות, וערב בעד מיב המלאכה, בכלל יקבל על עצמו למלא בורותות ואסונה כל הדרישות הנכנסות בחוג מסחר הספרים; שולח חנם נומרים לדונמא מעתונים, קאמאלגים ופרספקטים; נותן לכל בא ידיעות פרטיות. מציע כל הספרים שיוצאו לאור בהוצאותיו.

Towarzystwo Ubezpieczeń

„PRZEZORNOSC”

w WARSZAWIE, Krakowskie Przedmieście 7.

Ubezpieczenia na Życie i od Wypadków

Ubezpieczenia Posagów dla Dzieci

Z summy przeznaczonej na dywidendę ubezpieczeni
otrzymują 70%.

Taryfy wysyłają się na żądanie bezpłatnie.

II. II. № 648.

Pierwszy Warszawski

ZAKŁAD PILNIKARSKI L. JEDLIŃSKIEGO

w WARSZAWIE, ulica Żelazna Nr. 89.

Przyjmuje pilniki stare do nacinania, które w dobroci niezem nie ustępują nowym, oraz wykonywa wszelkie roboty pilnikarskie, po cenach najprzystępniejszych.

בית המלאכה

(הראשון בונד-ראש)

למעשה פצירות-פים (פילצין)

ל. יעדלינסקי

ווארשע, ושעלאנא № 89

מקבל פצירות-פים ישנות לחיטוי והשוואה והשינוה במיבן להדשות, וכן עשה כל העבודות הנכנסות
בחנו המלאכה הזאת למקדום היחוד נמוכים.

МАКСЪ МИЛЬНЕРЪ MAX MILNER

ВАРШАВА

Тломацкая № 13.

WARSAWA

Тломацкіе № 13.

Telefon 821.

מקלאד פאן שמרוטמס ביימויאללע

אייך

וויי

משאדוויקס צווירן גלאנס אונד מאטמ, 200 אונד 500 יארדס,
בעסטע קוואליטאט, ווייס, שווארץ אונד אללע פארבען.

П. П. № 1827.

ТОРГОВЫЙ ДОМЪ I-ой Гильдии Купца

ЭЛИАСА ФЕЙГЕНБАУМА

въ Варшавѣ, Дикая № 17

Исполняютъ всякія порученія по очисткѣ пошлиной заграничныхъ това-
ровъ на Варшавской Таможнѣ.

בית מסחר של הסוחר בעל גילדא ממדרגה ראשונה

ELIAS FEIGENBAUM, Warschau, Dzika № 17

מסלא עצהוויט פקודות דורשוו בדבר תשלומי מכס מסחורות המוכאות מחוץ דרך
בית-המכס אשר בווארשא.

П. П. № 1828.

לערנט זיך! לערנט זיך!!!

דרך מיינע ברעפע אין זשארנאן. רוסיש אונד דייטש, אועלמענע קליידער-שניט
דער דאמען-עט קינדער-גארדעראבען אללע אפמאנען, וא גוט, דאסס מאן בריוכט
ניכט צוטעסטען אדער פערריכטען.

דיא קונסט איז זעהר לייכט צו ערלערנען.

פיעלע דאנק-ברעפע אין „הצפירה“ אונד „המליץ“.

Адрес: Г-жѣ И. НАЙДИЧЪ, Давидъ-Городокъ (Минск. губ.)

אגענטען ווערדען געזוכט.

П. П. № 1828.

Привилегированный въ Россіи за № 2607.

דער

„BÜSTENHALTER“

אדער

Anti-Corset.

ווייב ביסטען דיא געעהרמען
לעזער דיעזע אנאנסע צו בעטראכטען
פיר וואהר אונד ריכטיג!!!

HUGO SCHINDLER'S דער נייערפונדענער
„ביוסטענהאלטער“ איזט אין דער גאנצען וועלט
פאמענירט אונד ערקלארט פאן דיא גראססטען

אונד בערוהמעסטע פראפעסאריען אונד ארצטע אין אויסלאנד וויא אויך
אין רוסלאנד אלס איינציגער אונד סאלידער ערואסן געגען דען געפאהרליכען
גארסעט. דער „ביוסטענהאלטער“ בעשיצט דיא פרויען פאן פערשיעדענען
קראנקהייטען, אונד מאכט איינע פיעל שאנערע פיגור (ביוסט) אלס דער
פיינסטער גארסעט.

Hugo Schindler's Patentirter „Büstenhalter“

איזט נור צו בעקאממען אין דער פאבריק

Warschau, Krakowskie Przedmieście № 57.

דער „ביוסטענהאלטער“ איזט וא פראקטיש אונד בעקוועם, דאסס אויסער פיר געווענע
קענען וויי איהן דעקאמאנדייערען פיר ליידענדע אונד שוואנגערע פרויען, פיר זייגערניצען
וויא אויך פיר געשאפט'ס פרויען, אויף דער רויזע אינד ביא ווירטהשאפטליכער
בעשאפטונג, אלס אויך פיר לעהרערניס אונד שיללערניצען, ביא אלעס דעם איזט דער
ביוסטענהאלטער אויך אין שאנעס קאסטיוס-שטיק.

גאראנטירט 4 מאהל זא שמארק וויא דער טהייערסטער גארסעט.

פיינסטע שטאפע פריי } D. 8. C. 6. B. 5. A. 4. } גוטע אויסארבייטונג,
אונד זייסטע פארבינדן פיינסטע האפטען עם שאייען.

פערזענדונג געגען נאכגאהמע אדער פארהערניגער קאסטע, פראספעקטען
ווערדען ביא פערלאנג אומואנסט ארויסגעשיקט, ביסטע צו בעאכטען דיא מארקע
וועלכע אן יעדען ביוסטענהאלטער אויפגעהוקט איזט.

Hugo Schindler.

Olszewicz & Kern

Biura Techniczne

Warszawa, Królewska 16.

KIJÓW
Kreszczatik

SIELCE
pod Sosnowicami

ODESSA
ul. Richelieu 8.

Kompletne urządzenia fabryk
cukru, cementu, krochmalu, fabryk chemicznych, tartaków etc.

Kompletne urządzenia
światła elektrycznego, telefonów, telegrafów i przenoszenia
elektrycznej siły.

DOSTAWA wszelkich technicznych artykułów dla zakładów
przemysłowych, kopalń węgla, kolei żelaznych, etc. etc.

II II № 019

Fabryka Maszyn i Pomp

Zakład ostrzenia (ryflowania) WALCÓW MŁYNARSKICH

K. ŚWIETLIICKI i S-ka

dawniej **J. Duschik**

w WARSZAWIE, ulica Żelazna № 63.

Pompy wszelkiego rodzaju do kotłów parowych, browarów, gorzelni i t. p. Pompy i rury do studzien artezyjskich. Pompy podwórzowe, do polewania ulic, kanalizacji (Letestu), asenizacyjno (do aparatów Bergera) i t. d. Części maszyn, Transmisya maszynowa, Szlifowanie i ostrzenie (ryflowanie) wszelkich walców młynarskich. Części do młynów. Prasy i sztance mechaniczne. Maneże. Torfiarki. Piace specjalne do warsztatów i remiz parowozowych D. Ż.

Reperacye maszyn wszelkiego rodzaju.

II II № 020

יין סענ-רפאל

אחת נאמן להאסתמוזה . היין הזה מחוק ומבריא את הקוף , ועולה במחלתו זאת על כל הינות המשוכחים ממין זה .

נעים מאד לך ועומד כמעטו על פי האמצי של ה' פאסטער .
 על הכאנרועל נמצא חותם בית המכס הרוסי בין שני המחוקים "St. Raphael" .
 נמצא למבר בכל בתי סמי מרפא הנהלים ובתי יין .

Założony w roku 1845.

Instytut Wód Mineralnych

W OGRODZIE SASKIM

w Warszawie, Graniczna № 15, Telefonu № 422.

נמצא אתו למספר: מים מינעראליים מלאכותיים הנעשים בדיוק ע"פ המדות
 (analizy) מי-סעלצער, גיעסהיבלער, מי-סאָראַ וגם משקאות אחרים של גאז הנעשים כלם
 במים מוקקים רק ע"פ שטת סמרוווע.

מים מינעראליים טבעיים הנשאבים ומוכאים מהמענות עצמם.
 טבולות מינעראליות של ציעהאָצונעק, טעפליץ, איחאָנטש, וויעסבאדען, קריניצא,
 אקוויגראַן, טרענצשין וכו' בבית הטבילה אצל האינסטיטוט ונתנות גם הביתה.
 מים מוקקים לתרופה ולתכליות כמיות וחרשת המעשה.
 מיצי-סירות (Syrupy) אמתיים.

זמן הרפואה יחל מחצי חדש מאו ויאריך עד סוף ח' סעפטעמבר, בהאינסטיטוט נמצא: רופא
 תמיד, גן רב הצאלים, גאלעריא לטיול וקאנצערטו-מוזיק בבקר בבקר.
 המשלוח לערי המרינה נעשה בזריזות ואמונה.

II. II. № 1315.

K. Fritzsche
 w Warszawie, Erzywańska 9.
 Wynajęcie i sprzedaż instrumentów
 muzycznych. II. II. № 1315.

Sklep kwiatowy

„FLORA“

ul. Trębacka, dom W-ej Scheiblerowej.

bukiety, wieńce, kosze i t. p.

ORAZ

DEKORACYE

בית ממכר פרחים

„פֶּלֶאָרָא“

רחוב טרעמבאצקא, בית שייבלער:

צוורדים וזורים של פרחים, סלי-פרחים וכדומה

וגם פרחים לקשומת הבית.

ZABAWKI—GRY

Zajęcia i łamigłówki pedagogiczne, różne książki obrazkowe, balony, ognie sztuczne, materiały piśmienne etc. etc. poleca tanio

J. W. WIŚNIAKOWSKI

w WARSZAWIE, Trębacka 44. d. Scheiblera.

Katalogi — gratis i franco.

כלי־משחק ושעשועים לילדים

ענינים וחרות פרנאגיים, ספרים עם ציורים שונים, כדורים פורחים, אש מלאכותי, כלים וחפצים לבתיבה וכדומה — ימכור בוול

י. וו. ווישניאקאווסקי

בווארשוי, טרעמבאצקא № 4, בבית שויבלער.

רשימות המקחים—חנם וחפשי.

II. II. № 556.

Bióro Bankowe

GAZETY LOSOWAŃ W WARSZAWIE.

Krakowskie Przedmieście № 53.

Załatwia wszelkie interesa pieniężne w Kraju, Cesarstwie i zagranicą.

II. II. № 557.

Страховое общество
„РОССІЯ“

אססעקוראצין - געזעלשאַפֿט

„ ר א ס י א „

אללערהאכסט בעשטאָטימט אים יאָהרע 1881

גרונד-אונד רעזערווע-קאפיטאל

19,000,000 רובעל.

לעבענס-פערזיכערונג

אויף בעזאנדערע גינסטיגע בעדינגונגען אונד מיט אַנטהייל דער פֿער-
זיכערטען אים געווינן דער געזעלשאַפֿט .

פערזיכערונג פאן אונגליקספאָלען

זאָוואָהל איינצעלנער פערזאָנען . אַלס אויך קאָלעקטיווע פֿערזיכערונגען פֿאָן
בעאמטען אונד אַרבייטער אין פֿאַבריקען , מיט פֿערקליינערטער פֿראַמיען-זאַלונג דורך
פֿערעכנונג דער דיווידענדע .

פייער - פערזיכערונג

מאָביליען אונד איממאָביליען אַללער אַרט , וויא הויזערזאַממע , זאַרען
פֿאַבריקען , געביידען אונד רעגלייכען :

מראנספארט - פערזיכערונג

פֿאָן זאַרען-זענדונגען אויף אַלע מערערען , טייכען , באַהנען אונד אַנדערע
וועגעמאָטריקאַציען :

פֿערזיכערונגס-אַנמראָגע (דעקלאַראַציען) גימט אויף , אונד אַללער
אַרט אינפֿאַרמאַציען אונד ערקלאַרונגען ערטהיילט :

דיא פֿערוואַלטונג אין ס.פ. פֿעטערסבורג (Большая Морская № 37) .

דיא גענעראַל רעפֿראָזענטאַנט אין וואַרשוי (Нецкая № 8) .

אונד דיא אַגענטורען דער געזעלשאַפֿט אין אַללען שטאָרטען רוסלאַנדס .
בילעטס פֿיר פּאַסאַזירע צור פֿערזיכערונג פֿאָן אונגליקספֿאָלען

אויף דער רייזע פֿער באַהן אונד ראַטשפֿישפֿע זינד צו בעקאָמען אויף אַלע באַהן-
האַפֿע אונד האַפֿען , וויא אויך אין אַללע פֿיינערע האַפֿעלס אים גאַנצען רייכע .

בראָשירע וועגען לעבענספֿערזיכערונג אונד אססעקוראַצין פֿאָן אונגליקס-
פֿאָלען זעדרען אויף פֿערלאַנגען געגעבען אונד פֿערזענדעט גראַטיס .

הוצאת „אחיאסף“:

- (א) רבי יהודה הלוי סיא ד"ר א. א. הרכבי.
(ב) רב האי גאון . . . א. ה. ווייס.
(ג) ר' שלמה שרביט הוהב . . . דוד כהנא.
(ד) ר' דונש בן לברט . . . הנ"ל.
(ה) ר' אברהם אבן עזרא . . . הנ"ל.
(ו) קרות היהודים בספרד . . . א. ש. פריעדבערג.
(ז) זכרונות לכית דוד . . . הנ"ל.
(ח) מוצאי גולה . . . ש. פ. ראבינאוויץ.
(ט) דניאל דירונדה . . . נאורג עליוס.
(י) אפרים קוה . . . ב. אויערבאך.
(יא) תולדות השלמת האדם . . . י. ליפערט.
(יב) התנ"ך . . . ה. ספענסער.
(יג) „אחיאסף“ לוח"עם (תרנ"ד)
(יד) „אחיאסף“ לוח"עם (תרנ"ה)

הוצאת „בן-אביגדור“:

- (א) ספרי אגודה, קבוצה ראשונה.
עשרים וחמש חוברות.
(ב) ספרי אגודה, קבוצה שניה.
לע"ע—ארבע עשרה חוברות.
מחיר הספרים רשומים במודעות אשר בראש הלוח.

כתבת המו"ל:

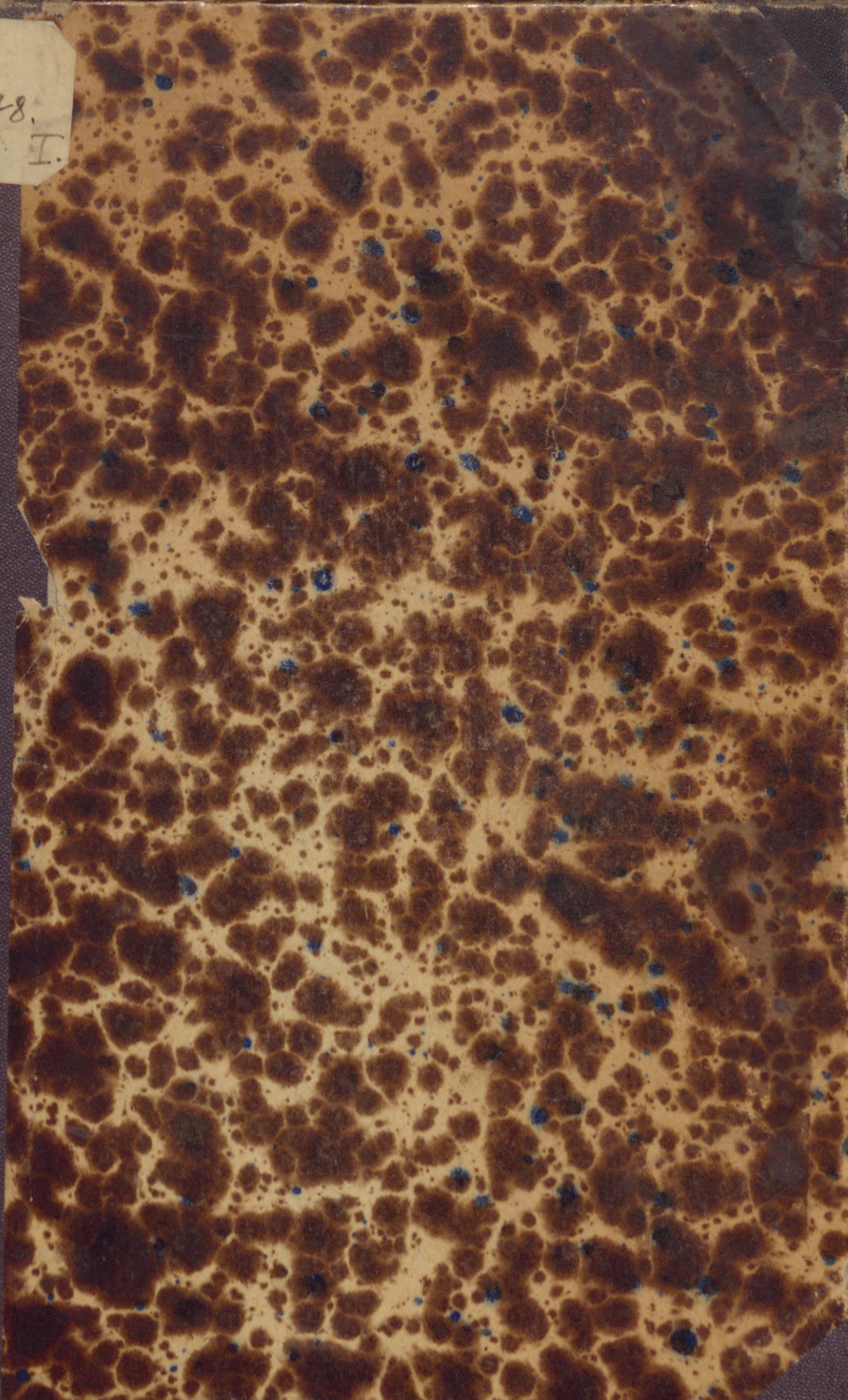
Издательство „Achiasaf“ Варшава.
Verlag „Achiasaf“ Warschau.

B

378.

I.

אֲדָמָה

1894-95.